

TRENT UNIVERSITY

LIBRARY
OF RELIGION

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Kahle/Austin Foundation

INSTITUTIONES IURIS CANONICI

II.

F.G

P. MATTHAEUS CONTE A CORONATA O. M. C.

: : DOCTOR ET LECTOR IURIS CANONICI : :

IN ARCHID. GENUEN. EXAMINATOR PROSYNODALIS

INSTITUTIONES IURIS CANONICI

AD USUM

UTRIUSQUE CLERI ET SCHOLARUM

Volumen II.

De Rebus.

TAURINI (Italia)

Ex Officina Libraria **MARIETTI** anno 1820 condita
nunc **MARII E. MARIETTI** Sanctae Sedis Apostolicae, S. R.R. Congr.
et Archiepiscopi Taurinensis Typographi

MCMXXXI

Cum opus, cui titulus « **Institutiones Iuris Canonici** », Volumen secundum, compositum a Rev.do P. MATTHAEO A CORONATA, Provinciae Ordinis Nostri Genuensis Alumno, a duobus eiusdem Nostri Ordinis Patribus, quibus id commisimus, relectum et approbatum fuerit: praesentium tenore, facultatem concedimus ut, servatis ceteris de iure servandis, typis demandari et publici iuris fieri possit.

Datum Romae, e Curia Nostra generali, die 18 Octobris 1930.

Fr. MELCHIOR A BENISA,
Min. Generalis Ord. Capuccinorum.

LR
KBG. C71 V.2
Nihil obstat.

Cherii, 7 Novembris 1930.

P. ANGELUS TAVERNA S. I., *Rev. Archiep.*

Imprimatur.

Can. ALOYSIUS BENNA, *Vic. Capit.*

INSTITUTIONES IURIS CANONICI

LIBER TERTIUS

DE REBUS

PRAENOTIONES

De rebus in genere et de simonia.

705. — I. De rebus in genere.

1° *Connexio materiae.* - Postquam Codex libro primo principia quaedam generalia statuit et libro secundo *De personis* egit quae rationem finis habent quatenus personae sunt subiectum quod ad finem tendere debet; libro tertio *De rebus* agit, quo nomine veniunt media quae in administratione regulari et ordinaria ad finem consequendum necessaria sunt, remissa ad libros quartum et quintum tractatione *De processibus* et *De delictis et poenis* quae etiam rationem mediorum habent, at iuris laesionem supponunt et legum violationem.

706. — 2° *Notio rei ecclesiasticae* ¹. Res ecclesiasticae vocantur omnia media quibus Ecclesia utitur ad suum finem consequendum, praeter processus et poenas ².

Non omnia tamen media quibus Ecclesia utitur in libro tertio explicantur, sed praecipue et *ex professo* ibi de rebus agitur; ceterum ad media et ad res referendus esset fere totus liber primus et praesertim tituli, *De legibus*, *de consuetudine*, *de privilegiis*, *de rescriptis*, *de dispensationibus*, itemque plura quae libro secundo explicantur ³.

¹ Codex rubricam habet *de rebus* simpliciter, at quia de rebus ad Ecclesiae finem consequendum agit, nihil impedit quo minus rubricae addatur verbum *ecclesiasticae*.

² C. 726.

³ Auctores non conveniunt in danda notione rei ecclesiasticae; quidam enim auctores ad res referunt omnia media; ita videtur sentire Prümmer, *Manuale iuris canonici* ³, n. 275; Eichmann, *Lehrbuch des Kirchenrechts*, pag. 257; Vermeersch, *Epitome*, II. 2. Alii excludunt a notione rei iudicia et poenas, ita Bargilliat, *Praelectiones iuris canonici* ³¹, n. 1390; Caesar Badii, *Institutiones iuris canonici* ² (1922) II, n. 334, qui ad notionem rei requirit

707. — 3° *Divisio rerum ecclesiasticarum*. - Res ecclesiasticae triplicis speciei sunt: *Spirituales, temporales, mixtae*.

Etiam iure publico de hac triplici divisione loquuti sumus¹, at non eodem prorsus sensu; ibi enim exclusive ad finem rei attendebamus, non ad entitatem intrinsecam ipsius rei. Quas ibi *res spirituales* appellavimus hic res ecclesiasticas vocamus quae res ecclesiasticae dividuntur in res spirituales, temporales et mixtas, quae divisio, cum referatur ad res quae ad finem Ecclesiae pertinent, obiectum constituit legis ecclesiasticae, quod non verificatur de rebus temporalibus sensu quo explicavimus in iure publico.

Divisio ista a Codice inducta est, et oritur ex natura intrinseca et iuridica ipsius rei simul et a fine cui res destinatur².

a) *Res spirituales* illae vocantur quae ita *exclusive* ad vitam spirituales Ecclesiae *directe* destinantur ut ad alium finem non inserviant. Huiusmodi res sunt iurisdictio ecclesiastica, sacramenta, potestas ordinis etc. *Res spirituales* possunt esse materiales et immateriales; si sint materiales, ut sunt actiones sacramentales, materia fere absorbetur ab entitate spirituali quae ei adnectitur ita ut illa res materialis non possit amplius adhiberi ad finem temporalem. Benedictio constitutiva non requiritur, ut videtur, ad rem spirituales constituendam, sufficit deputatio auctoritativa³.

b) *Res temporales* eae dicuntur quae ad vitam physicam Ecclesiae *exclusive* et *directe* ordinantur. Tales sunt bona omnia temporalia quibus Ecclesia utitur ad sacrorum ministrorum, aut pauperum aut personarum ecclesiasticarum sustentationem, aut ad cultum publicum externum, aut ad alia opera in societate exercenda. Etiam res temporales possunt esse materiales et immateriales.

Etiam tales res aliquo modo sacrae sunt, quia ad finem spirituales Ecclesiae ultimo referuntur; et *naturam iuridicam* diversam a rebus quae sunt in dominio societatis civilis habent⁴.

c) *Res mixtae* sunt quae ad utrumque finem, ad vitam nempe spirituales et physicam, referuntur aut saltem referri possunt. Res mixtae

ut sensibus aliquo modo percipi possit, quod non recte dictum videtur, sunt enim etiam iura res sensu iuridico. Cfr. tamen Augustine qui eandem ac Badii conditionem sensibilitatis ponit at valde mitigatam; Augustine, *A Commentary on the new Code of canon law* IV, pag. 2-3. Blat, *Commentarium textus Codicis iuris canonici* latissime res intelligit at de rebus agi in hoc libro solummodo partialiter asserit; cfr. Blat, *Commentarium textus* lib. III, vol. I, pag. 2. Codex nomen *rei* non videtur restringere ad res de quibus agitur in Codice hoc libro; non dicit enim res sunt *omnia media*, sed sunt *totidem media*; item loquitur *de rebus de quibus* in hoc libro agitur; quod supponere videtur et alias *res* haberi in aliis libris.

¹ Cfr. P. Matthaeum a Coronata, *Ius publicum ecclesiasticum*, n. 83 et 87.

² *Il Monitore ecclesiastico* 1919, pag. 36, erroneam habet distinctionem hanc ex *fine*; quod non recte dictum putamus; cfr. Badii, *l. c.*, II, 334; Bargilliat, *l. c.*, 1390; Ferreres, *l. c.*, II, 5; Eichmann, *Lehrbuch des K. R.*, pag. 257-258; Augustine, *l. c.*, IV, pag. 4-5.

³ Eichmann, *l. c.*, p. 258-259.

⁴ Cfr. P. Matth. a Coronata, *Ius publicum ecclesiasticum*, n. 167.

hoc sensu sunt sacrae supellectiles benedictae aut consecratae, quae, etiam praecisa benedictione, pretio aestimabiles sunt ¹.

Tales sunt loca sacra, utensilia consecrata etc. quae, etiam praecisa consecratione aut destinatione ad finem sacrum aut ad vitam spirituales Ecclesiae, pretio aestimabiles sunt ². Per se tales res pretio aestimabiles sunt independenter a relatione ad finem et a consecratione seu benedictione. *Directe* igitur per se referri possunt ad utrumque finem ³.

708. — II. De simonia. - 1° *Notio.* - Simoniae nomen etymologice a Simone mago ⁴, est contractus, lato sensu acceptus, sacrilegus circa spiritualia aut etiam circa temporalia intuitu religionis a lege naturali aut ecclesiastica prohibitus ⁵.

Cum hac definitione concordat descriptio a Codice data: *Studiosa voluntas emendi vel vendendi pro pretio temporali rem intrinsece spiritualem*, e. g. Sacramenta, ecclesiasticam iurisdictionem, consecrationem, indulgentias, etc., *vel rem temporalem rei spirituali adnexam ita ut res temporalis sine spirituali nullo modo esse possit*, e. g., beneficium ecclesiasticum, etc., *aut res spiritualis sit obiectum, etsi partiale, contractus*, e. g., consecratio in calicis consecrati venditione, *est simonia iuris divini. Dare vero res temporales spirituali adnexas pro temporalibus spirituali adnexis, vel res spirituales pro spiritualibus, vel etiam temporales pro temporalibus, si id ob periculum irreverentiae erga res spirituales ab Ecclesia prohibeatur, est simonia iuris ecclesiastici* ⁶. In qua descriptione *contractus* expresse non nominatur, at implicite continetur in verbis *voluntas emendi et vendendi et dare* ⁷. Licet autem descriptio quam dat Codex pro simonia iuris divini absolute referri possit ad simoniam mere internam, quae peccatum, non delictum, est, tamen nos, ne nostra provincia egredi videamur, de sola simonia, nisi aliud dicamus, quae delictum aut est aut esse potest loquimur; ideoque verba *studiosa voluntas* necessario de externa voluntate, seu de *studiosa* seu deliberata voluntate externe manifestata intelligenda sunt; de internis enim in proprio foro non iudicat Ecclesia ⁸.

¹ Dicimus res temporales et spirituales *directe* et *exclusive* referri ad finem; non item res mixtas quae possunt ad utrumque finem *directe* referri; necessarium autem putamus verbum illud addere *directe* et *exclusive*, quia aliter distinctio non haberetur; omnes enim res ecclesiasticae indirecte ad finem spirituales et vitam spiritualem Ecclesiae referuntur.

² Cfr. c. 730; Eichmann, *l. c.*, pag. 257-258.

³ Augustine, *l. c.*, IV, pag. 2-5.

⁴ *Act. Ap.* VIII, 18-20; delictum autem multo antiquius.

⁵ C. 727, § 1-2; Wernz, *Ius decretalium*, VI, 340, not. 6; Eichmann, *Lehrbuch des Kirchenrechts*, 260; idem, *Das Strafrecht des Codex iuris canonici*, pag. 205-206; Hollweck, *Die kirchliche Strafgesetze* (1899) pag. 181 sq. in notis, ubi de distinctione peccati simoniae a simoniae delicto.

⁶ C. 727, § 1-2.

⁷ Cfr. c. 728.

⁸ Cfr. Augustine, *l. c.*, IV, p. 6; Eichmann, *Lehrbuch des K. R.*, pag. 260; D'Annibale, *Summula*, III, 88; Hollweck, *l. c.*, pag. 181, nota 1; aliter Noldin: « Ad simoniae essentiam non requiritur ut pactum mutuo consensu reipsa perficiatur, sed sufficit, ut inchoetur, eo quod adsit unius partis interior paciscendi seu alium obligandi voluntas »; quae vera sunt si de peccato simoniae sermo sit, non si de delicto: cfr. Hollweck, *l. c.*, 181, nota 1.

Nota autem ad simoniam requiri animum deliberatum seu studiosum, i. e., cum advertentia mali habitus actus voluntatis; nam simoniae reus saltem coram Deo non est qui contractum simoniacum tantum obiective init¹.

Malitia autem huius delicti recte exprimitur a S. Petro in *Act. Apost.* 2: *Quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri* 3, et quia cuiusvis rei spiritualis comparatio cum materiali etiam non magni valoris hanc malitiam implicat, ideo in hoc peccato parvitas materiae non admittitur 4.

Quod tamen valet solummodo de simonia iuris divini, si enim de simonia iuris ecclesiastici agitur non repugnat in ea dari parvitatem materiae 5.

Ex his iam patet ad delictum simoniae tria elementa requiri: *pactum simoniacum*, *mercedem simoniacam* et *pretium*. Unum ex his tribus si deficiat delictum haberi nequit; licet haberi possit simoniae peccatum 6.

709. — a) Pactum simoniacum - requiri ad delictum simoniae communiter docent auctores 7, et sat clare deducitur ex Codice: Cum de simonia agitur, emptio-venditio, permutatio etc. late accipiendae sunt pro quolibet conventionem, licet ad effectum non deducta, etiam tacita, in qua scilicet animus simoniacus expresse non manifestetur, sed ex circumstantiis colligatur 8. Requiritur in simoniae delicto conventio, non quaelibet, sed quae fit consensu ultro citroque manifestato. Consensus autem verus requiritur et internus, alioquin non haberetur *studiosa voluntas*; ideoque si quis externe quidem contraheret, animo autem prorsus dissentiret, quia contractus valide sine consensu non habetur nec haberi potest, delictum non haberetur, saltem coram Deo, nec, si dissensus internus probari posset, etiam in foro externo 9.

Requiritur item pactum non quaecumque, sed onerosum cuius obligatio habeatur ultro citroque itemque utilitas; seu requiritur ut res ab

¹ Reiffenstuel, *Ius canonicum universum*, V, 3, 3; paulo aliter Vermeersch, *Theologiae moralis principia, responsa, consilia*, II (1924), n. 276.

² VIII, 20.

³ S. Thom., 2-2, qu. 100, a. 1; Noldin, *De praeceptis* 16, n. 182; D'Annibale, *l. c.*, III, 89 et 92.

⁴ Noldin, *l. c.*, 18; D'Annibale, *l. c.*, III, 92.

⁵ Cfr. Torrubiano Ripoll, *Norissimas Instituciones de derecho canónico*, II, *Cosas eclesiásticas, derecho procesal y penal de la iglesia católica*, Madrid, 1920, n. 17, pag. 11; Ballerini-Palmeri, *Opus theologicum morale*, II, 1890, n. 244, pag. 312 et n. 245 ubi aliqualem parvitatem materiae dari docet etiam in simonia iuris divini.

⁶ D'Annibale, *l. c.*, III, 98; Reiffenstuel, *Ius canonicum universum*, V, 3, 70, negare videtur necessitatem contractus in simonia, at eius verba vera sunt de peccato non de delicto; cfr. Reiff., *ibidem*, n. 15-19.

⁷ D'Annibale, *l. c.*, III, 93 sq.; Wernz, *l. c.*, VI, 343 sq.; Hollweck, *l. c.*, pag. 181, not. 2; Eichmann, *Lehrbuch des K. R.*, pag. 260; Augustine, *A Commentary on the new Code of canon law* IV, 7 etc.; cfr. tamen notam praecedentem ubi de doctrina Reiffenstuel quae a nostra non dissentit.

⁸ C. 728.

⁹ Reiffenstuel, *l. c.*, n. 130; Wernz, *l. c.*, VI, 344 cum aliis ibidem citatis.

una parte detur pro re ab altera data vel danda ¹. Quia tamen contractus solo consensu fit, etiam ad simoniae delictum constituendum sufficit pactum seu conventio ad effectum non deducta ².

Item non requiritur pactum expressum, sed *tacitum* sufficit; dicitur autem tunc haberi pactum tacitum cum non ex verbis aut ex scripto, sed ex circumstantiis seu ex indiciis animus simoniacus colligi potest ³. Haec indicia quibus animus simoniacus praesumitur pendent a qualitate personae, quae dat vel accipit temporale, a quantitate donationis itemque a tempore donationis eiusdem. Ita grave indicium simoniaci animi haberetur si persona paupercula magnam summam pecuniae ad obtinendam rem spiritualem Ordinario praeberet, dum e contra idem non esset iudicandum si de persona ageretur divite; nec negligendae sunt in hoc iudicio efformando relationes amicitiae, consanguinitatis aut affinitatis nec item reputatio seu penes populum aestimatio tum dantis tum accipientis. Item grave indicium esset summa a quolibet data exaggerata et insolita, non parvae donationes. Item si temporale detur eo tempore vel proximo tempore quo res spiritualis conferenda est, grave indicium habetur, non si longum tempus intercedat ⁴.

A pacto probe distinguenda sunt conditio et modus quae aliquando ex consuetudine aut ex alio iusto titulo a canonibus admissio, apponuntur praestationi rei spiritualis ⁵.

Si quis det temporale non quidem stricte ut pretium rei spiritualis, sed ut *motivum* ad rem spiritualem obtinendam ita ut obligatio in altera parte ex acceptata re temporali enasci aestimetur ad rem spiritualem dandam, verum pactum habetur et simonia, quia licet dicatur res temporalis dari ut motivum non ut pretium, revera tamen ut pretium datur, nominum autem mutatio non mutat rerum naturam et essentiam ⁶.

¹ Cfr. D'Annibale, *l. c.*, n. 94; ideo non haberetur simonia si quid detur alicui ut ipse donatarius, pro se, non pro donante, aliquid operetur, e. g., si des munusculum puero ut tibi in Missa deserviat, ut occasionem peccandi dimittat etc. D'Annibale, *l. c.*, 94, nota 7. Haberetur e contra simonia si utilitas ex pacto non ipsi contrahenti, sed alteri seu tertiae personae eveniret, c. 729 initio; D'Annibale, *l. c.*, III, 98, not. 23; S. Alphonsus, *Theologia moralis*, III, n. 59.

² C. 728; dico autem *per se sufficit*; utrum autem revera ex iure positivo simonia, quae sola conventionione fit, ad effectum non deducta, ut delictum puniatur quaestio est quam infra videbimus.

³ C. 728.

⁴ Augustine, *l. c.*, IV, p. 7-8; Salmanticenses, *l. c.*, tract. 19, cap. 1, n. 58; ex c. final. X, 5, 3.

⁵ C. 730; D'Annibale, *l. c.*, III, 96: « Si unum non pro alio detur, sed propter aliud, simonia cessat »; Wernz, *l. c.*, VI, 344.

⁶ Cfr. prop. 45 damn. ab Innoc. XI, 2 Mart. 1679, Denzinger-Bannwart, *Enchiridion* ¹³, n. 1195: « Dare temporale pro spirituali non est simonia, quando temporale non datur tamquam pretium, sed dumtaxat tamquam motivum conferendi vel efficiendi spirituale, vel etiam quando temporale sit solum gratuita compensatio pro spirituali aut e contra »; Reiffenstuel, *l. c.*, V, 3, 72-86; S. Alphonsus, *l. c.*, III, 54; D'Annibale, *l. c.*, III, 95; Hollweck, *l. c.*, 181, not. 2; ubi recte animadvertit non necessario in hoc casu haberi delictum simoniae, sed haberi etiam posse simoniam solum internam vel mentalem, delictum habetur si animus contrahendi ex indiciis prodatur; Reiffenstuel, *l. c.*, 86. Nec necessario de delicto intelligenda esse videtur propositio ab Innocentio XI damnata.

Superiorem simpliciter sine pacto orare ut sibi vel alii personae beneficium conferat aut ipsum beneficium ad tales preces conferre, nullo pacto interveniente, non est ullo modo simonia ¹.

In pactum deducere obligationem antidoralem, seu ex gratitudine, ex communi sententia est simoniacum ².

Si temporale detur spe aut cum spe aut sub spe obtinendi spirituale, non habetur simonia, quia spes non includit pactum, sed solum gratum animum ³.

710. — *b) Merx seu materia simoniae* - est omne et solum id quod aliquo modo ad spiritualem animae salutem ex institutione divina vel humana ordinatum est ⁴.

Quinque autem species simoniacae mercis distingui possunt:

α) *Res spirituales essentialiter seu intrinsece seu formaliter* quae nempe ex natura sua sunt spirituales seu ad spiritualem vitam Ecclesiae aut fidelium directe ordinantur, ut, e. g., character sacramentalis, gratia sanctificans ⁵.

β) *Res spirituales causative* quae nempe res spirituales formaliter quodammodo causant seu producant, ut, e. g., sacramenta, sacramentalia.

γ) *Res spirituales effective* quae nempe, tanquam effectus a causa, a potestate iurisdictionis ecclesiasticae procedunt; tales sunt omnes actus iurisdictionis spiritualis aut ordinis ⁶.

δ) *Res spirituali connexae seu adnexae* dicuntur eae res temporales « quae licet in se spirituales non sint, tamen propter connexionem cum rebus spiritualibus fiunt aliquo modo spirituales » ⁷.

Res spirituali connexae tripliciter subdistinguuntur et sunt:

1° *Res spirituali connexae antecedenter*, quae scilicet necessario praeexistunt ut res temporales antequam spirituali adnectantur; tales sunt omnes res consecratae et benedictae, ut templa, vasa sacra etc.

Tales res non constituunt mercem simoniae nisi aut res spiritualis adnexa obiectum fiat etsi partiale contractus, aut specialis prohibitio de his contrahendi habeatur ex iure positivo; in priori casu simonia iuris divini, in altero simonia iuris ecclesiastici habetur ⁸.

¹ Reiffenstuel, *l. c.*, V, 3, 63-64.

² Reiffenstuel, *l. c.*, V, 3, 107 sq.; S. Alphons., *l. c.*, III, 53. Excipiunt Salmanticenses, *l. c.*, cap. 1, n. 65 sq., casum quo, pacto adiecto, nulla nova obligatio praeter iam ex gratitudine existentem addatur, quod tamen reicit S. Alphonsus, *l. c.*, III, 53. Certe tamen simoniam non committit Ordinarius qui beneficium clerico cui obligatur ex gratitudine offerat. (Cfr. S. Alphons., *l. c.*, III, 51-53; D'Annibale, *l. c.*, III, 95; Salmanticenses, *l. c.*, 19, cap. 1, n. 32 et 66 sq.)

³ D'Annibale, *l. c.*, 95, et in notis 14-15 ubi haec habet: « Et est trita omnium sententia... et quia ea quae tacite insunt, si fuerint expressa, nihil mutant, non est illicitum verbis significare spem huiusmodi »; Wernz, *l. c.*, VI, 344; cfr. tamen Reiffenstuel, *l. c.*, V, 3, 87 sq. et Hollweck, *l. c.*, p. 181, not. 2.

⁴ Cfr. Wernz, *l. c.*, VI, 346; Reiffenstuel, *l. c.*, V, 3, 44.

⁵ Cfr. c. 727, § 1; Reiffenstuel, *l. c.*, n. 45; Codex tamen non distinguit tres species rerum spiritualium ut Reiff., *l. c.*

⁶ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, n. 45-51.

⁷ Wernz, *l. c.*, VI, 346; Reiffenstuel, *l. c.*, 52 et sq.

⁸ Cfr. c. 727, § 1-2; D'Annibale, *l. c.*, III, 108.

2° *Res spirituali connexae concomitanter*, dicuntur res quae rei spirituali inseparabiliter coniunctae sunt, e. g., labor pro administratione sacramenti necessarius aut pro celebratione Missae. Tales res sunt merx simoniae, quia res, inseparabiliter coniuncta cum re spirituali, cum ipsa re spirituali confunditur ¹.

3° *Res spirituali connexae subsequenter* dicuntur quae rem spiritualem tanquam causam praesupponunt, ut, e. g., beneficia, pensiones ecclesiasticae ².

Res adnexae *consequenter* seu *subsequenter* vendi, emi nequeunt sine simonia; at simonia haec licet generaliter a iure statuta, habenda est simonia iuris tantummodo ecclesiastici, unde in ea parvitas materiae admittitur et contraria Ecclesiae lege vel consuetudine vel Romani Pontificis dispensatione evanescere potest ³.

ε) Etiam *res temporales* possunt esse merx seu materia simoniae; at requiritur ut de rebus ecclesiasticis agatur quae saltem indirecte ad finem ordinentur spiritualem. Ad hoc autem ut simonia committatur quando merx est temporalis requiritur ut specialis prohibitio positiva habeatur, et ut talis prohibitio fiat non ex quovis iusto motivo, sed proprie ex motivo virtutis religionis, seu ob periculum irreverentiae erga res spirituales ⁴.

Materia seu merx simoniae debet esse aliquid positivum, unde si quis se obliget ex pretio ad aliquid omittendum, licet ad illud teneatur ex iustitia, simonia non habetur, quia omissio est aliquid temporale, scilicet amissio seu alienatio libertatis agendi; ita simonia non erit si te obliges ex pretio ad non excipiendam confessionem Caii ⁵.

711. — c) **Pretium simoniacum** - est omnis res temporalis pretio aestimabilis vel temporalem utilitatem afferens, vel etiam, si de simonia iuris ecclesiastici agitur, res spiritualis ⁶.

In secunda parte descriptionis dicitur etiam *res spiritualis* quia, ut supra dictum est, in simonia iuris ecclesiastici non necessario res spiritualis vel spirituali adnexa cum temporali commutatur, ita, e. g., in variis speciebus simoniae confidentialis ⁷.

Pretium, ubi de simonia agitur, vocatur etiam munus.

Triplex autem distinguunt auctores ⁸ munus simoniacum:

¹ Reiffenstuel, *l. c.*, V, 3, n. 185; cfr. tamen Vermeersch, *Epitome*, II, n. 7, II, 2; idem, *Theologiae moralis principia* etc., II: «Nihil tamen prohiberet si propter istum laborem minister sacer alium frugiferum facere non potuit, compensationem lucri cessantis postulare». Vermeersch, *Theolog. moral.*, II, n. 276, pag. 217.

² Reiffenstuel, *l. c.*, V, 3, 55; Vermeersch, *Theologiae moralis principia* etc., II, 276; pretium accipi potest pro lectione theologiae aut catechesis, nisi hae lectiones exclusive ad bonum animae spirituale ordinentur; D'Annibale, *l. c.*, III, 90.

³ Cfr. D'Annibale, *l. c.*, III, 106-109.

⁴ C. 727, § 2; Augustine, *A Commentary*, IV, p. 11-12; Lessius, *De iustitia et iure*, lib. II, cap. 35, dub. 4, n. 24-31, praesertim vero n. 28.

⁵ D'Annibale, *l. c.*, III, 96, not. 17-19; excipe tamen casum quo pretium ex altera parte ab aliqua re spirituali constituatur, aut omissio actus recidat in actum positivum ut, e. g., si rite confessum non absolvas etc.

⁶ Wernz, *l. c.*, VI, 345; Reiffenstuel, *l. c.*, V, 3, 56 sq.; D'Annibale, *l. c.*, III, 91.

⁷ Reiffenstuel, *l. c.*, V, 3, 57.

⁸ Ex c. 114, c. 1, qu. 1.

α) *Munus a manu* - quo nomine venit non solum pecunia, sed etiam quaelibet res pretio aestimabilis aliquod commodum afferens¹.

β) *Munus ab obsequio* - quod est quodlibet servitium sub expresso vel tacito pacto praestito obtinendi rem spiritualem, e. g., si clericus patroni filium instruere spondeat eo pacto ut ipsum patronus ad vacans beneficium praesentet; vel si Caius det suffragium in electione Titio ut a Titio officium Superioris consequatur².

γ) *Munus a lingua* - sunt preces, intercessionones, commendationes, laudes interpositae eo pacto expresso aut tacito ut per ipsas res spiritualis obtineatur; e. g., si clericus promitteret patrono se preces ad principem porrecturum ut patroni filius honores consequatur etc.³.

712. — 2° *Divisio.* - a) *Ratione perfectionis actus habemus:* α) *Simoniam mere internam* - quae tunc habetur cum quis praecise interne proponit dare temporale pro spirituali aut e contra, nullo modo propositum seu intentionem suam exsequens⁴.

De hac simoniae specie ius canonicum ad moralistas remittit, cum de ea nihil in iure statuatur.

β) *Simoniam mentalem* - quae habetur cum quis dat temporale pro spirituali aut reciproce hoc pro illo sine ullo quidem pacto expresso vel tacito externe manifestato, hac tamen interna intentione aut proposito ut alterum obliget, moneat vel alliciat ad dandum spirituale beneficium etc.⁵.

Differt autem haec species simoniae a simonia interna, quia in ista aliquid revera externe datur, licet utique malitia interna simoniae externe nullo modo manifestetur⁶. Item haberetur simonia mentalis si ex una parte haberetur quidem promissio dandi temporale pro spirituali aut e contra, ab altera vero parte illa promissio non esset acceptata aut forte reiecta, quo in casu deest vera conventio seu pactum⁷. Cum Ecclesia

¹ Reiffenstuel, *l. c.*, n. 59; D'Annibale, *l. c.*, III, 91.

² Reiffenstuel, *l. c.*, n. 60; Hollweck, *l. c.*, p. 182, not. 6.

³ Hollweck, *l. c.*, p. 182, not. 5. Si pecuniam dederis mihi ut ego pro te intercedam apud Ordinarium, simoniam adesse communius docent auctores; cfr. D'Annibale, *l. c.*, III, 98, not. 25; de quo tamen rationabile dubium oriri potest, etenim pecunia res temporalis, pro intercessione, quae item temporalis est, non directe pro re spirituali datur; preces vero aut commendationem facere pro assecutione rei spiritualis, aut rem spiritualem dare ob preces sibi porrectas simonia non est. (Cfr. Ballerini-Palmieri, *Opus theologicum morale*, II, n. 235 et sqs.; Berardi, *Theologia moralis theorico-practica*, vol. II, 1904, n. 430, pag. 202-203; Reiffenstuel, *l. c.*, n. 63 sq.; sicut nec simonia est conferre beneficium consanguineo aut amico ex ratione amicitiae aut consanguinitatis, nec item se liberare a damno incurrendo, praestatione rei spiritualis.

⁴ Reiffenstuel, *l. c.*, V, 3, 15; Wernz, *l. c.*, VI, 341, 11.

⁵ Reiffenstuel, *l. c.*, n. 15.

⁶ Habetur exemplum simoniae mentalis in c. finali 46, X, 5, 3.

⁷ Reiffenstuel, *l. c.*, n. 19; paulo aliter Blat, *Commentarium textus iuris canonici*, I, III, parte I, pag. 7. Alios etiam casus simoniae mentalis enumerat Ballerini-Palmieri, *Opus theologicum morale*, II, n. 247-251.

non iudicet de internis, ob hanc speciem simoniae, sicut nec ob simoniam mere internam poenae non incurruntur. In hoc igitur «casu delinquentibus sufficit per solam poenitentiam suo satisfacere Creatori»¹.

γ) *Simoniam conventionalem* - quae tunc habetur quando conventio seu pactum expressum vel tacitum externis indiciis manifestatum dandi temporale pro spirituali aut e contra realiter intervenit².

Subdividitur autem simonia conventionalis in:

1° *Conventionalem puram* - qua pactum quidem fit, at ex neutra parte adhuc executioni mandatum est.

2° *Conventionalem mixtam* - in qua praeter pactum expressum aut tacitum externe manifestatum dandi temporale pro spirituali aut e contra, ex altera parte tantum etiam executio fit seu traditio, sive mercis sive pretii.

3° *Conventionalem realem* - in qua ex utraque parte, saltem inchoative, praeter pactum, eiusdem etiam executio habetur. Dicitur autem *saltem inchoative*, quia non est necesse ut tota res vel totum pretium traditum sit, sed sufficit etiam quaelibet minima ex utroque contrahente data pars. Ante Codicem haec una simoniae species, exceptione facta pro simonia confidentiali, poenis canonicis afficiebatur³. An hoc etiam post Codicem sustineri possit postea videbimus.

b) *Ratione materiae specialis simoniam confidentialem habemus*. Habetur autem simonia confidentialis cum quis cuiuspiam beneficium ecclesiasticum procurat eligendo, postulando, praesentando, resignando vel electum, praesentatum etc. instituendo, confirmando, cum certa *confidentia*, i. e., cum expresso vel tacito pacto vel conditione, ut is, qui beneficium adeptus est, idem beneficium post aliquod tempus ipsi procuranti vel alteri personae, v. g. fratri, nepoti resignet vel pensionem seu fructus ex eo praestet⁴. Inducta est haec species simoniae, quae ut subdivisio simoniae conventionalis considerari potest, a Pio IV⁵ et a Pio V⁶.

Quadruplici autem modo haec simonia committi potest, nempe:

α) *Cum reservatione accessus* - quod tunc fit cum quis cupiens conferre beneficium alicui inhabili, e. g., Titio, confert illud alteri, e. g., Caio, eo tamen pacto ut Titius ius habeat *accedendi* ad illud beneficium statim ac habilis factus fuerit.

¹ C. 46, X, 5, 3; Haring, *Grundzüge des katholischen Kirchenrechts* ³, pag. 997.

² Reiffenstuel, *l. c.*, n. 19; Lessius, *De iustitia et iure*, lib. II, cap. 35, n. 36.

³ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, n. 19 sq.; Wernz, *l. c.*, VI, 341.

⁴ Ballerini-Palmieri, *l. c.*, II, n. 256; Reiffenstuel, *l. c.*, n. 32; Wernz, *l. c.*, VI, 241, II.

⁵ Const. «*Romanum Pontificem*», 17 oct. 1564, Gasparri, *Fontes*, I, n. 106.

⁶ Const. «*Intolerabilis*», 1 iunii 1569, Gasparri, *Fontes*, I, n. 130.

β) *Cum reservatione ingressus* - quod tunc fit quando quis beneficium sibi collatum cuius tamen in possessionem nondum est ingressus, alteri cedit eo pacto ut si, quavis ratione, beneficium vacaverit, ipse ius habeat ingrediendi in possessionem beneficii taliter antea resignati.

γ) *Cum reservatione regressus* - tunc habetur simonia confidentialis, cum quis beneficium possidens illud alteri resignet eo pacto, ut si beneficium ita resignatum vacare contigerit, ipse ad illud *regredi* possit illoque frui ¹.

δ) *Cum reservatione pensionis* - quod tunc fit cum quis alteri beneficium resignat sibi in illo reservans pensionem eo pacto et si resignatarius pensionem solvere renuerit, resignans possit regredi in possessionem beneficii resignati ².

Haec distinctio in varias species simoniae confidentialis claritate non commendatur, nec magni momenti est nostris diebus; quapropter Codex de ea non loquitur ³. Facile tamen admitti poterit peccari adhuc posse ex iure novo simonia confidentiali ⁴, at ut qualificata simonia confidentialis amplius non videtur admittenda ⁵.

c) *Ratione legis cui opponitur:*

α) *Simoniam iuris divini* - quae scilicet iuri divino opponitur et quae clare in Codice specificatur atque tunc habetur cum pro re spirituali aut spirituali adnexa res temporalis datur ⁶.

β) *Simoniam iuris ecclesiastici* - quae legi ecclesiasticae, non divinae, opponitur, ex motivo tamen religionis aliquid prohibenti; ut si ob periculum irreverentiae et speciem simoniae iuris divini prohibeatur permutatio rei spiritualis cum re spirituali ⁷.

713. — 3° *Sanctiones non poenales circa simoniam.* - a) *Nullitas contractus simoniaci.* - Contractus simoniacus omni vi caret ⁸.

Haec sanctio, quae stricte poenalis esse non videtur, ex ipso iure divino statuitur, si de simonia iuris divini agatur, aliter ex solo iure ecclesiastico ⁹.

¹ Reiffenstuel, *l. c.*, n. 33; Wernz, *l. c.*, VI, n. 342, II; D'Annibale, *l. c.*, III, 112; Ballerini-Palmieri, *l. c.*, II, n. 256-266.

² Reiffenstuel, *l. c.*, n. 33; Hilarius a Sexten, *Tractatus de censuris ecclesiasticis*, p. 193-200.

³ Cfr. De Angelis, *Praelectiones iuris canonici*, V, pag. 107.

⁴ Cfr. Vermeersch, *Epitome*, II, n. 12.

Ferreres, *Institutiones canonicae*, II, n. 20; Badii, *l. c.*, II, n. 336, 2, d; Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, n. 33, pag. 13.

⁵ C. 727; ius vetus apud Ballerini-Palmieri, *l. c.*, II, n. 267 et sq.

⁷ Cfr. c. 1487; Haring, *Grundzüge...* pag. 997, nota 3.

⁸ C. 729 initio.

⁹ Et quia quod ius ecclesiasticum praecipit potest ab Ecclesia dispensari, si contractus incatur sub conditione obtinendae dispensationis, simonia aberit, contractus tamen tunc tantum vim obtinebit cum dispensatio concedetur.

Dupliciter autem dici potest quemlibet contractum simoniacum omni vi carere; intelligendo de contractu de futuro aut de contractu de praesenti seu de executione contractus antea initi.

Contractus enim in sua essentia consensu perficitur; est enim *duorum vel plurium in idem placitum et consensus*¹; contractus igitur in se consideratus quo fundatur obligatio ultro citroque aliquid dandi aut accipiendi in re simoniaca omni vi caret, quippe nemo potest se ad rem turpem obligare. Contractus autem de praesenti seu ipsa executio contractus antea forte initi, nisi specialis sanctio habeatur, invalida esse non videtur².

714. — *b) Sanctio specialis circa provisiones canonicas.* - Si simonia committatur circa beneficia, officia, dignitates, subsequens provisio omni vi caret licet simonia a tertia persona commissae fuerit, etiam in seio proviso, dummodo hoc non fiat in fraudem eiusdem provisi aut eo contradicente³.

Specialis haec sanctio etiam in iure antiquo habebatur ex quo concise in ius Codicis translata est⁴; ipsa autem evidenter non solum contractus qui consensu perficitur, irritatur, sed etiam eius executio invalida declaratur⁵. Irritatio collationis seu provisionis canonicae simoniacae solum ex iure ecclesiastico originem ducit⁶.

Officia stricto sensu hic intelligenda sunt⁷; ideo non videntur comprehendi officia Superiorum religionum laicalium; comprehenduntur vero Superiores religionum clericalium etiam non exemptarum⁸; itemque beneficia⁹ et dignitates¹⁰.

Omni vi caret est aliquid amplius quam simplex irritatio, quippe collatio irrita ex simonia, non gaudet generatim privilegio triennalis possessionis¹¹.

Sufficit, ut provisio canonica omni vi careat, quod simoniaca fuerit electio, praesentatio aut nominatio¹².

¹ Fr. 1, D. 2, 14, quod est Ulpiani.

² Salmanticenses, *Cursus theologiae moralis*, tract. 19, c. 4, n. 24; D'Annibale, *l. c.*, III, 115, not. 1; et post Codicem Augustine, *l. c.*, IV, p. 14; idemque admittere videtur Vermeersch, *Theologiae moralis principia, responsa, consilia*, II, n. 284, 1. Quae doctrina ex Codice confirmari videtur, qui hoc c. 729 specialem statuit sanctionem pro beneficiis, officiis et dignitatibus; si enim omnium contractuum simoniacorum executio invalida esset, illa specialis sanctio prorsus inutilis esset.

³ C. 729 initio.

⁴ Reiffenstuel, *l. c.*, 264 sq.; Salmanticenses, *l. c.*, tract. 19, cap. 4, n. 16 sq.; Hollweck, *l. c.*, § 117, pag. 184; D'Annibale, *l. c.*, III, 118.

⁵ Augustine, *l. c.*, IV, pag. 14.

⁶ Salmantic., tract. 19, cap. 4, n. 29.

⁷ C. 145, § 2; Chelodi, *Ius poenale*, 104; Augustine, *l. c.*, IV, pag. 14; Blat, *l. c.*, lib. III, part. 1, pag. 8.

⁸ Cfr. c. 514, § 1.

⁹ Cc. 1409, 1412.

¹⁰ Cc. 393, 394, 396; Chelodi, *l. c.*, 104; latius Augustine, *l. c.*, IV, pag. 14.

¹¹ Cfr. c. 1446.

¹² Hollweck, *l. c.*, § 117, nota 1, pag. 184; cfr. c. 1465, § 2; Maroto, *Institutiones*, I, 658.

Dicitur autem tunc esse simoniaca electio si vel unus ex eligentibus simoniam commiserit ¹. Verum requiritur, uti videtur, ut collegium conscium sit de suffragio simoniace dato, alioqui electio, quae actus collegialis est simpliciter simoniaca dici nequit, sicut dici nequit simoniaca praesentatio aut nominatio si ex pluribus nominantibus aut patronis unus alterve, aliis insciis, simoniace processerit ². Si est nulla confirmatio, aut admissio quia simonia infecta, non ideo etiam irrita censenda est electio vel postulatio ³.

Istae sanctiones licet stricte poenales non sint, afficere enim possunt provisum prorsus innocentem, tamen rationem poenae aliquo modo habent contra tantum delictum; et quia delictum perfectum non habetur nisi in simonia conventionali reali, ipsam solam afficere videntur ⁴; unde si quis officium obtinuit, pecunia aut alio pretio promisso, si de facto pretium non solvat, saltem partialiter, officium restituere non tenetur ⁵.

Potest committi simonia a *tertia persona* si, e. g., parentes vel amici promovendi ei suffragia emant aut simoniace aliis modis ei collationem officii procurent. Committitur simonia *in fraudem provisi*, si eius inimicus sciens electionem aut generatim provisionem canonicam simoniacam irritam esse, ipse simoniam committit ut sui aemuli provisio irrita sit. Committitur simonia a *tertia persona, contradicente proviso*, si ipse provisor timens sui inimici fraudem vel etiam suorum amicorum zelum pro se, ante provisionem contra simoniam protestetur. In hoc ultimo casu simonia a *tertia persona* commissa proviso non nocet; aliter si protestatio emittatur solummodo post acceptationem provisionis factae; diversum est enim non praebere consensum et expresse aliquid prohibere ⁶.

Si simonia commissa sit a *tertia persona*, proviso in scio, et provisor per triennium pacifice in bona fide possederit officium, eo ipso ius in officium obtinet ⁷; « nec obstat quod ad fruendum favore huius regulae expresse requiratur ut absque ingressu simoniaco ⁸ beneficium obtinuerit; respondetur enim, quod in dicta regula in quantum favorabilis late, et in quantum odiosa stricte interpretanda sit... bene dici potest clausulam illam tantum intelligendam esse de illo, qui vel ipse per propriam simoniam beneficium obtinuit, vel simoniam alterius, qua mediante obtinuit beneficium statim, vel saltem intra triennium rescivit, consequenter bona fide non possedit » ⁹.

¹ Reiffenstuel, *l. c.*, V, 3, 135-147; D'Annibale, *l. c.*, III, 118, not. 9.

² Cfr. tamen apud Reiffenstuel, *l. c.*, n. 137, limitationem a Castro Palao positam pro casu quo suffragia simoniaca electo prorsus inutilia fuissent. Cfr. etiam vol. I, n. 238, pag. 273-277.

³ Reiffenstuel, *l. c.*, n. 265; D'Annibale, *l. c.*, III, 118, not. 11.

⁴ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, n. 228 sq. et auctores infra citandos; praesertim Salmanticenses, *l. c.*, tract. 19, c. 4, n. 8; Hollweck, *l. c.*, § 117, pag. 184.

⁵ Cfr. Salmanticenses, *l. c.*, n. 8.

⁶ Cfr. Ce. 33, X, 3, 3; Hollweck, *l. c.*, § 117, pag. 184, nota 2. Si provisor sciens in sua provisione simoniam committi contra eam protestetur et tamen provisionem factam acceptet, nulla adhuc remanet provisio; Reiffenstuel, *l. c.*, n. 281.

⁷ C. 1446.

⁸ Codex habet c. 1446: *dummodo absit simonia*, quae clausula antiquae aequivalere videtur.

⁹ Reiffenstuel, *l. c.*, V, 3, 278; Wernz, *l. c.*, VI, 347, not. 77.

Quae dicuntur de simonia in officiorum, beneficiorum, dignitatum provisione canonica non sunt applicabilia in omnibus electioni Romani Pontificis ¹.

Officium ecclesiasticum, beneficium et dignitas dimitti debent, idest, renuntiari sine ullo iure ad compensationem aut ad pensionem; quae tamen obligatio non urget nisi simonia realis habeatur ².

715. — *c) Obligatio restitutionis.* - α) Res simoniace data et accepta, si restitutionis sit capax, nec obstat reverentia rei spirituali debita, ante quamlibet iudicis sententiam restitui debet, et beneficium, officium, dignitas dimitti ³.

Dubium oriri potest utrum haec sanctio ad omnes casus simoniae realis, an ad solam simoniam realem in officiis, beneficiis, dignitatibus referatur; atque dubium oritur ex verbo *quare* quo duo numeri canonis cum initio eiusdem colligantur, et ex disputationibus quae hac de re agitabantur inter antiquos. Certe numerus secundus canonis refertur solummodo ad simoniam in provisionibus canonicis commissam; primum vero numerum putamus ad omnes species simoniae realis, etiam extra casum provisionis canonicae, referri, atque ita definiri in illo canone vexatam inter antiquos auctores quaestionem de obligatione restituendi sive pretium temporale, sive rem spiritualement quae simoniace conventionis obiectum fuerant ⁴; et proinde nunc saltem ex lege ecclesiastica tum pretii simoniaci, tum mercis restitutionem obligatoriam esse ante iudicis sententiam ⁵.

¹ Constit. « *Vacante Sede* » ad calcem Codicis, n. 79.

² Reiffenstuel, *l. c.*, V, 3, 249; Salmanticenses, *l. c.*, tract. 19, c. 4, n. 7 et sq.

³ C. 729, n. 1.

⁴ Antiquae disputationes hac de re videri possunt apud Salmant., *l. c.*, tract. 19, cap. 4, n. 22 sq.; ipsi obligationem restituendi rem spiritualement ad sola beneficia pro quibus specialis sanctio habebatur restringebant, alias res spirituales dicebant non esse restituendas nec ex iure divino nec ex iure ecclesiastico; huc opinioni assentiebantur D'Annibale, *l. c.*, III, 119, not. 14; Reiffenstuel, *l. c.*, V, 3, 286; De Angelis, *l. c.*, V, p. 141; Wernz, *l. c.*, VI, 348; S. Alphonsus, *Theologia moralis*, III, 113.

Pretium vero temporale restituendum esse ante rei spiritualis traditionem docebant communiter doctores, quia deest titulus illud retinendi; si vero pretium temporale ob traditam rem spiritualement receptum fuisset, non esse restituendum docebant aliqui, aliis obligationem restituendi admittentibus: Reiffenstuel, *l. c.*, n. 290 sq. et 321 sq., obligationem restituendi pretium temporale affirmabat et quidem ex iure divino, et hanc opinionem communem esse docebat; alii tamen id valde limitabant ad solos casus in quibus restitutio ex iure positivo expresse praecipiebatur, obligationem ex iure divino absolutam negantes; ita Salmanticenses, *l. c.*, tract. 19, cap. 4, n. 25 sq., nisi is qui rem spiritualement praestiterat ad eam praestandam ex iustitia seu ex officio iam ex alio capite teneretur, ut, e. g., parochus absolutionem aut baptismi administrationem; cfr. D'Annibale, *l. c.*, III, 119; Noldin, *De praeceptis* ¹⁶, n. 189; Sanctum Alphonsum, *l. c.*, III, 114.

⁵ Atque in hanc abire videntur sententiam auctores qui post Codicem scripserunt; ut Noldin, *De praeceptis* ¹⁶, 189, 2, b; Budil, *l. c.*, 337, b; Torrubiano Ripoll, *Noelissimas instituciones...* II, n. 28-31; non negamus tamen aliquem non improbabiler affirmare posse in canone isto antiquas disputationes de restitutione rei spiritualis eiusque pretii solutas non esse et duos numeros c. 729 referri tantummodo ad ultimum communcorum quae in principio canonis dicuntur, scilicet, ad restitutionem pretii recepti in

Codex dicit restituendam rem simoniace datam et acceptam; utramque nempe rem, unde non improbabiler si res spiritualis restitui nequeat, quia restitutionis incapax aut quia obstat reverentia rei spirituali debita, nec pretii temporalis restitutio facienda erit ¹.

Res simoniace data aut accepta erit *restitutionis incapax* si iure divino restitui amplius nequeat, e. g., si quis simoniace ordinatus sit, aut absolutus, aut Missa applicata etc. *Obstat vero reverentia rei spirituali debita* si res sacra esset restituenda haeretico aut hebraeo.

β) Simoniace provisus non facit fructus suos; quod si eos bona fide perceperit, prudentiae iudicis vel Ordinarii permittitur fructus perceptos ex toto vel ex parte eidem condonare ².

Cum provisio beneficii, officii aut dignitatis irrita sit, per se patet deesse titulum iuridicum ad fructus beneficii percipiendos ³.

Restitutio facienda est, si praeter peccatum religionis etiam iustitia violata fuit, ei a quo res recepta est, vel qui laesus est, aliis in casibus fieri potest ecclesiae vel pauperibus ⁴.

716. — 4° *Poenae contra simoniacos.* - a) Delictum perpetrantes simoniae in quiblibet officiis, beneficiis aut dignitatibus ecclesiasticis:

α) Incurrunt in excommunicationem latae sententiae Sedi Apostolicae simpliciter reservatam;

β) Ipso facto privati in perpetuum manent iure eligendi, praesentandi, nominandi, si quod habeant;

γ) Si clerici sint, praeterea suspendantur ⁵.

Quaestio est inter auctores utrum haec poena incurratur ob solam simoniam conventionalem realem et iuris divini an etiam ob simoniam conventionalem puram aut mixtam.

Ante Codicem poena plectebatur, excepta simonia confidentiali qualificata quae, ut diximus, a Codice abrogata est, sola simonia conventionalis realis iuxta communioem opinionem ⁶.

collatione officiorum, beneficiorum et dignitatum nec non ad dimissionem ipsorum officiorum etc. quae interpretatio cum iure antiquo concordaret ius novum; cfr. Vermeersch, *Theologiae moralis principia, responsa, consilia*, II, 284.

¹ Cfr. Vermeersch, *Theologiae moralis* etc., II, 284, 1; id., *Epitome*, II, 13; limita: nisi acceptio pecuniae iniusta fuerit, D'Annibale, *l. c.*, 119; Salmanticenses, *l. c.*, tract. 19, cap. 4, n. 28; contra Blat, *l. c.*; Augustine, *l. c.*, IV, 15; Badii, *l. c.*, n. 337.

² C. 729, n. 2.

³ Reiffenstuel, *l. c.*, V, 3, 324 sq.

⁴ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, V, 3, 296 sq.; Salmanticenses, *l. c.*, tract. 19, c. 4, n. 32; D'Annibale, *l. c.*, III, 119, not. 23: «et si ipse (clericus qui ad restitutionem tenetur) pauper sit, sequens opinionem probabilem, quod potest erogare pauperibus, poterit sibi retinere»; ita Salmanticenses, *l. c.*, n. 31.

⁵ C. 2392.

⁶ Cfr. Salmanticenses, *l. c.*, tract. 19, c. 4, n. 6 sq.; Reiffenstuel, *l. c.*, V, 3, 234-249; Ballerini-Palmieri, *l. c.*, II, n. 312 et sqs.

Immo auctores docebant solam simoniam realem iuris divini poenis subiacerere, exceptione semper facta pro simonia confidentiali qualificata, nunc ut tali abrogata¹.

Idem et post Codicem tum de simonia reali, tum de simonia iuris divini exclusive affirmant bonae notae auctores quibus et nos assentimur; nec obstare videtur quod etiam simonia conventionalis pura et a fortiori mixta delictum ecclesiasticum constituent, «nam ex hoc quod simonia conventionalis iam sit perfecta simonia, solum sequitur eam esse non tantum grave peccatum, sed insuper subesse foro Ecclesiae, ac puniri posse, quod ultro fatemur; non autem sequitur, quod de facto per Ecclesiam poenae sint contra eam impositae, et de quo solummodo quaeritur, quod a nobis negatur»².

b) Omnes, etiam episcopali dignitate aucti, qui per simoniam ad ordines scienter promoverint vel promoti fuerint aut alia Sacramenta administraverint vel receperint, sunt suspecti de haeresi; clerici praeterea suspensionem incurrunt Sedi Apostolicae reservatam³.

Poenae istae solam simoniam iuris divini et realem, uti supra, efficere videntur⁴; aliae species simoniae ut conatus delicti considerantur, non ut verum delictum a lege punitum⁵.

c) Quaestum facientes ex indulgentiis plectuntur ipso facto excommunicatione Sedi Apostolicae simpliciter reservata⁶.

d) Si patronus ius patronatus simoniace in alium transferre attentaverit, ius patronatus ipsum exstinguitur⁷. Cum hic in Codice sermo sit de *attentatione*, videtur poena incurri etiam ob simoniam conventionalem.

¹ Salmanticenses, l. c., n. 10-10; S. Alphonsus, *Theologia moralis*, III, 106; D'Annibale, l. c., III, 116; Ferraris, *Bibliotheca*, v. *Simonia*, art. III, 1 et sqs.

² Reiffenstuel, l. c., n. 236; post Codicem tantum *simoniam realem* censura plecti docent Augustine, l. c., IV, pag. 16; Paghialunga, *Il nuovo Codice ecclesiastico* (1918), pag. 201-202; Caviglioli, *De censuris latae sententiae quae in Codice iuris canonici continentur* (1919), n. 148; Vermeersch, *Theologiae moralis principia...*, II, 284, 3, requirit simoniam saltem conventionalem mixtam; aliter alii, ut Chelodi, *Ius poenale*, n. 104 et 93; Cappello, *De censuris iuxta Codicem iuris canonici*, n. 122; Blat, l. c., lib. V, pag. 308, n. 237; Eichmann, *Lehrbuch des K. R.*, pag. 262; id. *Das Strafrecht*, pag. 206; Noldin-Schönegger, *De censuris*¹⁶, n. 84, a; Sole, *De delictis et poenis*, n. 457, pag. 399-400. Simoniam iuris ecclesiastici a poenis excludunt cum antiquis Vermeersch, *Epitome*, II, 13; Cerato, *Censurae vigentes* (1918), n. 87, pag. 135, post Pighi.

³ C. 2371. Suspensionem non incurrunt Episcopi: Chelodi, *Ius poenale*, 93.

⁴ Cfr. supra, contra Chelodi, l. c., 93, pag. 108, nota 3 etc.

⁵ De Angelis, l. c., libr. V, pag. 127. Cfr. etiam c. 2228.

⁶ C. 2327.

⁷ C. 1470, § 1, n. 6; et § 2-3; amittit tamen solus patronus reus et ad amissionem requiritur sententia declaratoria.

Videtur puniri sola translatio iurispatronatus quatenus ius patronatus ius ad praesentationem dicit, non quatenus est ius ad honores aut ad subventionem; cfr. in hoc sensu ius vetus apud Ballerini-Palmieri, l. c., II, n. 273.

e) Rei simoniae (realis simonia, etiam hic requiri videtur) in electione Romani Pontificis excommunicationem incurrunt R. Pontifici specialissimo modo reservatam ¹.

f) Beneficia (non officia, nec dignitates) invalide ob simoniae vitium collata Sedi Apostolicae, quanquam vacanti, reservantur ².

g) Renuntiatio simoniace facta irrita est ipso iure ³.

Aliae poenae latae sententiae praeter enumeratas de iure Codicis non amplius vigent; nihil tamen prohibet quo minus aliae etiam species simoniae ex iure particulari puniantur aut a iudice ⁴.

717. — 5° *Casus praecipui in quibus de iure vigente committi potest simonia.* - a) Vigent omnes casus simoniae iuris divini, licet de eis nihil in Codice habeatur; poterit igitur puniri poenis ferendae sententiae simonia iuris divini.

b) A Codice considerantur praesertim hi casus simoniae:

α) Committi potest simonia in renuntiatione officiorum ⁵.

β) Tanquam simoniacae reprobantur deductiones ex fructibus, compensationes ac solutiones a clerico in actu provisionis faciendae, quae collatori, patrono aliisve cedant ⁶.

γ) Committi potest simonia in praesentatione ⁷.

δ) Committi potest in administratione et receptione sacramentorum ⁸.

ε) Committitur in officiis, beneficiis et dignitatibus ⁹.

Dubium esse potest utrum simonia habeatur in c. 157, ubi vetatur collatio consanguineis aut affinibus ¹⁰.

718. — 6° *Casus in quibus simonia non habetur.* - Non habetur simonia, cum temporale datur non pro re spirituali, sed eius occasione ex iusto titulo a sacris canonibus vel a legitima consuetudine recognito; item cum datur res temporalis pro re temporali, quae

¹ « Vacante Sede » n. 79 et 51; Perathoner, *Das kirchliche Sachenrecht*, pag. 2, nota 3.

² C. 1435, § 1, n. 3; cfr. Wernz, *l. c.*, VI, 347, II.

³ C. 185; Wernz, *l. c.*, V, 347, II.

⁴ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, V, 3, 236. Cfr. etiam cc. 2408, 2324.

⁵ C. 185.

⁶ C. 1441.

⁷ C. 1465, § 2; agi videtur de sola simonia iuris divini; nisi casus concurrat cum casu c. 1441.

⁸ Cc. 736; 1507; 2371; varios modos peccandi in hoc enumerat Reiffenstuel, *l. c.*, V, 3, 185 sq.

⁹ C. 2392; varios modos cfr. apud Reiffenstuel, *l. c.*, n. 134 sq.; et in Codice cc. 1487, 1488; 1539, § 1; 1303, § 2; 1289; 924, § 2; Arregui, *Summarium theologiae moralis*, n. 198, n. 1 et 199, n. 4.

¹⁰ Reiffenstuel, *l. c.*, V, 3, 132 negat cum S. Thoma haberi simoniam.

tanquam subiectum habeat adnexum aliquid spirituale, e. g., calix consecratus, dummodo pretium non augeatur propter adnexam rem spirituales¹.

In canone 730 statuuntur principia ad solvendas varias difficultates et varios casus in quibus apparenter simonia occurrit, revera autem non adest.

a) Dicitur igitur primo: *non habetur simonia, cum temporale datur non pro spirituali, sed eius occasione ex iusto titulo a sacris canonibus vel a legitima consuetudine recognito*. Quid est autem rem temporalem dare occasione rei spiritualis ex iusto titulo? et in quo rem hoc modo dare differt a rem dare temporalem pro re spirituali? « Pro alio stricto iure dari dicitur, quod datur aut promittitur quasi alterius pretium »².

Datur e contra occasione rei spiritualis praestitae cum id ad quod aliunde seu ex alio motivo quis ius habet exigit, accipit aut de eo paciscitur occasione qua rem spirituales ipse praestat; e. g., minister sacer ius habet ad honestam sustentationem, si hoc iure, quod ex ipso iure divino aut naturali ei competit, utitur eo momento, seu occasione quo ipse onus suscipit aliquid praestandi spirituales populo.

Tituli autem, ob quos recipi aliquid temporale possit occasione rei spiritualis, varii enumerantur ab auctoribus³.

Codex titulos innuit, non taxative enumerat. Nos hic aliquid innuamus de titulo sustentationis.

Titulo sustentationis aliquid temporale recipi posse et licere occasione praestationis spiritualis rei clare a S. Scriptura admittitur: « *Dignus est operarius mercede sua* »⁴, « *Dominus ordinavit iis qui Evangelium annuntiant de Evangelio vivere* »⁵.

Ad probandum autem non haberi simoniam cum aliquid accipitur occasione rei spiritualis ex titulo sustentationis, sufficit animadvertere stipendium sustentationis non solvi ut pretium operis, sed ut necessaria suppeditentur operanti ad hoc ut operari possit, seu non refertur stipendium ad rem spirituales praestitam vel praestandam, sed ad necessitatem ministri qui illam praestat, nec ulla aequiparatio fit inter rem spirituales et stipendium; at simonia tunc tantum habetur cum res temporalis datur ut pretium rei spiritualis, quod in casu tituli sustentationis minime verificatur. « Dupliciter potest lucrum intendi, vel ut finis operis vel ut finis operantis. Cum lucrum intenditur ut finis operis, ita ut ipsum opus spirituales intendatur vendi, tunc certe committitur simonia, ... Secus vero dicendum quando lucrum intenditur ut finis operantis, scilicet ratione ope-

¹ C. 730.

² D'Annibale, l. c., III, 95, 103-104; S. Alphons., *Theologia moralis*, III, 55; Salmanticenses, l. c., tract. 19, c. 1, n. 63 et c. 2, n. 22.

³ Reiffenstuel, l. c., V, 3, 303 sex titulos a simonia excusantes enumerat, nempe gratuitam donationem, gratitudinem seu satisfactionem obligationis antidotalis, honestam sustentationem, ignorantiam invincibilem et redemptionem iniustae vexationis; cfr. etiam Salmanticenses, l. c., cap. II, n. 10.

⁴ Luc. x, 7.

⁵ I *Ad Corinth.*, ix, 14.

rationis personae occupatae in gratiam alterius, quia tunc lucrum accipitur pro stipendio sustentationis et non est simonia » ¹.

Et quia ministri sacri digni sunt mercede sua ex statutis aut legibus aut consuetudine definita, stipendium ad eorum sustentationem eis debetur et quidem ex iustitia etsi eo per accidens non indigeant. Merces autem non debet esse proportionata operi spirituali praestito, sed conditioni personae operantis; unde diversum potest esse stipendium pro conditione et gradu ministri ².

Ad titulum sustentationis referri etiam posse videntur aliae praestationes rerum temporalium occasione praestitarum rerum spiritualium, quae praestationes veniunt nomine iurium stolae, oblationum, decimarum etc. et aliquando etiam taxarum si eorum solutio praecipitur ut muleta ad causam piam imposita occasione obtentae dispensationis aut absolutio-
tionis ³.

Titulus sustentationis sicut et alii tituli a simonia excusantes, cum temporale datur aut accipitur occasione rei spiritualis, in tantum excusant a simonia in quantum a sacris canonibus aut a legitima consuetudine admittuntur seu recognoscuntur ⁴; ex quo deducitur simoniam committere qui titulo huiusmodi utatur ad temporale exigendum pro spirituali contra canones aut consuetudinem ⁵. Qui vero titulo admissio seu recognito utatur ad plus exigendum quam sacri canones permittant vel legitima consuetudo, licet contra iustitiam peccet, simoniam tamen committere non videtur ⁶.

Cum titulus sustentationis admittatur generatim in administratione Sacramentorum et Sacramentalium, nihil prohibet quo minus de ipsa sustentatione minister sacer paciscatur, nisi specialis prohibitio aut praescriptio positiva quantitatem determinans rei temporalis habeatur ⁷.

Admittitur expresse titulus sustentationis ⁸ pro Missis, pro iuribus stolae et pro administratione Sacramentorum nec non Sacramentalium ⁹; attamen in plerisque casibus una cum titulo sustentationis occurrit etiam *labor extrinsecus* qui ut alius titulus a simonia excusans considerari potest; de quo statim.

b) Dicitur dein in can. 730: *Non habetur simonia... cum datur res temporalis pro re temporalis, quae tanquam subiectum* etc. Agitur hic de rebus temporalibus spirituali adnexis quae, ut supra diximus, antecedenter,

¹ S. Alphonsus, *l. c.*, III, 55; Wernz, *l. c.*, V, 344 et 350; Salmanticenses, *l. c.*, tract. 19, c. 2, n. 10 et n. 20 sq.; Vermeersch, *Theologiae moralis* etc., II, n. 279, 3; Reiffenstuel, *l. c.*, V, 3, 185 sq.; Augustine, *l. c.*, IV, 17-18; Ballerini-Palmieri, *l. c.*, II, n. 275.

² Ballerini-Palmieri, *l. c.*, n. 275.

³ Cfr. Vermeersch, *l. c.*, II, 279; Wernz, *l. c.*, IV, n. 634, nota 166.

⁴ C. 730.

⁵ Salmanticenses, *l. c.*, tract. 19, cap. 2, n. 11-12.

Salmanticenses, *l. c.*, n. 23; contra Ballerini-Palmieri, *l. c.*, n. 282; Cappello, *De Sacramentis*, I, n. 676; Reiffenstuel, *l. c.*, n. 206; cfr. Vermeersch, *l. c.*, II, 279, 2; D'Annibale, *l. c.*, III, 105. Lessius, *De iustitia et iure*, lib. II, cap. 35, n. 51, docet in hoc casu revera simoniam non haberi, licet in foro externo praesumatur.

⁷ Salmanticenses, *l. c.*, tract. 19, cap. 1, n. 68, et cap. 2, n. 20.

⁸ C. 824.

⁹ Cfr. c. 1507.

concomitanter, consequenter adnecti possunt. Canon proprie ad res antecedenter adnexas spirituali referendus videtur, seu ad res quae pretii temporalis, antecedenter a re spirituali cui adnexae sunt, capaces sunt, e. g., sacrae supellectiles, statuae et imagines sacrae, loca sacra in genere etc.¹; tales igitur res Codex statuit vendi emi posse sine simonia, quod iam ante Codicem auctores communiter docebant².

Clausula: *Dummodo pretium non augeatur propter adnexam rem spirituales* non prohibetur pretii augmentatio ad compensandas expensas forte factas occasione benedictionis seu consecrationis; illa enim augmentatio non fit ob consecrationem seu ob rem spirituales adnexam, sed ob expensas illa occasione factas³.

Huc spectat etiam, ut videtur, quaestio de labore intrinseco aut extrinseco quo quis a simonia excusatur si temporale aliquid accipiat occasione praestitae rei spiritualis.

Labor est aliquid temporale; si in praestanda re spirituali adhibeatur, est aliquid temporale spirituali adnexum. Potest autem dupliciter labor adnecti spirituali: *intrinsece*, quod tunc fit cum res spiritualis ita cum illo unitur ut sine illo ipsa res spiritualis valide, licite, decenter haberi non possit, e. g., labor⁴ necessarius ad Missam celebrandam; *extrinsece*, quod tunc fit cum res spiritualis sine illo licite, valide et decenter haberi potest, e. g., Missa tali hora incommoda dicenda, vel loco incommodo etc. Quod extrinsece adnectitur, accidentale prorsus est rei spirituali.

Cum labor intrinsecus confundatur cum ipsa re spirituali, nec pretium aliquod independenter ab ipsa re spirituali cui concomitanter unitur non habeat, patet pro eo pretium accipi, nec de eo pacisci licitum esse sine simonia⁵.

Labor vero extrinsecus instar rei temporalis antecedenter spirituali adnexae considerari potest, et proinde, nisi specialis prohibitio iuris positivi habeatur, de eo pacisci et pretium temporale pro eo exigi licet, eodem modo ac de rebus aliis spirituali antecedenter adnexis⁶.

¹ Cfr. D'Annibale, *l. c.*, III, 108.

² D'Annibale, *l. c.*, III, 108; Reiffenstuel, *l. c.*, V, 3, 221-223; Salmanticenses, *l. c.*, 19, cap. 2, n. 16; Ballerini-Palmieri, *l. c.*, VII, pag. 414.

³ D'Annibale, *l. c.*, III, 108.

⁴ C. 727, § 1; Vermeersch, *l. c.*, II, 276, e.

⁵ Salmanticenses, *l. c.*, 19, cap. 2, n. 18 sq. Admittit tamen D'Annibale, *l. c.*, 105, etiam pro labore intrinseco peti et exigi posse mercedem, quia labor etiam intrinsecus, qua labor est, non differt ab extrinseco. Ita etiam Laymann qui citat pro se Adrianum, Riccardum, Bonaventuram et glossam; cf. Ballerini-Palmieri, *l. c.*, II, n. 278 et sqs.; Berardi, *Theologia moralis theorico-practica*, II, n. 426. Opinionum canonistarum et theologorum optimam recensionem circa naturam stipendii Missarum conferre potes apud V. Del Giudice, *Stipendia Missarum*, Romae, 1922, toto volumine sed praesertim a pag. 31 ad 145. Vermeersch, *Theologiae moralis etc.*, II, 276, e, permittit pactionem de labore intrinseco ob lucrum cessans, si nempe minister sacer ob illum laborem, etiam intrinsecum ab alio opere sibi frugifero abstinere debeat; cfr. etiam S. Alphonsus, *l. c.*, III, 55; Lessius, *De iustitia et iure*, lib. II, cap. 35, n. 52-54.

⁶ Doctrina communis: S. Alphonsus, *l. c.*, III, 55; Salmanticenses, *l. c.*, 19, c. 12, n. 19; Reiffenstuel, *l. c.*, V, 3, 305-308; D'Annibale, *l. c.*, III, 103; Vermeersch, *Theologiae moral.*, II, 279, 2: «Solet tamen Ecclesia, ad omnem mercimonii speciem vel turpis lucri cupiditatem removendam, legale pretium, consuetudine vel competente auctoritate definitum, his adiunctis externis imponere».

719. — 7° *Alii casus difficiliores de simonia.* - Alios casus enumerant auctores in quibus species quidem simoniae habetur, delictum vero ipsum simoniae plerumque non adest. Itaque:

a) Simonia non est dare temporale seu pecuniam mediatori ad obtinendum beneficium pro labore ab ipso suscipiendo, vel damno subeundo, vel lucro amittendo; aliter si des pro ipsa mediatione ad beneficium obtinendum, quia licet mediate, in hoc casu pecunia refertur ad beneficium ipsum et eius pretium est ¹.

b) Exigere temporalia pro precibus aut orationibus aut pro exercitio virtutis per modum pretii simonia est, non item eadem exigere per modum stipendii sustentationis ².

c) Dare temporale ad redimendam iniustam vexationem quam quis patitur in prosecutione rei spiritualis ad quam ius iam plene quaesitum habet; aut etiam ad redimendam iniustam vexationem in iure nondum plene quaesito, si vexans illud ius non potest impedire nisi iniustis obstaculis, e. g., infamationibus, detractationibus, simonia non est; quia in his casibus res temporalis non datur pro re spirituali, sed ad aliam rem aut actionem temporalem impediendam. Aliter vero dicendum si temporale detur ad impediendam iustam vexationem quam quis patitur in prosecutione rei spiritualis; in casu enim temporale datur pro re spirituali consequenda; ita simonia est dare temporale pro impedienda lite quam quis iuste tibi intentare intendit ad te amovendum a beneficio; quia in hoc casu pecunia seu temporale datur pro re spirituali, quae licet iam possideatur tamen certo iure non possidetur ³.

Ratio autem cur simonia non committatur in redimenda iniusta vexatione est quia temporale in casu datur pro alia re temporali, nempe pro redemptione vexationis iniustae; quae ratio supponit in vexato ius certum et indubitatum ad rem seu in re aut saltem ius ad sibi rem quaerendam, petendam et comparandam; si vero ius illud, quodvis sit, certum non sit,

¹ S. Alphonsus, *l. c.*, III, 64; D'Annibale, *l. c.*, III, 103-104; cfr. tamen apud Salmanticenses opinionem Sanchez affirmantis, simoniam in hoc casu solum ex iure ecclesiastico haberi; quod si probabile erat ante Codicem iam nunc nec iuris ecclesiastici simonia, lege deficiente, esset: cfr. tamen Salmanticenses, *l. c.*, 19, cap. 1, n. 49-53; itemque ea quae supra n. 711, γ, in nota. Cfr. etiam Lessius, *De iustitia et iure*, lib. II, cap. 35, n. 46-47.

² Reiffenstuel, *l. c.*, V, 3, 218. Omnes quidem auctores in non agnoscenda simonia in hoc casu conveniunt; non omnes tamen eadem explicatione stipendii sustentationis utuntur: cfr. S. Alphons., *l. c.*, III, 53; Salmanticenses, *l. c.*, 19, cap. 1, n. 66; D'Annibale, *l. c.*, III, 93, not. 6.

³ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, V, 3, n. 308-316; D'Annibale, *l. c.*, III, 100-102; ubi tamen notat n. 100 semper haberi simoniam si ex una parte ad vexationem redimendam aliquid spirituale detur; et contra Reiffenstuel, *l. c.*, n. 314 admittit n. 101, nota 6, nunquam haberi simoniam si vexatio iniusta fuerit.

cum vexatio iusta fiat, si quis eam redimere velit, ipsa eius redemptione, ius ad ipsam rem spiritualem non vexationem redimere videretur, quod simoniacum est ¹.

d) Dare pecuniam sacerdoti nolenti sine illa administrare Sacramenta, ad ipsam Sacramentorum administrationem obtinendam, si necessitas recipiendi Sacramenta habeatur, non est simonia, quia hoc facere non est ipsa Sacramenta emere, sed potius iniustam vexationem redimere, vel potius quia, excluso animo emendi spirituale, potest quis licite permittere peccatum alterius ex iusta causa sumendi Sacramenta ².

¹ Cfr. etiam de hac re S. Alphons., *l. c.*, III, 99 sq.; Salmanticenses, *l. c.*, tract. 19, c. 3, n. 1-17.

² S. Alphonsus, *l. c.*, III, 103; Ballerini-Palmieri, *l. c.*, II, n. 286 et 288 et sqs.; Berardi, *l. c.*, II, n. 423, VI; Lessius, *De iustitia et iure*, lib. II, cap. 35, n. 37 et sqs., praesertim vero 40-41.

PARS I.

DE SACRAMENTIS

720. — (*Remissive*). - Tractatus *De Sacramentis*, iis exceptis quae ad dogma pertinent, et quibusdam aliis quae strictius ad theologiam moralem aut pastoralement pertinent, in schola iuris canonici explicandus esset; at, quia difficile est inter has scientias limites accurate definire, cumque generatim de Sacramentis in theologiae moralis cursu agatur, ne in iisdem rebus bis tractandis pretiosum adeo tempus inutiliter fere teramus, hanc tractationem ad theologiam moralem et pastoralement remittimus.

Accedit etiam ratio quod tempus nobis non suppeteret iuxta vigentia programmata de his agendi, nisi alios tractatus ad ius stricte pertinentes omittendo ¹.

¹ Micheletti, *Constitutiones seminariorum clericalium* (1919), n allegat. 32 ad calcem voluminis pro singulis annis cursus theologici assignat theologiae pastoralis studio tres horas lectionum, singulis hebdomadibus immo pro primo anno quattuor horas assignat; item 5 horas assignat, primo anno, theologiae morali et 3 horas aliis tribus annis; iuris vero canonici studio unam horam lectionis singulis hebdomadibus pro primo anno, et duas horas annis sequentibus assignat. Candide fateor, iniusta esset haec temporis distributio si theologiae moralis et pastoralis scholae sola materia stricte theologica explananda relinquatur; potest vero admitti illa distributio temporis a Micheletti allata, si scholae theologicae explanandi relinquuntur tractatus de sacramentis et de censuris, praeter materias stricte theologicas: Augustine, *A Commentary*, III, 295, non immerito, ut videtur, quattuor horas singulis hebdomadibus in cursu trium annorum ad studium iuris canonici completi assignat.

PARS II.

DE LOCIS ET TEMPORIBUS SACRIS

Connexio materiae. — Inter *res* quas Deus contulit Ecclesiae ut iis ad Dei cultum uteretur, sicut societati civili ad alios fines temporales, sunt loca et tempora sacra, de quibus proinde optimo consilio hoc loco post tractationem de Sacramentis, quae sunt media seu res iure divino institutae ad finem Ecclesiae, agitur.

SECTIO I.

DE LOCIS SACRIS

PRAENOTIONES

721. — I. Notio locorum sacrorum. - Loca sacra sunt loca quae divino cultui fideliumve sepulturae deputantur consecratione vel benedictione ¹ quam probati liturgici libri ad hoc praescribunt ².

Loca sacra sub genere rerum ecclesiasticarum, seu sub genere meliorum quibus Ecclesia ad suum finem obtinendum utitur, veniunt. Aliter ac pro temporibus sacris videbimus, deputatio loci, qua sacer fiat, necessario consecratione vel benedictione constitutiva, non simpliciter invocativa, facienda est; ante benedictionem igitur locus sacer non habetur, stricto sensu, licet ad usum sacrum adhibeatur, e. g., ad sepulturam fidelium. Item loci sacri nomine non venit oratorium domesticum quod benedictione constitutiva benedici non debet. Ecclesia tamen posset ritum

¹ Sacristiae et aliae forte in subsidium ecclesiarum erectae camerae, quia consecratione aut benedictione constitutiva carent, nomine locorum sacrorum stricto non veniunt (Barin A. in *Ephemerides liturgicae*, v. 36 (1922), pag. 14; cfr. tamen Sägmüller, *Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts* ², II, § 167, pag. 292, nota 5, et S. C. Rit., 27 Mart. 1879.

² C. 1154.

benedictionis aut consecrationis supplere, cum de re agatur quae solo iure positivo nititur ¹.

Loca sacra dividuntur, pro diversitate usus, in loca cultui divino destinata et in loca destinata fidelium sepulturae; pro varietate modi deputationis in loca consecrata aut simpliciter benedicta.

Etiam Stationes *Viae crucis*, si erigantur in locis benedictis, inter loca sacra sunt adnumerandae ².

722. — II. De benedictione locorum sacrorum. - 1° *Notio.* -

Benedictio in genere est caeremonia ecclesiastica qua rei vel personae determinatae ius ad specialem Dei protectionem confertur aut qua persona vel res ad exercitium cultus divini deputatur ³.

Duplici igitur sensu essentialiter diverso accipitur hoc verbum benedictionis, pro simplici invocatione nominis Dei, et pro deputazione rei vel personae ad cultum divinum ⁴.

Attamen ubi de benedictione locorum sacrorum sermo est, nempe in hoc tractatu de locis sacris, solum alter sensus applicandus est.

723. — 2° *Benedictionum divisio.* - a) Ratione effectuum habemus: α) Benedictionem *invocativam* qua aliquid a Deo postulatur pro hominibus non mutata rei vel personae, super quam fit, natura, e. g., benedictio mulieris post partum, benedictio infirmi, benedictio agrorum.

β) Benedictionem *constitutivam* qua res vel persona Dei aut religionis servitio deputatur, ab usu profano permanenter separatur et superiorem seu sacram naturam induit, e. g., benedictio ecclesiarum, coemeteriorum, calicis etc. ⁵.

Omissis benedictionibus invocativis, constitutivae benedictiones dividuntur:

b) *Ratione sollemnitatis* - in sollemnes et minus sollemnes; prout maiori vel minori sollemnitate externa fiant; e. g., sollemnis erit benedictio coemeterii ritu in *Pontificali romano* praescripto; minus sollemnis eadem benedictio ritu descripto in *Rituali romano* ⁶.

¹ Sägmüller, *Lehrbuch*, II, p. 292, nota 5; Santamaria, *Comentarios al Código canónico*, IV, pag. 6-7.

² L. P. Mothon, *Institutions canoniques*, Lille, II, 1924, n. 2370.

³ Cfr. Wernz, *Ius decretalium*, III ², 759; Barin, *Catechismo liturgico*, II ⁴, pag. 475 sq.; Hinschius, *Das Kirchenrecht der Katholiken und Protestanten*, IV, 141 sq.; Bernard, *Cours de liturgie romaine — Cérémonial*, II, p. 127 sq.

⁴ Hinschius, *l. c.*, IV, pag. 142.

⁵ C. 1148, § 2; Augustine, *l. c.*, IV, 565; Santamaria, *Comentarios al Código canónico*, IV, pag. 4.

⁶ Cfr. P. Matthaeum a Coronata, *De locis et temporibus sacris*, n. 143.

c) Ratione materiae adhibitae in ipsa facienda benedictione; in *benedictiones constitutivas verbales* et in *benedictiones constitutivas reales* seu in *consecrationes*; hae olei sacri seu benedicti usum requirunt, non illae.

Effectus tamen omnium benedictionum constitutivarum iidem prorsus sunt, nempe deputatio rei vel personae benedictae ad cultum Dei, quam ob rem inter eas non est essentialis differentia ¹.

724. — 3° *Quis loca consecrare possit.* - a) *Valide loca consecrare possunt:*

α) Episcopi consecrati, etsi haeretici et schismatici sint, dummodo formula utantur, in substantialibus, ab Ecclesia praescripta ².

β) Quilibet sacerdos qui ad hoc privilegium speciale a Romano Pontifice aut a iure obtinuerit, intra limites solummodo factae concessionis seu privilegii ³.

Tali privilegio ex iure Codicis gaudent Cardinales etsi character episcopali careant, generatim quidem et exclusive ⁴ pro suis titulis vel diaconis; pro aliis vero locis de consensu Ordinarii ⁵; item Abbates et Praelati *nullius* ⁶ et partim etiam Vicarii et Praefecti Apostolici ⁷.

¹ Sägmüller, *Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts* ³, II, p. 291; Augustine, *l. c.*, VI, pag. 3. Distinctio benedictionum in *sollemnem* et *minus sollemnem* plerumque coïncidit, at non necessario, cum distinctione benedictionum verbalium et realium seu consecrationum: possunt tamen haberi benedictiones sollemnes quae olei unctiones non requirant, e. g., benedictio sollemnis coemeterii etc. Attamen terminologia in fontibus non est stabilis et ipsum *Pontificale romanum* habet rubricam *De benedictione et consecratione virginum*, ubi nulla habetur sacer olei unctio; cfr. Hinschius, *l. c.*, IV, 142, not. 7.

² C. 1148, § 2; Many, *De locis sacris*, (1904), n. 11, 2; Augustine, *A Commentary*, VI, 5; posset tamen Ecclesia aliter de haereticis ministris determinare.

³ C. 1147, § 1.

⁴ S. R. C., 30 Ian. 1879, *Decret. auth.* 3478, excludebat Cardinalem Vicarium.

⁵ Cc. 1155, § 1; 239, § 1, n. 20; 1157. His tribus canonibus inter se collatis; Cardinalibus potestas consecrandi loca sacra extra suos titulos concedi videtur, independentem a character episcopali; id communiter admittunt auctores post Codicem; cfr. Blat, *Commentarium textus*, lib. III, part. II, pag. 5; Vermeersch, *Epitome*, II, 471. Cum potestas consecrandi quae ex privilegio competit, si ultra terminos concessionis exerceatur invalide exerceatur, dubitari potest utrum clausula cc. 239 et 1157 *sine consensu Ordinarii* ad valorem pro Cardinalibus requiratur? Negative respondendum videtur et illam clausulam referri sicut pro Episcopis ad solam licitatem; canone enim 239, n. 20 dicuntur Cardinales consecrare posse ubique locorum; licentia Ordinarii requiritur pro ipsis vi can. 1157 et ipsius c. 239, n. 20 solum ad licitatem. Licentia autem si agatur de consecratione semper petenda est ab Ordinario loci, etsi ecclesia consecranda sit regularium. Si agatur de benedictione, sufficit licentia Ordinarii regularis si agatur de ecclesia regularium (cc. 1155, § 1, et 1157). Santamaria licentiam de qua in c. 1157 etiam pro Cardinalibus necessariam putat ad valorem ipsius consecrationis, quod non probatur; cfr. etiam Vermeersch, *l. c.*, II, 471.

⁶ Ad normam c. 323, § 2, de qua paragrapho cfr. quae vol. I, n. 389, diximus. Contrarium insinuare videtur Augustine de Abbatibus et Praelatis *nullius* character episcopali destitutis, at contra can. 323, § 2.

⁷ C. 294, § 2.

b) *Quis consecrat licite.* - Consecratio alicuius loci, quanquam ad regulares pertinentis ¹, spectat ad Ordinarium territorii in quo locus ipse reperitur, dummodo Ordinarius caractere episcopali sit insignitus, non tamen ad Vicarium Generalem sine speciali mandato, etsi ipse Episcopus consecratus sit ².

Ordinarius territorii, licet caractere episcopali careat, potest cuilibet eiusdem ritus Episcopo licentiam dare consecrationem peragendi in suo territorio ³.

Nomine Ordinarii territorii hic venit certe etiam Vicarius Capitularis, item Vicarii et Praefecti Apost. etc. nec non Cardinales in suis titulis vel diaconiis ⁴.

Licentia data Episcopo alterius ritus invalida forte erit; consecratio tamen vi illius licentiae peracta certo valida est ⁵.

725. — 4° *Quis loca sacra benedicere possit.* - Ius benedicendi locum sacrum, si hic pertineat ad clerum saecularem vel ad religionem non exemptam, vel ad laicalem, spectat ad Ordinarium territorii in quo locus reperitur; si ad religionem clericalem exemptam, ad Superiorem maiorem; uterque vero potest alium sacerdotem ad hoc delegare ⁶.

Agitur in hoc c. 1156 praesertim de licita benedictione constitutiva locorum; valida enim est benedictio a quolibet sacerdote, etiam sine delegatione data ⁷.

726. — 5° *De privilegiis circa consecrationem et benedictionem locorum sacrorum.* - Non obstante quolibet privilegio, nemo potest locum sacrum consecrare aut benedicere sine Ordinarii consensu ⁸.

¹ Etiam tempore sedis vacantis ad Ordinarium loci pertinet consecratio ecclesiarum regularium, qui proinde, si Vicarius Capitularis caractere episcopali careat, eius consensu indigent ut alium Episcopum consecratorem admittere possint. Many, *l. c.*, n. 12, 4, pag. 32; Augustine, *l. c.*, VI, 4.

² C. 1155, § 1. De Cardinalibus cfr. supra, pag. 25, nota 5.

³ C. 1155, § 2.

⁴ Blat, *l. c.*, pag. 4, docet non posse delegari Abbatem vel Praelatum nullius ex cau. 1147, § 1, de quo tamen non tam clare constat cum potestas talium Praelatorum ex c. 323, § 2 ad proprium territorium non restringatur et in iure nomine Episcopi veniant etiam Abbates et Praelati nullius; c. 215, § 2; cui interpretationi nec natura rei nec contextus obstare videtur; cfr. etiam locum parallelum c. 957, § 2 ubi restrictio clare exprimitur; ita etiam Barin, *Commentarium ad canones C. I. C. sacram liturgiam spectantes in Ephemerides liturgicae*, v. 36, pag. 16.

⁵ Cfr. S. C. S. Officii, 16 Ian. 1831, *Collectan. S. C. Prop. Fid.*, n. 822; Vermeersch, *l. c.*, II, 471; Augustine, *l. c.*, VI, pag. 5.

⁶ C. 1156.

⁷ C. 1147, § 3.

⁸ C. 1157.

Hoc canone nullum proprie privilegium consecrandi aut benedicendi loca sacra revocatur; solummodo usus privilegiorum hac in re forte concessorum aliquantulum limitatur, ita ut iisdem uti non liceat sine Ordinarii, non Ordinarii loci, consensu. Proinde hoc canone iura Ordinariorum proprie proteguntur; non possit igitur nec Ordinarius loci, immo nec Cardinalis, locum ad religionem clericalem exemptam sine consensu Ordinarii nec benedicere nec consecrare¹.

Leo X² aliquibus ordinibus regularibus concesserat, ut si Episcopus dioecesanus consecrationem bis aut ter petitam ultra quattuor menses distulisset, possent per quemlibet Episcopum communionem cum Sede Apostolica habentem suas ecclesias consecrare³. Hoc iure adhuc uti posse regulares post Codicem docent probati auctores⁴.

Codex requirit Ordinarii, non Ordinarii loci, consensum; quo non solum iura Episcoporum et Ordinariorum, sed etiam iura Superiorum maiorum religionum clericalium exemptarum proteguntur; proinde nec Ordinarius loci potest ecclesiam regularium consecrare sine Superioris maioris consensu⁵.

Si quae ampliora privilegia alicui ordini religioso concessa sint, e. g., privilegium benedicendi loca sacra concessum etiam Superioribus localibus⁶, hoc canone aut c. 1156 abrogata non censentur, sed eorum usus consensui Superiorum maiorum vi huius can. 1157 subordinatur; qui tamen consensus generali modo dari potest et in casibus urgentioribus facile praesumi⁷.

727. — 6° *Documenta et probatio benedictionis eiusque iteratio.* - a) De peracta consecratione vel benedictione redigatur documentum, cuius alterum exemplar in Curia episcopali, alterum in ecclesiae archivo servetur⁸.

Si de ecclesia regulari agatur, eiusque benedictione, non consecratione, documentum potius quam in Curia episcopali, in curia Ordinarii religiosi asservandum videtur⁹.

¹ Cfr. cc. 1155, § 1; 1156; 239, § 1, n. 20; Vermeersch, *l. c.*, II, 471.

² Constit. « *Dum intra* » 19 Dec. 1516, cfr. Ioannem Baptistam Confettium, *Privilegiorum sacrorum ordinum fratrum mendicantium et non mendicantium collectio*, Venetiis, 1610, pag. 105 sq.

³ Cfr. Piat, *Praelectiones iuris regularis*², II, pag. 350; Many, *l. c.*, n. 12, 2.

⁴ Augustine, *l. c.*, VI, 4; Bondini, *De privilegio exemptionis*, n. 27, pag. 111-112; contra Blat, *l. c.*, pag. 3; Vermeersch, *l. c.*, II, 471; rem dubiam habent Mello, *De exemptione regularium*, pag. 133 et Cocchi, *Commentarium in Codicem iuris canonici*, lib. III, vol. V, n. 1, pag. 5-6.

⁵ Vermeersch, *l. c.*, II, 471.

⁶ Cfr. Constit. Leonis X « *Religionis suadet* » 3 Februar. 1514, apud Confettium, *Privilegiorum etc.*, pag. 116; Piat, *l. c.*, II, pag. 351; Mello, *l. c.*, 134.

⁷ Mello, *l. c.*, 134; Augustine, *l. c.*, VI, 6.

⁸ C. 1158.

⁹ Vermeersch, *l. c.*, II, 472; Cocchi, *l. c.*, n. 4, pag. 7; contra Bondini, *l. c.*, n. 27.

b) Consecratio vel benedictio alicuius loci, modo nemini damnum fiat, satis probatur etiam per unum testem omni exceptione maiorem ¹.

Hic modus probandi per unicum testem adhiberi potest in defectu documentorum; aut aliorum signorum, e. g., in defectu crucium muralium si de consecratione ecclesiae antiquitus facta agatur; nec necessarium videtur ut testis de visu testetur.

c) Si de benedictione vel consecratione legitime constet, neutra iterari potest; in dubio autem, peragatur ad cautelam alterutra ².

Neutra *iterari* potest; iterare idem est ac eundem actum ponere: quare nihil impedit quo minus ecclesia benedicta iterum consecratur. In dubio sive de benedictione sive de consecratione, non conditionate, sed absolute alterutra est peragenda ³: etsi dubium moveatur de peracta consecratione sufficit ut peragatur benedictio.

Dubium mere negativum non sufficit ad hoc ut consecratio aut benedictio iteretur. Dubium positivum haberetur si in altari, quod consecratum putatur, desit reliquiarum sepulcrum, si cruces depictae in parietibus, quae nunc exstant, probentur ibi factae ad solum ornamentum ⁴.

728. — III. De exemptione locorum sacrorum. - Loca sacra exempta sunt a iurisdictione auctoritatis civilis et in eis legitima Ecclesiae auctoritas iurisdictionem suam libere exercet ⁵.

Exemptio a iurisdictione auctoritatis civilis locis sacris competens et immunitas a qualibet iurisdictione civili, etiam politica, locis sacris ex iure divino competit, quae proinde inter iura nativa Ecclesiae computanda est. Quod valet non solum de locis sacris in dominio Ecclesiae universae aut particularis personae iuridicae ecclesiasticae positis, sed etiam de locis sacris quae forte in dominio alicuius personae privatae sint aut etiam in dominio personae moralis non ecclesiasticae, e. g., in dominio ipsius Status civilis aut municipii; tales enim personae morales locum sacrum possident ut personae physicae privatae et qua tales legibus ecclesiasticis tum in acquisitione, tum in retentione, dominio, possessione et alienatione ligantur.

Si quid igitur iure possit Status seu societas civilis in loca sacra, id non iure nativo potest, sed solum ex Ecclesiae concessione vel ex usurpatione ab Ecclesia tolerata ad maiora mala vitanda ⁶.

¹ C. 1159, § 1.

² C. 1159, § 2.

³ Santamaria, l. c., IV, 8.

⁴ S. R. C., 17 Dec. 1875, *Decret. auth.* 3385.

⁵ C. 1160.

⁶ Cfr. P. Matthaeum a Coronata, *Ius publicum ecclesiasticum*, n. 166-169.

Ideo Ecclesia, licet facilius renuntiaverit immunitatibus quibusdam, et etiam certo gradu exemptioni propriae dictae, difficile tamen plene agnoscit iurisdictionem civilem in rebus et locis sacris ¹.

TITULUS IX.

DE ECCLESIIS

729. — I. Praenotiones. - 1° *Notio ecclesiae.* - Ecclesiae nomine ² intelligitur aedes sacra divino cultui dedicata eum potissimum in finem ut omnibus christifidelibus usui sit ad divinum cultum publice exercendum ³.

Differt ab aliis aedibus cultui publico pariter dicatis seu ab oratoriis ex eo quod *eum* potissimum *in finem* est erecta ut *omnibus christifidelibus usui sit*; oratoria enim, etiam publica, quae proinde omnibus patent, eriguntur eum potissimum in finem ut, non omnibus, sed determinato coetui fidelium aut familiae, aut personae physicae vel morali usui sint.

Variis nominibus, temporibus praesertim antiquioribus, ecclesiae appellatae sunt: *domus ecclesiae, oratorium; dominicum, basilica, prophetaeum, titulus, domus orationis, martyrium, confessio, memoria, templum* etc. ⁴.

730. — 2° Divisio. - Omissis aliis divisionibus, ecclesiae ratione praesertim dignitatis hoc ordine enumerari possunt:

a) *Basilicae maiores*; de quibus infra.

b) *Cathedrales*; quae scilicet sedem habent episcopalem; sunt autem cathedrales: metropoliticae, primatiales et patriarchales.

Ecclesia cathedralis est velut paroecia dioecesis, quam ob rem eius parochus super alios totius dioecesis parochos praecedentiam et alia iura habet ⁵.

¹ Cfr. art. XVI, novissimi concordati lithuani, die 27 Sept. 1927, qui sic sonat: « Les ecclésiastiques, leurs biens et les biens des personnes juridiques ecclésiastiques et religieuses, sont imposables à l'égal des personnes... juridiques laïques, à l'exception toutefois des édifices consacrés au service divin, des séminaires ecclésiastiques, des maisons de formation des religieux et religieuses de même que des maisons d'habitation des religieux et religieuses, qui ont fait vœu de pauvreté, et des biens et titres dont les revenus sont destinés aux besoins du culte religieux et ne contribuent pas aux revenus personnels des bénéficiaires. Les habitations des Evêques et du Clergé paroissial, de même que leurs locaux officiels, seront traités par le Fisc à l'égal des habitations officielles des fonctionnaires et des locaux des Institutions de l'Etat ».

² Ecclesia = ἐκκλησία a verbo ἐκκαλέω = convoco. E contra voces Church et Kirche a v. κυριακόν = dominicum, derivantur.

³ C. 1161.

⁴ Cfr. Matthaeum a Coronata, *De locis et temporibus sacris*, n. 11; Prümmer, *l. c.*, n. 355.

⁵ Cfr. cc. 478, § 1; 1230, § 7; S. C. Concilii in *Foroliviensi* 10 Februar. et 9 Iunii 1923, *A. A. S.*, XVI, 1924, pag. 400-403.

c) *Quasi-cathedrales* quae cathedram habent Abbatis aut Prae-
lati *nullius*.

d) *Abbatiales*.

e) *Collegiales* et inter eas *insignes* deinde simpliciter collegiales.

f) *Paroeciales*; quae sunt matricēs et filiales.

g) *Conventuales* seu regulares.

h) *Ecclesiae associationum ecclesiasticarum* et ecclesiae sim-
plices.

Basilicae minores praecedentiam non habent super cathedrales
aut quasi-cathedrales ¹.

Sanctuaria vocantur ecclesiae ad quas fidelium peregrinationes
devotionis causa fieri consueverunt ².

731. — 3° *Notae historicae.* - a) *De ecclesiis.* - Primis tribus saeculis
generatim ratione praesertim persecutionum ecclesiis proprie dictis non
utebantur christiani, sed cultum divinum vel in catacumbis seu coemeteriis,
vel in privatorum christianorum domibus celebrabant. Non defuerunt
tamen etiam illis temporibus, periodis praesertim mitioris persecutionis,
ecclesiae proprie dictae.

Post persecutiones vero templa christiana ubique, sensim sine sensu
exstrui coepta sunt et decursu temporum optime etiam ornari ³.

b) *De consecratione ecclesiarum.* - Specialis ritus benedictionis aut
consecrationis ecclesiarum prioribus tribus saeculis non habetur. Sollem-
niores vero ritus introducti sunt post persecutiones: in Oriente ecclesias
dedicabant Episcopi in concilium adunati, praerequisito imperatoris con-
sensu; Romae vero et in provincia ecclesiastica romana consensus requi-
rebatur, ad consecrationem, Romani Pontificis.

Usus reliquiarum in consecratione ecclesiarum extendi coeptum est
in ecclesia medio saeculo IV, et saeculo V generalis fuit; originem autem
hic mos habet a praxi celebrandi sacra mysteria primis saeculis super se-
puleris martyrum. Formula dedicationis a Pontificali romano praescripta
originem traxit praecipue a liturgia gallicana ⁴.

¹ Cfr. Matthaeum a Coronata, l. c., pag. 8, nota 1; Bernard, *Cours de liturgie ro-
maine.* — *La messe*, I, pag. 117.

² In iure revera criterium certum et bene determinatum, quo sanctuaria ab aliis
ecclesiis distinguuntur, desideratur. Leo XIII Brevi «*Cum sicuti*», 6 Mart. 1881, hoc
peregrinationum criterium ad sanctuaria distinguenda agnoscere potiusquam statuere
videtur. In pluribus aliis documentis pontificiis sanctuaria respicientibus idem crite-
rium insinuari videtur; cfr., e. g., litteras Benedicti XV, 23 Aug. 1921; 3 Ianuarii
1919; 15 Dec. 1921; etc. et Piccozzi in *Lessico ecclesiastico illustrato* v. *Sanuario*.

Cfr. Matthaeum a Coronata, l. c., n. 13; Barin, *Catechismo liturgico*, I⁴, pag. 151
sq.; Hergenröther-Kirsch, *Storia universale della Chiesa*, I, pag. 386-391, II, 198 sq.;
Albers, *Enchiridion historiae ecclesiasticae*, I, § 20; Sixte Scaglia, *Manuel d'Archéologie
chrétienne*, 1916, part. 1, ch. 6, pag. 143 et sqs.; Duchesne, *Origines du culte chré-
tien* ⁵, 1925, chap. 12, pag. 421 et sqs.

⁴ Cfr. auctores supra citatos et praesertim Schuster, *Liber sacramentorum*, *Note sto-
riche e liturgiche*, I, cap. XI, pag. 130-154; Ferretti, *De benedictione et consecratione ec-
clesiae* in *Ephemerides liturgicae*, v. 36, 1922, pag. 57 sq.; Duchesne, l. c., pag. 424 sqs.

732. — II. Iuridica requisita ad ecclesiarum aedificationem. -

1° *Consensus Ordinarii loci*. - a) Nulla ecclesia aedificetur sine expresso Ordinarii loci consensu scriptis dato, quem tamen Vicarius Generalis praestare nequit sine mandato speciali¹.

Consensus evidenter ante aedificationem requirendus est, et scripto consignandus; scriptura ad valorem non videtur requiri², sed solum ad probationem item subsequens consensus omissionem supplere poterit³.

Si de ecclesia cathedrali aut collegiali agatur, requiritur praeterea consensus R. Pontificis⁴.

b) Ordinarius consensum ne praebeat, nisi prudenter praeviderit necessaria non defutura ad novae ecclesiae aedificationem et conservationem, ad ministrorum sustentationem aliasque cultus expensas⁵.

Nequit igitur loci Ordinarius solo arbitrio duci in concedendo vel negando consensu. Codex expresse non requirit nisi necessaria ad aedificationem, conservationem, ministrorum sustentationem et alias expensas; nemo tamen non videt Ordinarium ante omnia utilitatem aut necessitatem novae ecclesiae examinare debere. Quid autem si necessitas novae ecclesiae adsit et necessaria de praesenti non habeantur, nec spes affulgeat ea in futurum facile obventura? Nimia severitas in hoc casu vitanda esse videtur, et dummodo aliquo modo necessitati fidelium subveniri possit, Ordinarius ad aedificationem consensum praebere poterit⁶.

Si de ecclesia regulari agitur, dos cum dote domus regularis haberi praesumitur⁷.

c) Ne nova ecclesia ceteris iam existentibus detrimentum afferat, maiore fidelium spirituali utilitate non compensatum, Ordinarius, antequam consensum praebeat, audire debet vicinarum ecclesiarum rectores quorum intersit⁸.

Detrimentum utique de quo hic agitur, est etiam detrimentum materiale seu pecuniarium; at si tale detrimentum necessarium sit vel valde conferat ad spiritualem populi utilitatem, attendi nullo modo debet, dummodo tamen inter detrimentum ex una parte et utilitatem ex altera nimia differentia non sit.

¹ C. 1162, § 1; cfr. etiam c. 335.

² Severius Toso in *Ius pontificium*, VII, pag. 21 in Commentario ad c. 497, scripturam ad valorem ipsius consensus requirit.

³ Matthaeus a Coronata, l. c., n. 14; Vermeersch, *Epitome*, II, 477.

⁴ Sägmüller, *Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts*³, III, § 167, pag. 291.

⁵ C. 1162, § 2.

⁶ Cfr. c. 1415, § 3 et S. C. Consistor., 1 August. 1919, *A. A. S.*, XI, (1919), pagin. 346. Ex quibus ius vetus circa dotis necessitatem mitiorem nactum fuisse videtur applicationem.

⁷ Reiffenstuel, *Ius canonicum universum*, III, 48, n. 10; Gasparri, *Tractatus canonicus de SS. Eucharistia*, I, 125.

⁸ C. 1162, § 3.

Regulares etiam nunc ne detrimentum patiantur appellare possunt ad *privilegium cannarum* ¹.

Omissio petitionis consilii eorum quorum interest valori consensus dati non obstat absolute; obstare vero potest valori stabili consensus, si nempe alter qui se laesum existimat recurrat.

Si Ordinarius eorum quorum interest consilium non petierit, aut eo petito, contra consilium, consensum praeberit, vicinarum vero ecclesiarum rectores ex novo opere suae ecclesiae damnum obventurum timeant, possunt opus illud iudici *nuntiare* seu deferre ut opus ipsum interrumpatur donec utriusque partis iura sententia iudicis definiantur. Casu autem nuntiationis operis pars cui intimata est prohibitio continuo ab opere cessare debet, sed, dummodo idonee caveat, se in pristinum omnia restitutam, si, absoluto iudicio, victa discesserit, poterit a iudice continuationem operis impetrare. Nuntianti autem novum opus ad ius suum demonstrandum duo menses conceduntur, qui, ex iusta et rationabili causa, audita altera parte, prorogari aut reduci poterunt ².

Iudex cui opus novum nuntiandum est, erit Episcopus si agatur de nuntiando opere novo quod sine consensu Episcopi coeptum est, alioquin Metropolitae aut S. Sedes ³.

d) Etiam sodales religiosi, licet consensum constituendae novae domus in dioecesi vel civitate ab Ordinario loci retulerint, antequam tamen ecclesiam vel oratorium publicum in certo ac determinato loco aedificent, Ordinarii loci licentiam obtinere debent ⁴.

Ita videtur haec paragraphus intellegenda ut dicatur consensus ad domum religiosorum aperiendam non importare ius ad aperiendam ecclesiam publicam, nisi pro religiosis quae ex instituto ecclesiam habere debent, ut sunt omnes religiosi choro addicti, et tamen etiam isti, si domus locum designatum nondum habeant, speciali adhuc indigeant consensu Ordinarii loci ad hanc designationem faciendam. Religiosi vero qui ex instituto ecclesiam non habent, ut sunt plures congregationes, speciali indigent consensu non solum ad locum designandum, sed et ad ipsam ecclesiam seu publicum oratorium aperiendum ⁵.

¹ Cfr. Chelodi, *Ius de personis*, n. 249, a, in nota; Toso, in *Comment. ad c. 496*, cfr. *Ius pontificium*, VII, pag. 18. Certe cum Santamaria, *l. c.*, IV, 12-13, contra Ferreres et Torrubiano Ripoll, *Novissimas instituciones de derecho canónico*, II, n. 835, admittendum est *detrimentum* de quo in canone isto 1162, § 2 haberi non solum si stricta iura paroecialia violentur, sed etiam si violentur iura etsi non stricta aliarum ecclesiarum existentium. Canon enim de quibusvis ecclesiis loquitur, non de solis ecclesiis paroecialibus.

² Cc. 1162, § 3, et 1676.

³ Prümmer, *l. c.*, 357, 2; cfr. etiam de nuntiatione novi operis; Gasparri, *Tractatus canonicus de SS. Eucharistia*, I, 125; Ojetti, *Synopsis. v. aedificatio*, n. 239.

⁴ C. 1162, § 4.

⁵ Ita etiam Bhat, *l. c.*, p. 15; Mello, *De exemptione regularium*, pag. 125 sq.; Vermeersch, *Epitome*, II, n. 478; cfr. etiam nostrum I vol. n. 524 in nota; severius Jombart in *Periodica*, XII, p. (60), non recte, ut videtur. Cfr. etiam Toso in *Ius pontificium*, VII, pag. 21-22 ad can. 497.

Licet Codex hoc loco regulares *exemptos* non memoret, interpretes tamen ut certum admittunt etiam ipsos hac lege teneri¹.

e) Consensui Ordinarius aliquas conditiones adicere potest, dummodo tamen non sint iuri communi contrariae, e. g., nequit apponere conditionem ut fideles in ecclesia regulari obligationi audiendi Missam non satisfaciant².

733. — 2° *Artis sacrae observantia.* - a) Curent locorum Ordinarii, audito etiam, si opus fuerit, peritorum consilio, ut in ecclesiarum aedificatione vel refectione servantur formae a traditione christiana receptae et artis sacrae leges³.

Commendatur hoc canone Ordinariis locorum institutio Commissionis permanentis ex artis sacrae peritis constantis, cuius auxilio et consilio uti possint in his rebus difficilioribus; stricte tamen haec institutio non praecipitur, nec ea constituta Ordinarius stricte uti tenetur⁴.

Si de ecclesia exempta agatur, haec cura pro arte sacra ad Ordinarium religiosum pertinet.

b) In ecclesia nullus aperiatur aditus vel fenestra ad laicorum domus; locaque, si adsint, subter ecclesiae pavementum aut supra ecclesiam, ad usum mere profanum ne adhibeantur⁵.

Decretis Codici anterioribus videbantur etiam proscribi aditus ad domus clericorum aut religiosorum, Codex mitiorem, iam in praxi vigentem, in hac re disciplinam adprobat et solum fenestras, ac aditus ad *domus laicorum* interdicat⁶.

¹ Blat, *l. c.*, p. 14; Augustine, *l. c.*, VI, p. 14.

² Wernz, *l. c.*, III, 430; Vermeersch, *l. c.*, II, 479; concedit tamen Vermeersch ut Episcopus apponat conditionem non aperiendi ecclesiam; cfr. etiam de his Gasparri, *Tractatus canonicus de SS. Eucharistia*, I, 126; Ojetti, *Synopsis rerum moralium et iuris pontificii*, I, v. *Aedificatio*, n. 243.

³ C. 1164, § 1.

Haec Commissio iisdem personis constare potest ac *Commissariato diocesano dei documenti e monumenti custoditi dal clero* a Pio X per Epist. Secret. Status, 12 Dec. 1907, commendatus; cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, n. 16; *Synodus dioecesis Ianuensis* a. 1909, n. 513-514; *Appendices XIV et XXXI*. Quatenus vero sint artis sacrae et christianae traditioni conformes formae et leges describunt artis ipsius sacrae cultores; cfr. Schuster, *Liber Sacramentorum*, I, cap. XIII, pag. 155 sqs.; Celso Costantini, *Nozioni d'arte per il clero*, 1907, Firenze, ubi pag. 288 fusiorem hac de re bibliographiam invenies.

⁴ C. 1164, § 2.

⁵ Cfr. pro anteriori disciplina, partim saltem mitigata referentias seu notas ad Codicem in hunc canonem; Barin, *Commentarium ad canones C. I. C. sacram liturgiam spectantes*, in *Ephemerides liturgicae*, v. 36 (1922), pag. 511; ubi etiam docet tolerari posse ab Ordinariis locorum aditus aut fenestras ad domus etiam laicorum iam existentes etsi de privilegio apostolico dubitatur.

Certe, quidquid est de legitimitate harum fenestrarum aut *tribunarum*, valide ex eis assistitur Missae et satisfit praecepto audiendi diebus festis Missam; Torrubiano Ripoll, *Notissimas instituciones etc.*, II, 838.

Usus *mere profanus* ad quem adhiberi nequeunt criptae subter ecclesiam non est certe sepultura fidelium¹, nec, ut videtur, bibliotheca vel archivum alicuius religionis aut associationis ecclesiasticae, nec adhibitio ad conferentias societatibus catholicorum habendas aut scholas, bene vero erit usus profanus si adhibeantur ad vinum, oleum granum condenda, ad dormiendum², ad ludos theatrales faciendos³.

734. — 3° *Primarii lapidis impositio.* - a) Obligatio peragendi, ante ecclesiae aedificationem, ritum impositionis primarii lapidis a Codice supponitur, non imponitur⁴.

b) Primarium lapidem ponere iisdem competit quibus ex iure ordinario competit locorum benedictio⁵.

Si minister sit Episcopus ritu in *Pontificali romano*, si sacerdos ritu in *Rituali romano* descripto utatur.

c) Pridie impositionis lapidis primarii a sacerdote collocanda est crux in loco ubi lapis collocandus est⁶.

d) Die impositionis primarii lapidis dici potest ab Episcopo vel ab alio Missa votiva sollemnis de Sancto vel Mystero cui dicatur ecclesia. Haec Missa prohibetur diebus quibus Missae votivae pro re gravi prohibentur et tunc titularis fit tantummodo commemoratio in Missa festi occurrentis⁷.

¹ Cfr. *Monitore ecclesiastico*, v. 36 (1924), p. 275-276, nisi agatur de alia ecclesia vera subterranea.

² Mitius Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, n. 839, permittit ibi habitationem constitui pro aedituo seu custode ecclesiae, cui opinioni non contradicimus. Ne repugnare videtur ibi asservatio olei pro lampadibus adhibendi, aut vini in Missae sacrificio necessarii etc.

³ Barin, *l. c.*, pag. 512; Matthaeus a Coronata, *l. c.*, n. 18; dispensationes hac in re, cum debitis cautelis concedit S. C. Concilii; cfr. *Ordo servandus in Sac. Congreg. Tribunalibus, Off. Curiae R.*, 29 Sept. 1908, Part. II, cap. VII, art. IV, n. 4, f). Etsi ludi fiant pro sola schola parocchiali (S. R. C., 4 Maii 1882, *Decret. auth.* 3546); Augustine, *l. c.*, VI, p. 18, ex ratione in illo decreto allata quod ludi theatrales ibi prohibeantur quod ecclesia cum sua parte subterranea consecratur per modum unius, deducit non necessario eundem rigorem adhibendum esse si agatur de ecclesia non consecrata, sed solum benedicta; quod non improbabile videtur, si alia loca desint, exclusis semper tamen usibus profanis et mundanis.

⁴ Barin, *l. c.*, in *Ephemerides liturgicae*, v. 36, pag. 149-150; agnoscebatur iam ex iure antiquissimo haec obligatio; c. 9, D. 1 De consecrat.; Ferretti in *Ephemerides liturgicae*, v. 36, pag. 59.

⁵ C. 1163; cfr. supra n. 725.

⁶ Barin, *l. c.*, pag. 150-151; ubi etiam de modo conficiendi ipsum lapidem primarium et illum ponendi. Martinucci-Menghini, *Manuale sacrarum caeremoniarum*, l. IV, tit. II, c. 1, § 1 et lib. VII, tit. II, cap. 2.

Lapis debet esse quadrangularis et est figura lapidis angularis D. N. I. Ch. Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, n. 836.

⁷ Cfr. Ferretti, *l. c.*, pag. 62-63; *Rituale romanum*, Missae celebrationem non memorat; at videtur huius posse eodem modo, licet impositio primarii lapidis fiat iuxta ritum *Ritualis romani*; cfr. *Additiones* novissimas ad rubricas Missalis, tit. II, n. 9; Barin, *In novissimas rubricas Missalis romani Commentarium*, 1920, pag. 195.

735. — III. Benedictio et consecratio ecclesiarum (cfr. supra ubi de locis sacris in genere).

1° *Ipsa benedictio eiusque necessitas.* - a) Consecratio ecclesiarum proprio nomine appellatur *dedicatio sollemnis*, benedictio *dedicatio minus sollemnis*. Dedicatio sollemnis, quae et simpliciter dedicatio appellatur, consistit essentialiter in inunctione duodecim crucium in parietibus et prolatione formulae deprecatoriae: *Sanctificetur et consecratur...* Benedictio consistit essentialiter in aspersione parietum aqua lustrali facta in parte superiore et inferiore una cum precibus in *Rituale romano* relatis ¹. Quae ad ministerium consecrationis et benedictionis ecclesiarum pertinent iam supra, ubi de locis sacris in genere, exposuimus.

Notari autem debet plures simul Episcopos concurrere posse ad unicam ecclesiam consecrandam, et tunc ita procedere possunt ut unus parietes externas, alter internas aspergat, unus unum altare alter alterum consecret ².

Si Episcopus consecrans durante consecratione deficiat, consecratio ab alio integre est repetenda ³.

b) Divina officia celebrari in nova ecclesia nequeunt, antequam eadem vel sollemni consecratione vel saltem benedictione divino cultui fuerit dedicata ⁴.

Cum Ordinarii sit fidelium necessitati subvenire, si necessitas urgeat, dum ecclesia construitur, poterit in ipsa ecclesia nondum plene aedificata nec proinde benedicta, quae tamen aliquo modo iam sacra facta est impositione primarii lapidis, Missae celebrationem permittere et epikia uti ⁵.

Si ecclesia quae consecratione dedicatur iam sit antecederet benedicta, ea ipsa die qua dedicatur Missa celebrari potest ante consecrationem; at Missa erit de festo aut feria occurrente, non de dedicatione ⁶.

736. — 2° Quanam ecclesiae benedici vel consecrari possint aut debeant. - a) Si prudenter praevideatur ecclesiam conversum iri ad usus profanos, Ordinarius consensum eius aedificationi ne

¹ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 43; Gasparri, *l. c.*, I, 167; Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 21.

² Cfr. Many, *l. c.*, n. 14, 5; cfr. tamen S. R. C., 3 Mart. 1866; Gasparri, *l. c.*, I, 162.

³ S. R. C., 26 April. 1614, *Decret. auth.* 319.

⁴ C. 1165, § 1.

⁵ Cfr. Gasparri, *l. c.*, I, 155; Barin, *l. c.*, cit. in *Ephemerides liturgicae*, v. 37, pagin. 19 et 25. Quod Ordinarius permittere posse videtur adhibendo illam ecclesiam nondum perfectam ut oratorium. Quid sint officia divina de quibus in h. c. 1165, § 1, cfr. in c. 2256, n. 1; Santamaria, *l. c.*, IV, 15; Haring, *Grundzüge des katholischen Kirchenrecht* ³, pag. 586, n. 1.

⁶ S. R. C., *Decret. auth.* 2519, ad 6; Mothon, *l. c.*, II, n. 2375, nota 5.

praebeat, aut saltem, si forte aedificata fuerit, eam ne consecret neve benedicat ¹.

Si praevideatur quidem ecclesiam conversum iri post longum tempus ad usus profanos, at de praesenti cautiones dentur et per ipsam instantibus necessitatibus fidelium subveniri possit, ecclesia sin minus consecrari, benedici posse videtur ².

Potest periculum profanationis haberi post ecclesiae aedificationem etsi aedificatio legitime facta sit, si eius fundator aut dominus cautiones dare recuset, at casus facilius occurreret si aedificatio facta est sine consensu Ordinarii loci.

Cum ecclesia ex ligno, ferro aliove metallo facta non praebeat per se sufficientes cautiones stabilitatis et cum forma consecrationis ei non aptetur, benedici, non consecrari, poterit, si id Ordinario visum fuerit ³.

b) Sollemni consecratione dedicentur ecclesiae cathedrales et, quantum fieri potest, ecclesiae collegiatae, conventuales, paroeciales ⁴.

Ecclesia cathedralis, dummodo consecrabilis sit ⁵, ex praecepto consecranda est; aliae solum de consilio ⁶.

737. — 3° *Ritus et aliae consecrationis aut benedictionis circumstantiae.* - a) *Ritus.* - Ritus et caeremoniae in consecratione adhibendae inveniuntur in *Pontificali romano* titulo, *De ecclesiae dedicatione seu consecratione*; pro benedictione in *Rituali romano*, titulo VIII, cap. 27, *Ritus benedicendi novam ecclesiam, seu oratorium publicum, ut ibi sanctissimum Missae sacrificium celebrari possit.*

Si totus ritus in pontificali vel in rituali exsequi non possit et defectus sit solum in parte accidentali, ea pars exsequi debet quae est possibilis.

Defectus accidentalis esset si Episcopus nequiret totam ecclesiam exterius circumire, et tunc sufficit ut eam ea parte circumeat in qua hoc est possibile et saltem ante atrium ⁷.

Si benedictionis caeremoniae extra ecclesiam fieri auctoritate civili prohibitum sit, ad S. Sedem recurrendum et si necessitas urgeat in sacrario fiant ⁸.

¹ C. 1165, § 2.

² Cfr. c. 1187; S. R. C., 11 April. 1902, *Decret. auth.* n. 4094; Barin, l. c., v. 37, p. 25.

³ C. 1165, § 4; S. R. C., 11 April. 1902, *Decret. auth.* 4094. Ecclesia ex cemento armato facta poterit etiam consecrari, dummodo cruce consecrandae lapideae sint; S. R. C., 12 Nov. 1909, *Decret. auth.* 4240; Torrubiano Ripoll, l. c., II, n. 840.

⁴ C. 1165, § 3.

⁵ S. R. C., 11 April. 1902, *Decret. auth.* 4094.

⁶ Barin, l. c., n. 37, p. 23-24.

⁷ S. R. C., 17 Sept. 1665, *Decret. auth.* 1321.

⁸ S. R. C., 22 Febr. 1888, *Decret. auth.* 3687, ad 1; Sägmüller, l. c., II, pag. 292, nota 5.

Facta dedicatione, Episcopus, nisi ob nimiam fatigationem per alium sacerdotem id facere velit, Missam de ipsa dedicationis die celebrare debet.

Si sola benedictione facta dedicatio sit, Missa celebrari poterit, at de festo currenti ¹.

Clerici ecclesiae addicti ab hora tertia diei Dedicationis sollemnis, eiusdem dedicationis officium, omisso ab illa hora officio currente, recitare tenentur ².

b) *Tempus dedicationis faciendae*. - Consecratio ecclesiarum, quamvis quolibet die fieri possit, decentius tamen diebus dominicis aliisque festis de praecepto peragitur ³.

Hic non habetur strictum praeceptum consecrationem peragendi die festo, sed, summum, commendatio seu consilium a cuius observantia rationabilis causa excusat; causa autem rationabilis esset pro loco ubi unica est ecclesia consecranda, si populus grave incommodum haberet expectando finem caeremoniae, pro auditione Sacri, et tunc prudentius consecratio alia die facienda esset.

Licet Codex *qualibet* die fieri posse consecrationem doceat, patet tamen plures dies excludi: excluduntur absolute Feria VI in Parasceve, et dies Commemorationis omnium fidelium defunctorum; ratione vero caeremoniarum determinatis diebus assignatarum, Feria V in Coena Domini, Dominica palmarum, Feria IV Cinerum, Vigilia Pentecostes etc. ⁴.

Benedictio qualibet die dari potest.

c) *Vigiliae ante consecrationem*. - Pridie diei consecrationis, non simplicis benedictionis, celebrandae sunt vigiliae ante reliquias SS. Martyrum in altari consecrando collocandas et includendas. Vigiliae intelleguntur matutinum cum laudibus de communi SS. Martyrum ritu duplici cum oratione *Deus qui nos*. Recitatio non necessario choraliter facienda est, sed privatim saltem ab uno clerico in sacris fieri potest, nec recitantem absolvit ab officio diei currentis recitando ⁵.

d) *Ieiunium ante consecrationem*. - Episcopus consecrans et

¹ Cfr. Gasparri, *l. c.*, I, 168.

² S. R. C., 29 Iul. 1780, *Decret. auth.* 2519, ad 4; S. R. C., 7 Dec. 1844, *Decret. auth.* 2868. Si ea die officium nobiliter occurrat, officium dedicationis ad primam diem liberam iuxta rubricas transfertur; attamen Missa celebratur semper exceptis festis primariis Domini universalis Ecclesiae et dominica palmarum; his autem diebus in Missa festi additur commemoratio dedicationis. Si Missa dedicationis celebretur, in ipsa facienda est commemoratio titularis novae ecclesiae; cfr. Brehm, *Synopsis additionum et variationum in editione typica Missalis romani*, 1920, p. 154 sq.; Makée, *Institutiones iuris ecclesiastici* ⁶, 1908, n. 849; Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 23.

³ C. 1166, § 1.

⁴ Cfr. Barin, *l. c.*, v. 37, pag. 58-59.

⁵ S. R. C., 11 Iul. 1845, *Decret. auth.* 2886; S. R. C., 18 Aug. 1913; Matthaeus a Coronata, *l. c.*, 23, 12; Barin, *l. c.*, pag. 60.

qui petunt ecclesiam sibi consecrari, per eum diem qui consecrationem praecedat, ieiunent ¹.

Agitur hic de ieiunio stricte obligationis ², quod tamen abstinentioniam non comprehendit ³, nec anticipari necessario debet ⁴.

Illud servare tenentur Episcopus et qui ecclesiam sibi consecrare petunt, licet laici sint, dummodo revera consecrationem ipsi petierint, non tantum assenserint. Si Capitulum petat, tenentur etiam illi de Capitulo qui forte suffragium negativum dederint ⁵.

Die dedicationis sollemnis clerus ecclesiae consecratae addictus incipiendo ab hora tertia debet officium dedicationis recitare. Hoc tamen intellige de ecclesiis in quibus habetur recitatio choralis officii divini, non solum officii B. M. Virginis. In aliis ecclesiis id servatur quod ad officium attinet, a rectore ecclesiae, et quod ad Missam, ab iis omnibus qui in ecclesia dedicata celebrare volunt.

Si officium dedicationis impediatur a festo ritus aut sollemnitatis maioris, transfertur iuxta rubricas et tunc officium incipit a primis vesperis ⁶.

e) *Consecratio altaris*. - Altare consecrari potest etiam sine ecclesiae consecratione; sed una simul cum ecclesia debet saltem altare maius consecrari aut altare secundarium, si maius sit iam consecratum ⁷.

Si consecretur altare immobile sine consecratione ecclesiae, vigiliae de quibus supra eodem modo servandae sunt.

Consecratio altaris est aliquid distinctum a consecratione ecclesiae, et valide saltem ecclesia consecrari potest sine consecratione altaris; ad licitatem autem semper necessarium est una cum ecclesia consecrare etiam altare, et quidem maius, nisi quia consecratum, aliud consecrandum sit.

Nihil vetat quo minus una cum altari maiore consecretur etiam alterum altare. Si omnia ecclesiae altaria immobiliter iam consecrata sint et ecclesiae consecratio sit necessario facienda, poterit exsecrari altare ut iterum una cum ecclesia consecretur ⁸.

¹ C. 1166, § 2.

² Ob dictionem Codicis ieiunent, Haring, *Grundzüge...* pag. 587, nota 3, dubium insinuat quod hoc ieiunium non sit obligatorium. Quod tamen dubium consistere non videtur, eo quod ante Codicem obligatorietas admittebatur.

³ C. 1251, § 1.

⁴ C. 1252, § 4; Barin, *l. c.*, v. 37, pag. 60; Mothon, *l. c.*, II, 2375, nota 9.

⁵ Gasparri, *l. c.*, I, 163; Vermeersch, *Epitome*, II, 483, b, qui tamen excusat religiosos ad Capitulum domus pertinentes si petitio consecrationis, non a Capitulo, sed a solo Superiore facta sit. Docet autem Vermeersch, severius ut videtur, ab hoc ieiunio non posse dispensari vi canonis 1245. Non teneretur ieiunio Cappellanus monialium qui nomine monialium petit ecclesiae consecrationem, quia non sibi petit consecrari; Augustine, *l. c.*, VI, pag. 23-24; Santamaria, *l. c.*, IV, 17.

⁶ S. R. C., *Decret. auth.* 3881, ad 5; cfr. Mothon, *l. c.*, II, 2375, nota 9.

⁷ C. 1165, § 5.

⁸ Ferreres, *Institutiones canonicae*, II, n. 56; Matthaeus a Coronata, *l. c.*, 21; Barin, *l. c.*, v. 37, pag. 26-27; Santamaria, *l. c.*, IV, 16; Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, 840-bis; cfr. tamen infra n. 779 in nota contrariam opinionem Vermeersch.

Si in ecclesiae consecratione omissa fuit consecratio altaris, aut etiam si altare prius consecratum exsecratum fuit, *quam primum* fieri potest altare iterum consecrandum est, et quidem iuxta formam *Pontificalis romani*, si altare nunquam consecratum fuit; iuxta formulam breviorē ex gratia a S. Sede concessa si agatur solum de altari prius consecrato quod consecrationem amisit ¹.

In ecclesia benedicenda non requiritur altare fixum seu immobile; at etiam ibi requiritur ut unum saltem altare habeatur ad modum fixi ².

f) *Indulgentiarum concessio in consecratione*. - Cum consecratur ecclesia vel altare, Episcopus consecrator, licet iurisdictione in territorio careat, indulgentiam concedit unius anni ecclesiam vel altare visitantibus in ipsa consecrationis die; in die vero anniversaria quinquaginta dierum, si sit Episcopus; centum, si Archiepiscopus; biscentum, si S. R. E. Cardinalis ³.

Iuxta hunc canonem corrigendum erit *Pontificale romanum* qui quadraginta dierum indulgentias ponit.

Etiam hic nomine Episcopi venire videntur Abbates aut Praelati *nullius* ⁴. Indulgentiarum concessio fit tantum in dedicatione, non in simplici benedictione.

738. — IV. Festum dedicationis et tituli. - 1° *Festum dedicationis*. - Festum consecrationis ecclesiae quotannis celebretur ad normam legum liturgicarum ⁵.

Hae sunt praecipuae leges liturgicae hac in re:

a) Festum celebrandum est a clero ecclesiae addicto. Si ecclesia clerus addictum non habeat, festum per accidens nequit celebrari; in casu autem nec clerus paroeciae intra quam ecclesia sita est ad festum celebrandum tenetur; si tamen aliquis sacerdos in die anniversaria consecrationis aut infra eius octavam ibi Missam celebrare contingat, aut Missam dedicationis aut eius commemorationem iuxta rubricas facere tenetur.

b) Festum dedicationis est festum Domini primum, primae classis, cum octava communi et celebrari debet die ipsa anniversaria dedicationis ipsius, nisi Episcopus consecrans, non alius, in ipsa die consecrationis, non postea, aliam diem assignaverit; aut nisi Episcopus vel Superior maior religiosorum privilegium obtinuerint in determinata die omnium ecclesiarum consecratarum festum celebrandi. Quae obligatio non cessat si ecclesia violetur; bene vero cessare dicenda est si ecclesia, non solum altare, exsecratur.

c) Die anniversaria dedicationis propriae ecclesiae ante duodecim cruces consecratas duodecim cerei accendi debent per integrum diem a

¹ S. R. C., 4 Febr. 1898, ad VI, *Decret. auth.* 3978.

² Many, *L. c.*, n. 17, 2, C.

³ C. 1166, § 3; cfr. etiam cc. 239, § 1, n. 24; 274, n. 2; 349, § 2, n. 2.

⁴ C. 215, § 2.

⁵ C. 1167.

primis vesperis; quae etiam crucesthuriferari possunt in vesperis a celebrante, in Missa a Diacono.

d) Si dies certa dedicationis ignoretur, assignanda est probabilis, quae si postea erronee assignata dignoscatur, error corrigendus est.

e) Festum dedicationis ecclesiae cathedralis celebrari debet ab utroque clero ritu duplici primae classis cum octava; a regularibus autem proprio calendario utentibus sine octava¹.

739. — 2º *Festum tituli.* - a) *Titulus quid.* - Titulus hoc loco dicitur mysterium aut persona cui ecclesia dedicatur et a quo velut nomen accipit; si titulus est persona creata vocatur etiam quandoque *patronus ecclesiae*, a patrono utique loci distinguendus.

Unaquaeque ecclesia consecrata vel benedicta suum habeat titulum².

b) *Quis aut quid esse possit.* - Titulus esse potest SS. Trinitas, divina aliqua persona, res aliqua ad Christum pertinens ut crux etc., Beata Virgo et Sancti eorumque mysteria et praerogativae, Angeli.

Excluduntur sine privilegio apostolico *Beati*³; Sancti veteris testamenti pro ecclesiis de novo consecrandis, animae purgatorii; tituli vero inusitati nequeunt adhiberi inconsulta Sancta Sede⁴.

c) *Quis quando eligat.* - Titulum constituit Ordinarius in impositione primarii lapidis; attamen Ordinarius, nisi obstet gravis causa, prudenter consensum praebebit desideriis patroni aut fundatoris. Electio facta in impositione primarii lapidis non est definitiva et mutari potest ab Ordinario in benedictionis aut consecrationis die a quo die canonicos producit effectus et immutabilis fit.

Si ecclesia benedicta consecratur, potest Episcopus in actu consecrationis antiquo titulo novum addere et in casu duo habebuntur tituli aequae principales. Additio novi tituli a populo sine S. Sedis indulto facta canonicos effectus non producit.

Generatim unus titulus constituendus est: censetur autem unus etsi plures Sancti titulum constituent dummodo unico festo celebrentur. Titulus semel constitutus mutari, facta ecclesiae dedicatione⁵, amplius nequit, sine apostolico indulto. Immo etsi ecclesia diruerit, si iterum aedi-

¹ Cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 23, 13; Barin, *l. c.*, v. 37, pag. 61-63, ubi etiam fontes harum legum invenies.

² C. 1168, § 1, si igitur in benedictione titulus appositus vel datus non sit, etiam postea dandus est.

³ C. 1168, § 3.

⁴ Cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 24, 4; Barin, *l. c.*, v. 37, p. 380 sq.; *Ephemerides liturgicae*, n. 33 (1919), pag. 259; Augustine, *l. c.*, VI, 26.

⁵ Dedicatio hic intelligitur etiam simplex quae fit benedictione; Barin, *l. c.*, vol. 37, p. 382.

ficetur, poterit in nova dedicatione utique novus titulus addi, at etiam vetus titulus retinendus est ¹.

d) *Festum tituli a quibus celebrandum.* - Festum tituli quotannis celebretur ad normas legum liturgicarum ².

Celebrari autem debet a clero ecclesiae addicto; clerus autem ecclesiae addictum constituunt omnes clerici in illa ecclesia beneficium residentiale obtinentes, regulares in propria ecclesia, non item si ecclesia, licet cohaereat monasterio, eorum tamen non sit; parochus et vicarii paroeciales etiam cooperatores relate ad ecclesiam paroecialem; parochus etiam relate ad ecclesiam *filialem* existentem in territorio paroeciae, quod non extenditur ad cooperatores etsi pro illa ecclesia eos parochus adhibeat ³; Superiores, professores et alumni in ecclesia seminarii dummodo in seminario ipsi degant; Episcopus relate ad ecclesiam cathedralem; missionarii pluribus ecclesiis assignati relate ad ecclesiam ubi resident, aut ad digniorem; si parochus duas regat paroecias relate ad ambas, itemque Episcopus. Non censentur addicti ecclesiae cappellani monialium, nec beneficiati non residentiales ⁴.

Tenentur titulum celebrare non solum ecclesiae consecratae, sed et benedictae; immo et oratoria publica et insuper etiam semi-publica si benedicta sint benedictione constitutiva.

Celebrantes in oratoriis secundariis domorum religiosarum, hospitalium, seminariorum etc. tenentur commemorationem aut officium facere tituli oratorii principalis domus religiosae aut seminarii etc. ⁵.

Festum tituli celebrari debet die quo celebratur ab universa Ecclesia, aut in martyrologio assignata si agatur de Sancto cuius festum Ecclesia non celebrat. Si titulus sit SS. Salvator de eo fit in Transfiguratione, si sit Infantia Iesu, in Nativitate; si Septem dolorum B. M. V. convenientius in mense Septembri, si S. Maria Angelorum in Assumptione eius ⁶.

e) *De titulo cathedralis.* - Festum tituli ecclesiae cathedralis ritu duplici primae classis cum octava celebrare tenetur universus clerus dioecesis; regulares tamen proprio calendario utentes sine octava. Si duo sint titulares aequae principales ad utrumque festum iidem eodem modo tenentur ⁷.

740. — V. Exsecratio ecclesiae. - 1° *Exsecratio quid.* - Exsecratio est totalis consecrationis aut benedictionis amissio. Cum tam consecratio quam benedictio essentialiter non tecto aut pavimento,

¹ Cfr. Many, l. c., 22; Gasparri, l. c., 140; Matthaeum a Coronata, l. c., ubi fontes citantur; Augustine, l. c., VI, 26.

² C. 1168, § 2.

³ S. R. C., 11 Aug. 1877, ad 3 *Decret. auth.* 3431.

⁴ Cfr. Matthaeum a Coronata, l. c., 24, 7, b; Augustine, l. c., 27, VI sq.

⁵ S. R. C., 16 Iunii 1893, *Decret. auth.* 3804, ad 8.

⁶ Matthaeus a Coronata, l. c., 24, 7; Barin, l. c., v. 37, pag. 382.

⁷ Matthaeus a Coronata, l. c., 24, 7, a; Augustine, l. c., VI, 27.

sed parietibus adhaereat, iam patet nunquam haberi exsecrationem nisi maior parietum pars corruat, excepto casu exsecrationis ab Episcopo factae ¹.

741. — 2° *Quot modis contingere possit.* - Consecrationem aut benedictionem ² ecclesia amittere potest tribus modis ³:

a) *Si tota destructa fuerit.*

Non censetur autem tota destrui nisi maior parietum, non tecti aut pavimenti pars corruerit; proinde hic primus modus exsecrationis coincidere videtur cum altero modo.

b) *Si maior parietum pars corruerit* ⁴.

Requiritur ut maior pars corruat simul seu eodem actu; aut saltem ut successivae diruptiones parietum eveniant cum praecedentes adhuc non sunt refectae; si enim refectae iam sunt, licet hoc modo paulatim omnes parietes renoventur, ecclesia non exsecratur. Item si ecclesia ampliatur, dummodo pars nova totius ecclesiae ampliatae partem maiorem non constituat, ecclesia non censetur exsecrata. Maior autem parietum pars non est aestimanda ex nobilitate sed ex materiali quantitate.

Alios modos exsecrationis quos quidam auctores antiqui enumerabant Codex excludit ⁵.

c) *Si in usus profanos ab Ordinario loci redacta sit* ⁶.

De hoc exsecrationis modo haec statuuntur a Codice: Si qua ecclesia nullo modo ad cultum divinum adhiberi possit et omnes aditus interclusi sint ad eam reficiendam, in usum profanum non sordidum ab Ordinario loci redigi potest, et onera cum redditibus titulusque paroeciae, si ecclesia sit paroecialis, in aliam ecclesiam ab eodem Ordinario transferantur ⁷.

Hic modus exsecrationis certa lege introductus est a Codice ⁸. Requiritur autem ut exsecratio fiat ab *Ordinario loci*, quo nomine venit etiam, ut videtur, Vicarius Generalis necnon Capitularis, non vero Superiores maiores religiosi licet de ecclesia illis subiecta agatur.

¹ C. 1170; opiniones antiquatas de inhaerentia benedictionis pavimento, non parietibus, cfr. apud Wernz, *l. c.*, III, 441; Gasparri, *l. c.*, I, 166-167; 181 sq.; Ojetti, *Synopsis*, v. *Ecclesia*, 1925; D'Annibale, *l. c.*, III, 9; Barin, *l. c.*, v. 38, pag. 229.

² Antiquata proinde iam sunt quae de differentia inter utramque docebant auctores quidam ante Codicem.

³ C. 1170.

⁴ C. 1170.

⁵ Cfr. Barin, *l. c.*, v. 38, p. 229-233; Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 26, 2; Augustine, *l. c.*, 32-33.

⁶ C. 1170.

⁷ C. 1187.

⁸ Ante Codicem id iam admittebatur, iure tamen non bene definito; cfr. Wernz, *l. c.*, III, 441; Gasparri, *l. c.*, I, 184; Barin, *l. c.*, v. 38, (1924), p. 233-234.

Ad hanc redactionem faciendam gravis causa requiritur; quod ecclesia non possit amplius adhiberi ad cultum publicum, quavis denique causa hoc eveniat, aut quod non possit amplius ex defectu absoluto reddituum refici; quae causae aestimandae relinquuntur prudenti Ordinarii loci iudicio. Redactio sine causa facta, aut error in aestimatione causae ipsam redactionem in usus profanos irritare non videtur.

Ritus specialis in redactione facienda non requiritur, sufficit decretum Ordinarii loci, quo dato, ecclesia ipso facto exsecrata censenda est.

Si ecclesia hoc modo ad usus profanos redacta ad cultum iterum restitui velit; iterum consecranda aut benedicenda est¹.

Redactio ad usus profanos facta non ab Ordinario loci, sed ab aliis personis propria auctoritate, ecclesiam, summum, violare non exsecrare potest.

Lapides et ligna ecclesiae destructae et exsecratae non sunt amplius consecrata et possunt ad usus etiam profanos adhiberi².

742. — VI. De functionibus sacris quae in ecclesiis fieri possunt.

- In sacra aede legitime dedicata, sive consecratione sive benedictione, omnes ecclesiastici ritus perfici possunt, salvis iuribus paroecialibus, privilegiis et legitimis consuetudinibus; Ordinarius autem, praesertim horas sacrorum rituum, potest, iusta de causa, praefinire, dummodo ne agatur de ecclesia quae ad religionem exemptam pertineat³.

Omnes ecclesiastici ritus perfici possunt; per se igitur nullus ritus excluditur; ex quo iam patet rectorem cuiuslibet ecclesiae, nisi exceptio probetur, officia etiam sollemnia in sua ecclesia celebrare posse⁴.

Salva declarantur *iura paroecialia*; inter iura paroecialia sunt ante omnia functiones paroeciales enumerandae⁵; at non omnia iura paroecialia restringuntur ad functiones paroeciales. Id sat clare innuitur in c. 482 ubi dicitur: *dummodo* functiones et ritus ecclesiastici *non noceant ministerio paroeciali*; qua de re si quaestio oriatur rectorem inter et parochum, solvenda erit ab Ordinario loci eiusque definitioni standum erit.

Ordinarius gaudet praesertim iure definiendi, ex iusta causa, horas sacrorum rituum, pro ecclesiis sibi subiectis, paroecialibus non exclusis⁶.

Ius definiendi horas Missarum celebrandarum, ad parochum non pertinet, nisi agatur de ecclesia sibi subiecta, cui scilicet ipse qua rector praesit⁷.

Et haec quidem valent pro ecclesiis Ordinario loci subiectis; si vero agatur de ecclesia regularium, ius non est Ordinario loci horas sacrorum

¹ Wernz, l. c., III, 441; De Angelis, *Praelectiones iuris canonici*, lib. III, tit. 40, n. 4.

² Cfr. *Ephemerides liturgicae*, II, 339; *Monitore ecclesiastico*, V, part. II, 277; Mothon, l. c., II, 2386, nota 3.

³ Cc. 1171; 609, § 3; 482; 462; 716; 717.

⁴ Concordat c. 482.

⁵ Cfr. cc. 462 et 482.

⁶ Cfr. Augustine, l. c., VI, 34.

⁷ Augustine, l. c., VI, 34.

rituum praefiniendi; quo tamen non excluditur obligatio Superiorum regularium advigilandi ne celebratio officiorum divinatorum in suis ecclesiis nocumentum afferat catecheticae instructioni et Evangelii explanationi. Qua in re si quaestio oriatur inter Superiores religiosos et parochos ad loci Ordinarium iudicium pertinet, salvo iure recursus. Ob alias tamen causas praeter nocumentum explicationi Evangelii et catecheticae instructioni in regularium ecclesiis potestatem non habet Ordinarius loci aliquid decernendi.

Salva etiam generali modo declarantur privilegia et legitima consuetudines; quae proinde cum vim suam plene retineant, in iurium definitione attendenda sunt non solum a parochis, sed etiam ab Ordinario loci. Privilegia et legitima consuetudines etiam iuribus paroecialibus derogare possunt¹. Consuetudini aequiparatur praescriptio.

Aliam limitationem rector ecclesiae habere potest ex legitimis foundationis legibus quas servare tenetur.

Si ecclesia aut publicum oratorium proprium rectorem non habeant, nisi speciale privilegium pro aliqua persona physica aut morali probetur, rectorem natum habere videtur parochum territorii in cuius fines paroeciae situm est oratorium aut ecclesia².

Celebratio functionum paroecialium in ecclesia non paroeciali non prohibetur, dummodo habeatur consensus parochi³.

Privilegium faciendi publicam expositionem SS. Eucharistiae in festo Corporis Christi et infra eius Octavam a c. 1274, § 1 concessum, non censetur concessum nisi ecclesiis quibus datum est SS. Eucharistiam asservere⁴.

743. — VII. De Campanis. - 1° *Notio.* - Campanae⁵ sunt sacra utensilia ex metallo confecta ad christifideles in ecclesiam convocandos et ad sollemnitates populo annuntiandas.

Usus campanarum in Ecclesia inde a saeculo v-vi invaluit; saeculo autem viii benedictione consecrari coeptae sunt⁶.

Iure universali scripto nihil de materia nec de forma campanarum statutum est.

744. — 2° *Necessitas campanarum.* - Cuilibet ecclesiae et oratorio publico⁷ campanas esse convenit, quibus fideles ad divina officia aliosque religionis actus invitentur⁸.

¹ Augustine, *l. c.*, VI, 34; Vermeersch, *Epitome*, II, 488.

² Cfr. infra n. 765 ubi de oratoriis.

³ Augustine, *l. c.*, VI, 34.

⁴ C. I., 1^a Iunii 1922, ad X, *A. A. S.*, XIV, 526 sq.

⁵ Etymologiee, a Campania, Italiae regione, ubi primo adhibitae fuerunt *campanae* vocantur.

⁶ Cfr. Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, 844, ubi etiam de usu campanarum apud populos antiquiores.

⁷ Cfr. c. 1191, § 1.

⁸ C. 1169, § 1.

Non strictum praeceptum, sed commendatio hac paragrapho continetur.

Quae habent antiquiores auctores de unica campana permissa ecclesiis regularium, ex iure communi iam non amplius vigent ¹.

745. — 3° Consecratio et benedictio campanarum. - Etiam ecclesiarum campanae debent consecrari vel benedici secundum ritus in probatis liturgicis libris traditos ².

Ritus consecrationis in *Ponticali romano* habetur, eoque uti necesse est si agatur de campanis ecclesiae consecratae; ritus vero benedictionis in *Rituali romano* in Appendice a Pio X adiecta ³. Quae benedictio *Ritualis romani* probe distinguenda est ab alia benedictione in eodem *Rituali* contenta, pro campanis ad usum profanum adhibendis ⁴.

De ministro consecrationis campanarum eadem valent quae de ministro consecrationis locorum sacrorum in genere; idem dicito et de ministro benedictionis constitutivae campanarum; quod unice attendendum est, relicta doctrina auctorum antiquiorum quae in hoc reformata est ⁵.

Tam benedictio quam consecratio, si agatur de ecclesia consecrata, sunt ex praecepto faciendae.

746. — 4° Usus campanarum. - a) Usus campanarum unice subest ecclesiasticae auctoritati ⁶; agitur enim de actu cultus publici et de publica fidei manifestatione, quae res mere spirituales sunt et foro ecclesiae exclusive subiectae ⁷.

Id tamen respicit solummodo campanas benedictione constitutiva benedictas, non alias.

b) Salvis conditionibus, probante Ordinario ⁸, appositis ab illis qui campanam ecclesiae forte dederint, campana benedicta ad usus mere profanos adhiberi nequit, nisi ex causa necessitatis aut ex licentia Ordinarii aut denique ex legitima consuetudine ⁹.

Hac paragrapho prohibetur usus *mere profanus* campanarum sacrarum; *usus mere profanus* is esse videtur qui nulla ratione ad Dei cultum

¹ Matthaeus a Coronata, *l. c.*, n. 34; Prümmer, *l. c.*, 363.

² C. 1169, § 2.

³ Cfr. *Pontificale romanum*, tit. *De benedictione signi vel campanae* in parte II; *Rituale romanum*, ed. typica 1925, pag. 740 et sqs.; S. R. C., 22 Ianuarii 1908, *Decret. auth.* 4211.

⁴ S. R. C., 4 Mart. 1892, *Decret. auth.* 3770.

⁵ C. 1169, § 5.

⁶ C. 1169, § 3.

⁷ Cfr. Cavagnis, *Institutiones iuris publici ecclesiastici* ¹, lib. IV, vol. III, 282 sq.; Wernz, *l. c.*, III, 521, not. 88.

⁸ Igitur si agatur de ecclesia regulari, sufficit consensus Superioris maioris.

⁹ C. 1169, § 4.

refertur, nec ad res religiosas. Certe usus profani non sunt qui his versibus enuntiantur:

*Laudo Deum verum, plebem voco, congrego clerum,
Defunctos ploro, pestem fugo, festa decoro.*

Ponuntur tamen variae exceptiones, quibus permittitur usus etiam *mere profanus*, excluso semper, ut videtur, usu sordido, campanarum. Prima exceptio est si donator campanae, probante Ordinario, hanc conditionem adiecerit donationi; conditio adiecta sine consensu Ordinarii, eundem effectum parere non censetur, nisi postea saltem consensus Ordinarii accedat. Altera exceptio est casus necessitatis, tertia consensus seu licentia Ordinarii qui id concedere potest ex quavis rationabili causa; quarta ex legitima consuetudine, quae tamen, ut videtur, ex usurpatione non oritur¹.

c) Circa usum ecclesiasticum campanarum haec adnota:

α) Pulsandae sunt campanae, etiam ecclesiarum exemptarum, si Episcopus ad sollemniter celebrandum in ecclesiam veniat, aut si id mandaverit².

β) Ultimo triduo maioris hebdomadae campanae pulsari nequeunt; Sabbato autem Sancto omnes ecclesiae ad campanas pulsandas exspectare debent donec ecclesia dignior loci signum dederit³.

γ) Pulsari debent campanae dum SS. Sacramentum defertur sollemniter in viis, si transit ante ianuas ecclesiarum etiam exemptarum⁴, itemque ad indicandum fidelibus initium officiorum, ad indicandos dies festos, ad dandum signum *Angelus Domini* ter in die; ad dandum signum agoniae Domini feriis sextis, item agoniae et mortis fidelium, ad convocandos pueros ad scholam catechetica etc.⁵.

Lugubris campanarum sonitus prohibetur omnibus festis in quibus Missa exsequialis prohibetur, a primis vespers festi usque ad totum insequentem diem, etiamsi post vespers expleantur exequiae pro defuncto, cum effertur corpus. Insuper diebus quibus Missa de requiem prohibetur, non permittitur lugubris sonitus campanae ante Missam de festo currenti. Proinde diebus dominicis aliisque diebus quibus Missa cantata de

¹ Cfr. Wernz, l. c., III, 521.

² C. 612; Wernz, l. c., 521; S. R. C., 3 Aprilis 1821, *Decret. auth.* 2613 ad 3.

³ *Caeremoniale Episcop.*, lib. I, cap. 15, n. 14; Piat, l. c., II, pag. 79; Hinschius, *Das Kirchenrecht*, § 224, pag. 418, nota 5. Illo triduo loco campanae adhiberi potest etiam a regularibus tabula ad fideles convocandos; S. R. C., 21 Mart. 1716, *Decret. auth.* 2234.

⁴ S. R. C., 10 Mart. 1787, *Decret. auth.* 2530.

⁵ Cfr. Hinschius, l. c., § 224, pag. 416-417; Torrubiano Ripoll, l. c., II, n. 855-867.

requie prohibetur tolerari nequit lugubris sonitus campanae et appositio pannorum nigri coloris ad ingressum templi¹.

8) Prohibetur pulsatio campanarum tempore interdicti localis generalis².

747. — VIII. De violatione et reconciliatione ecclesiarum. -

1° *Violatio quid sit.* - Violatio ecclesiae est temporanea et determinata suspensio effectuum consecrationis aut benedictionis ecclesiae ob quaedam delicta ibi commissa.

Differt violatio ab exsecratione; quia hac locus cessat esse sacer, illa sacer esse perseverat, at temporanee ob indecentiam quae haberetur celebrando sacra mysteria in loco maculato aliquo publico delicto, celebratio ipsa officiorum prohibetur³.

Ideo in violata ecclesia antequam reconcilietur, nefas est divina celebrare officia, Sacramenta ministrare, mortuos sepelire.

Insuper si violatio accidat tempore divinorum officiorum, haec statim cessant; si ante Missae canonem vel post communionem, Missa dimittatur seu statim cesset, secus sacerdos Missam prosequatur usque ad communionem⁴.

Obligatio non celebrandi in ecclesia violata est quidem gravis per se, at in casu verae necessitatis Ordinarius aut etiam ecclesiae rector, si necessitas urgeat, Missam ibi celebrari permittere potest⁵.

Cum violatio sit suspensio effectuum consecrationis aut benedictionis ecclesiae, iam ex se patet violari non posse ecclesiam non benedictam aut oratorium quod benedictione constitutiva nunquam fuit consecratum⁶.

Ecclesia non violatur si actiones violantes, non in ipsa ecclesia, sed vel in sacristia, in crypta subterranea, in vestibulo aut in locis adiacentibus ponantur⁷.

Usque ad decretum Gratiani, clara distinctio inter exsecrationem et violationem seu pollutionem ecclesiae non habetur.

Quae dicuntur de violatione ecclesiarum applicantur etiam coemeteriis benedictis⁸.

Violatio ecclesiae aut coemeterii est delictum ecclesiasticum⁹.

¹ S. R. C., 21 Oct. 1927, *A. A. S.*, XIX, 381; cfr. *Periodica*, XVI, 175-177, ubi plura responsa antiquiora circa hanc materiam afferuntur.

² C. 2271; cfr. tamen exceptiones in c. 2270, § 2; itemque exceptiones ex privilegiis specialibus; P. Matthaeus a Coronata, *l. c.*, 36, 4, f.

³ Cfr. Gasparri, *l. c.*, I, 244.

⁴ C. 1173, § 1-2.

⁵ Wernz, *l. c.*, III, 443; Gasparri, *l. c.*, I, 243; Many, *l. c.*, 40, 5; D'Annibale, *l. c.*, III, 15, nota 31; Augustine, *l. c.*, VI, 42. Casus tamen necessitatis de iure vigente difficilius accidere potest ob facilitatem faciendi reconciliationem.

⁶ Vermeersch, *Epitome*, II, 489; Augustine, *l. c.*, VI, 40.

⁷ Augustine, *l. c.*, VI, 40; Gasparri, *l. c.*, 250; Many, *l. c.*, n. 38; Eichmann, *l. c.*, pag. 385.

⁸ C. 1207.

⁹ C. 2329.

748. — 2° *Quot modis contingat.* - a) Ecclesia violatur infra recensitis tantum actibus, dummodo certi sint, notorii, et in ipsa ecclesia positi:

- α) Delicto homicidii;
- β) Iniuriosa et gravi sanguinis effusione;
- γ) Impiis et sordidis usibus, quibus ecclesia addicta fuerit;
- δ) Sepultura infidelis vel excommunicati post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam.

b) De his autem actibus nota eos esse debere *certos*, quare si dubium habeatur sive iuris sive facti circa actus positionem, eius gravitatem, aut locum ubi positus est, violatio non habetur. Item debent esse *notorii* sive notorietate iuris, sive notorietate facti¹; quare quamvis de facto certo agatur, si est occultum non habetur violatio; potest autem factum occultum notorium fieri et tunc a momento publicationis habetur violatio. Actus debent deinde esse positi in ipsa ecclesia; nomine autem ecclesiae licet non veniant sacristia et alia loca adnexa, veniunt tamen ecclesiae cappellae, licet ad modum cryptae erectae².

α) Nomine homicidii venit certe etiam suicidium et abortus, dummodo tamen utrumque sit delictum; nec refert quibus mediis homicidium fiat. Si homicidium a tumultu vino committatur utrum violatio habeatur necne pendet a praevisione delicti; quae cum difficile iudicari possit, reconciliatio ad cautelam fieri poterit. Sive obiectum sive subiectum delicti homicidii, ut violatio habeatur requiritur ut in ecclesia sint posita³.

β) Ut ex secundo actu, seu ex sanguinis effusione, violatio habeatur, requiritur magnus sanguinis fluxus et quidem graviter culpabilis in eo qui eius causa fuit, item effusio debet esse *iniuriosa* seu iniusta, tum illi qui sanguinem effudit, tum templo in quo effunditur; iniustum hoc sensu non esset vulnus etiam grave quod quis sibi inferret ad scopum suicidii, nec item executio sententiae capitalis⁴. Non requiritur quidem ut sanguis super pavimentum ecclesiae effundatur, cum sufficiat ut vestibus aut alio vase recipiatur, sed utique requiritur ut causa effusioni gravi cum culpa intra ecclesiam ponatur⁵.

γ) Sordidi et impii usus quinam sint non determinatur a Codice nec ad eos definiendos ad ius antiquum recurri potest cum haec causa violationis de novo introducta sit. Usus autem disiunctive sordidi aut impii esse debent; Codex enim utitur verbo disiunctivo *vel*. Sordidus est usus qui ecclesiam velut sordibus inquinat, ut si ipsa in stabulum convertatur,

¹ Cfr. c. 2197, n. 2-3.

² Vermeersch, l. c., II, 489, 2; cfr. etiam Santamaria, l. c., IV, 24.

³ Cfr. tamen Matthaen a Coronata, l. c., 28, 2, c.

⁴ Vermeersch, l. c., II, 489, 2, b; Santamaria, l. c., IV, 23; contra Augustine, l. c., VI, 37.

⁵ Cfr. Gasparri, l. c., I, 251.

non vero usus ad res simpliciter profanas, ex. g. ad comitia habenda ¹. Impius autem usus est qui virtuti religionis opponitur ut, e. g., cultus superstitiosus ab haereticis praestitus in contemptum religionis catholicae. Vox autem usus innuere videtur non actionem aliquam singularem, sed continuationem eiusdem actionis per aliquod tempus, e. g., saltem per plures horas. Talis usus non esset singulare furtum in ecclesia factum ².

Iure vetere habebatur violatio ex humani seminis effusione; hanc causam abrogasse videtur Codex, nisi id pluries verificetur et sordidus usus notorius verificetur, quod difficulter verificabitur ³.

δ) Sepultura infidelis qua violatur ecclesia intellegenda est tumultatio in ipsa ecclesia, non simplex cadaveris deductio ad ecclesiam ⁴. Infidelis est quilibet homo non baptizatus; requirunt tamen auctores culpabilitatem gravem, unde excludunt infantes saltem a christianis ortos, itemque catechumenos ⁵.

Non requiritur ad violationem ut excommunicatus fuerit vitandus, dummodo revera sententia praecesserit ⁶.

Haeretici sepultura per se non violat ecclesiam nisi haereticus per sententiam sit excommunicatus ⁷.

c) Violata ecclesia, non ideo coemeterium, etsi contiguum, violatum censetur, et viceversa ⁸.

749. — 3° *Reconciliatio ecclesiae.* - a) *Quid reconciliatio.* - Est ritus sacer quo ecclesia violata divino cultui restituitur.

b) *Quando necessaria.* - α) Ecclesia violata reconcilietur, quam citissime poterit, secundum ritus in probatis liturgicis libris descriptos ⁹. Quae praescriptio absoluta vim obtinet solum in casibus certae violationis ¹⁰.

β) Si dubitetur num ecclesia sit violata, reconciliari potest ad cautelam ¹¹. Haec reconciliatio non necessaria donec dubium

¹ Vermeersch, *l. c.*, II, 489, 2, c; contra Augustine, *l. c.*, VI, 38.

² Matthaeus a Coronata, *l. c.*, 28, 1, c; Vermeersch, *l. c.*, II, 489, 2, c; contra Augustine, *l. c.*, VI, 38.

³ Augustine, *l. c.*, VI, 36, not. 75; Prümmer, *l. c.*, 361, 2, d; Perathoner, *Das Sachenrecht*, pag. 101 in nota.

⁴ Vermeersch, *l. c.*, II, 489, 2, d; aliter ac in can. 1204, ut ex cc. 1175 et 1205 erui potest.

⁵ Cfr. Many, *l. c.*, 34; Gasparri, *l. c.*, 253; Vermeersch, *l. c.*, II, 489, 2, d; Santamaria, *l. c.*, IV, 23; Augustine, *l. c.*, VI, 38 ubi dubium etiam insinuat de coniuge infideli si altera pars fidelis est, quod probabilitate carere videtur.

⁶ Cfr. tamen cc. 1175 et 1242; Matthaeum a Coronata, *l. c.*, pag. 29, in nota 1: *Rivista liturgica*, Februar. 1923.

⁷ Augustine, *l. c.*, VI, 39.

⁸ C. 1172, § 2. Quae paragraphus est iuris veteris correctiva; cfr. Gasparri, *l. c.*, I, 247 sq.; Wernz, *l. c.*, III, 443.

⁹ C. 1174, § 1.

¹⁰ Wernz, *l. c.*, III, 444.

¹¹ C. 1174, § 2.

perseverat, sufficit etsi postea cognoscatur certo modo ecclesiam violatam fuisse.

c) *Quomodo facienda.* - α) Reconciliatio ecclesiae benedictae fieri potest aqua lustrali communi; reconciliatio vero ecclesiae consecratae fiat aqua ad hoc benedicta secundum leges liturgicas; quam tamen non solum Episcopi, sed etiam presbyteri qui ecclesiam reconciliant, benedicere possunt ¹.

β) Ecclesia violata ob sepulturam excommunicati vel infidelis ne reconcilietur, antequam cadaver exinde removeatur, si remotio sine gravi incommodo fieri possit ². Grave incommodum sit si cadaver nequeat ab aliis distingui; si graves expensae sint sustinendae, si auctoritas civilis obstat ³.

Codex praecipit non reconciliandam esse ecclesiam violatam ob sepulturam infidelis aut excommunicati nisi post exhumationem; quid autem si exhumatio non statim sed post aliquos tantum dies fieri possit? Tempore intermedio fierine poterit in ea celebratio divinorum officiorum? Quid si exhumatio grave incommodum implicet, facienda ne erit reconciliatio eodem modo? Ex Codice his quaestionibus ita videtur respondendum: si exhumatio solum post varios dies fieri possit, et varios dies expectare grave incommodum importet, facienda statim erit reconciliatio, non amoto cadavere; in hoc autem casu cadaveris amotio omitti poterit.

Reconciliatio autem sive cadaver amoveatur sive non amoveatur, semper videtur necessaria, antequam in ecclesia violata divina officia celebrentur.

Cum coemeterium violetur ex iisdem causis ac ecclesia ⁴ idem affirmandum esset de violatione et reconciliatione coemeterii; at cum Codex permittat benedici coemeterium in quo qui sepeliuntur sint maiori ex parte catholici ⁵, exhumatio infidelis aut etiam excommunicati necessaria non videtur; immo nec eorum sepulturam coemeterium violare.

γ) Si simplex sacerdos ecclesiam consecratam reconciliare debeat, utatur ritu in *Pontificali romano* ⁶ relato.

Itemque aquam, nisi praevis ab Episcopo benedicta sit, si de ecclesia consecrata agitur, benedicere debet presbyter reconcilians ritu in *Pontificali romano* pariter descripto ⁷.

¹ C. 1177.

² C. 1175.

³ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 44.

⁴ C. 1207.

⁵ C. 1206, § 2.

⁶ Titulo, *De ecclesiae et coemeterii reconciliatione*; cfr. Martinucci-Menghini, *Manuale sacrarum caeremoniarum*, part. II, v. II, pag. 335 sq.

⁷ Cfr. *Pontificale romanum* tit. *De benedictione et impositione primarii lapidis pro ecclesia aedificanda*; *Rituale romanum* tit. VIII, c. 28, n. 8. Adverte tamen ut quae habentur in Pontificali Codici conformes; cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 45.

d) *A quo fiat reconciliatio.* - α) Ecclesiam *benedictam* reconciliare potest rector eiusdem vel quilibet sacerdos de consensu saltem praesumpto rectoris ¹. Consensus facile praesumi poterit si rector absit, et necessitas reconciliandi habeatur.

β) Ecclesiae *consecratae* valida reconciliatio ad eos spectat quibus ius est loca sacra benedicere ²; quibus praeterea ius est etiam alium sacerdotem ad hoc delegare; aliter iure vetere ³.

Ex hac paragrapho reconciliatio ecclesiae etiam consecratae videtur non esse amplius considerata ut actus potestatis ordinis episcopalis, datur enim Superioribus maioribus, etiam non Episcopis, ordinaria potestas illam perficiendi eamque aliis delegandi. Ex quo sequitur illam valide fieri posse a sacerdote quolibet simplici etiam extra casum necessitatis ⁴.

γ) In casu gravis et urgentis necessitatis, si Ordinarius adiri nequeat, rectori ecclesiae consecratae eandem reconciliare fas est, certiore facto postea Ordinario ⁵.

Valori reconciliationis certe non obstat omissio certiorationis Ordinario faciendae. Si erronee rector gravem et urgentem necessitatem adesse putaverit et ex hoc errore ecclesiam reconciliaverit, reconciliatio non ideo irritari videtur.

750. — IX. De immunitate locali. - 1° *Notio.* - Immunitas localis est ius competens ecclesiis aliisque locis sacris vi cuius actus profani, seu saeculares in iis exerceri non valent et malefactores illuc confugientes in vita et membris proteguntur ita ut extrahi non possint ⁶.

Quae notio adhuc retineri posse videtur licet ambitus immunitatis valde deminutus sit.

Quae ad historiam, originem seu naturam iuridicam immunitatum referuntur alibi iam praeventa sunt, nec hic repetenda ⁷.

Immunitatis localis violatio constituit delictum sacrilegii localis ⁸.

751. — 2° *Ambitus immunitatis localis.* - Immunitas localis duo bene distincta implicat: exemptionem ab actibus profanis et ius asyli ⁹.

¹ C. 1176, § 1.

² C. 1176, § 2, et c. 1156.

³ Cfr. Perathoner, *Das Sachenrecht*, pag. 102, nota 1.

⁴ Aliter Santamaria, *l. c.*, IV, 26.

⁵ C. 1176, § 3.

⁶ Reiffenstuel, *l. c.*, lib. III, tit. 49, n. 6.

⁷ Matthaeus a Coronata, *De locis et temporibus sacris*, 39-40; *Ius publicum ecclesiasticum*, 142-153.

⁸ Cfr. c. 2325; Santamaria, *l. c.*, IV, 26-27.

⁹ Cc. 1178-1179.

a) De exemptione ab actibus profanis haec habet Codex: curent omnes ad quos pertinet, ut in ecclesiis illa munditia servetur, quae domum Dei decet; ab iisdem arceantur negotiationes et nundinae, quanquam ad finem pium habitae; et generatim quidquid a sanctitate loci absonum sit ¹.

Obligatio servandi munditiam quae hoc canone statuitur refertur non solum ad ecclesiae aedificium, sed etiam et praecipue ad sacras supellectiles quae ad ministerium divinum necessariae sunt. Celebrare vestibus et corporali notabiliter immundis aut sordidis grave peccatum est, nisi gravis proportionata necessitas excuset ².

Nomine nundinarum et negotiationum in ecclesia prohibitarum, non veniunt ex consuetudine venditiones rerum piarum modo sine strepitu fiant et sine turbatione sacrorum officiorum ³.

Inter actus profanos a sanctitate loci absonos hi enumerari possunt: ludi profani theatrales, publici conventus societatum profanarum, convivia, seditiones et profanae confabulationes, musica lasciva, munitio ad modum castris, tractatio causarum criminalium aut civilium saecularium, non vero ecclesiasticarum civilium, delatio vexillorum societatum condemnatarum ⁴, picturae a sanctitate loci alienae ⁵, aliaeque iure particulari melius determinatae ⁶.

Disputationes litterariae vel etiam musicales honestae, collatio graduum academicorum per se non prohibentur, praesertim si de rebus religiosis et scientiis sacris agant, ut ipsa praxis romana admittit ⁷.

Simultaneitas cultus catholici et haereticorum in eadem ecclesia certe est actus illicitus qui positive ab Ecclesia probari nequit; tolerari tamen ad maiora mala vitanda potest ⁸.

In casu verae necessitatis ecclesiae ad usus profanos, excluso semper usu sordido, de Ordinarii loci consensu adhiberi poterunt ⁹.

Prohibentur in ecclesia *projectiones* et cinematographiae ¹⁰.

b) Ecclesia iure asyli gaudet ita ut rei, qui ad illam confugerint, inde non sint extrahendi, nisi necessitas urgeat, sine assensu Ordinarii, vel saltem rectoris ecclesiae ¹¹.

¹ C. 1178.

² Cfr. S. Alphonsus (Gaudé), *Theologia moralis*, VI, 376 et 386; Augustine, *l. c.*, VI, 46.

³ Many, *l. c.*, 44, 2, *o*; melius tamen haec fiunt in sacristia aut ante ianuam ecclesiae.

⁴ C. 1233, § 2; S. A. C., 15 Dec. 1912 in *Palestra del Clero*, II, pag. 286, *A. A. S.*, XVI, p. 171.

⁵ S. C. Consist., 4 Nov. 1918, c. III, n. 19, *A. A. S.*, X, 487.

⁶ Cfr. Matthaeum a Coronata, *De locis et temporibus sacris*, 41. Nihil autem vetat quominus ius particulare alios actus profanos, iure communi forte non comprehensos in prohibitione, includat; cfr. *Concilium Plenarium secundum Panormi habitum*, a. 1920, cc. 143-144.

⁷ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 447; severius Haring, *Grundzüge...* pag. 589, nota 4.

⁸ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 447; Bargilliat, *Praelectiones iuris canonici* ²¹, n. 1420; Pius IX, 12 Mart. 1873; Haring, *Grundzüge...* pag. 588-589.

⁹ C. 2, X, 3, 44; Cavagnis, *l. c.*, v. III, lib. IV, n. 228; Bargilliat, *l. c.*, 1420.

¹⁰ S. C. Consist., 10 Dec. 1912, *A. A. S.*, IV, 724; cfr. etiam S. R. C., 20 Oct. 1922, *A. A. S.*, XIV, 556 circa inscriptiones in ecclesia et in cryptis.

¹¹ C. 1179.

Ius asyli intellegi debet ut suspensio publicae auctoritatis ratione sanctitatis loco sacro inhaerentis inducta, qua tamen nullum ius reo acquiritur ad impunitatem ¹.

Codex ius asyli valde mitigavit permittendo extractionem reorum in casu urgentis necessitatis et etiam extra casum necessitatis si consensus habeatur Ordinarii vel etiam rectoris ecclesiae. Consensus potest etiam dari, ut videtur, generali modo, appositis semper cautelis ne cultus divinus turbetur, aut decor domus Dei detrimentum patiatur. Violatio iuris asyli ut sacrilegium puniri potest ².

3° *Loca quibus competit.* - Utraque immunitate locali certe fruuntur ecclesiae consecratae aut benedictae. Idem docent auctores de ecclesiis etiam non benedictis ³.

Item gaudent utraque immunitate oratoria publica ⁴.

Iure vetere ius immunitatis localis extendebatur ad loca ecclesiae adhaerentia, ut atrium, sacristiam, turrim campanariam; immo ius asyli ad 30 passus circa ecclesias, ad oratoria etiam privata, ad monasteria, domum episcopalem etc. quae omnia tamen, cum a Codice non memorentur, abrogata fuisse videntur ⁵.

Coemeteria de iure vigente, salvo meliori iudicio, immunitate iuris naturalis qua actus graviter culpabiles et sordidi excluduntur gaudere videntur, salvo iure ecclesiae maiorem eis immunitatem tribuendi ⁶.

752. — X. De basilicis. - 1° *Notio.* - a) Nomen basilicae designat hic maiores, digniores et principaliores ecclesias seu ecclesias quae prae aliis aliqua speciali praerogativa gaudent. Quenam sint huiusmodi praerogativae ex dicendis patebit ⁷.

b) Basilicae sunt maiores aut minores. Maiores seu patriarchales sunt: Basilica Lateranensis seu S. Ioannis seu SS. Salvatoris quae est propria Romani Pontificis patriarchae totius Occidentalis

¹ Quaestio erat inter antiquos utrum iure asyli etiam clerici et religiosi contra suos Superiores protegerentur; affirmabat Ferraris. *Bibliotheca v. Immunitas*, art. 2, n. 133 sq.; contra Reiffenstuel, *l. c.*, III, 49, n. 54.

² C. 2325; Eichmann, *l. c.*, p. 386.

³ Cfr. Many, *l. c.*, 51; cui assentitur post Codicem Augustine, *l. c.*, VI, 48.

⁴ C. 1191, § 1.

⁵ Cfr. Matthaum a Coronata, *De locis et temporibus sacris*, 42 et 44. Nihil tamen vetat quominus iure particulari etiam in locis ecclesiae adhaerentibus ut in sacristiis etc. determinatae actiones profanae prohibeantur; cfr. *Concilium plenarium siculum*, c. 146.

⁶ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 49, n. 11.

⁷ Moderni archaeologiae cultores hoc nomine utuntur ad designandas ecclesias in catacumbis erectas; cfr. *Lessico ecclesiastico illustrato*, Vallardi, v. *Basilica*; Orazio Marucchi, *Manuale di Archeologia cristiana* ², 1908, pag. 385 sq. Circa formam antiquarum basilicarum cfr. Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, n. 879; Scaglia, *Manuel d'Archéologie chrétienne*, 1916, p. 143 sqs.

Ecclesiae; basilica S. Mariae Maioris, seu S. M. ad Praesepe, seu Liberiana quae est propria patriarchae Antiocheni; Vaticana seu S. Petri quae est patriarchae Constantinopolitani; S. Pauli Extra Muros quae est patriarchae Alexandrini; alii addunt basilicam S. Laurentii Extra Muros quam propriam dicunt patriarchae Hierosolymitani ¹.

Minores basilicae vocantur ecclesiae praeter supra enumeratas, quibus titulus basilicae et quaedam speciales praerogativae concessae sunt. Hoc autem titulo in dies plures ecclesiae in universa ecclesia decorantur ut Commentarium officiale, *Acta Apostolicae Sedis*, legenti patet.

Basilicis maioribus accedunt duae ecclesiae franciscanae Assisii exstantes: basilica nempe S. Francisci Assisiensis in qua duo altaria papalia ad modum altarium papalium basilicarum maiorum romanarum habentur et *Basilica S. Mariae Angelorum* ad titulum basilicae patriarchalis a Pio X evecta ².

753. — 2° *Ius vigens.* - a) *Quaenam ecclesiae hoc titulo gaudeant.* - Nulla ecclesia potest basilicae titulo decorari, nisi ex apostolica concessione aut immemorabili consuetudine ³.

b) *Iura et praerogativae basilicarum maiorum.* - Iura et praerogativae basilicarum maiorum ex concessione apostolica aut immemorabili consuetudine sunt:

α) *Ius altaris papalis* in quo uni Romano Pontifici aut aliis etiam de eius speciali facultate celebrare fas est.

β) *Ius portae sanctae* quae anno iubilaei a R. Pontifice aut eius delegato aperitur. Habent praeterea alias praerogativas et privilegia minora ⁴.

c) *Praerogativae basilicarum minorum.* - Ex Romani Pontificis concessione aut ex consuetudine immemoriali ⁵ sunt:

α) *Usus conopaei* in processionibus deferendi.

β) *Usus tintinnabuli* conopaeum praecedentis in processionibus.

γ) *Speciales vestes chorales.*

δ) Aliquibus basilicis usus palmatoriae ⁶.

¹ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 528; Many, *l. c.*, 63; Ojetti, *Synopsis*, v. *Basilica*.

² Pius X, const. *Onnipotens et misericors*, 11 April. 1909, *A. A. S.*, I, 394-401; Many, *l. c.*, 64, 4.

³ C. 1180.

⁴ Many, *l. c.*, 63.

⁵ C. 1180.

⁶ Cfr. Many, *l. c.*, 64; Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 49.

Titulus basilicae nullum dat ius praecedentiae super alias ecclesias speciei superioris ¹.

754. — XI. De libero accessu ad ecclesias. - Ingressus in ecclesiam ad sacros ritus sit omnino gratuitus, reprobata qualibet contraria consuetudine ².

Hoc canone prohibetur absolute pretium exigi pro ingressu, non pro scamnis aut sedilibus in ecclesia, nec pro quolibet ingressu, sed solum pro ingressu ad sacros ritus, non ad usus profanos licet honestos, e. g., ad academiam litterariam, ad concentus organorum etc. Ratio prohibitionis est ne pauperes qui pecuniam solvere non possunt a cultu Dei arceantur ³.

Ex eadem ratione quamvis laudabiliter feminae a viris distincto loco in ecclesia manere debeant, distinctio tamen inter ipsos viros aut inter ipsas mulieres ratione nobilitatis aut paupertatis aut *castae*, quam vocant, socialis a spiritu Ecclesiae aliena est ⁴.

755. — XII. De administratione bonorum ecclesiarum. - 1° *Ad quem pertineant bona et eorum administratio.* a) Subiectum domini bonorum ecclesiarum sunt ipsae ecclesiae, personae morales non collegiales ⁵. Si tamen ecclesia sit regularium aut aliorum religiosorum, teneri poterit domum ipsam religiosam esse unicum subiectum domini comprehensa ecclesia domui adnexa.

b) Nisi aliud ex speciali titulo ⁶ vel legitima consuetudine constet, administratio bonorum ecclesiarum pertinet ad Episcopum cum Capitulo, si de ecclesia cathedrali agatur; ad Capitulum collegiatae, si de collegiata; ad rectorem si de alia ⁷ ecclesia ⁸.

In locis ubi Capitula cathedralia non existunt, ius Capituli concurrendi in administratione bonorum cum Episcopo non transit ad Consultorum coetum ⁹.

¹ Many, *l. c.*, 64, 3.

² C. 1181.

³ Vermeersch, *l. c.*, II, 491, 1; Eichmann, *l. c.*, p. 386.

⁴ Cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 51-52 ubi documenta S. Sedis huc spectantia afferuntur. Cfr. etiam Augustine, *l. c.*, VI, 50-51 ubi de contraria usque ad nostra tempora consuetudine vigente in America Septentrionali; cfr. etiam cc. 1263; 1455, n. 3; S. C. Concilii, 11 Dec. 1920, *de iudice in his causis competente*, A. A. S., XIII, 262 sq.

⁵ Vromant, *De bonis Ecclesiae temporalibus ad usum praesertim Missionariorum et religiosorum*, Louvain, 1927, n. 48 et sqs.; Blat, *l. c.*, p. 39; Eichmann, *l. c.*, p. 387.

⁶ Specialem titulum constituere possunt etiam leges foundationis, indultum apostolicum, conventio inter Ordinarium et eos qui ecclesiae dotem dederunt etc.

⁷ Codex hic nomine rectoris, etiam parochum et rectores ecclesiarum religiosorum intellegere videtur, non solum rectorem sensu stricto ut in c. 479, § 1; contra Blat, *l. c.*, p. 40; leges tamen speciales rectores illarum ecclesiarum servare debent, si quae habeantur.

⁸ C. 1182, § 1.

⁹ Augustine, *l. c.*, VI, 52-53; Vermeersch, *l. c.*, II, 492, 2; contra Blat, *l. c.*, p. 39.

Si de ecclesia confraternitatis agatur, eius bona communiter administrat confraternitas ipsa, non rector ecclesiae ¹.

Si ecclesia habeat Consilium fabricae, illud cum supradictis ad administrationem bonorum concurrit ².

756. — 2° *Quid veniat nomine bonorum ecclesiarum.* - Hic bona ecclesiarum appellantur bona quae destinata sunt reparandae decorandaeque ecclesiae, divinoque in eadem cultui exercendo ³.

Oblationes factae in commodum paroeciae aut missionis, aut ecclesiae sitae intra paroeciae vel missionis fines, veniunt in iure nomine bonorum ecclesiae paroeciae vel missionis, ideoque eas administrare debet parochus vel missionarius ⁴, nisi agatur de ecclesia propriam administrationem habente, distinctam ab administratione paroeciae vel missionis, aut nisi aliud ferat ius peculiare ab Ordinario aut a concilio topico statutum, aut legitima consuetudo ⁵.

Etsi oblationes fiant in commodum paroeciae aut missionis ⁶, eas tamen non administrat parochus aut missionarius, si in ecclesia in qua fiunt specialis administratio sit.

Distingui sane debent oblationes in commodum paroeciae factae ab oblationibus factis in commodum parochi et a bonis beneficalibus, iuribusque stolae. Si dubium sit utrum oblationes in commodum paroeciae factae sint, dubium offerentium voluntate et declaratione solvi optime poterit, aut praesumptionibus ⁷.

757. — 3° *De modo administrandi.* - a) Circa modum administrandi bona ecclesiarum, servandum est ab omnibus ius commune bona ecclesiastica in genere respiciens, quod infra exponemus ⁸.

b) Praeterea quivis administrator bonorum ecclesiae saecularis, etiamsi est religiosus exemptus, debet in administrandis oblationibus factis in commodum paroeciae aut missionis normas sacrorum canonum servare et de iis rationem Ordinario loci reddere ⁹.

¹ S. C. EE. et RR., 11 Febr. 1842; Bizzarri, *Collectanea*, 479-480; Augustine, *l. c.*, VI, 53; cfr. etiam c. 691, § 1.

² Cfr. infra n. 758.

³ C. 1182, § 1.

⁴ Dominium utique bonorum permanet apud ipsam ecclesiam, personam moralem non collegialem non penes ecclesiam paroecialem; parochus tamen vi huius canonis, in defectu specialis administrationis administrator constituitur.

⁵ C. 1182, § 2; ius parochi aut missionarii in hoc casu est conditionale.

⁶ Hic paroecia intellegitur populus paroeciae vel missionis, non ecclesia paroeciae vel missionis quae est persona moralis, Blat, *l. c.*, 40.

⁷ Cfr. in vol. I, n. 635, plures huiusmodi praesumptiones a Concilio Westmonasteriensi II statutas.

⁸ Cc. 1182, § 1; 1519-1528; cfr. Vromant, *l. c.*, n. 203, et sqs.

⁹ C. 1182, § 3 et 1525.

Agitur hac ¶paragraphe de obligatione speciali respiciente oblationes factas in commodum paroeciae aut missionis, non de aliis bonis ecclesiarum; agitur item de talibus oblationibus quae fiant in ecclesiis, non regularibus, sed saecularibus, licet rectis a religiosis ¹.

Ecclesiae religionum exemptarum hoc praescripto non ligantur sicut nec c. 1525; ligantur tamen si sint paroeciales, c. 630, § 4; itemque, etsi paroeciales non sint, cc. 533, § 1, n. 4 et 535, § 3, n. 2 ².

758. — 4° *De Consilio fabricae ecclesiae.* - a) *Quid sit.* - Est « Collegium electivum laicorum determinati loci quod administrat bona ecclesiastica deputata ad manutentionem ecclesiae, aediumque cultui divino addictarum et ad praebendas expensas pro cultu » ³.

Consilium fabricae una cum suo praeside personam moralem ecclesiasticam constituere videtur. Dicitur Consilium constitui laicis, non quod eius membra necessario laici esse debeant, sed quia laicis pariter ac clericis constare potest.

b) *Consilii fabricae necessitas.* - Ex iure communi nulla est Consilii fabricae necessitas ⁴; permittitur vero eius constitutio arbitrio Ordinarii loci etiam ubi hucusque Consilia huiusmodi non exstiterunt. Iure vero particulari Consilium fabricae praecipi potest ⁵.

c) *Quinam eligi possint et a quonam consilarii.* - Consilii fabricae sodales, nisi aliter legitime constitutum fuerit, nominantur ab Ordinario eiusve delegato et ab eodem possunt ob gravem causam removeri ⁶.

Possunt autem eligi consilarii clerici aut laici; praeses Consilii is de iure communi est cui pertineret de iure communi administratio aut eius vices gerens ⁷.

Si ecclesia sit regularis, ius eligendi fabricerios ad Ordinarium regularem spectat. Ordinarius autem qui fabricerios eligere seu nominare potest, valide potest eos removeere etiam sine iusta et gravi causa ⁸.

¹ Blat, l. c., p. 40.

² Melo, l. c., p. 157-159; cfr. etiam Augustine, l. c., VI, 54-55; Vermeersch, l. c., II, 492, 3.

³ De Angelis, l. c., III, 5, n. 8; Wernz, l. c., III, 190.

⁴ Id deducitur ex c. 1182, quo ius commune providet ecclesiarum administrationi; itemque ex c. 1183, § 1, qua eius constitutio non absolute sed conditionate, si, consideratur; Augustine, l. c., VI, 57; Eichmann, l. c., p. 388.

⁵ Cfr. *Concilium plenum siculum*, can. 250, § 1-2.

⁶ Cc. 1183, § 2.

⁷ C. 1183, § 1; contra quod admitti videtur ius particulare aut consuetudo cfr. c. 1182, § 1-2.

⁸ Santamaria, l. c., IV, 31; Torrubiano Ripoll, l. c., II, n. 882.

Parochus a Consilio fabricae ecclesiae paroecialis, nisi gravis obstet causa quae ex se sufficiens esset ad eum ab officio parochi amovendum, excludi nequit¹.

Officium fabricerorum ex iure communi potest esse perpetuum. Est autem officium ecclesiasticum sensu lato.

d) *Officia Consilii fabricae.* - Consilium fabricae curare debet rectam bonorum ecclesiae administrationem, servatis generalibus obligationibus administratorum bonorum ecclesiasticorum².

e) *Quaenam vitare debeat Consilium fabricae.* - Nullatenus sese ingerere debet in ea omnia, quae ad spirituale munus pertinent, praesertim:

α) In exercitium cultus in ecclesia.

β) In modum et tempus pulsandi campanas et in curam tuendi ordinis in ecclesia atque in coemeterio.

γ) In definiendam rationem qua collectae, denuntiationes alique actus ad divinum cultum ornatumque ecclesiae quoquo modo spectantes in ecclesia fieri possint.

δ) In dispositionem materiale altarium, mensae pro distributione sanctissimae Eucharistiae, cathedrae sive suggestus e quo ad populum verba fiunt, organorum, loci cantoribus assignati, sedilium, scamnorum, capsularum oblationibus recipiendis, aliarumque rerum quae ad exercitium religiosi cultus spectent.

ε) In admissionem vel reiectionem sacrorum utensilium aliarumque rerum quae sive ad usum, sive ad cultum, sive ad ornatum in ecclesia vel sacrario destinantur.

ζ) In scriptionem, dispositionem, custodiam librorum paroecialium aliorumque documentorum quae ad archivum paroeciale pertineant³.

Haec omnia pertinent ad rectorem ecclesiae, qui tamen in iis agendis aut determinandis leges universales Ecclesiae aut ius particulare servare tenetur.

Si iurium conflictus inter rectorem ecclesiae et fabricae Consilium enascatur, eius solutio ad loci Ordinarium pertinet⁴.

Nec videtur prohiberi Consilio fabricae quo minus etiam in his rebus quae vi huius c. 1184 excluduntur, dummodo non directe sed mediante Ordinario, interveniat; finis enim prohibitionis non est impedire Ordinario ne interveniat, sed prohibere quo minus laici in rebus sacris se intromittant⁵.

¹ Cfr. *Vademecum ecclesiastico*, XIII, 1919, pag. 73-75.

² Cfr. cc. 1184; 1522; 1523.

³ C. 1184.

⁴ Augustine, *l. c.*, VI, 58.

⁵ Cfr. Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, n. 884.

Si lex civilis Consilio fabricae ampliora iura tribuat, prudentis rectoris erit legis ecclesiasticae observantiam inculcare et alia, ad maiora mala vitanda, tolerare.

759. — 5° *De aliis officiis inferioribus in ecclesia.* - Sacrista, cantores, organorum moderator, pueri chorales, campanae pulsator, sepulcrorum fossores, ceterique inservientes a solo ecclesiae rectore, salvis legitimis consuetudinibus et conventionibus et Ordinarii auctoritate, nominantur, pendent, dimittuntur ¹.

Contra ius rectoris admittitur contraria consuetudo, aut conventiones legitimae sive in concordatis sive in tabulis foundationis firmatae.

Reservatur item auctoritas Ordinarii loci qui qualitates admittendorum determinare potest, et admissos a parochio, dimittere.

Tam parochus seu rector ecclesiae quam Ordinarius loci ea quae sunt iuris communis in his officiis ordinandis minoribus, servare tenentur ².

760. — XIII. *De reparatione ecclesiarum.* - Reparatio est actus ordinariae administrationis ³, nec proinde ad eam faciendam licentia apostolica requiri videtur, etsi bona ad id necessario impendenda summam triginta millium libellarum excedant; talis enim expensio non est sensu iuridico alienatio, sed simplex administratio, dummodo tamen reparatio ordinariis mediis hoc canone statutis fiat.

1° *Reparatio ecclesiae cathedralis.* - Salvis peculiaribus legitimisque consuetudinibus et conventionibus, et firma obligatione quae ad aliquem spectet etiam ex constituto legis civilis ⁴, onus reparandae ecclesiae cathedralis incumbit ordine qui sequitur:

a) Bonis fabricae, salva ea parte quae necessaria est ad cultum divinum celebrandum et ad ordinariam ecclesiae administrationem ⁵.

Ad cultum divinum referuntur utensilia altarium, vinum et hostiae pro Missa et communione, oleum lampadarum, ornamenta altarium, vestes

¹ C. 1185.

² Cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 59-61.

³ C. 1182, § 1.

⁴ Legitimae consuetudines, conventiones seu concordata vim suam retinent absolute; immo concordata generatim vim suam retinent circa hoc punctum etiam post rescissionem ex parte auctoritatis civilis; quia, generatim, praestationes quae res temporales respiciunt restitutionem ex parte Status implicant; Augustine, *l. c.*, VI, 60-61. Leges vero civiles canonizantur solum in ea parte qua onus reparationis ecclesiarum alicui personae privatae sive clerico sive laico, sive etiam personae morali civili, non ecclesiasticae, imponant.

⁵ C. 1186, n. 1.

sacerdotales etc. Ad administrationem ordinariam in sensu canonis referuntur stipendia sacerdotum in ecclesia servientium, itemque organaedorum, puerorum choralium, campanarum pulsatorum, sacristae etc.¹. Quae igitur ad haec requiruntur salva manere debent in fabrica ecclesiae, ne ut subveniatur reparationi alia necessaria deficient.

b) Episcopo et canonicis pro rata proventuum, detractis necessariis ad honestam sustentationem².

Honesta sustentatio non comprehendit sustentationem consanguineorum, sed solum Episcopi aut canonicorum. Benedictus XIII³ imposuit omnibus dioecesis clericis solvendas *medias annatas* in obtentione beneficiorum, exceptis curatis quorum annui redditus non superarent centum scutata. Haec tamen a Benedicto XIII imposita sunt solummodo pro Italia et insulis adiacentibus. Quae omnia ubi adhuc vigent etiam in posterum ut ius particulare servanda erunt⁴.

c) Dioecesanis, quos tamen Ordinarius loci suadere magis quam coactare curet ad sumptus necessarios, pro eorum viribus, praestandos⁵.

2° *Reparatio ecclesiae paroecialis*. - Firmis, ut supra, iuribus particularibus, onus reficiendi ecclesiam paroecialem incumbit ordine qui sequitur⁶:

a) Bonis fabricae ecclesiae, ut supra.

b) Patrono; qui tamen conditionaliter tantummodo tenetur, nempe, si ius patronatus retinere velit⁷.

c) Iis qui fructus aliquos ex ecclesia provenientes percipiunt secundum taxam pro rata reddituum ab Ordinario statuendam.

Tales, ante Codicem, docebant auctores teneri ante patronos⁸.

d) Paroecianis, quos tamen Ordinarius loci, ut supra, magis hortetur quam cogat⁹.

3° *Reparatio aliarum ecclesiarum*. - Onus reficiendi alias ecclesias praeter enumeratas, debita servata proportionem dimetiendum est

¹ Augustine, l. c., VI, 61.

² C. 1186, n. 1.

³ Constit. "Pius et misericors", 28 April. 1725; Gasparri, *Fontes*, I, n. 285.

⁴ Cfr. Augustine, l. c., VI, 61-62; Matthaeum a Coronata, l. c., 64, pag. 65, nota 1; Ojetti, *Synopsis*, v. *Mediae annatae*, n. 2719 et v. *Reparatio*, n. 3455; Gasparri, *De SS. Eucharistia*, I, 132. *Mediae* autem *annatae* sunt dimidium reddituum beneficiorum primi anni. Cfr. etiam, *Monitore ecclesiastico*, v. 25, pag. 242-248.

⁵ C. 1186, n. 1.

⁶ C. 1186, n. 2.

⁷ Cfr. c. 1479, § 3 et Gasparri, l. c., 134.

⁸ Cfr. Ferraris, *Bibliotheca*, v. *Ecclesia*, III, 70; Gasparri, l. c., I, 134; Perathoner, *Das Sachenrecht*, pag. 103, nota 1.

⁹ C. 1186, n. 2.

ex iis quae de reparatione ecclesiae cathedralis aut paroecialis diximus¹, seu incumbit fabricae, patronis, rectori aut beneficiatis, populo qui ea ecclesia utitur².

TITULUS X.

DE ORATORIIS

761. — Post titulum *De ecclesiis*, quae maiora aedificia ad cultum divinum exercendum designant, ad oratoria descendimus quae eidem fini inserviunt. Oratoria autem publica loca sacra sunt, quia benedici aut consecrari debent et ideo optime collocantur in hac parte secunda libri tertii sub rubrica *De locis sacris*; ex affinitate materiae agitur hoc titulo etiam de oratoriis semi-publicis quae non necessario *loca sacra* stricto sensu³ sunt aut saltem non necessario sunt; itemque agitur de oratoriis privatis quae sola benedictione invocativa benedici possunt⁴.

I. De oratoriis in genere. - 1° *Notio.* - Oratorium est locus divino cultui destinatus, non tamen eo potissimum fine ut universo fidelium populo usui sit ad religionem publice colendam⁵.

Haec notio convenit cuilibet oratorio, etiam privato. Non dicitur in descriptione *locus sacer* quia non necessario oratorium locus sacer est. Quodlibet vero oratorium sensu Codicis intellegitur *locus destinatus* sive benedictione ut oratoria publica et quandoque semi-publica, sive sola et simplici deputatione seu approbatione auctoritatis ecclesiasticae ut fit ordinarie pro oratoriis privatis et plerumque etiam pro oratoriis semi-publicis.

Debet autem destinari oratorium quodlibet ad cultum publicum, qui nempe fit nomine auctoritatis publicae ecclesiasticae et praecipue in celebratione sacrificii Eucharistici consistit, nec proinde nomine oratorii sensu Codicis veniunt oratoria quae quilibet in propria familiari domo erigere potest ad preces Deo fundendas, quamvis utique etiam ista oratoria vigilantiae Ecclesiae subsint utpote religionis exercitium respicientia.

Differunt oratoria in sensu Codicis ab ecclesiis, quia aliter ac ecclesiae quae finem habent ut universo populo inserviant, determinatis solum personis destinantur.

762. — 2° *Divisio.* - Est vero oratorium⁶: a) *Publicum*, si praecipue erectum sit in commodum alicuius collegii aut etiam priva-

¹ C. 1186, n. 3.

² Gasparri, *l. c.*, I, 135.

³ Cfr. c. 1154.

⁴ Santamaria, *l. c.*, IV, 16.

⁵ C. 1188, § 1.

⁶ C. 1188, § 2.

torum, ita tamen ut omnibus fidelibus, tempore saltem divinorum officiorum, ius sit, legitime comprobatum, illud adeundi ¹.

Revera essentielle discrimen ecclesiam inter et oratorium publicum non videtur haberi; cum utrumque cultui publico et quidem eodem modo deputetur et insuper omnibus fidelibus ius sit utrumque adeundi legitime comprobatum ²; unica differentia est quod ecclesia principaliter et ex natura sua omnibus fidelibus destinatur, oratorium vero publicum principaliter destinatur determinatis tantum personis physicis aut moralibus.

Ut probetur oratorium esse publicum, hoc unum comprobandum legitime est: *omnibus fidelibus ius esse illud adeundi* tempore saltem divinorum officiorum. Quae legitima comprobatio variis modis fieri potest; e. g., probando populum legitima praescriptione hoc ius acquisivisse; aut concessione proprietarii oratorii, consentiente Ordinario loci; documento foundationis in quo hoc ius clare exprimatur. Si documenta desint ad ius populi probandum, recurri potest ad indicia quae praesumptionem *publicitatis oratorii* parere solent: huiusmodi indicia enumerant auctores; sunt autem praecipua: publicus ingressus sive e publica via, sive etiam per agros aut aedes privatas, sed omnibus patens; titulus beneficii oratorio adnexi; campanile cum campana ad fideles convocandos; altare fixum seu immobiliter consecratum; festum titularis aut dedicationis quotannis celebrari solitum; quae tamen indicia, si publicum ingressum excipias, non sunt apodictica ³.

b) *Semi-publicum*, si in commodum alicuius communitatis vel coetus personarum eo convenientium erectum sit, neque liberum cuique sit illud adire ⁴.

Differt igitur essentialiter oratorium semi-publicum a publico quod *hoc non illud* ius est comprobatum omnibus fidelibus adeundi; aliae differentiae sunt prorsus accidentales seu adesse possunt et abesse, ut, e. g., quod publicum consecratur aut saltem benedicatur, quod habeat ingressum in publica via etc. etc.

Si oratorium privatum praescriptione aut expressa Romani Pontificis vel etiam Ordinarii loci concessione determinatis personis alicuius ditionis aut incolis intra aliquam villam degentibus, aliis fidelibus exclusis, usui adhibeatur, tales coloni aut familiae coetum personarum de quo in canone constituere videntur et proinde illud oratorium inter semi-publica adnumerandum erit ⁵.

¹ C. 1188, § 2, n. 1.

² Cfr. etiam c. 1191, § 1-2.

³ Cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 72; Maury, *l. c.*, n. 65-69; Augustine, *l. c.*, VI, 66-67.

⁴ C. 1188, § 2, n. 2.

⁵ Cfr. *Ephemerides liturgicae*, v. 24 (1910), p. 132 et praesertim p. 136, n. 3 in animadversionibus una cum Matthaeo a Coronata, *l. c.*, 76, pag. 76, nota 1; S. R. C., 3 Augusti 1901, apud *Monitore ecclesiastico*, ser. II, v. 3, pag. 349; Vermeersch, *Summa novi iuris* ², n. 474; idem, *Epitome*, II, 498, 2.

c) *Oratorium privatum seu domesticum*, si in privatis aedibus in commodum alicuius tantum familiae vel personae privatae erectum sit ¹.

Differunt haec oratoria a semi-publicis quod non solum non patent omnibus fidelibus, sed solummodo *personis* aut *familiis* et quidem *privatis* patent, nec generatim ibi aliae personae si admittantur obligationi audiendi Missam diebus festis satisfacere possunt ². Si igitur oratorium personae non privatae concedatur seu personae publicae qua tali iam non est oratorium stricte privatum. Haec tamen melius ex dicendis patebunt. Differt etiam in hoc quod oratorium privatum benedictione constitutiva nunquam benedici debet, nec festum tituli celebrare etc.

763. — 3° *Notae historicae*. - Distinctionem inter oratoria et ecclesias solum post persecutiones priorum saeculorum invenimus. Oratoria autem in domibus privatis et in monasteriis erigebantur auctoritate Episcoporum, quam potestatem limitavit Concilium Tridentinum ³.

764. — II. *De oratoriis publicis*. - 1° *Variae species*. - Ex notione a Codice data duae species oratoriorum publicorum habentur ⁴:

a) Oratoria erecta in commodum alicuius personae privatae cum iure illuc accedendi omnium fidelium.

b) Oratoria erecta in commodum alicuius collegii, e. g., confraternitatis, religionis etc. cum eodem iure.

765. — 2° *Quo iure regantur*. - a) Oratoria publica eodem quo ecclesiae iure reguntur ⁵.

Attamen, licet hoc principium statuatur ut norma generalis, non eodem rigore ac ecclesiis applicantur oratoriis ea quae de impositione primarii lapidis, dote necessaria, consecratione et benedictione dicuntur ⁶. Requiritur autem certe consensus Ordinarii loci et quidem scriptus, itemque auditio eorum quorum interest ⁷.

b) De sacris functionibus ibi peragendis haec specificè habet Codex: In oratorio publico, dummodo auctoritate Ordinarii ad publicum Dei cultum perpetuo per benedictionem vel consecrationem ⁸

¹ C. 1188, § 2, n. 3.

² Circa hoc alterum tamen sunt exceptiones ut mox videbimus.

³ Matthaeus a Coronata, *l. c.*, 71; Wernz, *l. c.*, III, 451; Gasparri, *l. c.*, 195.

⁴ C. 1188, § 2, n. 1.

⁵ C. 1191, § 1.

⁶ Cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 73.

⁷ Santamaria, *l. c.*, IV, 37.

⁸ Cfr. cc. 1155 et 1156.

dedicatum fuerit, omnes sacrae functiones celebrari possunt, salvo contrario rubricarum praescripto ¹.

Possunt ibi peragi functiones sacerdotales, non paroeciales ², i. e., Missa sollemnis vel lecta celebrari, omnia Sacramenta, salvis iuribus paroecialibus, non excepto baptismo ³, administrari, indulgentiae sicut in ecclesiis lucrari ⁴, funera, auctoritate Ordinarii loci, celebrari ⁵.

Exceptio, *salvo contrario rubricarum praescripto*, respicere videtur praecipue functiones ultimi tridui hebdomadae maioris, quae fieri nequeunt, sine speciali indulto, in oratoriis in quibus ob defectum ministrorum ritus *Missalis Romani* sollemnior servari nequit ⁶.

Permitti tamen potest ex consuetudine in oratoriis etiam semi-publicis religiosorum etiam votorum simplicium, ut feria V in Coena Domini, mane ad religiosos vel religiosas communicandos Missa lecta celebretur ⁷.

Oratoria publica intra territorium alicuius paroeciae existentia, quibus specialis rector sive religiosus sive saecularis assignatus non est, a parocho dependere videntur ⁸. Sicubi existat consuetudo non consecrandi benedictione constitutiva oratoria publica minora in quibus forte solum Missa celebratur, ea retineri potest ⁹.

Oratorium publicum transire debet in dominium Ecclesiae aut saltem eius dominus cautiones concedere debet ne ad usus profanos convertatur. Si haec verificentur, oratorium potest benedici aut etiam consecrari ¹⁰.

Quaeri hic potest utrum Ordinarius loci possit haec iura oratoriorum publicorum restringere? Certe id potest in concedendo consensu ad oratorium aedificandum necessario et dummodo ea servet quae ad constituendum publicum oratorium necessaria sunt ut, e. g., ibi omnes praecepto audiendi Missam satisfaciant, ut omnibus fidelibus pateat. Si igitur ius faciendi functiones in concessione consensus limitaverit, limitatio legitime facta est.

Facta vero aedificatione et legitima cultui divino deputatione, limitationes novas addere non posse videtur, nisi servato ordine iuris ¹¹.

¹ C. 1191, § 2.

² Cfr. c. 462.

³ Cfr. cc. 774, 775.

⁴ Ita Augustine, *l. c.*, VI, 70-71.

⁵ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 70-71; Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 73, 7; 79; 87.

⁶ Cfr. Victorium ab Appeltern, *Promptuarium sacrae liturgiae*, vol. I, n. 346, III; Matthaeum a Coronata, *l. c.*, pag. 73, nota 2. Cfr. etiam c. 821, § 3.

⁷ Cfr. *Monitore ecclesiastico*, ser. II, vol. 1, a. 1899, pag. 269; Sebastiani, *Summarium theologiae moralis* ⁴, n. 451, II; Leitner, *Handbuch des katholischen K. R.*, pag. 343; Noldin, *De sacramentis* ¹⁹, n. 200, 2.

⁸ Cfr. D'Angelo, in *Vademecum ecclesiastico*, vol. XIV, (1920), pag. 155-156.

⁹ Many, *l. c.*, 72; cui assentitur Vermeersch, *Epitome*, II, 500.

¹⁰ Santamaria, *l. c.*, IV, 37. Qui auctor ibidem et pag. sequenti docet Ordinarium loci permittere posse ante consecrationem aditum ad domos etiam privatas, quae doctrina difficulter concordari potest cum cc. 1164, § 2, et 1191, § 1.

¹¹ Cfr. cc. 482; 716, §§ 1 et 3; 1171; cfr. etiam Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 73; Wernz, *l. c.*, III, 454; D'Annibale, *l. c.*, III, 3, nota 10; cui doctrinae calculum adicere videtur Codex cc. 1191, § 2 et 1193, etenim c. 1193 supponit Episcopum restrictionem facere posse solum pro oratoriis semi-publicis. Paulo severius Many, *l. c.*, n. 76.

c) *De oratoriis grangiarum* seu hospitiorum religiosorum exemptorum extra domus religiosas regulariter erectas constitutis dicendum videtur quod, vi privilegiorum ante Codicem obtentorum saltem vi communicationis, erigi possint ab Ordinariis ipsorum religiosorum ¹.

766. — III. De oratoriis semi-publicis. - 1° *Variae eorum species.*
- Iuxta notionem supra datam, ad oratoria semi-publica haec quae sequuntur pertinent:

a) Oratoria in palatiis Episcoporum et Cardinalium, distinguenda a privatis eorundem oratoriis ².

b) Oratoria locorum piorum quorumvis auctoritate legitime erectorum. Erectio autem aliqualem saltem perpetuitatem seu stabilitatem requirit; quae dummodo habeatur etiam loca pia a privatis personis erecta oratorium semi-publicum habere posse videntur ³.

c) Oratoria locorum religiosorum, qualia sunt domus quaevis religiosae, seminaria, domus exercitiorum, associationum ecclesiarum domus, etc.

d) Oratoria locorum publicorum, carcerum, arcium, scholarum, collegiorum etc.

e) Oratoria in palatiis publicis, ut sunt municipia, parlamenta, etc. erecta.

Talia oratoria inter semi-publica enumeranda videntur, quod ipsis non convenit definitio a Codice data pro privatis.

Loca supra enumerata praeter oratorium principale possunt habere etiam oratoria secundaria, quae sunt pariter semi-publica ⁴.

Si oratoriorum de quibus supra aditus omnibus fidelibus pateat, et ius illa adeundi comprobetur, oratoria illa non iam semi-publica, sed publica appellanda sunt. Requiritur autem ut aditus pateat omnibus non pro

¹ Cfr. Matthaeum a Coronata, n. 74, pag. 74, nota 2; n. 85, pag. 86-87; Many, *l. c.*, 107, ubi tamen facta distinctione inter *grangias* proprie dictas seu *domus rurales ac praedia monasteriorum* ubi solum aliquis religiosus conversus aut sacerdos generatim commoratur, et *grangias improprie dictas seu parvas domus religiosas ab aliis domibus maioribus dependentes*, in his docet permitti posse erectionem oratorii semi-publici auctoritate ordinaria Superiorum maiorum, in illis e contra solum vi privilegiorum, quia illae grangiae stricte dictae ut domus privatae considerandae sunt. Augustine e contra *l. c.*, p. 75-76, grangias cuiusvis generis ut domum non privatam considerat et oratoria in iis erecta semi-publica quae proinde vi c. 1192, potestate ordinaria erigi valent, quod tamen valet solum de religionibus clericalibus exemptis. Idem docet Vermeersch, *Epitome*, II, 498, 2. Nec obstat Decret. S. R. C., 10 Nov. 1906, *Decret. auth.* 4190, ad II, cui derogatum est a c. 1192; cfr. Augustine, *l. c.*, VI, pag. 77, nota 39.

² Cfr. infra; Santamaria, *l. c.*, IV, 37.

³ Cfr. tamen Many, *l. c.*, 99, 3.

⁴ C. 1192, § 4; Many, *l. c.*, 100; Vermeersch, *l. c.*, II, 501, 5.

aliqua tantummodo annuali functione, sed ordinarie pro omnibus sacris functionibus ibi celebratis.

767. — 2° *Quonam iure regantur.* - a) Oratoria semi-publica erigi seu ad publicum cultum adhiberi nequeunt sine Ordinarii licentia ¹.

Ordinarius hanc licentiam ne concedat, nisi prius per se vel per alium ecclesiasticum virum, etsi non sacerdotem, exclusis tamen mulieribus, oratorium visitaverit et decenter instructum nec non ab omnibus usibus domesticis liberum repperit ².

Licentia non necessario scripto danda est; Ordinarius pro oratoriis intra domum religiosam erigendis et pro *grangiis* est Superior maior religionis clericalis exemptae ³.

Clausula *decenter instructum*, excludit fenestras et ianuas ad domos privatas itemque generatim cubicula supra oratorium ad usum profanum adhibita et praesertim ad dormiendum, ut supra de ecclesiis vidimus ⁴.

b) In collegiis aut convictibus iuventuti instituendae, in gymnasiis, lyceis, arcibus, praesidiis militum, carceribus, xenodochiis, etc., praeter oratorium principale, alia minora ne erigantur, nisi, iudicio Ordinarii, necessitas aut magna utilitas id exigat ⁵.

Oratoria igitur minora in locis supra enumeratis favore iuris non gaudent; res tamen iudicio Ordinarii remittitur. Notari tamen praestat eandem severitatem non necessario adhibendam esse si de collegio auctoritate ecclesiastica erecto sermo sit, aut de locis quibusvis auctoritati ecclesiasticae directe subiectis ⁶. Talia oratoria semel erecta sunt considerata de iure vigente ut oratoria semi-publica, licet forte nec consecrari debeant nec titulum specialem habere ⁷.

c) Oratoria semi-publica possunt, non necessario tamen, benedictione constitutiva consecrari; non decet autem nisi de oratorio stabiliiori et grandiori agatur; generatim sufficit ut benedictione invocativa domus vel loci benedicatur, quae nec necessario praemittenda est ⁸.

¹ C. 1192, § 1.

² Cc. 1192, § 2 et 1192, § 2.

³ Augustine, *l. c.*, VI, 73. Cfr. supra n. 765.

⁴ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 74; Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 81, 1; cfr. tamen Vermeersch, *l. c.*, II, pag. 272, in nota.

⁵ C. 1192, § 4.

⁶ Vermeersch, *Epitome*, II, 501, 5.

⁷ Cfr. Mothon, *l. c.*, II, 2376, nota 13 et 15, ubi tamen minus recte ex decreto S. R. C. 4025 haec oratoria docet habenda esse ut privata.

⁸ Vermeersch, *l. c.*, II, 501, 3; Augustine, *l. c.*, VI, 77; Eichmann, *l. c.*, p. 393; Santamaria, *l. c.*, IV, 16 et 36; aliter Prümmer, *l. c.*, 366, 2, c; Mothon, *l. c.*, II, 2388; cfr. etiam Gasparri, *l. c.*, 216, et S. R. C., 5 Iunii 1899, *Decret. auth.* 4025.

Si oratorium etiam semi-publicum *dedicatione* consecratum est, eius festum quotannis celebrari debet sicut de ecclesiis diximus; si solum benedictio constitutiva data est, tituli quidem non vero dedicationis festum est celebrandum. Id a fortiori valet et de oratoriis publicis.

d) Oratoria etiam semi-publica si benedictione constitutiva consecrentur, fiunt loca sacra a potestate civili prorsus exempta, et immunitatibus, ut ecclesiae, gaudent ¹.

e) In oratoriis semi-publicis, legitime erectis, omnia divina officia functionesve ecclesiasticae celebrari possunt, nisi obstant rubricae aut Ordinarius aliqua exceperit ².

Eadem fere regula circa functiones sacras statuitur ac pro oratoriis publicis ³; hoc tamen additur posse Ordinarium, proinde etiam Superiorem maiorem religionis clericalis exemptae, exceptiones aliquas statuere, quod intelligendum videtur sive de exceptione ante erectionem apposita, sive de exceptione quam postea apponere aestimaverit ⁴.

Conditiones contra ius commune Ordinarius apponere non posse videtur. Tales essent conditiones quod fideles ibi Missae assistentes praeecepto non satisfaciant ⁵, quod sacra communio ibi distribui non possit ⁶.

In oratoriis publicis et semi-publicis generatim, etsi a regularibus officiiatis, adhibendum est calendarium dioecesis. Speciali privilegio gaudent adhibendi calendarium Romano-seraphicum oratoria sororum tertii Ordinis S. Francisci fratribus Minoribus et Capuccinis aggregatarum ⁷.

f) Legitime erectum, cum debita licentia, oratorium semi-publicum ad usus profanos converti nequit sine eiusdem Ordinarii, cuius licentia necessaria fuit ad erectionem, auctoritate ⁸.

Dictio canonis auctoritatem requirere videretur ad reductionem ad actus profanos etsi sola licentia ad illud erigendum data sit; at evidens est nullam auctoritatem requiri ad hanc reductionem si deputatio ad cultum nondum facta sit; nisi dicere velimus licentiam datam deputationem esse et proinde, etsi nondum executioni mandatam, iuridice tamen locum illa licentia ad cultum fuisse deputatum; qui sensus forte in eodem c. 1192, § 2 continetur, ubi prohibetur dari licentiam ante factum erecti materialiter oratorii.

¹ Aliter Eichmann, l. c., 393, ubi generatim negat ea esse iurium subiecta, titulum possidere et immunitatem asyli.

² C. 1193.

³ Cfr. c. 1191, § 2.

⁴ Cfr. Augustine, l. c., VI, 77; Santamaria, l. c., IV, 39; Mothon, l. c., II, 2386, in nota 3; cfr. tamen etiam Gasparri, l. c., 126, et D'Annibale, *Summula*, III, 3, n. 10.

⁵ Cfr. c. 1249.

⁶ Cfr. c. 869; contra Mothon, l. c., II, 2386, nota 3, ubi has conditiones apponi permittit existimans hic agi de oratoriis privatis, quod verum non putamus.

⁷ Cfr. Matthaeum a Coronata, l. c., 79, 4; Augustine, l. c., VI, 77.

⁸ C. 1192, § 3.

g) Oratorium generatim ita construi debet ut formam cubiculi tribus saltem muris clausi habeat. Admitti tamen etiam videtur forma armarii ex ligno confecti, quod claudi possit, et formam altaris habeat¹.

768. — 3° *De oratoriis navium.* - Oratorium vel etiam oratoria in navi erecta, extra privata cubicula, inter oratoria semi-publica adnumeranda sunt².

Haec tamen oratoria erigi nequeunt sine indulto Sanctae Sedis, quod ex eo requiritur quod naves extra territorium cuiusvis Ordinarii locorum sint et immediate subsint Romano Pontifici, et quia nemini in mari celebrari licet³.

Data autem facultate celebrandi in mari, potest sacerdos uti in oratorio semi-publico navis. In concessione autem indulti celebrandi in mari praecipitur sacerdotibus « ut sedulo et religiose servant praescriptas regulas quae in ipso apostolicae concessionis rescripto apponi solent. Videant nempe utrum mare sit adeo tranquillum, ut nullum adsit periculum effusionis Sacrarum Specierum e calice; curent ut alter sacerdos, si adfuerit, rite celebranti assistat; at, si in navi non habeatur cappella propria vel altare fixum, caveant omnino missionarii, ne locus ad Missae celebrationem delectus, quidquam indecens aut indecorum praeseferat; quod certe eveniret si augustissimum Altaris mysterium in cellulis celebraretur pro privatis viatorum usibus destinatis »⁴.

Quo tamen decreto absolute Missae celebratio in privatis cubiculis non prohibetur, sed tantum prohibetur cum privata cubicula aliquid indecens praeseferant; si vere cellulae privatae ita adornentur ut omne periculum irreverentiae removeatur, tunc poterit, supposita licentia celebrandi in mari, etiam ibi Missa celebrari. Atque ita S. Sedes declaravit⁵.

Missae in navi, etiam in privato cubiculo celebratae, assistens satisfacere videtur praecepto audiendi Sacrum non obstante c. 1249, quia ibi non agitur de oratorio domestico⁶.

769. — IV. *De oratoriis privatis.* - 1° *Variae species.* - Oratoriorum stricte privatorum seu ad usum stricte privatum adhibitorum in domibus item privatis, tres species enumerat Codex:

¹ Cfr. *Monitore ecclesiastico*, ser. I, vol. VIII, part. 1, pag. 69; severius Augustine, *l. c.*, VI, 74; itemque Vermeersch, *l. c.*, 503. Cfr. etiam Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, n. 893, ubi oratoria armaria permitti docet ex consuetudine.

² Many, *l. c.*, n. 70 ex decreto 4 Mart. 1901, ad 5, haec oratoria inter publica collocat, at cum generatim illa adeundi non omnibus fidelibus ius sit, inter semi-publica adnumeranda esse videntur; Vermeersch, *Summa novi iuris*², 374.

³ C. 822, § 3.

⁴ S. C. Prop. Fid., 1 Mart. 1902, *Collectanea*, II, 2130.

⁵ S. C. Prop. Fid., 13 Aug. 1902, in *Collectanea*, II, pag. 424, in nota.

⁶ Vermeersch, in *Periodica*, XVI, 271-273.

a) Oratoria in commodum personarum privatarum ¹.

b) Oratoria privata Cardinalium et Episcoporum ².

c) Oratoria privata coemeteriorum ³.

Oratorio privato affine est privilegium altaris portatilis quo qui gaudet celebrare potest ubique, honesto tamen et decenti loco, excluso mari ⁴.

770. — 2° *Quonam iure regantur.* - a) Oratoria domestica ordinarie erigit una Sancta Sedes ⁵.

Ordinarius loci ⁶ in oratoriis domesticis permittere nequit nisi celebrationem unius Missae, per modum actus, in casu aliquo extraordinario, iusta et rationabili de causa, postquam per se vel per alium ecclesiasticum virum oratorium visitaverit et decenter instructum repererit ⁷.

Haec Ordinariorum locorum potestas stricte interpretanda est ⁸, quo tamen recedere non cogimur ab anterioribus, communiter admissis interpretationibus quae iam strictae considerabantur. His interpretationibus innixi clausulam *unius Missae* interpretari posse putamus de unica Missa eodem die. Clausula *per modum actus* opponitur verbo *habitualiter* in eodem canone adhibito et proinde concessionem habituali quae S. Sedi reservatur; tandiu autem *actus* extenditur quandiu causa iusta et rationabilis durat. Codex non requirit, aliter ac ante Codicem, causam *urgentem*, sed causam *iustam* et *rationabilem*. *Casus extraordinarius* esset morbus epidemicus, quo existente sacerdos e domo exire non permittatur aut alicubi, ubi nec oratorium est nec ecclesia, commorari cogatur ⁹.

Imo S. C. de Discipl. Sacrament. mitius canonem 822, § 4 interpretata est permittens Ordinariis celebrationem unius aut alterius vel etiam trium Missarum, domi, praesente cadavere in loco vulgo *camera ardente*

¹ C. 1188, § 2, n. 3.

² C. 1189.

³ C. 1190.

⁴ Cfr. c. 822, § 2-4. Missam audiens in altari portatili celebratam praecepto de audiendo sacro satisfacere videtur; cfr. Matthaeum a Coronata, *De locis et temporibus sacris*, n. 123; Vermeersch, *Periodica*, XVI, 271-273*; paulo aliter Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, n. 915.

⁵ Cc. 1194-1195.

⁶ Non comprehenduntur hic Superiores maiores religionis clericalis exemptae, quibus tamen aequivalens fere facultas confertur in c. 822, § 4.

⁷ C. 1194.

⁸ C. I., 16 Oct. 1919, ad 12, *A. A. S.*, XI, 476.

⁹ Augustine, *l. c.*, VI, 79. Many, *l. c.*, 82 ita clausulam interpretatur: «Concedere facultatem per modum actus est illam concedere non per modum habitus, seu in perpetuum aut indefinite (ut ante Tridentinum faciebant Episcopi), sed vi causae trans-euntis et quandiu durat haec causa. Unde extante causa urgenti de qua supra, Episcopus concedere poterit facultatem celebrandi, non tantum una vel altera vice, ut quidam volunt, sed tempore quo durabit causa, quod alioquin tempus erit necessario breve, quia quod est urgens non durat». Cfr. etiam Gasparri, *l. c.*, I, n. 225, pag. 156, in nota; Blat, *l. c.*, 141; Santamaria, *l. c.*, IV, 43.

seu ubi cadaver exponitur ante sepulturam, dummodo cadaveris expositio fiat servato debito decore et in eodem loco nihil adsit quod sit alienum a sanctitate divini sacrificii. Id tamen Ordinarius facere potest solum in casu extraordinario, concurrente iusta et rationabili causa, quae verificatur occasione obitus Episcopi residentialis, seu Ordinarii loci aut personae e principe familia, aut aliter insignis ob merita et beneficia in Ecclesiam vel in rempublicam, vel ob munificentissimas elargitiones in pauperes et egenos, itemque personae huiusmodi privilegio apostolico iam ornatae, dummodo semper debitae exsequiae expleantur in ecclesia¹.

b) Oratoria domestica nec consecrari nec benedici possunt more ecclesiarum. Possunt, non necessario debent, benedici benedictione invocativa *loci* vel *novae domus*; at licet nulla benedictione donentur, debent tamen esse divino tantum cultui reservata et ab omnibus domesticis usibus libera; quod a fortiori valet et de oratoriis semi-publicis².

Per se non prohibetur cubicula supra oratorium domesticum exstrui, potest vero prohiberi in indulto apostolico vel Ordinarii loci³.

Ordinarius certe nequit permittere Missae celebrationem in cubiculo ad dormiendum destinato⁴; idem valet et de oratorio a S. Sede concesso.

Permittunt tamen auctores oratorium domesticum exstrui in pariete cubiculi etiam ad dormiendum destinati, si altare ita conficiatur ut, Missa celebrata, claudatur⁵.

Oratoriis domesticis non sunt applicanda ea quae de exsecratione, violatione et immunitatibus ecclesiarum diximus, ut per se patet. Reduci ad usum profanum facile possunt auctoritate illius qui licentiam ea erigendi concessit.

c) In oratoriis domesticis ex indulto Apostolicae Sedis, nisi aliud in eodem indulto expresse caveatur, celebrari potest, postquam Ordinarius oratorium visitaverit et probaverit, unica Missa, eaque lecta, singulis diebus, exceptis festis sollemnioribus; sed aliae functiones ecclesiasticae ibidem ne fiant. Ordinarius vero, dummodo iustae adsint et rationabiles causae, diversae ab eis ob quas indultum concessum fuit, etiam sollemnioribus festis permittere potest per modum actus Missae celebrationem⁶.

¹ Cfr. *A. A. S.*, XVIII, 388.

² C. 1196.

³ Vermeersch, *l. c.*, II, 502, 2; paulo severius Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, 893, itemque Mothon, *l. c.*, II, 2389, nota 14, ubi tamen sufficere docet, ubi difficultas habeatur ut super altare baldachinum ponatur.

⁴ C. 822, § 4.

⁵ Cfr. *Monitore ecclesiastico*, vol. 29, pag. 155, n. 23.

⁶ C. 1195, § 1-2.

Nequit igitur ibi dari benedictio sacramentalis, benedictio post partum, aspersio fieri aquae benedictae, distributio cinerum aut palmarum, etc.; potest tamen Ordinarius aliquas ex his functionibus in oratoriis privatis permittere ¹.

Permittunt tamen auctores ibi fieri brevem de re sacra sermonem ².

In oratoriis privatis, adhiberi debet calendarium sacerdotis celebrantis ³.

Plurium eadem die Missarum celebratio ibi permittitur ex speciali privilegio ⁴; quo gaudent Passionistae, Redemptoristae et alii ex communicatione ⁵.

Potest administrari servatis servandis in oratoriis privatis s. communio ⁶, baptisma etiam sollemne ⁷, poenitentia saltem viris et, ut videtur, etiam feminis, si sedes apta habeatur ⁸, item Missa nuptialis celebrari de Ordinarii licentia ⁹.

Festa sollemniora, ex iure communi excepta, sunt illa quae in *Cae-remoniali Episcoporum*, libro II, cap. 35, § 2 numerantur et nunc etiam de praecepto servantur, i. e.: Nativitas, Epiph., Pasch., Ascens., Pentecost., S. Ioseph, Assumpt., Conceptio B. M. V., SS. App. Petri et Pauli, Om. SS. ¹⁰. Si alicubi aliquod ex his festis in dominicam sequentem transferatur, non videtur amplius inter sollemniora computandum ¹¹.

771. — 3° *Indulta oratoriorum domesticorum a S. Sede concessa.* - Ad obtinendum indultum oratorii domestici adeunda est S. Congr. de Sacramentis, quae illud, praevia informatione Ordinarii loci, concedit in forma *Brevis*, solutis taxis. Datur autem *Breve* in forma gratiosa ¹²; nec potest, si clausulas *Brevis* adimpletas invenerit, Ordinarius loci rescripti executionem denegare, et si denegaverit, contra ipsius decretum datur recursus ad S. Congr.

¹ Cfr. Many, *l. c.*, 94-95, 1.

² Prümmer, *l. c.*, 366, 2, c; Augustine, *l. c.*, VI, 82.

³ Matthaeus a Coronata, *l. c.*, 87, h; idem statuisse apparet S. R. Cong., 11 Februar. 1910 ad III, *Decret. auth.* 4248, de oratoriis semi-publicis secundariis, attamen cum de iure Codicis talia oratoria sint certo considerata ut semi-publica, illud decretum suo valore destitui videtur; cfr. etiam S. R. C., 16 Iunii 1893, *Decret. auth.* 3804, ad 8.

⁴ Cfr. c. 239, § 1, n. 14.

⁵ Cfr. Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, 896.

⁶ C. 869.

⁷ Cc. 775; 776; S. C. de Sacram., 23 Dec. 1912; S. C. Prop. Fid., 21 Ianuar. 1789, in *Collectanea*, n. 589.

⁸ Cc. 908-910.

⁹ C. 1109, § 2.

¹⁰ Cfr. *Commentarium pro Religiosis*, III, 1922, pag. 64.

¹¹ Cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 87, a; Brehm, *Synopsis*, inter festa quibus prohibetur Missa in oratoriis non enumerat S. Ioseph festum, *l. c.*, pag. 213; Augustine, *l. c.*, VI, 81; Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, n. 898.

¹² C. 51; cfr. *Ordo servandus in sacris Congregationibus, Tribunalibus, Officiis Romanae Curiae* de mandato Pii X a. 1908 editus, part. II, *Normae peculiares*, cap. III, art. I, n. 4-5; Chelodi, *Ius de personis*, 80, a; Augustine, *l. c.*, VI, 80.

de Sacram. *in devolutivo* ¹. Ordinarius exigere potest solutionem expensarum necessariarum ad revisionem faciendam.

In *Brevi* nominantur generatim *indultarii principales*; horum, saltem unius, praesentia in oratorio necessaria est ut ibi Missa celebrari possit; habentur praeterea *indultarii secundarii* seu consanguinei et affines usque ad quartum gradum qui per communicationem et ipsi gaudent privilegio dummodo sint commensales. Quandoque in rescripto nominantur etiam hospites nobiles; hospites autem sunt probabiliter etiam commensales unius diei. Famuli, nisi necessarii sint momento quo Missa celebratur, inter indultarios non sunt adnumerandi.

Alii omnes praeter indultarios clare in indulto enumeratos aut modo supra descripto comprehensos, in oratorio Missam audientes die festo non satisfaciunt praecepto ².

Indultarius principalis duplici aut etiam multiplici in loco, non tamen eodem tempore, indulto uti potest. In oratorio autem domestico celebrare potest quilibet sacerdos etiam regularis, de sui Superioris licentia, nec parochi consensus est ullo modo necessarius.

In oratorio domestico poterit Ordinarius loci Missae celebrationem prohibere, sed solum ex causa gravi a iure recognita ³.

Indultum oratorii tandiu durat quandiu indultarii principales vivunt et eo proinde uti valent ⁴.

772. — V. De oratoriis Cardinalium et Episcoporum. - 1° Oratoria quae Cardinales et Episcopi residentiales in suis episcopalibus domibus erigunt, sunt oratoria semi-publica et iure semi-publicorum regi videntur.

2° *Oratoria privata.* - Oratoria vero quae Cardinales et Episcopi etiam titulares ubique locorum in suis privatis aedibus erigere possunt, licet privata sint, fruuntur tamen omnibus iuribus et privilegiis quibus oratoria semi-publica gaudent ⁵.

Eodem privilegio gaudere videntur Vicarii et Praefecti Apostolici ⁶. Administratores Apostolici permanentes ⁷ necnon Abbates et *Praelati nullius* ⁸.

¹ Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, n. 893: revera hic auctor affirmat dari recursum *in suspensivo*, explicat autem de effectu suspendendi Missae celebrationem donec S. Congr. responsum pervenerit.

² C. 1249.

³ C. 1192, § 2 et 1195, § 1; cfr. Many, *l. c.*, 95, 2. Qui plura de indultis oratorii domestici desiderat adeat Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 88-92; Gasparri, *l. c.*, I, 232-236; Many, *l. c.*, 84 sq.; Santamaria, *l. c.*, IV, 41 sqs.

⁴ Augustine, *l. c.*, VI, 82.

⁵ C. 1189: concessio erigendi ubique locorum sibi oratorium privatum, licet non clare contineatur in Codice, facile tamen deduci potest ex cc. 239, § 7 et 14; 349, § 1, n. 1; itemque ex decret. S. R. C., 19 Mart. et 8 Iunii 1896, *Decret. auth.* 3906.

⁶ Cfr. c. 294, § 1.

⁷ C. 315, § 1.

⁸ C. 215, § 2, coll. c. 349, § 1, n. 1.

Possunt igitur in iis oratoriis plures Missae celebrari, et potest praecepto audiendi Sacrum satisfieri etc. Non videntur autem iure oratoriorum semi-publicorum ligari quod ad obligationes attinet.

Insuper Episcopi omnes, Vicarii et Praefecti Apost., Abbates et Praelati *nullius* vestibus induti pontificalibus cum defuncti fuerint exponi possunt in aula maiori suae residentiae ibique tres ad summum Missae de consensu Ordinarii loci celebrari possunt, abrogato potiore privilegio decreto S. R. C. 29 April. 1894 concessio ¹; Praelatos autem omnes supradictos hoc, a. 1926, responso comprehendendi patet, quia ibi dicitur celebratio Missarum permitti posse personis huiusmodi privilegio apostolico iam ornatis, cuiusmodi ex decreto 1894 erant illi omnes.

773. — VI. De oratoriis coemeteriorum. - 1° *Oratoria publica et semi-publica.* - In coemeteriis possunt haberi oratoria publica et oratoria semi-publica.

Generatim in nostris regionibus habetur in coemeteriis omnibus oratorium, ubi, cum iure accedendi omnis populi, aliquoties, plus minusve frequenter, ad suffragium fidelium Missae celebrantur. Illud oratorium omnibus commune esse *publicum* ex data supra notione manifestum est.

Habentur item in coemeteriis, aut saltem iure haberi possunt, partes territorii alicui religioni exemptae aut etiam alii personae morali ² reservatae; si religio aut persona moralis ibi sibi reservatum suis defunctis oratorium erigere curet; certe illud oratorium nec publicum, quia non omnibus fidelibus ius est illuc accedendi, nec item privatum erit, quia ad privatam personam aut familiam non pertinet; erit ergo oratorium semi-publicum. Erectio talium oratoriorum, si de religione clericali exempta agitur, a Superiore maiori, sine licentia Ordinarii loci, fieri potest ³.

2° *Oratoria privata.* - Aediculae vero in coemeteriis a familiis seu personis privatis ad suam sepulturam erectae, sunt oratoria privata ⁴. Ordinarius tamen loci in his oratoriis privatis permittere potest habitualiter etiam plurium Missarum celebrationem ⁵; Missae autem ibidem rite assistentes praecepto de audiendo Sacro satisfaciunt ⁶.

Huiusmodi autem oratoria ita construenda sunt, ut cadavera defunctorum subtus altare non condantur et quae in partibus la-

¹ Cfr. *Decret. auth.* n. 3822, una cum decret. S. Cong. de discipl. Sacram., 3 Maii 1926, in *A. A. S.*, XVIII, 388.

² Cfr. c. 1208, § 2-3.

³ Cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 85, pag. 86-87; cfr. etiam c. 1208, § 2 et Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 139.

⁴ C. 1190.

⁵ C. 1194.

⁶ C. 1249.

teralibus humanatur vel conduntur distent ab altari saltem unius metri spatio, secus Missa ibidem celebrari nequit ¹.

Distantia ista computari potest, ut videtur, a proprie dicta mensa altaris consecrata. Metrum distantiae computari potest moraliter et si remotio cadaveris grave incommodum importet, usus epikiae in casibus difficilioribus non praevisis prohiberi non videtur ².

Si altare sit super cryptam in qua humata sunt cadavera, ita ut altare separatum sit a loculis mortuorum per cameram lapideam ipsius cryptae, quamvis in linea recta perpendiculari sub altari sint cadavera in pavimento cryptae, potest tamen ibidem Missa celebrari ³.

Cadavera vero quae sunt sub praedella altaris, sub altari esse censentur et ideo nequit ibi Missa celebrari ⁴.

In aediculis seu oratoriis coemeterii dici potest Missa *de requiem*, nisi occurrat festum primae aut secundae classis, Dominica, festum de praeepto, feria, vigilia aut octava privilegiata ⁵.

TITULUS XI.

DE ALTARIBUS

774. — Post titulum de oratoriis optime agitur de altaribus quae sunt ultima determinatio loci ubi actus supremus cultus publici, seu sacrificium, offertur.

I. Praenotiones. - 1° *Notio*. - Altare definiri potest locus super quem sacrificium Missae Deo offertur ⁶.

Altaribus omnes populi usi sunt ad sua sacrificia Deo facienda.

2° *Divisio*. - Sensu liturgico intellegitur: a) Nomine altaris *immobilis* seu *fixi*, mensa superior una cum stipitibus per modum unius cum eadem consecratis ⁷. Non est igitur altare *immobile* seu *fixum* eo quod de loco ad locum transferri nequeat, nec enim repugnat ullo modo altare fixum alio transferri, dummodo mensa non separetur a basi; sed illud quod sive constructione sive consecratione

¹ C. 1202, § 2.

² S. R. C., 2 April. 1875, *Decret. auth.* 3339; 30 Aug. 1901, *Decret. auth.* 4082 ad II; Vermeersch, *Epitome*, II, 505, 2; Gasparri, *l. c.*, n. 305.

³ S. R. C., 18 Iulii 1902, *Decret. auth.* 4100, ad V.

⁴ S. R. C., 16 Iunii 1657, *Decret. auth.* 1030; 7 Iulii 1766, *Decret. auth.* 2479 etc.

⁵ S. R. C., 19 Maii 1896, *Decret. auth.* 3903.

⁶ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 461; Gasparri, *De SS. Eucharistia*, 281.

⁷ C. 1197, § 1, n. 1.

ita stipitibus aut basi adhaerere debet ut hac adhaesione etiam momentanee ¹ cessante ipsa eius essentia deficiat ².

Quandoque tamen in iure altare fixum sumitur in oppositionem ad altare portatile seu viaticum et tunc intellegitur altare quidem portatile seu mobile quod tamen modo fixo adhaeret alicui cappellae seu mensae in ecclesia aut oratorio.

Ita quotiens ad lucrandas indulgentias altaris privilegiati requiritur altare fixum, *fixum* hoc sensu latiori intellegendum est ³.

b) Nomine altaris *mobilis* seu *portatilis*, petra, ut plurimum, parva, quae sola consecratur, quaeque dicitur etiam *ara portatilis* seu *petra sacra*; vel eadem petra una cum stipite qui tamen non fuit una cum eadem consecratus ⁴.

Duplex sensus affertur *arae portatilis* seu altaris *mobilis*, uterque autem differt a *privilegio altaris portatilis* ⁵.

Ratio differentiae altaris *mobilis* ab immobili in hoc solo est quod mobile potest separari a basi et alio transferri non amissa consecratione, non item immobile quod est *quid unum* una cum basi.

3° *Notae historicae*. - Altare super quod primum Missae sacrificium oblatum est fuit mensa communis super quam Dominus N. I. Ch. et Apostoli Agnum paschalem comederant. Iisdem fere mensis usi sunt apostoli; in catacumbis tamen non desunt mensae seu altaria lapidea.

Concilium Epaonense (a. 517) praecepit ex lapide facienda altaria; at tamen adhuc saeculis VIII et IX inveniuntur altaria lignea. Consecrationem distinctam altarium a consecratione ecclesiarum saeculo VI invenimus. Usus in altari condendi reliquias ex more antiquissimo celebrandi sacra mysteria super sepulcra martyrum originem ducit; lex tamen reconditionem reliquiarum praecipiens ante saeculum VII desideratur ⁶.

775. — II. Altarium constructio. - 1° *Materia*. - Cum mensa altaris immobilis tum petra sacra ex unico constent lapide naturali, integro et non friabili ⁷.

Requiritur petra *naturalis*, non artificialiter facta ex cemento aut alia materia; non *friabilis* quae scilicet non facile decomponi possit in partes vel in sua elementa. Debet esse unicus lapis nec sufficit ut duo vel plures

¹ Cfr. c. 1200, § 1.

² De Angelis, *Praelectiones iuris canonici*, lib. III, tit. 40, n. 5; Gasparri, *l. c.*, 286; Many, *l. c.*, 121, 2; Wernz, *l. c.*, III, 464, II.

³ S. C. Indulg., 15 Dec. 1841, *Decret. auth.* 295, ad III; Gasparri, *l. c.*, 285.

⁴ C. 1197, § 1, n. 2.

⁵ Cfr. cc. 822, § 2-3; 239, § 1, n. 7.

⁶ Cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 100; Wernz, *l. c.*, III, 463; Duchesne, *Origine du culte chrétien*, pag. 420 et sqs.; Many, *l. c.*, 108 sq.; Vermeersch, *Theologiae moralis principia*, III, pag. 761; Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, n. 909.

⁷ C. 1198, § 1.

connectantur cemento vel alia materia ita ut unicus appareat; aliter factum altare invalide consecraretur ¹.

Integer lapis excludit fracturas. Si in faciendo sepulcro reliquiarum perforatio petrae fiat ex utraque parte, facta altera basi lapidea in parte inferiori tale altare poterit consecrari ².

776. — *2º Structura altaris fixi.* - In altari immobili tabula seu mensa lapidea ad integrum altare protendi debet, et apte cum stipite cohaerere; stipes autem sit lapideus vel saltem latera seu columellae quibus mensa sustentatur sint ex lapide ³.

Absolute ut sit apta cohaesio mensae cum stipite non requiritur ut fiat cemento, licet id valde conveniat ne facilis admodum exsecratio evadat ⁴.

Ut minimum requiritur ut saltem sint lapideae columellae super quas mensa innititur; dummodo tamen columellae lapideae talem soliditatem exhibeant qua altare nullimode moveri possit ⁵.

Cum Codex ut minimum requirat columellas lapideas, valde dubia videretur consecratio altaris quod sustentatur columellis metallicis quarum sola capitella seu pars superior sit lapidea, nisi tamen columellae solum ad ornatum positae sint, et mensa saltem ex medietate super basim lapideam revera innitatur ⁶.

777. — *3º Structura altaris mobilis.* - Petra sacra sit tam ampla ut saltem hostiam et maiorem partem calicis capiat ⁷.

Etiam petra sacra altaris mobilis unica esse debet eodem modo ac pro altari fixo. S. C. EE. et RR. censuit eius magnitudinem non posse esse minorem uno palmo; expedit tamen ut aliquantulum maior sit ⁸.

778. — *4º Sepulcrum reliquiarum.* - Cum in altari immobili tum in petra sacra sit, ad normam legum liturgicarum, sepulcrum continens reliquias Sanctorum, lapide clausum ⁹.

¹ Cfr. S. R. C., 10 Nov. 1906, *Decret. auth.* 4191, ad I et II; cfr. tamen etiam S. R. C., 6 Sept. 1907, *Decret. auth.* 4204; Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 101, 1º; Gasparri, *l. c.*, 294; Many, *l. c.*, 114; Augustine, *l. c.*, VI, 86-87.

² S. R. C., 8 Februar. 1896, *Decret. auth.* 3884.

³ C. 1198, § 2.

⁴ Gasparri, *l. c.*, 239; Many, *l. c.*, 115.

⁵ S. R. C., 6 Nov. 1908, *Decret. auth.* 4225; decretum hoc de quatuor columellis loquitur; absolute tamen ad valorem etiam tres sufficere videntur dummodo ita disponantur ut altare revera fixum maneat. In casu autem quo altare ita super columellas construatur, unctio chrismatis quam praescribit faciendam *Pontificale* in fronte altaris, fiat in medio spissitudinis anterioris mensae ipsius.

⁶ Cfr. S. R. C., 24 Maii 1901, *Decret. auth.* 4073. Augustine, *l. c.*, VI, 88-89 validitatem consecrationis huiusmodi altaris admittere videtur; dicit enim: If the bases are of metal, the shaft, and more especially the capitals, must be of stone; or ...

⁷ C. 1198, § 3.

⁸ Cfr. Gasparri, *l. c.*, 292.

⁹ C. 1198, § 4.

Sepulcrum est omnino necessarium ita ut consecratio sine reliquiis invalida sit ¹.

Requiruntur reliquiae Sanctorum saltem duorum; unius tamen etiam sufficiunt ad valorem; non sufficiunt e contra reliquiae Beatorum ².

Locus ubi reponendae sunt reliquiae minute describitur in *Pontificali* ³.

Sigillum sepulcri debet esse ex lapide, quod tamen ad valorem consecrationis non requiri videtur; item firmari debet non qualibet materia, sed praecise calce et sabbulo iuxta formulam a *Pontificali* praescriptam praeparatis, quod tamen ad valorem requiri non videtur ⁴. Si operculum integre ex cemento factum sit, altare nequit haberi ut consecratum et nova indiget consecratione ⁵.

779. — III. Consecratio altarium. - 1° *Necessitas consecrationis.* - a) Ut Missae sacrificium super illud celebrari possit, altare debet esse, secundum liturgicas leges, consecratum; idest vel totum, si agatur de immobili, vel ara tantum portatilis, si de mobili ⁶.

Si super altare ab antiquo celebrari consuevit, consecratum praesumi potest, licet nulla memoria aut documentum consecrationis exsistat; non item si nec documentum, nec alia probatio habeatur nec factum celebrationis ab antiquo ⁷.

Sine altari consecrato nunquam, ne in casu quidem urgentis necessitatis, fas est celebrare, nec in hoc S. Sedes dispensationes concedere solet ⁸.

Hac tamen obligatione tenentur solum sacerdotes ritus latini; graeci enim super antimensia celebrare possunt; usus autem antimensiorum sine speciali privilegio absolute prohibetur latinis ⁹.

b) In ecclesia consecrata saltem unum altare, praesertim maius, debet esse immobile; in ecclesia autem benedicta omnia altaria possunt esse mobilia ¹⁰.

¹ Cfr. c. 1200, § 2, n. 2; cfr. tamen Gasparri, *l. c.*, 324-325.

² Many, *l. c.*, 119; paulo severius Gasparri, *l. c.*, 325 et 327. Severius Torrubiano Ripoll requirit pro valore reliquias saltem unius martyris; ipse tamen docet non esse certo modo probatam talem nullitatem; cfr. Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, n. 920.

³ Cfr. *Matthaeum a Coronata*, *l. c.*, 103, § 8 et 104, 3.

⁴ S. R. C., 23 Iunii 1892; *Decret. auth.* 3779 ad IV. Cfr. *Matthaeum a Coronata*, *l. c.*, 103, e, f.

⁵ S. R. C., 28 Iulii 1883, *Decret. auth.* 3585; 30 Aug. 1901, *Decret. auth.* 4082 ad I.

⁶ C. 1199, § 1.

⁷ S. R. C., 31 Aug. 1867, *Decret. auth.* 3162, ad IV; 23 Iunii 1892, *Decret. auth.* 3779, ad VI ubi ex defectu reliquiarum deficiente consecratione permittitur nova consecratio, formula breviori.

⁸ Gasparri, *l. c.*, 311; Noldin, *De Sacramentis* ¹⁴, n. 211; Cappello, *De sacramentis*, I, 755.

⁹ C. 823, § 2 et 822, § 1. Cfr. tamen apud Gasparri, *Fontes*, II, n. 410, § 2 facultatem a Benedicto XIV, constit. « *Imposito nobis* », 29 Mart. 1751, sacerdotibus latinis in Russia alba degentibus celebrandi super antimensia graecorum; cfr. item Gasparri, *De SS. Eucharistia*, 252.

¹⁰ C. 1197, § 2.

Si altare maius consecrari nequeat quia legibus liturgicis non conforme, eius loco alterum altare consecrandum erit ¹.

Si omnia ecclesiae altaria consecrata sunt et ecclesia consecranda est, poterit altare aliquod exsecrari ².

Si altare fixum ecclesiae consecratae exsecretur, iterum quam primum fieri poterit consecrari debet ³.

Valde congruit ut etiam in ecclesiis et oratoriis publicis aut semi-publicis non consecratis unum saltem altare *ad modum fixi seu immobilis* statuatur ⁴.

780. — 2° *Minister consecrationis.* - Aras portatiles, salvis peculiaribus privilegiis, omnes Episcopi consecrare possunt; altaria vero immobilia ii consecrare possunt quibus concessum est loca consecrare ⁵.

Etiam Episcopi titulares possunt sine ullius Episcopi aut Ordinarii licentia seu consensu aras portatiles consecrare. Idem possunt Cardinales, Vicarii et Praefecti Apostolici eorumque in munere successores, Abbates et Praelati *nullius*, qui si caractere episcopali careant, uti tenentur oleis ab Episcopo benedictis ⁶.

Casibus a iure determinatis facultas consecrandi altaria exsecrata nunc concedi potest ab Ordinariis etiam simplici presbytero ⁷.

781. — 3° *Ritus consecrationis.* - a) Ritus consecrationis in *Pontificali romano* describitur, cui standum est ⁸.

Ritus vero breviores de quibus in c. 1200 edidit a. 1920 S. Congr. Rituum ⁹.

Si plura altaria portatilia simul consecranda sint, non necessario omnes

¹ S. R. C., 24 Maii 1901; *Decret. auth.* 4073.

² Ferreres, *Institutiones*, II, 56: aliter Vermeersch, *Epitome*, II, 807, docet in casu aliud addendum esse altare, aut altaris consecrationem per epikiam omitti posse, aut dispensationem petendam.

³ S. R. C., 4 Februar. 1898, *Decret. auth.* 3978, ad VI; interim vero ara portatilis super altare collocari poterit.

⁴ S. R. C., 31 Aug. 1867; *Decret. auth.* 3162, ad I.

⁵ C. 1199, § 2; cfr. supra ubi de c. 1155 loquuti sumus.

⁶ Cfr. cc. 239, § 1, n. 2; 294; 310, § 2; 323, § 2; Vermeersch, *l. c.*, II, 506; alii abbates excluduntur; Augustine, *l. c.*, VI, 93, nota 35.

⁷ Cfr. infra ubi de exsecratione altarium.

⁸ Cfr. *Pontificale romanum*, part. II, tit. *Consecratio altaris*; *De altaris consecratione quae fit sine ecclesiae dedicatione*; *De altaris consecratione, cuius sepulcrum reliquiarum est in medio summitatis stipitis*; *De altaris portatilis consecratione*.

⁹ Cfr. *A. A. S.*, XII, 449 sq.; alter ex his ritibus refertur etiam a Martinucci-Menghini ex exemplari S. R. C., a. 1908; cfr. Martinucci-Menghini, *Manuale Sacrarum caeremoniarum*, part. II, vol. II, pag. 312-313, libro VII, tit. II, cap. IV, art. IV; *Rituale romanum*, edit. typ. a. 1925, in *appendice*.

preces sunt ad singula repetenda ¹; immo Episcopus consecrans potest a presbyteris adiuvari ².

In consecratione altaris sive mobilis sive fixi si omnes unctiones chris-matis omittantur invalida erit consecratio, non item si unica omittatur ³.

Si agatur de consecratione altaris fixi, die praecedenti sunt recitandae vigiliae sicut in ecclesiae consecratione diximus ⁴; ieiunium vero non obligat ⁵.

Si vero agitur de consecratione altaris portatilis, ieiunium servandum est omnino ab Episcopo consecrante ante consecrationem ⁶ ipsa consecrationis die; idest, consecratio facienda est ab Episcopo ieiuno stomacho.

b) Consecratio altaris immobilis, quae fit sine ecclesiae dedicatione, quamvis omni die fieri possit, magis tamen decet ut fiat die dominico aliove festo de praecepto ⁷.

782. — IV. Exsecratio altarium. - 1° *Specialia de altari immobili.* - Altare immobile amittit consecrationem, si tabula seu mensa a stipite, etiam per temporis momentum, separetur; quo in casu Ordinarius potest permittere ut presbyter altaris consecrationem rursus perficiat ritu formulae brevioris ⁸.

Nihil refert quonam modo aut quam ob causam separatio evenierit; requiri tamen videtur, salvo meliori iudicio, plena aut saltem ex maiore parte facta separatio; separatio enim partialis, e. g., mensa ab una columna, non potest dici simpliciter separatio mensae a basi seu stipite.

Facta autem separatio, totum altare exsecratum est nec potest mensa adhiberi ut ara portatilis sine nova consecratione ⁹; ratio est quia consecratio altaris fixi censetur esse in coniunctione mensae lapideae, nempe tabulae superioris et inferioris structurae; hinc si lapis vel tabula superior removeatur ab inferiori, vel ab ipsa lapides eandem immediate tangentes, censetur exsecrari; non item si alii lapides inferiores lapidem vel tabulam superiorem principaliter consecratam immediate non tangentes amoveantur et aliis substituantur, altari in debita altitudine adhuc remanente etsi successive omnes lapides taliter inferiores auferantur ¹⁰.

¹ Cfr. S. R. C., 11 Mart. 1820 in Collectione Gardellini n. 4565; vel apud Gasparri, l. c., 316-318; Martinucci-Menghini, l. c., pag. 321 sq., lib. VII, tit. II, cap. V, art. II.

² S. R. C., 14 Ianuar. 1914, *Decret. auth.* 4244, ad IV; 10 Maii 1890, *Decret. auth.* 3726.

³ Cfr. S. R. C., 2 Maii 1892, *Decret. auth.* 3771; 14 Ianuar. 1910, *Decret. auth.* 4244; Gasparri, l. c., 319.

⁴ Cfr. supra 737.

⁵ Many, l. c., 120.

⁶ S. R. C., 22 Maii 1841, *Decret. auth.* 2826.

⁷ C. 1199, § 3.

⁸ C. 1200, § 1.

⁹ S. R. C., 20 Mart. 1869, *Decret. auth.* 3198.

¹⁰ Reiffenstuel, l. c., lib. III, tit. 40, n. 38. Barin, *Catechismo liturgico*, I^o, 1928, pag. 310 affirmat tunc etiam exsecrari altare fixum cum de loco in loco transfertur, licet in translatione mensa non amoveatur et reliquiarum sepulcrum non tangatur, citatque

Codex permittit Ordinariis, ideoque etiam Superioribus maioribus religionis clericalis exemptae, ut hoc modo execraturum altare ipsi per se aut etiam per presbyterum a se delegatum ritu formulaque ¹ brevior possint rursus consecrare; quae generalis facultas nova est. Reconsecratio a presbytero sine facultate ab Ordinario communicata invalida esse videtur ².

Delegationem Ordinarius dare posse videtur etsi separatio non momentanea, sed diuturna fuerit.

783. — 2° *De execratione altarium utriusque speciei.* - a) Cum altare mobile tum fixum amittunt consecrationem:

α) Si frangantur enormiter sive ratione quantitatis fractionis sive ratione loci unctionis ³.

Fractio enormis ratione quantitatis certo certius habetur si nulla pars integra calicem et patenam continere possit, itemque si mensa in duas vel tres partes frangatur ⁴.

Ratione loci unctionum enormem habent auctores ⁵ fractionem etiam parvae partis in qua tamen aliqua crux consecrata inveniatur. Contradiciunt tamen alii ⁶ docentes fractionem unius tantum crucis nec ratione unctionum enormem reputandam esse, bene vero duarum vel trium crucium, et merito, ut videtur; si enim omnium crucium unctiones non requiruntur ad valorem consecrationis ⁷, cur unius tantum crucis amissio vel fractio altare execrabit? ⁸.

β) Si amoveantur reliquiae, nisi forte amotio momentanea fiat ab Episcopo vel eius delegato ad ipsas visitandas ⁹; quippe visitatio reliquiarum fieri non posse videtur sine aliquali amotione.

γ) Si frangatur aut amoveatur sepulcri operculum, excepto casu quo ipse Episcopus vel eius delegatus operculum amoveat ad

pro sua sententia decret. 3504, 3 Sept. 1879. Id tamen rite intellegendum est; si enim in translatione nullo modo mensa a stipite separata sit, execratio non habetur nec aliud affirmatur in citato decreto 3504, nec in alio decreto 2599, 15 Maii 1819 ad quod remittit decretum 3504.

¹ Formulam breviorē in hoc casu adhibendam a S. R. C., 9 Sept. 1920 editam, invenire poteris apud A. A. S., XII, 449; Vermeersch, *Periodica*, X, p. 234; *Monitore ecclesiastico*, vol. 32, pag. 333-334; itemque in novissima editione a. 1925 *Ritualis romani*.

² Cfr. c. 1147, § 1.

³ C. 1200, § 2, n. 1.

⁴ Priorem regulam a Reiffenstuel, l. c., III, 40, 37; Ferraris, l. c., v. *Altare*, 20; D'Annibale, l. c., III, 8, nota 7 etc. statutam, Gasparri, l. c., 340 laxam habet; qui tamen casum quo fractio enormis ratione fractionis, exclusa ratione loci unctionum non affert.

⁵ Gasparri, l. c., 340; Vermeersch, *Epitome*, II, 507; Auctor voti super Decretum S. R. C. 2818, in vol. IV *Decret. auth.*

⁶ Ut Many, l. c., 122, 3; Lehmkuhl, *Theologia moralis*, t. II, n. 225.

⁷ Ita etiam Gasparri, l. c., 319.

⁸ Cfr. etiam Matthaeum a Coronata, l. c., 114, et decret. S. R. C., 23 Iunii 1879, *Decret. auth.* 3479, nec non in *Monitore ecclesiastico*, vol. 2, part. 1, pag. 83.

⁹ C. 1200, § 2, n. 2.

illud firmandum vel reparandum vel subrogandum, aut ad visitandas reliquias ¹.

Levis fractio operculi non inducit exsecrationem et quilibet sacerdos potest rimulam cemento firmare ²; requiritur proinde fractio enormis quo ipsum operculum in varias partes dividatur. Levis de iure Codicis videtur fractio qua in operculo variae scissurae apparent ita inter se adhaerentes ut nullo modo dubitari possit de reliquiarum authenticitate ³; certo autem modo levis habenda est fractio si sepulcri operculum non firmum, sed integrum sit ⁴.

Clausula *excepto casu* etc. licet forte solum ad hypothesim *amotionis operculi* referatur, aequivalenter tamen ad casum fractionis optime referri potest. Quando igitur amotio fit ad firmandum, reparandum aut subrogandum, e. g., quia fractum est, operculum, aut quando fit ad visitandas reliquias, exsecratio non habetur nec proinde aliqua unctio repetenda est; bene vero cementum cum sabbulo videtur iterum benedicendum, quia necessarium ad operculum suo loco restituendum. Hanc amotionem, quin altare exsecratur, facere potest Episcopus, igitur etiam Abbas vel Prae-latus *nullius* ⁵ eorumque delegati, non vero alii Ordinarii aut Ordinarii locorum sine speciali facultate. Quae omnia a Codice primum statuta sunt ⁶.

Requiritur autem ad exsecrationem fractio operculi reliquiarum vel ipsius sepulcri reliquiarum, nec sufficit fractio sigilli episcopalis ⁷.

Si operculum sepulcri moveatur seu non sit firmum et positive dubitetur utrum amotum revera sit, tunc altare ut exsecratum haberi debet et formula breviori rursus consecrari poterit ⁸.

Quotiens aliquo ex his modis altaris exsecratio evenierit, ut in eo celebrari possit iterum consecrandum est, et ex iure Codicis formula ordinaria et quidem ab Episcopo adhibenda esset; Sacra autem Rituum Congreg., 9 Sept. 1920 edidit *ritum et formulam brevior* pro his casibus exsecrationis ad consecrationem faciendam ⁹.

b) Exsecratio ecclesiae non secumfert exsecrationem altarium sive immobilium sive mobilium; et viceversa ¹⁰. In hoc nihil novi.

¹ C. 1200, § 2, n. 2.

² C. 1200, § 3.

³ Aliter antea declaraverat S. R. C. 23 Iunii 1879; *Decret. auth.* 3497.

⁴ Cfr. S. R. C., 18 Maii 1883, *Decret. auth.* 3575, ad X; 30 Sept. 1875, *Decret. auth.* 3379.

⁵ Cfr. c. 215, § 2.

⁶ Pro Vicariis et Praefectis Apostolicis, cfr. c. 294, § 1.

⁷ Severius ante Codicem Gasparri, l. c., 345.

⁸ S. R. C., 18 Maii 1883, *Decret. auth.* 3575, ad XI. indultum tamen apostolicum post 8 Sept. 1920 non videtur amplius necessarium; cfr. A. A. S., XI, 449 sq.; vel *Rituale romanum*, ed. typ. 1925, pag. 586 et sqs.

⁹ Cfr. A. A. S., XII, 450. Ex qua editione Pawels in *Periodica* a P. Vermeersch editis X, pag. 237, haec concludit: « Recitatum decretum sinit ut brevior formula adhibeatur, et res perficienda committatur simplicii sacerdoti ». Quae confirmantur ex editione typica *Ritualis romani*, a. 1925, ubi in appendice refertur formula brevior adhibenda ab Ordinario vel ab eius delegato.

¹⁰ C. 1200, § 4.

Altaria proprie violari nequeunt, indirecte violantur, ecclesia violata, nisi extra eam transferantur.

784. — V. De titulo altarium. - 1° *Obligatio constituendi titulum altaribus.* - Sicut ecclesia, ita etiam quodlibet ecclesiae altare, saltem immobile, proprium sibi titulum habeat ¹.

Obligatio gravis, non tamen ad valorem consecrationis, pro altari fixo haberi videtur, non item pro altari mobili. Altare autem mobile hic intellegendum videtur de altari una cum stipite, qui tamen non fuit cum mensa consecratus ².

Eligi debet titulus in consecratione altaris et pro altari mobili in collocatione petrae sacrae in ecclesia; si tunc electio facta non fuerit, potest etiam postea fieri.

Possunt autem plures tituli eidem altari assignari saltem de licentia S. Sedis, quorum unus sit *primarius* aut qui omnes sint aequae principales ³.

785. — 2° Quis vel quid titulus altaris esse possit. - Is potest esse titulus altaris qui potest esse ecclesiae ⁴.

Titulus tamen *primarius* altaris maioris idem debet esse ac titulus ecclesiae ⁵; quod valet etiamsi de altari mobili agitur; non videtur tamen prohiberi quo minus Ordinarius alium titulum addat qui secundarius erit, saltem si agatur de altari mobili ⁶.

Obligatio collocandi imaginem tituli super altare nulla est; si tamen aliqua imago ibi collocetur, imago tituli et quidem primarii collocanda est ⁷.

Altaria Beatis etiam in ecclesiis et oratoriis quibus eorum officium et Missa concessa sunt, dedicari nequeunt sine Apostolicae Sedis indulto ⁸.

Concessis autem a S. Sede Missa et officio alicuius Beati, imago eius exponi posse videtur in ecclesia pro qua facta est concessio ⁹.

Advertendum autem est ne expositae super altari imagines conspectum crucis impendant et, si in altari asservetur SS. Sacramentum, imagines procul distare debent a tabernaculo ¹⁰.

786. — 3° Mutatio tituli. - De Ordinarii, ideo etiam Superioris maioris regularis, licentia, altaris mobilis titulus mutari potest ¹¹.

¹ C. 1201, § 1.

² Cfr. c. 1197, § 1, n. 2; sola petra sacra *extra ecclesiam* titulum non habet.

³ Cfr. S. R. C., 27 Aug. 1836, *Decret. auth.* 2752, ad 7.

⁴ Cfr. supra n. 739.

⁵ C. 1201, § 2.

⁶ Additio novi tituli absolute non prohibetur nec a decret. 2752 nec a decret. 4191, sed solum mutatio; deinde si decret. 2752 ad 4 additio prohibita est, notandum petitam fuisse additionem ad titulum ecclesiae, et pro altari immobili.

⁷ S. R. C., 10 Nov. 1906, *Decret. auth.* 4191, ad IV.

⁸ C. 1201, § 4.

⁹ Cfr. c. 1287, § 3; Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, n. 925.

¹⁰ Epist. Bened. XIV, 16 Iulii 1746; S. R. C., 31 Mart. 1821; Gasparri, *l. c.*, 307.

¹¹ C. 1201, § 3.

Potest igitur et vetus titulus abrogari, hoc enim significat *mutare*; expedit tamen etiam vetus retineatur, idque de necessitate est si de altari maiori etiam non fixo sermo sit ¹.

Potest etiam altari maiori novus titulus ut secundarius addi ².

787. — VI. De usu altarium. - Altare cum immobile tum mobile debet esse divinis tantum officiis et praesertim Missae celebrationi reservatum, quolibet profano usu prorsus excluso ³.

Quaenam requirantur in altari ut ad Missam celebrandam in eo procedi possit, determinant libri liturgici et liturgistae.

Usus profani sunt omnes qui ad cultum divinum non referuntur; ipsi autem usus non profani altaris ordinari debent iuxta leges liturgicas, non singulorum arbitrio.

De vetita humatione cadaverum prope aut subtus altare cfr. supra ubi de oratoriis coemeteriorum.

TITULUS XII.

DE SEPULTURA ECCLESIASTICA

PRAEMITTENDA

788. — Inter loca sacra ⁴ ultimum locum obtinent coemeteria quae fidelium sepulturae destinantur. Romani locum sepulcri inter *res iuris divini*, quae extra commercium erant, collocabant et proprie *res religiosas* appellabant ⁵.

Iure tamen ecclesiastico, aliter ac iure romano, locus non fit sacer illatione cadaveris, sed benedictione constitutiva, qua deficiente sacer non est locus, nec item cessat esse sacer si inde mortuorum cadavera asportentur ⁶.

I. Obligatio humandi cadavera. - Fidelium defunctorum corpora sepelienda sunt, reprobata eorundem crematione.

Si quis quovis modo mandaverit ut corpus suum cremetur,

¹ Cfr. c. 1201, § 2 et S. R. C., 27 Aug. 1836 ad 7; cfr. etiam *Monitore ecclesiastico*, vol. 7, part. 1, pag. 66 et vol. 11, pag. 421, n. 116; vol. 4, part. 2, pag. 238.

² Vermeersch, *l. c.*, II, 508, 2.

³ C. 1202, § 1.

⁴ Cfr. c. 1154.

⁵ Cfr. Bonfante, *Istituzioni di diritto romano* ¹, § 77, pag. 230; Ferrini, *Manuale di Pandette* ², 212.

⁶ Cfr. c. 1154.

illicitum est hanc exsequi ¹ voluntatem; quae si adiecta fuerit contractui, testamento aut alii cuilibet actui, tanquam non adiecta habeatur ².

Firmatur hoc canone gravis obligatio, quae iure apostolico tradita nititur, humandi cadavera defunctorum ³.

Sepultura sensu canonis videtur etiam esse collocatio totius corporis, non combusti, in loculis seu columbariis; prohibitio vero antiqua non humandi cadavera in locis a terra elevatis, ex contraria consuetudine et quia a Codice non retenta, videtur esse abrogata ⁴.

Obligatio autem humandi, licet de se gravi, non obligat tamen cum gravissimo incommodo in casibus extraordinariis epidemiae aut belli ⁵.

Speciali autem iure reprobatum crematio cadaverum quae est violenta destructio cadaveris ope ignis facta. Vi huius prohibitionis, quae, licet iuris positivi, tamen gravis est, fideles nequeunt nomen dare societatibus crematoriis, mandare ut suum aut aliorum corpus cremetur, cooperari legibus cremationem permittentibus aut statuentibus ⁶.

Si fidelis cremationem mandaverit sui corporis, nequeunt ei Sacramenta ministrari, nisi mandatum retractaverit ⁷; si tamen moriens in bona fide sit et valde timendum sit ne monitione facta periculo damnationis exponatur, monitio e parte confessarii omitti poterit ⁸.

Imbalsamatio cadaverum de iure vigente prohiberi non videtur, saltem si consensus Ordinarii accedat ⁹.

Sectio cadaverum aut etiam eorum exhumatio ad anatomiam docendam addiscendamque de iure vigente prohiberi non videtur, dummodo fiat debitis cautelis adhibitis et de licentia, saltem praesumpta, Ordinarii loci; quae licentia semel data Universitatibus Studiorum perdurare praesumitur ¹⁰.

Etiam membra recisa fidelium, nisi gravis obstet difficultas, inhumanda sunt in loco benedicto; si tamen medici combustionem iubeant poterunt fideles dissimulare ¹¹.

¹ Excusat tamen Vermeersch, *Epitome*, II, 511, 2, officiales publicos qui *vi muneris* iubent cremationem defuncti, qui eam elegerit, executioni mandari; necnon opifices qui ex quadam necessitate operas suas cremandis corporibus locant.

² C. 1203, § 1-2.

³ Many, *l. c.*, 211; Cavagnis, *l. c.*, vol. III, 302.

⁴ Cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 129 a, γ.

⁵ Ferreres, *Institutiones*, II, 121; Prümmer, *l. c.*, 372; Vermeersch, *l. c.*, II, 511, 1.

⁶ S. C. S. Off., 19 Maii 1886 et 15 Dec. 1886; Many, *l. c.*, 211; poenas cfr. in c. 1240, § 1, n. 5.

⁷ S. C. S. Off., 27 Iul. 1892 ad 1.

⁸ Ojetti, *Synopsis*, v. *Crematio*, n. 1640; alias poenas contra cremationem cfr. infra in c. 1240, § 1, n. 5; S. Officium, 19 Iunii 1926 in *A. A. S.*, XVIII, 282.

⁹ Cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 133.

¹⁰ Cfr. De Angelis, *l. c.*, lib. III, tit. 28, n. 6; Eichmann, *Das Strafrecht*, (1920), pag. 144; Cocchl, *Commentarium*, vol. 5, n. 46, c.

¹¹ S. Off., 3 Aug. 1897; Augustine, *l. c.*, VI, 101-102; id tamen servandum est solum si de membris fidelium catholicorum agatur; locus autem sacer non necessario erit coemeterium.

789. — II. Notio sepulturae. - Sepultura ecclesiastica consistit in cadaveris translatione ad ecclesiam, exsequiis super illud in eadem celebratis, illius depositione in loco legitime deputato fidelibus defunctis condendis ¹.

Tria igitur comprehendit sepultura ecclesiastica: associationem seu *comitatum* cadaveris ad ecclesiam, *funerationem* seu exsequias in ecclesia, *tumulationem* in loco sacro et hoc triplici sensu generatim in hoc titulo, nisi aliud ex iure constet, vox sepultura eccles. accipitur, ita ut is qui ius habet ad sepulturam ius habeat ad haec tria, pariterque is qui obligationem habet ad sepulturam dandam haec tria praestare debeat.

Quandoque sepultura ecclesiastica vocatur etiam locus sacer ad humanda cadavera destinatus; itemque ius sepeliendi in loco sacro ².

790. — III. Notae historicae. - Antiqui romani et graeci corpora defunctorum sepeliebant aut urebant seu cremabant, serius tamen usus cremationis praevaluit. Cremationem adhibuerunt etiam Germani, Celtae, Indi et Iaponenses ex populis antiquis. Carolus M. contra cremantes cadavera poenam capitis statuit. Christiani morem Aegyptiorum et Hebraeorum sequuti corpora ab initio humare consueverunt; praesertim ob fidem resurrectionis et sanctitatem corporis quod est membrum Christi.

Post medietatem saeculi XIX, plures increduli in regionibus christianis cremationem instaurare voluerunt, quibus fortiter sese opposuit et opposuit Ecclesia ³.

CAPUT I.

De Coemeteriis.

791. — I. Notio et divisio coemeteriorum. - 1° Coemeterium (*Κοιμητήριον* = dormitorium) est locus sacer ad cadavera fidelium sepelienda legitime deputatus ⁴.

2° Ratione auctoritatis a qua constituuntur coemeteria dividuntur in:

a) *Civilia*, a societate civili erecta, in eiusque proprietate manentia, quae tamen esse possunt benedicta et qua talia ibi iurisdictionem suam exercere valet auctoritas ecclesiastica ⁵.

In Italia generatim omnia coemeteria civilia sunt: habentur autem coemeteria civilia *paroecialia* uni paroeciae et religiosis intra paroeciam

¹ C. 1204.

² Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 773.

³ Cfr. Many, *l. c.*, 137 sq.; Wernz, *l. c.*, 773 et 468; Cavagnis, *l. c.*, vol. III, 288 sq.; Cappello, *Institutiones iuris publici ecclesiastici*, II, pag. 321 sq.; Prümmer, *l. c.*, pag. 442-443; Santamaria, *l. c.*, IV, 51-52; Haring, *Grundzüge...* 569-570; Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, n. 929.

⁴ C. 1154.

⁵ Cfr. cc. 1206, § 2 et 1160.

residentibus inservientia; *municipalia* pro singulis municipiis licet pluribus paroeciis constantibus et *consortialia* pluribus inservientia municipiis.

b) *Ecclesiastica*, quae sunt in proprietate Ecclesiae et exclusive fidelibus reservantur.

Ecclesiastica autem possunt esse *paroecialia* si uni paroeciae; *religiosa* si alicui religioni aut domui religiosae; *specialia* si alii personae morali exclusive inserviant ¹.

792. — II. Ius publicum circa coemeteria. - 1° Ecclesia nativum et legitimum ius habet leges ferendi de sepultura fidelium, independenter a societate civili; ratio est quia in Ecclesia, et etiam apud romanos, sepultura semper considerata est ut actus religionis; qui actus sunt exclusive competentiae Ecclesiae ².

2° Ius proinde est Ecclesiae catholicae possidendi propria coemeteria ³.

Quod ius est corollarium perfectionis iuridicae Ecclesiae. Si cubi hoc ius Ecclesiae violetur nec spes sit ut violatio reparetur, curent locorum Ordinarii ut coemeteria, societatis civilis propria, benedicantur, si, qui in eis condi solent, sint maiori ex parte catholici, aut saltem ut in eis catholici spatium habeant, idque benedictum, sibi reservatum. Si ne hoc quidem obtineri possit, toties quoties benedicantur, secundum ritus in probatis liturgicis libris traditos, singuli tumuli ⁴.

Concedit, immo hortatur Codex in casu violationis iuris Ecclesiae non facile reparabilis ut benedicant Ordinarii coemeteria societatis civilis propria, atque ad hanc benedictionem concedendam hanc unam clausulam ponit: *si qui in eis condi solent, sint maiore ex parte catholici* ⁵.

Etiam in hoc casu curanda pro viribus erit observatio canonis 1212 de loco speciali reservando iis qui iure sepulturae ecclesiasticae privati sunt ⁶, attamen quia ille canon habet clausulam, *si haberi queat*, benedictio adhuc dari posse videtur licet ibidem forte sepeliendi sint aliqui sepultura ecclesiastica privati aut infideles, nec horum sepultura violari videtur coemeterium. In canone proinde 1206, § 2 contineri videtur partialis dispensatio a c. 1172, § 1, n. 4; quod tamen valet solum pro casu quo ius Ecclesiae habendi proprium coemeterium violetur, nec spes affulgeat quod violatio

¹ Cfr. cc. 1208, § 1-3.

² Wernz, *l. c.*, III, 469; Cavagnis, *l. c.*, 288 sq.; De Angelis, *l. c.*, lib. III, tit. 28, 1; Augustine, *l. c.*, VI, 107; Vermeersch, *l. c.*, II, 515; Many, *l. c.*, 225.

³ C. 1206, § 1.

⁴ C. 1206, § 1-3.

⁵ Cfr. *Monitore ecclesiastico*, vol. 9, part. 2, pag. 184-185, ubi affertur responsum S. C. S. Offic., 8 Iul. 1874, ad Episcopos belgicos, Italiae etc...; Many, *l. c.*, 142, 2.

⁶ Vermeersch, *l. c.*, II, 516, 1.

reparetur, et insuper in coemeterio aut extra ipsum, locum pro sepeliendis privatis sepultura obtineri non possit ¹.

Benedictio singulorum tumulorum tunc solum facienda est cum coemeterium non est benedictum, aut cum agitur de sepulcro novo ex materia nondum benedicta, e. g. si agatur de aedicula de novo erecta ². Haec autem benedictio tumulorum non est probabilis constitutiva ³.

3° Cadavera fidelium sepelienda sunt in coemeterio quod, secundum ritus catholicos, sit benedictum. In ecclesiis vero cadavera ne sepeliantur, nisi agatur de cadaveribus Episcoporum residentialium, Abbatum et Praelatorum *nullius* in propria ecclesia sepeliendis, vel Romani Pontificis, regaliū personarum aut S. R. E. Cardinalium ⁴.

Reditur ita ad antiquissimam Ecclesiae praxim sepeliendi in coemeterio, quae tamen inde a saeculo IV et V in desuetudinem abierat, primum pro Episcopis et sacerdotibus, deinde saeculis IX-XII pro omnibus fidelibus qui omnes illis temporibus sepeliri poterant in ecclesia. Codex igitur antiquam praxim, quae, multis in locis VI legum civilium, iam introducta erat, restituit, retento privilegio sepulturae in ecclesia pro aliquibus determinatis personis ⁵.

Eodem modo ac in ecclesia prohibetur sepultura in crypta ecclesiae, quae ad modum verae ecclesiae constructa sit et cultui divino addicta ⁶; aliter si crypta seu locus subterraneus non sit vera ecclesia nec cultui divino directe inserviat ⁷.

Immo in cryptis, divino cultui destinatis, sicut in ecclesiis, non licet apponere tabulas cum inscriptionibus et nominibus defunctorum, quorum corpora ibi tumulata non sunt, nec tumulari possunt ad normam can. 1205, § 2 ⁸.

Sicubi consuetudo immemorabilis sepeliendi in ecclesia adhuc vigeat, ea retineri posse videtur ab Ordinariis ⁹.

Strictum praeceptum sepeliendi Episcopos etc. in ecclesia non habetur

¹ Aliter Giuseppe Rossi, *La sepoltura ecclesiastica e l'«ius funerum»*, Bergamo, 1920, n. 13.

² Vermeersch, *l. c.*, II, 516, 3; Augustine, *l. c.*, VI, 105 qui ita interpretatur responsa S. R. C., 27 Maii 1875 ad V, *Decret. auth.* 3400; 4 Sept. 1800 ad I, *Decret. auth.* 3524. Santamaria, *l. c.*, IV, 54, ex decreto S. R. C., 4 Sept. 1880 dicit illicitam benedictionem tumuli in coemeterio iam benedicto. — In aliquibus autem dioecesibus datur generatim benedictio tumuli ob timorem quod coemeterium violatum sit; cfr. Haring, *Grudzüge...* p. 572, nota 3.

³ Cfr. Many, *l. c.*, 143, 2, c.

⁴ C. 1205, § 1-2.

⁵ Cfr. Many, *l. c.*, 138; Wernz, *l. c.*, III, 468; Prümmer, *l. c.*, pag. 442-443.

⁶ C. S., 16 Oct. 1919, *A. A. S.*, IX, 478.

⁷ Prümmer, *l. c.*, 373, 2, nota 3; *Monitore ecclesiastico*, vol. 36, pag. 275-276.

⁸ S. R. C., 20 Oct. 1922.

⁹ C. 5; Prümmer, *l. c.*, 373, 2; Matthaeus a Coronata, *l. c.*, 138, b, B; Vermeersch, *l. c.*, II, 514; Santamaria, *l. c.*, IV, 59, de Capitulo Toletano.

nec post Codicem; cum autem de facto ibi fit sepultura, non in loco elevato, sed in terra seu humi facienda est ¹.

Nomine personarum regalium veniunt illi qui in regione supremum tenent principatum eorumque filii et filiae, necnon ii qui ius habent succedendi in principatu ².

793. — III. Constitutio coemeteriorum. - 1° *Quibus concedatur proprium coemeterium.* - a) Paroeciae suum quaeque coemeterium habeant, nisi unum pluribus commune ab Ordinario loci sit legitime constitutum ³.

Licet autem de iure ordinario unaquaeque paroecia coemeterium proprium habere debeat, si tamen agatur de erigendo novo coemeterio licentia Ordinarii loci, cui ius benedicendi illud reservatur, requiritur.

Si Ordinarius pluribus paroeciis idem coemeterium constituerit, illud ut proprium unaquaeque paroecia considerare potest, nisi in ipso unicuique paroeciae pars determinata assignata sit. Idem valet et de coemeteriis municipalibus quae pluribus paroeciis inserviunt; immo haec coemeteria etiam a religiosis exemptis, qui eis uti debent, ut propria considerari possunt.

Nomine autem paroeciae, quibus ius conceditur proprium habendi coemeterium, non solum veniunt paroeciae et quasi-paroeciae proprie dictae, sed etiam quodlibet territorium cui praeest sacerdos cum cura paroeciali et nomine proprio ⁴.

b) Religiosi exempti, etiam non clericales, aut votorum simplicium, possunt habere coemeterium proprium, a communi coemeterio distinctum ⁵.

Etiam si communi utantur coemeterio, eodem modo ac paroeciae quae eodem utuntur, illud ut proprium considerare possunt; ideoque in eodem permittere possunt erectionem sepulcri maiorum ⁶, itemque oratorium semi-publicum regulares clerici pro se erigere possunt ⁷.

c) Etiam aliis personis moralibus vel familiis privatis permitti potest ab Ordinario loci peculiare sepulcrum, extra commune coemeterium positum, et ad instar coemeterii benedictum ⁸.

¹ Cfr. Many, *l. c.*, 142. Ferraris, *Bibliotheca*, v. *Sepultura*, n. 128; immo Augustine, *l. c.*, VI, 106, subordinat legem seu permissionem Codicis sepeliendi in ecclesia permissioni legis seu auctoritatis civilis, et legem civilem hanc tumulationem etiam Episcoporum et Cardinalium prohibentem dicit non posse appellari iniquam.

² Santamaria, *l. c.*, IV, 54-55.

³ C. 1208, § 1.

⁴ Vermeersch, *l. c.*, II, 518.

⁵ C. 1208, § 2.

⁶ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 777; S. C. Concil., 23 Ianuar. 1886; 16 Sept. 1871.

⁷ Cfr. supra ubi de oratoriis semi-publicis.

⁸ C. 1208, § 3.

Habetur in hoc casu non coemeterium proprie dictum, sed sepulcrum maiorum, sive gentilitium. In casu sufficere videtur benedictio tumuli, nec necessaria esse sollemnis constitutiva. Horum autem sepulcrorum exstructio extra coemeteria publica necessario a fidelibus facienda est de licentia *Ordinarii loci*, vel si facienda sit in coemeterio religiosorum exemptorum, de licentia *Ordinarii religiosi*.

d) Tum in coemeteriis paroecialibus ex licentia scripta *Ordinarii loci* eiusve delegati, tum in coemeterio proprio alius personae moralis, ex licentia scripta *Superioris*, fideles sibi suisque exstruere possunt sepulcra particularia; quae, de consensu eiusdem *Ordinarii* aut *Superioris*, possunt quoque alienare ¹.

Etiam haec sepulcra particularia sunt sepulcra maiorum ², quae si erigantur in coemeterio paroeciali, ius funeris acquirunt ecclesiae item paroeciali, si in coemeterio religiosorum, ecclesiae item religiosorum. Si agatur de exstrukione sepulcri in nostris regionibus ubi coemeteria sunt communia, quia municipalia, paroeciis et religiosis exemptis licentia exstruendi dari poterit aequo iure cum ab *Ordinario loci*, tum a *Superiore* etiam locali domus religiosae; si ab *Ordinario* detur licentia, ipse determinare debet in concedenda licentia, praesertim si coemeterium pluribus inserviat paroeciis, cuinam paroeciae ius funeris faciendi pro ibi sepeliendis spectet; si erigatur de licentia *Superioris* religiosi, ius funeris ad ecclesiam religiosam pertinere praesumitur.

Quodsi agatur de erigendo sepulcro particulari in coemeterio proprio personae moralis quae non sit paroecia aut ordo regularis iure faciendi funera gaudens, tunc persona moralis utique licentiam dare potest exstruendi sepulcrum in proprio coemeterio, attamen, ut iuribus sepulcri maiorum illud sepulcrum gaudeat, interventus *Ordinarii loci* est omnino necessarius, alioquin habebitur ibi solum locus tumulationis et non verum sepulcrum maiorum.

Si *Ordinarius* aut persona quae sibi suisque sepulcrum erigere curat in communi utique coemeterio, nihil circa ecclesiam funerantem determinaverint, si persona sepulcrum erigens sit domiciliata in paroecia cuius est coemeterium, illius paroeciae ecclesia erit ecclesia funerans; idemque valere putamus si paroecia illius qui sepulcrum sibi suisque erexit illo coemeterio legitime utatur ut proprio. Unicam exceptionem faciendam putamus pro casu quo persona illa pro licentia obtinenda ad religiosos recurrerit; tunc enim hoc ipso recursu videtur haberi sepulcrum maiorum veluti in ecclesia religiosorum erectum et ecclesia religiosorum erit in casu ecclesia funerans. Quodsi persona sibi sepulcrum erigens ibi non sit domiciliata nec coemeterium illud haberi possit ut proprium pro paroecia ubi domicilium habet illa persona, tunc recurrendum erit ad c. 1230, § 7.

Sepulcrum alienari potest; requiritur autem ad simoniam, in alienatione hac facienda, evitandam, ne pretium ratione benedictionis augeatur; item requiritur licentia *Superioris* religiosi, si coemeterium sit reli-

¹ C. 1209, § 1.

² Cfr. c. 1229, § 1.

giosum, aut Ordinarii loci. Dummodo haec licentia habeatur aliae sollemnitates ad bona ecclesiastica alienanda necessariae requiri non videntur.

Item licentiam concedens exstruendi sepulcrum in proprio coemeterio, pretium exigere potest tum pro usu exclusivo illius terrae, tum pro loco honorabiliori sepulturae ¹.

Attamen doctrina hic exposita de ecclesia funerante sepulcri maiorum, nostris diebus a pluribus auctoribus non admittitur, ut infra videbimus.

794. — 2° *Servanda in erectione coemeteriorum.* - a) Religiosi exempti, de licentia solummodo Superioris etiam localis, erigere sibi possunt coemeterium. Pro erigendo vero coemeterio paroeciali videtur necessaria licentia Ordinarii loci ².

b) Sepulcra sacerdotum et clericorum, ubi fieri potest, a sepulcris laicorum separata sint ac decentiori loco sita; praeterea ubi id commodum fuerit, alia pro sacerdotibus, alia pro inferioris ordinis Ecclesiae ministris parentur ³.

Haec paragraphus, ex *Rituali romano* excerpta ⁴, non strictam obligationem involvit.

c) Etiam infantium corpuscula, quatenus commode fieri potest, speciales et separatos ab aliis loculos et sepulturam habeant ⁵.

d) Quodlibet coemeterium sit undique apte clausum et caute custoditum ⁶.

Decet ut muro circumdetur; non excluditur tamen sepi aut fossae circumseptio.

e) Caveant Ordinarii locorum, parochi ac Superiores, ad quos spectat, ne in coemeteriis epitaphia, laudationes funebres ornatusque monumentorum quidquam prae se ferant a catholica religione ac pietate absonum ⁷.

Laudationes funebres Ordinarius clericis prohibere posse videtur sine sua licentia; a generali vero prohibitione, praesertim ubi viget coemeteria societatis civilis propria, prudentius abstinere poterunt Ordinarii ⁸.

¹ Cfr. Vermeersch, *l. c.*, II, 519; Many, *l. c.*, 152-153. Id tamen difficiliter admitti potest si agatur de coemeteriis municipalibus nostrarum regionum; tunc potius ius pretii recipiendi non ad Ordinarium aut ad Superiorem pertinet, sed ad civitatem cuius est proprium coemeterium; nisi iam antecederet Ordinarius aut Superior sibi coemeterii partem a municipio emerint.

² Cfr. *Acta et Decreta Concilii plenarii Americae latinae*, a. 1900, n. 916.

³ C. 1209, § 2.

⁴ Cfr. *Rituale romanum*, tit. VI, cap. 1, n. 10 in ed. a. 1925, n. 21.

⁵ C. 1209, § 3; ex *Rituali romano*, ut supra, tit. VI, cap. 6, n. 1.

⁶ C. 1210.

⁷ C. 1211.

⁸ *Concilium Plenarium siculum*, a. 1920, can. 165-166, haec habet: « Post datam extremam absolutionem clerus recedat, quin remaneat ad audiendas orationes funebres,

f) Praeter coemeterium benedictum alius, si haberi queat, locus sit, clausus item et custoditus, ubi ii humentur quibus sepultura ecclesiastica non conceditur ¹.

Etiam istos, sepultura ecclesiastica privatos, non vult pia mater Ecclesia omni officio humanitatis privari; et quia, licet indigni, eius tamen subditi, quia baptizati supponuntur, eis assignat locum non quidem benedictum, sed clausum et custoditum.

Quodsi locus eis specialiter assignatus haberi non possit; videntur posse, dispensatione partiali a lege, vel epikia, in loco sacro sepeliri, nec eorum sepultura in hoc casu videtur violari coemeterium benedictum ².

795. — 3° *Benedictio et violatio coemeteriorum.* - a) Coemeteria ecclesiastica antequam in eis fidelium corpora sepeliantur benedicenda sunt ³.

Ritus benedictionis triplex habetur: benedictionis sollemnioris Episcopis aliisque quibus ius est loca sacra consecrandi reservatae ⁴, quae essentialiter consistit in benedictione quinque crucium in coemeterio antea ordinate dispositarum ⁵.

Habetur deinde benedictio constitutiva minus sollemnis quae habetur in *Rituali romano* ⁶. Hanc dare possunt ii qui loca sacra benedicere possunt ⁷.

Habetur deinde benedictio tumuli quae in *Rituali* pariter ⁸ continetur et danda est tumulis aut sepulcris particularibus, in loco non benedicto, aut etiam benedicto, si agatur de sepulcro exstructo ex materia non benedicta; haec a quolibet sacerdote dari potest; non est probabilius constitutiva ⁹.

Etiam coemeteria civilia, si, qui in eis sepeliendi sunt, sint ex maiore parte catholici, benedici possunt ¹⁰.

b) Quae de interdicto, violatione, reconciliatione ecclesiarum canones praescribunt, etiam coemeteriis applicantur ¹¹.

quae a laicis viris fieri forte contingat. Sacerdotes orationes funebres ne agant nisi exhibito prius Ordinario loci exemplari sermonis habendi ». Cfr. etiam S. C. Consist., 28 Iunii 1913, n. 21, *A. A. S.*, IX, 332; Haring, *l. c.*, 568, nota 5.

¹ C. 1212.

² Cfr. supra n. 790 et c. 1206, § 2.

³ C. 1205, § 1.

⁴ Cfr. 6. 1155; *Pontificale romanum*, tit. *De coemeterii benedictione*.

⁵ Cfr. Many, *l. c.*, 144, 1.

⁶ Tit. VIII, cap. 29.

⁷ C. 1156.

⁸ Tit. VI, cap. III, n. 12.

⁹ Cfr. Many, *l. c.*, 144, 3.

¹⁰ Cfr. supra n. 790, ubi de c. 1206, § 2.

¹¹ C. 1207. De interdicto coemeteriorum cfr. cc. 2271; 2272. De violatione cfr. cc. 1172, § 1-2 et 1173; de reconciliatione cc. 1174-1177; exhumatio tamen de qua in c. 1175 non videtur necessaria si agatur de coemeterio civili pro regionibus ubi ius Ecclesiae de coemeteriis non agnoscitur, quod tamen vi c. 1206, § 2 benedictum fuerit. — Poenas in violatores coemeteriorum cfr. in cc. 2328; 2329.

Exsecratio coemeteriorum proprie non habetur, nec haberi potest cum benedictio adhaereat solo; poterit tamen haberi ex auctoritate Ordinarii loci ¹.

c) De immunitatibus coemeteriorum Codex nihil habet; quare, salvo meliori iudicio, eae non videntur amplius valere nisi quatenus ipso iure naturae statuuntur et eo termino restrictae ².

Attamen coemeteria benedicta sunt, sicut alia loca sacra, exempta a iurisdictione civili et Ecclesia ibi suam iurisdictionem libere exercere potest ³.

Iterum hic quaestio incidit de conflictu societatis ecclesiasticae et civilis; quare lubet hic ad hunc conflictum solvendum iura quae societati civili in hac materia agnosci possunt definire. Potest igitur Status: Iubere ut sepulturae fiant extra locos habitatos; determinare profunditatem fossarum earumque inter se distantiam; prohibere ne cadavera citius aut nimis tarde sepeliantur; exigere ut occisorum et aliorum etiam defunctorum, de quorum mortis causa exquirendum sit, non sepeliantur statim ante investigationem; iubere ut tempore pestis corpora recto tramite sepulturae demandentur ⁴.

796. — IV. De praematura humatione et de exhumatione cadaverum. - 1° Nullum corpus sepeliatur, praesertim si mors repentina fuerit, nisi post congruum temporis intervallum, quod satis sit ad omnem prorsus de vero obitu dubitationem tollendam ⁵.

Hanc materiam de tempore humandi cadavera etiam christianorum, competentiae auctoritatis civilis esse affirmant probati catholici auctores ⁶; quam ob rem vim solummodo iuris devolutivi hunc canonem habere dicendum est, et superfluum prorsus esse pro regionibus ubi lex civilis his necessitatibus providet.

In casu vero legis civilis deficientis, canon servandus omnino est ad periculum, quod non est mere hypotheticum, evitandum sepeliendi viventes.

Quaenam autem sint certa mortis signa, docent medici et etiam canonistae et theologi qui de hac re scripserunt ⁷.

2° Nullum cadaver perpetuae sepulturae ecclesiasticae ubivis traditum exhumare licet, nisi de licentia Ordinarii. Ordinarius

¹ Cfr. c. 1187; Many, *l. c.*, 145.

² Matthaeus a Coronata, *l. c.*, 149; Haring, *Grundzüge...* pag. 573, nota 4. Cfr. etiam Reiffenstuel, *l. c.*, III, tit. 49, n. 11; et cc. 1214; 2325; 2328; 2329.

³ C. 1160.

⁴ Ita Many, *l. c.*, 226; cui assentitur Augustine, *l. c.*, VI, 113-114.

⁵ C. 1213.

⁶ Ita Many, *l. c.*, 226, 2; Vermeersch, *l. c.*, II, 523; Augustine, *l. c.*, VI, 112-113.

⁷ Cfr. Ferreres-Geniesse, *La morte reale e la morte apparente in relazione ai sacramenti, alla frequenza delle inumazioni premature, ai mezzi per rianimare i presunti morti e per istuggire al pericolo di essere sepolti vivi*, Roma, 1907, ed. 2; cfr. etiam Ferraris, *Bibliotheca*, v. *Sepultura*, n. 216 et additiones ex aliena manu n. 2; itemque Santanaria, *l. c.*, IV, 61-62; Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, n. 946-950.

autem licentiam non concedat, nisi cadaver ab aliis corporibus certo discerni possit ¹.

Etsi agitur de coemeterio societatis civilis proprio, licentia tamen Ordinarii est necessaria, saltem si coemeterium sit benedictum; non requiritur e contra licentia si cadaver non est sepultum sepultura ecclesiastica ², nec item si provisorie tantummodo datum sit sepulturae, ut, e. g., tempore belli pro morientibus in locis legi martiali subiectis ³.

Ordinarius, si agatur de exhumando cadavere sepulto in coemeterio religiosorum exemptorum, est Superior maior.

CAPUT II.

De cadaveris translatione ad ecclesiam, funere ac depositione.

797. — I. De obligatione dandi sepulturam ecclesiasticam. - Nisi gravis causa obstet, cadavera fidelium, antequam tumultentur, transferenda sunt e loco in quo reperiuntur ⁴, in ecclesiam, ubi funus, idest totus ordo exsequiarum quae in probatis liturgiis libris describuntur, persolvatur ⁵.

De gravi hic agitur obligatione a qua solummodo causa gravis et realis excusare potest ⁶. Totus exsequiarum ordo peragendus est qualis a Codice ⁷ et a *Rituale romano* describitur ⁸.

Potest tamen haberi causa excusans a tanto quae tamen non sufficit ad excusandum a toto funere seu a toto ordine exsequiarum ⁹; ita ob temporis angustiam omitti potest officii defunctorum recitatio; omitti potest delatio cadaveris in ecclesiam ob imminens periculum morbi tempore epidemiae, non vero ob populi clerice offensionem ¹⁰.

Prohibitio legis civilis ut casus vis maioris considerari potest. Contra hanc prohibitionem ius est fidelibus et clero protestationes faciendi ad eius abrogationem obtinendam ¹¹.

¹ C. 1214, § 1-2; cfr. etiam c. 1242.

² Cfr. c. 1204.

³ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 113; Vermeersch, *l. c.*, II, 524.

⁴ Intellige hic locum ubi defunctus mortuus est: Augustine, *l. c.*, VI, 115.

⁵ C. 1215.

⁶ Augustine, *l. c.*, VI.

⁷ C. 1204.

⁸ *Rituale romanum*, tit. VI.

⁹ Cfr. *Rituale romanum*, tit. VI, cap. III, n. 16-17.

¹⁰ C. S., 15 Oct. 1919, *A. A. S.*, X, 478. Admittit tamen Augustine, VI, 115, contra Prümmer, *l. c.*, 376, legitimam contrariam consuetudinem, saltem pro magnis civitatibus.

¹¹ En quae de simili prohibitionem in Hispania catholica vigente scribit Santamaria, *l. c.*, IV, 64: « Esta prohibición es contraria a la voluntad del pueblo, no tiene verdadero fundamento, en razones higiénicas, es contraria al derecho eclesiástico, es causa de gran merma de los derechos parroquiales, priva de sufragios a los difuntos y lenitivo a las familias de los mismos, es un atentado al libre ejercicio del culto y a los derechos de la iglesia y es una ley indigna de pueblos civilizados ».

Certe in toto exsequiarum ordine comprehenditur quoque Missae exsequialis celebratio, a qua tamen excusari putamus cappellanos magnorum hospitalium ubi quotidie plures moriuntur, si pro Missae celebratione specialiter provisum non sit; in casu sufficet exsequias super singulos defunctos meliori quo fieri poterit modo peragere ¹.

Nec ipse defunctus, nec multo minus parentes eius sepulturam ecclesiasticam excludere valent, licet utique fas sit omnibus renuntiare *sepulturae cum pompa factae* ².

Si gravis adsit causa non deferendi cadaver ad ecclesiam, funus tamen in ipsa ecclesia cum Missa exsequiali omitti non debet; qua de re monendi sunt fideles ³. Ad faciliorem reddendam praescriptionem faciendi funera, S. R. Congr. concessit ut pro defunctis pauperibus Missa exsequialis sine cantu celebrari possit cum iisdem privilegiis ac si esset sollemnis ⁴.

Non excusatur clerus ab onere associandi cadavera ex eo quod eadem curru equis tracto transferantur ⁵.

798. — II. De ecclesia funerante. - 1° *Principia generalia.* -

a) Ecclesia funerans est ecclesia in quam defunctus, funeris causa, transferendus est ⁶.

Hic igitur nihil quaerimus de ministro funerum, nec de personis quibus emolumenta occasione funerum proveniunt. Licet enim maximam inter se relationem habeant haec tria: ecclesia funerans, minister funerum et perceptio emolumentorum ita ut is sit minister qui ecclesiae rector, et is percipiat emolumenta qui minister est funerum, id tamen exceptiones admittit, ut melius ex dicendis patebit ⁷.

Dicitur dein *in quam defunctus transferendus est*, licet enim de facto, quavis ex causa eo non transferatur, illa tamen semper iuridice ecclesia funerans remanet, in quam de iure esset transferendus.

b) In determinanda autem ecclesia funerante hic ordo servandus est:

α) Ecclesia a defuncto electa aut sepulturae aut coemeterii electi semper omnibus praeferenda est ⁸.

Contestantur hoc principium quatenus praeferentia datur per ipsum non solum ecclesiae electae electione directa ipsius ecclesiae, sed quatenus

¹ Cfr. Vermeersch, *l. c.*, II, 526.

² Wernz, *l. c.*, III, 780; Antonielli, *De re funeraria*, Bergamo, 1919, pag. 11.

³ S. R. C., 28 Februar. 1920.

⁴ S. R. C., 9 Maii 1899; Brehm, *Synopsis additionum et variationum in editione typica Missalis romani*, p. 28 et 178; adverte tamen hoc privilegium esse pauperum qui Missae sollemnis stipendium solvere non possunt.

⁵ S. R. C., 5 Mart. 1870, *Decret. auth.* 3212; quod extenderim ad tractionem automobile factam.

⁶ Cc. 1204, 1215.

⁷ Cfr. interim cc. 1230, § 4 et 1236.

⁸ C. 1216, § 1.

ecclesia eligitur electione sepulturae simpliciter aut coemeterii aliqui moderniores, ius novum a Codice in hac materia introductum fuisse docentes; quod tamen probandum est claris argumentis, alioqui a iure vetere quo electione sepulturae simpliciter sumptae et ecclesia electa praesumebatur, recedendum non erit ¹.

β) Secundo loco, si electiva non habeatur, alii praefertur ecclesia sepulcri maiorum, aut coemeterii sepulcri maiorum ².

At de hoc iterum sermo redibit. Etiam hoc principium a quibusdam modernioribus impugnatur non validis, ut videtur, argumentis.

γ) Si nec ecclesia electiva nec sepulcri maiorum, a paroeciali distincta, habeatur, tunc ecclesia paroecialis erit ecclesia funerans ³.

Haec valent generatim, nisi exceptio probetur, pro omnibus fidelibus et ius commune ordinarium constituunt; sunt tamen plures exceptiones quae ad ius speciale pertinent, quaeque in Codice afferuntur ⁴.

799. — 2° *De ecclesia funerante ex iure communi et ordinario.* - a) Ecclesia funerans ex iure ordinario est ecclesia propriae defuncti paroeciae. Si defunctus plures habuerit paroecias proprias, ecclesia funeris est ecclesia paroeciae in cuius territorio decessit. In dubio de iure alius ecclesiae, ius propriae paroeciae semper praevalere debet ⁵.

Propria paroecia ea est in qua quis, dum viveret, domicilium aut quasi-domicilium verum aut legale habuit; pro vagis vero aut pro solo domicilio dioecetano gaudentibus paroecia actualis commorationis seu potius paroecia decessus. Domicilium et quasi-domicilium in hac re aequiparantur ⁶.

Pro domibus in confinio duarum paroeciarum positis, domicilium censetur esse in paroecia ex qua habetur aditus principalis, si vero in utraque paroecia sit aditus aequae principalis, utriusque paroeciae ecclesia aequo iure gaudet ⁷.

¹ Cfr. Tondini, *De ecclesia funerante*, 1927, passim.

² C. 1229. Augustine, *l. c.*, VI, 116-117 dubium insinuare videtur de vi huius regulae; at immerito prorsus ut ex can. 1219, § 1 deducitur, eique contradicunt communiter auctores; cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, libr. III, 28, n. 9; Many, *l. c.*, 162; Vermeersch, *l. c.*, II, 527; Rossi, *l. c.*, n. 63 sq.

³ C. 1216, § 1.

⁴ Dispositionibus iuris ordinarii et communis etiam Ordinarius loci vi c. 464, § 2 derogare potest; et maiori ambitu consuetudo aut ius particulare a S. Sede confirmatum vel statutum; de his autem iuribus particularibus hic agere non vacat; cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 161-163.

⁵ Cc. 1216-1217.

⁶ S. C. C., 9 Iunii 1923.

⁷ Cfr. S. C. EE. et RR., 6 Mart. 1870; S. C. C., 22 Iun. 1842; Alberti, *Theologia pastoralis circa sepulturam ecclesiasticam et ius funerum* ², n. 20, III; D'Annibale, *Summula*, I, 113, nota 12; cfr. tamen etiam Ferraris, *Bibliotheca*, v. *Sepultura*, n. 84 et 209-211; Vito Russo, *Codex canonicus*, I, Acireale, 1927, pag. 193 in nota.

Paroeciae personales aut personales mixtae eodem fere iure reguntur; ad dignoscendum autem quaenam propria paroecia in his adiunctis consideranda sit ad ius quo huiusmodi paroeciae constitutae sunt recurrendum est ¹.

Cum quis possit pluribus simul domiciliis aut quasi-domiciliis gaudere, patet facile qua ratione possit habere plures paroecias proprias; regula autem statuta qua in casu decernitur paroecia decessus praevaleare, ut patet, valet solum in casu quo ibi defunctus saltem quasi-domicilium habuerit, nec alibi elegerit sepulturam aut sepulcrum maiorum habeat.

Paroeciae nomen hic late sumitur pro quolibet territorio cui praesit rector nomine proprio seu sine dependentia ab alio paroco.

Dubium de iure *alius ecclesiae* potest esse *iuris* aut *facti*; quodvis sit positivum esse debet.

Si dubium sit inter ecclesias paroeciales proprias, pro solutione adeundi sunt cc. 1216, § 2, et 1218, § 1-3.

b) Licet mors acciderit extra propriam paroeciam, cadaver tamen in ecclesiam paroeciae propriae quae vicinior sit, ob funus transferendum est, si ad eam commodè pedestri itinere asportari possit; secus in ecclesiam paroeciae in qua mors accidit.

Ordinarii est pro suo territorio, inspectis peculiaribus circumstantiis, distantiam aliaque adiuncta designare, quae translationem cadaveris ad ecclesiam funeris aut locum sepulturae incommodam reddant; et si paroeciae ad diversas dioeceses pertineant, designatio attenditur Ordinarii dioecesis in qua defunctus supremum diem obiit.

Licet translatio ad ecclesiam funeris aut ad locum sepulturae incommoda sit, semper tamen integrum est familiae, heredibus aliisque quorum interest cadaver illuc deferre, susceptis translationis expensis ².

Statuitur hoc canone norma ad determinandam ecclesiam funeris pro defunctis extra propriam paroeciam et determinatur quousque localiter extendatur ius ecclesiae paroeciae propriae.

Regula autem data a Codice ³ ad hoc reducit quod ius propriae paroeciae non extenditur ultra locum ab Ordinario loci determinatum ad designandam incommodam translationem. In determinanda vero incommoda translatione Ordinarius attendere debet praecipue ad distantiam, quae pedestri itinere, non via ferrea aut aliis translationis modis etiam iure admissis computanda est, necnon ad alia adiuncta et peculiaria locorum circumstantias, quibus fieri potest ut quae incommoda translatio censetur

¹ Cfr. Vermeersch, l. c., II, 528; Augustine, l. c., VI, 117.

² C. 1218, § 1-3.

³ Paulo aliter ante Codicem rem definiebat Bonifacius VIII, c. 3, 3, 12 in 6, « dummodo absque periculo... valeat deportari » quod periculum explicabant aliqui de itinere unius diei; cfr. Many, l. c., 171; Augustine, l. c., VI, 119.

in civitate, ubi populus maioribus commoditatibus gaudet, non censeatur talis montium incolis et rusticis.

Intra terminum ab Ordinario loci statutum et designatum ius propriae paroeciae absolutum est nec impugnari potest, ne a parentibus quidem defuncti.

Quodsi mors acciderit in loco a quo, iuxta determinationem ab Ordinario factam, incommoda est translatio, ius conceditur parentibus aut aliis quorum interest eligendi inter ecclesiam paroeciae decessus et ecclesiam propriae defuncti paroeciae, dummodo in hoc altero casu, iidem quorum interest eo transferri curent defuncti cadaver suis expensis. Item in hoc casu, si plures fuerint defuncti paroeciae propriae, ius conceditur parentibus et iis quorum interest eligendi inter ipsas ubinam faciendum sit funus, nec necessario, ut videtur, ecclesia vicinior aut vicinior paroecia propria est eligenda ¹.

Quae norma directe quidem pro sepeliendis in propria paroecia iure communi et ordinario statuta est, sed sine dubio etiam casibus sepulturae electae aut sepulcri maiorum applicanda erit.

Codex bis hoc c. 1218 loquitur de translatione non solum ad *ecclesiam funeris*, sed et de translatione ad *locum sepulturae*; prima dictio videtur intellegenda de translatione ad ecclesiam ex iure communi et ordinario de quo hucusque, necnon de ecclesia propria ex iure speciali, e. g., Cardinalium, regularium etc.; altera vero dictio videtur intellegenda de loco sepulturae iuridice constituto seu de sepulcro maiorum aut etiam de electo sepulcro in determinato coemeterio alicuius personae moralis per quae indirecte determinatur ecclesia funerans ut ex infra dicendis patebit ².

800. — 3° *De ecclesia funerante ex iure ordinario speciali.* - a) *Pro Cardinalibus et Episcopis.* - α) Si S. R. E. Cardinalis in Urbe decesserit, corpus transferendum est, funeris causa, in ecclesiam quam Romanus Pontifex designaverit; si extra Urbem, in ecclesiam insigniorem civitatis seu loci ubi mors accidit, nisi Cardinalis aliam elegerit ³.

Clausula *nisi Cardinalis aliam elegerit* ad totam paragraphum referenda videtur ⁴.

Idem ac de ecclesia electa dicito de ecclesia sepulcri maiorum ⁵.

Si Romanus Pontifex nullam designaverit ecclesiam, Cardinalis in Urbe defunctus transferendus est in ecclesiam sui tituli, licet ibi non habitaverit ⁶.

¹ Rossi, *l. c.*, pag. 151, NB.; n. 78, 3, c.

² Cfr. c. 1229, § 1.

³ C. 1219, § 1. Ecclesia funerans pro R. Pontifice defuncto est Basilica Vaticana; Matthaeus a Coronata, *l. c.*, n. 172; Vecchiotti, *Institutiones canonicae* ¹⁹, vol. II, § 59, 3, pag. 142-143.

⁴ Cfr. c. 1223, § 1; Cocchi, *l. c.*, vol. 5, n. 58, contra Eichmann, *l. c.*, 401 et Haring, *Grundzüge...* p. 574, nota 9; cfr. tamen Blat, *l. c.*, pag. 93, n. 77.

⁵ Ferraris, *Bibliotheca*, v. *Sepultura*, n. 60; Many, *l. c.*, 176.

⁶ Ferraris, *l. c.*, n. 60 et sq.; Many, *l. c.*, 176; Cocchi, *l. c.*, n. 58; cfr. tamen Wernz, *l. c.*, III, 775 et *Acta S. Sedis*, vol. XV, pag. 553 sq. ubi etiam de statutis cleri romani circa hanc materiam.

ß) Defuncto Episcopo residentiali, etiam cardinalitia dignitate aucto, aut Abbate vel Praelato *nullius*, corpus, funeris causa, transferri debet in ecclesiam cathedralem, abbatialem vel praelatitiam, si id commodè fieri possit; secus, in ecclesiam insigniorem civitatis seu loci, nisi in utroque casu defunctus aliam ecclesiam elegerit ¹.

Quod canon dicit de ecclesia electa, intelligunt quidam etiam de ecclesia sepulcri maiorum ².

Episcopus titularis iure ordinario, ut simplices fideles, regitur, nisi beneficiarius residentialis sit aut Nuntius vel Legatus Apostolicus ³. Praefecti et Vicarii Apostolici eodem iure ac Episcopi residentiales circa sepulturam regi videntur ⁴; idem affirmandum videtur de Administratoribus Apostolicis permanentè constitutis ⁵ necnon de Episcopis coadiutoribus, saltem si dati sint Episcopo inhabili ⁶.

Si Episcopus duas aequè principaliter unitas rexerit dioeceses, transferendus erit in ecclesiam cathedralis dioecesis ubi decessit; si dioeceses non fuerint aequè principaliter unitae, in ecclesiam dioecesis principalioris ⁷.

b) *Pro beneficiariis residentialibus.* - Beneficarii residentiales ad ecclesiam sui beneficii transferendi sunt, nisi aliam sibi elegerint ecclesiam funeris ⁸.

Quod affirmat canon de ecclesia electa, extendunt auctores ad ecclesiam sepulcri maiorum et etiam ad ecclesiam sepulcri proprii beneficiatorum aut clericorum, si habeatur ⁹.

Ecclesia beneficii est ecclesia funerans, licet non sit paroecialis aut licet beneficiarius extra paroeciam beneficii residentialis habitaverit ¹⁰.

Etiam beneficiariis applicandus est c. 1218 de commoda vel incommoda translatione defuncti.

c) *Pro religiosis.* - Professi religiosi ac novitii, defuncti transferendi sunt ad ecclesiam vel oratorium suae domus vel saltem suae religionis, nisi novitii aliam ecclesiam ad suum funus elegerint;

¹ C. 1219, § 2.

² Ferraris, *l. c.*, v. *Sepultura*, n. 66; contra Many, *l. c.*, 174.

³ Cfr. c. 1220; Many, *l. c.*, 175.

⁴ Cfr. c. 294, § 1.

⁵ Cfr. c. 315, § 1.

⁶ Cfr. cc. 354 et 351, § 2.

⁷ Ferraris, *l. c.*, v. *Sepultura*, n. 66.

⁸ C. 1220.

⁹ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 28, n. 14; Ferraris, *l. c.*, v. *Canonicus*, VIII, 11 sq.; Vecchiotti, *l. c.*, II, § 59, 3°, pag. 143; Many, *l. c.*, 177-179; Vermeersch, *l. c.*, II, 530, 5; Cocchi, *l. c.*, vol. 5, n. 58, 8; Augustine, *l. c.*, VI, 121.

¹⁰ (Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 121, ubi tamen in hoc casu iura paroecialia reservat parochi propriae defuncti paroeciae ex antiqua iurisprudèntia; cfr. S. R. C., 18 Dec. 1756 ad 11. *Decret. auth.* 2441.

ius autem cadaver levandi et ducendi ad ecclesiam pertinet semper ad Superiorem religiosum.

Si longe moriantur a domo, ita ut in ecclesiam suae domus vel suae religionis commode asportari nequeant, funerandi sunt in ecclesia paroeciae decessus, nisi novitius aliam elegerit, aut ii quorum interest, i. e. Superiores, ad ecclesiam suae religionis asportari curent suis expensis ¹.

Famuli actu servientibus et intra domus septa stabiliter commorantes, eodem ac novitii iure reguntur, si intra domum moriantur, si vero extra domum defuncti sint, iure communi fidelium reguntur ².

Hoc canone reguntur religiones omnes virorum etiam laicales ³ et iuris dioecesani ⁴.

Fugitivi, apostatae, quousque dimissi non sint, itemque exclaustriati cum adhuc sint religiosi, iure religiosorum regi videntur ⁵.

Regula hoc canone statuta exclusiva est ita ut religiosis applicari non debeat regula generalis de ecclesia electiva aut de ecclesia sepulcri maiorum ⁶. Nostris tamen diebus, ubi religiosi proprium coemeterium a paroeciali distinctum non habent, sepeliri posse videntur in sepulcro maiorum, si quod habeant ⁷.

Religiosae *moniales* sive intra sive extra domum morientes, deferendae sunt in ecclesiam seu oratorium suae domus aut religionis eodem modo ac viri ⁸; religiosae vero congregationum eodem iure reguntur saltem si exemptae sint a parocho ⁹.

Famuli actu servientes sunt omnes qui vel mercede ducti aut sine mercede suam operam intra domum praestant; domus septa considerari

¹ Si alicubi lege civili aut alia gravi causa cadavera in ecclesiam asportari non possint, sed directe ad locum tumulationis, ius paroeciae decessus in hoc casu nullum esse videtur, licet corpus Superiores ad coemeterium suae domus vel religionis transferendum non curent, saltem si coemeterium non sit paroeciale stricte dictum sed municipale.

² C. 1221, § 1-3.

³ Id plures saltem de religionibus etiam laicalibus affirmant, ut Fanfani, *De iure religiosorum*, n. 97; Creusen, *Religieux et religieuses* ², p. 51, n. 90; Rossi, *l. c.*, p. 100-101, n. 5, a; Pierre Bastien, *Directoire canonique à l'usage des congrégations à vœux simples* ³, (1923), 374, etc., contra alios, ut Leitner, *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, pag. 347; Hansen, *Das Ordensrecht*, p. 80, b; Balmès, *Les religieux*, pag. 207 in nota; in casu tamen religionis laicalis minister funeris erit cappellanus religiosorum.

⁴ Leitner contra communiorem doctrinam omnibus religionibus votorum simplicium exemptionem in hac re denegat; immerito tamen; cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, n. 176, nota 3; Tondini, *De ecclesia funerante*, 1927, pag. 44.

⁵ Cocchi, *l. c.*, n. 58, pag. 105; exclaustros excludit Blat, *l. c.*, pag. 94; cfr. etiam Tondini, *l. c.*, pag. 44.

⁶ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 28, n. 18; Many, *l. c.*, 180.

⁷ Cocchi, *l. c.*, pag. 105.

⁸ Creusen, *l. c.*, n. 91, 3; Rossi, *La sepoltura ecclesiastica*, pag. 100-101, n. 55, 5, a; contra alios cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, n. 177, pag. 172, nota 4.

⁹ Cfr. Brandys, *Kirchliches Rechtsbuch für die religiösen Laiengenossenschaft*, n. 141-142, praesertim vero pag. 150; Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, 965.

etiam posse videtur collegium pro externis convictoribus adhibitum domui tamen adnexum ¹.

Exemptione famuli gaudent etiam si religio cui inserviunt non sit exempta aut sit laicalis ².

Famuli extra domum defuncti deferri debent ad ecclesiam domus religiosae si eam elegerint ³.

Mulieres quae de licentia S. Sedis aliquod monasterium ingressae sunt animo ibi manendi perpetuo, itemque viri qui eodem animo aliquam religiosam domum sunt ingressi, iure religiosorum reguntur ⁴.

Postulantes et alumni scholarum apostolicarum, nisi speciale habeatur privilegium exemptionis quod ad ipsos extendatur, iure communi et ordinario reguntur ⁵.

Tertiarii et tertiariae in religiosa aliqua domo viventes eodem ac religiosi iure reguntur ⁶.

Tertiarii vero degentes in suis domibus certo iure eligendi sibi sepulturam sicut ceteri fideles gaudent atque eligere possunt ecclesiam sodaliti; si id non fecerint, adhuc ipsis Sancta Sedes non semel agnovit ius ut eorum cadavera ad ecclesiam sodaliti deferrentur, exclusa ecclesia paroeciali ⁷; veruntamen circa hoc multum consuetudini, qua iura et privilegia etiam abrogari possunt, deferendum est ⁸.

Fratres Minores et Praedicatores privilegio gaudent sepeliendi in suis ecclesiis, ibique consequenter funera faciendi fidelium qui dum viverent ab ipsis petierunt habitum religiosum ut in ipso sepelirentur; attamen in habitu concedendo id eis declarare tenentur ⁹.

d) *Pro defunctis in hospitali, pro convictoribus et hospitibus religiosorum.* - Quod attinet ad defunctos qui in domo etiam regulari vel collegio debebant ratione hospitii, educationis vel infir-

¹ Cfr. Augustine, *l. c.*, III, 142-143 et VI, 124.

² Id sat clare ex canone deducitur; Bastien, *l. c.*, 378; Melo, *De exemptione regularium*, pag. 64, eandem regulam etiam famulis in monasteriis monialium aut sororum a paracho exemptarum applicat; contra Lyszezarczyk, *Compendium privilegiorum regularium*, (1906), pag. 178.

³ Bastien, *l. c.*, 376, ubi in nota concedit parentibus defuncti aut etiam Superiori religioso ius defunctum ad ecclesiam religiosam deferendi si id faciant suis expensis.

⁴ Cfr. D'Annibale, *l. c.*, 113; Alberti, *De sepultura ecclesiastica* ², (1905), n. 29, IV.

⁵ Ita interpretatio, ut videtur, extensiva: decisum est a C. I. 20 Iulii 1929, ad IV: An praescriptum can. 1221 extendatur etiam ad postulantes et ad alumnos scholarum apostolicarum in religionibus. *R. Negative*; *A. A. S.*, XXI, 573. Cfr. de hac interpretatione Maroto, in *Commentarium pro religiosis*, X, 334-341.

⁶ Piat, *Praelectiones iuris regularis* ², pag. 115; Victorius ab Appeltern, *Compendium praelectionum iuris regularis*, n. 544, pag. 463; Ferrari, *De statu religioso*, n. 78, p. 201.

⁷ Cfr. causam *Triceriens.*, 18 Mart. 1887, in *A. Sanctae Sedis*, vol. XX, pag. 103 sq.; item *Sipontin.*, 10 Mart. 1893, *Acta Sanctae Sedis*, vol. XXVI, p. 238 sq.; *Monitore ecclesiastico*, vol. 5, part. 1, pag. 119; vol. 8, part. 1, pag. 124; Mocchegiani, *Iurisprudentia ecclesiastica*, vol. II, 691 et 1219 sq.

⁸ Cfr. causam *S. Iacobi in Chile*, 15 Nov. 1916 in Rota romana agitata, *A. A. S.*, X, p. 256-267, in qua tamen argumenta allata pro sententia non omnia sunt convincentia; cfr. Vermeersch, *Periodica*, vol. IX, pag. 147.

⁹ Cfr. Ferraris, *l. c.*, v. *Sepultura*, n. 54 sq.; Confettium, *Privilegiorum sacrorum ordinum fratrum mendicantium et non mendicantium collectio*, Venetiis, 1610, pag. 59, 67, 381.

mitatis, et ad defunctos in hospitali, servandum est ius commune et ordinarium omnium fidelium, nisi ius speciale pro ipsis in aliquo loco constitutum sit aut aliquod privilegium pro omni loco concessum probetur ¹.

Codex dicit: *nisi constet de iure particulari*; licet ius particulare etiam a S. Sede statui possit, id tamen generatim non fit et Ordinariis locorum eius constitutio committitur; ipsa igitur canonis dictione significatur circa hos omnes exemptionem a parcho concedere posse Episcopum, quod iam ante Codicem communius admittebant auctores ².

Privilegium exemptionis pro alumnis collegiorum concessum pluribus Ordinibus religiosis et Congregationibus aliis etiam regularibus vi communicationis privilegiorum extensum fuisse iam ante Codicem docebant plures auctores ³.

Codex memorat solum ius particulare et privilegium; evidenter tamen in iure particulari comprehenditur etiam ius consuetudine introductum aut praescriptione firmatum ⁴.

e) *Pro defunctis in seminario*. - Defunctorum in seminario ecclesia funerans est ecclesia seminarii ⁵.

Nomine seminarii intelligitur collegium, non tamen persona moralis *collegialis*, principaliter ad clericorum institutionem constitutum, licet alii etiam alumni ibi recipiantur, qui proinde si ibi decedant in ecclesiam seminarii asportandi sunt ⁶.

Codex c. 1222 loquitur *de iis qui in seminario moriuntur*; attamen idem affirmandum videtur de iis qui habitualiter ibi degunt et velut domicilium habent etsi eos extra seminarium mori contigerit ⁷.

Si tamen morientes in seminario sepulcrum maiorum habeant, aut ecclesiam funeris elegerint, in eam transferendi esse videntur ⁸.

¹ C. 1222.

² C. 464, § 2; Bouix, *De iure regularium*, 1857, I, pag. 671-672; II, pag. 208-209; Wernz, *l. c.*, II, 828; Many, *l. c.*, 172, 5, b; S. C. EE. et RR., 18 Mart. 1898; S. Rota R., 29 Maii 1914; 25 Februar. 1919; 25 Mart. 1915 iterumque apud Signaturam Apost., 11 Mart. 1916; S. C. Concil., 22 Iunii 1907.

³ Cfr. Victorium ab Appeltern, *Compendium Praelectionum iuris regularis*, qu. 544, 2 et 671, 4; Mocchegiani, *l. c.*, I, 1053 sq.; Lyszczańczyk, *l. c.*, pag. 180; Vermeersch, *De religiosis*, n. 518, b; Bouix, *l. c.*, vol. II, pag. 206; pag. vero 109 haec habet: « In hypothesi... quod dictum ius (exemptionis)... regularibus competat, ... non potest ipsis adimi Episcopi auctoritate. Hinc nihil consultius videtur, quam ut... a lege parochiae eiusmodi iuvenes et puellae decreto episcopali prorsus liberi declarentur. Et sic videmus de facto in praxi generatim inductum ».

⁴ Cocchi, *l. c.*, 58, pag. 106-107; Vermeersch, *Epitome*, II, 529, 2.

⁵ C. 1222 et 1368.

⁶ Cfr. Vermeersch, *De exemptione seminariorum*, in *Ius pontificium*, II, 71, ubi tamen excludere videtur a iure funerandi rectoris alumnos externos in seminario casu decedentes, saltem si inde ad locum sui domicilii facile seu commode transferri possint. Certo tales ad ecclesiam seminarii non sunt afferendi si extra seminarii septa decesserint.

⁷ Cfr. Vermeersch, *l. c.*, in *Ius Pontificium*, II, pag. 70-71.

⁸ Cc. 1223, § 1 et 1229, § 1.

Si vero ibi morientes sint beneficiati residentiales, ius ecclesiae beneficii praevalere videtur iuri ecclesiae seminarii, quia haec ad instar paroeciarum exempta est: at ecclesia beneficii ecclesiae paroeciali certe praeferenda est ¹.

801. — 4° *De ecclesia funeris in sepultura electiva.* - a) *Praenotiones.* - Ius sepulturae electivae est ius seu facultas cuilibet fidei concessa eligendi sibi locum tumulationis et ecclesiam in qua funus faciendum sit ².

Haec duo, locus tumulationis et ecclesia funeris, sunt duo distincta, et ius ea eligendi duplex ius est, inter se tamen sunt valde connexa ita ut ibi praesumatur electa ecclesia ubi electum est coemeterium; ibique electum coemeterium ubi ecclesia ³.

Attamen quia nostris diebus coemeteria stricte ecclesiastica pluribus in locis non amplius vigent, difficultas aliqua oriri poterat in determinanda ecclesia funeris si coemeterium solum a defuncto electum fuerit quod pluribus paroeciis aut religionibus exemptis inserviat. Immo eadem difficultas oriri poterat etiam ubi ecclesiastica vigent coemeteria si facultate a Codice ⁴ concessa Ordinarius unicum coemeterium pluribus paroeciis commune constituerit; ut huic difficultati obvieniatur Codex semper loquitur de electione ecclesiae funeris aut coemeterii sepulturae ⁵. Praesumptio igitur

¹ Cfr. c. 1220.

² Cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 186 sq.; Many, *l. c.*, 163 sq.

³ Cfr. Many, *l. c.*, 155 sq. et 190 sq.

⁴ C. 1208, § 1.

⁵ Cfr. cc. 1223, 1224, 1226, 1227. Iure antiquo generatim sermo erat de *electione sepulturae*, et in electione contineri praesumebatur electio sepulturae proprie et stricte dictae seu inhumationis et ecclesiae funeris. Hoc ius vetus fuisse nemo unquam negavit; atque ex illo iure nec non ex illa praesumptione confectum est illud principium: *Ubi tumulus seu sepultura ibi funus*. Introductis coemeteriis civilibus, aliqua difficultas orta est; quia facile ab auctoritate civili obtineri poterat tumulatio in aliquo coemeterio quod non erat propriae paroeciae et facilius proinde quam antea elisa fuit praesumptio de qua supra. Notandum autem est etiam iure antiquo unionem inter ecclesiam funeris et coemeterium non fuisse absolutam sed solum in praesumptione fundatam. Loqui proinde non potest de *inseparabilitate* utriusque iuris nec in iure veteri. Tondini, *l. c.*, passim in toto opusculo, aliquatenus confundere videtur hos duos conceptus *praesumptionem unionis cum inseparabilitate*; quod enim dicitur ex praesumptione unitum non iam affirmatur esse inseparabile, sed solum affirmatur unio praesumptiva quae necessario importat separabilitatem. Item idem cl. Auctor *l. c.* passim confundere videtur separabilitatem cum separatione; ius sepulturae et ius funeris esse separabilia inter se et nos affirmamus, sed non inde consequitur ea esse necessario separata. Immo ipse auctor admittit ea debere esse generatim unita ut clare sequitur ex c. 1231. Ceterum hodierna impugnatio principii: *Ubi tumulus ibi funus* eiusque substitutio ex citato c. 1231, *ubi funus ibi tumulus* lusus verborum esse videtur, et duo principia unicum sensum prae se ferre videntur; praesumptionem scilicet unionis duorum iurium sepulturae seu tumulationis et funeris, quae praesumptio expressa declaratione eligentis elidi potest, aut etiam consuetudine aut contraria ex iure particulari vigente praesumptione iuris. Canon autem 1231, quem patroni novae doctrinae offerunt pro sua sententia, non solum nihil probat contra antiquam doctrinam, sed potius eius est confirmatio; ibi enim principium unionis utriusque iuris tumulationis nempe et funeris clare affirmatur et praesumptio antiqua non solum non eliditur sed expresse confirmatur. Sicut autem in iure antiquo ita et in novo praesumptio per actum et probationem contrariam eliditur.

de qua supra tunc solum locum habet cum agitur de coemeterio stricte paroeciali ecclesiastico aut de coemeterio alius personae moralis; et coemeterium electum sit simpliciter sine electione distincta et forte diversa ecclesiae funerantis ¹.

Proinde si electio simpliciter fiat de ecclesia, sine ulla designatione distincta coemeterii, tumulatio in coemeterio quo legitime utitur illa ecclesia facienda est; si vero electum sit coemeterium stricte paroeciale aut alius personae moralis, ecclesia paroecialis aut illius personae electa est; si vero electum sit simpliciter, seu sine electione ecclesiae, coemeterium iure canonico vel etiam civili non stricte paroeciale tunc ecclesia funeris est ecclesia cathedralis si et ipsa eo utatur coemeterio seu in loco sit, secus ecclesia paroeciae in qua situm est coemeterium ².

Praesumptio autem absolute eliditur nec ullo modo attenditur si per duos actus distinctos alibi ecclesia funeris alibi sepulturae seu tumulationis coemeterium eligatur ³.

Nec requiri videtur, ex hac distinctione ecclesiae et coemeterii, ut si eligatur ecclesia directe et non solum praesumptive, corpus defuncti afferratur in ecclesiam electam ut in ea fiat funus; licet enim id ordinarie ex gravi obligatione faciendum sit, Codex tamen nullibi ad validitatem electionis ecclesiae requirit realem translationem defuncti ad ipsam ecclesiam ⁴.

b) *Quis sibi sepulturam eligere possit.* - α) Omnibus licet, nisi expresse iure prohibeantur, eligere ecclesiam aut coemeterium sepulturae.

Uxor et filii puberes in hac electione prorsus immunes sunt a maritali vel patria potestate ⁵.

Codex habet *ecclesiam sui funeris* ex quo patet neminem, nisi expresse iure concedatur aut ex mandato agat, posse ecclesiam eligere pro altero defuncto ⁶.

Nihil tamen obstat quo minus mandatum eligendi ecclesiam sui funeris quis det implicate suis heredibus vel parentibus. Immo si alicubi ex consuetudine immemoriali parentes usi sint iure ecclesiam funeris designandi pro defuncto, hoc ius inniti dici poterit in mandato implicate dato ab ipso defuncto qui sciens volens hoc ius parentum suorum non impedivit, quod tamen impedire potuisset ⁷.

β) Ecclesiam funeris aut sepulturae coemeterium eligere prohibentur impuberes; verum pro filio aut filia ⁸, impubere, etiam

¹ In hoc tamen casu servandum est c. 1228; nec tenetur, sine compensatione, ille cuius est coemeterium cadaver admittere, si alia electa sit ecclesia funeris.

² Cfr. c. 1230, § 7.

³ Cfr. Rossi, *l. c.*, n. 60, pag. 115.

⁴ Cfr. S. C. EE. et RR., 25 Iulii 1902.

⁵ C. 1223, § 1-2.

⁶ S. C. Concilii, 9 Iul. 1921, *A. A. S.*, XIII, 534 sq.

⁷ Cfr. Vito Russo, in *Monitore ecclesiastico*, vol. 39, 1927, pag. 258-365.

⁸ Intelligunt auctores etiam de filiis naturalibus, spuris et adoptivis; cfr. Rossi, *l. c.*, n. 58, pag. 112, NB.

post eorum mortem, hanc electionem facere possunt parentes vel tutor¹; itemque prohibentur religiosi professi cuiuslibet gradus aut dignitatis, non tamen si sint Episcopi².

Episcopi eligere possunt licet sint solum titulares³; idem a fortiori affirmaverim de Cardinalibus⁴ atque extenderim ad Abbates et Praelatos *nullius* necnon Vicarios et Praefectos Apostolicos⁵.

Electio a religioso ante professionem facta professione irritatur⁶.

Electio pro filiis impuberibus a parentibus vel tutore legitime facta etiam post adeptam pubertatem valere videtur, nisi filii eam cassaverint, revocaverint aut mutaverint.

Ius vetus permittebat religionis longe a domo suae religionis defunctis sepulturam eligere, id generatim non permittunt amplius auctores post Codicem⁷.

c) *Quaenam ecclesia eligi possit et quodnam coemeterium.*

α) Ut electio ecclesiae funeris valeat, cadat necesse est vel in ecclesiam paroecialem, vel in ecclesiam regularium, non tamen monialium nisi agatur de mulieribus quae famulatus, educationis, infirmitatis aut hospitii causa intra clausuram eiusdem monasterii non precario commorabantur, vel in ecclesiam iuris patronatus, si agatur de patrono, vel in aliam ecclesiam funerandi iure praeditam⁸.

Ut ecclesiae funeris electio valeat, non videtur requiri ut de facto in eam cadaver eligentis transferatur⁹.

Educandae, famulae et mulieres infirmitatis aut hospitii causa in monasteriis receptae, per se in ecclesia paroeciali transferendae sunt, nisi ecclesiam monialium eligant¹⁰; ecclesiam autem monialium tales mulieres eligere possunt etsi extra monasterium mortuae sunt; Codex enim hoc ius non restringit ad morientes intra monasterium.

Ecclesiae religiosorum votorum simplicium etsi exemptorum hoc iure non gaudent, at speciali privilegio¹¹ gaudere possunt.

¹ Et ita iuris veteris controversiae definiuntur a Codice; cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 191; Rossi, *l. c.*, n. 58. Nomine autem parentum veniunt pater in eiusque defectu mater, nec non avus et avia; cfr. c. 542, n. 2; Cappello, *De Visitatione SS. Liminum*, II, 227; Vecchiotti, *l. c.*, II, § 59, pag. 141; Ferreres, *Le confraternite*, n. 263-264; Vermeersch, *l. c.*, II, 533, 1, cui assentire videntur alii.

² C. 1224, n. 1-2.

³ Augustine, *l. c.*, VI, 127; Rossi, *l. c.*, 58, pag. 113 in nota.

⁴ C. 1219, § 1.

⁵ Cfr. cc. 215, § 1; 294, § 1.

⁶ Pirhing, *Ius canonicum*, III, 28, 12; Vermeersch, *l. c.*, II, 533, 2.

⁷ Cfr. Rossi, *l. c.*, 58, pag. 113-114; Bastien, *l. c.*, 375; Blat, *l. c.*, n. 79, pag. 95.

⁸ C. 1225.

⁹ S. C. EE. et RR., 1 Aug. 1902; cfr. Many, *l. c.*, 206 sq. praesertim vero 210.

¹⁰ Melo tamen *l. c.*, pag. 64 concedit famulabus, etiam praecisa electione, ius sepulturae in ecclesia; cfr. etiam specialia privilegia circa educandas alicui ordini forte concessa: Bouix, *l. c.*, I, 671 sq. et II, 204.

¹¹ Augustine, *l. c.*, VI, 128.

Iuri autem sepulturae regulares ne in limine quidem foundationis domus renuntiare posse videntur ¹.

Aliis ecclesiis, e. g. congregationum religiosarum, confraternitatum, ius funerandi concedere potest Ordinarius absolute aut limitate idemque etiam ex consuetudine aut praescriptione acquiri potest ².

Si ecclesia paroecialis aut regularis legitime supprimatur ita ut speciem omnino mutet, ius funerandi ex titulo priori amittit ³.

β) Si electa fuerit sepultura in coemeterio diverso a coemeterio proprio defuncti paroeciae, cadaver in illo sepeliatur, dummodo nihil obstet ex parte eorum a quibus coemeterium pendet. Electa sepultura in coemeterio religiosorum, ut cadaver inibi sepeliri queat, requiritur et sufficit consensus Superioris religiosi, ad normam constitutionum cuiusque religionis ⁴.

Ut iam supra innuimus, si coemeterium stricte paroeciale aut religiosorum simpliciter eligatur, sine distincta electione ecclesiae, eoipso et ecclesia paroecialis aut regularis cuius coemeterium electum est, electa praesumitur ex principio *ubi tumulus ibi funus*; nec requiritur ad hoc ut coemeterium paroeciale aut religiosorum sit prorsus distinctum ac separatum ab alio, sed sufficit ut in communi coemeterio locum distinctum ab aliis sibi reservatum ecclesia aut religiosi habeant ⁵.

d) *De modo electionis sepulturae.* - α) Ecclesiam funeris aut coemeterium sepulturae quis eligere potest per se vel per alium cui legitimum mandatum dederit; factamque electionem aut mandati concessionem quolibet legitimo modo probare licet ⁶.

Mandatum etiam verbaliter datum sufficit, dummodo probari possit ⁷; imo etiam implicite dari posse videtur ⁸.

Non requiritur ut quis expressis verbis dicat *eligo ecclesiam N. N. pro meo funere*; sufficit ut id verbis aequipollentibus faciat, e. g. si quis ecclesiam, dum viveret, designaverit in qua vult fieri sibi defuncto absolutiones, haec designatio sufficit pro electione ecclesiae funeris ⁹.

Nullo modo requiritur scriptura ad validam electionem, licet id valde congruat ad praeveniendas lites.

Inter modos electionem sepulturae probandi hi enumerari possunt:

¹ Aliter ex iure vetere; c. 1, 1, 18 in-6°.

² Cfr. Pirhing, *Ius canonicum in quinque libros decretalium distributum*, III, 28, 32; Many, *l. c.*, 159-160.

³ Rossi, *l. c.*, n. 60, pag. 115 in notis.

⁴ C. 1228, § 1-2.

⁵ Cfr. c. 1208; Many, *l. c.*, 190-191 et 206 sq. ubi de hoc fuse agitur.

⁶ C. 1226, § 1.

⁷ Cfr. S. C. Concil., 9 Iulii 1921.

⁸ Cfr. supra n. 799, b, α.

⁹ S. C. EE. et RR., 29 Iulii 1904; Ferreres, *Le confraternite e Congregazioni ecclesiastiche*, (1909), n. 268; *Monitore ecclesiastico*, vol. 26, (1914), pag. 387.

probatio per duos testes fide dignos etiam singulares dummodo concordent circa factum electionis et licet varient circa tempus quo ille voluntatem manifestavit; probatio per testamentum aut codicillum licet forte haec invalida sint pro aliis effectibus; probatio per scripturam privatam dummodo constet esse illius qui sepulturam elegit; probatio per testimonium parochi aut etiam confessarii in proprium commodum non testificantium; si de muto agatur, probatio per testes qui testificentur defunctum signis voluntatem expressisse¹. Non requiritur autem probatio iudicialis².

Facta electio vita durante semper revocari potest, et revocata praesumitur altera electione, aliter perseverare praesumitur etiam per longissimum tempus³.

Ad electionem non sufficit desiderium faciendae electionis et etiam eiusdem desiderii manifestatio, sed verus actus voluntatis quo ecclesia aut coemeterium designatur requiritur⁴.

Ius particulare potest quidem melius determinare modum probandi factam electionem, at eius determinatio aliquam taxative probationem requires aut aliam a iure communi admissam excludens, vim iuridicam non habet⁵.

β) Si electio per alium fiat, hic suum mandatum explere potest etiam post mortem mandantis⁶.

γ) Religiosi et clerici saeculares districte vetantur ne quos ad vovendum, iurandum vel fide interposita seu aliter promittendum inducant ut apud eorum ecclesias funus aut apud ipsorum coemeterium sepulturam eligant, vel factam electionem non immutent; quod si contra factum fuerit, electio sit nulla⁷.

Probe notandum est hoc canone non prohiberi inductionem ad eligendam quamlibet ecclesiam aut coemeterium, sed inductionem ad vovendum, iurandum, fide interposita vel aliter promittendum ut apud ecclesiam aut coemeterium eorum qui inducunt electio sepulturae fiat⁸.

¹ Cfr. Piat, l. c., II, pag. 318-319; Ferraris, l. c., v. *Sepultura*, n. 110; Wernz, l. c., III, 785, nota 60; Many, l. c., 165, 2; Ferreres, *Le confraternite*, 268; Augustine, l. c., VI, 130-131; Alberti, l. c., n. 24, 1; Rossi, l. c., n. 57, pag. 109-110.

² Blat, l. c., pag. 99, n. 84; Cocchi, l. c., n. 59, pag. 108-109; V. Russo, *Codex canonicus*, p. 197, in nota.

³ Ferraris, l. c., v. *Sepultura*, 111-114; si prima electione electum sit coemeterium, altera vero ecclesia; tumulatio in coemeterio primae electionis ad normam tamen c. 1228, funus in ecclesia secundae electionis faciendum erit, nisi constet per secundam electionem priorem totaliter revocatam fuisse.

⁴ Cfr. auctores supra citatos.

⁵ Augustine, l. c., VI, 131.

⁶ C. 1226, § 2, et ita ius vetus definitum est; cfr. Many, l. c., 165.

⁷ C. 1227.

⁸ Ita in c. 1, 3, 12 in 6°, ex quo canon fere ad litteram desumptus est; ita etiam omnes auctores ante et post Codicem; cfr. Ferraris, l. c., 120; Piat, l. c., 319-320; Wernz, l. c., III, 785, nota 60; Rossi, l. c., n. 61, pag. 118; Many, l. c., 165, 6, b; Antonioli, « *De re funeraria secondo il Codice*, 1919, pag. 26, 4; Augustine, l. c., VI, 131; Cocchi, l. c., n. 59, pag. 109; aliter *Monitore ecclesiastico*, vol. 32, pag. 24, at immerito ut videtur; cfr. Matthaeum a Coronata, l. c., 192, pag. 187, in nota 6; Tondini, *De ecclesia funerante*, pag. 40.

Nec item prohibetur inductio etiam per iuramentum etc. ad eligendam ecclesiam non propriam inducentis¹ nec si inducens sit laicus saecularis²; bene vero inductio a paracho facta de propria ecclesia³.

Nec prohiberi videntur hoc canone religiosi Minores et Praedicatores quominus inducant volentes sepeliri in ipsorum habitu ut electionem promittant eligere in eorum ecclesiis, iuxta ipsorum privilegia⁴.

802. — 5° *De ecclesia funerante pro sepeliendis in sepulcro maiorum.* - a) *Notio et divisio sepulcri maiorum.* - α) Sepulcrum maiorum sua generali acceptione est locus, intra vel etiam extra coemeterium, auctoritate competentis Superioris legitime deputatus in commodum alicuius determinatae familiae, coetus personarum aut personae moralis.

β) Quadruplex haberi potest sepulcrum maiorum: *Familiare* seu *gentilitium* si solum familiae ascendentibus et descendentibus, exclusis affinibus, destinatur.

Hereditarium quod heredibus quibusvis, exclusis consanguineis non heredibus, inservit.

Mixtum quod destinatur familiae et heredibus.

Personae moralis sepulcrum quod personae morali ecclesiasticae, e. g. Capitulo, domui religiosae votorum simplicium etc. destinatur⁵.

Ad dignoscendum cuinam speciei adscribendum sit sepulcrum maiorum, recurri potest ad expressam eius qui illud exstruxit voluntatem quae ex testamento vel alio actu publico dignosci poterit. Hoc medio deficiente ad alia recurri potest⁶, praesertim vero ad documentum licentiae quae, post Codicem, omnino requiritur ad sepulcri maiorum exstructionem⁷.

De iure vigente quodlibet sepulcrum maiorum suam specificam naturam facile mutare potest ex facilitate illud alienandi⁸.

b) *Servanda in exstructione sepulcri maiorum.* - α) Quaelibet persona physica aut moralis sui iuris potest sibi suisque sepulcrum maiorum exstruere⁹. Excipiuntur religiosi qua personae physicae.

β) Requiritur licentia scripta Superioris a quo coemeterium, in quo sepulcrum exstruitur, pendet; scriptura tamen non requi-

¹ Ferraris, *l. c.*, v. *Sepultura*, 118.

² Many, *l. c.*, 165, 6, a.

³ Ferraris, *l. c.*, 122.

⁴ Cfr. Ferraris, *l. c.*, v. *Sepultura*, n. 56.

⁵ Cfr. c. 1208, § 3; Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 196-197.

⁶ Cfr. Many, *l. c.*, 166, 3.

⁷ Cfr. c. 1209, § 1; Rossi, *l. c.*, 63, pag. 120.

⁸ C. 1209, § 1; Rossi, *l. c.*, 63, pag. 120-121.

⁹ Cc. 1208, § 3; 1209, § 1.

ritur, ut videtur, ad valorem, saltem pro sepulcris ante Codicem erectis ¹.

De Superiore autem competente haec adnotamus. Si agitur de *coemeterio ecclesiastico paroeciali* aut *plurium paroeciarum* licentia Ordinarii loci requiritur ²; si agatur de coemeterio religiosorum exemptorum, licentia requiritur et sufficit Superioris localis ³.

Cum coemeteria societatis civilis, prout in nostris regionibus vigent, non sint stricte paroecialia, sed aequo iure regularium sint et paroeciarum, licentiam in illis exstruendi sepulera maiorum aequo pariter iure concedere potest Superior regularis etiam localis ac Ordinarius loci; nec requiritur ad hoc ut regulares in coemeterio partem sibi reservatam habeant; nec item potest Ordinarius loci coemeteria huiusmodi paroecialia declarare ad excludendos ab eis regulares. Sepulera maiorum antiquitus in ecclesiis erecta, iussu auctoritatis civilis aut ecclesiasticae in communi coemeterio translata suam naturam non amiserunt et fictione iuris reputantur adhuc in ecclesia exsistere ⁴.

Ex his iam patet quid tenendum sit de aediculis familiaribus quae nostris in regionibus eriguntur in coemeteriis. Si de licentia legitimi Superioris ecclesiastici exstructa sunt aut saltem si post exstructionem licentia obtenta est, sunt vera sepulera maiorum sensu canonico eodem modo ac antiqua sepulera quae in ecclesiis erigebantur, immo ut talia, fictione iuris, in ecclesia erecta censentur. Si vero proprio Marte, sine licentia erecta sint, pro illo qui ea exstruxit erunt quasi sepulcrum electionis, pro aliis vero familiaribus vel heredibus, nisi et ipsi electionem renouent aut licentiam omissam obtineant competentis Superioris, sepulcri maiorum naturam non induunt.

Si sepulcrum maiorum extra coemeterium exstruatur in loco non sacro, ad illud exstruendum Ordinarii loci licentia omnino requiri videtur.

γ) Specialis aedicula intra vel extra coemeterium ad hoc ut habeatur sepulcrum maiorum requiri non videtur; videtur autem necessarium ius exclusivum sepulturae seu tumulationis in determinato quodam loco coemeterii, saltem si agatur de novo exstruendo sepulcro maiorum; si enim agitur de sepulcro antiquo in ecclesia exstructo et deinde ad coemeterium translato, tunc nec locus specialis requiri videtur.

c) *Ecclesia funerans sepulcri maiorum.* - Si quis, sepulcrum maiorum in aliquo coemeterio possidens, non electa alibi sepultura, decesserit, in eodem sepeliendus est, si illuc commode asportari

¹ C. 1209, § 1; cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 198.

² (Cfr. Vecchiotti, *l. c.*, II, § 58; Ojetti, *l. c.*, v. *Exsequiae*, n. 2149; Pirhing, *l. c.*, III, 28, n. 24.

³ C. 1209, § 1; Vecchiotti, *l. c.*, II, § 58.

⁴ (Cfr. *Acta Sanctae Sedis*, vol. XV, 553 sq.; S. C. Concil., 26 Nov. 1864; 14 Aug. 1874; 17 Februar. 1900; 17 Iunii 1905; Mocchegiani, *l. c.*, II, 1191 sq.; Many, *l. c.*, 206 sq.

possit; aut ii quorum interest eum illuc suis expensis asportandum curent ¹.

Canon expresse de ecclesia funerante non loquitur, at nemini dubium esse potest voce sepulcri maiorum et locum tumulationis et ecclesiam funeris designari, ecclesia autem funerans erit ecclesia sepulcri maiorum ².

Si sepulcrum maiorum erectum sit in coemeterio stricte paroeciali aut regulari, nulla difficultas in designanda ecclesia sepulcri maiorum; si vero erectum sit in coemeterio communi pluribus paroeciis, sed ecclesiastico, tunc ecclesia funerans erit vel cathedralis vel illa in cuius territorio erectum est sepulcrum maiorum ³.

Quodsi agatur de coemeterio municipali aut communi regularibus et paroeciis, si licentia ad sepulcrum exstruendum data sit a Superiore regulari eiusdem ecclesia, praesumitur esse ecclesia funerans, etsi in licentia id clare non dicatur; si vero licentiam dederit Ordinarius loci, ipsius erit determinare ecclesiam funeris in licentia concedenda aut canoni 1230, § 7 standum erit, si ab Ordinario nihil determinatum sit. Attamen in hoc altero casu licentiae datae ab Ordinario loci, valde attendendum est consuetudini aut dioecesanis statutis ⁴.

Contestantur haec principia aliqui moderniores ius novum affirmantes vetus ius omnino subvertisse, et docentes sepulcrum maiorum nunquam secum trahere designationem ecclesiae funerantis. Quas tamen assertiones minime probatas validis argumentis reperimus. Et primo quidem valde debilis argumentatio habetur ex Codice, quod ubi de sepulcro maiorum agitur nunquam sermo occurrit de ecclesia funerante, hoc enim et de iure vetere accidebat et ex iure vetere confecti sunt, minimis introductis variationibus, iuris novi canones. Sunt igitur hi canones ex veteris iuris auctoritate, atque ex receptis apud probatos auctores interpretationibus aestimandi. Quodsi in minima aliqua re a iure vetere discrepent, qua congruunt, ex iure antiquo aestimandi sunt; qua discrepant, sunt ex sua ipsorum sententia diiudicandi. In dubio autem num aliquod canonum praescriptum cum vetere iure discrepet, a vetere iure non est recedendum, et generatim retinendum est principium a Codice vigentem huc usque disciplinam plerumque retineri ⁵. At Codex sicut ius vetus de sepulcro maiorum agens non loquitur de ecclesia funerante; videndum igitur qua ratione ius vetus interpretati sint probati auctores et iurisprudentia S. Sedis. Talis autem erat apud istos interpretatio communis ut sepulcri maiorum designatio etiam ecclesiae designationem secumferret. Haec ergo utriusque iuris unio etiam de iure vigente est omnino asserenda, nec valet ad hanc interpretationem elidendam dubium a quibusdam plus minusve intentionaliter creatum ⁶ ad novum ius inducendum, quia in dubio num aliquod

¹ C. 1229, § 1.

² Hoc fuisse ius ante Codicem vigenz nemo, quod noverim, unquam negavit, post Codicem hanc esse doctrinam longe communiorem inter auctores probari potest; cfr. Cocchi, in *Palestra del Clero*, VI, 1927, pag. 119.

³ Cfr. c. 1230, § 7.

⁴ C. 1230, § 7.

⁵ Cfr. c. 6 initio et n. 2-4.

⁶ Cfr. Cocchi, in *Palestra del clero*, VII, 1928, pag. 117-118.

canonum praescriptum cum vetere iure discrepet, a vetere non est recedendum.

Attamen quae hic et alibi dicuntur de iure funerandi, quod generatim secumfert ius sepulcri maiorum, restringe ad casus quo sepulcrum maiorum adnexum sit auctoritative, idest de licentia scripta Ordinarii loci aut Superioris, ad ecclesiam vel Oratorium quae iure funerandi gaudeant vel ex iure communi, ut sunt, e. g., ecclesiae regularium virorum, vel saltem ex speciali concessione Ordinarii loci, ut e. g. Oratoria confraternitatum etc. Excipiens est etiam casus quo, ex consuetudine alicubi vigente, ius sepulcri maiorum ita interpretatum sit ut solum tumulationem comprehendat, excluso iure funeris, quae interpretatio certe apud nos, in Italia, non viget. At in casu persona moralis aut regulares non tenentur ad permittendam constructionem sepulcri maiorum in suis coemeteriis ¹.

Etiam infantes non obstante c. 1209, § 3 sepeliri possunt in sepulcro maiorum ².

Confirmatur vetus regula qua sepultura electiva praevallet sepulcro maiorum, sepulcrum vero maiorum ecclesiae paroeciali ³.

Nomine sepulcri maiorum in canone intelligitur quaevis sepulcri maiorum species ⁴; attamen plura si sint personae defunctae sepulcra maiorum, defuncti familia aut heredes locum sepulturae deligant ⁵ inter varia sepulcra; quo etiam finem habent disputationes antiquorum de praecedentia unius sepulcri prae aliis ⁶.

Pro uxore attenditur sepulcrum viri, et, si plures habuerit, sepulcrum ultimi ⁷; ut « quos coniunxit unum coniugium, coniungat unum sepulcrum, quia una caro sunt, et quos Deus coniunxit, homo non separet » ⁸.

Si uxor longe a sepulcro viri mortua sit, illuc deferenda est, si id suis expensis curent ii quorum interest ⁹.

Cum uxor possit sibi libere eligere sepulturam, si elegerit, in ea sepelienda est ¹⁰; si tamen non elegerit, sepulcrum viri praevallet non solum si sit sepulcrum maiorum, sed etiam si sit electivum, ita ut si uxor viro praemoriatur et vir velit in aliqua ecclesia eius funus fieri, id possit dummodo in eadem ecclesia etiam ipse sibi sepulturam eligat ¹¹; immo sunt qui idem affirmant de domicilii viri sepulcro ¹².

¹ Cfr. de his rebus Vermeersch, *Periodica*, XVI, 57-66*, ubi licet principium admittere recuset ubi *tumulus ibi funus*, pag. 66*, 4 admittit tamen qualitatem sepulcri maiorum inter indicia adnumerari posse quae demonstrant electionem tumuli secumferre electionem ecclesiae funerantis.

² Ferraris, *l. c.*, v. *Sepultura*, n. 15; Many, *l. c.*, 167, 5; Augustine, *l. c.*, VI, 133.

³ Many, *l. c.*, 162.

⁴ Cfr. c. 1229, § 3.

⁵ Ibidem.

⁶ Cfr. Many, *l. c.*, 167.

⁷ C. 1229, § 2.

⁸ C. 2, C. 13, qu. 2.

⁹ C. 1218, § 3.

¹⁰ 1223, § 2.

¹¹ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 28, n. 23; Ferreres, *Le confraternite*, n. 267; *Monitore ecclesiastico*, v. XV, pag. 378.

¹² Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 28, n. 22; Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 203; Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, 962.

Regula igitur a canone statuta valet certo pro sepulcro maiorum et electivo viri in concursu cum sepulcro maiorum uxoris; non vero in concursu sepulcri electi uxoris cum electo aut maiorum viri; nec item sepulcri maiorum uxoris cum sepulcro non electo nec maiorum viri ¹.

Iuxta quosdam etiam maritus, si ipse nec elegerit nec sepulcrum habeat, sepeliendus est in sepulcro uxoris seu ab uxore electo aut eius maiorum ².

Mulier seu uxor legitime a viro separata non sepelitur in sepulcro viri ³.

803. — III. De ministro funerum. - 1° *Principium generale.* - Is generatim debet esse minister funerum cui cura ecclesiae funerantis commissa est.

Huic tamen principio, ut ex sequentibus patebit, non paucae fiunt exceptiones et varii generis. Quandoque enim, et hoc fit generatim, uni personae totum funus committitur ⁴; quandoque funus committitur faciendum personae quae non est rector ecclesiae funerantis ⁵; quandoque ipsum funus a variis peragitur ministris ⁶. Quotiens tamen aliud non probatur principium valet: unicus est minister principalis funerum isque est rector ecclesiae tumulantis. At ex mox dicendis cum principium, tum exceptiones melius patebunt. Generatim is qui ius habet faciendi funus habet etiam officium, nisi gravi necessitate excusetur ⁷.

804. — 2° Pro sepeliendis in propria paroecia. - a) Proprius defuncti parochus non solum ius sed etiam officium habet, excepto gravi necessitatis casu, levandi per se vel per alium cadaver, illud comitandi ad suam ecclesiam paroecialem ibique exsequias persolvendi. Is autem hic intellegitur parochus esse proprius qui sit simul parochus ecclesiae funerantis, aliis etiam parochis propriis exclusis, si plures defunctus paroecias proprias habuerit ⁸.

In hoc igitur casu principium generale supra positum tota sua amplitudine verum est et applicatur. Ad hoc autem parochus ex officio, seu ex

¹ Circa hoc ultimum cfr. tamen notam praecedentem.

² Reiffenstuel, *l. c.*, III, 28, n. 24-25; Ferraris, *l. c.*, v. *Sepultura*, 82; Cocchi, *l. c.*, n. 60, pag. 111.

³ Rossi, *l. c.*, 65, 2, c, pag. 124; Many, *l. c.*, 168, 2.

⁴ Cfr. co. 1230, § 1 et 2.

⁵ Cfr. c. 1230, § 4.

⁶ C. 1230, § 3.

⁷ C. 1230, § 1; cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 135, de consuetudine non levandi cadaver ex nimia distantia ab ecclesia.

⁸ C. 1230, § 1.

iustitia tenetur excepto casu gravis necessitatis. Qui vero alicui territorio praeficitur sine vero beneficio ad id teneri videtur ex obedientia; si nec officium stricte dictum habeatur solum ex caritate haec praestare tenetur.

Potest parochus etiam per *alium* suo munere in hac re fungi: alius autem debet esse sacerdos, nisi forte, presbyteris deficientibus, de Ordinarii licentia, quandoque delegari debeat Diaconus ¹.

b) Si mors acciderit in loco alienae paroeciae, et cadaver ad ecclesiam propriae paroeciae commode asportari possit, parochi proprii est, praemonito parochus loci, illud levare, comitari ad suam ecclesiam ibique exsequias peragere ².

Parochus proprius intellegendus est parochus ecclesiae seu paroeciae funerantis ³.

Codex loquitur solum de casu quo defunctus commode ad suam ecclesiam asportari possit; at idem prorsus valere videtur de defuncto qui nequit quidem asportari commode, de facto tamen asportatur ad suam paroeciam vi c. 1218, § 3 ⁴.

Si non deferatur defunctus in propriam paroeciam ex incommodo itinere ad normam iuris, tunc, ut patet, minister funerum erit parochus loci defunctionis.

805. — 3° *Pro sepeliendis iis qui iure speciali gaudent.* - a) *Pro R. Pontifice.* - Ministri funerum Romani Pontificis sunt Cardinales, sive intra sive extra Urbem eum mori contigerit ⁵.

b) *Pro Cardinalibus.* - Minister funerum Cardinalium in Urbe defunctorum est Decanus Sacri Collegii, nisi alium R. Pontifex designaverit. Corpus tamen levat parochus proprius ⁶.

Pro Cardinalibus, etiam non Episcopis ⁷, extra Urbem decedentibus, in civitate aliqua episcopali ministri funeris, iuxta ordinem praecedentiae, sunt dignitates et canonici ecclesiae cathedralis ⁸; quod valere putamus etsi Cardinalis sepulcrum maiorem habet aut aliam funeris ecclesiam elegerit ⁹.

¹ Cfr. S. R. C., 14 Aug. 1858; *Decret. auth.* 3074, ad II; Augustine, l. c., IV, 565.

² C. 1230, § 2.

³ Cfr. cc. 1216, § 1; 1218.

⁴ Antonioli, « *De re funeraria secondo il Codice di diritto canonico*, Bergamo, 1919, p. 32; Rossi, l. c., n. 78, 3, c, pag. 151; Ferreres, *Institutiones*, II, 164; res tamen difficultate non caret quia Codex loquitur solum de iis qui commode asportari possunt; obstare etiam videtur analogia c. 1232, § 2. Quaestionem solvant sapientiores; in dubio tamen officium parochus certo modo imponi nequit, licet ei ius forte agnoscat; cfr. Rossi, l. c., pag. 151, nota.

⁵ Cfr. Constit. « *Vacante Sede* » n. 20 ad calcem Codicis; *Motu proprio* Pii XI, 1 Mart. 1922, *A. A. S.*, XIV, 145.

⁶ Cfr. Wernz, l. c., III, 775; Matthaeum a Coronata, l. c., 209.

⁷ Cfr. Blat, l. c., n. 88, pag. 103.

⁸ C. 1230, § 6 et 397, n. 3.

⁹ Cfr. S. R. C., 20 Nov. 1903, *Decret. auth.* 4119, ad 1; Ojetti, l. c., v. *Exsequiae*, n. 2155.

Si extra Urbem moriantur et extra civitatem episcopalem, minister funerum erit rector ecclesiae funerantis, quae est insignior loci ¹.

c) *Pro Episcopis*. - Minister funerum Episcoporum residentialium in aliqua civitate episcopali defunctorum sunt dignitates et canonici cathedralis ².

Pro Episcopis titularibus ius commune fidelium laicorum valet, nisi aut sepulturam elegerint aut sepulcrum maiorum habeant, quo tamen casu cadaver levat parochus proprius ad normam iuris communis ordinarii ³.

Episcopi etiam residentiales in Urbe decedentes Episcopis titularibus aequiparantur, nisi forte ii quorum interest ad suam ecclesiam eos deferendos curent.

Si Episcopi residentiales moriantur extra civitatem episcopalem, ministro funerum fungetur rector ecclesiae dignioris in loco exstantis, nisi forte inde defunctus ad ecclesiam cathedralem deferatur.

Episcopis residentialibus aequiparantur Praelati et Abbates *nullius* ⁴.

Circa funera Episcoporum et Praelatorum *nullius*, speciales servandae sunt normae expositionem cadaveris respicientes ⁵.

d) *Pro beneficiariis residentialibus*. - Minister funerum beneficiariorum residentialium est rector ecclesiae beneficii, nisi beneficiarii sepulturam elegerint aut sepulcrum maiorum habeant. Corpus autem levare semper ad parochum proprium beneficiarii defuncti pertinet ⁶.

Pro canonicis, etiam honorariis et aliis beneficiariis capitularibus, ministro fungetur Capitulum, nisi aliud ferat indultum apostolicum aut legitima conventio ab Ordinario loci probata ⁷.

Possunt tamen etiam canonici habere sepulturam electam aut sepulcrum maiorum et tunc corpus levat parochus proprius, funus agit rector ecclesiae funerantis ⁸.

¹ Cfr. tamen decretum S. R. Cong. in nota antecedenti citatum, quo Episcopo ius ecclesiam designandi concedi videtur et dignitatibus canonicisve ius ministro fungendi etiam in hoc casu.

² C. 1230, § 6; 379, n. 3; quod valere putamus etsi sepulturam electivam habeant aut sepulcrum maiorum. De facto tamen funera Episcopi defuncti generatim facit aliquis Episcopus vicinior; cfr. Haring, *l. c.*, pag. 577, nota 2.

³ Cfr. S. C. Concil., 23 Iulii 1832 apud Vecchiotti, *l. c.*, II, § 59, 3: pag. 143; Many, *l. c.*, 175; Rossi, *l. c.*, 86, pag. 164, *N. B. bis*, assignat funera Episcopi titularis in civitate aliqua episcopali decedentis extra suum domicilium, non parochus loci decessus, sed dignitatibus et canonicis ad normam c. 1230, § 6.

⁴ C. 215, § 2; Rossi, *l. c.*, 86, pag. 165.

⁵ Cfr. *Caeremoniale Episcoporum*, lib. II, cap. 38, n. 11 sq.; S. R. C., 3 April. 1894, *Decret. auth.* 3822; supra n. 772, pag. 75.

⁶ Ad normam cc. 1216 et 1218; 1230, § 4; cfr. Many, *l. c.*, 202, 3.

⁷ C. 415, § 1, n. 3; et ita finem habent quaestiones agitatae ante Codicem; cfr. Many, *l. c.*, 177. Quae norma a c. 415, § 1, n. 3 statuta valere videtur pro omnibus Capitulis.

⁸ C. 1230, § 3; cfr. tamen etiam § 4.

Parochi funus agit rector paroeciae vacantis, qui de iure communi est primus Vicarius cooperator; in defectu autem cooperatorum parochus vicinior, nisi aliud ius particulare statuerit ¹.

e) *Pro religiosis*. - Generale principium quo ecclesiae funerantis rector ministro funerum fungitur totam suam vim obtinet pro religiosis. Proinde si agitur de religiosis, novitiis,ulantibus et famulis in ecclesia religiosorum sepeliendis, minister funerum exclusive erit rector ecclesiae seu Superior religiosus; pro religionibus tamen laicalibus cappellanus domus ².

Etsi novitii aliam elegerint sepulturam, cadaver tamen levat Superior; idem dicito de famulis si intra domum moriantur ³.

Religiosas et novitias, in religiosa domo defunctas, ad clausurae limen deferant aliae religiosae; indeque, si de religiosis agatur iurisdictioni parochi non obnoxii, ad propriam religiosae domus ecclesiam vel oratorium deducit et exequias peragit cappellanus; si de aliis religiosis a parcho non exemptis, parochus paroeciae in qua est domus religiosa; quod vero ad religiosas attinet extra domum defunctas, servantur generalia canonum praescripta ⁴.

Ultima clausula huius paragraphi non videtur referri ad religiosas exemptas, quae proinde, etiam si extra domum defunctae sint, ad suam

¹ Cfr. c. 472, n. 2; Rossi, *l. c.*, 86, pag. 165-167; Cocchi, *l. c.*, 62, pag. 114; cfr. etiam c. 447 una cum *Monitore ecclesiastico*, vol. 29, pag. 429-430 in nota; Schrattenholzer, in *Theologisch-praktische Quartalschrift*, vol. 77, 1924, pag. 425-428; Cocchi, in *Palestra del clero*, VII, 1928, pag. 116-117.

² Ita Fanfani, *l. c.*, n. 97; Creusen, *l. c.*, 91, pag. 59; Rossi, *l. c.*, n. 87, pag. 167; Bastien, *Directoire canonique* ³, n. 374-376; contra Leitner, *Handbuch*, pag. 347, V; Iansen, *l. c.*, pag. 80; Balmes, pag. 207, nota 3; Chelodi, *Ius de personis*, 259, nota 2, pag. 304.

Cfr. de hac quaestione etiam P. Clemente Carmignani, in *Palestra del clero*, VI, 1927, pag. 130-131. Quodsi ibidem Mancini, in *Palestra del clero*, VI, 1927, pag. 187, dicit aliquos canonistas ob nimium zelum ad privilegia tuenda religiosorum verba canonis 1221, *professi religiosi* ac *novitii* referre ad omnes religiones virorum, non exclusis laicalibus, addens illos canonistas canonem non considerare in suo complexu, possent iidem canonistae contra eundem Mancini retorquere argumentum dicendo nempe Mancini ob nimium zelum tuendi iura parochorum ad c. 1221 referre c. 1217. *Dubium* quippe, de quo in c. 1217, certe existere nequit circa voces *professi religiosi* ac *novitii*, praesertim si canon 1221, § 1, comparatur cum c. 1230, § 5. Quando Codex comprehendere intendit solos viros religionis clericalis, id clare exprimit ut videri potest ex c. 514, § 1, et si religiones virorum laicales iure religiosarum regerentur facile erat id declarare in c. 1230, § 5. Codex igitur loquens de religiosis professis sine distinctione intellegendus est de omnibus religiosis viris et nonnisi restringendo legis verba, quod officium est legislatoris, excludi possunt religiones laicales virorum. Nec ulla habetur absurditas si vox *Superior religiosus* pro religionibus virorum laicalibus referatur ad cappellanum legitime constitutum; etenim etiam ipse in iis quae ad sacerdotale ministerium pertinent, pro huiusmodi religionibus aliquo saltem sensu vocari potest Superior religiosus; aut si aliqua extensio vocis in hoc casu habeatur, ea est necessaria ad canonem 1221 in suo complexu rite intellegendum. — Fanfani, *De iure parochorum*, n. 333, denegat Superiori religioso ius levandi cadaver religiosi extra domum defuncti; contra c. 1221, § 1, *semper pertinet ad Superiorem*.

³ C. 1221, § 1 et 3; cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 212, 5-6.

⁴ C. 1230, § 5.

ecclesiam sunt deferendae et proinde etiam funera fient ab earum cappellano ¹.

Nota autem ministrum funerum esse cappellanum, non confessorium ².

Si agatur de religione clausurae episcopalis tanta severitas, nisi id praecipiat ab Ordinario loci, qua ingressus sacerdotis ad levationem cadaveris prohibetur, non videtur de necessitate servanda. Immo si alicubi consuetudo vigeat permittendi ingressum etiam in domum clausurae papalis, id tolerari poterit ab Ordinario ³.

f) *Pro mortuis in hospitali et seminario.* - Generale principium pro his omnimodam applicationem habet; erit proinde rector ecclesiae funerantis.

806. — 4° *Pro sepeliendis in sepultura electa aut in sepulcro maiorum* ⁴. - Principium generale de ministro funerum in his generatim non verificatur, et exceptiones non paucas patitur, ut ex mox dicendis apparebit.

Si ecclesia electa sit regularis aliave exempta a iurisdictione parochi, parochus, sub cruce ecclesiae tumultantis, cadaver levat ac deducit ad ecclesiam; sed exsequias rector ecclesiae celebrat ⁵.

Id generatim servandum est quotiens agitur de ecclesia electa directe aut indirecte, et de ecclesia sepulcri maiorum quae non sit propriae defuncti paroeciae ecclesia, uti supra explicavimus ubi de ecclesia funerante sepulturae electivae aut sepulcri maiorum.

Immo id servandum est etiam in casu quo defunctus ad ecclesiam electam aut sepulcri maiorum ex gravi obstante causa ⁶ asportari nequeat, sed directe ad coemeterium asportetur; tunc enim cadaver eodem modo parochus proprius levabit sub cruce electae ecclesiae aut sepulcri maiorum ⁷; illud ducet usque ad ianuam coemeterii; ibi directionem associationis sumet rector ecclesiae funerantis et cetera peraget ⁸.

¹ Rossi, *l. c.*, 55, 5, *a*, pag. 100-101; Creusen, *l. c.*, 91, 3; concordat ius vetus; cfr. Many, *l. c.*, 186; contra plures; cfr. Augustine, VI, 137-138; ubi tamen reservat domui religiosae ius transferendi cadaver ad domum et religiosae extra domum decedenti ius sepulcri maiorum, dum ei e contra negat ius eligendi ecclesiam.

² Contra ius vetus; cfr. Wernz, *l. c.*, III, 778; paulo aliter Augustine, *l. c.*, VI, 137, «The chaplain or confessor».

³ Cfr. S. C. EE. et RR., 24 April. 1903; Bastien, *l. c.*, n. 378, pag. 240, nota 2.

⁴ Haec duo aequiparantur; sepulcrum maiorum enim est sepulcrum electionis ex praesumptione iuris: inde etiam fit ut sepulcro maiorum praevaleat electio realis: praesumptioni enim praevalet veritas.

⁵ C. 1230, § 3.

⁶ Cfr. c. 1215.

⁷ Nisi interveniat Capitulum, quia in casu crux Capituli cuilibet alii praecedit; S. R. C., 22 Dec. 1696, *Decret. auth.* 1917.

⁸ S. C. EE. et RR., 25 Iul. 1902; cfr. Many, *l. c.*, 210; Ojetti, *l. c.*, v. *Exsequiae*, 2153; Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 237; De Amicis, *Il ceremoniale completo*, tom. II, 82, 4; *Acta et Decreta Concilii Americae*, n. 467.

Horam praefinire levandi cadaver salvo meliori iudicio, ad parochum pertinere videtur, qui tamen non proprio arbitrio in hoc procedere debet, sed de consensu familiae aut heredum defuncti, necnon ecclesiae funerantis.

Si parochus hora a se praefinita aut acceptata ad levandum cadaver non venerit, tunc rector ecclesiae funerantis, postquam per tempus discretum, quod non protrahitur certe ultra unam horam, cadaver ipse per se levare potest et ad ecclesiam ducere ¹.

Si vero ecclesia funeris non sit exempta a iurisdictione parochi, celebratio exsequiarum, salvo peculiari privilegio, pertinet non ad rectorem ecclesiae funerantis, sed ad parochum in cuius territorio ecclesia sita est, dummodo defunctus parochus subiectus fuerit ².

Si defunctus parochus non fuerit subiectus ratione domicilii aut quasi-domicilii, minister funerum erit rector ecclesiae funerantis.

At, quod probe hic notandum est, etiam in casu quo minister funerum sit parochus proprius in ecclesia non paroeciali sibi subdita, emolumenta tamen, excepta portione paroeciali quae parochus provenit, rectori ecclesiae funeranti cedunt ³.

Si cadaver mittatur ad locum ubi nec defunctus propriam paroeciam habebat, nec ecclesia funeris legitime fuerat electa, ius levandi cadaver, peragendi exsequias, si peragendae sint, et cadaver ad sepulturam ducendi, pertinet ad ecclesiam cathedralen eiusdem loci, quae si desit, ad ecclesiam paroeciae in qua coemeterium situm est, nisi aliud ferant loci consuetudo aut dioecesana statuta ⁴.

Hanc paragraphum quidam referunt ad casum defuncti extra propriam paroeciam in longinquis unde non possit ad suam paroeciam asportari sine gravi incommodo ⁵. Verum iste casus aliter solvendus est de iure Codicis ⁶ et paragraphus optime aptatur iis qui sepulcrum maiorum habentes in aliquo coemeterio municipali aut ecclesiastico pluribus paroeciis communi in erectione sepulcri ecclesiam funerantem ne indirecte quidem, quia in loco nec domicilium nec quasi-domicilium habebant, nullo modo designarunt; item optime aptatur illis qui in nulla loci paroecia domicilium aut quasi-domicilium habentes, nec ibi defuncti, coemeterium tamen talis civitatis aut loci elegerint sine ulla designatione directa ecclesiae funerantis; in tali casu, sine determinatione huius canonis in Codice desideraretur norma ad designandam ecclesiam funerantem et ministros

¹ Cfr. S. C. EE. et RR., 9 Aug. 1748, Bizzarri, pag. 370; ex qua causa ius absolutum parochi horam definiendi non videtur agnosci, eique solum horae quadrantis expectatio conceditur. Cfr. etiam Many, *l. c.*, 193; Ferraris, *l. c.*, v. *Cadaver*, n. 10; Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 225; Augustine, *l. c.*, VI, 135-136.

² C. 1230, § 4.

³ Cfr. Many, *l. c.*, 200, 4; Vecchiotti, *l. c.*, II, § 60.

⁴ C. 1230, § 7.

⁵ Ita Rossi, *l. c.*, 55, 8; pag. 104-105 ex solutione S. C. Concil., 25 Iunii 1895.

⁶ Cfr. c. 1218, § 1.

funerum, quia coemeterium non unius sed plurium est proprium paroe-
ciarum ¹.

Dicitur in textu Codicis si peragenda sunt exsequiae; quia in casibus cum agatur de designatione ecclesiae funerantis solum indirecte facta et ex praesumptione, si de facto constet solum coemeterium ibi electum, alibi vero electam fuisse ecclesiam, electioni a defuncto factae standum erit. Vis autem paragraphi est ut sit ius suppletivum, seu tunc solum paragraphus applicanda sit cum specialis lex aliud statuens in loco non habeatur ².

807. — 5° *De tumulatione eiusque ministro.* - a) Expletis in ecclesia exsequiis, cadaver tumulandum est ad normam librorum liturgicorum in coemeterio ecclesiae, nisi defunctus alium sepulturae locum legitime elegerit aut sepulcrum maiorum habeat in loco extra coemeterium, aut in coemeterio distincto a coemeterio ecclesiae funerantis ³.

Haec paragraphus quae a quibusdam modernioribus canonistis affertur ut eversiva iuris veteris et principii *ubi tumulus ibi funus*, confirmare potius videtur ius vetus quo, nisi contrarium probetur, ius tumulationis et ius funeris coniuncta esse debent praesumptione iuris. Quae tamen praesumptio, ut alibi iam diximus, elidi potest expressa voluntate defuncti aut etiam lege vel consuetudine particulari contraria.

b) Qui exsequias in ecclesia peregit, non solum ius, sed etiam officium habet, excepto gravi necessitatis casu, comitandi per se vel per alium sacerdotem cadaver ad locum sepulturae ⁴.

Nequit igitur id prohibere Ordinarius ius tumulandi exclusive committens coemeterii cappellano ⁵.

Sacerdos qui cadaver comitatur ad ecclesiam funeris aut ad locum sepulturae, libere transire poterit, cum stola quoque et cruce elevata, per territorium alius paroeeciae vel dioecesis, etiam sine parochi vel Ordinarii licentia.

Si tamen cadaver tumulandum sit in coemeterio ad quod commodè asportari nequeat, parochus vel rector ecclesiae funeris

¹ Cfr. de his Matthaeum a Coronata, l. c., n. 215-218; S. C. Concilii in Romana et Bredan. 27 Aug. 1904, apud *Monitore ecclesiastico*, vol. 16, pag. 337-339. Non admittunt hanc interpretationem aliqui moderniores ut Tondini, *De ecclesia funerante*, pag. 48-50, ex eo quod ipsa sat frequentem haberet applicationem, itemque quia ipsa parochis non favet; quae tamen duo argumenta parvi videntur esse valoris: et primum quidem utique leges fiunt pro casibus ordinarie occurrentibus nec legislator curam habet de casibus extraordinariis; alterum vero argumentum probat el. Auctorem utique favore parochorum scripsisse, sed non semper bona argumenta attulisse.

² Santamaria, l. c., IV, 78.

³ Cc. 1231, § 1 et 1228, 1229.

⁴ C. 1231, § 2.

⁵ Augustine, l. c., V, 140.

nequit sibi vindicare ius illud comitandi extra fines civitatis vel loci ¹.

Officium de quo in c. 1231, § 2, licet de se grave, certe non extenditur ultra terminos c. 1232, § 2, nec etiam intra locum aut civitatem ultra terminos ab Ordinario statutos ad normam c. 1218, § 2; ius vero comitandi cum stola et cruce elevata extendi videtur semper ad locum proprii coemeterii intra fines loci et civitatis licet per accidens quandoque iste terminus sit ultra terminum itineris commodi ad normam c. 1218, § 2 ².

Nec etiam ultra locum aut civitatem prohibetur minister funus associare sine cruce aut stola.

Hunc transitum cum cruce et stola per territorium alienae parocchiae iam auctores et iurisprudentia permittebant ante Codicem ³; verum generatim, praesertim si ageretur de regularibus sodalibus deducendis, requirebant ut id *sine pompa* fieret. Codex de hac odiosa restrictione nullibi amplius loquitur, quam ob rem eam abrogatam de iure vigente putamus; quod ceteroquin praxi moderniori conformius erat ⁴.

Crux in funeribus unica deferenda est et quidem ecclesiae funerantis nisi Capitulum interveniat; admittitur tamen ex consuetudine contraria plurium crucium delatio ⁵.

Sacerdos funus comitans stolam et superpelliceum induere debet; admitti tamen potest consuetudo induendi solam stolam ⁶.

Minister funeris stolam deferre debet etsi funeri Capitulum interveniat, nisi minister funerum sit vicarius Capituli et inter canonicos incedat. Dignior autem de Capitulo et ipse stolam una cum pluviali defert et Capitulum cathedralae super parochum praecedentiam habet ⁷.

Etiam cappellani confraternitatum funeris intervenientibus ius est incedendi cum stola, saltem ubi ea viget consuetudo ⁸.

808. — 6° *De ipsa funebri associatione.* - a) *Quis quos invitare possit.* — Nequit parochus, sine iusta et gravi causa ab Ordinario probata, excludere clericos saeculares, religiosos ac pia sodalitia quae familia vel heredes advocare velint ad deducendum cadaver ad ecclesiam funeris et ad sepulturam et assistendum funeri: clerici tamen ipsi ecclesiae addicti a familia vel heredibus prae aliis omnibus invitari debent ⁹.

¹ C. 1232, § 1-2.

² Augustine, l. c., VI, 140.

³ Cfr. Many, l. c., 188, 8.

⁴ Cfr. Matthaeum a Coronata, l. c., 239; itemque Haring. *Grundzüge...* pag. 575, nota 1.

⁵ Cfr. Many, l. c., 188, 5; S. C. Concilii, 29 Febr. 1896; Benedictus XIV, *Institutiones*, 54, n. 27. Plura apud Matthaeum a Coronata, l. c., 227.

⁶ Cfr. Augustine, l. c., VI, pag. 140, in nota 62.

⁷ Cfr. S. R. C., 23 April. 1895, *Decret. auth.* 3854; S. C. C., 30 Iunii 1916; contra Ferreres, *Institutiones*, II, 158, 8; itemque Antonioli, l. c., pag. 39, in nota.

⁸ Cfr. Matthaeum a Coronata, l. c., 226, 5.

⁹ C. 1233, § 1.

Hic canon ius vetus refert multis decisionibus iam ante Codicem definitum ¹.

Ad aliquem de utroque clero excludendum parochus tenetur prius adire Ordinarium et ab eo probatam iustam et gravem causam habere.

Nec ius est Ordinario decreta synodalia promulgare quibus sodalitiis seu associationibus fidelium in personam moralem erectis ² et regularibus a familia vel heredibus saltem implicite invitatis prohibeatur funera associare ³.

Membra sodalitatum possunt vocari ad funus etsi non est invitatum Capitulum ⁴.

Nec invitatio facienda est a familia per parochum aut saltem de eius consilio aut eo praemonito, sed directe a familia aut heredibus ⁵.

Possunt invitari regulares numero maiori quam sacerdotes saeculares ⁶.

Itemque possunt regulares ante saeculares sacerdotes invitari ⁷.

Ultima clausula canonis de invitatione cleri ecclesiae addicti prae omnibus aliis, non est strictum praeceptum, sed opportuna monitio data heredibus aut familiae defuncti ⁸.

Nota etiam Codicem non dicere *clerici omnes ecclesiae* addicti invitari debent, sed solum *clerici* invitari debent, quod verificatur etiam de partiali invitatione clericorum ecclesiae funeranti addictorum ⁹.

Clausula qua heredes monentur ut prae aliis clericos ecclesiae addictos ad funus invitent, ad omnes ecclesias funerantes refertur; quam ob rem si ecclesia religiosorum funerans fuerit, clerici religiosi prae clericis saecularibus vi illius monitionis invitandi sunt.

Attamen sive de ecclesia regulari, sive de saeculari et paroeciali agitur, si heredes aut parentes monito Codicis non adhaeserint, et clericos ecclesiae non addictos prae addictis invitaverint, non ideo ex hac solum causa, ius est parochi vel Superiori regulari ius ceteros ab associatione excludendi.

Sodalitates mulierum associationi funebri sicut nec processionibus active participare *de iure* non debent; sed si interesse desiderent aut invitentur feretrum sequi debent.

Dico *de iure*, quia *de facto*, fere universali consuetudine, saltem in nostris regionibus, participare consueverunt et feretrum praecedere.

Si participant, earum praecedentia analogice ad praecedentiam virorum mensuratur; attamen semper viris praecedentiam cedere debent ¹⁰.

¹ Ita Augustine, *l. c.*, VI, 142.

² Cfr. co. 702, § 2, 706, 707.

³ S. C. EE. et RR., Nov. 1713, Bizzarri, *l. c.*, 301; 13 Mart. 1744, Bizzarri, *l. c.*, 363; S. R. C., 18 Aug. 1629, *Decret. auth.* 516; 22 April. 1633, *Decret. auth.* 604; 14 Ianuar. 1640, *Decret. auth.* 696; 7 Dec. 1641, *Decret. auth.* 784.

⁴ S. R. C., 8 Iunii 1630, *Decret. auth.* 533.

⁵ S. C. EE. et RR., 16 Dec. 1729, Bizzarri, *l. c.*, 340.

⁶ S. C. EE. et RR., 13 Mart. 1744, Bizzarri, *l. c.*, 363; Nov. 1713, Bizzarri, *l. c.*, 301.

⁷ S. R. C., 22 Nov. 1643, *Decret. auth.* 852.

⁸ Ita Augustine, *l. c.*, 143; quae interpretatio recta videtur et unica vera nisi affirmare velimus Codicem in hac re totam mutare voluisse antiquam legislationem, quod non est probabile, cum clausulas derogatorias, quae poni solent quando ius novum introduci vult a vetere discrepans, Codex hic non habeat. Ita etiam Blat, *l. c.*, 91, pag. 106.

⁹ Cfr. Haring, *Grundzüge...* p. 573, nota 3.

¹⁰ Cfr. *Monitore ecclesiastico*, vol. 36, (1924), 145-146.

b) *De admittendis societatibus catholicis aut acatholicis.* - Nunquam admittantur societates vel insignia religioni catholicae manifeste hostilia ¹.

Insignia aut vexilla societatum catholicarum admitti possunt etiam intra ecclesiam; itemque alia quae benedicta sint vel benedici possint. Benedici autem possunt insignia et vexilla quae non pertineant ad societates religioni catholicae manifeste contrarias, nec reprobata sint harum statuta, neque ipsa insignia seu vexilla aliquod emblemata de se vetitum ac reprobatum prae se ferant et dummodo horum benedictio postuletur *pacificae et in favorem seu obsequium* religionis catholicae ².

Attamen societates etiam catholicorum cum vexillis benedictis in habitu laicali feretrum sequi, non praecedere debent ³.

In aliis vero processionibus vexilla societatum laicalium sequuntur crucem processionalem ante clerum ⁴.

Quae vero sunt manifeste impia et religioni catholicae hostilia admitti prorsus nequeunt et si per vim extollantur clerus recedere debet, nisi inchoata iam sit Missa, et tunc, Missa absoluta, auctoritas ecclesiastica sollemnem protestationem emittat de violata templi et sacrarum functionum sanctitate ⁵.

Insignia manifeste hostilia aut impia nec super defuncti feretrum poni possunt; immo si id ipse defunctus mandaverit, nec mandatum, saltem implicate, revocaverit, funus in ecclesia peragi nequit ⁶.

Non prohibetur vero appositio super tumulum insignium honorificorum et stemmatum gentilitiorum ⁷.

Super tumulum seu feretrum R. Pontificis triregnum; Episcopi mitra, sacerdotis birretum nigrum aut stola nigra vel violacea apponatur ⁸.

Appositio super feretrum imaginis defuncti ut abusus evitari debet ⁹.

Vexilla socialistarum, quia opinione communi religioni catholicae manifeste hostilia considerantur, in associatione funebri admitti nequeunt ¹⁰.

c) *De praeside associationis.* - Associantes cadaver tenentur morem gerere paracho circa ductum funeris, salvis uniuscuiusque praecedentiae iuribus ¹¹.

¹ C. 1233, § 2.

² S. R. C., 14 Dec. 1922 et 26 Mart. 1924. Haec norma edita est prius a *Palestra del clero*, II, 1923, pag. 286; deinde in *A. A. S.*, XVI, 171; atque per ipsam ius vetus emollium est; cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, n. 223, et 41, pag. 221 in nota.

³ S. R. C., 14 Mart. 1903, *Decret. auth.* 4109.

⁴ Barin, *Catechismo liturgico*, I⁴, pag. 311.

⁵ Cfr. S. C. S. Offic., 23 Oct. 1887; 24 Nov. 1899; S. R. C., 14 Iulii 1887; S. Poenit., 4 April. 1887; Bargilliat, *Praelectiones iuris canonici* ¹¹, II, n. 1420, §; Cocchi, *l. c.*, 66, pag. 120.

⁶ S. C. S. Off., 2 Dec. 1840.

⁷ Cfr. Alberti, *l. c.*, 66, IV.

⁸ Victorius ab Appeltern, *Promptuarium*, I, 237.

⁹ S. R. C., 30 April. 1896; *Decr. auth.* 3898.

¹⁰ Vermeersch, *l. c.*, II, 539; qui tamen suam opinionem ita refert ut si alicubi ista opinio non amplius habeatur forte et ipsa admitti possint.

¹¹ C. 1233, § 3.

Quod dicitur de parochio valet etiam de quolibet alio sacerdote, qui munere parochi fungitur; ut, e. g., de Superiore religioso.

Quivis autem sit praeses, ius non habet iura praecedentiae definiendi, sed solum definita servandi. Solum in casu dubii ad populi admirationem vitandam poterit hic et nunc provisorie providere, quaestione deinde remissa ad Ordinarium loci.

Hic autem est ordo praecedentiae, per summa capita, servandus: praecedunt seu potius incedunt ante omnes associationes muliebres et virorum in habitu laicali, feminae a viris separatae ¹. Sequuntur associationes fidelium in sodalitia erecta cum suis insignibus ²; dein religiosas congregationes et ordines ³ ac demum clerus saecularis. Si interveniat Capitulum quod facere potest etiam non invitatum, citra tamen praeiudicio heredum, cum propria cruce intervenire debet et praecedentiam habet prae parochio cui tamen ius est cadaver aspergendi et Antiphonam *Exsultabunt* intonandi. Dignior de Capitulo in casu stolam et pluviale defert, parochus solam stolam ⁴.

Regulares ad funus accedentes convenire prius debent in ecclesiam paroecialem ⁵ vel in aliam viciniorem ⁶; si tamen Capitulum interveniat, omnes in ecclesiam cathedralem convenire debent ⁷.

d) *De cadaverum vectoribus.* - Laici cadaver, generis aut dignitatis cuiusvis, clerici ne deferant ⁸.

Clericorum vero cadavera clerici laudabiliter deferunt; immo beneficiati cogi possunt ad defuncti Episcopi cadaver deferendum ⁹.

Laicorum vero corpora laici deferre debent; admittitur tamen consuetudo ea curru asportandi ¹⁰.

Prohibentur viri ecclesiastici deferre fimbrias feretri in delatione cadaverum ¹¹.

809. — IV. De taxis funerum. - 1° *De ipsis taxis.* - a) Taxae funerales sunt fidelium contributiones sacris ministris factae oc-

¹ Ut supra dictum est, hae societates solum de facto non de iure admittuntur; de iure feretrum sequi debent.

² C. 701; adverte tamen ex iure Codicis non necessario sodales induere debere habitum ad fruendum iure praecedentiae, sed insignia sufficere, quod valet praesertim de tertiis ordinibus. Hoc valet, quoadusque aliter a Sancta Sede decidatur, attenta littera Codicis; cfr. cc. 701, § 3 et 706. *Monitore ecclesiastico*, vol. 36, pag. 145-146.

³ Cfr. c. 491.

⁴ Cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 229, et 232-234.

⁵ S. R. C., 19 Dec. 1671, *Decret. auth.* 1440, ad 3; cfr. Many, *l. c.*, 188, 3-4.

⁶ S. R. EE. et RR., Mart. 1711, Bizzarri, pag. 297-298.

⁷ S. R. C., 28 April. 1703, *Decret. auth.* 2112, ad 1 et 2; 17 April. 1822, *Decret. auth.* 2623, ad 4; cfr. etiam Piat, *l. c.*, II, pag. 320.

⁸ C. 1233, § 4.

⁹ S. R. C., 10 Mart. 1657, *Decr. auth.* 1021; cfr. De Amicis, *l. c.*, III, 33, 3; Rossi, *l. c.*, pag. 74 in nota.

¹⁰ S. R. C., 5 Mart. 1870; *Decret. auth.* 3212.

¹¹ S. R. C., 22 Mart. 1862, *Decret. auth.* 3110, ad 15; quod responsum tamen videtur applicandum solum ecclesiasticis paratis vestibibus sacris; cfr. etiam De Amicis, *l. c.*, II, n. 80.

casione funerum ad necessarias expensas compensandas et ad honestam eorum sustentationem.

Auctores distinguunt inter taxas et tributa; tributa appellant praestationes quae ratione superioritatis et inferioritatis certis et determinatis temporibus solvuntur; taxas vero praestationes quae pro aliquo servitio et sine ulla temporis determinatione solvuntur. Codex tamen non semper hac utitur terminologia ¹.

b) Taxarum exactionem severe prohibuit S. Gregorius Magnus ² a. 598; liberales vero fidelium oblationes et ipse eadem epistola permisit. Immo *Statuta ecclesiae antiqua* ³ decernunt puniendos qui oblationes funerum aut negant ecclesiae aut difficulter solvunt.

Ius decretalium exactionem admittit, abusus autem reprobatur ⁴.

810. — 2° *De indice taxarum.* - a) *Confectio indicis.* - Locorum Ordinarii indicem funeralium taxarum seu eleemosynarum, si non existat, pro suo territorio, de consilio Capituli cathedralis, ac, si opportunum duxerint, vicariorum foraneorum dioecesis et parochorum civitatis episcopalis, conficiant, attentis legitimis consuetudinibus particularibus et omnibus personarum et locorum circumstantiis; in eoque pro diversis casibus iura singulorum moderate determinent, ita ut quaelibet contentionum et scandali removeatur occasio ⁵.

Obligatio Ordinarii loci gravis videtur pro locis ubi nullus hucusque viguit index taxarum.

Obligatio in indice conficiendo audiendi parochos et vicarios foraneos nulla est; maxima tamen congruentia; cum enim in indice conficiendo Ordinarius attendere debeat legitimis, etiam non immemorialibus, consuetudinibus locorumque et personarum adiunctis et iura singulorum determinare moderate pro diversis casibus, iam per se patet in re tam lubrica et tam complexa facile errari posse si quis proprio unice fretus iudicio procedere voluerit; quare optime ageret Ordinarius in hac re si non solum parochorum civitatis et vicariorum foraneorum, sed etiam aliorum ecclesiarum rectorum consilium petierit antequam ad definitivam iurium determinationem deveniat. Auditio Capituli cathedralis ad valorem ipsius indicis requiri videtur ⁶.

¹ Cfr. D'Angelo, *Le tasse e le pensioni ecclesiastiche*, 1919, pag. 9; Goyeneche, in *Commentarium...* VIII, 452 in nota.

² C. 12, C. 13, qu. 2.

³ C. 9, C. 13, qu. 2, qui canon inscribitur concilio Carthaginensi IV; cfr. *Corpus iuris canonici* ⁷, Friedberg.

⁴ Wernz, *l. c.*, III, 786.

⁵ C. 1234, § 1.

⁶ Santamaria, *l. c.*, IV, 81.

In indice variae funerum classes determinari consueverunt inter quas possint fideles licite eligere ¹.

Aliter ac in c. 1507, § 1, hic nulla S. Sedis approbatio necessaria est.

Etiam religiosi exempti subsunt indici taxarum funeralium ab Ordinario loci statuto ². Quod tamen intellegas restrictive ad funera personarum non exemptarum seu laicorum ³.

b) *Indicis obligatio*. - α) Si in indice plures classes enumerentur funerum, liberum est iis quorum interest classem eligere ⁴.

β) Districte prohibetur ne quis, sepulturae vel exsequiarum seu anniversarii mortuorum causa, quidquam exigit ultra id quod in dioecesano taxarum indice statuitur ⁵.

A Codice non vetatur quis funus facere infra taxam; id tamen ab Ordinario prohiberi posse videtur ⁶.

γ) Pauperes gratis omnino ac decenter funerentur et sepe-
liantur, cum exsequiis, secundum liturgicas leges et dioecesana
statuta, praescriptis ⁷.

Si aliter provideri nequeat ad hoc tenentur suis impensis sacerdotes quibus in singulis casibus ius simul et officium incumbit funera faciendi ⁸.

Exsequiarum ordo completus etiam Missae celebrationem comprehendit ⁹.

Poterunt tamen parochi tuto sese conformare statutis dioecesanis circa pauperum funera ¹⁰.

δ) Emolumenta autem funerum occasione taxata, quotiens non agatur de paupere gratis humando, cedere debent sacerdoti qui ministro fungitur funeris in ecclesia funerante. Et quidem omnia emolumenta, de iure communi illi cedunt, qui tamen ex iure item communi, non semper omnia retinere potest et sua facere ut ex mox de portione paroeciali dicendis apparebit.

¹ Ferreres, *Institutiones*, II, 161.

² C. S., 6 Mart. 1927, *A. A. S.*, XIX, 161.

³ Rota 15 Nov. 1916; *S. Romanae Rotae decisiones et sententiae* a Card. Lega ed. vol. VIII, 336-341; Melo, *De exemptione regularium*, p. 73-74; Blat, *l. c.*, 92, pag. 108.

⁴ C. 1234, § 2. Haec libertas fidelium iure concordatario hispanico restricta est; cfr. Santamaria, *l. c.*, IV, 81.

⁵ C. 1235, § 1.

⁶ Cfr. Vermeersch, in *Periodica*, XVI, p. 60.

⁷ C. 1235, § 2.

⁸ Cfr. *Rituale romanum*, tit. VI, c. 1, n. 11.

⁹ *Rituale*, ibidem, n. 7.

¹⁰ Optimus modus subveniendi his necessitatibus videtur contineri in hac praescriptione quam ad exemplum afferimus: « Pauperum cadavera gratis omnino sepeliantur, duabus saltem adhibitis candelis ecclesiae sumptibus, si nihil ii reliquerint, aut ita parum ut suis impensis humari non possint; applicetur Missa, et elemosyna synodalis, si celebranti libuerit, a capsula animarum sumatur ». *Synodus dioecesana Ianuensis* a. 1910, n. 611.

Si tamen ministro funerum fungatur parochus in ecclesia non exempta sui territorii¹, funeralia emolumenta non ipsi parochus, sed ecclesiae funeranti obveniunt; parochus vero sola portio paroecialis².

811. — 3° *De portione paroeciali.* - a) *Quid sit.* - Portio paroecialis est determinata pars ex bonis ecclesiae funeranti obvenientibus occasione funerum subtracta, proprio defuncti parochus solvenda ab eadem ecclesia funerante³.

Vocatur etiam *quarta funerum, quarta portio, portio canonica*; distinguenda autem est a portione seu a quarta funerum episcopali quae antiquitus vigeat et erat quarta pars portionis paroecialis Episcopo solvenda; quae iamdiu abolita est⁴.

b) *Quibus et a quibus solvenda.* - Salvo iure particulari, quoties fidelis non funeratur in ecclesia paroeciali propria, proprio defuncti parochus debetur portio paroecialis, excepto casu quo cadaver in ecclesiam propriae paroeciae commode asportari nequeat⁵.

Nomine *iuris particularis* hic intellegi videntur non solum ius particulare seu locale stricte dictum, sed et ius speciale aut singulare necnon privilegia alicui hac de re concessa. Privilegio exemptionis a quarta funerum seu a portione paroeciali solvenda gaudent complures religiosi ordines et praesertim Fratres Minores⁶. Usum tamen talium privilegiorum restrinxit Concilium Tridentinum⁷ et pro Italia insulisque adiacentibus fere penitus abrogavit Benedictus XIII⁸.

Evidenter clausula *quoties fidelis non funeratur in ecclesia paroeciali propria* intellegenda est de funeratione legitima ad normam iuris vigentis sive ex electa sepultura sive ex sepultura in sepulcro maiorum; si enim de sepultura illegitima agatur, ecclesia funerans omnia emolumenta, exceptis expensis, restituere debet⁹.

Solvenda autem est portio paroecialis *proprio defuncti parochus*, idest parochus proprio ratione domicilii aut quasi-domicilii¹⁰. Nomine autem pa-

¹ Cfr. c. 1230, § 4.

² S. C. C. in *Asculana*, 29 Aug. 1733; Cfr. *Thesaurus resolutionum*, S. C. C., vol. VI, pag. 163; S. C. EE. et RR., 28 Aug. 1601, in *Landen*. « I confrati debbono chiamare il parroco a cantare le messe solenni e portare il SS. Sacramento, il quale volendo andare vada e faccia l'officio gratis, e non andando lo facciano fare a' loro cappellani ». Bizzarri, l. c., 235-236.

³ Cfr. cc. 1236, 1237.

⁴ Reiffenstuel, l. c., III, 28, 59 sq.; Wernz, l. c., III, 787.

⁵ C. 1236, § 1.

⁶ Cfr. Reiffenstuel, l. c., III, 28, 55-56.

⁷ C. 13 sess. 25, *De reformat.*

⁸ Constit. « *Romanus Pontifex* », 28 April. 1725; Gasparri, *Fontes*, I, n. 284, pag. 609 sq.; cfr. Many, l. c., 293. Hoc privilegium etiam praescriptione acquiri potest. Cfr. *Monitore ecclesiastico*, 1922, in *causa Dianen*. 9 Iulii 1921.

⁹ Cfr. Matthaeum a Coronata, l. c., 248.

¹⁰ Cfr. c. 1216.

rochi hic venire videntur etiam Superior religiosus relate ad novitios et famulos intra domum morientes, rector Seminarii pro omnibus qui in Seminario moriuntur si alibi elegerint sepulturam.

Non veniunt e contra nomine parochi proprii, parochi vel rectores ecclesiarum electivae et sepulcri maiorum.

Si quis tamen sepulcrum maiorum habens aliam ecclesiam funerantem diversam a sepulcro maiorum elegerit, quod de iure facere potest, tunc, licet non stricto iure, rectori ecclesiae sepulcri maiorum aliqua pars emolumentorum solvenda ex aequitate esset¹.

Ultima clausula *excepto casu* iuris veteris corréptiva est².

Si quis moriens in loco dissito ad propriam paroeciam funeris causa expensis heredum asportetur, parochus proprius legitime funera facit³ nec ulli tenetur portionem paroecialem solvere⁴.

Si defunctus mortuus sit in loco longinquo a sua paroecia ad quam ad normam Codicis⁵ commode asportari nequit, et forte illuc asportetur expensis heredum, quia ibi in alia ecclesia exempta elegit sepulturam, portio paroecialis non est solvenda nec parochi loci decessus nec parochi proprio⁶, quia in casu verificatur clausula quod asportari nequeat.

Si quis habeat plures paroecias proprias ad quas cadaver commode deferri queat, et alibi funeretur, portio paroecialis dividenda est inter omnes parochos proprios⁷.

Haec paragraphus⁸ difficultate non caret, quia videtur supponere aliquem fidelem habere posse duos parochos proprios qui circa ipsum eodem iure funerandi gaudere possint, quod de iure vigente excluditur a cc. 1216, § 2 et 1218. Verum cum clara sit legis dispositio ex iure vetere in Codicem translata, ipsa ex iure vetere interpretanda est, licet per ipsam cc. 1216, § 2 et 1218 partialiter derogetur. En igitur textus *decretalis* Bonifacii VIII quae ad rem nostram facit quaeque proinde servanda et nunc est: « Cum ab eo qui duo habet domicilia, se collocans aequaliter in utroque, in loco tertio eligitur sepultura domiciliorum ecclesiae habebunt inter se dividere canonicam portionem »⁹.

¹ Cfr. Many, *l. c.*, 202, 6°; S. R. C., 7 Dec. 1844, *Decret. auth.* 2881; 14 Iunii 1845, *Decret. auth.* 2889; Piat, *l. c.*, II, pag. 326, 1°.

² Cfr. Many, *l. c.*, 202, 4; Vermeersch, *Epitome*, II, 542, 3.

³ C. 1218, § 3.

⁴ Ita etiam Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, 975; cfr. etiam Santamaria, *l. c.*, IV, 83-84.

⁵ C. 1218.

⁶ Ita iam iure vetere hunc casum solvebat *Monitore ecclesiastico*, vol. 13, pag. 376, n. 76; immo in casu idem periodicus solutionem portionis denegabat etiam parochi loci decessus etsi ibi defunctus quasi-domicilium habuisset; paulo aliter casum solvit Ferreres, *Institutiones*, II, 164; cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 248, praesertim in notis.

⁷ C. 1236, § 2.

⁸ Ex c. 2, III, 12, in 6 excerpta.

⁹ C. 2, III, 12, in 6°; cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 28, n. 45; Many, *l. c.*, 202, 5; Blat, *l. c.*, 96, pag. 112.

Non videtur tamen extendenda haec dispositio ad casum fidelis defuncti extra duas paroecias proprias qui ad alterutram tantummodo commodè asportari potest, nec item ad casum fidelis defuncti qui in altera ex duabus paroeciis propriis transferatur in qua sepulcrum maiorum aut sepulturam electam habeat.

Ex dictis portionem paroecialem solvere debent ecclesia funerans electiva, aut sepulcri maiorum, nec non ecclesia funerans personae moralis ex. g. sepulcri beneficiatorum residentialium, quia haec aequiparatur ecclesiae sepulcri maiorum ¹.

Parocho domicilii Episcopi residentialis nulla portio paroecialis debetur, quia Episcopus non erat eius subditus ².

Solvenda e contra est portio paroecialis parocho domicilii Cardinalis defuncti in Urbe, ex *statutis cleri romani* ³.

Solvenda est portio paroecialis illi cui competit ab ecclesia funerante, non a parentibus vel heredibus defuncti ⁴.

c) *Ex quibus detrahenda.* - α) Detrahi debet portio paroecialis ex omnibus et solis emolumentis, quae statuta sunt pro funere et tumulatione in taxa dioecesana ⁵.

Non est detrahenda ex candelis quas manu deferunt associantes funus ⁶; nec item ex funere forte facto die septima aut trigesima aut anniversaria ⁷.

β) Si quacunque de causa primum sollemne officium funebre non statim, sed intra mensem completum a die tumulationis fiat, licet hoc die non defuerint minora publica officia, portio tamen paroecialis ex huius etiam funeris emolumentis debetur ⁸.

Ad *sollemne officium* funebre videtur requiri Missae sollemnis celebratio et ad tumulum absolutio; officia vero *minora* essent officii defunctorum recitatio, exsequiae seu ad tumulum absolutio, exclusa Missae celebratione ⁹.

Codex directe determinat tempus quousque extendatur ius proprii parochi ad portionem paroecialem et declarat hoc ius non extendi nisi ad

¹ Cfr. Many, *l. c.*, 202, 3; Vermeersch, *Epitome*, II, 542.

² Cfr. Many, *l. c.*, 174, pag. 283, in nota 2.

³ Cfr. *A. S. Sedis*, vol. 15, pag. 553 sq.

⁴ Ferraris, *l. c.*, v. *Quarta*, n. 35.

⁵ C. 1237, § 1.

⁶ Benedictus XIII, Const. «*Romanus Pontifex*», 28 April. 1725; Gasparri, *Fontes*, I, n. 284, § 4; Many, *l. c.*, 204, 4.

⁷ S. R. C., 24 Iul. 1888, *Decret. auth.* 649; Rossi, *l. c.*, n. 99.

⁸ C. 1237, § 2.

⁹ De necessitate Missae exsequialis ad funus sollemne cfr. S. R. C., 13 Maii 1879, *Decret. auth.* 3434; S. C. Concilii in *Barcinon.*, 27 Aug. 1904 et 29 Iul. 1905 quo secundo responsum primum modificatum est «*iuxta modum*»; modus est ut in posterum prima funebri Missa post obitum fiat aut in propria defuncti paroecia aut in cathedrali (ita ferebat consuetudo), et quatenus in alia ecclesia *legitime* celebretur parocho proprio solvatur quarta funerum; ad quam solutionem remisit eadem S. C. Concilii 27 Februar. 1907; eademque doctrina in Codicem est introducta et melius limitata et determinata; cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 250, c.

primum officium sollemne funebre quod fiat intra mensem. Officia minora intra idem tempus celebrata non considerantur ad hos effectus ¹.

Et hoc quidem ius parochi ad portionem paroecialem a Codice *directe* hic determinatur; *indirecte* vero determinatur etiam ius parochi ad ipsum funus faciendum exclusis aliis ecclesiis; portio enim paroecialis solvenda est parochi quousque eius ius ad funera facienda, extenditur et perseverat, nec ultra.

Evidenter autem in Codice supponitur officium funebre sollemne infra mensem fieri in alia ecclesia intra mensem legitime seu quia ibi defunctus sepulturam elegerat vel sepulcrum maiorum habeat, vel quia ibi sit sepulcrum ex iure speciali, e. g., beneficiati residentialis ²; secus si *illegitime* factum sit illud *primum sollemne officium funebre* intra mensem, tunc non sola portio paroecialis, sed omnia emolumenta parochi restituenda erunt, expensis retentis.

Elapso vero mense, ius parochi ad funus et consequenter ad portionem paroecialem ultra non extenditur et proinde quaelibet ecclesia libere quodvis sollemne officium celebrare potest, quin ad aliquid erga proprium defuncti parochum teneatur ³.

d) *Quantitas portionis paroecialis*. - Quantitas portionis paroecialis determinetur in taxa dioecesana; et si ecclesia paroecialis et ecclesia funerans ad diversas dioeceses pertineant, quantitas portionis paroecialis attenditur secundum taxam ecclesiae funerantis ⁴.

Nequit maior portio paroecialis statui pro ecclesiis regularium quam pro ecclesiis saecularibus ⁵.

812. — V. De libro mortuorum. - Expleta tumulatione, minister in libro defunctorum describat nomen et aetatem defuncti,

¹ Possunt igitur Missae non sollemnes celebrari in alia ecclesia etiam non paroeciali etiam cum invitatione parentum; tales enim certo non sunt sollemne officium funebre; cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 149.

² Id sat clare educitur ex responso S. C. Concilii in *Barcinonensi* supra relato.

³ Ita etiam *Monitore ecclesiastico*, vol. 29, (1927), pag. 258-259 et 427-428. *Commissio interpres* circa hunc canonem interrogata ad S. C. Concilii interrogantes remisit; iuvat autem hic referre dubia proposita et responsa: « Utrum officium funebre quod non intra mensem a die tumulationis celebratur, sed intra mensem a die notitiae obitus alicuius qui in regione longe dissita decessit, v. g., in America, haberi debeat officium sollemne de quo in can. 1237 quoad effectus paragraphi secundae illius canonis. — An Ordinarius, ad vitandos abusus eorum qui ultra mensem protrahunt officium funebre eo animo ut parochus emolumenta non percipiat possit statuere quod officium a parentibus celebratum pro defuncto publice et cum cantu habeatur uti officium sollemne funebre, quoad omnes suos effectus. Respondit ad 1um et 2um: Recurrendum esse ad S. C. Concilii ». C. S. 24 Nov. 1920, *A. A. S.*, XII, 576; cfr. etiam Constit. Benedicti XIII « *Romanus Pontifex* », 28 Apr. 1725. Temporis computatio facienda est ad normam c. 34, § 3, n. 3. Blat, *l. c.*, 97, pag. 113, contra Rossi, *l. c.*, pag. 190 in nota; cfr. Matthaeum a Coronata, 250, c, pag. 260.

⁴ C. 1237, § 3.

⁵ S. C. Concilii, 3 April. 1745.

nomen parentum vel coniugis, tempus mortis, quis et quae Sacramenta ministraverit, locum et tempus tumulationis ¹.

Formula adhibenda in inscriptione facienda habetur in *Rituali romano* ².

Si error in inscriptione irrepserit et ad unicum verbum restringatur, verbum erratum lineis includatur nec totaliter abradatur et in margine correctio fiat; si vero error in pluribus verbis occurrerit, actus abradatur et novus fiat ³.

CAPUT III.

De iis quibus sepultura ecclesiastica concedenda aut neganda est.

813. — I. Quid hic nomine sepulturae ecclesiasticae. - 1° Nomine sepulturae ecclesiasticae hic veniunt omnes ritus sacri publice peragendi in sepultura fidelium, necnon ipsius defuncti in loco sacro depositio ⁴.

2° Insuper excluso ab ecclesiastica sepultura deneganda quoque sunt tum quaelibet Missa exsequialis, etiam anniversaria, tum alia publica officia funebria ⁵.

Officia publica funebria ea omnia sunt quae a ministris sacris nomine Ecclesiae fiunt, etiam non praesente cadavere, cum aliqua tamen, ut videtur, publicitate coram populo.

Missam vero celebrare privatim, idest, sine publicitate in populo, praesertim si dubium habeatur de bona fide defuncti, prohibitum non est ⁶.

814. — II. Quibus concedenda sepultura ecclesiastica. - Omnes baptizati sepultura ecclesiastica donandi sunt, nisi eadem expresse a iure priventur ⁷. Catechumeni qui nulla sua culpa sine baptismo

¹ C. 1238.

² Tit. 12, cap. 5.

³ De Amicis, *Il ceremoniale completo*, I, 40; Cappello, *De Visitatione SS. Liminum*, II, tit. 73, n. 11, pag. 195 ad quamlibet correctionem licentiam Ordinarii requirit.

⁴ C. 1204; Many, *l. c.*, 222, non exclusa campanarum pulsatione; cfr. etiam Haring, *Grundzüge...* p. 568.

⁵ C. 1241.

⁶ Cfr. S. C. S. Offic., 27 Iulii 1892 in *Collectanea S. C. Prop. Fide*, 1898, ad 2; 14 Febr. 1827, ibidem n. 793, ad 1; cfr. etiam cc. 809 et 2262, § 2, n. 2; Noldin, *De Sacramentis* ¹⁶, 176, 3; Cappello, *De Sacramentis*, I, 620-621; P. Victorium ab Appeltern, *Manuale missionariorum*, 1909, Mangalore, pag. 43, nota 2. Severius Haring, *Grundzüge...* p. 571, nota 1, ex decret. S. C. S. Offic., 4 April. 1875, in *Acta S. Sedis*, XXV, 445, non permittit applicationem Missae pro illis qui in manifesta haeresi moriuntur, si applicatio huiusmodi nota sit et nota censenda erit si sacerdoti applicanti et ei qui dat stipendium innotescat.

⁷ C. 1239, § 3.

moriantur, baptizatis accensendi sunt¹; pro istis enim baptismus flaminis baptismum aquae supplere censetur.

815. — III. Quibus deneganda sepultura ecclesiastica. - 1° *Infideles*. - Ad sepulturam ecclesiasticam non sunt admittendi qui sine baptismo, exceptis catechumenis, decesserint².

Concedunt tamen auctores etiam istis in purgatorio forte detentis Missae privatam applicationem³.

Inter non baptizatos comprehendendi etiam debent pueri catholicorum sine baptismo defuncti, exceptis puerulis in sinu matris una cum ipsa matre defunctis⁴.

816. — 2° *Ex poena privati*. - Praeterea sepultura ecclesiastica privantur, nisi ante mortem aliqua dederint poenitentiae signa⁵:

Ex dictione Codicis videtur hic agi de privatione ex poena; quae proinde stricte interpretanda est, nec ad ius vetus pro eius interpretatione recurri potest; cfr. c. 6, n. 5; immo ius vetus evidenter circa quosdam, e. g. circa duellantes, emollitum est. *Signum* sufficiens esset si defunctus in extremis constitutus sacerdotem vocaverit, licet is advenire non potuerit; si Crucifixum osculatus sit, si actum contritionis recitaverit⁶.

Cum has poenas ius commune statuatur, easdem nequit ius particulare ampliare aut restringere⁷.

a) Notorii apostatae a christiana fide, aut sectae haereticae vel schismaticae, aut sectae massonicae aliisve eiusdem generis societatibus notorie addicti⁸.

Requiritur notorietas sive iuris sive facti⁹; sufficit autem ut factum adscriptionis sectae notorium fiat post eorum mortem¹⁰.

Requiritur apostasia a fide christiana, nec sufficit a sola fide catholica, nisi adscriptio ad sectam habeatur¹¹.

Ius vetus circa hos emollitum est.

Aliae sectae eiusdem generis sunt societates crematoriae¹² itemque

¹ C. 1239, § 2.

² C. 1239, § 1.

³ Cfr. Vermeersch, *Theologiae moralis principia*, etc., III, 307-308, et in nota.

⁴ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 28, n. 77; Wernz, *l. c.*, III, 781, nota 47; Many, *l. c.*, 217, 3.

⁵ C. 1240, § 1.

⁶ Cfr. Many, *l. c.*, 218, 1, c; Augustine, *l. c.*, VI, 157.

⁷ Santamaría, *l. c.*, IV, 87.

⁸ C. 1240, § 1, n. 1.

⁹ C. 2197, n. 2-3.

¹⁰ Cfr. *Monitore ecclesiastico*, vol. 32, pag. 25-26.

¹¹ Cfr. c. 1325, § 2.

¹² S. C. S. Officii, 15 Dec. 1886, in *Collectanea S. C. Prop. F.*, n. 1665; 2 Dec. 1840, ibidem n. 915; 5 Iulii 1878, ibidem n. 1495; cfr. etiam P. Victorium ab Appeltern, *Manuale missionariorum*, pag. 55 et 195.

omnes sectae quae contra Ecclesiam et legitimas civiles potestates machinantur ¹.

Non sufficit ad poenam professio haeresis aut schismatis etiam publica, sed requiritur *adscriptio* sectae haereticae vel schismaticae ².

b) Excommunicati vel interdicti post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam ³.

Excommunicati sine sententia ⁴ aut solum vi sententiae a lege datae, licet notorie excommunicati sint, privari non videntur de iure vigente, et proinde eis sepultura ecclesiastica denegari nequit ⁵.

Excommunicati vitandi, licet expresse hic non comprehendantur, sunt tamen ut privati considerandi ⁶.

Excommunicatis sepultura privatis qui ante mortem aliqua poenitentiae signa dederint, sepultura concedi potest et debet, at antea ab excommunicatione absolvendi sunt ⁷.

Solummodo interdicti personaliter, supposita sententia, privantur ⁸.

Si fieri sine gravi incommodo queat, cadaver excommunicati vitandi qui, contra canonum statuta, sepulturam in loco sacro obtinuit, exhumandum est, praevia Ordinarii licentia, et in loco profano reponendum ⁹.

c) Qui se ipsi occiderint deliberato consilio ¹⁰.

Non sufficit mutilatio quamvis gravis, nec etiam attentatio suicidii ¹¹.

Cum Codex loquatur de *deliberato consilio*, responsabilitatis quaelibet diminutio quae variis in morbis mentalibus verificatur, ab hac severissima poena excusare videtur ¹².

d) Mortui in duello aut ex vulnere inde relato ¹³.

Rigor iuris veteris quo tales arcebantur etsi ante mortem signa poenitentiae dedissent emollitus est ¹⁴.

Ad poenam incurrendam requiritur duellum privatum ex conducto, licet sine sollemnitatibus et sine patrinis ¹⁵.

¹ Cfr. c. 2335.

² Santamaria, *l. c.*, IV, 88.

³ C. 1240, § 1, n. 2.

⁴ Requiritur sententia iudicialis proprie dicta de qua in c. 1868, § 1; cfr. Blat, *l. c.*, 101, pag. 118.

⁵ Cfr. etiam c. 2260, § 2; possunt tamen privari vi c. 1240, § 1, n. 6; cfr. Eichmann, *l. c.*, pag. 405, nota 2.

⁶ Cfr. cc. 2343, § 1, n. 1; 1242; 1172, § 1, n. 4; Chelodi, *Ius poenale*, 36, pag. 39.

⁷ Cfr. *Rituale romanum*, tit. III, cap. 4.

⁸ Augustine, *l. c.*, VI, 155; cfr. c. 2275, n. 4; Blat, *l. c.*, 101, pag. 118.

⁹ Cc. 1242; 1244, § 1; 1212; sepultura hic restrictive intellegitur pro sola humatione seu tumulatione.

¹⁰ C. 1240, § 1, n. 3.

¹¹ Cfr. cc. 985, § 5; 2350, § 2.

¹² Cfr. Blat, *l. c.*, 101, pag. 119; Vermeersch, *l. c.*, II, 549, 3.

¹³ C. 1240, § 1, n. 4.

¹⁴ Cfr. Constit. Benedicti XIV « *Detestabilem* », 10 Nov. 1752; Gasparri, *Fontes*, II, n. 422, pag. 378; Eichmann, *l. c.*, pag. 406, nota 2.

¹⁵ De notione delicti duelli, cfr. Chelodi, *Ius poenale*, 80, pag. 92-93.

Non sunt duellum pugilationes factae armis non micidialibus; e contra sunt ut vera duella considerandae luctae factae armis licet non periculosae¹ inter studentes universitatum².

e) Qui mandaverint suum corpus cremationi tradi³.

Poenae non incurritur si mandatum implicate saltem, aliquo poenitentiae signo revocatum sit; licet de facto postea mandatum vi forte legis civilis aut alicuius ex heredibus executioni mandetur. Attamen in casu scandalum removendum est nec funebris ecclesiastica associatio usque ad locum cremationis fieri potest⁴.

Ad scandalum removendum certe non sufficit simplex coniectura quae praesumitur defunctus suam ante mortem voluntatem retractasse, nec factum quod dum viveret aliquem religionis actum peragere consuevisset⁵; facta tamen confessio ante mortem sufficiens esse retractatio videtur.

f) Alii peccatores publici et manifesti⁶.

Quinam nomine publicorum peccatorum veniant Codex non determinat. Ad *publicum peccatorem* constituendum non sufficit quodlibet peccatum, sed publicum requiritur *delictum*⁷.

Possunt autem enumerari inter publicos peccatores: Apostatae a fide *catholica* itemque haeretici *notorii* licet nulli sectae adhaeserint itemque excommunicati etiam sine sententia, si notoria sit eorum poena et delictum⁸, publici usurarii⁹, raptores et ecclesiarum violatores¹⁰, publice blasphemantes¹¹, per plures annos paschalem communionem et annualem confessionem notorie omittentes¹², qui in actu peccati moriuntur sine ullo poenitentiae signo¹³, qui aperte et coram pluribus, ita ut res nullo modo celari possit, Sacramenta recipere recusant¹⁴, qui habitualiter in statu peccati vivunt et sine poenitentia moriuntur, si notorius sit status peccati¹⁵; tales sunt qui in publico concubinato aut meretricio vivunt¹⁶; item qui in

¹ S. C. Concil., 9 Aug. 1890, in *Collectanea S. C. Prop. F.*, n. 1739.

² Cfr. S. C. Concilii, 10 Februar. 1923, *A. A. S.*, XV, 154, seq.; Augustine, *l. c.*, VI, 155; Haring, *Grundzüge...*, p. 988.

³ C. 1240, § 1, n. 5.

⁴ S. C. S. Off., 15 Dec. 1886, in *Collectanea S. C. Prop. Fid.*, 1665.

⁵ S. C. S. Officii, 19 Iunii 1926, *A. A. S.*, XVIII, 282.

⁶ C. 1240, § 1, n. 6.

⁷ Augustine, *l. c.*, VI, 156.

⁸ Tales non comprehenduntur amplius in c. 1240, § 1, n. 1-2; at utique comprehenduntur n. 6 eiusdem canonis.

⁹ C. 3, X, 5, 19.

¹⁰ C. 2, X, 5, 17.

¹¹ C. 2, X, 5, 26.

¹² C. 12, X, 5, 38; cfr. Timotheum Schäfer, *Pfarrer und Pfarrervikare*, pag. 66-86.

¹³ C. 2, X, 5, 18; cfr. Many, *l. c.*, 220, 5, c.

¹⁴ Many, *l. c.*, 220, 5, c.

¹⁵ Many, *l. c.*, 220, 5, c.

¹⁶ Bassaeus, *Flores totius theologiae practicae*, v. *Sepultura*, n. 5 haec de meretriciis habet: «istis communiter asinina datur sepultura».

secta damnata aut in officio quod sine peccato exerceri nequeat; itemque qui in matrimonio tantum civili vivunt¹.

817. — 3° *Casus dubiae privationis.* - Occurrente praedictis in casibus aliquo dubio, consulatur, si tempus sinat, Ordinarius; permanente dubio, cadaver sepulturae ecclesiasticae tradatur, ita tamen ut removeatur scandalum².

Solummodo in casu dubii ad Ordinarium recurrendum est et tunc utique ex praecepto³.

Datur in altera parte huius paragraphi norma qua tum Ordinarius, tum quilibet alius minister in casu dubii, si recursus fieri nequeat, dirigi tuto possunt; norma autem mitiorem nostrorum temporum disciplinam hac de re insinuat⁴.

Removendum tamen semper erit *scandalum*, quod fieri potest evulgando signa poenitentiae, si habeantur, aut etiam misericordiam divinam in casibus difficilioribus commendando⁵.

Quandoque tamen ad scandalum vitandum necesse erit pompas et sollemnitates exsequiarum omittere, simpliciori modo funus faciendo, sine magno cleri concursu, sine sollemniori in ecclesia tumultu, aut luxu candelarum⁶.

Mitio rem praxim in concedenda sepultura ecclesiastica minus dignis aut dubie indignis suadet etiam ratio vitandi scandalum quod plerique ex frequentatione funeralium mere civilium percipiunt, quod cultui publico et legi ecclesiasticae valde noxium est⁷.

¹ Wernz, *l. c.*, III, 781, nota 45; cfr. etiam Rossi, *l. c.*, 72; Augustine, *l. c.*, VI, 156-157; Ferraris, *l. c.*, v. *Sepultura*, n. 172 sq.; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 28, n. 77 sq.; Many, *l. c.*, 220-221; Perathoner, *Das Sachenrecht*, p. 113, nota 3; Santamaria, *l. c.*, IV, 88.

² C. 1240, § 2.

³ Blat, *l. c.*, 101, pag. 121.

⁴ S. C. S. Off., 14 Febr. 1827 ad 1° in *Collectanea S. C. De Prop. Fid.* iam haec declaraverat: « Sancta mater Ecclesia benigna et misericors erga filios suos, eos salvos fieri vehementer cupit. SS. Dominus N. hoc spiritu imbutus recte novit, quod impietas impij non nocebit ei in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua. Hinc perspectis omnibus expositis peculiaribus circumstantiis et rite perpensis decrevit in iisdem tolerari posse, quod sepultura ecclesiastica illi gaudeant et publicae preces seu suffragia pro iis defunctis fundantur, qui, adhuc viventes catholicae Ecclesiae erant membra, quamvis in articulo mortis sacramentis refici recusaverint, dummodo vel minima spes interluceat, ipsos potuisse pro peccatis commissis contritionem concipere et ad Deum ante obitum ex corde converti ».

⁵ Cfr. Responsum S. Officii in nota praecedenti relatum.

⁶ Augustine, ab exsequiis sine sollemnitate et pompa excludit etiam Missam de Requiem; Augustine, *l. c.*, VI, 155; contra Rossi, *l. c.*, 73, pag. 140, in nota, et recte, ut videtur.

⁷ Vermeersch, *l. c.*, II, 549, 6.

SECTIO II.

DE TEMPORIBUS SACRIS

De temporibus sacris in genere.

818. — I. Notio, divisio et historia. - 1° *Notio*. - Tempora sacra sunt determinati dies ad Dei cultum operibus expiatoriis, latreuticis aut eucharisticis auctoritate publica ecclesiastica deputati.

Deputari de iure vigente solent non horae aut hebdomadae, sed dies a media nocte ad mediam noctem. Nulla ad hanc deputationem consecratio necessaria est, sed solum deputatio auctoritatis quae vel lege vel praecepto fieri potest.

Dies operibus expiatoriis dicati *dies abstinenciae et ieiunii*; cultui Dei specialius dicati *dies festi* vocantur.

2° *Divisio*. - a) Tempora sacra sunt dies festi; iisque accensentur dies abstinenciae et ieiunii¹, *illi* directe cultui divino dicantur abstinencia ab operibus servilibus et adsistentia officiis divinis; hi operibus poenitentiae, ieiunio scilicet vel abstinencia a certis cibis Deo dicantur.

b) Habentur dies festi et generatim tempora sacra iuris universalis et iuris particularis².

3° *Notae historicae*. - a) *De diebus festis*. - Omnes populi Deo non solum loca sed et determinata anni tempora dicarunt. Ecclesia legem de sabbato sanctificando a Deo hebraeis datam servasse videtur; statim autem in honorem habere coepit diem dominicam ob memoriam Dominicae resurrectionis, quae paulatim in locum sabbati substituta est.

Antiquissimum festum est Pascha; at iam primis saeculis et alia inveniuntur, scilicet: Circumcisio, Nativitas D. N. I. Ch., Epiphania (apud Orientales primis saeculis una cum Nativitate celebrata) et principaliora B. M. V. festa. Decursu temporum numerus festorum valde auctus est, unde querelae, non sine fundamento.

In *corpore iuris* duo catalogi festorum habentur, *alter* saeculi XII, *alter* saeculi XIII³. Urbanus VIII, a. 1642, catalogum novum fecit et admonuit Episcopos ut abstinerent ab indicendis perpetuo novis festis diebus.

Lex Ecclesiae de abstinencia ab operibus servilibus saeculo IV primo introducta est et mitiorem quam apud hebraeos nacta est interpretationem.

¹ C. 1243.

² C. 1244, § 2.

³ C. 1, D. 3, *De consecr.*; c. 5, X, 2, 9.

Lex praecipiens Missae auditionem diebus festis saeculo VI primum scripto consignata fuisse videtur ¹.

b) *De diebus ieiunii et abstinence.* - Ieiunium antepaschale antiquissimum ieiunium est et ab Apostolis traditum fuisse videtur; non eiusdem tamen durationis fuit. Alicubi unius diei, alibi duorum, aut aliquorum dierum; ieiunium vero stricte quadragesimale primum Romae invaluit et inde a saeculo VII in tota occidentali Ecclesia, excepta mediolanensi, receptum est.

Saeculis VIII et IX alia ieiunia introducta sunt in vigiliis, in feriis IV et VI, item aliud ieiunium quadragesimale ante Nativitatem Domini.

Ieiunia *quatuor temporum* antiquissima sunt et ab Apostolis originem duxisse videntur, licet antiquius scriptum documentum quod de illis habeatur sit *Liber pontificalis* ².

819. — II. Ius vigens. - 1° *De iure Ecclesiae generatim.* - Ecclesia nativum et exclusivum ius habet tempora sacra deputandi.

Est corollarium perfectionis iuridicae Ecclesiae; ipsius enim exclusive est ea omnia ordinare quae sive directe sive indirecte ad Dei cultum ordinantur ³.

820. — 2° *Quis in Ecclesia possit tempora sacra deputare.* - a) Dies festos itemque dies abstinence et ieiunii, universae Ecclesiae communes, constituere, transferre, abolere, unius est supremae ecclesiasticae auctoritatis ⁴.

Suprema auctoritas est R. Pontifex sive solus sive in Concilio oecumenico.

Nihil in hoc novi statutum est a Codice, etenim nemo unquam praeter Romanum Pontificem in Ecclesia universa auctoritatem habuit.

R. Pontifex potestate absoluta posset omnes dies festos et poenitentiae mutare; id autem nunquam in praxi faciet quia causa rationalis ad totalem mutationem, praesertim diei dominicae, nunquam occurret ⁵.

b) Ordinarii locorum peculiare suis dioecesibus seu locis dies festos aut dies abstinence et ieiunii possunt, per modum tantum actus, indicare ⁶.

¹ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 398, 400 sq.; Augustine, *l. c.*, VI, 160-161; Vermeersch, *l. c.*, II, 558; Duchesne, *Origines du culte chrétien* ⁴, 1925, pag. 241 et sqs.

² Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 112, sq.; Augustine, *l. c.*, 160-161; Duchesne, *Origines du culte chrétien* ⁴, cap. 8 passim.

³ Cavagnis, *l. c.*, III, 261; Wernz, *l. c.*, III, 397; 410.

⁴ C. 1244, § 1.

⁵ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 396, 413; Noldin, *De praeceptis* ¹⁴, 256; Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 275-276.

⁶ C. 1244, § 2.

Indicere per *modum actus* opponitur indictioni per *modum habitus* et significat festa et ieiunia indicare perpetuo et ex causis non transeuntibus ¹.

Cum Ordinariis locorum sola potestas ad modum actus concedatur, sequitur supremæ solius esse auctoritatis translatio, abolitio aut constitutio dierum sacrorum ad modum habitus; nec eadem potestas Conciliis particularibus agnosci potest ².

Nomine Ordinarii non veniunt Superiores regulares maiores ³.

Religiosi etiam exempti videntur obligari ad tempora sacra ab Ordinariis locorum indicta, nisi agatur de domo a dioecesi prorsus separata ⁴, et salvo iure Superiorum subditos suos dispensandi.

Si quod festum ex voto servetur ab aliqua communitate, eius obligatio non extenditur ultra eos qui votum emiserunt, nec potest Ordinarius etiam pro aliis sua lege aut statuto votum obligatorium hac in re facere ⁵.

821. — 3° *Dispensatio a temporibus sacris*. - a) *In quibus possint dispensare parochi*. - Non solum Ordinarii locorum, sed etiam parochi, in casibus singularibus iustaque de causa, possunt subiectos sibi singulos fideles singulasve familias, etiam extra territorium, atque in suo territorio etiam peregrinos, a lege communi de observantia festorum itemque de observantia abstinentiæ et ieiunii vel etiam utriusque dispensare ⁶.

Quod parochus, a fortiori possunt Ordinarii locorum relate ad suos subditos, et Romanus Pontifex in universa Ecclesia, qui insuper potest dispensare ab omni die festo et a quolibet ieiunio et abstinentia.

Potestas parochorum est ordinaria, atque etiam praesente Episcopo exerceri potest, et insuper aliis potest delegari.

Potestas Ordinariorum locorum dispensandi a diebus festis non extenditur ad universam simul dioecesim, vi huius canonis; possunt autem, ut videtur, singulas paroecias dispensare.

Dispensatione concessa peregrini uti posse videntur etiam in territorio diverso a territorio concedentis; id multo magis valet de dispensatis a proprio paroco ⁷.

Praeter familias nequeunt alii nisi singulariter dispensari; at si causa certo sit determinato coetui communis, poterunt omnes simul, quasi singulariter dispensari ⁸.

¹ Augustino, *l. c.*, VI, 162; Vermeersch, *l. c.*, II, 552, permittit indictionem ad duos aut tres annos.

² Cfr. Denzinger-Bannwart, *Enchiridion* ¹⁹, 1574.

³ Augustino, *l. c.*, VI, 162-163; at Vermeersch, *l. c.*, II, 552, illis concedit indictionem diei ieiunii ex c. 1253; eis tamen absolute negat indictionem diei festi.

⁴ Matthaeus a Coronata, *l. c.*, 275, 2, b.

⁵ S. R. C. 23 Iunii 1703, *Decret. auth.* 2113.

⁶ C. 1245, § 1.

⁷ Cfr. Vermeersch, *Summa novi iuris*, n. 486; *Epitome*, *l. c.*, II, 554; aliter Augustino, *l. c.*, VI, 164.

⁸ Vermeersch, *l. c.*, II, 554.

Iusta causa ad valorem dispensationis requiritur, nisi de Romano Pontifice agatur. Nunc eadem causa quae pro Ordinario, sufficit et pro parochio ¹.

Dispensatio a die festo potest dari tantum relate ad abstinentioniam ab operibus servilibus, aut etiam relate ad obligationem audiendi Missam, aut ab utraque simul obligatione: Codex enim simpliciter de die festo qui haec duo comprehendit loquitur.

Quod possunt parochi, etiam viceparochi seu vicarii cooperatores possunt, nisi parochi expresse sibi hoc ius reservaverint ², aut ius particulare eorum restrinxerit potestatem.

b) De speciali facultate dispensandi a ieiunio et abstinentionia Ordinariis locorum concessa. - Ordinarii, ex causa peculiari magni populi concursus, aut publicae valetudinis, possunt totam quoque dioecesim seu locum a ieiunio et abstinentionia vel etiam ab utraque simul lege dispensare ³.

Causae a Codice taxative determinantur; tales sunt: magnus populi concursus ob aliquam sollemniorem festivitatem ecclesiasticam aut etiam civilem ⁴, nundinae quae bis aut ter in anno frequentiores fiunt; aliquis congressus catholicus, peregrinatio, centenarium etc.

Ante Codicem generatim requirebatur ad dispensationem ut ieiunium et abstinentionia in diem antecedentem anticiparetur et solum exceptionaliter dari poterat dispensatio sine anticipatione; nunc id non amplius requiritur ⁵.

Non requiritur ut concursus sit extraneorum, sufficit ut sit magnus ex causa peculiari quae etiam singulis annis repeti potest. Immo sufficit magnus concursus populi unius tantum parociae ad festum in ecclesia celebrandum ⁶.

Alia causa *publicae valetudinis*, certe habetur in morbo epidemico quem vulgo *influenza* appellant ⁷.

In dispensatione concedenda Ordinarius potest utique, at non tenetur, de iure vigente, restrictiones, e. g. ut caro in unica comestione edatur etc., apponere ⁸.

Vi huius canonis dispensari possunt quaelibet ieiunia et abstinentioniae ⁹.

¹ Cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 277.

² C. 476, § 6; *Monitore ecclesiastico*, vol. IX, part. 1, pag. 276.

³ C. 1245, § 2.

⁴ Augustine, *l. c.*, VI, 165, requirit occasionem religiosam aut catholicam; quod tamen Codex non requirit; concedit tamen ipse Augustine sufficere occasionem nundinarum extraordinariorum; Vermeersch, *l. c.*, II, 554, b.

⁵ S. C. S. Off. 5 Dec. 1894; 18 Mart. 1896; 7 Sept. 1907; S. C. Concilli 3 Maii 1912.

⁶ C. S. 12 Mart. 1929, *A. A. S.*, XXI, 170.

⁷ Id clare admittitur a Benedicto XIV, encycl. « *Libentissime* » 10 Iunii 1745; Gasparri, *Fontes*, I, n. 358, § 23-24.

⁸ Severius ius ante Codicem; cfr. Benedicti XIV encycl. « *Non ambigimus* », 30 Maii 1741; Gasparri, *Fontes*, I, n. 308; encycl. « *In suprema* », 22 Aug. 1741; Gasparri, *Fontes*, I, n. 314; Augustine, *l. c.*, VI, 166-167.

⁹ Ante Codicem excipiebantur ieiunia Quadragesimae et Adventus; S. C. S. Off. 15 Dec. 1817; 5 Sept. 1906, 5^a; cfr. Pagliaiunga, *Il nuovo Codice ecclesiastico*, pag. 142 in nota.

Licet Codex adhibeat simpliciter verbum *Ordinarii*, ex contextu tamen illa vox hic referri videtur exclusive ad Ordinarios locorum ¹.

c) *De dispensatione pro religiosis*. - In religione clericali exempta eandem dispensandi potestatem quam parochi habent Superiores, quod attinet ad personas religiosas, novitios aliosque diu noctuque intra domum degentes ².

Id possunt etiam Superiores locales minores, eorumque vicarii, in Superioris absentia ³.

Possunt Superiores dispensare non solum singulos religiosos, sed etiam minores suae communitatis partes, e. g., iuvenes scholasticos etc. itemque religiosos peregrinos sibi non subditos in domo casu degentes ⁴.

Videntur autem Superiores dispensare posse non solum a ieiuniis Ecclesiae universalis, sed et a ieiuniis regulae et constitutionum, nisi haec iure speciali dispensatio prohibeatur ⁵.

Circa ieiunia Ecclesiae universalis religiosi etiam exempti frui possunt dispensatione ab Ordinariis concessa ratione publicae valetudinis, nisi expresse in dispensatione excipiantur. Immo eodem iure gaudent etsi agitur de ieiuniis ad quae religiosi tenentur cum vi regulae, tum vi legis ecclesiasticae ⁶.

Cum privilegium exemptionis non sit retorquendum in damnum et dispendium ipsorum privilegiatorum, si religiosus exemptus extra religionis domum versetur in loco unde facile nequeat Superiorem adire ad dispensationem obtinendam, eam petere poterit ab Ordinario loci aut etiam a parrocho, sive circa ieiunia ecclesiastica sive circa ieiunia regularia ⁷.

822. — 4° *Temporum sacrorum supputatio*. - Supputatio diei festi itemque diei abstinentiae et ieiunii, facienda est a media nocte usque ad mediam noctem ⁸.

Potest autem unusquisque sequi aut tempus medium aut verum etc. in supputanda media nocte ⁹.

¹ Santamaria, *l. c.*, IV, 92-93.

² C. 1255, § 3; 514, § 1.

³ S. Alphonsus, *Theologia moralis*, III, 1032.

⁴ Vermeersch, *l. c.*, II, 556.

⁵ Immo Augustine, *l. c.*, VI, 167-168 et III, 300 permittit generatim Superioribus dispensare circa ieiunia regulae totam communitatem; idemque vi c. 1245, § 2 permittit circa ieiunia universalis Ecclesiae ex causa publicae valetudinis; cui doctrinae non contradicimus cum communitas religiosa considerari possit ut familia.

⁶ S. C. S. Off. 20 Ianuar. 1892; cfr. Moechegiani, *Iurisprudentia ecclesiastica*, II, n. 75 sq.; P. Victorius ab Appeltern, apud *Ephemerides liturgicae*, (1917), pag. 61 sq. et 399; cfr. etiam c. 620 et quae circa ipsum diximus vol. I, n. 627.

⁷ Cfr. c. 68; Vermeersch, *Periodica*, XI, pag. 150-152; severius Augustine, *l. c.*, VI, 168; Blat, *l. c.*, 106, pag. 124-125.

⁸ C. 1246; aliter pro acquisitione indulgentiarum alicui diei *affixarum*; c. 923.

⁹ C. 33, § 1; cfr. vol. I, n. 51.

TITULUS XIII.

DE DIEBUS FESTIS

823. — De hoc et sequenti titulo brevius, quia de his rebus agere fusius consueverunt theologi moralistae.

I. Catalogus dierum festorum. - Dies festi sub praecepto in universa Ecclesia sunt tantum: omnes et singuli dies dominici, festa Nativitatis, Circumcisionis, Epiphaniae, Ascensionis et Sanctissimi Corporis Christi, Immaculae Conceptionis et Assumptionis Genitricis Dei Mariae, sancti Ioseph eius Sponsi, Beatorum Petri et Pauli Apostolorum, Omnium denique Sanctorum ¹.

Sicubi aliquod festum, praeter enumerata, hucusque, vi specialis S. Sedis concessionis, aut iuris particularis, vel consuetudinis etiam immemorialis, servatum fuerit, vi huius canonis abrogatum est et sine novo S. Sedis indulto obligatorio modo nequit amplius imponi ².

Nihil tamen obstat quo minus a S. Sede aliquod novum festum de praecepto servandum concedatur ³.

Ecclesiastico praecepto dies festi patronorum non subiacent; locorum autem Ordinarii possunt sollemnitatem exteriorem transferre ad dominicam proxime sequentem ⁴; qua paragrapho melius et ad abundantiam declaratur quod iam paragrapho prima continebatur.

Sollemnitatis externa non comprehendit officium divinum, sed utique Missae sollemnis celebrationem, circa quam lubet hic novam Missalis rubricam referre: « In dominicis minoribus per annum, in ecclesiis et oratoriis publicis aut semi-publicis, ubi reponatur sollemnitatis externa Festi Patroni principalis, aut tituli vel Dedicationis propriae ecclesiae, aut etiam tituli aut Sancti Fundatoris Ordinis seu Congregationis, quod infra praecedentem hebdomadam occurrerit, cani potest Missa de sollemnitate translata, et de ea pariter legi potest unica Missa nisi occurrat duplex primae classis. Quodsi sollemnitas externa transferenda sit in dominicam maiorem, aut in dominicam, uti supra impeditam, Missae de sollemnitate externa prohibentur; sed in Missa cantata diei currentis etsi conventuali, et in altera lecta, fit commemoratio de sollemnitate externa iuxta normas pro Missis votivis sollemnibus traditas » ⁵.

¹ C. 1247, § 1.

² C. S. 17 Febr. 1918, *A. A. S.*, X, 170.

³ Ita Hispaniae a. 1918, concessum est festum S. Iacobi; dioecesi Toletanae festum S. Ildephonsi; dioecesi Matritensi festum S. Isidori. Cfr. Santamaria, *l. c.*, IV, 94.

⁴ C. 1247, § 2.

⁵ *Additiones et variationes in rubricis generalibus Missalis Romani*, a. 1923, tit. IV, n. 3; cfr. etiam Brehm, *Synopsis additionum et variationum*, pag. 37-38; Barin, *Il Messale Romano riformato da Pio X*, 1920, pag. 200 sq.

Una cum sollemnitate externa transferuntur etiam indulgentiae sollemnitati adnexae ¹.

Sicubi aliquod festum ex enumeratis legitime sit abolitum vel translatum, nihil inconsulta Sede Apostolica innovetur ².

Quae tamen festa aboleverat Pius X ³ et Codex iterum introduxit, ea servanda sunt ubique, nisi, iam alio documento, antea abolita fuissent ⁴.

Minori numero festorum, specialibus indultis, plures regiones extra Italiam gaudent ut Gallia, Belgium, plures status Americae ⁵; hae regiones suo iure reguntur ⁶.

824. — II. Quid implicat observantia dierum festorum. - Festis de praecepto diebus Missa audienda est; et abstinendum ab operibus servilibus, actibus forensibus, itemque, nisi aliud ferant legitimae consuetudines aut peculiaria indulta, publico mercatu, nundinis, aliisque publicis emptionibus et venditionibus ⁷.

Duplex igitur obligatio quolibet die festo viget: audiendi Sacrum et abstinendi ab operibus servilibus; utraque gravis ⁸.

Praecepto de audienda Missa non satisfacit qui duas eius partes simul a diversis sacerdotibus celebratas audit ⁹.

Ab auditione Missae excusat grave seu notabile incommodum seu damnum in bonis animae vel corporis proprii vel proximi ¹⁰.

In incommodo autem metiendo attendendum est aetati, sexui et physicae singularum personarum constitutioni, locorum distantiae, asperitati viarum et tempestatum ¹¹.

Legi de audiendo Sacro satisfacit qui Missae adest quocunque catholico ritu celebretur sub dio aut in quacunque ecclesia vel oratorio publico aut semi-publico et in privatis coemeteriorum aediculis; non vero in aliis oratoriis privatis; nisi hoc privilegium a Sede Apostolica concessum fuerit ¹².

Nequit igitur Ordinarius loci, multoque minus parochus, cogere fi-

¹ Vermeersch, *Epitome*, II, n. 559, 3.

² C. 1247, § 3.

³ *Motu proprio «Supremi disciplinae»*, 2 Iulii 1911.

⁴ Cfr. Perathoner, *Das Sachenrecht*, pag. 115, nota 1.

⁵ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 171-172.

⁶ Antiquo Regno Sabauda *Brevi* Pii IX ad V. Emmanuelem II, 6 Sept. 1853, dato festum Circumcisionis non est de praecepto servandum; quod tamen pro dioecesi Genuensi non amplius valet.

⁷ C. 1248.

⁸ Cfr. Denzinger-Bannwart, *l. c.*, n. 1202.

⁹ Denzinger-Bannwart, *l. c.*, 1203.

¹⁰ Cfr. Noldin, *De praeceptis* ¹⁶, 263; Génicot-Salsmans, *Theologiae moralis institutiones*, I, n. 343; S. Alphonsus, *Theologia moralis*, III, 324; Vermeersch, *Theologiae moralis principia, responsa, consilia*, III, n. 861-862.

¹¹ S. C. Prop. Fid. 26 Sept. 1840 in *Collectanea*, n. 914.

¹² Co. 1249 et 1190.

deles ad Missam audiendam in proprio ritu aut in propria paroeciali ecclesia, licet ad id eos exhortari possit ¹.

Missae in altari portatili celebratae assistens, praecepto satisfacere videtur; itemque assistens Missae celebratae in navi, in loco patenti, licet ibidem stabile oratorium non habeatur ².

Missam sacerdotis haeretici aut schismatici audiens satisfacere pariter videtur, licet peccet ob communicationem in sacris ³.

Opera servilia, a quibus abstinendum est diebus festis, sunt quae corporis viribus exercentur et ad corporis praesertim utilitatem referuntur ⁴.

Actus forenses sunt omnes actus ad iudicium stricte pertinentes sive in causa civili sive in criminali ⁵; tales sunt citationes audientiae, testium excussio et examinatio, prolatio sententiae etc. ⁶, quae tamen si die festo fiant, valida, licet illicita, esse videntur ⁷, idque valet tam pro foro ecclesiastico quam pro civili. Actus administrationis, praesertim si sint extraordinarii et urgentes, non veniunt nomine actuum forensium ⁸.

Ludi gymnastici aut athletici sicut aliae ludorum species diebus festis per se non prohibentur ⁹.

Causas excusantes, quae sunt consuetudo, pietas in Deum, caritas erga proximum et necessitas, exponunt fusius moralistae ¹⁰.

TITULUS XIV.

DE ABSTINENTIA ET IEIUNIO

825. — I. Lex abstinentiae. - Abstinentiae lex vetat carne iureque ex carne vesci, non autem ovis, lacticiniis et quibuslibet condimentis etiam ex adipe animalium ¹¹.

¹ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 175.

² Vermeersch, *Theologiae moralis*, III, 862; paulo aliter Augustine, *l. c.*, VI, 176; itemque Santamaria, *l. c.*, IV, 97.

³ Vermeersch, *Epitome*, II, 563 dummodo celebretur ritu catholico.

⁴ Augustine, *l. c.*, VI, 173. Nomen a servitute antiquorum desumptum est, et sunt qui elementum servitutis ad notionem operum servilium requirant, at nostris diebus id amplius nequit sustineri cum servitus non amplius existat, nec enim nostris diebus magis servi sunt operarii qui operibus manualibus et agricolis dediti sunt quam homines operibus professionalibus dediti; Augustine, *ibidem*, 173-174; cfr. etiam Vermeersch, *Theologiae moralis*, etc., III, 865.

⁵ Salmanticenses, *l. c.*, tract. XXIII, n. 287.

⁶ C. 1639.

⁷ Aliter Ferreres, *Institutiones*, II, 659.

⁸ Augustine, *l. c.*, VI, 174; Vermeersch, *Theologiae moralis*, etc., III, 867.

⁹ Augustine, *l. c.*, VI, 174.

¹⁰ Cfr. Noldin, *De praeceptis* ¹⁶, 269-275; Vermeersch, *l. c.*, III, 869; Berardi, *Theologia moralis theorico-practica*, II, n. 569 et sqs.; Ballerini-Palmieri, *Opus theologicum morale* ², II, p. 532 et sqs.

¹¹ C. 1250.

Hoc novi hic canon introduxit, quod lege abstinentiae iam amplius nullibi prohibetur usus condimentorum ex adipe cuiusvis animalis.

Antiquitus lege abstinentiae, praesertim quando coniungebatur cum lege ieiunii, prohibebatur non solum usus condimentorum ex adipe, sed etiam usus lacticiniorum; de quo adhuc vestigium habetur in nostris pluribus Italiae regionibus ubi in collatione serotina dierum ieiunii usus lacticiniorum ex consuetudine prohibetur¹.

Nomine *carnis* certo non veniunt pisces et alia animalia sanguinis frigidi, ut dici solet, quae in aquis vivere consueverunt. De natura *carnis* avium aquaticarum disputant auctores²; unusquisque suae regionis usui sese conformare potest³.

Ius quod artificialiter fit ex extractione carnis (Liebig), prohiberi videtur si agatur de vera ex carne extractione, secus non excluditur. Condimentum est quidquid sive liquidum sive solidum adhibetur ad cibum sapidiorum reddendum⁴; unde etiam caseum ad condimentum semper adhiberi potest, ut videtur, etiam in coenula vespertina dierum ieiunii, saltem si adhibeatur ad pulmentum condiendum.

826. — II. Lex ieiunii. - Lex ieiunii praescribit ut nonnisi unica per diem comestio fiat; sed non vetat aliquid cibi mane et vespere sumere, servata tamen circa ciborum quantitatem et qualitatem probata locorum consuetudine. Nec vetitum est carnes ac pisces in eadem refectioe permiscere; nec serotinam refectionem cum prandio permutare⁵.

Nova est notio ieiunii a Codice data; antea enim ex iure communi lex ieiunii duplex elementum continebat, nempe unicam, ut nunc, comestionem et usum ciborum determinatorum seu abstinentiam, et solum ex dispensatione, quae tamen iamdiu facile concedebatur, ab alterutro elemento, praesertim vero ab abstinentia dispensabatur; nunc autem, ommissa abstinentia, sola unica comestio ieiunium constituit.

De hora prandii nihil in Codice, quod proinde ante meridiem fieri posse videtur. Iam nulla causa requiritur ad permutationem prandii cum coena vespertina, bene vero iusta causa requiritur ad permutationem coenulae aut prandii cum collatiuncula matutina⁶.

Unica comestio non est protrahenda ultra duas horas, nec interrumpi sine necessitate potest ultra mediam horam⁷.

Collatiuncula seu frustulum matutinum omnibus permittitur; quan-

¹ Cfr. c. 1251, § 1; Augustine, *l. c.*, VI, 177.

² Cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 297.

³ Cfr. Antonelli, *Medicina pastoralis*, ed. post Cod., III, 866 sq.; Noldin, *De praeceptis*¹⁸, 675; Vermeersch, *Theologiae moralis*, III, 873, 2, ubi permittit usum «*peptone*».

⁴ Vermeersch, *Epitome*, II, 565.

⁵ C. 1251, § 1-2.

⁶ Vermeersch, *Epitome*, II, 566, 2.

⁷ Vermeersch, *Theologiae moralis*, III, 873, 3; Ballerini-Palmieri, *Opus theologicum morale*¹, II, p. 801 et sqs.

titatem cibi ad 60 grammata extendunt¹; qualitas metitur consuetudine; universali autem consuetudine permittunt bonae notae auctores *cafaeum*, *thea*, *chocholatum* cum modico lacte et panis frustulo².

Etiam in collatione vespertina consuetudini attendendum est tum circa qualitatem, quae multum variat pro variis regionibus, tum circa quantitatem. Consuetudo universalis omnibus octo uncias seu 250 grammata permittit; in regionibus frigidioribus extendunt ad decem uncias seu 310 grammata³.

Regiones quibus in collatione vespertina non permittitur usus lactiniorum, ut sunt plures regiones Italiae, iure particulari nunc regi dici possunt.

Qui lege ieiunii non tenentur, diebus quibus solum ieiunium viget etiam mane et vespere carnibus vesci possunt.

Ex dictis iam patet non tutam esse doctrinam auctorum docentium, diebus quibus solum ieiunium praecipitur fas esse pluries in die carnibus vesci⁴; Codex enim praecipit circa qualitatem ciborum in collatiuncula standum esse consuetudini locali.

Consuetudo de qua Codex hoc canone intellegunt aliqui non de consuetudine formali quae ius constituit et legitime praescripta est, sed de usu recepto apud populum, occasione forte indulti antea concedi soliti⁵.

827. — III. Catalogi dierum ieiunii et abstinentiae. - 1° *Dies solius abstinentiae.* - Lex solius abstinentiae servanda est singulis feriis sextis⁶.

2° *Dies solius ieiunii.* - Lex solius ieiunii servanda est omnibus Quadragesimae diebus, exceptis dominicis et diebus quibus praeterea viget lex abstinentiae⁷.

3° *Dies ieiunii simul et abstinentiae.* - Lex abstinentiae simul et ieiunii servanda est feria quarta Cinerum, feriis sextis et sabbatis Quadragesimae et feriis Quatuor Temporum, pervigiliis Pentecostes, Deiparae in coelum assumptae, Omnium Sanctorum et Nativitatis Domini⁸.

Diebus dominicis vel festis de praecepto lex abstinentiae, vel abstinentiae simul et ieiunii, vel ieiunii tantum cessat, excepto

¹ Vermeersch, *Theologiae moralis*, III, 873, 3.

² Noldin, *De praeceptis* ¹o, 683.

³ Vermeersch, *l. c.*, III, 873, 3.

⁴ C. S. 29 Oct. 1920, *A. A. S.*, XI, 480. Haec quidem de iure. Pius autem XI, 11 Feb. 1922, permisit diocesisibus germanicis ut certis diebus ieiunii liceret carnibus vesci non solum in prandio, sed etiam in collatiuncula vespertina; cfr. P. Zeno von Ufering, *Erklärung der Regel des heiligen seraphischen Vaters Franciskus*, 1929, Altötting pag. 161.

⁵ Ita Vermeersch, *Epilome*, II, 566.

⁶ C. 1252, § 1.

⁷ C. 1252, § 3.

⁸ C. 1252, § 2.

festo tempore Quadragesimae, nec pervigilia anticipantur; item cessat Sabbato Sancto post meridiem ¹.

Si alicubi aliquod ex festis de praecepto ex indulto non servetur aut in dominicam sequentem transferatur, cum de facto illud festum ibi non sit amplius de praecepto, nulla lex ieiunii aut abstinenciae cessat ².

Leges particulares de ieiunio et abstinencia forte severiores iam cessarunt et abrogatae censendae sunt ad normam huius canonis 1252 ³.

Si festum quod ieiunium habet in pervigilio incidat feria II, ieiunium non habet illo anno; in Quadragesima praeter dies dominicos alia festa etiam de praecepto nullo gaudent privilegio circa ieiunia et abstinenciam ⁴.

Commissio Interpres ⁵ edixit non anticipanda pervigilia quod ad ieiunium et abstinenciam spectat, « salvo praescripto canonis 1253 » in quo sermo est de ieiuniis ex voto aut ex regulis etc.; attamen etiam ieiunia ex voto aut regulis et constitutionibus, nisi expresse aliud in ipsis statuatur, ad ius commune per se aptata censentur. Quare in Urbe iam non anticipatur ieiunium pervigilii Purificationis B. M. V. quod ex voto servatur; idem servari potest et alibi in iisdem circumstantiis ⁶.

Ex hoc canone notabiles mitigationes obtinuerunt leges de diebus ieiunii et abstinenciae: abrogata est abstinencia diebus dominicis Quadragesimae et sabbatis totius anni; abrogatum est ieiunium et abstinencia simul in vigiliis SS. Apost. Petri et Pauli, et ubi vigeat in feriis sextis et sabbatis Adventus, in vigiliis S. Ioannis B. et Patroui; abrogata est abstinencia diebus Quadragesimae quibus nunc solum viget ieiunium.

Vigent etiam post Codicem ieiunia speciali ex causa praecepta, ex. g., in vigilia consecrationis ecclesiae ⁷, ad lucrandum iubilaeum ⁸.

828. — IV. De ieiuniis ex iure speciali. - A Codice nihil immutatum est de indultis particularibus, de votis cuiuslibet personae physicae aut moralis, de constitutionibus ac regulis cuiusvis religionis vel instituti approbati sive virorum sive mulierum in communi viventium etiam sine votis ⁹.

Indulta sunt exemptiones ab aliqua peculiari obligatione ad tempus concessae; indulta interpretanda sunt stricte ad normam privilegiorum ¹⁰.

Exempla indultorum plurima afferri possunt circa legem ieiunii et

¹ C. 1252, § 4.

² C. I. 17 Febr. 1918, ad I, *A. A. S.*, X, 170.

³ Cfr. C. I. 3 Ian. 1918, in *Ius pontificium*, a. I, pag. 6.

⁴ Cfr. C. I. 24 Nov. 1920, *A. A. S.*, XII, 576.

⁵ 24 Nov. 1920, cfr. not. praecedentem.

⁶ Cfr. Vermeersch, *Periodica*, X, 256, VIII; Cosmas Sartori, *Enchiridion canonicum*, Hankow, 1926, pag. 109.

⁷ C. 1166, § 2.

⁸ Cfr. Fanfani, *De indulgentiis*, 1919, pag. 62.

⁹ C. 1253.

¹⁰ C. 85; cfr. Wernz, *l. c.*, I, 163; Toso, *Commentaria minora*, I, pag. 8; cfr. tamen etiam vol. I, n. 86 et 97.

abstinentiae¹, eaque certo non censentur revocata decreto S. C. Consist. 25 April. 1918, quo revocatae sunt facultates temporaneae ante Codicem concessae².

Indulta specialia sunt etiam ea quae continentur in *Bulla Cruciatæ* cuius usus etiam nostris diebus quibusdam regionibus concessus est³.

Indulta ante Codicem concessa pro parte quae severiorem quam nunc viget disciplinam supponunt abrogata sunt, et solum eis uti quis potest parte mitiori.

Ieiunia ex voto servanda, nisi expresse aliud declaraverit vel intenderit vovens, eodem modo interpretari possunt ac ieiunia ex lege ecclesiastica obligantia; proinde ea non obligant diebus festis quibus non ieiunat Ecclesia; et eorum obligatio cessat aetate qua cessat obligatio ieiuniorum Ecclesiae⁴.

Idem fere valet de ieiuniis ex regulis et constitutionibus religiosorum aut institutorum. Si in iis nihil statuatur de modo ieiunandi et ieiunium simpliciter praecipitur; iam non censentur obligare ad abstinentiam, quia censendum est, nisi aliud expresse ibi dicatur, ieiunium ecclesiasticum, quod nunc non amplius abstinentiam continet, regulas et constitutiones praecipere⁵.

829. — V. De iis qui lege ieiunii et abstinentiae tenentur. - 1° Abstinentiae lege tenentur omnes qui septimum aetatis annum expleverint⁶.

Attamen etiam septennio maiores si usu rationis careant excusantur⁷.

2° Lege ieiunii adstringuntur omnes ab expleto vicesimo primo aetatis anno ad inceptum sexagesimum⁸.

Computatio annorum facienda est ad normam c. 34, § 3, n. 3.

Ante annum vicesimum primum et post sexagesimum ieiunium non obligat absolute; proinde nec robustiores tenentur qui facile ieiunare possent. Mulieres aequiparantur viris⁹.

¹ Videri possunt: rescriptum S. C. Concilii 19 Februar. 1851 et responsum eiusdem Congr. ad Episcopum Auriensem 29 April. 1911; litterae apost. Leonis XIII « *Trans Oceanum* » 18 April. 1897, n. 12 et indultum 1 Ianuarii 1910: pro America latina; indultum Pii X ad Episcopos Dalmatiae 10 Iunii 1910; pro indultis Americae Septentrionalis cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 181-183.

² Augustine, *l. c.*, VI, 180-181.

³ Cfr. Litteras Benedicti XV « *Ut praesens periculum* » 12 Aug. 1915; *Monitore ecclesiastico*, vol. 18, 354 et 418; vol. 34, 171-181; Arregui, *Summarium Theologiae moralis*, n. 959 sq.; Litt. Ap. « *Providentia opportuna* » 15 Aug. 1928.

⁴ Cfr. Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 318-319; Vermeersch, *Epitome*, II, 569; Idem, *Theologiae moralis principia*, etc., III, 877.

⁵ Cfr. *Acta Ordinis Minorum*, a. 1892, mense Febr.; *Analecta Ord. Minor. Cap.*, vol. 8, pag. 125; P. Victorium ab Appelter in *Ephemerides liturgicae*, a. 1917, pag. 59 sq.; Cosmas Sartori, *Enchiridion Canonicum*, 1926, p. 109.

⁶ C. 1254, § 1.

⁷ C. 12; Vermeersch, *Epitome*, II, 570; Arregui, *l. c.*, 445; Noldin, *De praeceptis*¹, 681, 1.

⁸ C. 1254, § 2.

⁹ Vermeersch, *Epitome*, II, 570.

Causas a ieiunio aut abstinentia excusantes enumerant moralistae suntque egestas, infirmitas, labor cum ieiunio non conciliabilis, moralis impotentia etc. ¹.

Attendi autem debent hae tres propositiones condemnatae ab Alexandro VII: « In die ieiunii qui saepius modicum quid comedit, etiamsi notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit ieiunium. Omnes officiales qui in republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione ieiunii, nec debent se certificare, an labor sit compatibilis cum ieiunio. Excusantur absolute a ieiunio omnes illi, qui iter agunt equitando, utcumque iter agunt, etiamsi iter necessarium non sit, et etiamsi iter unius diei conficiant » ².

¹ Cfr. Vermeersch, *Theologiae moralis*, etc., III, 882-884; Noldin, *De praeceptis* ¹⁶, 676, et 686; Matthaeum a Coronata, *l. c.*, 310-312.

² 18 Mart. 1666; Denzinger-Bannwart, *Enchiridion* ¹³, 1129-1131.

PARS III.

DE CULTU DIVINO

830. — Postquam parte secunda libri tertii de locis et temporibus sacris quibus determinantur loci et tempora quibus cultus debitus Deo tribuendus est egimus, iam hac tertia parte de ipso cultu divino agendum est, de eius obiecto, manifestatione et modis.

NOTIONES PRAEIVIAE

I. Quid liturgia et cultus divinus. - 1° *Liturgia* (λεῖτον ἔργον) = munus seu ministerium publicum seu pro populo susceptum) est complexus rituum ad Deum honorandum et ad homines sanctificandos institutorum ¹.

Ex hac notione patet referri ad liturgiam non solum cultum divinum stricte dictum, sed etiam eos ritus qui de se ordinantur directe ad hominum sanctificationem, quaeque Sacramenta et Sacramentalia vocantur.

2° *Cultus divinus* est ea pars liturgiae quae directe et principaliter ad Dei et Sanctorum venerationem refertur ².

Etiam cultus Sanctorum recte refertur ad cultum divinum et de eo agitur hac parte quae a cultu divino appellatur; Sancti enim gloria et honore digni sunt quia Deo cari et inseparabiliter uniti eius iam gloriae et praeeminentiae participant.

De liturgia sacramentali agitur libro III, parte I; hac parte non exponitur tota liturgia cultus divini stricte dicti, sed eius praecipua capita et generaliora principia. Alia exponuntur in schola speciali liturgiae et in schola liturgiae practicae.

831. — **II. Varias species cultus divini.** - 1° *Cultus latrias* quo Deus proprie adoratur seu omnium rerum dominus et Ens a se agnoscitur sacrificiis, votis, iuramentis et festorum sanctificatione ³, debetur Sanctissimae Trinitati, singulis eiusdem Personis, Christo Domino, etiam sub speciebus sacramentalibus ⁴.

¹ Wernz, *Ius decretalium*, III², n. 314-315; Barin, *Catechismo liturgico*, I⁶, n. 4 sqs.

² Wernz, *l. c.*, III, 314-315.

³ Eichmann, *l. c.*, 411.

⁴ *O.* 1256, § 1; Wernz, *l. c.*, III, 354-357.

Cultus duliae, quo Deus mediate agnoscitur et adoratur, debetur Angelis et Sanctis cum Christo in coelo regnantibus; dulia autem qua B. Virginem Mariam ob eius super Sanctos omnes et Angelos praecminentiam veneramur *hyperduliam* appellamus ¹.

2° Cultu relativo, qui nempe refertur ad prototypa, veneramur etiam sacras reliquias et imagines ².

Cultus relativus erit latriae vel duliae prout ad Deum aut ad creaturas refertur ³.

3° Cultus, si deferatur nomine Ecclesiae a personis legitime ad hoc deputatis et per actus ex Ecclesiae institutione Deo, Sanctis ac Beatis tantum exhibendos, dicitur *publicus*; sin minus, *privatus* ⁴.

Ex hoc canone ad cultum publicum tres videntur requiri conditiones, nempe: ut *nomine Ecclesiae* deferatur; ut deferatur *a personis ad id deputatis legitime*; et ut deferatur per *actus* determinatos. Si una ex his tribus conditionibus desit, cultus publicus haberi nequit.

Nomine Ecclesiae dicitur fieri quod fit praecipiente aut saltem assentiente et non contradicente publica Ecclesiae auctoritate; e. g. si sacerdos aut communitas religiosa contra legitimi Superioris voluntatem et legem Ecclesiae Missam celebret et horas canonicas recitet in honorem alicuius Servi Dei nondum inter Beatos enumerati, non ideo dici potest cultum publicum exercuisse quia id non fecit nomine Ecclesiae, sed potius Ecclesia obsistente.

Persona legitime deputata non necessario debet esse sacerdos aut clericus, sed et persona moralis et laicalis ⁵; unde esset cultus publicus recitatio horarum canonicarum facta in choro a communitate monialium; e contra non esset cultus publicus depictio imaginum Servi Dei cum radiis aut aureola facta a persona laica privata, non consentiente auctoritate ecclesiastica.

Pariter requiritur ut *actus sint ex Ecclesiae institutione* reservati Deo, Sanctis et Beatis; unde non esset cultus publicus depictio imaginum Servi Dei in parietibus ecclesiae ⁶.

¹ C. 1255, § 1.

² C. 1255, § 2.

³ Ferraris, *Bibliotheca*, v. *Imagines*, n. 26 sq.

⁴ C. 1256.

⁵ Blat, *l. c.*, n. 122, p. 143.

⁶ Cfr. Blat, *l. c.*, 122, p. 143.

Aliter hunc c. 1256 interpretatur Vermeersch, *Epitome*, II, 574, et post ipsum Claeys Bonnaert-Simenon, *Manuale iuris canonici* ², n. 820, p. 491, itemque De Meester, *Iuris canonici et iuris canonico-civilis compendium*, III, 1926, n. 1248, pag. 147 in nota 4, docens cultum publicum haberi sive deferatur nomine Ecclesiae a personis ad id deputatis; sive deferatur a personis non deputatis sed per actus Deo, Sanctis et Beatis reservatos. Litterae Codicis videtur magis convenire nostra interpretatio, quae ceteroquin in praxi vix differt ab interpretatione a Vermeersch admissa. Alii auctores litterae Codicis adhaerentes videntur admittere nostram opinionem; Eichmann, *l. c.*, 411; Augustine, *l. c.*, VI, 189-190; Perathoner, *l. c.*, 117; Santamaria, *l. c.*, IV, 108; Mothon, *Institutions canoniques*, II, n. 2479; Torrubiano Ripoll, *Novissimas Instituciones de derecho canónico*, II, n. 1019.

Cultu privato coli possunt omnes qui cum fama sanctitatis aut martyrii mortui sunt ¹.

832. — III. **Ordinatio cultus divini et liturgiae.** - Unius Apostolicae Sedis est tum sacram ordinare liturgiam, tum liturgicos approbare libros ².

Hoc canone determinantur tum *fontes essendi* et *existendi* universi iuris liturgici tum fontes *cognitionis* ³.

1° *Fontes essendi* et *existendi* iuris liturgici praeter ius naturale et positivum divinum est una S. Sedes seu Romanus Pontifex, qui generatim suo iure utitur per S. C. Rituum ⁴, cuius responsiones si *formiter* scripto edantur propositis dubiis, eandem auctoritatem habent, ac si immediate ab ipso Summo Pontifice promanarent ⁵.

Pro Ecclesia orientali leges etiam liturgicas fert R. Pontifex per S. C. pro Ecclesia orientali ⁶.

Alius fons iuris liturgici etiam nostris diebus vicens est praeterea consuetudo debitis ornata conditionibus ⁷.

Hoc ius Romani Pontificis nativum est ad exclusionem praecipue auctoritatis cuiuslibet civilis ⁸ et etiam Episcoporum, quibus tamen subordinate ad Romanum Pontificem et leges universales aliqualis potestas in liturgia romana, et maior etiam in aliis liturgiis agnoscenda est ⁹.

2° *Fontes cognitionis* iuris liturgici sunt praecipue ¹⁰ libri liturgici proprie dicti qui quandoque *typice* eduntur a typographia Vaticana aut ab alia quae hoc privilegium a S. R. C. obtinuerit post singulorum foliorum revisionem ab ipsa S. Congregatione factam; aliae vero editiones vocantur *iuxta typicās* de quarum conformatione cum ty-

¹ Wernz, *l. c.*, III, 361.

² C. 1257.

³ Fontes *constitutivi* iuris sunt vel fontes *essendi* quo nomine appellantur auctores iuris vel fontes *existentiae* et sunt varia genera legum seu iurium. Fontes *cognitionis* sunt fontes *indicativi* et constituuntur a libris aut documentis in quibus leges continentur (Cicognani, *Ius canonicum*, I, n. 33).

⁴ C. 253, § 1.

⁵ Cfr. c. 7; S. R. C. 23 Maii 1846, *Decr. auth.* 2916; 11 Sept. 1847 ad 13, *Decret. auth.* 2951; Wernz, *l. c.*, III, 328; Victorium ab Appeltern, *Sacrae liturgiae promptuarium*, I, n. 17; Barin, *Catechismo liturgico*, I^o, pag. 16-17, 28-30 et 53-55; Piacenza, *Praelectiones de S. Liturgia, De divino officio*, n. 17 sq.; Callewaert, *Institutiones liturgicae*, n. 120 sq.

⁶ C. 257.

⁷ Wernz, *l. c.*, III, 330; Barin, *l. c.*, I^o, pag. 49-53; Callewaert, *l. c.*, 136 sq.; Santamaria, *l. c.*, IV, 109; contra Eichmann, *l. c.*, 410.

⁸ Cavagnis, *Institutiones iuris publici ecclesiastici* ⁴, III, n. 147 sq.

⁹ Callewaert, *l. c.*, 120; Wernz, *l. c.*, III, 320; Barin, *l. c.*, I^o, p. 16-17.

¹⁰ Omittimus hic enumerationem librorum liturgicorum et aliorum fontium antiquorum quae videri potest apud auctores qui de re liturgica ex professo agunt; cfr. Barin, *Catechismo liturgico*, I^o, pag. 17 sq.; Callewaert, *Liturgicae institutiones*, (1919) n. 53 et sq.; Schuster, *Liber Sacramentorum*, a. 1919 sq. v. I, pag. 1 sq. et passim in aliis voluminibus; itemque non agimus de *Authentica collectione* S. C. Rituum de qua in fontibus egimus.

pica testari debet Ordinarius loci ¹. Praecipui libri liturgici nunc adhibendi sunt:

a) Pro divino officio: *Breviarium romanum*, ultima vice typice editum a. 1914; *Martyrologium romanum* cuius ultima editio typica est anni 1913; *Octavarum romanum* quod tamen non est obligatorium; *Lectionarium* quo nomine appellamus lectiones pro festis universalis Ecclesiae commemoratis ad matutinum legendas editas a. 1915 a S. R. Congregatione ².

b) Pro Missae celebratione: *Missale romanum*, typice editum a. 1920; *Memoriale rituum*, typice editum a. 1920.

c) Pro Sacramentorum et Sacramentalium administratione: *Pontificale romanum*, typice editum ultima vice 1888; *Rituale romanum* a. 1925, ultima vice typice editum.

d) Pro cantu liturgico: *Kyriale* a. 1905; *Graduale* a. 1907; *Officium pro defunctis* aa. 1909 et 1913; *Cantorinus* seu Toni communes a. 1911; *Antiphonale* aa. 1912 et 1919 editum.

Habentur praeterea *Caeremoniale Episcoporum* ultima vice typice editum a. 1886 et *Instructio Clementina* pro Oratione quadraginta horarum a Clemente XI a. 1705 et a Clemente XII a. 1736 edita pro Urbe Roma, cuius tamen observantia omnibus commendatur ³.

833. — IV. De Ordinariorum potestate in cultu divino dirigendo.

- 1° *De exclusione auctoritatis civilis*. - Quod superius de iure Romani Pontificis excludente cuiuslibet auctoritatis civilis ingerentiam in cultu divino dirigendo diximus, idem valet, salvo iure Romani Pontificis, proportionem servata et de aliis Superioribus ecclesiasticis. Ideo Codex generale hac de re statuit principium: Ecclesiae ministri in cultu exercendo unice a Superioribus ecclesiasticis dependere debent ⁴.

Quod verbum *unice* ponitur ad excludendam quamlibet auctoritatem civilem, sive supremam, sive mediam sive etiam municipalem. Explosa proinde manent placita antiquorum regalistarum et plurium etiam nostrorum temporum liberalistarum.

Possunt quidem civiles auctoritates de precibus fundendis et de externis religiosis manifestationibus ordinandis et promovendis ecclesiasticis Superioribus sua desideria aperire, minime vero haec omnia ipsae per se praecipere et ordinare ⁵. Quos, si aliquid huiusmodi attentare praesumpserint, ecclesiastici Superiores, sancta libertate, qua usus est Osius adversus Con-

¹ Cfr. Augustine, *I. c.*, VI, 191.

² Barin, *I. c.*, I^o, p. 24-25.

³ Cfr. Barin, *I. c.*, I^o, pag. 25 sq.; Callewaert, *I. c.*, 121.

Circa editiones vero horum librorum cfr. infra ubi de *Praevia librorum censura*, titulo XXIII, cap. 1, IV, 4.

⁴ c. 1260.

⁵ Benedictus XIV Const. *Quemadmodum*, § 4, 23 Mart. 1743; Gasparri, *Fontes*, I, n. 336, refert S. Cong. Concilii abrogasse Edictum auctoritatis civilis de *Te Deum* canendo ob partem victoriam in bello.

stantinum M. redarguant: « *Ne te misceas ecclesiasticis rebus, nec nobis in hoc genere praecipe; sed potius ea a nobis disce. Tibi Deus imperium commisit: nobis, quae sunt Ecclesiae, concedidit... Cave ne quae sunt Ecclesiae ad te trahens, magno crimini obnoxius fias. Scriptum est: Quae sunt Caesaris, Caesari; quae sunt Dei, Deo* » ¹. Quodsi nostris diebus Pius XI ² reipublicae gallicae consociationes dioecesanæ ad experimentum permisit, ante omnia tamen requisivit ut « earum statuta sic emendata essent, ut sua vi ac natura cum Ecclesiae divina institutione eiusque legibus saltem substantialiter, ut aiunt, congruerent ». Et art. IV horum statutorum « districtè vetatur consociationi se immiscere divinis officiis ordinandis » ³.

834. — 2° *Ad quae se extendat Ordinariorum potestas.* - a) Locorum Ordinariis officium iniungitur advigilandi ut sacrorum canonum praescripta de divino cultu sedulo observentur, et praesertim ne in cultum divinum sive publicum sive privatum, aut in quotidianam fidelium vitam superstitiosa ulla praxis inducatur, aut quidquam admittatur a fide alienum vel ab ecclesiastica traditione absonum vel turpis quaestus speciem praeseferens. Quodsi loci Ordinarius hac in re pro suo territorio leges tulerit, etiam religiosi omnes, exempti quoque, obligatione tenentur easdem servandi; et Ordinarius potest eorundem ecclesias vel publica oratoria in hunc finem visitare ⁴.

Possunt locorum Ordinarii vi huius canonis ordinationes seu leges ferre ad praxim deducendas leges liturgicas universales et S. R. C. decreta, itemque ritus ordinare in illis materiis quae iure communi universali sive scripto sive non scripto nondum definita sunt ⁵.

Vigilantia extenditur ad cultum etiam privatum, ad excludendam cuiusvis speciei superstitionem qua in cultu Dei per excessum peccatur Deum colendo cultu falso aut cultu superfluo seu modo indebito ⁶. Superstitiones occurrere facile possunt in locis missionum infidelium ⁷, at etiam inter fideles et in ipsis ecclesiis eas introduci contingere potest ⁸.

¹ Cfr. Const. « *Quemadmodum* », l. c.; itemque litteras Pii X « *Iamdudum in Lusitania* », 24 Maii 1911, ubi damnantur corpora civilia laicorum divino cultui exercendo praesidentia ab auctoritate civili constituta.

² Epist. Encycl. « *Maximam gravissimamque* » 18 Ian. 1924, A. A. S., XVI, 5.

³ Cfr., si lubet, hac de re Ianssens in *Periodica* XIII, pag. 30-42. Cfr. etiam c. 1184.

⁴ C. 1261, § 1-2.

⁵ Cfr. Wernz, l. c., III, 329.

⁶ Cfr. Noldin, *De praeceptis* ¹⁶, 148 sq.

⁷ Cfr. Const. Benedicti XIV « *Omnium sollicitudinum* », 12 Sept. 1744, ubi de praxi superstitiosa festum agendi in domibus privatis prima vice qua puella aliqua fluxu menstruo sanguinis laborat; itemque de praxi adhibendi circulos super capita sponsorum ad auferenda maleficia; item de fractione fructus *Cocco* ad auspicandam prosperitatem aut infortunium, cfr. apud Gasparri, *Fontes*, I, n. 348.

⁸ Cfr. e. g. S. R. C. 19 Ian. 1619, *Decret. auth.* 369, de superstitione immergendi in aquam lignum Crucis ad impetrandam pluviam; S. R. C. 12 Sept. 1769, *Decret. auth.* 2486, de immersione imaginis sacrae in flumine; S. C. S. Off. 3 Aug. 1903 in *Collectanea* S. C. Pr. F. n. 2173 de superstitione vitanda in usu chartularum imaginum B. M. Virginis; S. C. S. Off. 24 April. 1917, A. A. S., IX, 268 de prohibito interventu experimentis spiritibus.

Ab ecclesiastica traditione alieni sunt novi tituli Sanctis applicati qui aliquam insanam novitatem praeseferunt ¹, quae tamen novitas non necessario errorem implicat dogmaticum aut moralem ².

Ordinarii locorum vi huius canonis possunt visitare etiam regulares ³; at probe notandum est ius visitationis valde limitari, scilicet ad ecclesias et publica, non semi-publica saltem interna, oratoria et unice ad finem curandi observantiam legum seu statutorum dioecesanorum de cultu divino de quibus praecise hoc canone agitur ⁴.

b) Loci Ordinarius nequit novas litanias approbare publice recitandas ⁵.

Novae litaniae sunt quae nondum approbatae sunt a S. Sede, e. g., litaniae S. Antonii, litaniae S. Familiae. Litaniae vero approbatae sunt: Litaniae omnium Sanctorum, prout sunt in Breviario, in Instructione Clementina aut in Missali etc., litaniae SS. Cordis Iesu, SS. Nominis Iesu, S. Ioseph, B. M. V. seu lauretanae, Omnium SS. pro agonizantibus prout

¹ Cfr. e. g. S. R. C. 14 Iunii 1873, *Decret. auth.* 3304, de cultu Cordis S. Ioseph; S. R. C. 21 Februar. 1894, *Decret. auth.* 3818, de titulo B. M. Virgini *De Cruce*.

² Cfr. S. R. C. 9 Nov. 1921 quo decreto definitive approbatur novus titulus *Sacratissimi Cordis Iesu Eucharistici*, *A. A. S.*, XIII, 545; una cum deer. 28 Mart. 1914, *A. A. S.*, VI, 146; apud Vermeersch, *Periodica*, VIII, pag. 14 sq.; *Monitore ecclesiastico*, v. 26, pag. 119.

³ Blat, *l. c.*, 128, pag. 154; Melo, *De exemptione regularium*, pag. 135; Bondini, *De privilegio exemptionis*, n. 29.

⁴ Cfr. e. 344, § 2; Blat, *l. c.*, 128, n. 151. Vide vol. I, nota 6, pag. 466; Goyenche, in *Commentarium pro religiosis*, VI, 357-360; itemque P. Marcell. a P. Iesu in *Commentarium pro religiosis*, vol. IX, pag. 235-244 et Petr. Kraemer ibidem in *Commentarium...* IX, 245-248. Lubet autem hic referre hac de re responsum a Card. Gasparri datum et in *Commentarium pro religiosis* relatum, quod licet nondum promulgatum sit in *A. A. S.*, mentem tamen et stylium refert Curiae Romanae: « Dubium de visitandis a loci Ordinario templis religiosorum exemptorum. -- In Urbe N. tempore quo ecclesiae urbis quinquenniali visitatione subdebantur, misit Ordinarius loci suum delegatum ad visitandum templum Ordinis N. in illa urbe existens. Superiore praedicti Ordinis non reluctante, delegatus Ordinarii visitavit templum et sacrarium eodem modo quo ecclesiae non exemptae visitari solent. Re audita, Provincialis praedicti Ordinis protestationem Ordinario porrexit, in qua cum debita reverentia, ei inculcare conabatur, templum Ordinis vi exemptionis visitationi loci Ordinarii subiectum non esse. Quod si vero de visitatione iuxta c. 1261, § 2 agatur, illum supponere leges particulares in materia in praedicto canone expresse latas, hancque visitationem totam quantum differre ab illa quinquenniali. Ordinarius affirmat, se allatas rationes non agnoscere seque ius habere etiam exemptorum regularium templa visitandi. Ad rem dirimendam quaeritur: I. Utrum Ordinarius loci templa Ordinis N. in sua dioecesi existentia modo praedicto quinto quoque anno visitare possit. Et quatenus negative: II. Utrum in casu, quo leges dioecesanae (e. g. synodales) non quidem novam materiam iuxta can. 1261 afferunt, sed solum leges ecclesiasticas urgent, Ordinarius ad visitationem eorum apponere possit. Et quatenus negative: III. Utrum visitatio, de qua in can. 1261, § 2 eodem modo instituenda sit ac solita quinquennialis visitatio ecclesiarum non exemptarum. Et quatenus negative: IV. Utrum ad visitationem iuxta can. 1261, § 2, extendi possint responsa S. C. Ep. et Reg. ante novum Codicem data, ut nempe, Ordinarius visitationis iure in tantum solum generatim utatur, in quantum positivam habeat notitiam, leges particulares a se latas in ecclesiis regularium exemptorum non observari. — Ad I, II, III, negative; ad IV, positive ».

P. Card. Gasparri, Praeses Commissionis pro interpretatione Codicis, Romae, 8 April. 1924.

⁵ C. 1259, § 2.

sunt in Rituali. Quibus ex propria devotione nulla alia invocatio addenda est; permittitur tamen additio nominis fundatoris illis Ordinibus qui privilegio gaudent fundatorem nominandi in *Confiteor* ¹.

Publica litaniarum recitatio habetur quotiens fideles aliqui in ecclesiam aut publicum oratorium ² conveniunt, ad litanias recitandas in comuni, etsi minister sacer non assistit qua talis ³.

Fratribus minoribus necnon tertiariis sive saecularibus sive religiosis concessum est in fine *litaniarum* B. M. V. invocationem addere: *Regina Ordinis Minorum, ora pro nobis*, non solum in recitatione privata, sed etiam in publica ⁴.

Litanias privatim recitandas approbare potest Ordinarius loci ⁵.

c) Alias vero orationes ac pietatis exercitia permittere potest Ordinarius loci, qui tamen in casibus difficilioribus rem totam ad Sedem Apostolicam subicere debet. Eius autem revisio et expressa licentia requiritur ad orationes recitandas et exercitia pietatis peragenda in ecclesiis aut oratoriis ⁶.

Quae revisio et expressa licentia necessaria videtur solummodo si agatur de orationibus aut exercitiis nondum usu comprobatis. Videtur item requiri licentia etiam pro ecclesiis et oratoriis regularium, exceptis oratoriis semi-publicis internis ⁷.

835. — V. Vetitum communicationis in sacris cum acatholicis.

- 1° *Quae absolute vetentur.* - Haud licitum est fidelibus quovis modo active assistere seu partem habere in sacris acatholicorum ⁸.

Rationes huius prohibitionis absolutae ex iure naturali ⁹ et divino originem habent et his comprehendendi possunt: quia Ecclesia est vera et unica

¹ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 198-199; Vermeersch, *l. c.*, II, 580.

² Recitatio litaniarum in semi-publico oratorio non venit nomine publicae recitationis; ita *Monitore ecclesiastico*, vol. 38, 1926, pag. 218, n. 24; severius Santamaria, *l. c.*, IV, 111-112, habet publicam recitationem in oratorio semi-publico etsi unica persona recitet aliis respondentibus et ianuis clausis; citatque decretum S. R. C. 20 Iunii 1896; illa autem die et anno duo de eadem materia prodierunt decreta nempe 3916 et 3917, quorum tamen neutrum in sensum severiorem rem evincit.

³ S. R. C. 6 Mart. 1894 et 20 Iunii 1896, *Decret. auth.* 3820, 3916; De Meester, *l. c.*, III, n. 1250, p. 152, in nota 4.

⁴ *Motu proprio* Pii X, 7 Sept. 1910, *A. A. S.*, II, 718.

⁵ Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, n. 1041; De Meester, *l. c.*, III, n. 1250, pag. 152, nota 5.

⁶ C. 1259, § 1.

⁷ Ita Vermeersch, *Epitome*, II, 579. Cfr. etiam Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 824. Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, n. 1040, docet sufficere quod preces sint approbatae a qualibet legitima auctoritate ecclesiastica, salvo semper iure Ordinarii loci in sua dioecesi determinatas preces prohibendi. Quae opinio probabilis videtur, licet in canone sermo sit de *Ordinario loci* non simpliciter de *Ordinario*.

⁸ C. 1258, § 1.

⁹ Sunt tamen theologi qui illicitatem communicationis activae, si adsit gravissima causa, ritus adhibeatur catholicus, absit scandalum et professio falsi dogmatis, ex iure naturali negant. Quidquid autem est de iure naturali certe illicitas ex iure positivo admitenda est. Cfr. Vermeersch, *Theologiae moralis principia, responsa, consilia*, II, n. 50, pag. 34; De Meester, *l. c.*, III, p. 1253.

societas religiosa de iure existens in qua fas sit Deo debitum praestare cultum; evitatur hoc modo scandalum, itemque quasi approbatio sectae non verae et periculum perversionis¹; quae rationes non solum participationem veram quae ex animo fiat prohibent, sed etiam quae simulate fit ad damnum aliquod vitandum².

Speciatim vero nunquam licet officio patrini fungi in baptismo acatholicis administrato; *regulariter* autem prohibetur etiam catholicis assistere baptismis, matrimoniis et concionibus acatholicorum³.

Nunquam licet filios catholicorum baptizandos offerre acatholicis ministris⁴.

Nullo in casu, excepto mortis periculo, licet confiteri peccata sua haeretico et schismatico; in casu autem mortis id licet, dummodo alius catholicus sacerdos non adsit, scandalum vitetur, et periculum perversionis non habeatur et probabile sit haereticum ministrum sacramentum administratum esse ritu Ecclesiae⁵.

Sacros ordines ab haeretico nunquam recipere licet⁶.

Nec licet catholicis haereticum ministrum advocare pro haeretico in periculo mortis constituto; possunt autem catholici in hoc casu *passive se habere*; passive autem se habere significat non esse licitum directe advocare ministrum acatholicum, idque declarare in casu est consultum: advocato autem serviri potest cum aliquo obiecto, pertinente ad eius respectivam sectam⁷.

Illicitum est organaedo catholico organa pulsare in templo acatholico tempore sacrarum functionum⁸.

Permitti seu tolerari potest accessus acatholicorum ad ecclesias catholicas, dummodo eis non administrentur sacramenta, nec communicent in divinis cum catholicis, nec illuc invitentur⁹.

Nequeunt catholici Missam audire in templo schismaticorum celebrante ministro schismatico¹⁰.

Potest emitti iuramentum coram ministro acatholico, si non agat

¹ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 193; Blat, *l. c.*, 124, pag. 144.

² S. C. Prop. F. 1729 in *Collectanea*, n. 311; S. Officium, 28 Aug. 1780 in *Collectanea*, n. 546 declaravit non posse licite puerum catholicum sacris lutheranorum materialiter et fide interesse ad odium fratris evitandum et exheredationem.

³ S. C. S. Off. 10 Maii 1770 in *Collectanea*, 478; 3 Ianuarii 1871 in *Collectanea*, 1362; 14 Oct. 1676 in *Collectanea*, 211 ad 1.

⁴ S. C. S. Off. 26 Sept. 1668 in *Collectanea*, n. 169; 29 Nov. 1672 in *Collectanea*, n. 205 ad 2; S. C. Prop. F. 6 Aug. 1764 in *Collectanea*, 455.

⁵ S. C. Prop. Fid. 17 Februar. 1761; S. C. S. Off. 30 Iunii et 7 Iulii 1864 ad 6 in *Collectanea*, n. 1257.

⁶ S. C. S. Off. 21 Nov. 1709 in *Collectanea*, n. 278.

⁷ S. C. S. Off. 3 Iunii et 7 Iulii 1864 ad 7 in *Collectanea*, 1257; 11 Dec. 1898 in *Collectanea*, 2030; 15 Mart. 1848 in *Collectanea*, n. 2030 in notis.

⁸ S. C. Prop. Fid. 8 Iulii 1889 in *Collectanea*, 1713.

⁹ S. C. S. Off. 22 Sept. 1763 in *Collectanea*, 450; 26 Nov. 1665 in *Collectanea*, 164; S. C. Prop. Fid. 20 Aug. 1826 in *Collectanea*, 787; 3 April. 1753 in *Collectanea*, 388; S. C. S. Off. 10 Maii 1753 in *Collectanea*, n. 389; 1 Maii 1887 in *Collectanea*, 1703; 20 Nov. 1850 ad 2 in *Collectanea*, n. 1053; quibus omnibus decretis communicatio in sacris melius determinatur pro praxi et semper excluditur.

¹⁰ S. C. S. Off. 5 Dec. 1668 in *Collectanea*, n. 171.

qua minister acatholicus est, sed qua minister reipublicae¹; nec prohibitum est absolute iusiurandum emittere super *Biblia* acatholicorum².

Nunquam licet parti catholicae benedictionem accipere nuptialem a ministro acatholico, licet id pars altera acatholica exigat³.

836. — 2° *Quae tolerari possunt.* - Tolerari potest praesentia passiva seu mere materialis, civilis officii vel honoris causa, ob gravem rationem ab Episcopo in casu dubii probandam, in acatholicorum funeribus, nuptiis similibusque sollemniis, dummodo perversionis et scandali periculum absit⁴.

Materialis praesentia opponitur praesentiae formali seu active, et tunc habetur cum quis alicui caeremoniae interest, animo non approbens immo reprobans multa quae in caeremonia fiunt et tantum animo approbens civilem et externam caeremoniam qua alicui externus honor praestatur. Materialis praesentia repugnat in illis caeremoniis quae necessario implicant participationem in sacris cum acatholicis, quod verificatur praesertim in casibus supra enumeratis.

At etiam ubi agitur de praesentia mere passiva seu materiali aut politica non statim affirmanda est eius liceitas; etenim saepe saepius etiam in ea occurrit periculum perversionis, scandali, aut indifferentismi religiosi ad quae nemo sine iusta et gravi proportionata causa sese exponere potest. Requiritur proinde gravis causa quam si non certo adesse constiterit, ad Episcopum pro eius probatione recurrendum erit.

Unam ex his causis agnoscit explicite codex, nempe *causam civilis officii vel honoris* quae tunc haberi censetur cum aliquis fidelis, ob subiectionem et reverentiam, qua christiani suos superiores etiam discolos prosequi debent, rationabiliter a festo principis civilis aut alius superioris sese subtrahere sine gravi incommodo non posset⁵.

Circa quam tolerantiam, praeter iam supra allatas, lubet hic alias aliquas resolutiones ex multis quae hac de re prodierunt afferre, quae frequentioris sunt usus.

Licet catholicis interesse acatholicorum funeribus, exclusa prorsus communicatione in sacris et dummodo non agatur de exsequiis mere civilibus, a quibus ad incredulitatis ostentationem, et in religionis contemptum, quilibet sacer ritus et minister consulto excludatur. Requiritur insuper etiam in hoc casu gravis causa. Communicationis in sacris prohibitio importat ut catholici interessentes non deferant intorticia, nec pro defuncto suffragia faciant; pro clero autem omnino excluditur participatio cum vestibis sacris

¹ S. C. S. Off. 1 April. 1857 in *Collectanea*, 1133.

² S. C. S. Off. 23 Februar. 1820 ad 2; S. C. Prop. Fid. 8 Sept. 1869 ad 13; in *Collectanea*, nn. 739 et 1346.

³ S. C. S. Off. 29 Ianuar. 1817 in *Collectanea*, n. 717.

⁴ C. 1258, § 2.

⁵ Augustine, *l. c.*, VI, 196.

et causa requiritur gravior; de his autem circumstantiis, attentis locis, temporibus et personis, Ordinarii locorum possunt magis practicas communicare instructiones ¹.

Si moriatur princeps acatholicus, clerus etiam collegialiter funeri assistere passive potest sine vestibus sacris, itemque si vigeat usus tolerari potest sonitus campanarum ².

Possunt catholici remoto scandalo visitare ecclesias schismaticorum extra tempus eorum officiorum, item easdem ecclesias adire ad SS. Eucharistiam aut sacras imagines ibi detentas venerandas, dummodo non coniungantur in precibus cum schismaticis, itemque possunt immo debent adorare SS. Eucharistiam in via dum defertur a ministro schismatico ad infirmos, quo tamen casu ab associanda processione abstinere debent ³.

Possunt catholicorum matrimoniis acatholici testes adhiberi, cum in hoc non habeatur probabiliter communicatio in sacris ⁴.

Non licet catholico sacerdoti eleemosynam accipere ab haeretico ad Missam pro eo celebrandam nisi constet expresse eleemosynam praeberi ad conversionem obtinendam ⁵.

Tolerari potest ut puellae schismaticae in collegium catholicum admittantur et etiam in collegii oratorium servatis servandis ⁶.

Tolerari potest, remoto scandalo, ut candelae non benedictae die benedictionis earum praebeantur acatholicis titulo urbanitatis ⁷.

Permitti nequit ut acatholici inserviant Missae a presbytero catholico celebratae, nec item ut pueri acatholici cantoribus fungantur in Missa sollemni catholicorum ⁸.

Non licet catholicis pecuniam ullo modo conferre ad synagogas aut templa haeticorum construenda, nec possunt operarii catholici operam suam gratis ad hoc praestare, bene vero tolerari potest ut mercede conducti hoc agant operarii, nisi aedificatio habeatur ut signum protestationis pro

¹ S. C. S. Off. 13 Ianuar. 1818 ad 1; 3 Iunii et 7 Iulii 1864 ad 1; 3 Ianuar. 1871; 14 Ianuar. 1874 ad 3; 8 Maii 1889, in *Collectanea*, nn. 727, 1257; 1362; 1410; 1705.

² S. C. S. Off. 1 Aug. 1900 in *Collectanea*, n. 2089.

³ S. C. S. Off. 15 Dec. 1764 ad 1 et 4; 30 Iunii et 7 Iulii 1864 ad 5; in *Collectanea*, nn. 458 et 1257.

⁴ S. C. S. Off. 22 Iul. 1859, 19 Aug. 1891 in *Collectanea*, 1176, 1765; contra Noldin, *De praeceptis* ¹⁶, n. 34, 4; P. Victorius ab Appelter, *Manuale missionariorum*, Mangalore, 1909, pag. 39.

⁵ S. C. S. Off. 19 April. 1837 in *Collectanea*, n. 858; cfr. tamen etiam S. C. S. Off. 12 Iulii 1865, et S. C. Prop. Fid. 11 Mart. 1848 in *Collectanea*, 1274 et 1028, ubi permittitur applicatio Missae iuxta intentionem infidelium dummodo constet nihil mali aut erroris aut superstitionis in infidelibus eleemosynam offerentibus subesse. Attamen eleemosynas praebere schismaticis pro missis ab iis celebratis aut celebrandis semper nefas est; S. C. Prop. Fid. 12 Mart. 1781 ad 2 in *Collectanea*, n. 600.

⁶ S. C. S. Off. 11 Iunii 1866 in *Collectanea*, 1292.

⁷ S. C. Prop. Fid. 1761 in *Collectanea*, n. 438; cfr. tamen etiam S. C. S. Off. 20 Nov. 1850 ad 1 in *Collectanea*, 1053.

⁸ S. C. S. Off. 1 Maii 1889, 20 Nov. 1850 ad 2, 30 Iunii et 7 Iulii 1864 in *Collectanea*, nn. 1703, 1053, 1257; cfr. tamen S. C. S. Off. 24 Ianuar. 1906 in *Collectanea*, 2227 ubi tolerari posse edicitur ut puellae schismaticae una cum catholicis in ecclesia cantent; cfr. etiam Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 823.

falsa religione, aut contra religionem catholicam et catholici ad hoc adigantur quasi fidem negantes ¹.

Fas est catholicis in propriis ecclesiis *Te Deum* canere, exclusa Missa sollemni, occasione principis civilis incoronationis, vetito ingressu in ecclesias acatholicorum; si tamen princeps coronandus sit realiter praesens, etiam ingressum in templum acatholicum hac occasione permitti potest honoris causa ².

Tolerari potest ut officiales societatis civilis ecclesias acatholicas adeant occasione precum pro principe ibi recitandarum; id autem nunquam licet Episcopis vel presbyteris ³.

Nefas est puerulis catholicis ecclesias acatholicas adire, crucem a ministro acatholico porrectam osculari, panes benedictos accipere etc. quae omnia communicationem in sacris continent, idque non licet, etsi a potestate civili ad id adiguntur; si tamen discipuli in bona fide sint haec facientes, remoto scandalo, attentis gravissimis circumstantiis, magistri religionis catholicae dissimulare poterunt ⁴.

837. — VI. De quibusdam servandis in cultus externa ordinatione.

- 1° *De separatione virorum a mulieribus in cultus manifestatione.* - Optandum ut, congruenter antiquae disciplinae, mulieres in ecclesia separatae sint a viris ⁵.

Non habetur ut patet praeceptum, sed tantum desiderium Ecclesiae expressum; ratio autem separationis est ne studium pietatis fiat perditionis occasio ⁶.

Antiquissima est consuetudo separandi in ecclesia viros a mulieribus: primis saeculis mulieres e cornu evangelii, viri e cornu epistolae collocabantur ⁷.

838. — 2° *De nudatione et cooperitione capitis.* - Viri in ecclesia vel extra ecclesiam, dum sacris ritibus assistant, nudo capite sint, nisi aliud ferant probati populorum mores aut peculiariora rerum adiuncta; mulieres autem, capite cooperto et modeste vestitae, maxime quum ad mensam Dominicam accedunt ⁸.

¹ S. C. S. Off. 30 Iunii et 7 Iul. 1864 in *Collectanea*, n. 1257-8-10. Si tamen pecunia ad construendum templum petatur ad liberationem obtinendam simultaneitatis cultus tunc utique licet: Santamaria, *l. c.*, IV, 110.

² S. C. Prop. Fid. 25 April. 1902 in *Collectanea*, 2136.

³ S. C. S. Off. 12 Maii 1841 in *Collectanea*, 921.

⁴ Cfr. S. C. S. Off. 26 April. 1894 in *Collectanea*, 1868. Cfr. etiam de communicatione in sacris, Noldin, *De praeceptis* ¹⁰, 39-40; Aichner-Friedle, *Compendium iuris ecclesiastici* ¹², 51, pag. 154 sq.; Victorium ab Appeltern, *Manuale missionariorum*, 1900, pag. 36 sq.; Blat, *l. c.*, n. 125; Augustine, *l. c.*, VI, 192 sq.

⁵ C. 1262, § 1.

⁶ Cfr. Ferraris, *Prompta Bibliotheca*, v. *Ecclesia*, art. III, 94.

⁷ Santamaria, *l. c.*, IV, 113; Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, n. 1044.

⁸ C. 1262, § 2.

Probatī populorum mores permittunt cooperationem capitis etiam viris in China ubi capitis cooperitio signum est honoris et reverentiae ¹.

Peculiarīa rerum adiuncta et graviora incommoda comprehendunt, ut frigus pro sene decalvato, aestuans sol pro functionibus sub dio habitis, sive etiam usus ut apud nos milites vel alii militibus aequiparati quotiens honoris causa sacris functionibus assistunt ².

Hi praesertim qui in processione baldachinum deferunt incedere debent capite nudo ³.

Regula pro viris statuta non respicit presbyteros vestibus sacris indutos.

839. — 3° De locis aliquibus personis reservatis in ecclesia. -

a) Potest magistratibus, pro eorum dignitate et gradu, locus in ecclesia esse distinctus, ad normam legum liturgicarum ⁴.

Conceditur hic distinctus locus personis determinatis ob auctoritatem quam personae repraesentant ad honorem ei conciliandum et respectum populorum, quia omnis potestas a Deo ⁵.

Liturgicae leges hac de re latae sunt praecipue sequentes: absolute prohibetur sedis collocatio in presbyterio aut in choro ⁶, nec valet transactio hac in re ⁷, nec item concessio Ordinarii loci ⁸; immo laicis non licet ad chorum aut ad presbyterium accedere ad Missam aut alia officia audienda ⁹, idque valet etiam de congregatis laicis ¹⁰.

Item absolute excluditur pro laicis usus baldachini etiam extra presbyterium ¹¹.

Permitti autem potest pro magistratu sedes specialis cum genuflexorio et tapete, non tamen fixa sed mobilis et extra presbyterium; itemque permittitur *osculum pacis* cum instrumento, itemque thurificatio duplici ictu, post rectorem ecclesiae, per cappellanum facta cotta indutum, non per mi-

¹ S. C. Prop. Fid. 18 Oct. 1883 in *Collectanea*, n. 1606, 16.

² Cfr. Ojetti, *l. c.*, v. *Exsequiae*, n. 2152, ubi refertur decretum S. R. C. huc spectans. Cfr. etiam De Meester, *l. c.*, III, n. 1254.

³ S. R. C. 25 Sept. 1688; 18 Iunii 1689; 2 Sept. 1690. *Decret. auth.* 1800, 1810, 1841.

⁴ c. 1263, § 1.

⁵ Prümmer, *l. c.*, 386, 5 innixus verbis *Caeremonialis Episcoporum*, lib. I, cap. 13, n. 13, concedere videtur ex iure communi locum specialem non solum magistratibus, sed et aliis personis nobilibus, at nihil cogit nos hanc acceptare interpretationem cum Codex tantum loquatur de *magistratibus*; *nobiles* utique frui poterunt sicut alii fideles beneficio paragraphi 2 eiusdem c. 1263. Interpretatio Prümmer minus congruere videtur principiis democraticis nostrorum temporum et etiam spiritui vere christiano; cfr. Const. Benedicti XIV « *Omnium sollicitudinum* », 14 Sept. 1744, apud Gasparri, *Fontes*, I, 348, § 26 et 33; S. C. Prop. Fid. 7 Ianuar. 1778; 9 April. 1783, in *Collectanea*, nn. 525 et 563.

⁶ S. R. C. 8 Iulii 1654, 21 Februar. 1604; 8 Ianuar. 1605, *Decret. auth.* 959 ad 2, 157, 175.

⁷ S. R. C. 2 Mart. 1689, *Decret. auth.* 1808 ad 2.

⁸ S. R. C. 28 Iulii 1642, *Decret. auth.* 820, bene vero indultum pontificium.

⁹ S. R. C. 28 April. 1663 et 5 Mart. 1664, *Decret. auth.* 1258 ad 2 et 1288.

¹⁰ S. R. C. 22 Ianuarii 1872, *Decret. auth.* 3387 ad III.

¹¹ S. R. C. 23 Maii 1663 et 15 Dec. 1640, *Decret. auth.* 680, 726; 22 April. 1690, *Decret. auth.* 1831.

nistros sacros inservientes ¹; excluditur autem incensatio triplici ictu ²; itemque osculum evangelii ³.

b) Sine expresso Ordinarii loci consensu nemo fidelis locum habeat in ecclesia sibi suisque reservatum; Ordinarius autem consensum ne praebeat, nisi ceterorum fidelium commoditati sit sufficienter consultum. Ea autem semper factis in concessionibus inest tacita conditio, ut Ordinarius possit, ex iusta causa, concessionem revocare, non obstante quolibet temporis decursu ⁴.

Dum magistratibus, ratione potestatis seu auctoritatis quam repraesentant, locus specialis assignari potest ex iure communi etiam a paroco vel ab alio rectore ecclesiarum; hic e contra dispensative solum et precario aliis personis ius acquiri statuitur. *Dispensative* quidem quia omnes homines qua tales coram Deo aequales sunt et non est respectus personarum apud Deum; *precario* quia quaelibet concessio semper revocabilis est non solum a S. Sede sed et ab Ordinariis ⁵; attamen si in locatione sedium intervenerit contractus bilateralis, revocato iure etiam alia pars non amplius ad solutionem aequivalentem tenebitur, ut patet.

Ante Codicem etiam regulares exempti circa leges de sedibus specialibus in ecclesia subiiciebantur Ordinariis locorum qua delegatis Sedis Apostolicae. De iure vigente eorundem Ordinariorum iurisdictioni ordinariae hac in re subiaci videntur.

Quae hoc canone statuuntur a Codice non sunt applicanda sedibus particularibus mobilibus in ecclesia, sed solum sedibus et locis distinctis et fixis ⁶.

840. — VII. De cantu et musica in cultu divino. - 1° *Quaenam musica admittatur.* - Musicae in quibus sive organo aliisve instrumentis sive cantu lascivum aliquid aut impurum misceatur, ab ecclesiis omnino arceantur; et leges liturgicae circa musicam sacram serventur ⁷.

Finis cantus et musicae in cultu divino est gloria Dei, maior sollemnitatis et augmentum cultus divini, necnon excitatio devotionis erga Deum in populo christiano; hinc patet quam recte Codex quidquid impuritatem aut luxuriam sapit ab ecclesia arcere satagat ⁸.

¹ S. R. C. 16 Ianuarii 1661, *Decret. auth.* 1187.

² S. R. C. 11 Dec. 1604, *Decret. auth.* 174 ad 2.

³ S. R. C. 13 Mart. 1688, *Decret. auth.* 1792; S. R. C. 12 Mart. 1869, *Decret. auth.* 1808 ad 3 videtur etiam excludere usum tapetis et pulvinaris. Cfr. etiam Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 828.

⁴ C. 1263, § 2-3.

⁵ S. R. C. 11 Dec. 1604 et 22 Nov. 1642, *Decret. auth.* 174 et 816, ex quibus patet ius vetus nullam circa hoc passum fecisse mutationem.

⁶ Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 828; De Meester, *l. c.*, III, n. 1255.

⁷ C. 1264, § 1.

⁸ Wernz, *l. c.*, III, 481.

Musica lasciva ea dicitur quae choreas et ideas profanas et theatrales de se apta est suggerere potius quam devotionem erga Deum ¹.

Leges liturgicas circa musicam sacram exponere ad scientiam liturgicam remittimus; huiusmodi leges in pluribus documentis ecclesiasticis reperiuntur velut codificatae ².

Instrumenta quae in cantu et musica liturgica admittuntur sunt: organum musicum, barbiton, tetrachordon maius et minus, monaulon pneumaticum, fidiculae, lyrae tetrachordae; vetantur vero tympana, cornua venatoria, tubae, tibiae decumanae, fistulae, fistulae parvae, psalteria symphonica, cheles aliaque id genus quae musicam theatralem efficiunt ³; et insuper generatim omnia instrumenta magnum strepitum edentia ⁴.

Privilegia forte alicui personae physicae aut morali antea concessa adhibendi in sacra liturgia alias cantus liturgici formas praeter *gregorianum* iuxta restitutionem promulgatam decreto generali de mandato Pii X abrogavit S. Rituum Congregatio, concessa solummodo temporanea retentione cantus alius formae, donec quamprimum fieri poterit venerabilis cantus gregorianus iuxta Codicum fidem in eius locum sufficiatur ⁵.

Quibus tamen minime excluditur ab usu liturgico musica figurata ⁶, seu cantus polyphonicus ⁷; hoc tamen semper curandum est ut cantus gregorianus praecipue doceatur in collegiis ubi clerus educatur et in publicis privatisque functionibus generatim musicae praeferatur ⁸. At non solum in collegiis ecclesiasticis sed etiam apud alias ecclesias constitui debent, si possibile est, *scholae cantorum* ad cantum liturgicum addiscendum ⁹.

De editione librorum cantus adhibendorum supra, ubi de libris liturgicis, locuti sumus ¹⁰.

841. — 2° *De cantoribus.* - a) Cum cantores in ecclesia vero officio liturgico fungantur et mulieres talis officii incapaces sint, iam

¹ Augustine, *l. c.*, VI, 209; mitius Vermeersch, *l. c.*, II, 586.

² Videri possunt: Encyclica Benedicti XIV « *Annus, qui* » 19 Febr. 1749, Gasparri, *Fontes*, II, 395, ubi generali modo recta principia de hac re inculcantur; decret. S. R. C. 7 Iulii 1894, *Decret. auth.* 3830; *Motu proprio* Pii X « *Fra le sollecitudini* » 22 Nov. 1903, *Decret. auth.* 4121 ubi etiam latine refertur quod *motu proprio* est omnino legendum. S. C. de Religiosis, litt. de promovendo cantu gregoriano in institutis religiosis, 18 Februarii 1927 in *Bollettino ecclesiano*, 1927, pag. 40; Pii XI bulla « *Divini cultus* » 20 Dec. 1928, *A. A. S.*, XXI, 33. Cfr. etiam De Meester, *l. c.*, III, n. 1256 ubi alia etiam documenta citantur et utilis bibliographia indicatur.

³ Benedictus XIV Encycl. « *Annus, qui* » 19 Febr. 1749, Gasparri, *Fontes*, II, n. 395, § 1.

⁴ *Motu proprio* Pii X cit. n. 19; permittitur vero moderatus usus instrumenti oboes et clarinettes; S. R. C. 13 Nov. 1908, *Decret. auth.* 4226, ad 1; cfr. etiam Wernz, *l. c.*, III, 493-494; De Meester, *l. c.*, III, 1256 una cum decreto S. R. C. 18 Maii 1917.

⁵ S. R. C. 8 Ianuar. 1904, *Decret. auth.* 4131.

⁶ Immo nec recentissimum musicae genus reprobatum et a liturgia modo absoluto excluditur: *Motu proprio* 22 Nov. 1903; De Meester, *l. c.*, n. 1256.

⁷ Vermeersch, *Epitome*, II, 586; Wernz, *l. c.*, III, 492.

⁸ Epistola Pii X, 8 Dec. 1903, *Decret. auth.* n. 4125.

⁹ *Motu proprio* Pii X, 22 Nov. 1903, n. 24 sq.

¹⁰ Cfr. etiam S. R. C. 14 Febr. 1906, *Decret. auth.* 4178; 6 Maii 1906, litteras de forma notularum in cantu gregoriano apud Vermeersch, *Periodica*, II-III, n. 163, pag. 197.

patet ipsas ad chori partem agendam generaliter admitti non posse. Immo ipsi viri et pueri in schola cantorum non nisi cum selectione admitti queunt, idest non nisi de eorum vitae integritate, modestia et religione constiterit. Decet insuper cantores, dum suo officio in ecclesia funguntur, vestibus ecclesiasticis et superpelliceo indui ¹.

Attamen permittitur ut mulieres et puellae, in scamnis sedentes ipsas in ecclesia assignatis, separatim a viris partes Missae cantent; at ubi praesertim officiatura choralis habetur, cantus exclusivus mulierum non admittatur, nisi ex gravi causa ab Ordinario agnoscenda, et cauto semper ut quaevis inordinatio vitetur ².

Quodsi etiam mulieres et puellae admittantur alicubi ex consuetudine in schola cantorum et in ipso chori suggestu una cum viris item cantoribus, hoc tamen semper curandum est et omnino servandum « ut viri a mulieribus et puellis omnino sint separati, vetito quolibet inconveniente, et onerata super his Ordinariorum conscientia » ³.

b) Religiosae mulieres, si eisdem liceat, ad normam suarum constitutionum vel legum liturgicarum ac de venia Ordinarii loci, in propria ecclesia vel oratorio publico canere, tali e loco canant, ubi a populo conspici nequeant ⁴.

Eadem prorsus norma servanda erit si aliis mulieribus officium canendi in ecclesia committatur iuxta ea quae supra dicta sunt.

TITULUS XV.

DE CUSTODIA ET CULTU SANCTISSIMAE EUCHARISTIAE

842. — I. Ubinam custodiri debeat aut possit SS. Eucharistia. -
1° Conditiones praeviae. - Ut in aliquo loco custodiri possit aut debeat Sanctissima Eucharistia ad modum conditionis requiritur:

a) Ut habeatur qui eius curam habeat ⁵.

Non requiritur clericus custos; satius erit si custodia committatur communitati religiosorum etiam domus non formatae, at etiam custos laicus non excluditur ⁶. Sufficit ut custos prope ecclesiam commoretur ⁷.

¹ *Motu proprio* Pii X, 22 Nov. 1903, *Decret. auth.* 4121.

² S. R. C. 17 Sept. 1897 una cum 17 Ianuar. 1908, *Decret. auth.* 3964 et 4210 ad 2. Cfr. etiam Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 830; De Meester, *l. c.*, III, n. 1256, pag. 159.

³ S. R. C. 18 Dec. 1908, *Decret. auth.* 4231; cfr. etiam Augustine, *l. c.*, VI, pag. 211-212; Vermeersch, *l. c.*, *Epitome*, II, 587, et in *Periodica*, IV, n. 307, pag. 315.

⁴ C. 1264, § 2.

⁵ C. 1265, § 1.

⁶ Ita Vermeersch, *Epitome*, II, 588 cui assentiuntur Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 831, pag. 500.

⁷ S. R. C. 17 Febr. 1881, *Decret. auth.* 3527; cfr. tamen etiam c. 1269, § 4.

Circa hoc ius vetus emollitum est; quo requirebatur regulariter sacerdos custos ¹.

b) Requiritur ut *regulariter* ² sacerdos semel saltem in hebdomada Missam in loco sacro celebret ³.

Iure ante Codicem requirebatur quotidiana celebratio. Item iure antiquo requirebatur ut sacerdos habitualement residentiam haberet prope ecclesiam, quam residentiam Codex non requirit stricto iure ⁴.

843. — 2° *Ubi custodiri debeat*. - Positis supradictis conditionibus, SS. Eucharistia custodiri debet in ecclesia cathedrali, in ecclesia principe Abbatiae seu Praelaturae *nullius*, Vicariatus et Praefecturae Apostolicae, in qualibet ecclesia paroeciali vel quasi-paroeciali et in ecclesia adnexa domui religiosorum exemptorum sive virorum sive mulierum ⁵.

Usus custodiendi SS. Eucharistiam ad usum praesertim infirmorum antiquissimus est. Primis saeculis, tempore persecutionum, eam custodiebant in propria domo ipsi fideles, qui tamen usus post persecutiones prohibitus est, licet non statim cessaverit ⁶.

Si hostiis consecratis admisceatur hostia non consecrata, certo ista hostia nequit esse obiectum cultus patriae et qua talis venerationi exponi fidelium; quodsi ab aliis discerni nequeat, poterit interim cum aliis asservari quae certo consecratae sunt, at donec et ipsa consecratur, quod quantocius fieri potest, faciendum est ⁷.

Hostiae vero consecratae cum quibus non consecrata admixta est, offerri nequeunt fidelibus pro communione donec et ipsa consecratur; quodsi necessitas urgeat eas adhibendi ad viaticum administrandum, tunc duae hostiae quarum saltem altera consecrata est offerendae erunt; si vero plures non consecratae particulae cum pluribus consecratis admixtae sint, a communione omnino abstinendum est ante novam consecrationem ⁸.

¹ Cfr. Gasparri, *De SS. Eucharistia*, II, 990.

² Regularitati celebrationis non obstat una alterave ex iuxta causa omissio; Blat, *l. c.*, 133, pag. 160; Vermeersch, *Epitome*, II, 588.

³ C. 1265, § 1.

⁴ Severius Cappello, *De Sacramentis*, I^a, n. 357.

⁵ C. 1265, § 1, n. 1.

⁶ Gasparri, *l. c.*, II, 971; Augustine, *l. c.*, VI, 214; Barin, *Catechismo liturgico*, I^a, pag. 212-213; Cappello, *De Sacramentis*, I^a, n. 343 et sqs.

⁷ De modo autem faciendi in hoc casu consecrationem, cfr. Theologos moralistas.

Iam tamen ut certum admittendum est opinionem Noldin, qua dicitur consecrationem hostiarum parvarum ad populum communicandum posse iterari in eodem Missae sacrificio in quo iam certe valide consecrata est utraque species, ad praxim deduci non posse; cfr. hac de quaestione, Vermeersch, *Periodica*, XIII, (p. 61 et sqs.); XIV, (74 sqs.); XV, (13 sqs.) et (71 et sqs.).

Consecrationem autem facere potest sacerdos intendens consecrare hostiam non consecratam quae consecratis admixta est.

⁸ Cfr. Gasparri, *l. c.*, II, 970.

Ecclesiae paroeciales aut quasi-paroeciales hic sensu lato intelligendae sunt omnes ecclesiae curam animarum actualem habentes ¹.

Si ecclesia paroecialis sit communis catholicis et acatholicis, SS. Eucharistia potius quam in ecclesia aut sacrario communi cum acatholicis, conservari poterit maiori qua fieri poterit decencia in ipsa parochi catholici domo ².

Ut ecclesiae et oratoria publica quae ecclesiis aequiparantur iure gaudeant et obligatione custodiendi SS. Eucharistiam, non requiritur ut domus cui adnectuntur formata sit, nec, ut videtur, requiritur ut domus exempta sit, sed sufficit ut usui religionis exemptis destinetur ³.

Ecclesia princeps Praelaturae aut Abbatiae *nullius* est illa in qua Praelatus vel Abbas thronum et baldachinum habet ⁴.

844. — 3° *Ubi custodiri possit.* - Positis supradictis conditionibus, SS. Eucharistia custodiri potest, de licentia Ordinarii loci, in ecclesia collegiata et in oratorio principali sive publico sive semipublico tum domus pia aut religiosae, tum collegii ecclesiastici quod a clericis saecularibus vel a religionis regatur ⁵.

Ante Codicem requirebatur regulariter licentia seu indultum S. Sedis ⁶, nunc vero sufficit licentia Ordinarii etiam tacita immo et praesumpta, praesertim pro locis ubi iam ante Codicem custodiri SS. Eucharistia consueverat ⁷.

Domus pia est domus ubi speciali quadam ratione virtus pietatis exercetur, cuiusmodi sunt nosocomia, brephotrophia, gerontocomia etc. licet non ab Ecclesia erecta ⁸.

Immo videntur comprehendendae inter domos pias etiam domus privatae in quibus habitualiter homines degunt ad sanitatem recuperandam ⁹.

Domus religiosae sunt domus quae alicui operi religionis destinantur, cuiusmodi sunt domus omnes religiosorum et personarum ad modum reli-

¹ Cfr. S. C. Consistor. 1 Aug. 1919, *A. A. S.*, XI, 346; S. C. Prop. Fid. 25 Iul. 1920, *A. A. S.*, XII, 331; Gasparri, *l. c.*, II, 973; Cappello, *l. c.*, I^a, n. 358, pag. 255; C. I. 20 Maii 1923, *A. A. S.*, XVI, 115.

² S. C. Prop. Fid. 3 Aug. 1803 et 23 Aug. 1852, in *Collectanea*, n. 1079 ad 2; cfr. Gasparri, *l. c.*, 975; Augustine, *l. c.*, VI, 216; Cappello, *l. c.*, I^a, n. 355.

³ Ante Codicem indultum apostolicum requirebant auctores, ut Gasparri, *l. c.*, 978, ut SS. Eucharistia posset custodiri in grangiis; post Codicem id non videtur amplius necessarium; Cappello, *l. c.*, I^a, n. 358, pag. 255, contra Augustine, *l. c.*, VI, 215.

⁴ Cappello, *l. c.*, I^a, n. 352, pag. 251.

⁵ C. 1265, § 1, n. 2.

⁶ Cfr. Gasparri, *l. c.*, II, 979 sq.

⁷ Blat, *l. c.*, 133, 2, pag. 161.

⁸ Augustine, *l. c.*, VI, p. 215, videtur requirere pro domibus piis erectionem ecclesiasticam, ex c. 1489; id tamen Codex non requirit; cfr. etiam Vermeersch, *Epitome*, II, 317; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 833; De Meester, *l. c.*, III, n. 1259.

⁹ Blat has domus excludere videtur dum affirmat requiri ut saltem *partialiter gratuito* recipiantur infirmi, at id non videtur ad essentiam domus piae necessarium alioquin etiam nosocomia publica excludenda essent; cfr. Blat, *l. c.*, 133, 2, pag. 161.

giosorum sine votis tamen in communi viventium, itemque domus exercitiis faciendis destinatae etc. ¹.

Collegia *ecclesiastica* sunt domus educationis ad clerum et religionem praesertim destinatae aut quae a clero vel religiosis reguntur et ita aliquo saltem modo ab Ecclesia pendent. Aliis etiam collegiis non ecclesiasticis concedi poterit custodia SS. Eucharistiae quatenus et ipsa sunt domus pie ².

Regulares et pie et religiosae domus necnon collegia, illi ex iure communi, ista ex licentia Ordinarii loci SS. Eucharistiam custodire possunt, revocato quolibet contrario privilegio, solummodo in ecclesia aut principali oratorio sive publico sive semi-publico; moniales autem omnino prohibentur illud custodire in choro aut intra septa monasterii ³.

Sensus autem huius canonis hic est: si religiosa vel pia domus adnexam habeat publicam ecclesiam eaque utatur ad ordinaria et quotidiana pietatis exercitia explenda, SS. Sacramentum in ea tantum asservari potest; secus, scilicet, si ecclesiam adnexam non habeat, aut ea, quam forte habet, non utatur ad quotidiana pia exercitia facienda, asservari seu custodiri poterit in solo oratorio principali domus; hoc tamen casu si ecclesia iure gaudeat aut obligatione retinendi ex alio capite, e. g., quia est domus regularium aut parocchialis suo iure et ipsa non privatur. Quod si in eodem materiali aedificio sint distinctae ac separatae familiae, e. g., in hospitali magno familia religiosorum et familia religiosarum ita ut formaliter sint religiosae et pie domus distinctae, utraque iure gaudet, de licentia Ordinarii, retinendi SS. Eucharistiam in principali oratorio quo utitur ad quotidiana pia exercitia peragenda ⁴.

Oratoriis Cardinalium etiam privatis auctores ius agnoscunt conservandi SS. Eucharistiam ⁵.

Pro custodia in piis et religiosis domibus et in collegiis requiritur et sufficit licentia *Ordinarii loci*, etsi agitur de domibus a regularibus dependentibus ⁶.

845. — 4° *Ubi custodiri nequeat.* - Ut in aliis ecclesiis seu oratoriis, praeter supra enumerata, SS. Eucharistia custodiri possit, necessarium est indultum apostolicum; loci Ordinarius hanc licentiam concedere potest tantummodo ecclesiae aut oratorio publico ex iusta causa et per modum actus. Nemini unquam

¹ Blat, l. c., 133, 2, pag. 161. Cfr. etiam De Meester, l. c., III, n. 1259.

² Ita Vermeersch, l. c., II, 589. Cfr. etiam De Meester, l. c., III, n. 1259, pag. 161, nota 2.

³ C. 1267.

⁴ Cfr. C. I. 2-3 Iunii 1918 ad V, A. A. S., X, 346; Vermeersch, *Periodica*, IX, 154-155; *Commentarium pro religiosis*, vol. I, (1920), pag. 103-105; *Monitore ecclesiastico*, vol. 36, pag. 234-240. Si collegium alumnorum sit separatum a communitate religiosorum, licet eadem sit domus, etiam in collegii oratorio asservari poterit SS. Eucharistia; de novitiatu res difficilior videtur; cfr. Vermeersch, l. c.; Cappello, *De Sacramentis*, I^a, n. 359, pag. 257; De Meester, l. c., III, n. 1260.

⁵ Ita Augustine, l. c., VI, 217; Vermeersch, *Epitome*, II, 589.

⁶ Vermeersch, l. c., II, 589.

licet SS. Eucharistiam apud se retinere aut secum in itinere deferre ¹.

Concedere *per modum actus* est concedere non perpetuo, sed ad tempus, ob causam accidentalem eaque perdurante, e.g., dum reparatur ecclesia paroecialis, dum sacra sollemnia in oratorio fiunt etc. ².

Si agatur de oratorio semi-publico, semper necessarium est indultum apostolicum ³.

Uni Romano Pontifici ius est secum in itinere deferendi SS. Eucharistiam ⁴.

Si tamen iusta causa adsit et tempus ad S. Sedem recurrenti non suppetat, poterit loci Ordinarius vi c. 81 asservationem per modum actus permittere etiam extra ecclesias et oratoria supra enumerata ⁵.

Admittitur item consuetudo centenaria contraria concedens asservationem etiam aliis ecclesiis aut oratoriis itemque praescriptio quatenus praescriptio praesumptionem dat concessi privilegii apostolici ⁶.

846. — II. Obligationes rectoris ecclesiae ubi asservanda est SS. Eucharistia. - 1° Ecclesiae in quibus SS. Eucharistia asservatur, praesertim paroeciales, quotidie per aliquot saltem horas fidelibus pateant ⁷.

2° Curent ecclesiarum rectores ut altare in quo SS. Sacramentum asservatur sit prae omnibus aliis ornatum, ita ut suo ipso apparatu magis moveat fidelium pietatem ac devotionem ⁸. Etiam ista valde opportuna monitio est; etenim valde dedecet fideles difficultatem experiri ad inveniendum in ecclesia altare ubi SS. Eucharistia asservatur ⁹.

Essentialia ornamenta sunt lampas et conopaeum ¹⁰ itemque baldachinum super altare ¹¹. Conopaeum necessarium est etsi agitur de tabernaculo aureo aut argenteo ¹².

¹ C. 1265, § 3-4.

² Cfr. Cappello, *l. c.*, I^a, n. 363; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 833; De Meester, *l. c.*, III, n. 1259.

³ Cfr. tamen De Meester, *l. c.*, III, n. 1259.

⁴ Gasparri, *l. c.*, 971; Blat, *l. c.*, 133, pag. 162.

⁵ Cfr. Cappello, *l. c.*, I^a, n. 365.

⁶ Cfr. C. I. 20 Maii 1923, *A. A. S.*, XVI, 115; Cappello, *l. c.*, I^a, n. 366 et sqs.

⁷ C. 1266; hoc canone non strictum praeceptum, sed valde opportuna commendatio continetur: Vermeersch, *l. c.*, II, 591; severius Cappello, *l. c.*, I^a, 360 ex decret. S. R. C. 15 Nov. 1890, *Decret. auth.* 3739, grave habet hoc praeceptum et illud requiri docet ut conditionem sine qua non pro asservatione SS. Eucharistiae. Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, n. 1078, notat recte sufficere ut aditus pateat communitati si agatur de oratorio semi-publico.

⁸ C. 1268, § 4.

⁹ Vermeersch, *l. c.*, II, 593; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 835.

¹⁰ C. 1271; *Rituale romanum*, tit. IV, cap. 1, n. 6.

¹¹ *Caeremoniale Episcoporum*, lib. I, cap. 12, n. 13.

¹² Qui plura desiderat, adeat Barin, *Catechismo liturgico*, I^a, (1928), pag. 330 sq.; cfr. tamen etiam Augustine, *l. c.*, VI, 221, in nota 22.

847. — III. De altari in quo custodienda est SS. Eucharistia. -
1° De ipso altari. - a) SS. Eucharistia custodiatur in praecellentis-
 simo ac nobilissimo ecclesiae loco ac proinde regulariter in altari
 maiore, nisi aliud venerationi et cultui tanti Sacramenti commodius
 et decentius videatur, servato praescripto legum liturgicarum quod
 ad ultimos dies hebdomadae maioris attinet. Sed in ecclesiis cathe-
 dralibus, collegiatis et conventualibus in quibus ad altare maius
 chorales functiones persolvendae sunt, ne ecclesiasticis officiis im-
 pedimentum afferatur, opportunum est ut Sanctissima Eucharistia
 regulariter non custodiatur in altari maiore, sed in alio sacello seu
 altari ¹.

Ultimo triduo maioris hebdomadae SS. Eucharistia post asservationem
 in altari sepulcri, custodienda est si fieri potest in tabernaculo in sacristia vel
 alio decenti loco custodito alioquin in altari secundario ecclesiae ².

Licet Codex praescribens ut in cathedralibus ecclesiis SS. Eucharistia
 asservetur, in alio altari quod non sit maius, de *opportunitate* solummodo lo-
 quatur, tamen eadem opportunitas ita in his ecclesiis est intellegenda ut non-
 nisi ex gravissima ratione in altari maiore possit conservari ³; ratio autem
 talis dispositionis est ne ministri altaris cogantur terga vertere saepe sine de-
 bita reverentia erga SS. Sacramentum, quod in sollemnibus functionibus non
 raro accideret. Quae ratio cum non habeatur in pluribus ecclesiis conventua-
 libus, ubi sollemniores functiones liturgicae aut raro aut nunquam fiunt,
 ibi facilius permitti regulariter poterit asservatio SS. Sacramenti in altari
 maiore ⁴.

Si in aliqua ecclesia habeatur novendiale aut triduum cum expositione
 SS. Sacramenti et benedictione atque illuc ex devotione accedant fideles
 communicandi, ratio sufficiens habetur ex hoc, ut ibi seu in illo secundario
 altari custodiatur temporanee, durante mense, novendiali aut triduo, SS. Eu-
 charistia ⁵.

b) Sanctissima Eucharistia continuo seu habitualiter custodiri
 nequit, nisi in uno tantum eiusdem ecclesiae altari ⁶.

Admittitur asservatio in duplici altari tempore expositionis Quadra-
 ginta Horarum, et ubi est talis expositio perpetua, perpetua etiam admittitur
 in duobus altaribus asservatio ⁷.

¹ C. 1268, § 2-3.

² Cfr. *Instruct.* S. C. de disciplina Sacram. 25 Mart. 1929, *A. A. S.*, XXI, 631 et
 sqs.; Gasparri, *l. c.*, 986; cfr. etiam Barin, *l. c.*, III°, p. 496 et sqs.

³ S. R. C. 6 Februar. 1875, *Decret. auth.* 3335.

⁴ Immo id de iure vetere communiter faciendum erat. S. C. EE. et RR. 28 Nov.
 1596; cfr. apud Gasparri, *l. c.*, II, 987-988. Cfr. etiam Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 835.

⁵ S. R. C. 2 Iul. 1883 ad 6, *Decret. auth.* 3576.

⁶ C. 1268, § 1.

⁷ S. R. C. 18 Maii 1878 ad 3; *Decret. auth.* 3449; cfr. Gasparri, *l. c.*, II, 985;
 Cappello, *l. c.*, I, n. 371, nec contra hoc praescriptum consuetudo admittitur rationalis;
 S. R. C. 14 Mart. 1861, *Decret. auth.* 3104; Cappello, *l. c.*, n. 371.

848. — 2º *De tabernaculo SS. Eucharistiae.* - a) *De necessitate tabernaculi.* - SS. Eucharistia servari debet in tabernaculo inamovibili in media parte altaris posito ¹.

Gravi tamen suadente causa ab Ordinario loci probata, non est vetitum SS. Eucharistiam nocturno tempore extra altare, super corporali tamen, in loco tutiore et decenti, asservari, adhibita etiam in hoc casu lampade ante ipsum ².

Permittitur detentio seu asservatio SS. Eucharistiae extra tabernaculum in regionibus ubi catholici eadem ecclesia uti debent cum haereticis ³, itemque quandoque ex speciali privilegio missionariis commorantibus in locis ab ecclesiis et oratoriis longe distantibus ad infirmos viatico reficiendos etsi actu nulli infirmi ibi reperiuntur ⁴.

Videtur Ordinarius loci, si gravis adsit causa, asservationem seu custodiam SS. Eucharistiae ad normam c. 1269, § 3, praecipere posse, saltem in casibus urgentioribus et singularibus ⁵.

Extra hos casus non admittitur consuetudo permittens asservationem SS. Eucharistiae extra altare ⁶.

b) *De exstructione et ornatu eius.* - Tabernaculum sit affabre exstructum, undequaque solide clausum, decenter ornatum ad normam legum liturgicarum, ab omni alia re vacuum, ac tam sedulo custodiatur ut periculum cuiusvis sacrilegae profanationis arceatur.

Clavis tabernaculi in quo SS. Sacramentum asservatur diligentissime custodiri debet, onerata graviter conscientia sacerdotis qui ecclesiae vel oratorii curam habet ⁷.

Materia ex qua exstruendum est tabernaculum non est iure communi definita; adhiberi potest lignum, petra marmorea aut metallum ⁸.

Si fiat ex ligno, lignum debet deaurari aut artisticè depingi ⁹.

Ornatus tabernaculi est externus et consistit praecipue in conopaeo quo semper cooperiri debet etsi agitur de tabernaculo aureo aut argenteo ¹⁰. Quid autem si tabernaculum artisticum sit? Videtur in casu suppleri posse alio modo per baldachinum ¹¹.

¹ C. 1269, § 1.

² C. 1269, § 3.

³ S. C. Prop. Fid. 7 Mart. 1805 in *Collectanea*, 681.

⁴ S. R. C. 10 Februarii 1871, *Decret. auth.* 3234 ad I, 5.

⁵ Aliter Cappello, *l. c.*, I^a, n. 387, pag. 274.

⁶ Cappello, *l. c.*, I^a, n. 370.

⁷ C. 1269, § 2, 4.

⁸ Barin, *l. c.*, I, 332 et sqs.; Gasparri, *l. c.*, II, 994.

⁹ Cfr. Cappello, *l. c.*, I^a, 379, ubi etiam de concessione facta Capuccinis habendi tabernaculum ligneum rudiori colore depictum; S. C. EE. et RR. 13 Iul. 1859; S. R. C. 7 Dec. 1888 ad 13, *Decret. auth.* 3697.

¹⁰ S. R. C. 7 Aug. 1880; 1 Iulii 1904, *Decret. auth.* 3520 et 4137.

¹¹ Cfr. etiam Gasparri, *l. c.*, II, 995; Vermeersch, *Epitome*, II, 594, 2. Severius Cappello, *l. c.*, I^a, 381.

Ornatus vero internus requirit ut totum tabernaculum velis serieis aut aureis interne tegatur, nisi agatur de tabernaculo interne deaurato ¹.

In parte interna inferiori ponendum est corporale ².

Nequit ita construi tabernaculum ut per parvas fenestras possint fideles vas SS. Sacramenti intus reconditum aspicere quin tabernaculum aperiat ³.

Tabernaculum debet esse omni alia re praeter vasa SS. Sacramenti vacuum; speciatim vero nequeunt ibi recondi vasa oleorum sacrorum, Sanctorum reliquiae etc. ⁴.

Debet tabernaculum esse *undequaque clausum*; non requiruntur tamen ex iure communi duae portae ⁵. Ordinarius loci hac in re potest quaedam melius determinare ad profanationes vitandas ⁶.

Tabernaculum benedici debet benedictione *vasculi* quae habetur in *Rituali Romano* tit. VIII, cap. 23 ⁷.

Tabernaculum debet collocari in *medio altaris*; reprobatur consuetudo illud asservandi in turricula ad latus altaris ⁸.

Tolerari potest, at non praecipitur appositio veli serici ante ostiolum tabernaculi interne ⁹.

Super tabernaculum SS. Sacramenti collocari nequeunt flores, imagines, aut statuae Sanctorum et contraria consuetudo ut abusus est eliminanda ¹⁰; idemque valet de reliquiis Passionis D. N. I. Ch. ¹¹; toleratur tamen, si aliter provideri nequeat, positio crucis pro Missa ¹².

Non prohibetur tamen collocatio statuae repraesentantis D. N. I. Christum detecto corde in altari ubi asservatur SS. Eucharistia dummodo ipsa non collocetur supra tabernaculum, sed retro apud parietem et hoc fieri potest etiam modo stabili et perpetuo ¹³.

Clavem tabernaculi custodire debet generatim sacerdos rector ecclesiae seu oratorii ubi SS. Sacramentum asservatur, nec permittitur ut ipsa a laicis custodiatur, nisi forte immemorialis adsit consuetudo id concedens ¹⁴.

De iure tamen vigente non requiritur ut clavis tabernaculi apud ipsum

¹ S. R. C. 7 Aug. 1871; 5 Iunii 1889; 20 Iunii 1899, *Decret. auth.* 3254, 3709, 4035 ad 4.

² Barin, *l. c.*, I⁴, 214.

³ S. R. C. 20 Sept. 1806 ad 2, *Decret. auth.* 2564.

⁴ S. C. EE. et RR. 3 Maii 1693 apud Gasparri, *l. c.*, II, 996.

⁵ S. R. C. 18 Mart. 1898, *Decret. auth.* 3987.

⁶ S. R. C. 11 Maii 1898, *Decret. auth.* 3987.

⁷ Cappello, *l. c.*, I⁴, 386.

⁸ S. R. C. 21 Aug. 1863; apud Gasparri, *l. c.*, II, 993; cfr. etiam Cappello, *l. c.*, I⁴, n. 378. Permittit tamen Claeys Bonnaert-Simenon, *l. c.*, n. 836, asservationem in tabernaculo ad latus altaris ubi haec vigeat immemorialis consuetudo.

⁹ S. R. C. 28 April. 1866, *Decret. auth.* 3150.

¹⁰ S. R. C. 3 April. 1821 ad 6, *Decret. auth.* 2613.

¹¹ S. R. C. 12 Mart. 1836 ad 1, *Decret. auth.* 2740.

¹² S. R. C. 11 Iunii 1904, *Decret. auth.* 4136, excluso tamen throno ubi exponitur Sacramentum. Cfr. etiam Cappello, *l. c.*, I⁴, n. 385.

¹³ S. R. C. 13 April. 1926, *A. A. S.*, XVIII, 291.

¹⁴ Hanc consuetudinem admittit Schmalzgrueber, relict Cappello, *l. c.*, I⁴, n. 393.

sacerdotem retineatur, licet custos eius responsabilis coram Deo et coram Ecclesia sit sacerdos cui ecclesia aut oratorium commissum est ¹.

In oratoriis etiam religiosarum aut piarum domorum clavis cura esse debet penes sacerdotem seu cappellanum cui cura est oratorii; cappellanus si desit, clavis custodiri solet ex consuetudine a sorore cui cura est sacristiae domus religiosae aut loci pii; soror autem clavem asservat in sacristia ².

Iure particulari praecipitur potest ut duplex habeatur clavis eaque aurea vel argentea vel deaurata vel deargentata ³.

849. — IV. De pyxide. - Particulae consecratae, eo numero qui infirmorum et aliorum fidelium communioni satis esse possit, perpetuo conserventur in pyxide ex solida decentique materia, eaque munda et suo operculo bene clausa, cooperta albo velo serico, et, quantum res feret, ornato ⁴.

Cum vitrum et crystallus non sint materia solida, ex ipsis fieri nequit pyxis, ne ad periculum quidem furti evitandum aut profanationis ⁵; admitti vero potest ex cupro deaurato ⁶. Immo non constat de vero praecepto inaurandi pyxidem etiam interne ⁷.

Perpetuo conservanda est SS. Eucharistia in pyxide in tabernaculo, etiam durante tempore processionis aut orationis Quadraginta Horarum ⁸.

850. — V. De lampade SS. Sacramenti. - Coram tabernaculo, in quo sanctissimum Sacramentum asservatur, una saltem lampas diu noctuque continenter luceat, nutrienda oleo olivarum vel cera apum; ubi vero oleum olivarum haberi nequeat, Ordinarii loci prudentiae permittitur ut aliis oleis commutetur, quantum fieri potest, vegetalibus ⁹.

Habetur hic praeceptum grave ut communiter interpretantur auctores ¹⁰.

Lampas coram tabernaculo collucere debet et sustentari potest ope chordularum in medio altari vel brachio metallico in cornu epistolae vel

¹ c. 1269, § 4; cfr. Vermeersch, *Epitome*, II, 594, 4; Gasparri, *l. c.*, II, 997-1000. *De custodia SS. Eucharistiae in cathedralibus*, cfr. c. 415, § 3, n. 1.

² Cfr. Cappello, *l. c.*, I^a, n. 388 et sqs.; Gasparri, *l. c.*, n. 999.

³ Gasparri, *l. c.*, II, 997; Barin, *l. c.*, I^a, pag. 333 de iure communi requirit clavem argenteam aureamve vel saltem deargentatam aut deauratam; cfr. etiam Cappello, *l. c.*, I^a, n. 390.

⁴ C. 1270.

⁵ S. R. C. 3 Ianuar. 1880, *Decret. auth.* 3511.

⁶ S. R. C. 31 Aug. 1867 ad 6, *Decret. auth.* 3162; cfr. plura apud Barin, *l. c.*, I, p. 269-270; Gasparri, *l. c.*, II, 1004-1009; Cappello, *l. c.*, I^a, n. 396.

⁷ Gasparri, *l. c.*, 1005; Cappello, *l. c.*, 396; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 837.

⁸ S. R. C. 13 Aug. 1667 ad 2, *Decret. auth.* 1357.

⁹ C. 1271.

¹⁰ S. Alphonsus, *Theologia moralis*, VI, 248; Gasparri, *l. c.*, II, 1010; Blat, *l. c.*, 139, pag. 167; Augustine, *l. c.*, VI, 225; Cappello, *l. c.*, I^a, n. 401 et sqs. Grave est iuxta aliquos per unum diem sine ullo lumine conservare SS. Sacramentum; Santamaria, *l. c.*, IV, 120.

evangelii ad similitudinem cornucopiae ¹; nec licet noctu lampadem in choro retro altare retinere ut simul sua luce illuminet chorum aut alia loca ².

Tolerari potest ut lampas sit ex vitro rubro vel viridi ³.

Ad praecavendam humiditatem potest lampas velo cooperiri ⁴.

Festis sollemnioribus decet plures lampades coram SS. Sacramento accendere ⁵.

Oleum olivarum et cera apum omnibus aliis praefenda sunt ob mysticas significationes ⁶; possunt autem adhiberi etiam simul commixta ⁷.

Alia olea tunc solum permittuntur cum supradicta haberi nequeunt; haberi autem nequeunt non solum cum absolute non reperiuntur in loco, sed etiam quando non reperiuntur nisi cum gravi incommodo expensarum ⁸, si tamen haberi possit oleum aut cera cui oleum olivarum et cera apum commixta sunt, haec aliis oleis praefenda sunt ⁹.

Olea vegetalia mineralibus sunt praefenda, at nec ista absolute excluduntur si vegetalia haberi nequeant ¹⁰.

Lampas electrica generatim ad cultum non est admittenda ¹¹; instantibus tamen pluribus Ordinariis locorum, in quibus ad nutriendam lampadem coram SS. Sacramento ardentem ob peculiare circumstantias sive ordinarias sive extraordinarias, oleum olivarum non habetur vel ob gravem penuriam aut summum pretium, non absque magna difficultate comparari potest, S. R. Congregatio responso a R. Pontifice adprobato, censuit: Inspectis peculiaribus circumstantiis iisque perdurantibus, remittendum prudentiae Ordinariorum, ut lampas nutriatur, in defectu olei olivarum, aliis oleis, quantum fieri potest vegetalibus, aut cera apum pura vel mixta, et ultimo loco etiam luce electrica adhibita ¹².

Cum in aliquo loco eadem speciales circumstantiae ac supra, ordinariae sint et etiam nunc perseverare possint, idem rescriptum ibi adhuc adhiberi poterit; post bellum tamen cum saltem alia olea vegetalia aut mineralia haberi possint, lucis electricae usus pro lampade coram SS. Sacramento difficiliter admitti poterit ¹³.

Lampas extinguere potest quando religiosi in choro disciplina se flagellant, eam tamen supplendo per lumen intra armarium accensum ¹⁴.

¹ S. R. C. 2 Iulii 1883, *Decret. auth.* 3576 ad 4.

² S. R. C. 22 Aug. 1699, *Decret. auth.* 2033.

³ S. R. C. 2 Iulii 1883, *Decret. auth.* 3576 ad 5.

⁴ S. R. C. 16 Sept. 1865, *Decret. auth.* 3137 ad 2.

⁵ *Caeremoniale Episcoporum*, lib. I, cap. 12, n. 17; cfr. Gasparri, *l. c.*, 1010; Cappello, *l. c.*, I^a, n. 402.

⁶ S. R. C. 14 Iul. 1864, *Decret. auth.* 3121.

⁷ S. R. C. 8 Nov. 1907, *Decret. auth.* 4205.

⁸ Cfr. S. R. C. 14 Iulii 1864, *Decret. auth.* 3121.

⁹ S. R. C. 14 Dec. 1904 et 27 Nov. 1908, *Decret. auth.* 4147 et 4230.

¹⁰ Barin, *l. c.*, I^a, pag. 209.

¹¹ S. R. C. 16 Maii 1902, 22 Nov. 1907, *Decret. auth.* 4097, 4206; itemque 24 Iulii 1914, *A. A. S.*, VI, 352.

¹² S. R. C. 22 Februarii 1916, *A. A. S.*, VIII, 72.

¹³ Cfr. Vermeersch, *Epitome*, II, 596; Augustine, *l. c.*, VI, 226; rescripto 22 Februarii 1916 apertus est aditus ad mitiorem disciplinam in usu lucis electricae etiam in cultu divino; cfr. etiam Cappello, *l. c.*, I^a, n. 403; Claeys Bouvaert-Simonon, *l. c.*, n. 858.

¹⁴ S. R. C. 24 Mart. 1860 ad 2, *Decret. auth.* 3099.

851. — VI. De renovatione Hostiarum. - Hostiae consecratae, sive propter fidelium communionem, sive propter expositionem sanctissimi Sacramenti, et recentes sint et frequenter renoventur, veteribus rite consumptis, ita ut nullum sit periculum corruptionis, sedulo servatis instructionibus quas Ordinarius loci hac de re dederit ¹.

Hostiae consecrandae debent esse recentes antequam consecrentur et consecratae frequenter renovandae sunt ².

Generatim statui potest illicitam esse consecrationem hostiarum ante duos menses aut sex hebdomadas confectarum, at etiam ante illud tempus grave esset materia uti dubie corrupta ³. S. R. C. ⁴ reprobavit expresse consuetudinem adhibendi hostias ante tres aut sex menses confectas; item eadem S. R. C. ⁵ noluit adprobare consuetudinem renovandi SS. Eucharistiam solum semel vel bis in mense, sed remisit ad *Caeremoniale Episcoporum*, lib. I, cap. 6, n. 2 ubi renovatio saltem semel in hebdomada iubetur ⁶.

Ordinarius loci hanc materiam potest melius ordinare et eius instructionibus etiam religiosi exempti stare tenentur ⁷.

852. — VII. De visitatione SS. Sacramenti. - Qui in religiosam fidelium institutionem incumbunt, nihil omittant ut pietatem erga SS. Eucharistiam in eorum animis excitent, eosque praesertim hortentur ut, non modo diebus dominicis et festis de praecepto, sed etiam diebus ferialibus intra hebdomadam, frequenter, quantum fieri potest, Missae sacrificio assistant et SS. Sacramentum visitent ⁸.

Valde opportuna et saluberrima adhortatio ad multos bonos fructus in salute animarum nata gignendos.

853. — VIII. De expositione publica aut privata SS. Eucharistiae. - ^{1o} *Quando liceat utraque expositio.* - In ecclesiis aut oratoriis quibus datum est asservare SS. Eucharistiam, fieri potest expositio privata seu cum pyxide ex qualibet iusta causa sine Ordinarii licentia; expositio vero publica seu cum ostensorio die festo Corporis Christi et infra Octavam fieri potest in omnibus ecclesiis inter Missarum

¹ C. 1272.

² Cfr. c. 815, § 1. Certe recentes dici nequeunt hostiae plus a quam viginti diebus confectae. Cfr. Cappello, *De Sacramentis*, I^o, n. 411 sqs.

³ Cfr. Vermeersch, *Periodica*, vol. X, pag. 59-60.

⁴ 16 Dec. 1826 ad primam facti speciem, *Decret. auth.* 2650.

⁵ 12 Sept. 1884 ad 2, *Decret. auth.* 3621.

⁶ Mitio rem praxim admisit S. C. De Sacramentis, 7 Dec. 1913, *A. A. S.*, vol. 11, pag. 8, ubi reprobatur quidem praxis consecrandi hostias a duobus vel tribus mensibus confectas, at non iniungitur strictior obligatio *Caeremonialis Episcoporum*, sed remittuntur qui quaesitum proposuerant ad Codicem hoc loco et ad *Rituale romanum*, tit. IV, cap. 1, ubi praecipitur simpliciter ut hostiae consecrandae sint recentes. Etiam in *Instruct.* S. C. de discipl. Sacram. 26 Mart. 1929, *A. A. S.*, XXI, 631 sqs. tempus non determinatur, sed dicitur simpliciter: *hostiae nonnisi recenter confectae* consecrentur. Cfr. etiam Cappello, *De Sacramentis*, I^o, n. 406 et sqs.; Claeys Bonnaert-Simonon, *l. c.*, n. 839.

⁷ Ita Blat, *l. c.*, 148, pag. 169; Vermeersch, *Epitome*, II, 597.

⁸ C. 1273.

sollemnia et ad Vesperas; aliis vero temporibus non nisi ex iusta et gravi causa, praesertim publica et de Ordinarii loci licentia, licet ecclesia ad religionem exemptam pertineat ¹.

Nomine expositionis publicae venit expositio quae fit ostensorio, SS. Eucharistiam e tabernaculo extrahendo et in *lunula* collocatam populi oculis exponendo, adhibita thurificatione ², cum duodecim saltem candelis accensis ³; nec requiritur ad hoc, ut publica dici possit, ut ad longius tempus, e. g., ad plures horas protrahatur ⁴.

Iure expositionis publicae in festo Corporis Christi et infra eius octavam gaudent tantummodo ecclesiae et oratoria in quibus habitualiter asservatur SS. Sacramentum, licet ex canonis dictione facile deduci posset eodem iure gaudere omnes ecclesias; Ordinario autem loci semper ius est horas expositionis determinandi ⁵.

Verbis Codicis per se non comprehenduntur inter ecclesias hoc iure gaudentes oratoria semi-publica; at privilegium saltem de consensu Ordinarii loci et ad ipsa extendi potest ⁶.

Privata expositio est quae fit pyxide; et tunc habetur cum SS. Sacramentum e tabernaculo non extrahitur et velatum manet ita ut a populo videri non possit ipsa Hostia ⁷.

Pro privata benedictione sacerdos induit stolam et superpelliceum, et, si lubet, etiam pluviale, in altari sex candelae saltem accendendae sunt; *Tantum ergo* cani aut recitari potest; omissio incensationis conformior est Ecclesiae praxi ⁸.

Tam in publica quam in privata expositione SS. Sacramenti unus vel plures clerici aut in eorum defectu etiam laici in devota adoratione permanent, illi intra presbyterium hi extra illud ⁹; eo tempore nequeunt fieri in ecclesia eleemosynarum collectae, bene vero ad ianuam sine rumore ¹⁰ nec item possunt simul exponi in eodem altari reliquia aut imago alicuius Sancti et simul SS. Eucharistia ¹¹.

¹ C. 1274, § 1.

² S. R. C. 11 Sept. 1847, *Decret. auth.* 2957.

³ S. R. C. 1 Februar. 1879, *Decret. auth.* 3480.

⁴ C. I. 6 Mart. 1927, *A. A. S.*, XIX, 161; cfr. Vermeersch, *Periodica*, XVI, p. 60.

⁵ C. I. 14 Iulii 1922 ad X, *A. A. S.*, vol. 14, p. 528.

⁶ Augustine, *l. c.*, VI, 231; Cappello, *De Sacramentis*, I^o, 1928, n. 417, excludit non solum oratoria semi-publica, sed et publica a iure faciendi publicam expositionem in die festo Corporis Christi; pro iure tamen oratoriorum publicorum afferri posset c. 1191, § 1.

⁷ S. R. C. 31 Maii 1642, *Decret. auth.* n. 800; sicubi igitur in facienda expositione cum pyxide ipsa pyxis e tabernaculo extrahatur, ista expositio privata simul et irregularis erit, nec toleranda, S. R. C. 16 Mart. 1876, *Decret. auth.* 3394 ad 1; cfr. etiam Vermeersch, *l. c.*, II, 599.

Permittit tamen expositionem cum pyxide eam extrahendo e tabernaculo et collocando super tabernaculum non velatum Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 841, pro diocesisbus Leodiensi et Tornacensi ubi id servatur ex immemorabili consuetudine.

⁸ S. R. C. 11 Sept. 1847, n. 2957; cfr. Gasparri, *l. c.*, 1027; Augustine, *l. c.*, VI, 228-229.

⁹ *Instructio Clementina*, § 9.

¹⁰ S. R. C. 31 Aug. 1867, *Decret. auth.* 3157 ad 10; Gasparri, *l. c.*, 1023.

¹¹ S. R. C. 19 Maii 1838, *Decret. auth.* 2779; 2 Sept. 1741, ad 1, *Decret. auth.* 2365; consuetudines tamen contrariae pro expositione publica minus sollemni tolerantur; cfr. Gasparri, *l. c.*, 1039.

Expositio privata fieri potest etiam sine Ordinarii loci licentia, at tantummodo in oratoriis et ecclesiis ubi asservari potest SS. Eucharistia ¹.

Causa quaelibet etiam privata, e. g., pium desiderium devotionis exercendae personarum privatarum, oratio fundenda pro sanitate recuperanda alicuius personae privatae etc. ².

Ut privata, quousque aliter deciderit S. Sedes, considerari potest benedictio quae a regularibus in suis ecclesiis seu oratoriis fiat cum ostensorio, at ianuis clausis ³.

Color paramentorum in benedictione et expositione est albus; si tamen minister non recedat ab altari post Missam aut Vesperas, uti potest colore officii seu Missae excepto colore nigro; velum humerale semper album esse debet ⁴.

Immo si ministri non recedant ab altari post Vesperas, possunt retinere pluvialia loco Tunicellae et Dalmaticae, et Celebrans etiam ad Vesperas in hoc casu induere debet stolam, minime vero camicem; attamen in casu assistere debet alius diaconus aut sacerdos qui Celebranti ostensorium porrigat ⁵.

In benedictione et expositione privata sacerdos assistitur ab aliquo clerico simplici, at nihil vetat quo minus eidem assistant etiam ministri parati ⁶.

Ante Codicem pro expositione publica sollemni requirebant causam publicam ⁷. Codex remittit prudentiae Ordinarii loci eandem permittere etiam ex causa privata ⁸.

Causa publica haberi videtur in fovenda devotione populi singulis diebus festis, ut fert consuetudo, et etiam in novendialibus praeparatoriis ad festa sollemniora.

Causa publica ad expositionem sollemnem esset etiam suffragatio animae alicuius principis aut personae publicae vel fratrum alicuius congregationis, necnon Omnium fidelium defunctorum; quo casu ecclesia potest parari nigris paramentis dummodo tamen altare expositionis sit velis festivis ornatum. Non esset e contra causa publica sufficiens suffragatio exsequialis alicuius personae privatae ⁹.

Licentia pro facienda publica expositione generatim *expressa* esse debet; non excluditur tamen absolute licentia *tacita* aut etiam *praesumpta* ¹⁰.

Immo si vigeat immemoralis consuetudo faciendi publicam expositionem, ipsa supplere videtur licentiam Ordinarii loci. Nulla licentia requiritur

¹ Augustine, *l. c.*, VI, 229.

² Augustine, *l. c.*, VI, 229.

³ Ita Wernz, *Ius decretalium*, III, 553, nota 235; Vermeersch, *l. c.*, II, 599; Cappello, *l. c.*, I^a, n. 416 et 417, pag. 290 et 295; contra Gasparri, *l. c.*, 1022 in nota et n. 1023.

⁴ Cfr. Gasparri, *l. c.*, 1040; *Caeremoniale Episcoporum*, lib. II, cap. 33, n. 14.

⁵ S. R. C. 16 Februar. 1906, *Decret. auth.* 4179 ad 8; 27 Maii 1911, ad 12, 9 Iunii 1911, ad 3, *Decret. auth.* 4269, 4271.

⁶ Barin, *l. c.*, III^a, (1921), pag. 426.

⁷ Cfr. Gasparri, *l. c.*, 1034.

⁸ Vermeersch, *l. c.*, II, 599; Barin, *l. c.*, III, 425; Cappello, *l. c.*, I^a, n. 417, pag. 294.

⁹ S. R. C. 13 Mart. 1804, *Decret. auth.* 2558.

¹⁰ Cfr. Vermeersch, *l. c.*, II, 599; Cappello, *l. c.*, I^a, n. 417.

pro expositione publica facienda ex iussione Leonis XIII ¹ in omnibus ecclesiis paroecialibus mense Octobri ².

Licentia asservandi SS. Sacramentum non sufficit ad SS. Sacramentum exponendum ³.

Minus conformis menti Ecclesiae est expositio sollemnis seu publica infra Missam si forte excipias Missas infra octavam Corporis Christi ⁴.

Ultima clausula regulares respiciens refertur solum ad necessitatem licentiae pro publica expositione ⁵.

Benedictio sive publica sive privata cum SS. Sacramento permitti potest in eadem ecclesia etiam pluries in die ⁶.

Ubi viget retineri potest consuetudo SS. Sacramentum exponendi diebus festis Sanctorum aut B. M. Virginis ⁷.

854. — 2° De ministro expositionis. - Minister expositionis et repositionis SS. Sacramenti est sacerdos vel diaconus; minister vero benedictionis Eucharisticae est solus sacerdos, nec eam impertire diaconus potest, nisi in casu quo extraordinarie de licentia Ordinarii loci vel parochi viaticum ad infirmum detulerit ⁸.

Ad expositionem aut repositionem faciendam adhiberi nequit machina affabre elaborata ⁹.

Diaconus quando viaticum administrat potest dicere *Misereatur* et *Indulgentiam*, signare infirmum et seipsum, aspersionem aquae benedictae facere, dicere *Dominus vobiscum* cum oratione, benedicere cum SS. Sacramento infirmum et assistentes ¹⁰.

855. — IX. De Supplicatione Quadraginta Horarum. - Supplicatio Quadraginta Horarum in omnibus ecclesiis paroecialibus aliisque, in quibus SS. Sacramentum habitualiter asservatur, statutis de consensu Ordinarii loci diebus, maiori qua fieri potest sollemnitate quotannis habeatur; et sicubi ob peculiaria rerum adiuncta nequeat sine gravi incommodo et cum reverentia tanto Sacramento debita fieri, curet loci Ordinarius ut saltem per aliquot

¹ S. R. C. 20 Aug. 1885.

² Cfr. Cappello, *l. c.*, I^a, n. 417; cfr. tamen etiam Gasparri, *l. c.*, 1033.

³ S. R. C. 12 Ianuar. 1704 ad 27, *Decret. auth.* 2123.

⁴ Cfr. S. R. C. 11 Maii 1878 ad 1, *Decret. auth.* 3448; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 841.

⁵ Blat, *l. c.*, 142, pag. 171.

⁶ S. R. C. 12 Ianuar. 1878, *Decret. auth.* 3438 ad 5.

⁷ S. R. C. 1 Oct. 1864 ad 5, *Decret. auth.* 3124; aliter antiquiores; cfr. Gasparri, *l. c.*, 1035.

⁸ Co. 1274, § 2; 845, § 2.

⁹ S. R. C. 23 April. 1875 et 2 Aug. 1884; 7 Iulii 1877, *Decret. auth.* 3349, 3615, 3425.

¹⁰ S. R. C. 14 Aug. 1858 ad 1, *Decret. auth.* 3074.

continuas horas, statis diebus, SS. Sacramentum sollemniori ritu exponatur ¹.

Supplicationis istius auctor fuit P. Iosephus Plantanida a Fano O. Capuc. aa. 1536-1537 ad memoriam dierum seu horarum quibus D. N. I. Ch. mansit in sepulchro ²; Clemens VIII perpetuam instituit ³ Romae, Clemens XI *Instructionem* quam *Clementinam* appellant edidit ⁴ quae obligatoria est pro Urbe Roma, et cuius observatio aliis etiam ecclesiis commendatur ⁵.

In forma Clementina supplicatio etiam horis nocturnis facienda est, quod si non fiat ad effectum indulgentiarum et privilegii altarium necessarium est indultum. Episcopus tamen uti potest iure suo, sed circa Missas votivas servantur decreta et rubricae nisi habeatur indultum ⁶. Indulgentia plenaria concessa a Benedicto XIV et a Clemente XIII ⁷ extensa est pro expositione SS. Sacramenti in hebdomadis sive Septuagesima, sive Sexagesima, sive Quinquagesima aut etiam solum in feria quinta post Dominicam Sexagesimae ⁸.

Supplicatio Quadr. Hor. cessare debet omnino a mane feriae V in Coena Domini usque ad Sabbatum Sanctum mane ⁹.

Si proprie dicta fiat supplicatio Quadr. Hor. quae tunc habetur cum expositio SS. Sacramenti protrahitur revera ad quadraginta horas successivas et sine interruptione, in die expositionis et repositionis Missa sollemnis votiva de SS. Sacramento cantanda est, die vero intermedia Missa votiva sollemnis *de pace* vel alia ab Ordinario loci praescripta ¹⁰.

Tolerari tamen potest praxis expositionem incipiendi celebrando Missam sine cantu ¹¹.

Missa de SS. Sacramento et *de pace* nequeunt celebrari si supplicatio Quadr. Horarum incidat in Commemoratione Omnium Fidel. Defunct. et tunc si agatur de expositione celebretur Missa De commemor. Omnium Fid. Def. et post fiat expositio, si agatur de repositione praemittatur processio et repositio et postea pariter celebretur Missa Defunctorum ¹².

Codex obligationem imponit ¹³ faciendi supplicationem Quadraginta

¹ C. 1275.

² Cfr. Victorium ab Appeltern, *S. Liturgiae Promptuarium*, I, 193; Wernz, *l. c.*, III, p. 552.

³ Constit. «*Graves*» 25 Nov. 1592.

⁴ 21 Ianuarii 1705.

⁵ S. R. C. 12 Iulii 1749, *Decret. auth.* 2403.

⁶ S. R. C. 27 Maii 1911 ad 1-3, *Decret. auth.* 4268.

⁷ Cfr. Constit. «*Inter cetera*» 1 Ianuarii 1748; Gasparri, *Fontes*, II, n. 383; S. C. indulg. 23 Iulii 1765 apud Schneider, *Rescripta authentica*, n. 229.

⁸ Schneider, *l. c.*, pag. 185-186.

⁹ S. R. C. 12 Maii 1661, *Decret. auth.* 1190.

¹⁰ Cfr. Fr. Brehm, *Synopsis additionum et variationum in editione typica Missalis romani*, (1920), pag. 148-149; Martinucci-Menghini, *Manuale sacrarum caeremoniarum* ³, part. I, vol. 2, pag. 125 sq.; P. Victorium ab Appeltern, *l. c.*, I, 195.

¹¹ S. R. C. 28 Sept. 1882 ad 1, *Decret. auth.* 3558.

¹² S. R. C. 26 Februar. 1919, *A. A. S.*, XI, 142.

¹³ Blat, *l. c.*, 143, pag. 173; Vermeersch, *Epitome*, II, 600.

Hor. et quidem proprie dictam ¹; non posset igitur Ordinarius loci arbitrario modo eam prohibere; Ordinarii tamen consensus requiritur pro definitione dierum quibus in singulis ecclesiis facienda est, quae licentia requiritur pro omnibus ecclesiis, non exclusis ecclesiis confraternitatum ², cathedralibus ³ aut regularibus. Sufficit autem consensus semel pro semper datus ⁴.

Si supplicatio fiat solummodo *ad formam* Quadraginta Horarum, Missae *de SS. Sacramento* et *de pace* celebrari poterunt ut votivae sollemnes si causa gravis ad normam iuris communis ab Ordinario loci agnoscat ⁵. Causam autem gravem praesumitur, ut videtur, recognoscere Ordinarius loci eo ipso quod determinatis diebus ad supplicationem sollemnem talis formae faciendam consensum praebuit.

Licet expositio SS. Sacramenti etiam publica et sollemnis fieri possit ad quodlibet altare, supplicatio tamen Quadr. Horarum facienda est ad altare maius ⁶.

TITULUS XVI.

DE CULTU SANCTORUM, SACRARUM IMAGINUM ET RELIQUIARUM

856. — *Connexio materiae.* - Expleta tractatione de primario obiecto cultus divini quod ipse Deus est, iam ad alia obiecta transeundum quae cum Deo specialem relationem habent; inter quae primo loco est B. V. Maria, quae mater Dei est, deinde Sancti et servi Dei qui cum Christo regnant.

I. De honestate cultus Sanctorum. - Bonum atque utile est Dei servos una cum Christo regnantes, suppliciter invocare eorumque reliquias atque imagines venerari; sed prae ceteris filiali devotione Beatissimam Virginem Mariam fideles universi prosequantur ⁷.

Hic canon a Tridentino desumptus est ⁸ ad sensum; monet autem Concilium cultum quo Sanctos veneramur non ad imagines aut reliquias quatenus haec res materiales sunt, sed ad eorum prototypa referri in quibus prototypis veneramur Dei Servos ut honor redundet in Dominum qui dixit: Qui vos recipit, me recipit ⁹.

¹ Supplicatio quae omittitur seu interrumpitur horis nocturnis vocatur supplicatio *ad formam* Quadraginta Horarum; cfr. Brehm, *l. c.*, 148.

² S. R. C. 13 Sept. 1642, *Decret. auth.* 814.

³ S. R. C. 4 Iunii 1644, *Decret. auth.* 869.

⁴ Augustine, *l. c.*, VI, 233.

⁵ Cfr. P. Victorium ab Appelter, *l. c.*, I, 195; *Ephemerides liturgicae*, vol. 21, pag. 665.

⁶ S. R. C. 21 April. 1873, *Decret. auth.* 3293; *Instructio Clementina*, § III.

⁷ C. 1276.

⁸ Sess. XXV, *Decret. De invocat. venerat.* etc.

⁹ Ioannes XV in Concilio romano a. 993; apud Denzinger-Bannwart, n. 342.

Superstitio tamen, si quae inde oriri possit, statim tollatur, itemque omnis turpis quaestus eliminandus est omnisque lascivia in picturis vitanda ¹.

Superstitiosus non est cultus a fidelibus populis quibusdam specialibus imaginibus exhibitus ².

Dum Codex ceteris Servis Dei cultum praestitum honestum et utilem simpliciter affirmat; cultum B. Mariae Virgini vehementius fidelibus commendat; et iure quidem, quippe quae mater nostra nostrae semper studet saluti.

Dei Servi, ut videtur, hic appellantur omnes cum Christo regnantes in coelis, non exclusis infantibus cum baptismo defunctis; canon loquitur de cultu tam publico quam privato.

De fide catholica tenendum est, licite imagines Christi, B. M. Virginis, aliorumque Sanctorum depingi posse; non item de fide catholica est assertio affirmans liceitatem imaginum Dei et SS. Trinitatis ³.

857. — II. Quinam publice coli possint. - Cultu publico eos tantum Dei Servos venerari licet, qui auctoritate Ecclesiae inter Sanctos et Beatos relati sunt.

In album Sanctorum canonice relatis cultus duliae debetur; Sancti coli possunt ubique et quovis actu eius generis cultus; Beati vero non possunt, nisi in loco et modo quo Romanus Pontifex concesserit ⁴.

Differunt in hoc praecise *Sancti* a *Beatis* quod horum cultus permittitur aut etiam praecipitur, at cum restrictione in loco et in modo ⁵, illi vero ubique sine ulla restrictione coli possunt ⁶ et debent ⁷; utrorumque tamen cultus est cultus duliae ⁸, immo eodem specificè cultu duliae, at privato tantummodo, coli possunt etiam alii fideles cum Christo regnantes.

Actus praecipui cultus publici sunt Missa et Officium in honorem Sanctorum et Beatorum quae generatim non conceduntur nisi pro Sanctis et Beatis quorum memoria in *Martyrologio* occurrit; si quandoque in Kalendaris particularium dioecesium Sancti memorantur quorum mentio non fit in *Martyrologio* universalis Ecclesiae, illi Sancti non ideo censendi sunt canonizati aequipollenter ⁹.

Distinctio *Beatos* inter et *Sanctos* antiquissima est in se, non autem in terminologia. Primis Ecclesiae saeculis cultus duliae solum Martyribus,

¹ Concilium Trident., sess. 25, *De invoc.*

² Denzinger-Bannwart, n. 1570.

³ Cfr. Ferraris, *Bibliotheca*, v. *Imagines*, n. 2-7.

⁴ C. 1277, § 1-2.

⁵ Cfr. cc. 1168, § 3; 1204, § 4; 1287, § 3.

⁶ Ex hoc autem quod Sancti coli debeant ubique falso deduxeris ubique, ab omnibus eorum officium et Missam celebrari debere, ad hoc enim speciale S. Sedis decretum requiritur; cfr. De Meester, *l. c.*, III, n. 1266.

⁷ Wernz, *Ius decretalium*, III, 362.

⁸ Eichmann, *Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts*, pag. 415.

⁹ S. R. C. 13 Iul. 1896, *Decret. auth.* 3926; 28 April. 1914. *A. A. S.*, VI, 235; Augustine, *l. c.*, VI, 237. Cfr. etiam De Meester, *l. c.*, III, n. 1248, et n. 1266.

post persecutiones etiam Confessoribus tribui coeptus est ¹. *Venerabilis* de iure vigente ² vocatur *Servus Dei* pro quo processus beatificationis ad stadium pervenit quo de virtutibus heroicis decretum approbationis latum est. Hic autem titulus nullam cultus publici permissionem importat ³.

Usque ad saeculum XIII Episcopi poterant *beatos* declarare; Alexander autem III ⁴ etiam simplicem beatificationem S. Sedi reservavit; quae tamen lex non adamussim ubique terrarum servata est. Quapropter Urbanus VIII ⁵ cultum publicum omne genus etiam per conniventiam Servis Dei exhiberi prohibuit ante S. Sedis iudicium; permisit tamen continuationem cultus illorum Servorum Dei qui tempore suae Constitutionis, idest a. 1634, iam ab immemorabili praestari consueverat. Immo tales Servi Dei usque ad a. 1912 ⁶ poterant faciliter *beati* declarari quin necesse fuisset eorum virtutes heroicas demonstrare, procedendo *per viam cultus* seu *casus excepti*.

Si concedatur indultum celebrandi festum *Beati* cum Officio et Missa, in ecclesia ubi valet indultum etiam Beati imago aut statua exponi et quidem super altari potest; non item si concessa sit solummodo expositio permitti potest Missa et Officium ⁷.

Quae statuit canon valent solum de cultu publico ⁸ non de privato; privatus autem cultus non necessario secretus est ⁹.

858. — III. De cultu Patronorum. - Laudabiliter, servatis servandis, Sancti nationum, dioecesium, provinciarum, confraternitatum, familiarum religiosarum aliorumque locorum et moralium personarum eliguntur et, accedente confirmatione Sedis Apostolicae, constituuntur Patroni; Beati non item, sine peculiari eiusdem Sedis Apostolicae indulto ¹⁰.

Agitur hic de festis Patronorum ritu liturgico, praesertim Missa et Officio, celebrandis; qui Patroni sunt distinguendi a titulis ecclesiarum ¹¹ qui singulis ecclesiis assignandi sunt.

Obligationem eligendi Patronos Codex nullam statuit, solummodo ad eam hortatur ¹².

Natio hic accipi videtur pro regno seu pro Statu civili. Quid autem si Status dissolvatur aut eius pars ab eo abscindatur et alteri Statui accedat? Cum de Patrono Status seu reipublicae qua talis agatur etiam eius festum,

¹ Wernz, *l. c.*, III, 369 sq.

² Inde ab anno 1913; S. R. C. 26 Aug. 1913, *A. A. S.*, V, 436.

³ Co. 2115, § 2 et 2084, § 2.

⁴ C. 1, X, 3, 45, a. 1159-1181.

⁵ Const. « *Coelestis Hierusalem* », 5 Iulii 1634; Gasparri, *Fontes*, I, n. 213.

⁶ S. R. C. 11 Nov. 1912, *A. A. S.*, IV, 705.

⁷ S. R. C. 24 Iul. 1915, *A. A. S.*, VII, 389; cfr. Pauwels in *Periodica*, a P. Vermeersch edit. vol. VIII, pag. 252.

⁸ C. 1256.

⁹ Wernz, *l. c.*, III, 361.

¹⁰ C. 1278.

¹¹ C. 1168.

¹² Cfr. Bernard, *Cours de liturgie romaine, Le Bréviaire*, I, pag. 256.

obiecto adhaesionis seu utilitatis cessante, cessare, ut videtur, deberet; praxis tamen contraria alicubi viget, de cuius legitimitate iudicium ad sapientiores remittimus.

Etiam provinciae monasticae seu regulares Missam et Officium sui Patroni quem rite elegerint celebrare tenentur ritu duplici primae classis, sed sine octava ¹.

Loca de quibus in canone plus minusve extensa esse possunt; quandoque locus parociam, quandoque vero civitatem seu oppidum, municipium aut municipii partem designat.

A Patronis de quibus in canone qui iuribus liturgicis gaudent distinguendi sunt Patroni a R. Pontifice alicui operi adsignati sine ullo iure liturgico; ut, e. g., S. Thomas scholis christianis, S. Camillus hospitalibus et infirmis etc. ².

Clausula servatis servandis importat ut videtur observantiam decretorum S. Rituum Congregationis, praesertim vero decreti 23 Mart. 1630 ³ quo normae statuuntur in electione Patronorum servandae ad valorem. Huiusmodi autem normae praeter requisitam confirmationem apostolicam et quod de Sancto non de Beato agatur, requirunt ut, si de patrono civitatis agatur, electio fiat per secreta suffragia ⁴ a populo, mediante consilio generali illius civitatis vel loci, non autem ab officialibus solum et quod accedere debeat consensus Episcopi et cleri illius loci. Idem servari debet si de eligendo patrono regni et tunc ad electionem concurrere debet populus singularum civitatum, nisi repraesentantes civitates aut provincias ad hanc electionem speciale mandatum obtinuerint et etiam tunc consensus cleri et Episcopi accedere debet ⁵.

Hae tamen formalitates non erant necessariae ante a. 1630, quare electio Patronorum ante illum annum facta a repraesentantibus populi aut alio modo, etiam sine S. Sedis approbatione est iure valida etiam post illum annum ⁶.

In dubio utrum quis sit vere patronus, ad S. Sedem recurrendum est ⁷; praesumitur autem approbatio apostolica ex centenaria observantia festi ⁸.

Patronum eligere possunt non solum personae morales ecclesiasticae, sed et civiles.

Formalitates quae requiruntur in constitutione Patronorum requiruntur etiam in eorum mutatione ⁹.

¹ Cfr. Ferraris, *Bibliotheca*, v. *Patroni Sancti*, n. 12.

² Vermeersch, *Epitome*, II, 604; De Meester, *l. c.*, III, n. 1266, pag. 169, nota 8. S. Franciscus Xaverius et S. Teresia ab Infante Iesu sunt patroni aequae principales Missionariorum et Missionum et eorum festum celebrandum est in cunctis missionibus ritu duplici primae classis cum octava communi a clero saeculari, sine octava a clero regulari. S. R. C. 13 Mart. 1929, *A. A. S.*, XXI, 195.

³ *Decret. auth.* n. 520.

⁴ Ita quidem in citato decreto; Vermeersch tamen, *l. c.*, II, 604, formalia comitia non requirit.

⁵ Santamaria, *l. c.*, IV, 126-127. Cfr. etiam De Meester, *l. c.*, III, n. 1266.

⁶ Ferraris, *l. c.*, n. 7 et 20.

⁷ Bernard, *l. c.*, *Bréviaire*, I, 257.

⁸ Ferraris, *l. c.*, n. 20.

⁹ Cfr. S. R. C. 1 Iunii 1876, *Decret. auth.* 3400 ad VI.

Cum in notione Patroni aliquid intellegatur medium Deum inter et homines, patet Patronum eligi non posse nisi personam creatam, exclusis mysteriis et personis divinis, quae tamen tituli esse possunt ¹.

Nullae formalitates praeter eas quas habet Codex hoc canone requiruntur in eligendis Patronis familiarum religiosarum, et aliarum personarum moralium aut locorum in citato decreto a. 1630 non nominatorum.

859. — IV. De cultu sacrarum imaginum in specie. - 1° De approbatione imaginum sacrarum. - Nemini liceat in ecclesiis, etiam exemptis, aliisve locis sacris ullam insolitam ponere vel ponendam curare imaginem, nisi ab Ordinario loci sit approbata.

Ordinarius autem sacras imagines publice ad fidelium venerationem exponendas ne approbet, quae cum probato Ecclesiae usu non congruant.

Nunquam sinat Ordinarius in ecclesiis aliisve locis sacris exhiberi falsi dogmatis imagines vel quae debitam decentiam et honestatem non praeseferant, aut rudibus periculosi erroris occasionem praebeant ².

In paragrapho prima agitur de imaginibus quibusvis etiam profanis, e. g. imago symbolica patriae, quarum proinde appositio si *insolita* sit potest ab Ordinario loci prohiberi ³.

Imago *insolita* ea dicitur quae eventus et personas repraesentat modo a S. Scriptura aut traditione alieno; imago *insolita* potest esse imago exhibens falsum dogma, ut, e. g., si Spiritus Sanctus in forma viri iuvenis fiat ⁴, aut etiam nullum dogmaticum errorem continens ⁵; quandoque vero erit insolita quia aliquid indecens repraesentat sive in se sive modo, ut, e. g., si pingatur SS. Trinitatis imago in uno homine cum tribus faciebus aut in uno homine cum duobus capitibus in medio autem columba ⁶.

Variis vestibus pro temporum diversitate imagines B. M. Virginis induere S. R. Cong. Ordinariorum prudenti arbitrio tolerari permisit, dummodo tamen vestes nihil indecens aut profanum praeseferant ⁷.

Si imago insolita non est, nulla licentia ad eam exponendam requiritur ⁸.

¹ Cfr. Placenza, *Praelectiones de S. Liturgia. De officio divino*, (1909), pag. 249, n. 165.

² C. 1279, § 1-3.

³ Vermeersch, *l. c.*, II, 605.

⁴ Benedictus XIV, *Const. «Sollicitudini»*, 1 Oct. 1745, § 22-23; Gasparri, *Fontes*, I, n. 362; S. C. S. Officii 14 Mart. 1928, reprobavit quamlibet S. Spiritus imaginem sub forma humana. Cfr. *A. A. S.*, XX, 103.

⁵ Ita imago SS. *Cordis Eucharistici* quae antea insolita erat iam non est amplius insolita; cfr. S. R. C. 9 Nov. 1921, *A. A. S.*, XIII, 545; Pauwels in *Periodica* a P. Vermeersch edit. vol. X, pag. 375.

⁶ Benedictus XIV, *Const. cit.*, § 26; S. C. S. Officii 30 Mart. 1921 imagines sacras cuiusdam scholae belgicae damnavit et earum usum publicum in ecclesiis prohibuit; cfr. Vermeersch, *Periodica*, X, 287-288.

⁷ S. R. C. 15 Mart. 1888, *Decret. auth.* 3690; Urbanus VIII, *Constit. «Sacrosancta»*, 15 Mart. 1642; Gasparri, *Fontes*, I, 223.

⁸ Vermeersch, *l. c.*, II, 605, 2.

Imagines sensu Codicis sunt etiam statuæ et sculpturæ sive lignæ, sive metallicæ (medaglie) sive ex qualibet alia materia ¹.

Ordinarius, de quo in can. 1279, § 1-3, est Ordinarius loci ut ex contextu apparet ².

Possunt imagines pingi in parietibus aut fenestris non vero in pavimento; cultus imaginum admittit thurificationem, luminum appositionem, in processionibus delationem ³. Nec prohibita est appositio lampadarum electricarum ante imagines ⁴.

Specialis cultus exhibetur imagini Crucifixi ⁵.

Imagines Beatorum pingi possunt cum radiis, Sanctorum autem cum radiis et diademate ⁶.

Etiam imagines Beatorum exponi possunt in locis ubi concessum est eorum Officium et Missa, nec eas amovere potest Ordinarius loci ⁷.

2° *Imaginum benedictio*. - Si imagines, publicæ venerationi expositæ, sollemniter benedicantur, hæc benedictio Ordinario reservatur, qui tamen potest eam cuilibet sacerdoti committere ⁸.

Non præcipitur benedictio. Nomine Ordinarii, ut videtur, hic venit etiam Superior maior religionis clericalis exemptæ ⁹.

3° *De restauratione et alienatione imaginum pretiosarum*. -

a) Imagines pretiosæ, idest vetustate, arte aut cultu præstantes, in ecclesiis vel oratoriis publicis fidelium venerationi expositæ, si quando reparatione indigeant, nunquam restaurentur sine dato scriptis consensu ab Ordinario: qui, antequam licentiam concedat, prudentes ac peritos viros consulat ¹⁰.

Canon respicit solummodo imagines in ecclesiis aut oratoriis publicis asservatas; easque respicit, licet oratorium aut ecclesia in dominio privatorum sint ¹¹.

b) Imagines pretiosæ aut quæ in aliqua ecclesia magna populi veneratione honorentur, nequeunt valide alienari neque in

¹ Augustine, *l. c.*, VI, 242.

² Vermeersch, *l. c.*, II, 605, 3.

Si tamen agatur de collocanda imagine non in ecclesia aut oratorio publico sed in oratorio semi-publico exempto, sufficere videtur licentia Ordinarii proprii; Codex enim requirit approbationem Ordinarii loci solum pro ecclesiis exemptis et consequenter etiam pro oratoriis qui iure ecclesiæ reguntur, non pro aliis; ita etiam Santamaria, *l. c.*, V, 128.

³ Wernz, *l. c.*, III, 391; in processionibus theophoricis deferri de se nequeunt imagines Sanctorum.

⁴ Barin, *l. c.*, I^o, pag. 515.

⁵ Wernz, *l. c.*, III, 392.

⁶ Cfr. Ferraris, *Bibliotheca*, v. *Imagines*, n. 46.

⁷ S. R. C. 24 Iul. 1915; cfr. etiam De Meester, *l. c.*, n. 1266, pag. 168, nota 4.

⁸ C. 1279, § 4.

⁹ Cfr. Vermeersch, *l. c.*, II, 606; Prümmer, *l. c.*, n. 391, 2; Blat, *l. c.*, n. 148, pag. 181.

¹⁰ C. 1280.

¹¹ Cfr. Blat, n. 149; Ordinarius est etiam Superior maior religionis clerice exemptæ; Santamaria, *l. c.*, IV, §129.

aliam ecclesiam perpetuo transferri sine Apostolicae Sedis permissu ¹.

Prohibetur perpetua translatio, non temporanea ex necessitate, ut si ecclesia restauratione indigeat, aut ex devotione, si in processione deferatur etc. ².

Si translatio perpetua facienda sit, adeunda erit S. Congregatio Concilii ³.

Prohibetur autem utrumque, translatio et alienatio; unde etsi idem sit subiectum domini ecclesiae a qua et ecclesiae ad quam, tamen translatio fieri nequit ⁴.

Translatio de altari ad aliud altare eiusdem ecclesiae etiam de solo consensu Ordinarii loci fieri potest ⁵.

Imagines pretiosae extra ecclesias aut etiam intra ecclesiam positae non ad cultum sed solum ad ornatum, non videntur comprehendi prohibitione huius c. 1281, § 1. Earum proinde translatio et alienatio regitur iisdem normis ac alienatio aliorum bonorum ecclesiasticorum ⁶.

860. — V. De sacris reliquiis. - 1° *Quid sint et earum cultus honestas.* - a) Sacrae reliquiae sensu stricto sunt corpora aut pars corporum Sanctorum vel Beatorum. Sensu lato reliquiae vocantur res quae cum Christo aut Sanctis immediatam vel remotam connexionem habuerunt ⁷.

Reliquiae stricte dictae sunt aut simplices aut insignes. Insignes reliquiae Sanctorum aut Beatorum sunt corpus, caput, brachium, antibrachium, cor, lingua, manus, crus aut illa pars corporis, in qua passus est martyr, dummodo sit integra et non parva ⁸.

Insignes reliquiae considerantur praeterea particulae Crucis dominicae ⁹ quas speciali cultu veneratur Ecclesia ¹⁰.

Aliae reliquiae sunt simplices seu non insignes, attamen particulae reliquiarum non insignium artificio unitarum reliquiae insignes considerantur ¹¹, itemque reliquiae quae de se essent non insignes, si miraculose sint

¹ C. 1281, § 1.

² Augustine, l. c., VI, 254.

³ Blat, l. c., 150, pag. 184.

⁴ Blat, l. c., 150, pag. 183.

⁵ Cfr. S. C. Indulg. 17 Nov. 1676, *Decret. auth.* n. 14, quod decretum respicit directe reliquias at etiam imaginibus applicari posse videtur.

⁶ Aliter Santamaria, l. c., IV, 130, prohiberi docet etiam imagines extra ecclesias, dummodo pertineant ad personam ecclesiasticam et cultui sint destinatae.

⁷ Wernz, *Ius decretalium*, III, 383; Bernard, *Cours de liturgie romaine, Cérémonial*, II, 117 sq.; De Meester, l. c., III, n. 1268.

⁸ C. 1281, § 2.

⁹ Eichmann, l. c., pag. 416, 4.

¹⁰ Wernz, l. c., III, 387.

¹¹ Bernard, l. c., *Cérémonial*, II, pag. 118.

integrae conservatae ¹, insignes habentur sicut et notabilis cinerum quantitas ².

Nequeunt e contra considerari reliquiae insignes os aliquod capitis ³, nec tibia ⁴, nec aliae parvi ponderis ⁵.

b) Liceitatem, honestatem et utilitatem cultus sacrarum reliquiarum praeter documenta antiquiora ⁶ confirmavit Concilium Tridentinum ⁷.

Eadem probantur ex antiquissima Ecclesiae praxi ⁸.

Cultus sacrarum reliquiarum praeter earum expositionem admittit etiam earum porrectionem osculis plebis, delationem in processionibus et benedictionem populi ipsis adhibitis ⁹.

861. — 2° *Ubinam retineri aut coli possunt.* - Insignes Sanctorum vel Beatorum reliquiae nequeunt in aedibus vel oratoriis privatis asservari, sine expressa Ordinarii loci licentia; reliquiae autem non insignes debito cum honore etiam in domibus privatis servari pieque a fidelibus gestari possunt ¹⁰.

In ecclesiis autem aut oratoriis publicis et semi-publicis posunt sacrae reliquiae coli et asservari ¹¹.

Reliquiae cum exponuntur, in thecis seu capsis clausae et obsignatae sint oportet ¹²; collocari autem debent non super altare, sed sub terra aut mensa altaris, nec possunt novis vestibis indui sine S. R. Congregationis licentia ¹³. Possunt vero collocari capsae seu thecae reliquiarum, quasi ornamenta, inter altaris candelabra, non tamen super aut ante SS. Eucharistiae tabernaculum aut in loco ubi crux collocanda est ¹⁴.

Omnino autem requiritur ut super altare ubi reliquiae exponuntur duo saltem lumina ardeant; alias reliquiae non sunt exponendae ¹⁵.

¹ S. R. C. 27 Iunii 1899, *Decret. auth.* 4041.

² S. R. C. 16 Oct. 1628, *Decret. auth.* 472 ad 1, accedente tamen S. Congr. consensu. Cfr. etiam Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 851.

³ S. R. C. 20 Dec. 1628, *Decret. auth.* 490.

⁴ S. R. C. 3 Iunii 1562, *Decret. auth.* 1234 ad 2.

⁵ Cfr. S. R. C. 7 Dec. 1844 ad 1, *Decret. auth.* 2883; S. C. Indulg. 12 Iunii 1822, *Decret. auth.* 251.

⁶ Concil. Nicaenum II, a 787; Denzinger-Bannwart, *l. c.*, n. 304.

⁷ Sessione 24, *Decret. De invocatione*, etc.

⁸ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 384.

⁹ Wernz, *l. c.*, III, 386; Bernard, *l. c.*, II, 120 sq.

¹⁰ C. 1282, § 1-2.

¹¹ S. R. C. 2 Sept. 1690, *Decret. auth.* 1842; Bernard, *l. c.*, *Cérémonial*, II, 119. Oratoria etiam privata Episcoporum et Cardinalium oratoriis semi-publicis etiam circa hoc punctum aequiparantur.

¹² C. 1287, § 1.

¹³ Wernz, *l. c.*, III, 386.

¹⁴ Bernard, *l. c.*, II, 119.

¹⁵ S. R. C. 22 Ianuarii 1701 ad 9; *Decret. auth.* 2067.

Rectores ecclesiarum, ceterique ad quos spectat, sedulo invigilent ne sacrae reliquiae ullo modo profanentur, neve hominum incuria pereant, vel minus decenter custodiantur ¹.

862. — 3° *De authenticatione reliquiarum.* - a) Publico cultu eae solum reliquiae in ecclesiis, etiam exemptis, honorari possunt, quas genuinas esse constet authentico documento alicuius S. R. E. Cardinalis, vel Ordinarii loci, vel alius viri ecclesiastici cui facultas *authenticandi* indulto apostolico sit concessa. Vicarius Generalis nequit, sine mandato speciali, reliquias authenticas edicere ².

Non denegatur potestas authenticandi Vicario Capitulari aut aliis Ordinariis locorum ³.

Agitur hic solummodo de cultu publico; cultus enim privatus his restrictionibus non subiacet ⁴.

Actus autem cultus publici sunt quos supra retulimus, nempe, reliquias in ecclesiis exponere, eas populo osculandas porrigere, easthurificari in ecclesia, in processione deferre et cum eis populo benedicere ⁵.

b) Beatorum tamen reliquiae sine peculiari indulto, in processionibus nequeunt circumferri, nec in ecclesiis exponi, nisi ubi eorum Officium et Missa celebrari potest ex Sedis Apostolicae concessione ⁶.

Reliquiarum *authentication* est opus delicatum et difficile multas cognitiones archaeologicas et palaeographicas requirens, ad quod rite explendum in Urbe a Card. Vicario officium speciale, cui nomen *Lipsanoteca*, constitutum est ⁷.

Auctoritas ecclesiastica quae reliquias *authenticare* debet, si possibile est, tenetur ante authenticationem reliquiarum originem investigare et circa hoc documenta requirere. Documenta continere debent subsignationem et sigillum illius personae quae reliquias antecederet authenticavit. Capsula reliquiarum eodem sigillo firmata esse debet quod in documento apponitur. Si haec omnia habeantur, reliquiae in capsula contentae genuinae haberi possunt ⁸.

Fraude aliquando reliquias e catacumbis eductas quidam impii homines ad lucrum turpe divulgare conati sunt admixtas aliis reliquiis non genuinis; ad quam fraudem avertendam Leo XIII Cardinali Urbis Vicario mandatum dedit monendi Episcopos ut martyrum corpora quae e romanis christia-

¹ C. 1289, § 2.

² C. 1283, § 1-2.

³ Cfr. Augustine, l. c., VI, 250.

⁴ Cultus reliquiarum non *authentication* non prohibetur in oratoriis semi-publicis aut privatis sed solum in ecclesiis et oratoriis publicis; Santamaria, l. c., IV, 132.

⁵ Wernz, l. c., III, 386; Bernard, l. c., II, 120 sq.

⁶ C. 1287, § 3.

⁷ Augustine, l. c., VI, 248.

⁸ Augustine, l. c., VI, 249.

norum coemeteriis prodiisse dicebantur, quaeque utcumque recognita, ecclesiarum praesulibus exhibebantur, suspecta haberent, nec fidelium cultui exponi permetterent, donec novis litteris monerentur, qua ratione, circa eas se gerere deberent ¹.

Cum tempore perturbationis gallicae multae reliquiae Sanctorum e suis thecis avulsae postea in unum colligerentur, sine documentis authenticitatis, S. C. Indulg. prohibuit huiusmodi reliquiis cultum publicum tribui ².

Permisit e contra eadem S. Congregatio exponi cultui publico cum solo titulo: *Reliquiae Sanctorum* - reliquias quae inventae sunt ex thecis suis avulsae et chartulis inclusae sigillo munitae, licet nullo documento roboratae cum de earum authenticitate constaret ³.

Episcopi seu Ordinarii locorum ius habent respuendi reliquias quas non genuinas esse noverint, licet iam ab alio Ordinario sint probatae ⁴.

863. — 4° *De reliquiis spuriiis aut dubiis.* - a) Locorum Ordinarii reliquiam, quam certo non esse authenticam norint, a fidelium cultu prudenter amoveant ⁵.

Agitur hic de reliquiis certo spuriiis; certitudo autem haberi potest etiam ex variis praesumptionibus, ut si, e. g., reliquiae valde extraordinariae sine ulla approbatione alicubi reperiantur ⁶.

S. Sedes declaravit exponi non posse cultui publico thecas vetustas cum reliquiis, quae authentico documento carent, olim ad suppressa monasteria spectantes ⁷.

b) Sacrae reliquiae, quarum authenticitatis documenta ob civiles perturbationes vel ob alium quemlibet casum interierint, publicae venerationi ne exponantur, nisi praecedat iudicium Ordinarii loci, non autem Vicarii Generalis sine mandato speciali ⁸.

Ordinarius autem loci in hoc iudicio sibi efformando ne nimis festinus sit ob periculum exponendi ut sacras reliquias quae tales non sint. Generatim praesumptio in talibus casibus est contra authenticitatem reliquiarum ⁹.

c) Reliquiae tamen antiquae in ea veneratione qua hactenus fuerunt, sunt retinendae, nisi in aliquo peculiari casu certis argumentis constet eas falsas vel suppositicias esse ¹⁰.

¹ Encycl. Vicariatus Urbis ad Episcop. 17 Ianuar. 1881; *Collectanea Prop. Fid.* n. 1546.

² S. C. Indulg. 22 Februar. 1847, *Decret. auth.* 335.

³ Cfr. S. C. Indulg. 22 Februar. 1847, *Decret. auth.* 335.

⁴ S. C. Indulg. 16 Dec. 1749, ad 2, *Decret. auth.* 183.

⁵ C. 1284.

⁶ Cfr. S. R. C. 3 Aug. 1697, *Decret. auth.* 1977 quo exponi prohibentur reliquiae Summi Sacerdotis Melchisedech.

⁷ S. R. C. 23 Iunii 1892 ad 5, *Decret. auth.* 3779.

⁸ C. 1285, § 1.

⁹ Cfr. S. R. C. 23 Iunii 1892, ad 5, *Decret. auth.* 3779; litteras encycl. Vicariatus Urbis 16 Ianuarii 1881 in *Collectanea*, S. C. Prop. Fid. n. 1546; S. C. Indulg. 22 Februar. 1847, *Decret. auth.* n. 335; Encycl. « *Pascendi* », 8 Sept. 1907, sub fine n. VII.

¹⁰ C. 1285, § 2.

Diversa igitur norma statuitur ad efformandum iudicium de authenticitate reliquiarum antiquarum ac recentiorum, atque ratio differentiae invenitur in impossibilitate comprobandi per documenta facta antiquiora. Decernitur itaque antiquas reliquias, dummodo haec in veneratione fuerint, etiam si documenta authenticitatis non habeantur authenticas esse *praesumendas*; recentiores e contra reliquias iisdem fere in adiunctis non esse admittendas, nisi aliquammodo authenticitas probari possit; atque ita ius vetus ante Codicem iam viciens firmatum est ¹.

Requiritur autem ut hoc privilegio gaudeant reliquiae antiquae, quod haec in veneratione fuerint ².

Quaenam autem dici debent reliquiae *antiquae in veneratione*? Videtur tales haberi non posse quae in modernioribus perturbationibus civilibus inde a revolutione gallica aliquo modo profanatae sunt ³; bene vero *antiquae* haberi poterunt quae a pluribus saeculis in veneratione sunt ⁴.

Praesumptioni autem etiam circa reliquias antiquas cedere debet veritas ⁵.

d) Locorum Ordinarii ne sinant, maxime in sacris concionibus, libris, ephemeridibus vel commentariis fovendae pietati destinatis, ex meris coniecturis, ex solis probabilibus argumentis vel praeiudicatis opinionibus, praesertim verbis ludibrium aut despectum sapientibus, quaestiones agitari de sacrarum reliquiarum authenticitate ⁶.

Non omnis quaestio hac de re prohibetur, sed solum temeraria disputatio quae fiat in libris ad pietatem fovendam destinatis; immo etiam in istis libris non videtur prohiberi quaelibet disputatio, sed quae solis coniecturis aut modo temerario aut a pietate alieno fiat ⁷.

864. — 5° *De reliquiis SS. Crucis.* - Reliquiae sanctissimae Crucis nunquam in eadem theca cum reliquiis Sanctorum publicae venerationi exhibeantur, sed propriam thecam separatam habeant ⁸.

His enim reliquiis praestantior cultus praestatur ei fere similis qui praebetur SS. Eucharistiae in tabernaculo clausae ⁹.

¹ Cfr. Encycl. « *Pascendi* » Pii X, 8 Sept. 1907 sub fine n. VI; Decret. S. C. Indulg. 20 Ianuar. 1896 in *Collectanea* S. Cong. Prop. Fid. n. 1911; *Motu proprio* Pii X « *Sacrorum Antistitum* » 1 Sept. 1910, VI.

² Blat, l. c., 154, pag. 187.

³ Id deduci posse videtur ex hoc c. 1285, § 2 et ex documentis supra ad eius interpretationem allatis.

⁴ S. C. Indulg. in cit. decret. 20 Ianuar. 1896, rem dirimit pro reliquiis iam a temporibus invasionum mahometicarum in veneratione existentibus, at tanta antiquitas necessaria non videtur.

⁵ C. 1826; Blat, l. c., 154, pag. 188.

⁶ C. 1286; cfr. etiam Encycl. « *Pascendi* » 8 Sept. 1907, VI.

⁷ Cfr. Augustine, l. c., VI, 251; Vermeersch, l. c., II, pag. 330 in nota.

⁸ C. 1287, § 2.

⁹ Wernz, l. c., III, 387.

Reliquiae SS. Crucis in processione deferri possunt sub baldachino, non item reliquiae Sanctorum ¹.

Sanctissimae Crucis reliquiae, quas in cruce pectorali Episcopus forte defert, ecclesiae cathedrali, ipso defuncto, cedunt, Episcopo successori transmittendae; et si defunctus pluribus praefuerit diocesis, ecclesiae cathedrali dioecesis, in cuius territorio supremum diem obiit aut, si extra dioecesim mortuus est, ex qua ultimo discessit ².

Valde opportuna dispositio ad dispersionem reliquiarum SS. Crucis impediendam; et ad hoc tendens ut pius usus recondendi particulam Crucis dominicae in cruce pectorali Episcoporum etiam in posterum servari possit ³.

Dispositio tamen ex contextu solis Episcopis residentialibus, non titularibus applicabilis esse videtur, nec respicit thecas in quibus reliquiae continentur, sed solas qua tales reliquias ⁴.

865. — 6° De venditione, alienatione aut translatione reliquiarum.

- a) Sacras reliquias vendere nefas est; adeoque Ordinarii locorum, vicarii foranei, parochi alique curam animarum habentes, sedulo caveant ne sacrae reliquiae, praesertim sanctissimae Crucis, occasione maxime hereditatum et alienationis acervi bonorum, veneant, neve in acatholicorum manus transeant ⁵.

Agitur in canone de quibilibet reliquiis etiam non insignibus; atque nomine venditionis quilibet circa eas contractus bilateralis quo reliquiae pro re materiali commutentur prohibetur, quia simoniam continet ⁶.

Iniungitur specialis obligatio omnibus curam animarum habentibus, quo nomine omnes qui aliquod proprie dictum officium possident comprehendendi videntur, quod curam animarum habeat.

Commendatur etiam diligentia relate ad lignum sanctissimae Crucis, quod ad alias personas forte pervenerit, ac illas quae in c. 1288 memoratae sunt.

Simplex alienatio reliquiarum hoc canone non prohibetur ⁷.

b) Reliquiae insignes vel quas populi magna veneratione colunt in aliqua ecclesia, nequeunt valide alienari nec inde in aliam ecclesiam perpetuo transferri sine Apostolicae Sedis licentia ⁸.

¹ S. R. C. 27 Maii 1826, *Decret. auth.* 2647; 22 Sept. 1827, *Decret. auth.* 2660.

² C. 1288.

³ Cfr. litter. eneycl. «*Vicariatus Urbis*» 25 Mart. 1889, in *Collectanea S. C. Prop. F.* n. 1699.

⁴ Blat, l. c., 157, pag. 190; Santamaria, l. c., IV, 137.

⁵ C. 1289, § 1.

⁶ Cc. 727-728.

⁷ S. C. Indulg. 11 Dec. 1878, *Collectanea S. C. Prop. Fid.* n. 1506, de mandato Leonis XIII prohibuit reliquias sacras emere etiam praetextu eas redimendi. Pius IX excommunicationem S. Sedi simpliciter reservatam tulit in extrahentes absque legitima licentia reliquias ex sacris Urbis catacumbis; cfr. Const. «*Apostolicae Sedis*»; item nunc c. 2326.

⁸ C. 1281, § 1.

TITULUS XVII.

DE SACRIS PROCESSIONIBUS

866. — Postquam titulis praecedentibus de obiecto cultus divini actum est, hoc titulo de modo aliquo speciali cultum publicum Deo exhibendi agimus.

I. Praenotiones. - 1° *Notio.* - Nomine sacrarum processionum significantur sollemnes supplicationes quae a populo fideli, duce clero, fiunt eundo ordinatim de loco sacro ad locum sacrum, ad excitandam fidelium pietatem, ad commemoranda Dei beneficia, eique gratias agendas, ad divinum auxilium implorandum ¹.

Habemus hic authenticam processionum descriptionem ex qua deducimus ad processionem sacram requiri:

a) *Supplicationem sollemnem a populo factam;*

b) *Supplicationem factam duce clero;* si fideles imaginem sacram deferant de domo ad domum et clerus populo non praesit, non habetur processio; nec sufficit ut clerus quoquo modo adsit, sed requiritur ut adsit quae clerus et quidem vestibus sacris paratus ²;

c) *Iter de loco ad locum* eundem vel diversum licet intra ipsam ecclesiam;

d) *Finem* aliquem ex memoratis in canone. Possunt autem duo simul fines intendi. Non admittitur autem ex c. 1290, § 2, processio ad finem aliquem privatum, nisi bonum privatae personae in bonum publicum redundet ³. Affines processionibus sunt peregrinationes ad loca dissita pietatis causa; quae si forma publica ordinatim fiant duce clero, iisdem regulis ac processiones reguntur; si vero non fiant in forma processionali subsunt quidem Ordinariorum iurisdictioni, at certam formam servandam non habent ⁴;

e) *Ordinem* in procedendo servandum; scilicet servata forma in *Rituali* praescripta praesertim quod unitim procedatur servatis praecedentiae legibus. Ad processiones referuntur etiam funebres associationes ⁵.

867. - 2° *Ius publicum de processionibus.* - Cum Ecclesia sit societas perfecta et processiones sollemnes valde conferant ad finem Ecclesiae obtinendum, iam patet eidem Ecclesiae ius independens a Statu competere processiones etiam per publicas vias ducendi.

¹ C. 1290, § 1.

² S. R. C. 20 Aug. 1870, *Decret. auth.* 3217.

³ Santamaria, l. c., IV, 139.

⁴ Cfr. Wernz, l. c., III, 566.

⁵ Augustine, l. c., VI, 256.

Quod ius Ecclesiae etiam ex eo deducitur quod per processiones optimo modo Deo cultus publicus ad quem ipsa societas humana qua talis tenetur, tribuitur ¹.

868. — 3° *Divisio*. - Processiones *ordinariae* sunt quae statis diebus per annum fiunt ad normam librorum liturgicorum vel consuetudinum ecclesiarum; *extraordinariae*, quae aliis publicis de causis aliis diebus indicuntur ².

869. — 4° *Notae historicae*. - Processiones in honorem martyrum iam tempore persecutionum factae fuerunt; id multo magis invaluit post persecutiones in translatione sacrarum reliquiarum et peregrinationibus ad sepulcra martyrum. Saeculo v, a. 470-475, Mamertus Episcopus Vienneⁿsⁱs *litanias minores* instituit, quas postea paulatim universalis Ecclesia adoptavit. Romae S. Gregorius M. a. 590-598 *litanias maiores* reordinavit.

Sollemnissima processio theophorica Corporis Christi saeculo xiv introducta est. Ius processiones instituendi contra novatores protestantes Concilium Tridentinum vindicavit ³.

870. — II. - De processionibus theophoricis Corporis Christi. - 1° Nisi aliter ferat immemorabilis consuetudo, vel locorum circumstantiae, prudenti Episcopi iudicio, aliud exigant, die festo Corporis Christi unica tantum sollemnisque per publicas vias processio in uno eodemque loco fieri debet ab Ecclesia digniore, eique clerici omnes religiosaeque virorum familiae, etiam exemptae, et laicorum confraternitates interesse debent, regularibus exceptis qui in strictiore clausura perpetuo vivant, aut a civitate ultra tria millia passuum distent ⁴.

a) Clausula initialis *nisi aliter ferat immemorabilis consuetudo* ad universam paragraphum primam referenda videtur, ita ut talis consuetudo, sicubi vigeat, eximat ab unica et plures permittat etiam in eodem loco processiones, eximat pariter regulares etiam quos canon obligat ⁵ et ipsas confraternitates.

b) Religiosae intervenire nunquam tenentur ob modestiam, at si sponte interveniant, admitti possunt ⁶.

c) Vi huius canonis tenentur interesse etiam religiosi non regulares, qui ante Codicem non tenebantur ⁷, nec ipsis, ut videtur, favet contraria

¹ Cfr. Cavagnis, *Institutiones iuris publici ecclesiastici* ⁴, tom. III, lib. IV, n. 234 sq.

² C. 1290, § 2 et 1292.

³ Wernz, *l. c.*, 554 et 565. Ampliora cfr. apud Bernard, *Cours de liturgie romaine*, - *Le Rituel*, II, pag. 433 sq.; Santamaria, *l. c.*, IV, 139; Duchesne, *Origines du culte chrétien* ⁶, pag. 304-306; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 857.

⁴ C. 1291.

⁵ Id admittunt etiam Vermeersch, *l. c.*, II, 618, 619; Augustine, *l. c.*, VI, 263.

⁶ Augustine, *l. c.*, VI, 258.

⁷ Vermeersch, *l. c.*, II, 618, 2.

consuetudo, cum pro ipsis de nova obligatione agatur a Codice inducta, contra quam proinde existere antea non potuit contraria consuetudo.

d) Confraternitates stricto sensu intellegendae sunt, exclusis, ut videtur, sodalitiis tertiariorum et piarum unionum, quae tamen intervenire non prohibentur ¹. Mulieres excludi videntur licet ad confraternitates pertineant ².

e) Regulares strictiori clausura perpetuo viventes sunt certo Camaldulenses et Carthusiani ³; sed praeter ipsos sunt et alii non pauci specialibus privilegiis gaudentes ut Societas Iesu, Theatina, Carmelitae discalceati, Scholopii, Clerici regulares S. Pauli decollati ⁴. Privilegia autem huiusmodi post Tridentinum confirmata esse debent ut valeant, nec aliis ordinibus communicari possunt ⁵.

Ante Codicem requirebatur ut regulares ad processiones convocarentur; Codex id amplius non requirit et nunc certo sufficit convocatio per ephemerides facta ⁶.

Etiam monachi S. Basilii M. et S. Benedicti ad processiones intervenire tenentur ⁷.

f) Ecclesia dignior est cathedralis in eiusque defectu ecclesia collegiata dummodo paroecialis sit ⁸.

g) *Locus* in canone accipi videtur pro civitate seu oppido.

h) In locis ubi festum Corporis Christi ad dominicam infra Octavam in externa sollemnitate translatus est, processio non ipso die festo, sed dominica facienda est ⁹.

i) Religiosae familiae qua tales, non singuli religiosi, tenentur interesse. Excusantur autem si domus religiosa tria millia passuum distet a civitate. Distantia computanda est a finibus civitatis usque ad domum religiosam ¹⁰.

l) Ubi viget consuetudo processionem SS. Sacramenti faciendi vespere, non mane post Missam, tolerari potest; in cathedrali tamen non omittatur alia saltem brevis processio post Missam intra ecclesiae ambitum. Si via processionis longior sit, tolerari potest usus ut semel, iterum, tertio vel quarto SS. Sacramentum super altare per viam deponatur dum canitur *Tantum ergo* cum versiculo et oratione ¹¹.

¹ Cfr. co. 700, 702, § 2; 706, 707, § 2.

² C. 709, § 2; paulo aliter Augustine, *l. c.*, VI, 258; cui concedimus etiam mulieres admitti posse, licet non teneantur.

³ Piat, *Praelectiones iuris regularis* ¹, II, pag. 39.

⁴ Piat, *l. c.*, II, pag. 40.

⁵ S. R. C. 28 Sept. 1658, *Decret. auth.* 1096; Piat, *l. c.*, II, 40; Santamaria, *l. c.*, IV, 141.

⁶ Piat, *l. c.*, II, 40; Augustine, *l. c.*, 258-259.

⁷ S. R. C. 23 Iunii 1703; 22 Dec. 1770, *Decret. auth.* 2116 et 2490; cfr. tamen Ferraris, *Bibliotheca*, v. *Processiones*, n. 73 sq.; Augustine, *l. c.*, VI, 259, 260.

⁸ Augustine, *l. c.*, VI, 258.

⁹ S. R. C. 24 Iulii 1911, *Decret. auth.* 4273.

¹⁰ Augustine, *l. c.*, VI, 260-261; cui tamen non assentimur asserenti ipsam distantiam linea aerea computandam esse. Numquid religiosi via aerea incedere possunt?

Cum passus sit metr. 1,48; 3000 pas. = m. 4440 (cfr. *Calendario Atlante*, De Agostini (1927) pag. 53, cfr. etiam Augustine, *l. c.*, VI, 260).

¹¹ S. R. C. 31 Mart. 1879, *Decret. auth.* 3488 ad 1-2.

2º Ceterae paroeciae et ecclesiae etiam regulares possunt, intra octavam Corporis Christi, proprias processiones extra ecclesiae ambitum agere; sed ubi plures sunt ecclesiae, Ordinarii loci est dies, horas ac vias praestituere quibus suam quaeque processionem agant ¹.

Agnosceitur pro hoc casu regularibus ius processionem ducendi etiam per territorium alienum et vias publicas; solummodo, si in loco plures, idest saltem duae praeter digniorem quae processionem duxit die Corporis Christi, ecclesiae adsint, Ordinarius loci poterit singularum iura definire, non vero totaliter auferre aut impedire. Potest praeterea Ordinarius loci permittere ut etiam processiones paroeciales occasione huius processionis fines aliarum paroeciarum ingrediantur ².

871. — III. De processionibus ex causa publica extraordinariis. - Ordinarius loci, audito Capitulo cathedrali ³, potest ex publica causa extraordinarias processiones indicare; quibus interesse debent ii omnes de quibus supra ubi de processione theophorica ecclesiae insignioris loci ⁴.

a) Ordinarius potest quidem processiones extraordinarias indicare proprio arbitrio, etiam sine consilio Capituli; at consilium Capituli aut coetus consultorum requiritur ad effectum obligandi omnes ad interveniendum ⁵.

b) Processio fieri solita occasione primi ingressus Episcopi in suam dioecesim ex *publica causa* fieri censenda est, atque proinde ad eam intervenire tenentur religiosi omnes ⁶.

c) Processio quae indicitur ab Ordinario occasione primae visitationis non est ex causa publica, proinde ad eam cogi nequeunt regulares ⁷.

d) Ordinarius consilio Capituli stare non tenetur ⁸.

e) Etiam confraternitates laicorum tenentur vi huius canonis processionibus huiusmodi intervenire, quod non valebat de iure ante Codicem vigente ⁹.

872. — IV. De processionibus regularium. - Religiosi etiam exempti nequeunt extra suas ecclesias et claustra processiones du-

¹ C. 1291, § 2.

² Santamaria, *l. c.*, IV, 140, videtur affirmare ius esse parochi etiam ducendi has processiones quia id ei reservatur in c. 462, n. 7. At ille canon intellegendus est de processionibus publicis a iure expresse non permissis; cfr. C. I. 10 Nov. 1925, *A. A. S.*, XVII, 582, et 14 Iulii 1922.

³ Idem valet de coetu Consultorum dioecesanorum ubi non habentur Capitula erecta; c. 427; Augustine, *l. c.*, VI, 262; Blat, *l. c.*, 162, pag. 195-196; Vermeersch, *l. c.*, II, 619.

⁴ C. 1292 et 1291, § 1.

⁵ S. C. EE. et RR. 11 Maii 1663, Bizzarri, pag. 261; Augustine, *l. c.*, VI, 262.

⁶ S. C. Concil. 11 Iul. 1750 ad 1; Piat, *l. c.*, II, 41, nota 8; Augustine, *l. c.*, VI, 262.

⁷ S. C. Concilii 9 Dec. 1666, apud Ferraris, *Bibliotheca*, v. *Processiones*, n. 17.

⁸ C. 105; S. R. C. 14 Febr. 1626, *Decret. auth.* 394.

⁹ Santamaria, *l. c.*, IV, 141.

cere, sine Ordinarii loci licentia, salvo iure processionem ducendi etiam per publicas vias infra octavam Corporis Christi ¹.

1° Ius processiones ducendi etiam in propria ecclesia, salvis specialibus privilegiis non omnibus religiosis, sed solum regularibus agnoscitur ².

2° Specialia privilegia si quae alicui ordini religioso aut ecclesiae sint concessa hoc canone non sunt sublata ³.

Privilegiis aequivalent consuetudines dummodo antiquiores sint a. 1628 ⁴.

3° Si licentiam Ordinarii habeant regulares aut confraternitates, parochi licentia non amplius requiritur; nec Ordinarius con-

¹ Cfr. c. 1293 et 1291, § 2 et supra ubi de illa paragrapho. Lubet hic referre decretum S. R. C. 21 Aug. 1628, *Decret. auth.* n. 1096; quod non inutile putamus ad hunc canonem et alios huius tituli interpretandos: « Cum pluries expositum fuerit decretum editum die 28 Iulii 1628 a Cardinalibus Congregationum Episcoporum et Regularium, Sacri Concilii, et Sacrorum Rituum qui de mandato s. m. Urbani VIII simul convenerunt cum Secretariis earumdem trium Congregationum, in Regestis S. R. C. minime exaratum fuisset (ita?); ipse ab E. mo D. Cardinali Paulutio eiusdem Decreti copiam accepi, quam eodem E. mo Cardinali Paulutio praesente, E. mis PP. de verbo ad verbum perlegi. Iidemque iusserunt ut idem Decretum in Acta S. C. referrem. Die 28 Septembris 1658.

« *Decretum Generale.* — Die 27 Iulii 1628 habita fuit Congregatio particularis de ordine SS. mi D. N. Urbani VIII, cui interfuerunt Ill. mi et R. mi DD. Cardinales Congregationum Sacri Concilii, Episcoporum et Rituum, necnon Secretarii earumdem; negotioque mature discussio, unanimiter censuerunt: « Posse Episcopos poenis sibi bene visis compellere quoscumque Regulares recusantes, etiam Monachos et quomodolibet exemptos ad infrascriptas Processiones accedere, atque illis interesse; exceptis dumtaxat in strictiori viventibus, et monasteriis ultra medium milliare a civitate distantibus: nempe in die festo SS. mi Corporis Christi, in Litanis Maioribus, in Rogationibus, ac in quibusvis aliis publicis et consuetis, vel pro bono, causa et honore publico ab Episcopo indictis Processionibus, non obstantibus quibuscumque privilegiis, consuetudinibus vel praescriptionibus etiam immemorabilibus, privilegiis tantum Apostolicis, sacro Tridentino Concilio posterioribus contrarium desuper disponentibus minime sublatis. — Regularibus autem et Confraternitatibus in Ecclesiis Regularium esse permissum intra eorum Ecclesias et claustra tantum processiones facere, et non extra: Si vero Ecclesiae claustro careant, eisdem Regularibus et Confraternitatibus licere Processiones facere intra ambitum dumtaxat earumdem Ecclesiarum, hoc est prope muros Ecclesiae, sive exeundo a ianua Ecclesiae, et intrando per aliam, sive per eandem ianuam; et semper prope muros Ecclesiae, et non extra dictum ambitum, nisi de licentia et consensu Ordinarii, aut cum cruce Parochi: privilegiis pariter, ut supra, Apostolicis contrarium disponentibus hand sublatis, quibus per hoc Decretum minime censetur derogatum „ Quae resolutio fuit ab eadem Congregatione approbata 21 Augusti eiusdem anni 1628 in Congregatione habita in palatio Montis Quirinalis, et deinde ab eodem SS. D. N. approbata, et iussu Sanctitatis Suae observanda ». S. R. C. 28 Iulii 1658, *Decret. auth.* 1096.

² Id deducitur ex cit. deer. 28 Iulii 1658; Vermeersch, *l. c.*, 620; Blat, *l. c.*, 163, pag. 196-197.

³ Augustine, *l. c.*, VI, 264; Vermeersch, *l. c.*, II, 620; Prümmer, *l. c.*, n. 395; de privilegio Ordini Praed. concessio ducendi processiones extra claustra Dominica prima Octobris.

⁴ Cfr. Decret. 28 Iul. 1658 supra cit. et S. R. C. 19 Sept. 1671, *Decret. auth.* 1440, ad 1; Augustine, *l. c.*, VI, 264.

sensum aut consilium parochi exquirere tenetur antequam licentiam concedat ¹.

Parochi ius est processiones intra ambitum suae paroeciae ducere ², quod valet non solum de processione ab ecclesia paroeciali inducta sed et de processionibus ab aliis ecclesiis initium facientibus, immo et de processionibus ab ecclesiis regularium indictis. Ius tamen est regularibus et aliis rectoribus ecclesiarum processiones ducere extra suas ecclesias infra octavam Corporis Christi, quin in hoc parochi ius aliquod interveniat. Item Ordinarius loci potest regularibus permittere ut per seipsos etiam extra suas ecclesias processiones ducant ³.

873. — V. De potestate inducendi, transferendi aut abolendi processiones. - Parochus vel quivis alius nequit processiones novas inducere aut consuetas transferre vel abolere sine Ordinarii loci licentia ⁴.

Quivis alius excludit omnes prorsus alias auctoritates aut personas infra Ordinarium loci; nequeunt igitur novas processiones inducere nec Capitulum cathedrale nec canonici ecclesiae collegialis, nec regulares ⁵, nec parochi ⁶, nec confraternitates ⁷.

Antiquiora decreta S. R. C. requirebant ut Ordinarius loci in transferenda processione procederet de consilio Capituli ⁸, id non amplius requiritur de iure vigente ⁹.

Non excluditur tamen hoc can. potestas Vicarii Generalis de mandato Episcopi agentis ¹⁰.

Processiones consuetas, licet alicuius ecclesiae propriae sint, abolere nequit vi huius canonis rector ecclesiae, etiam exemptae, sine Ordinarii loci consensu. Cum obligatione autem hac, ecclesia eiusve rector aut capellanus confraternitatis Superiorve regularis ius habent ne in suo iure ab aliis turbentur; turbatio autem haberetur si iuris exercitium seu processio die aut hora statutis impidiretur ¹¹.

¹ S. C. Concilii 12 Febr. 1689 apud Ferraris, *l. c.*, v. *Processiones*, in appendice *Decreta*; S. R. C. 27 Sept. 1873, *Decret. auth.* 3309; cfr. tamen etiam S. R. C. 11 Ianuar. 1681, *Decret. auth.* 1657.

² C. 462, n. 7.

³ Cfr. cc. 482; 1291, § 2 et 1293; S. C. Concil. 10 Iunii 1922; C. I. 10 Nov. 1925, *A. A. S.*, XVII, 582.

⁴ C. 1294, § 1.

⁵ S. R. C. 22 Nov. 1681, *Decret. auth.* 1684 ad 2, 6, 8.

⁶ S. C. Concil. 12 Febr. 1636 apud Ferraris, *Bibliotheca*, v. *Processiones*, n. 11.

⁷ S. R. C. 12 Ianuar. 1704 ad 22, *Decret. auth.* 2123; permittitur tamen ipsis processiones ducere intra ecclesiam (ibidem ad 21; cfr. etiam S. R. Rota 3 Februar. 1922, *A. A. S.*, XIV, p. 395-403).

⁸ S. R. C. 21 Ianuar. 1690 ad 2; 3 Sept. 1695, 21 Iul. 1696, *Decret. auth.* 1821; 1932 et 1947.

⁹ Augustine, *l. c.*, VI, 265; Rota 3 Februar. 1822, *A. A. S.*, XIV, 395. Eximit tamen P. Vermeersch, *l. c.*, II, 621 religiosos ab obligatione interveniendi si translatio processionis facta sit sine consilio Capituli.

¹⁰ S. R. C. 21 Ianuar. 1890, *Decret. auth.* 1821 ad 3; 28 Sept. 1630, *Decret. auth.* 545.

¹¹ Cfr. decis. *Rotae* 3 Februar. 1922, *A. A. S.*, XIV, 395.

874. — VI. De iis qui processionibus interesse tenentur. - 1° Omnes religiosae familiae virorum, etiam exemptae, nisi speciale privilegium post Tridentinum obtinuerint, omnibus processionibus consuetis et extraordinariis ex causa publica indictis interesse tenentur. Idem valet de confraternitatibus strictè dictis ¹.

Processiones consuetae sunt: processiones dignioris ecclesiae loci in festo Corporis Christi, litaniarum maiorum et litaniar. minorum etc. nec non quae alicubi vigent ex consuetudine ecclesiarum ².

Fieri autem potest ut regulares ex consuetudine excusentur non quidem ab omnibus processionibus, sed a minus sollemnibus ³.

2° Processionibus alicuius ecclesiae propriis interesse debent omnes clerici eidem ecclesiae adscripti ⁴.

Adscripti alicui ecclesiae censentur omnes clerici in eadem beneficium possidentes, exceptis iubilatis, nec non clerici ad curam animarum exercendam, etsi sine beneficio, stabili quodam modo, ut vicarii cooperatores designati ⁵.

Potest tamen Episcopus seu Ordinarius loci clericos in hoc dispensare ⁶.

Processio alicuius ecclesiae propria non censetur processio quae fit quidem in ecclesia at non a rectore ecclesiae, sed ab aliqua confraternitate in ecclesia erecta ⁷.

875. — VII. De disciplina in processionibus servanda. - Curent Ordinarii ut sacrae processiones, extirpatis, si qui sint, malis usibus, ordinate procedant eaque modestia ac reverentia ab omnibus perficiantur, quae piis ac religiosis huiusmodi actibus maxime convenit ⁸.

Usus mali quos Ordinarius extirpare tenetur, sunt usus qui non conveniunt modestiae et reverentiae christianae: ita debet Ordinarius sicubi vigeant omnino prohibere ne in processione aut in ecclesia, praesertim coram SS. Sacramento exposito, fiant choreae aut saltus ⁹.

¹ C. 1292; exceptiones et maiorem huius obligationis explicationem cfr. supra ubi de processione *theophorica* Corporis Christi.

² C. 1290, § 2; cfr. Decret. 21 Aug. 1628 supra citatum in nota; Piat, *l. c.*, II, p. 41.

³ Vermeersch, *l. c.*, II, 619; apud nos nemine reclamante non interveniunt processionibus litaniarum maiorum aut minorum.

⁴ C. 1294, § 2.

⁵ Augustine, *l. c.*, 265; Blat, *l. c.*, n. 164, pag. 197; cfr. etiam Ferraris, *l. c.*, v. *Processiones*, n. 67 sq.

⁶ Augustine, *l. c.*, VI, 265.

⁷ Blat, *l. c.*, 164, pag. 197.

⁸ C. 1295.

⁹ S. R. C. 21 Ianuar. 1690 ad 5, *Decret. auth.* 1821.

Ordinarius est *Ordinarius* loci si agatur de processionibus extra ecclesias aut etiam intra ecclesias non exemptas; in ecclesiis vero exemptis regularium est *Ordinarius* religiosus.

Nomine autem *Ordinarii* loci hic venit etiam *Vicarius Generalis* de mandato *Episcopi* ¹.

Debet autem *Ordinarius* processionem ordinare non suo mero arbitrio, sed secundum leges liturgicas, in liturgicis libris contentas ².

Ordo processionis requirit praesertim ut servetur praecedentia singulis personis physicis aut moralibus debita. In processionibus autem praecedentia computatur a propinquitate quam unusquisque ex parte anteriori habet cum sacerdote aut *Episcopo* qui processionem dirigit. Processionem aperit *Cruciferarius*; ipsum sequuntur laici bini, deinde confraternitates inter quas praecedentiam habet confraternitas *SS. Sacramenti*, si de processione *SS. Sacramenti* agitur ³, deinde tertii ordines, familiae religiosas et clerus saecularis. — Cantores laici generatim procedunt immediate ante clerum post associationes fidelium aut etiam inter utrumque clerum saecularem et regularem; si sint clerici cantores suum ordinem praecedentiae tenent ⁴.

Piae uniones fidelium feminarum *SS. Sacramentum* aut imaginem aut reliquias sequuntur. Si una cum piis unionibus aut sodalitiis ecclesiasticis mulierum interveniant processioni associationes virorum non stricte approbatae ab Ecclesia cum suis vexillis; hae associationes pariter imaginem aut reliquias aut *SS. Sacramentum* sequi debent, immediate tamen ante mulierum associationes ⁵.

Regulares in processione nequeunt prohiberi quin sub propria cruce procedant, immo id facere tenentur ⁶.

Processionis horam definit *Ordinarius* loci cui determinationi alii stare tenentur ⁷.

Magistratus civiles, si processioni intersint, procedunt inter religiosos et clerum saecularem ⁸.

In processione *SS. Sacramenti* non est deferenda *SS. Eucharistia* humeris sacerdotum sed manu celebrantis ⁹; admittitur tamen contraria consuetudo ¹⁰.

¹ S. R. C. 21 Ianuar. 1821 ad 3; 28 Sept. 1630, *Decret. auth.* 1821; 545.

² Cfr. *Caeremoniale Episcoporum*, lib. II, cap. 32-33; *Rituale Romanum*, tit. IX, *De processionibus*.

³ Paulo aliter *Augustine*, l. c., VI, ordinem praecedentiae ita proponit: Post cruciferarium procedunt pueri et puellae, deinde mulieres et viri, tum confraternitates iuxta ordinem praecedentiae sibi competentem, postea religiosi etc. Absolute pueri et puellae, mulieres et viri nulli sodalitati ecclesiasticae adscripti processioni nonnisi passive participare possent et celebrantem sequi deberent; admittuntur tamen passim etiam in processione ante clerum dummodo ordinate procedant et tunc utique ordo praecedentiae ab *Augustine* signatus inter ipsos servari potest.

⁴ Cfr. *Barin*, *Catechismo liturgico*, vol. III⁴, 1921, pag. 404 sq.

⁵ *Gennari*, *Questioni liturgiche* ³, n. 347, pag. 384-385.

⁶ S. R. C. 2 Aug. 1631, 1 Maii 1641, *Decret. auth.* 572 et 757.

⁷ *Ferraris*, l. c., v. *Processiones*, n. 9.

⁸ Cfr. *Bernard*, *Cours de liturgie romaine - Le Rituel*, II, pag. 444-445.

⁹ S. R. C. 2 Iunii 1618, *Decret. auth.* 365.

¹⁰ Cfr. S. R. C. a. 1686 apud *Torrubiano Ripoll*, l. c., II, n. 1104, pro Hispania.

In processione Corporis Christi non sunt canendae cantiones vulgari sermone ¹.

In processione in qua defertur SS. Sacramentum vel lignum SS. Crucis, clerici et laici incedere debent detecto capite; in aliis autem processionibus clerici deferentes reliquias et omnes laici pariter detecto capite, alii vero clerici capite bireto cooperto ²; Episcopus vero deferens reliquiam SS. Crucis incedere potest cum mitra ³.

Non expedit nec licet in processionibus etiam sollemnioribus SS. Sacramenti vel reliquiarum aut imaginum Sanctorum, SS. Sacramentum, reliquias aut imagines curru triumphali sive equis sive aliis mediis tracto deferre ⁴.

In processione SS. Sacramenti non licet deferre reliquias et imagines Sanctorum ⁵.

TITULUS XVIII.

DE SACRA SUPELLECTILI

876. — Postquam titulo praecedenti de sacris processionibus actum est, quae sunt externa sollemnior manifestatio cultus divini publici, iam hoc titulo aperta via est ad agendum de sacra supellectili qua utimur ad ipsas cultus publici manifestationes.

Plura autem de sacra supellectili habent liturgistae; nos ordinem Codicis sequuti quaedam tantum videbimus, circa propius liturgiam attingentia ad liturgistas remittentes lectorem ⁶.

I. Quid sacra supellex. - 1° « Sacram supellectilem intelligimus vasa, vestes aliaeque quae ad sanctissimae Eucharistiae sacrificium et sacramentum necessaria sunt, licet ad alias quoque christianae religionis caeremonias inserviant » ⁷.

Certo ex Codice omnia vasa, utensilia et ornamenta sive sacerdotalia sive altaris quae benedictione constitutiva consecrantur, nomine sacrae

¹ S. R. C. 21 Maii 1609 apud Ferraris, *l. c.*, v. *Processiones*, n. 52.

² S. R. C. 2 Sept. 1690 ad 1, *Decret. auth.* 1841.

³ S. R. C. 14 Iunii 1692 apud Ferraris, *l. c.*, *Processiones*, n. 57.

⁴ S. R. C. 28 Oct. 1922 et 22 Februar. 1924, *A. A. S.*, XVI, 103.

⁵ S. R. C. 23 Mart. 1593, 31 Ianuar. 1896, 1 Iul. 1898, *Decret. auth.* 28; 3878; 3997.

Cfr. tamen apud Claeys Bouuaert-Simonon, *l. c.*, n. 855, contrariam consuetudinem vigentem in Belgio.

⁶ Cfr. Barin, *Catechismo liturgico*, vol. I^o, pag. 387 sqs.; Bernard, *Cours de liturgie romaine - La Messe*, vol. I, pag. 213, sq. et id. - *Le pontifical*, vol. I, pag. 16, sq.; Braun, *I paramenti sacri*, 1914, Torino.

⁷ Ita Gasparri, *Tractatus canonicus De Sanctissima Eucharistia*, II, n. 653. Concordat Weruz, *Ius Decretalium*, III, 502, II; Augustine, *l. c.*, VI, 267, cui concedendum est apud liturgistas desiderari bene definita descriptio sacrae supellectilis; cfr. etiam Vermeersch, *l. c.*, II, 623; Eichmann, *l. c.*, pag. 418; Blat, *l. c.*, 166, pag. 200-201.

supellectilis intellegenda sunt ¹, at nomen non est ad haec restringendum ut ex verbo *praesertim* ibi adhibito constat. Rectam igitur putamus notionem supra datam.

Ad sacram supellectilem pertinent etiam tapetum, sedes pro confessionibus audiendis, scamna in ecclesia et praesertim a sacris ministris adhibenda etc. Codex tamen agere videtur solummodo de supellectili sacra ipsius altaris vel ministrorum ad altare sacras functiones peragentium ².

2° Omnem sacram supellectilem dividere possumus in *ornamenta sacerdotalia*, in *vasa sacra* cum accessoriis linteaminibus, et in *ornamenta altaris* ³.

Item distinguere possumus *supellectilem sacram stricto sensu* quae benedictione constitutiva consecratur et in *supellectilem sacram sensu lato* quae benedictione caret ⁴. Sensu Codicis utraque species supellex sacra vocatur praesertim vero quae benedictione donatur ⁵.

Ad ornamenta sacerdotalia pertinent: Amictus, alba, cingulum, manipulus, stola, planeta, cappa, dalmatica et tunicella, velum humerale, caligae cum sandaliis seu calceis, gremiale, pallium, crux pectoralis, biretum, superpelliceum, chirothecae, mitra, annulus baculusque pastoralis ⁶.

Ad vasa sacra referuntur: calix cum patena, pyxis, vasa oleorum sacerorum, ostensoria, corporale, purificatorium, palla, velum calicis, bursa, urceoli seu ampullae cum cochleari, pelvula et manutergium, thuribulum cum navicula, instrumentum pacis, parva campanula ⁷ pro Missa.

Ornamenta altaris sunt: lampades, baldachinus, scamna, mappae seu tobaleae, pallium, crux cum imagine Crucifixi, candelabra cum cereis, palmatoria seu bugia, tabellae secretarum, cussinus pro missali, parva campanula ad convocandos fideles, flores et reliquiae Sanctorum ⁸.

877. — II. Custodia et custodes sacrae supellectilis. - 1° Sacra supellex, praesertim quae ad normam legum liturgicarum, benedicta aut consecrata esse debet quaeque publico in cultu adhibetur, caute custodiatur in ecclesiae sacrario aliove tuto ac decenti loco, nec ad usus profanos adhibeatur ⁹.

Sacram supellectilem benedictione constitutiva consecratam ad usus profanos adhibere, e. g., planetam, calices etc. ad ludos theatrales, grave sacrilegium habent ¹⁰.

¹ C. 1292, § 1.

² Vermeersch, *l. c.*, II, 623, cfr. etiam De Meester, *l. c.*, III, n. 1273.

³ Gasparri, *l. c.*, II, 683; Wernz, *l. c.*, III, 502, III.

⁴ Wernz, *l. c.*, III, 502, III.

⁵ C. 1296, § 1.

⁶ Cfr. Gasparri, *l. c.*, II, 684-737; Wernz, *l. c.*, III, 509-516.

⁷ Gasparri, *l. c.*, II, 738-765; Wernz, *l. c.*, III, 503-508.

⁸ Gasparri, *l. c.*, II, 766-787; Wernz, *l. c.*, III, 517 sq.

⁹ C. 1296, § 1.

¹⁰ D'Annibale, *Summula*, III, 16, nota 36.

Immo etiam aliae res benedictione constitutiva consecratae reverenter tractandae sunt nec ad usum profanum vel non proprium adhibendae sunt etiamsi in dominio privatorum sint ¹. Ita tanquam lumine uti non licet candela benedicta aut aqua benedicta ad cibos coquendos etc. facile tamen usus profanus non sordidus talium rerum ex iusta causa licitus fieri potest; nec grave censetur usus similium rerum etiam sine iusta causa ².

Item facile ex iusta causa permittere fas est usum sacrae suppellectilis ad usum profanum non sordidum si de suppellectili non benedicta benedictione constitutiva agatur aut de suppellectili quae remotius ad cultum Dei refertur ³.

Materia sacrae suppellectilis exsecratae et postquam suam formam amisit adhiberi licite potest ad usus profanos ⁴.

Ipsam sacram suppellectilem vendere per se licet dummodo pretium ratione benedictionis non augeatur ⁵; immo simoniae accusari non posset qui rem sacram vendens aliquid ultra iustum pretium exigeret pro expensis habitis causa consecrationis aut benedictionis ⁶.

²⁰ Rectores ecclesiarum alique quibus credita est cura sacrae suppellectilis, sedulo debent eiusdem conservationi et decori prospicere ⁷.

Determinatur hic persona cui custodia sacrae suppellectilis a iure commissa est eaque esse dicitur rector ecclesiae in cuius dominio est sacra suppellex. Non exclusive tamen ut innuit verbum *alique*; alii autem sunt Ordinarii locorum quibus circa hoc superior vigilantia competit, itemque inferiores ministri ⁸, dependenter tamen a rectore ecclesiae ⁹.

Circa modum in custodia servandum iis attendendum est quae supra diximus et insuper ea quae de inventariis dicemus servanda sunt.

Cura et decor sacrae suppellectilis requirunt ut ipsa munda et integra servetur. Gravis culpa damnant communiter auctores rectorem ecclesiae cui cura est sacrae suppellectilis si vestes sacerdotales, vasa sacra etc. enormi fractura aut immunditia deturpari et ita adhiberi permittat. At omissa enormi fractura aut immunditia, «quam detestabilis iniuria quorundam clericorum qui calices permittunt rubigine destitui, tobaleas et pallas altaris et corporalia turpissima remanere, casulas et alia paramenta totaliter dilacerari; et tamen ipsi miserrimi non paterentur talibus vestibus indui, aut similibus tobaleis mensam suam parari. Et quid ista nisi sacrilegia?» ¹⁰.

¹ C. 1150.

² Cfr. Vermeersch, *l. c.*, II, 163.

³ Vermeersch, *l. c.*, II, 625, b; Gasparri, *De SS. Eucharistia*, II, 663.

⁴ D'Ambale, *l. c.*, III, 13, nota 39; Genuari, *Consulta iuri moralis canonice liturgicae*, pag. 261-263, consult. 33; Barin, *De hismo liturgico*, I^o, pag. 425-426.

⁵ C. 730.

⁶ Ita Gasparri, *De SS. Eucharistia*, II, 663.

⁷ C. 1302.

⁸ Cfr. c. 1185.

⁹ Cfr. Gasparri, *De SS. Eucharistia*, II, 666.

¹⁰ Ita S. Antoninus; cfr. Gasparri, *l. c.*, II, 664-665.

878. — III. Confectio et reparatio sacrae suppellectilis. - 1° Nisi aliter sit provisum, qui officio tenentur reparandae ecclesiae ¹, debent quoque ei providere de sacra suppellectili ad cultum necessaria ².

Quo canone ius vetus firmatum est. Quae tamen pro Italia et insulis adiacentibus statuta sunt de mediis annatis solvendis pro reparatione ecclesiarum non sunt extendenda ad confectionem sacrae suppellectilis ³.

2° Circa materiam et formam sacrae suppellectilis, servantur praescripta liturgica, ecclesiastica traditio et, meliore quo fieri potest modo, etiam artis sacrae leges ⁴.

De his rebus late agunt liturgistae et etiam quidam canonistae. Ad ipsos lectorem remittimus ⁵.

Praetermittere tamen hic nequimus responsum S. R. C. quo speciales quattuor calicum formae ab usitatis discrepantes approbare S. Congregatio noluit, remissa tamen responsi executione ad Ordinarium loci ⁶.

Non licet recedere in conficiendis et adhibendis paramentis pro Missae celebratione sacrisque functionibus ab usu in Ecclesia recepto, alium modum et formam etiam antiquam inducendo, nisi prius S. Sedes consulatur ⁷.

879. — IV. De inventario sacrae suppellectilis. - 1° *De ipso inventario faciendo.* - Fiat accuratum et distinctum inventarium universae sacrae suppellectilis cum descriptione atque aestimatione singularum rerum a rectore aut alia persona designata ⁸ antequam officium ineat, vel antea factum acceptetur, adnotatis rebus quae interim ammissae vel acquisitae fuerint. Inventarium ita factum subscribendum est ⁹.

Codex requirit subscriptionem omnium administratorum; at, si agatur de ecclesia vel oratorio cui unicus praeest sacerdos, videtur sufficere eius subscriptio, vidimanda tamen ab Ordinario loci.

¹ Cfr. c. 1186.

² C. 1297. Qui nequeunt onus conficiendi aut reparandi sacram suppellectilem ob egestatem in se suscipere, debent saltem suarum manuum operam ad hoc praebere. S. C. EE. et RR. 10 Dec. 1841, apud Bizzarri, pag. 477.

³ Gasparri, *De SS. Eucharistia*, II, n. 658.

⁴ C. 1296, § 3.

⁵ Cfr. Braun, *I paramenti sacri - loro uso, storia e simbolismo*, versione dal tedesco, Torino, 1914, Marietti; Barin, *Catechismo liturgico*, I^o, Rovigo, pag. 392 et sqs.; Bernard, *Cours de liturgie romaine - La Messe*, I, Paris, 1898, pag. 212-533; Gasparri, *Tractatus canonicus de SS. Eucharistia*, 1897, II, pag. 1-111; n. 653-787; Wernz, *Ius decretalium*, III°, n. 501-523; Santamaria, *l. c.*, IV, 143-144.

⁶ S. R. C. 30 Iunii 1922, *A. A. S.*, XIV, 437.

⁷ S. R. C. 9 Dec. 1925, *A. A. S.*, XVIII, 58; cfr. etiam Pauwels in *Periodica*, a Vermeersch ed., vol. XV, 58-65.

⁸ Cfr. c. 1302.

⁹ Cc. 1296, § 2 et 1522, n. 2.

Huius inventarii alterum exemplar conservetur in tabulario administrationis ecclesiae de qua agitur, alterum in archivo Curiae; et in utroque quaelibet immutatio adnotetur quam sacra supellex subire contingat ¹.

2° *A quo faciendum sit.* - Ad inventarium sacrae supellectilis faciendum obligari videntur omnes ecclesiae et oratoria publica et semi-publica immo et domestica, licet in dominio privato posita; etenim quaelibet sacra supellex ex eo quod ad cultum Dei dicata sit, a libero commercio subtracta est et a quolibet usu profano et Ecclesiae auctoritati subiecta fit.

Circa personas vero quae inventarium facere tenentur haec valent:

a) Episcopus obligatione tenetur inventarii sacrorum utensilium authentica forma conficiendi, in quo pro rei veritate quando acquisita sint, exprimat, distincteque describat si qua non ex ecclesiae redditibus ac proventibus, sed ex propriis vel ex donatione sibi facta comparaverit; secus omnia redditibus ecclesiae comparata praesumuntur ².

Statuitur hac paragrapho praesumptio iuris favore ecclesiae, quae aliqualem etiam rationem poenae contra Episcopum negligentem habet. Agitur autem hic de sacra supellectili ecclesiae praesertim cathedralis ³, at etiam alii Episcopi etiam mere titulares hoc onere ligari videntur sive circa sacram supellectilem ecclesiae cui aliqua ratione praesint, sive etiam circa sacram supellectilem sui oratorii etiam privati ⁴.

b) Quae de Episcopo residentiali diximus relate ad ecclesiae cathedralis sacram supellectilem, eadem applicentur quoque clerico qui in aliqua ecclesia beneficium saeculare vel religiosum obtinuerit ⁵.

Igitur si talis clericus fuerit negligens in faciendo inventario sacrae supellectilis suae ecclesiae aut beneficii, lex contra heredes praesumit universam sacram supellectilem qua utebatur defunctus ecclesiae redditibus aut beneficii emptam esse.

Attamen cum haec *praesumptio* non sit *iuris* et *de iure*, putamus contra ipsam praevalere non solum veritatem, sed et alias directas probationes.

c) De aliis ecclesiis aut oratoriis Codex expresse nihil determinat circa personam quae inventarium facere debet.

Certe obligatio ipsum inventarium faciendi etiam pro aliis ecclesiis et oratoriis viget; onus autem illud faciendi aut rectori ipsius ecclesiae aut ora-

¹ Co. 1296, § 2 et 1522, n. 3.

² C. 1299, § 3.

³ Cfr. c. 1299, § 1-2.

⁴ Praesumptio tamen a Codice statuta solummodo ecclesias aut publica oratoria cui praefuerit Episcopus, respicere videtur.

⁵ C. 1300.

torii ¹ aut eorundem administratoribus agnoscendum est ². Possit tamen Ordinarius loci hac de re ultiores et magis determinatas normas statuere ³.

880. — V. De sacra suppellectili clericorum defunctorum. - 1° *De dispositionibus mortis causa circa sacram suppellectilem Cardinalium.* - Defuncti S. R. E. Cardinalis, qui in Urbe domicilium habebat, quamvis Episcopus suburbicarius aut Abbas *nullius* esset, quaelibet sacra supellex, exceptis annulis et crucibus pectoralibus etiam cum sacris reliquiis, aliaeque res omnes stabiliter divino cultui destinatae, nulla habita ratione qualitatis et naturae reddituum quibus comparatae sint, cedunt pontificio sacrario, nisi Cardinalis eas donaverit aut testamento reliquerit alicui ecclesiae vel oratorio publico vel loco pio vel alicui personae ecclesiasticae seu religiosae.

Optandum ut Cardinalis, qui huiusmodi facultate uti velit, saltem ex parte praeferat illas ecclesias, quas in titulum, administrationem seu commendam obtinuerit ⁴.

Cardinales abbates *nullius* de quibus in hoc canone, sunt Cardinales qui abbatiam *nullius* obtinent, in Curia tamen residentes ⁵.

Urbanus VIII ⁶ enumerat sacram suppellectilem quae in defectu donationis aut testamenti legitimi cedere debet sacrario pontificio; ea comprehenduntur mitrae, pluvialia, tunicellae aliaeque ornamenta et vestimenta, ac calices, patenae, vasa etiam aurea et argentea, aliaeque res et utensilia, quomodolibet nuncupata, praesertim benedicta seu consecrata quibus Cardinales etiam in privatis cappellis uti consueverunt ⁷.

Pius IX ⁸ melius adhuc determinat sacram suppellectilem Cardinalium quae sacrario de se cedere debet; in ipsa comprehenduntur praeter superius enumerata: sandalia, chirothecae, linei amictus, albae cum cingulis, pyxides, ostensoria, vas aquae benedictae cum aspersorio, sacrorum oleorum vasa, urceoli cum pelvibus et tintinnabulis, baculus pastoralis, faldistorium, palmatoria, icones pacis, thuribulum et his similia.

Quod permittit Codex de donatione et testamento favore ecclesiae, oratorii etc., intellegendum est de testamento aut donatione valida, nec extendi possunt ullo modo ad oratoria privata ipsius Cardinalis defuncti ⁹.

¹ Cfr. c. 1302.

² Cfr. c. 1522.

³ Vromant, *De bonis Ecclesiae temporalibus*, (1927), p. 213, n. 202.

⁴ C. 1298, § 1-2.

⁵ Pius IX litt. apost. « *Quum illud* », 1 Iulii 1847; Gasparri, *Fontes*, II, n. 505, 1°.

⁶ Constit. « *Aequum est* », 19 Iul. 1642; Gasparri, *Fontes*, I, 225, § 2.

⁷ Excipiebatur autem una tunicella pro unoquoque diacono, una planeta pro unoquoque sacerdote, unum pluviale pro unoquoque Episcopo Cardinali, itemque candelabra malluvia et gutturna vulgo *bacilli e boccali* nuncupata; cfr. Const. « *Aequum est* », § 2 et Const. « *Inter arduas* » Benedicti XIV, 22 April. 1749, § 2; Gasparri, *Fontes*, II, n. 396, cum Codex nullam habeat exceptionem, Augustine, *l. c.*, VI, 272 tenet has exceptiones non amplius vigere.

⁸ Litteris apost. « *Quum illud* », 1 Iunii 1847, n. 3; Gasparri, *Fontes*, II, n. 505.

⁹ Cfr. cit. Const. « *Inter arduas* », n. 7-8.

Si Cardinalis non mortis causa sed vivens sacrae suppellectilis aliquam partem donaverit aliter ac hoc canone permittitur et donatarius in rei donatae possessionem iam devenerit non ideo irrita fit donatio morte Cardinalis, nec, ut videtur, donatarius rem sacrario pontificio cedere tenetur; Codex enim loqui videtur solummodo de donatione mortis causa ¹.

Potestas seu facultas testandi aut donandi sacram suppellectilem extenditur ad ecclesias quoque et oratoria publica quae in dominio privatorum fuerint, dummodo tamen ea quae decent naturam locorum sacrorum revera haec loca possideant; idem dicito de loco pio cui donatio fieri potest ².

In altera huius canonis 1298 paragrapho solummodo admonitio, non praeceptum datur Cardinalibus.

Si Cardinales iure donandi aut testandi non utantur aut etiam si invalide utantur, totam suam vim retinet dispositio qua omnia cedunt sacrario pontificio ³.

Facultas donandi extenditur etiam ad sacram suppellectilem quam Cardinalis redditibus beneficialibus seu ecclesiasticis acquisierit.

Ratio ob quam prohibetur translatio sacrae suppellectilis ad heredes est ut evitetur irreverentia quae saepe occurrit in venditione publica ipsius sacrae suppellectilis taliter transmissae ad heredes ⁴.

881. — 2° *De sacra suppellectili Episcopi defuncti.* - a) *Principium generale.* - Defuncti Episcopi residentialis, etiam dignitate cardinalitia aucti, sacra supellex cedit eius ecclesiae cathedrali. Excipiuntur ab hac regula annuli et cruces pectorales cum sacris reliquiis ⁵ eaque omnia utensilia sacra cuiusvis generis quae legitime probetur ab Episcopo defuncto comparata fuisse bonis ad ipsam ecclesiam non pertinentibus neque constet in ecclesiae transiisse proprietatem ⁶.

Modus naturalis probationis a Codice requisitae et ut sufficientis admissae est inventarium ab ipso Episcopo dum viveret, confectum forma authentica ⁷.

Forma autem authentica haberi censetur si ipsum inventarium ab Episcopo signatum fuerit eiusque sigillo munitum ⁸. In defectu inventarii quaelibet alia probatio sive directa sive indirecta sufficit; Codex enim hic solummodo praesumptionem *iuris* favore ecclesiae statuit ⁹.

Obligatio stricta et gravis esse videtur faciendi inventarium ¹⁰.

Bona ad ipsam ecclesiam pertinentia censentur non solum bona ecclesiae

¹ Aliter Blat, l. c., 169, pag. 203.

² Cfr. c. 1160 et const. « *Inter arduas* » Benedicti XIV, § 8.

³ Cfr. constit. « *Inter arduas* », § 6.

⁴ Santamaría, l. c., IV, 146.

⁵ Reliquiae tamen SS. Crucis cedunt ecclesiae cathedrali et Episcopo successori, c. 1288.

⁶ C. 1299, § 1.

⁷ Cfr. c. 1299, § 3 et supra.

⁸ Blat, l. c., n. 170, pag. 205.

⁹ Blat, l. c., 170, pag. 205; Augustine, l. c., VI, 274.

¹⁰ Cfr. Augustine, l. c., VI, 274.

cathedralis qua talis, sed bona universae dioecesis et ipsius mensae episcopalis ¹.

Si probari possit sacra utensilia comparata fuisse ex bonis non ecclesiasticis, ipsa cedunt heredibus, licet probari nequeat illa utensilia non transiisse in proprietatem ecclesiae; praesumptio enim, de qua supra, favore ecclesiae ad hoc non extenditur et Codex requirit ut positive constet utensilia transiisse in proprietatem ecclesiae ².

Sacra autem utensilia quae vigore huius can. 1299 ecclesiis cathedralibus debentur comprehendunt mitras, planetas, pluvialia, tunicellas, dalmaticas, sandalia, chirothecas, albas cum cingulis, lineos amictus et his similia; item missalia, gradualia, libros cantus et musicae, libros pontificales, librum cui titulus *canon Missae*; item calices, patenas, pyxides, ostensoria, thuribula, vas aquae benedictae cum aspersorio, pelvim cum urceo, vasa sacrorum oleorum et urceolos una cum pelvibus et tintinnabulo, palmatorias, icones pacis, cruces archiepiscopales, candelabra cum cruce pro altaris usu, baculum pastorem, faldistorium, aliasque res sacras sive paramenta, sive ornamenta sive vasa si quae sunt etiam ex eorum natura usui profano congrua; dummodo non per accidens, sed permanenter divino cultui sacrisque functionibus fuerint destinata ³.

Quae dicuntur in canone de Episcopo residentiali valent etiam de Abbate seu Praelato *nullius* ⁴.

b) De Episcopo duas vel plures dioeceses regente. - Si Episcopus duas vel plures dioeceses successive rexerit, aut simul praefuerit duabus vel pluribus dioecesibus unitis aut in perpetuam administrationem concessis, cathedralem ecclesiam habentibus propriam et distinctam, quae sacra utensilia constiterit redditibus unius tantum dioecesis fuisse comparata, ea eiusdem cathedrali ecclesiae cedunt; secus dividi debent, aequis partibus, inter singulas ecclesias cathedrales, dummodo dioecesium redditus ne sint divisi, sed unam episcopalem mensam perpetuo constituent; si vero redditus divisi sint ac separati, divisio fiat inter singulas ecclesias cathedrales pro ratione fructuum quos in singulis dioecesibus Episcopus perceperit ac temporis quo eisdem praefuerit ⁵.

Ad huius paragraphi, quae ex nimia congestione aliquantulum obscurior facta est, delucidationem utile putamus textum ex quo paragraphus conflata est afferre ⁶:

α) Quando Episcopus duas vel plures ecclesias successive rexerit,

¹ Blat, *l. c.*, 170, pag. 204.

² S. C. EE. et RR. 4 April. 1851, apud Bizzarri, pag. 593 sq.; cfr. etiam Gasparri, *l. c.*, II, 661.

³ Ita Pius IX litt. apost. « *Quum illud* » 1 Iunii 1847; Gasparri, *Fontes*, II, 505, n. 3; cfr. etiam const. Pii V « *Romani Pontificis* », 30 Aug. 1567; Gasparri, *Fontes*, I, n. 123; *motu proprio* Iulii III « *Cum sicut nobis* », 26 Iunii 1550; Gasparri, *Fontes*, I, n. 84.

⁴ C. 215; Pius V constit. « *Romani Pontificis* », supra cit., § 1.

⁵ C. 1299, § 2.

⁶ Cfr. Litteras apost. Pii IX 1 Iun. 1847; Gasparri, *Fontes*, II, n. 4-6.

sacra utensilia dividuntur proportionaliter inter ecclesias cathedrales, habita ratione fructuum ac temporis, quo unicuique ecclesiae praefuit.

β) Si Episcopus simul praefuerit pluribus diocesisbus unitis vel in perpetuam administrationem concessis, quae habeant Capitulum et cathedralium ecclesiam propriam et distinctam, sacrorum utensilium divisio facienda est aequis partibus singulis ecclesiis cathedralibus, quatenus earundem ecclesiarum unitarum, seu in perpetuam administrationem concessarum redditus non sint divisi, sed unam episcopalem mensam constituent perpetuo; si vero redditus sint divisi et separati, divisio facienda est singulis ecclesiis cathedralibus proportionaliter ratione fructuum.

γ) Si constet, Episcopum qui per translationem duabus ecclesiis successive praefuerit, comparasse sibi omnia sacra utensilia redditibus tantum unius ecclesiae, nullus divisioni locus erit, sed eadem sacra utensilia ad ecclesiam cathedralium tantum spectabunt illius dioecesis, ex cuius episcopalis mensae proventibus fuerint acquisita ¹.

882. — 3° *De sacra suppellectili aliorum clericorum defunctorum.*

- a) Quae de sacra suppellectili Episcoporum residentialium diximus, valent etiam de sacra suppellectili cuiusvis clerici qui in aliqua ecclesia beneficium saeculare vel religiosum obtinet ².

Quae igitur huiusmodi clerici beneficiati reliquerint sacra utensilia, quae non constet comparata fuisse ex bonis ad ecclesiam non pertinentibus aut ad beneficium, sive id constet ex praescripto in forma authentica inventario sive alia probatione, ipsi beneficio eiusve ecclesiae obveniunt.

Idque valet non solum de sacra suppellectili in ipsa ecclesia eiusve sacratio asservata, sed etiam de ea quam forte clericus in suis privatis aedibus aut cappella asservare consueverat; eademque regula valet etiam de clerico qui accipiendo beneficium obtinuit, licet tempore obitus non amplius illud obtineret ³.

Licet redditus beneficii aut mensae episcopalis acquirantur in proprietatem clerico beneficiario et Episcopo, sacra tamen utensilia his redditibus comparata non censentur acquisita ex bonis propriis clerici vel Episcopi qui ideo de illis disponere nequeunt pro arbitrio ⁴.

b) Codex quidem de aliis clericis aut Praelatis, praeter Episcopos et beneficiatos, nihil habet; eadem tamen regulae omnibus aliis clericis applicandae videntur ⁵.

Et re quidem vera rationes ob quas sacra supellex Episcoporum et beneficiatorum eorum ecclesiis cedere debet, verificantur etiam de aliis cle-

¹ Cfr. etiam Augustine, l. c., VI, 275.

² C. 1300.

³ Cfr. Constit. Benedicti XIV « *Ad honorandam* », § 27, die 27 Mart. 1752; Gasparri, *Fontes*, II, n. 420.

⁴ (Tr. c. 1299, § 1 et 3 ubi dictio: *bonis ad ipsam ecclesiam non pertinentibus*, opponitur dictioni: *ex ecclesiae redditibus ac proventibus*.)

⁵ Cfr. Augustine, l. c., VI, 276; Gasparri, l. c., II, 668 ubi affertur declaratio S. C. Concilii 17 Aug. 1734 huc spectans.

ricis, qui licet strictum beneficium non obtineant, tamen in aliqua ecclesia aut oratorio publico munera sacerdotalia exercent et ex bonis ecclesiae vel oratorio a fidelibus oblatis sacra utensilia comparant. Rationes huiusmodi sunt, ut sacra supellex usui profano subtrahatur ¹ et insuper ne mens fidelium frustretur, qui suis oblationibus ad cultum Dei et ad sacram suppellectilem ad cultum divinum necessariam, non autem ad meram clerici privatam utilitatem, concurrere intendunt.

Praesumptio tamen *iuris* quae cc. 1299, § 3 et 1300 urgetur pro clericis beneficiatis et Episcopis residentialibus, pro aliis clericis urgeri non potest, ex defectu clari iuris.

883. — 4° *De formali executione superiorum dispositionum.* - S. R. E. Cardinalis, Episcopus residentialis alique clerici beneficiarii obligatione tenentur curandi testamento vel alio instrumento in forma iuris civilis valida ut canonica praescripta de quibus supra ² debitum effectum etiam in foro civili sortiantur.

Quamobrem tempestive ac forma iure civili valida personam integrae famae designent, quae, adveniente ipsorum morte, non solum sacram suppellectilem, sed etiam libros, documenta aliaque quae ad ecclesiam pertinent et in eorum domo reperiuntur, occupet et cui debentur, remittat ³.

Quaenam sint formae tutiores adhibendae ex singularum societatum civilium legibus eruendum est. Exemplum omnibus fere societatibus civilibus iura Ecclesiae non agnoscentibus applicabile habemus in decreto S. C. De Propaganda Fide pro Statibus foederatis Americae Septentrionalis dato ⁴ quo ut norma directiva etiam aliae nationes uti possunt ⁵. At forte aliquae civitates formas simpliciores admittere possunt ⁶.

Singuli beneficiati et clerici inferiores statutis dioecesanis hac de re forte latis stare debent; Ordinarii autem S. Sedis aut conciliorum plenariorum vel provincialium praescriptionibus, si quae sint promulgatae ⁷.

Licet Cardinales, Episcopi alique clerici sive culpabiliter sive inculpabiliter huius c. 1301 praescripta non servaverint, non ideo tamen excusantur heredes ab observantia cc. 1298-1300.

884. — VI. De gratuita subministratione sacrae suppellectilis. - 1° *De subministranda sacra suppellectili Episcopo celebranti.* - a) Ec-

¹ Cfr. c. 1296, § 1.

² Cfr. cc. 1298-1300.

³ C. 1301, § 1-2.

⁴ 15 Dec. 1840 in *Collectanea*, I, n. 916; quod tamen plenam observantiam et pro locis quibus destinatum fuerat nunquam obtinuit; cfr. *Collectanea*, I, c., in notis; itemque Augustine, I, c., VI, 277-278.

⁵ Blat, I, c., n. 172, pag. 206.

⁶ In citato decreto S. Cong. de Prop. Fid. 15 Dec. 1840 transmissioni bonorum providetur per testamentum et, si de communitate religiosa agitur, per contractum societatis.

⁷ Cfr. *Acta et decreta concilii plenarii Americae Latinae*, a. 1900, n. 838.

clesia cathedralis debet sacram suppellectilem aliaque quae ad Missae sacrificium vel ad alias pontificales functiones necessaria sint, gratis Episcopo subministrare etiam privatim celebranti non solum in ecclesia cathedrali, sed in aliis quoque civitatis vel suburbii ecclesiis ¹.

Quod valere putamus non solum de Episcopo residentiali proprie dicto, sed etiam de Coadiutore et Auxiliari necnon de Administratore Apostolico.

Intra limites civitatis aut suburbii non attenditur utrum distantia maior vel minor fuerit ²; si Episcopus celebret in suo oratorio privato aut in oratorio semi-publico, subministratio sacrae suppellectilis non est obligatoria ³.

b) Aliae autem ecclesiae, praeter cathedralem, tenentur quidem Episcopo celebranti in ipsis sacram suppellectilem subministrare, non vero eidem concedere sacram suppellectilem ad celebrandum in alia ecclesia ⁴.

2° *De subministranda sacra suppellectili aliis clericis.* - a) Clericis beneficiatis aut cappellanis in aliqua ecclesia celebrantibus titulo beneficii aut cappellaniae, ecclesia tenetur quidem sacram suppellectilem subministrare, sed iure potest exigere taxam pro usu sacrae suppellectilis, nisi obstet particularis conventio. Idque valet etiam de ecclesiis non pauperibus ⁵.

b) Alios sacerdotes rector ecclesiae non tenetur admittere ordinario modo ad Missae celebrationem, tenetur vero admittere raro accedentes, nec in eam potest taxam utensilium sacrorum exigere ⁶.

Si qua tamen ecclesia paupertate laboret ⁷ potest Ordinarius permittere ut a sacerdotibus qui in proprium commodum inibi celebrant, propter utensilia ceteraque ad Missae sacrificium necessaria, moderata stipes exigatur ⁸.

Episcopi, non autem Vicarii Capitulares aut Vicarii Generales

¹ C. 1303, § 1.

² Cfr. Gasparri, *l. c.*, II, 670.

³ Santamaria, *l. c.*, IV, 151.

⁴ Gasparri, *l. c.*, II, 670.

⁵ Cfr. Gasparri, *l. c.*, II, 671.

⁶ Cfr. c. 804; Gasparri, *l. c.*, II, 672.

⁷ *Unica* causa permittens taxationem a Codice admittitur, nisi specialia habeantur privilegia aut indulta. Quae proinde habet De Meester, *l. c.*, III, de introducenda stipe huiusmodi in ecclesiis non pauperibus ob grave incommodum cui subsunt in certis civitatibus orae maritimae ecclesiae, solum ex speciali indulto valere possunt.

⁸ Cum Codex non habeat *Ordinarius loci* sed *Ordinarius*, permittit Vermeersch, *l. c.*, II, 631, Ordinario religioso exactionem alicuius taxae etsi nulla sit statuta ab Ordinario loci.

sine speciali mandato, est eandem stipem definire, et nemini, etiam religiosis etsi exemptis, licet ea maiorem exigere.

Episcopus pro tota dioecesi eiusmodi stipem in dioecesana Synodo, si fieri possit, definiat, aut extra Synodum, audito Capitulo ¹.

Episcopi nomine veniunt etiam Abbas vel Praelatus *nullius*, Vicarii et Praefecti Apostolici ² itemque Administrator Apostolicus permanentiter constitutus ³.

885. — VII. De benedictione sacrae suppellectilis. - 1° *De necessitate benedictionis.* - Non quaelibet sacra suppellex necessario benedicenda est.

Calix et patena consecranda sunt, nec suppleri potest consecratio per Missae celebrationem etiam bona fide factam. Constat autem essentialiter ista consecratio in unctione cum sacro chrismate et relativis precibus. Certe ad valorem sufficit unica crucis signatio ⁴.

Benedici potest, non necessario debet ciborium seu pyxis ⁵; ostensorium benedici potest sicut lunula eiusque theca ⁶.

Benedictio ostensorii habetur in appendice novarum editionum *Ritualis Romani*; theca et lunula benedicuntur formula eadem ac pyxis ⁷.

Vasa sacrorum oleorum benedici possunt benedictionis formula quae pro ipsis habetur in appendice *Ritualis Romani*, quinto loco inter *benedictiones reservatas*. Sacra indumenta et ornamenta quae benedictione indigent sunt: Corporale et palla (simul haec duo benedicenda sunt, attamen si forte corporale sit iam benedictum tunc sola palla aut e converso benedicenda erit; licet autem unicum corporale aut palla benedici debeat, formula prout iacet in *Rituali Romano* aut aliis libris adhibenda est) ⁸, amictus, alba, ma-

¹ C. 1303, § 2-4.

² Co. 215, 294.

³ C. 315, § 1.

⁴ S. R. C. 1 Dec. 1882 ad 2, *Decret. auth.* 3560; cfr. Gasparri, *l. c.*, II, 750-751; Bernard, *Cours de liturgie romaine - La Messe*, I, pag. 258; Barin, *l. c.*, I^o, pag. 430; Augustine, *l. c.*, VI, 269.

⁵ Formula benedictionis pro pyxide habetur in *Pontificali romano* et in *Rituali romano* tit. VIII, cap. 23 sub rubrica: *Benedictio tabernaculi seu vasculi pro sanctissima Eucharistia conservanda*.

⁶ Barin, *l. c.*, I^o, 435; alii tamen obligatoriam habent benedictionem lunulae et thecae. Lunula quae quid unum constituit cum theca adhiberi potest dummodo ita facta sit ut hostia in lunula posita vitrum non tangat; S. R. C. 10 Febr. 1871 ad IV, 14 Ianuar. 1898, *Decret. auth.* 3234, 3974; cfr. Gasparri, *l. c.*, II, 1031; Augustine, *l. c.*, 268.

⁷ Barin, *l. c.*, I^o, 436; Gasparri, *l. c.*, 1008.

⁸ S. R. C. 4 Sept. 1880 ad III, 1-3, *Decret. auth.* 3524.

nipulus, stola, planeta, cingulum, et mappae altaris ¹; benedici, non de praecepto, at utique convenienter possunt: pluviale, dalmatica, tunicella, superpelliceum ².

Benedici non consueverunt: velum calicis, velum humerale, bursa, purificatorium etc. huiusmodi quae Corpus Dominicum tangere immediate non debent ³, attamen etiam ista et alia similia ornamenta benedici poterunt ⁴.

Nulla benedictio necessaria suppleri potest usu sacrae suppellectilis non benedictae, sed ritu in libris liturgicis praescripto est omnino facienda ⁵.

2° *De ministro benedictionis.* - Benedictionem illius sacrae suppellectilis quae ad normam legum liturgicarum benedici debet ⁶ antequam ad usum sibi proprium adhibeatur impertire possunt:

a) S. R. E. Cardinales et Episcopi omnes ⁷;

b) Locorum Ordinarii, caractere episcopali carentes, pro ecclesiis et oratoriis proprii territorii;

c) Parochus pro ecclesiis et oratoriis in territorio suae parochiae positis, et rectores ecclesiarum pro suis ecclesiis ⁸;

d) Sacerdotes a loci Ordinario delegati, intra fines delegationis et iurisdictionis delegantis;

e) Superiores religiosi ac sacerdotes eiusdem religionis ab ipsis delegati, pro propriis ecclesiis et oratoriis ac pro ecclesiis monialium sibi subiectarum ⁹.

Presbyter benedicens sacram suppellectilem uti debet formulis in *Rituale Romano* praescriptis, Episcopus formulis in *Pontificali Romano* contentis. Attamen benedictio a presbytero facta formula in Pontificali praescripta valida est ¹⁰.

¹ Barin, *l. c.*, I⁴, 255; severius Bernard, *l. c.*, *La Messe*, I, pag. 408-410; cfr. etiam Gasparri, *l. c.*, II, 710 sq., praesertim vero 713; Augustine, *l. c.*, VI, 268-269.

² Augustine, *l. c.*, VI, 268.

³ Barin, *l. c.*, I⁴, 249.

⁴ Barin, *l. c.*, I⁴, 250-251: si benedicantur, formula adhibenda erit quae habetur in appendice *Rituali Romani: Benedictio sacrorum vasorum et aliorum ornamentorum in genere*.

⁵ S. R. C. 31 Aug. 1867 ad 7, *Decret. auth.* 3162. De benedictione indumentorum pontificalium cfr. Gasparri, *l. c.*, II, 736.

⁶ Codex regulam hic statuit solummodo pro sacra suppellectili quae necessaria benedictione indiget antequam adhibeatur, at eadem regula valet etiam pro sacra suppellectili ex congruentia benedicenda, aut ex libertate. Quatenus huiusmodi sacra suppellex sit, cfr. supra n. 1°.

⁷ Tales autem nulla restrictione ligantur, nec requiritur ut aliquam iurisdictionem habeant; Augustine, *l. c.*, VI, 282.

⁸ Idque potest parochus etiam pro ecclesiis exemptis; Blat, *l. c.*, 175, pag. 210.

⁹ C. 1304, n. 1-5.

¹⁰ S. R. C. 16 Mart. 1876; 2 Dec. 1881 ad 1, *Decret. auth.* n. 3392, 3533.

Presbyter sacram suppellectilem benedicens sine debita facultate illicit, at valide, agit ¹.

Cum Codex expresse loquatur de iis qui suam benedicendi potestatem delegare possunt, arbitramur alios praeter expressos tali delegandi potestate non gaudere, quamvis forte et ipsi ordinariam ad hoc potestatem habeant ².

Excluditur autem a potestate hoc canone concessa simplicibus presbyteris quaelibet consecratio oleis sacris facienda ³.

Facultas nullo modo extendi potest pro religiosis ad ecclesias non proprias seu non sibi subiectas etsi agatur de sacra suppellectili pauperibus ecclesiis gratis distribuenda ⁴.

Quod de iure antiquo poterant solum regulares et religiosi exempti, nunc omnes superiores possunt et quidem potestate ordinaria, dummodo sint sacerdotes.

Ecclesiae sibi subiectae sunt illae in quibus aut aliqualem iurisdictionem exercent aut in eorum dominio sunt. Tales sunt certo ecclesiae monialium regularibus subiectarum, non vero ecclesiae seu oratoria tertiariarum sororum, salvis specialibus privilegiis ⁵. Cappellanus monialium potestate benedicendi sacram suppellectilem non gaudet, nec arbitrari potest se tali potestate gaudere qua rector ecclesiae ⁶, nisi forte agatur de monialibus Ordinario loci subiectis.

886. — VIII. De amissione consecrationis aut benedictionis. -
1° Principium generale. - Sacra supellex benedicta aut consecrata benedictionem aut consecrationem amittit:

a) Si tales laesiones vel mutationes subierit ut pristinam amiserit formam, et iam ad suos usus non habeatur idonea ⁷.

Laesio gravis ad exsecrationem sufficiens esset si ab alba manica separaretur ⁸.

Cum ornamenta vestium sacrarum aut ornamentorum altaris ad eorum essentiam non pertineant si eadem ab illis separentur exsecratio non habetur ⁹.

Nihil refert utrum laesio aut mutatio fiat ex industria, aut ex neces-

¹ Vermeersch, *l. c.*, II, 633 ex c. 1147, § 3; cfr. Many, *Praelectiones De Missa*, n. 131; Blat, *l. c.*, 175, pag. 210; Santamaria, *l. c.*, IV, 152, invalidam habet benedictionem a presbytero sine facultate datam, at ei contrarius est c. 1147, § 3.

² Ita etiam Vermeersch, *l. c.*, II, 633; contra Cappello, *Tractatus canonico-moralis de Sacramentis*, I^a, n. 114, 8. Cfr. etiam De Meester, *l. c.*, III, n. 1280.

³ Augustine, *l. c.*, VI, 282; S. R. C. 13 Mart. 1632, *Decret. auth.* 587.

⁴ S. R. C. 5 Sept. 1867, ad 11, *Decret. auth.* 3157.

⁵ Augustine, *l. c.*, VI, 284.

⁶ Ita Augustine *ibidem*.

⁷ C. 1305, § 1, n. 1.

⁸ Barin, *l. c.*, I^a, pag. 256; Bernard, *l. c.*, *La Messe*, pag. 413; Many, *l. c.*, 133, 3; si tamen manica non sutura sed alio modo unita esset albae exsecratio non haberetur; cfr. Gasparri, *l. c.*, II, 720.

⁹ Barin, *l. c.*, I, 256.

sitate, bona vel mala fide; nec requiritur, ut laesio seu mutatio ad aliquod tempus protrahatur, sed momentanea sufficit ¹.

Si in reparatione sacrae suppellectilis nova pars non sit maior pars totius indumenti, exsecratio non habetur, etsi successive omnes fere partes mutentur ².

Amissione inaurationis calix non exsecratur ³.

Si pes a cuppa calicis separetur, exsecratus haberi debet, nisi separatio sine fractione fiat, quia nempe ferro tornatili unitur ⁴.

Laesio gravis exsecrans haberetur etiam in calice et patena si calix in cuppae ima parte perforetur aut patena in media parte ubi hōstia est repōnenda ⁵.

b) Si ad usus indecoros adhibita vel publicae venditioni exposita fuerit ⁶.

Non sufficit ut adhibita sit ad usum profanum, sed proprie usum *indecorum* requirit Codex ⁷.

Usus indecorus haberetur si calix ab haereticis ad bibendum in mensa adhibitus fuisset ⁸, nec dubium est haberi usum indecorum et proinde exsecrationem quoties usus graviter peccaminosus est ⁹.

Si calix reparatione indigeat et ad hoc operariis consignandus sit, non ideo est praevis exsecrandus ¹⁰.

Simplici usu ab haereticis facto non exsecratur calix, dummodo usus non sit indecorus ¹¹.

Non quaelibet venditio sacram suppellectilem exsecrat, sed solum publica, idest quae publica emptioni venditioni expositione fit. Facta autem publica expositione, exsecratio habetur, nec ullum determinatum tempus requiritur ¹².

2° *Specialia de inauratione calicis.* - Calix et patena non amittunt consecrationem ob consumptionem vel renovationem auraturae, salva tamen, priori in casu, gravi obligatione rursum ea inaurandi ¹³.

Hac paragrapho agitativissima antiqua quaestio authentice resoluta est, iuxta probabiliorem iam admissam opinionem ¹⁴.

¹ Barin, *l. c.*, I, 256; Bernard, *l. c.*, *La Messe*, I, 413; Many, *l. c.*, 133.

² Bernard, *l. c.*, *La Messe*, I, 413.

³ Gasparri, *l. c.*, II, 752, in nota; debet tamen inaurari; c. 1305, § 2.

⁴ Barin, *l. c.*, I^a, 268-269; Gasparri, *l. c.*, II, 752; Many, *l. c.*, 115.

⁵ Barin, *l. c.*, I, 269; Many, *l. c.*, 115.

⁶ C. 1305, § 1, n. 2.

⁷ Cfr. Many, *l. c.*, 115, 5°.

⁸ S. C. S. Offic. a. 1674 apud Gasparri, *l. c.*, II, 752.

⁹ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 286; cfr. etiam c. 40 et 43 (Concil. Avernen. a. 535),

D. 1 *De consecrat.*

¹⁰ S. R. C. 23 April. 1822, *Decret. auth.* 2620.

¹¹ Vermeersch, *l. c.*, II, 634.

¹² Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 870.

¹³ C. 1305, § 2.

¹⁴ Cfr. Many, *l. c.*, 115, 4; non obstante S. R. C. resp. 14 Iunii 1845, *Decret. auth.* 2889; cfr. Gasparri, *l. c.*, II, 752 et Bernard, *l. c.*, *La Messe*, I, 258.

887. — IX. De tactu sacrorum utensilium eorumque lotione. - 1° *De tactu.* - Curandum ne calix cum patena et ante lotionem purificatoria, pallae et corporalia, quae adhibita fuere in sacrificio Missae, tangantur, nisi a clericis vel ab iis qui eorum custodiam habent ¹.

Non quaelibet corporalia etc. clericis exclusive tangenda proponuntur, sed ea dumtaxat quae *adhibita* fuere in *sacrificio Missae*.

Clerici quilibet ea tangere possunt, in sacrario tamen non in ministerio altaris ².

Codex mulieres et sorores religiosas a tactu sacrae suppellectilis etiam patenae, calicis etc. excludere non videtur, immo generali sua dictione *ab iis qui eorum custodiam habent*, eas implicite admittit ³.

Prohibitio tangendi non extenditur ad ciborium, ostensorium etc. ⁴.

2° *De lotione.* - Purificatoria, pallae et corporalia in Missae sacrificio adhibita, ne tradantur lavanda laicis, etiam religiosis, nisi prius abluta fuerint a clerico in maioribus ordinibus constituto; aqua autem primae lotionis mittatur in sacrarium vel, si hoc desit, in ignem ⁵.

Si alicubi consuetudo vigeat immemorialis hanc primam lotionem faciendi per clericos tonsuratos simpliciter, eam retineri posse arbitramur ⁶.

Sororibus religiosis licentiam primam lotionem faciendi Ordinarius loci concedere nequit ⁷.

Aqua adhibita in prima lotionem tantummodo est in sacrarium proicienda; clericus facere solet tres lotiones ⁸.

Sacrarium de quo in hoc canone est piscina seu locus in ecclesia vel in sacristia ad hoc destinatus ut res sacrae iam adhibitae aut inutiles in eum mittantur ut corrumpantur.

¹ C. 1306, § 1.

² S. R. C. 23 Nov. 1906 ad 1, *Decret. auth.* 4194; pro tactu autem in ministerio altaris cfr. S. R. C. ibidem ad 2, de obligatione induendi superpelliceo pro ministro etiam laico in Missa etiam privata; 14 Mart. 1906, *Decret. auth.* 4181, *De clerico tonsurato ministrante qua subdiacono in Missa sollemni*.

³ Cfr. Gasparri, *l. c.*, II, 757; Barin, *l. c.*, I⁴, p. 281; Vermeersch, *l. c.*, II, 635; Blat, *l. c.*, 177, pag. 212-213; Bernard, *l. c.*, *La Messe*, I, pag. 272-273, et 317. Cappello, *l. c.*, I², n. 804 excludit culpam etiam in tactu eorum qui curam et custodiam vasorum sacrorum non habent; Santamaria, *l. c.*, IV, 154; Claeys Bouuaert-Simenon, *Manuale* ², n. 871; Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, n. 1125; severius Augustine, *l. c.*, VI, 288, nota 51, qui tamen monet laicos et feminas tantum a tactu immediato prohiberi, non vero a tactu mediante aliquo panno. Codex tamen hoc non requirit. Cfr. etiam cc. 25 (qui tamen historice authenticus non est, Augustine, *l. c.*, VI, 287) et 32, D. 23; et De Meester, *l. c.*, III, n. 1281.

⁴ Augustine, *l. c.*, VI, 288.

⁵ C. 1306, § 2.

⁶ Cfr. Gasparri, *l. c.*, II, 758.

⁷ S. R. C. 12 Sept. 1857 ad 26, *Decret. auth.* 3059.

⁸ Cfr. Bernard, *l. c.*, *La Messe*, I, p. 317-318.

TITULUS XIX.

DE VOTO ET IUREIURANDO

888. — Postquam titulis praecedentibus de obiecto, modo et sacris utensilibus cultus divini actum est, ultimo hoc titulo huius tertiae partis libri tertii agit Codex de specialibus duobus actibus humanis ad cultum divinum relationem habentibus, de *voto* nempe et de *iureiurando*.

Plura de his duobus institutis vident theologi moralistae; nos ea praesertim videbimus quae ad ius canonicum pertinent.

CAPUT I.

De voto.

889. — I. **Praenotiones.** - 1° *Notio.* - Votum est promissio deliberata et libera Deo facta de bono possibili et meliore ¹.

Votum ² igitur est:

a) *Promissio*, seu non merum desiderium ³ aut propositum etsi externe manifestatum, sed vera voluntatis expressio sese obligandi et quidem ex motivo religionis ⁴.

Votum potest esse mere internum, quo in casu non subiicitur foro externo Ecclesiae ⁵.

b) *Promissio deliberata*; deliberatio actum intellectus praesupponit, quia errantis nulla voluntas est ⁶. Cum promissio contractus sit vel actus humanus iuridicus, iis omnibus qualitatibus decorari debet quibus actus quilibet iuridicus ⁷. Deliberationi autem opponitur, ita ut irritum sit votum cum ipsis emissum, ignorantia et error substantialis; error autem quilibet substantialis vocatur qui causa fuerit voti; ignorantia vero substantialis

¹ C. 1307, § 1.

² Etymologice a *vovere* desiderium aut propositum significat.

³ Si quis, ut fit passim votum expresserit his vel similibus formis: «Propono vel promitto etc.» et dubitet utrum verum votum emiserit neque, interrogandus erit utrum intenderit se obligari; si dubia sit voventis hoc modo responsio, obligatio certa imponi non potest. Cfr. Noldin, *De praeceptis* ¹⁶, n. 205; Vermeersch, *Theologiae moralis principia, responsa, consilia*, II, n. 209; D'Annibale, *Summula*, III, 194, nota 13; cfr. etiam Suarez, *De virtute et statu religionis*, tract. VI, lib. I, cap. 2.

⁴ D'Annibale, *Summula*, III, 197, admittit praeterea ex voto quolibet oriri etiam obligationem *iustitiae*, quia in quolibet voto contractus continetur. Quaestio ista ab alia quaestione praeciudiciali pendere videtur: utrum obligatio iustitiae ex promissione proprie dicta oriatur, in cuius quaestionis solutione auctores non in omnibus conveniunt, cfr. D'Annibale, *l. c.*, II, 416.

⁵ Cfr. Wernz, *Ius Decretalium*, III, 577.

⁶ Cfr. D'Annibale, *l. c.*, II, 303; Lessium, *De iustitia et iure*, lib. 2, cap. 40, n. 2-4.

⁷ Cfr. *c.* 103.

est quae substantiales voti proprietates aut materiam voti, causamve voti finalem respiciat ¹.

Sufficit generatim ad votum ea deliberatio quae ad peccatum mortale requiritur ².

c) *Promissio libera*; libertas autem refertur ad voluntatem eique opponitur et votum irritat quaelibet extrinseca absoluta violentia ³ idque ex iure naturali; insuper ex iure positivo votum irritat ex diminutione libertatis metus quilibet gravis iniuste incussus qui revera voti emissi causa fuerit, non sola occasio ⁴.

De iure vigente videtur quilibet metus gravis ⁵ vota irritare licet non sit incussus ad extorquendum consensum; Codex enim id non requirit. Quia tamen dicitur in Codice votum esse nullum *emissum metu gravi et iniusto* requiritur ut metus revera causa fuerit voti emissi non solum eius occasio. Tunc autem dicitur metus esse causa voti cum vovens talibus in circumstantiis versatur quibus cogitur eligere inter metum seu inter malum metu minatum et votum ⁶. Immo etiam metus levis iniuste incussus, si revera fuerit voti causa, votum irritare videtur; talis autem metus voti causa fuisse non praesumitur ⁷.

d) *Promissio Deo facta*; est enim votum actus cultus *latriae* qui solum Deum decet. Si quis Sanctis aut B. M. Virginis aliquid voveat, non ideo statim affirmari potest illam promissionem non esse votum quia non Deo factam; generatim enim praesumendum est promissionem Deo fieri in honorem SS. aut B. M. Virginis eodem fere modo quo ecclesiae Sanctis dicatae principaliter tamen dicatae censentur Deo ⁸; si tamen revera probari posset promittentem non Deo sed Sanctis exclusive promissionem fecisse, votum proprie dictum non haberemus; sed promissionem voto similem ex motivo item religionis servandam ⁹.

e) *Promissio de bono possibili*; rem enim impossibilem Deo promittens Deum irridere videretur. Impossibile autem aliquid esse potest sive physice sive moraliter. Impossibile moraliter est quod in ordinariis adiunctis facere homo non potest. Ita irritum quia de re impossibili habent auctores

¹ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 575; D'Annibale, *l. c.*, III, 194 et II, 303; Vermeersch, *l. c.*, II, 209; *Epitome*, II, 637; Augustine, *l. c.*, VI, 289-290; Noldin, *De praeceptis* ¹⁶, n. 209; cfr. etiam vol. I, n. 148 sqs.; et plura apud Suarez, *De virtute et statu religionis*, tract. VI, lib. I, cap. 6-13; Santamaria, *l. c.*, IV, 155.

² Cfr. Suarez, *l. c.*, lib. I, cap. VII-VIII et praesertim hoc ultimo capite n. 9 ubi explicatur quo sensu hoc axioma intellegendum sit; nempe eandem deliberationem quae requiritur ad peccandum graviter requiri ad validum votum; in peccato sufficit actum ponere advertendo ad coniunctam malitiam, in voto vero oportet non solum actum ponere et verba voti proferre, sed proprie illa proferre sub ratione promissionis seu cum intentione se obligandi; cfr. etiam Torrubiano Ripoll, *l. c.*, II, n. 1122.

³ C. 103, § 1.

⁴ C. 1307, § 3; ante Codicem lex clara irritans talia vota desiderabatur; Wernz, *l. c.*, III, 576; Suarez, *l. c.*, lib. I, cap. 7-8.

⁵ De notione et divisione metus cfr. vol. I, n. 150.

⁶ Noldin, *l. c.*, n. 210; Vermeersch, *Epitome*, II, 637.

⁷ Noldin, *l. c.*, 210; Vermeersch, *Theologiae moralis* etc., II, 209.

⁸ D'Annibale, *l. c.*, III, 192, nota 1; Augustine, *l. c.*, VI, 290-291.

⁹ Vermeersch, *Epitome*, II, 637; cfr. etiam Suarez, *l. c.*, lib. I, cap. 16; Santamaria, *l. c.*, IV, 155.

votum vitandi omnia peccata etiam venialia, itemque, nisi specialis Spiritus Sancti instinctus habeatur, votum perfectiora quaeque faciendi ¹.

f) Promissio de *bono meliori*. Dicitur autem *bonum melius* illud quod maioris valoris est seu melius est alio bono cuius assecutio impeditur adimplerone voti; e. g. votum nubendi non est de bono meliori, in sua generalitate, quia per ipsum impeditur maius aliquod bonum, scilicet observantia castitatis virginalis aut vidualis; e contra de bono meliori est votum recitandi aliquas preces quotidie quia oratio de se bona est et per ipsam non impeditur aliud maius bonum.

Monent tamen auctores *bonum melius* existimandum esse non solum ex rei obiectiva consideratione, sed una cum circumstantiis loci, temporis aut personae voventis. Sic licet in se votum nubendi non valeat generatim quia non est de bono meliori, valet tamen pro viro aut muliere quae extra matrimonium uritur, melius est enim nubere quam uri, itemque in eo qui vovet quam defloravit, ducere ².

Hoc ut certum affirmari potest *bonum melius* quodlibet peccatum etiam veniale excludere debere ³ idemque affirmant generatim de rebus inutilibus, de rebus incertis et nullo modo determinatis ⁴.

Non requiritur tamen generatim ut votum sit de aliquo opere supererogationis, sed etiam de opere aliunde praecepto esse potest, e. g., votum castitatis, ex eo enim quod aliquis actus iam aliunde obligatorius voto promittatur, accedente nova obligatione ex motivo religionis, melior efficitur et maioris meriti apud Deum ⁵.

Quod sit votum de bono meliori intellegendum est non solum de opere in seipso considerato, sed etiam de causa finali voti, quae si non sit saltem bona seu honesta, votum invalidum erit; ita invalidum erit votum ad felicem exitum furti, ad vanam gloriam obtinendam etc. ⁶.

890. — 2° *Divisio votorum*. - a) Votum est *publicum*, si nomine Ecclesiae a legitimo Superiore ecclesiastico acceptetur; secus *privatum* ⁷.

Votum publicum, ut patet, non opponitur voto occulto, sed voto privato; potest proinde votum etiam publicum in occulto fieri ⁸.

α) Requiritur autem ad votum publicum hoc sensu habendum *acceptatio nomine Ecclesiae* quod tunc fit cum Ecclesia sua lege vel decreto per determinatam a iure personam votum ab aliqua persona emissum agnoscit in suo foro externo atque voventem voto obstrictum considerat.

¹ Cfr. D'Annibale, *l. c.*, III, 192, nota 5; Noldin, *l. c.*, 211; Augustine, *l. c.*, VI, 290; cfr. tamen Vermeersch, *Theologiae moralis* etc., II, 209, 6; Santamaria, *l. c.*, IV, 161.

² Cfr. D'Annibale, *l. c.*, III, 192, nota 3.

³ Augustine, *l. c.*, VI, 290.

⁴ Cfr. D'Annibale, *l. c.*, III, 192, nota 5; Wernz, *l. c.*, III, 578, II.

⁵ Wernz, *l. c.*, III, 578, III; D'Annibale, *l. c.*, III, 192, nota 3.

⁶ Cfr. S. Alphonsus, *Theologia mor.*, III, 206; D'Annibale, *l. c.*, III, 193; Suarez, *l. c.*, lib. I, cap. 5.

⁷ C. 1308, § 1.

⁸ Wernz, *l. c.*, III, 572, nota 10.

Ecclesia sua lege generali vota publica habet vota legitime in religione qua tali approbata, emissa. Dico autem in *religione qua tali approbata*, fieri enim potest, ut societas aliqua approbetur non qua religio, sed qua societas personarum in communi viventium ad instar religiosorum, et tunc licet forte in tali societate singulae personae vota tria religiosa emittant in manu confessarii, aut etiam coram communitate, vota illa publica non sunt, ex defectu acceptationis ex parte Ecclesiae ¹.

β) Requiritur ut acceptetur a *Superiore* - Superior autem is dicitur cui aliqua potestas *in foro externo* agnoscitur a iure ², agitur enim de re quae ad forum externum pertinet.

Non requiritur tamen ut Superior acceptans nomine Ecclesiae potestate iurisdictionali gaudeat. Ita vota emissa in manu superiorissae a religiosa sunt publica.

γ) Requiritur ut acceptatio fiat a *Superiore legitimo - legitimus* autem erit Superior cui ius et munus acceptandi a iure sive communi sive speciali competit.

Et quia quod quis facere potest per se etiam per alium facere generatim potest, nomine Superioris legitimi venit non solum ipse Superior ordinaria potestate gaudens, sed etiam eius delegatus.

Vota emissa coram ministro haeretico protestante possunt esse vota privata et qua talia obligare voventem, non autem qua vota publica ³.

δ) Requiritur denique ut a *Superiore ecclesiastico* acceptetur - potestas enim ad vota fidelium acceptanda est exclusive potestas ecclesiastica; agitur quippe de re spirituali ⁴.

Si igitur aliqua ex his qualitatibus voto defuerit, votum publicum non habetur, sed votum erit privatum.

Votum publicum est *sollemne* si ab Ecclesia uti tale fuerit agnitum; secus *simplex* ⁵.

Qua ratione differat votum simplex a sollemni et in quo consistat voti sollemnitas vidimus in iure *De religiosis* ⁶.

b) Votum est *reservatum*, cuius dispensationem sola Apostolica Sedes concedere potest ⁷.

c) *Personale* dicitur *votum*, quo actio voventis promittitur; *reale* quo promittitur res aliqua; *mixtum* quod personalis et realis

¹ Cfr. Societatem *Presbyterorum Missionis* qui quatuor vota habent, et religionem non constituunt quia vota non acceptantur nomine Ecclesiae; Vermeersch, *Epitome*, I, 770, II, 639.

² Augustine, *I. c.*, VI, 293.

³ S. Poenitent. Ap. 29 Nov. 1842, *Collectanea*, S. C. Propag. Fid., n. 959.

⁴ Cfr. Cavagnis, *Institutiones iuris publici ecclesiastici* ⁴, vol. III, n. 322 sq.

⁵ C. 1308, § 2.

⁶ Cfr. vol. I, n. 590; Santamaria, *I. c.*, IV, 157, docet haberi vota publica etiam extra vota in aliqua religione emissa, si fiant nempe in manu Ordinarii acceptantis; quod nostris diebus difficulter eveniet, si excipiat votum castitatis clericorum maiorum; cfr. Torrubiano Ripoll, *I. c.*, II, n. 1127.

⁷ C. 1308, § 3.

naturam participat ¹; personale est votum ieiunandi, reale votum determinatam pecuniae summam ad templi constructionem conferre, mixtum votum pauperibus propriam operam et simul determinatam pecuniae summam praestandi.

891. — II. De voti subiecto. - Nisi iure prohibeantur, omnes congruenti rationis usu pollentes, sunt voti capaces ².

Congruens rationis usus requirit in eo qui votum emittit saltem Dei cognitionem et rei seu actionis quae voto promittitur, seu, requirit eam saltem deliberationem quae ad peccatum mortale necessaria est ³.

Sunt igitur voti incapaces infantes, amentes, furiosi etc.; nec tales votis eorum qui eos repraesentant, ligantur, e. g. parentum, tutorum, curatorum; votum enim qua tale est promissio rei aut actionis propriae non alienae ⁴.

Ius votum prohibens potest esse naturale, at nullum dubium quin et positive ab Ecclesia ius prohibens et etiam irritans statui possit ⁵.

Iure naturali quaelibet persona prohibetur votum emittere contra proprii status obligationes, e. g. uxor, vivente viro, non potest, sine consensu viri, votum castitatis perfectae emittere, religiosus independenter a Superiore peregrinationem aut eleemosynam vovere ⁶.

Iure ecclesiastico ante determinatam aetatem prohibentur vota publica religiosa itemque vota reservata qua talia.

Non requiritur ad valorem voti in vovente verae fidei professio; sufficit ut vovens veram vovendi intentionem ⁷ habeat.

Is qui sub aliorum sunt potestate, vovere fas est solum sub conditione: si is a quo pendeo non contradixerit ⁸.

892. — III. De voti obligatione. - ^{1o} *De ipsa voti obligatione.* - Votum quodlibet per se obligat ex motivo virtutis religionis ⁹.

Obligatio autem gravis vel levis esse potest iuxta voventis intentionem qui tamen obligationem gravem adnectere nequit materiae levi, potest vero obligationem levem adnectere materiae gravi. Si vovens nihil determinaverit, voluntas eius praesumitur sese obligandi graviter in materia gravi, leviter in materia levi. Materia autem gravis vel levis computatur analogice

¹ C. 1308, § 4.

² C. 1307, § 2.

³ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 573; Augustine, *l. c.*, VI, 291.

⁴ Cfr. c. 1310, § 1; Wernz, *l. c.*, III, 573; Noldin, *De praeceptis* ¹⁴, 216; filii non tenentur ingredi religionem ex voto parentum, parentes vero tenentur, salva filiorum libertate, curare ut filii religionem ingrediantur.

⁵ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 573.

⁶ Augustine, *l. c.*, VI, 291-292.

⁷ S. Poenit. Ap. 29 Nov. 1842, *Collectanea*, S. C. Prop. Fid., n. 959.

⁸ D'Annibale, *l. c.*, III, 195; Suarez, *l. c.*, lib. III, cap. V-VII.

⁹ C. 1307, § 1; cfr. supra de opinione D'Annibale admittentis obligationem ex iustitia.

ad alias leges ecclesiasticas de iisdem obiectis; item praecipue ex intentione voventis pendet utrum materiae leves diversorum actuum coalescant ad grave ¹.

Generatim dici potest materias leves coalescere in votis realibus, non vero in personalibus ².

Votum suo tempore implendum est, quam ob rem si certum tempus ad obligationem implendam vovens apposuerit, determinationi a se factae stare debet; si nulla facta sit in voto emittendo temporis determinatio, exsecutio voti facienda erit tempore congruo arbitrio prudentis viri determinando ³.

Si votum factum sit in favorem tertiae personae physicae aut moralis illique personae vovens intenderit se principaliter obligari illaque votum acceptaverit, vovens non solum Deo sed et tertiae personae obligatur ⁴.

Nemo voto personali per alium satisfacere potest ⁵. Si dubium sit utrum personale sit votum an reale, personale praesumitur, e. g. si voveris applicare Missam pro infirmo ⁶.

In voto conditionali, a conditione scilicet de futuro pendente, quandiu conditio in pendentem est, vovens voluntatem mutare nequit, nec rem voto promissam deteriore facere; conditione impleta tota et in forma specifica, votum fit *purum* seu absolutum et obligat ut vota pura; conditione deficiente, vovens liber prorsus fit, etsi ipse causa fuerit ne conditio poneretur dummodo absque dolo aut malitia egerit; attamen etiam in hoc casu a voto liberatur licet peccaverit fraudem adhibendo ⁷.

2° *De iis qui votum adimplere tenentur.* - Votum non obligat ratione sui, nisi emittentem. Voti tamen realis obligatio transit ad heredes, itemque obligatio voti mixti pro parte qua reale est ⁸. Communis doctrina iam ante Codicem admittebat obligationem voti realis transire ad heredes; transit autem non vi voti quod cum ratione sui sit promissio personalis solum promittentem obligare potest, sed ratione contractus quo heres hereditatem acceptat cum suis iuribus et oneribus; quo etiam intellegi potest qua ratione heres ex

¹ Noldin, *De praeceptis* ¹⁶, 214-215; D'Annibale, *l. c.*, III, 197; Vermeersch, *Theologiae moralis* etc., II, 215; Suarez, *l. c.*, lib. IV, cap. III-IV.

² Santamaria, *l. c.*, IV, 161-162.

³ Cfr. Wernz, III, 579; D'Annibale, *l. c.*, III, 198; Noldin, *l. c.*, 221; mitius Santamaria, *l. c.*, IV, 162, ex doctrina Tamburini.

⁴ D'Annibale, *l. c.*, III, 197; Vermeersch, *Theologiae moralis...*, II, 216.

⁵ D'Annibale, *l. c.*, III, 198, nota 11.

⁶ D'Annibale, *l. c.*, III, 198, nota 12.

⁷ Cfr. S. Alphonsus, *l. c.*, III, 218 sq.; D'Annibale, *l. c.*, III, 199.

⁸ C. 1310, § 1-2.

iustitia teneatur praestare id quod vovens praestare tantummodo debebat ex motivo virtutis religionis ¹.

Non transit tamen obligatio ad heredem ultra vires hereditatis ².

Si quantitas rei praestandae ex voto reali non sit determinata, determinatio facienda est arbitrio boni viri, non tamen minima ³.

Obligationi voti realis quis potest et per alium satisfacere, immo ei satisficit sola ratihabitio rei ab alio pro nobis praestitae ⁴.

Etiam ex voto personali quandoque potest in herede obligatio ex iustitia oriri aliquid praestandi nomine testatoris, si, e. g., testator conditionem aliquam summam in poenam a se neglecti voti alicui sanctuario solvendam testamento a se facto apponat ⁵.

Principium a Codice statutum quod votum non obligat, ratione sui, nisi voventem, valet tum de voto personali, tum de voto reali. Et tamen scimus obligationem voti tum personalis ⁶, tum realis de facto transmitti ad alias personas praeter voventes. Obligationem realis voti explicavimus ex contractu heredem inter et testatorem saltem implicito; transmissio autem voti personalis explicari posse videtur solummodo ex praecepto Superioris illam actionem seu observantiam sua lege praecipientis quam ipse vel communitas prima vice ex voto servarunt. Hoc modo explicamus vota de diebus festis, de peregrinationibus, de ieiunio. Et revera ad hoc ut horum votorum obligatio transeat ad alias personas requiritur ut illa persona quae huiusmodi vota in legem convertit potestate in materia voti habeat alioquin votum nec hac ratione transmitti poterit ⁷.

Quia tamen lex non solum scripto ferri potest, sed etiam moribus, poterit obligatio transmitti, non expresso praecepto sed ex *consuetudine* ⁸.

Quid autem si persona collegialis ieiunium voveat; tenenturne omnes personae physicae illam componentes ieiunare? Quia votum, ratione sui, obligat solum emittentem, non tenentur nisi personae physicae de facto voventes ⁹.

¹ Doctrina communis est heredes teneri ad vota realia implenda ex iustitia; cfr. Wernz, *l. c.*, 579 et 573; Noldin, *l. c.*, 220; etc. alios post Suarezium. De obligatione ex iustitia in herede non levia, nec spernenda dubia movet cl. Vermeersch, *Epitome*, II, 641; *Theologiae moralis...*, II, 218. Tota difficultas evanescit si admittatur opinio D'Annibale admittentis obligationem iustitiae etiam in ipso vovente; cfr. D'Annibale, *l. c.*, III, 197; Augustine, *l. c.*, VI, 296.

² Cfr. D'Annibale, *l. c.*, III, 201, nota 7.

³ D'Annibale, *l. c.*, III, 198, nota 13.

⁴ D'Annibale, *l. c.*, III, 198, nota 14.

⁵ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 578; D'Annibale, *l. c.*, III, 201, nota 6.

⁶ Cfr. c. 1253.

⁷ Cfr. S. R. C. 18 April. 1643; 19 Nov. 1650; 23 Iunii 1703, *Decret. auth.* 834, 932 et 2113. Obligatio proinde heredum in voto reali erit obligatio iustitiae; obligatio communitatis in votis personalibus erit obligatio obedientiae; Santamaria, *l. c.*, IV, 162.

⁸ Noldin, *l. c.*, 216.

⁹ Ita Haring, *Grundzüge des katholischen Kirchenrechtes* ³, 1924, pag. 604, nota 5; cfr. tamen Vermeersch, *Theologiae moralis...*, II, 220: « Gubernatores qui communitatem repraesentant, sicut alia praestare sic vovere pro communitate possunt. Post votum factum obligatio religionis transit ad successores eorum qui voverunt, quia per eos agit persona moralis, quae eadem permanet »; cfr. item D'Annibale, *l. c.*, III, 212.

Attamen hoc videtur affirmandum personam moralem non posse vovere nisi de actione

Contra votum agens valide agit, promissio autem contra votum invalida est ¹.

893. — IV. De cessatione voti. — Votum cessare potest cessatione *ab intrinseco*, ex ipsa eius natura proveniente, sine interventu cuiusvis auctoritatis aut *ab extrinseco*, auctoritatis socialis interventu.

1° *Cessatio voti ab intrinseco.* - Cessat votum ab intrinseco:

a) Lapsu temporis ad finiendam obligationem voti appositum ².

Tempus apponere voto potest ipse vovens in voti emissionem; cessat autem obligatio si tempus expresse aut aequivalenter appositum sit ad obligationem finiendam, id quod generatim accidit de votis personalibus quorum obligatio alicui diei affixa est, e. g. votum ieiunandi singulis feriis sextis per annum ³.

Generatim vero tempus praesumitur appositum non ad finiendam sed ad urgendam obligationem, ideo si suo tempore votum non servaveris, postea implere debebis sive reale sive personale sit votum ⁴.

b) *Mutatione substantiali* materiae promissae ⁵.

Mutatio substantialis habetur quando actio aut res voto promissa liceat amplius praestari nequeunt aut facta sunt maioris boni impeditiva ⁶, idemque dicito si res vel actio impossibilis tibi evaserit aut ad tales circumstantias pervenerit unde initium votum non habuisset; idest si tu tales circumstantias praevidens votum non emisisses, votum cessat ⁷, e. g. si cum esses dives promiseris eleemosynam pro bona causa facere, et nunc pauper factus sis; si voveris eleemosynam dare Caio pauperi qui nunc dives factus est etc.

Si votum fuerit alternativum et alterutra res vel actio impossibilis vel inhonesta evaserit, votum cessare pariter docent probabiliter ⁸.

Si mutatio voluntarie facta est, peccatum est quidem contra votum

aut re quae sit ipsius personae moralis qua talis, et tunc utique ipsa moralis persona ad votum implendum tenebitur; personae vero physicae personam moralem constituentes per se non tenentur vi voti sed solum sicut in aliis actibus personae moralis, nisi forte ipsae consenserint expresse in votum a persona morali emissum.

¹ Cfr. D'Annibale, *l. c.*, III, 300, nota 28; Wernz, *l. c.*, III, 580, nota 62.

² C. 1311.

³ Cfr. D'Annibale, *l. c.*, III, 198, nota 20.

⁴ D'Annibale, *l. c.*, III, 198, nota 19.

⁵ C. 1311.

⁶ D'Annibale, *l. c.*, III, 201, nota 2; Noldin, *l. c.*, 223: exempla: si Titius religionem ingredi vovit et postea, matrimonio promisso, Lucillam defloravit; si promiseris eo die communionem facere et ante communionem ieiunium freris; si promiseris peregrinationem facere mense Ianuario et eo mense opera tua uti possis in cura infirmorum infectorum.

⁷ Noldin, *l. c.*, 223; Wernz, *l. c.*, III, 582; Augustine, *l. c.*, VI, 298.

⁸ D'Annibale, *l. c.*, III, 201, nota 2; Vermeersch, *Theologiae moralis...*, II, 223 in nota.

at votum cessavit ¹ si tamen res non periit sed vendita est generatim premium pro re vendita, quae ex voto promissa fuerat, dandum erit ².

Si mutatio temporanea est persona vel res postea ad pristinum statum revertatur, etiam voti obligatio reviviscit ³.

Si rei mutatione votum solummodo partialiter impossibile evaserit, ea parte qua adhuc possibile est adimpleri debet ⁴.

c) Deficiente conditione a qua votum pendet ⁵.

Agitur hic de voto conditionali cuius scilicet obligatio a futuro contingenti eventu pendet. Eventu seu conditione non verificata votum non exstat: e. g. si peregrinationem aut religionem voveris dummodo pater aut filius convalescant, patre aut filio non convalescente non teneris ⁶.

Conditio autem debet esse de futuro eventu contingente; unde si errore voveas peregrinationem ad impetrandam filii tui sanitatem qui iam tempore voti sanus est, non teneris nisi forte ad gratias referendas ⁷.

Pendente autem conditione, nihil facere potes ad rem voto promissam deteriore reddendam, nec item potes votum revocare, nisi forte agatur de voto poenali ⁸.

Si conditio, impedimento a vovente appposito, impossibilis adimplitionis evasit, votum non cessat ⁹.

d) Deficiente causa finali voti ¹⁰.

Causa finalis illa dicitur quam principaliter intendit vovens et quae velut causa efficiens voti fuit, seu est intentio seu ratio primaria quae voventem ad votum movit ¹¹.

Causa finalis quandoque coincidebat cum conditione, e. g. si voveris peregrinationem ad sanitatem filii recuperandam, qui nunquam aeger fuit; si voveris eleemosynam quotidianam dare Caio, qui postea te ditior factus est ¹².

Si causa temporanee cesset, votum potius suspenditur quam cessat ¹³.

¹ Noldin, *l. c.*, 223.

² Vermeersch, *Theologiae moralis...*, II, 223.

³ D'Annibale, *l. c.*, III, 201, nota 4.

⁴ Vermeersch, *Theologiae moralis...*, II, 223.

⁵ C. 1311.

⁶ Augustine, *l. c.*, VI, 298.

⁷ D'Annibale, *l. c.*, III, 199, nota 24.

⁸ D'Annibale, *l. c.*, III, 199, nota 23; vovens religionem si luserit aleis et uxorem ducens antequam aleis ludat, non peccat nec voto tenetur, matrimonio contracto.

⁹ D'Annibale, *l. c.*, III, 199, nota 25.

¹⁰ C. 1311.

¹¹ Augustine, *l. c.*, VI, 299.

¹² Notat tamen Noldin in hoc casu quandoque causam eleemosynae esse non paupertatem Titii aut Caii sed honorem et cultum Dei in voti emissionem, et tunc paupertas Caii cum non sit causa finalis, Caio divite facto, votum non cessat; terminologia tamen in hac re non est consentiens in variis auctoribus; cfr. Noldin, *l. c.*, 223, 3; D'Annibale, *l. c.*, III, 201, nota 3; Augustine, *l. c.*, VI, 299.

¹³ D'Annibale, *l. c.*, III, 201, nota 4.

894. — 2° *Cessatio voti ab extrinseco.* - Cessat votum ab extrinseco interveniente potestate externa personae voventis; haec autem externa potestas dominativa esse potest aut iurisdictionalis. Potestate dominativa votum irritari dicitur directe, eaque exercetur etiam in invitos et valide saltem etiam sine iusta causa. Potestas irritandi directe iure naturali nititur, regitur autem et melius determinatur iure positivo ecclesiastico ¹.

Potestate autem iurisdictionali vota indirecte irritari ², dispensari aut commutari possunt; requiritur autem ad usum potestatis iurisdictionalis dispensandi iusta causa, nec exerceri generatim potest in invitos ³.

Qui potestate irritandi aut dispensandi gaudent, nequeunt se ea privare; si tamen promittant voventibus sine eorum consensu, se nunquam vota eorundem irritaturos aut dispensaturos, venialiter contra datam fidem peccabunt si ea postea utantur ⁴.

895. - a) *De irritatione directa.* - Qui potestatem dominativam in voluntatem voventis legitime exercet, potest eius vota valide et, ex iusta causa ⁵, etiam licite irrita reddere, ita ut nullo in casu obligatio postea reviviscat ⁶.

Agitur hac paragrapho de *irritatione voti directa* quae definiri potest actus quo is a quo voluntas voventis dependet, voti obligationem omnino aufert et exstinguit ⁷.

Codex non determinat quinam sint qui potestatem dominativam in voventis voluntatem legitime exerceant: auctores autem hos enumerant: Romanum Pontificem, et Superiores omnes religiosos nec non Superiorissas, relate ad omnia vota emissa in religione post professionem religiosorum restrictive tamen ad proprios subditos ⁸ et exceptis votis in professione ipsa emissis necnon voto strictiorem religionem ingrediendi ⁹; nec extenditur haec potestas ad novitios aut famulos etc. in domo diu noctuque degentes

¹ D'Annibale, *l. c.*, III, 203-204; Wernz, *l. c.*, III, 583.

² Non necessario tamen irritatio indirecta actus est iurisdictionalis, sed etiam vi potestatis dominativae exerceri potest ut mox videbimus: cfr. Wernz, *l. c.*, III, 583; D'Annibale, *l. c.*, III, 202-203; Augustine, *l. c.*, VI, 300-302.

³ D'Annibale, *l. c.*, III, 202.

⁴ D'Annibale, *l. c.*, III, 203.

⁵ Defectus iustae causae in hoc casu venialem culpam non excedit; D'Annibale, *l. c.*, III, 202 et 204, nota 6.

⁶ C. 1312, § 1.

⁷ Cfr. utiliter Damen, in *Apollinaris*, I, (1928), pag. 470-476, studium *De irritatione et suspensione votorum spectato iure naturali atque iure ecclesiastico antiquo ei novo*.

⁸ Cfr. c. 499, § 1; Augustine, *l. c.*, VI, 300; auctores ante Codicem, cfr. Wernz, *l. c.*, III, 583; D'Annibale, *l. c.*, 206 loquuntur generatim de Superioribus regularium, at nullum dubium quin hoc valeat et de Superioribus Congregationum; omnes enim eadem dominativa potestate aequiparantur; Augustine, *l. c.*, VI, 300; Vermeersch, *Epitome*, II, 643.

⁹ Vermeersch, *Epitome*, II, 643; Wernz, *l. c.*, III, 583, nota 71; Noldin, *l. c.*, 225; Damen, *l. c.*, II, 1929, pag. 53-61.

nec item ad Superiores societatum in communi degentium sine votis, nisi in eorum constitutionibus expresse Superioribus *plena* potestas dominativa tribuatur¹; bene vero extendi potest, uti videtur, ad religiosos etiam votorum temporaneorum.

Parentes in eorumque defectu tutores aut curatores relate ad vota filiorum aut pupillorum ante pubertatem emissa². Extenditur autem potestas ad omnia vota etiam in favorem tertii emissa itemque ad vota de rebus post pubertatem praestandis³.

Attamen haec potestas parentum non est illimitata sed restringitur ad eas solas materias in quibus filii parentibus subduntur⁴.

Quamobrem non possunt parentes irritare vota filii in religionem ingressi, et a fortiori vota ipsa publica religiosa quia in his rebus filii parentibus non subiiciuntur⁵.

Nomine parentum veniunt pater, et mater etiam praesente patre non tamen contradicente⁶, cui addunt aliqui⁷ avum paternum.

Auctores non conveniunt utrum maritus irritare possit directe vota uxoris, vi potestatis maritalis; argumenta pro agnoscenda viro tanta potestate valde debilia esse videntur⁸, probabiliter tamen agnosci potest haec potestas marito ex auctoritate doctorum et tacita approbatione Ecclesiae⁹.

Extenditur autem haec potestas irritandi directe ad ea sola vota quae vovens emisit sub potestate irritantis constitutus aut saltem constitutus sub potestate eius cui irritans nunc successit, e. g. tutor loco patris et matris¹⁰; haec autem irritari possunt etiam postquam potestas cessavit, dummodo renovata non fuerint, e. g. vota impuberum post pubertatem adeptam¹¹.

Potestas irritandi vota directe iure naturali fundatur, determinatur autem melius iure positivo¹²; possunt autem vota eorum qui sub aliorum sunt potestate considerari ut vota conditionalia quibus semper tacite inest haec conditio resolutive: *si is a quo pendeo non contradixerit*¹³.

¹ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 300-301.

² Auctores ante Codicem, Wernz, *l. c.*, III, 583, III; D'Annibale, *l. c.*, III, 206, dubitanter tamen; itemque post Codicem, Noldin, *De praeceptis*¹⁶, *l. c.*, n. 226; Augustine, *l. c.*, VI, 301, potestatem directae irritationis extendunt solum ad pubertatem. Vermeersch, *Epitome*, II, 643, *Theologiae* etc., II, 225; Santamaria, *l. c.*, IV, 163, cum Arregui et aliis extendunt ad omnia vota ante maiorem aetatem emissa. Cfr. etiam Damen, *l. c.*, II, 1929, pag. 309 ubi etiam de varia D'Annibale doctrina.

³ Noldin, *l. c.*, 226.

⁴ Cfr. Reiffenstuel, *Theologia moralis*, tract. VI, dist. 3, n. 35-41; Salmanticenses, *Cursus theologiae moralis*, tract. XVII, c. III, n. 32.

⁵ Salmanticenses, *l. c.*, XVII, III, n. 46 et sqs.

⁶ Salmanticenses, *l. c.*, XVII, c. III, 50-54; Ballerini-Palmieri, *Opus theologicum morale*, II, p. 478-479; Santamaria, *l. c.*, IV, 163; D'Annibale, *l. c.*, III, 206; aliter Vermeersch, *Epitome*, II, 643; Noldin, *l. c.*, 622.

⁷ Noldin, *l. c.*, 622 in defectu tutoris; Augustine, *l. c.*, VI, 301; Arregui, *Summarium theologiae moralis*, n. 213, 1, a.

⁸ Cfr. Noldin, 227.

⁹ Vermeersch, *Epitome*, II, 643; D'Annibale, *l. c.*, III, 205; Augustine, *l. c.*, VI, 301.

¹⁰ Cfr. D'Annibale, *l. c.*, III, 205-206.

¹¹ Noldin, *l. c.*, 226; Wernz, *l. c.*, III, 583, III; D'Annibale, *l. c.*, III, 206, nota 27.

¹² Augustine, *l. c.*, VI, 300; Vermeersch, *Epitome*, 643; Noldin, *l. c.*, 225, 226; Wernz, *l. c.*, III, 583; D'Annibale, *l. c.*, III, 202.

¹³ Cfr. D'Annibale, *l. c.*, III, 204. Cfr. etiam Damen, *l. c.*, II, 53 sqs.

896. — b) *De irratione indirecta*. - α) Qui potestatem non quidem in voluntatem voventis, sed in voti materiam habet, potest voti obligationem tandiu suspendere, quandiu voti adimplementum sibi praeiudicium afferat ¹.

Agitur hic de *irratione indirecta* quae ita describi potest: suspensio voti facta ab eo qui in materiam voti potestatem dominativam aut iurisdictionalem habet ².

β) Differt haec irritatio a directa quia etiam vi potestatis iurisdictionalis fieri potest, quia per hanc voti obligatio solummodo suspenditur, non cessat; quia in irratione directa iusta causa nunquam requiritur ad valorem irrationis bene vero in indirecta ³.

Differt irritatio indirecta a dispensatione quod irritatio non necessario requirit potestatem iurisdictionis in irritante, quod fiat nomine irritantis, quod concedi possit etiam invito; dum dispensatio voti requirit potestatem iurisdictionis, fit nomine Dei potestate vicaria, dari nequit invitis ⁴.

γ) Nititur potestas irritandi vota indirecte in principio quod nemo potest Deo promittere rem aut actionem propriam in damnum alterius ⁵.

δ) Vota indirecte irritare possunt vi potestatis dominativae seu domesticae: Vir relate ad uxorem et uxor relate ad virum in omnibus votis quae vitam coniugalem aut familiarem spectant, quod extendunt etiam ad reciproca vota castitatis servandae in coniugio ⁶.

Parentes et tutores vota filiorum puberum maiorum ⁷.

Superiores religiosi omnes et, ut videtur, etiam Superiores societatum in communi viventium sine votis relate ad vota subditorum sub eorum obedientia degentium non exclusis novitiis et, ut

¹ C. 1312, § 2.

² Noldin, *l. c.*, 225; Damen, *l. c.*, I, 472 sqs.

³ Cfr. Wenz, *l. c.*, III, 583, IV. Auctores generatim non distinguunt inter directam et indirectam irrationem docent iustam causam non requiri ad valorem: D'Annibale, *l. c.*, III, 202 et 204; Ferraris, *Bibliotheca v. Votum*, III, 52; Piat, *Praelectiones iuris regularis* ¹, II, pag. 330-331; immo aliqui expresse docent non requiri iustam causam nec ad indirectam irrationem; cfr. Arregui, *l. c.*, 212; Noldin, *l. c.*, 224, 4. Id tamen restringendum puto ad irrationem indirectam quae fiat vi potestatis dominativae, non vi potestatis iurisdictionalis: cfr. etiam Augustine, *l. c.*, VI, 303; Damen, *l. c.*, I, 472-473.

⁴ Piat, *l. c.*, II, 331; Ferraris, *l. c.*, v. *Votum*, III, n. 11 sq.; Noldin, *l. c.*, 229 b.

⁵ Augustine, *l. c.*, VI, 302.

⁶ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 301-302; D'Annibale, *l. c.*, III, 206, nota 31: De potestate viri irritandi vota uxoris etiam directe cfr. supra, 895 in pag. 223; Ferraris, *l. c.*, v. *Votum*, III, 31-32.

⁷ Utrum tales possint etiam directe irritare vota controversitur; cfr. supra.

videtur, famulis intra domum diu noctuque degentium, itemque superiores seu rectores collegiorum relate ad suos subditos alumnos ¹.

Auctores inter eos qui indirecte irritare possunt vota, enumerant etiam heros relate ad servos seu famulos; at ² id heris et servis in moderna societate difficile applicari posse videtur, nisi forte aliquo in casu servi heris suis speciali contractu ligentur.

ε) Vi potestatis iurisdictionalis vota irritare possunt: Romanus Pontifex vota omnium fidelium; Ordinarii locorum vota suorum subditorum et, ut videtur, in suo territorio etiam vota peregrinorum ³; Superiores regulares aut religiosi iurisdictionem habentes relate ad vota suorum subditorum ⁴.

Irritatio indirecta, ut ex ipsa eius notione patet, ad solos actus vel res extenditur in quae potestatem dominativam aut iurisdictionalem habet persona irritans, nec ultra personae irritantis potestatem extenditur etiam in duratione; per accidens autem evenire potest ut irritatio indirecta perpetua sit, si nempe materia de qua agitur perpetuo subiiciatur personae irritanti ⁵.

897. — c) *De dispensatione votorum.* — α) *Notio.* - Dispensatio est voti relaxatio in casu particulari a Superiore vi potestatis iurisdictionis vicariae, nomine Dei, ex iusta causa concessa ⁶.

Differt, ut patet, a declaratione nullitatis quae nullum vinculum supponit.

Potestas vota dispensandi nititur potestati iurisdictionis nomine Dei exercendae, a Christo his verbis concessae: *Quodcumque solveritis super terram erit solutum et in coelis.*

Dispensatio per se dicit totalem ablationem voti; quandoque tamen S. Sedes dispensat solum ad tempus aut ad determinatos tantum actus ⁷.

β) *De iusta causa.* - Cum votum voventem obliget vi iuris divini et R. P. in dispensando potestate vicaria dispensandi in lege divina utatur, ad dispensationem requiritur iusta causa et proportionata et quidem ad valorem etiam si dispensans sit R. Pontifex. Quod multo magis valet de aliis dispensantibus iure ordinario aut delegato ⁸.

¹ Cfr. Noldin, *l. c.*, 228; Wernz, *l. c.*, III, 583; Suarez, *l. c.*, lib. VI, cap. VII, per integrum ubi etiam de irritatione directa.

² Ut recte observat Augustine, *l. c.*, VI, 302.

³ Cfr. c. 1313, n. 1.

⁴ Cfr. Noldin, *l. c.*, 228; Augustine, *l. c.*, VI, 302.

⁵ Cfr. c. 1312, § 2; Wernz, *l. c.*, 583, I.

⁶ Wernz, *l. c.*, III, 584, I.

⁷ Cfr. dispensationem voti castitatis perpetuae ad unicum matrimonium: Wernz, *l. c.*, III, 584, V.

⁸ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 584, III; Augustine, *l. c.*, VI, 304 et 307; Suarez, *l. c.*, lib. VI, cap. XVII per integrum.

Causae iustae ad dispensandum a votis sunt bonum publicum reipublicae, periculum transgressionis et fragilitas voto ligati, magna in voto exsequendo difficultas sive praevisa sive non praevisa, emissio voti cum mentis perturbatione aut cum non plena deliberatione et libertate; si voto ligatus ratione voti magnis vexetur scrupulis ¹.

Si causa deficiat, dispensatio nulla est; attamen semel data dispensatio rata habenda est quoad apparuerit causam defuisse ².

Dubitans de exsistentia causae nequit dispensare, bene vero dispensat dubitans de causae sufficientia ³.

Si votum sit in favorem tertii a tertio acceptatum, praeter iustam causam ad dispensationem requiritur etiam tertii consensus ⁴.

γ) *Quis dispensare possit.* - Vota non reservata possunt iusta de causa dispensare, dummodo dispensatio ne laedat ius aliis quaesitum:

aa) Loci Ordinarius quod attinet ad omnes suos subditos atque etiam peregrinos ⁵.

De potestate dispensandi R. Pontificis nihil dicitur, cum ea eminenter contineatur in potestate aliorum praelatorum. Nullum autem votum, nec publicum nec sollemne, excipitur a potestate dispensandi quam habet R. Pontifex ⁶.

bb) Superior religionis clericalis exemptae relate ad omnes personas diu noctuque in religiosa domo degentes ⁷.

Generatim ante Codicem auctores loquebantur de praelatis regularibus; Codex absolute de omnibus Superioribus religionis clericalis exemptae loquitur, quod valet etiam de Superioribus parvarum domorum non formatarum.

cc) Ii quibus ab Apostolica Sede delegata fuerit dispensandi potestas ⁸.

Agitatissima quaestio est, utrum potestate dispensandi vota non reservata gaudeant regulares confessarii relate ad fideles. Communissima sententia est eos tali potestate gaudere ⁹.

¹ S. Alphonsus, *Theologia moralis*, III, 252 sq.; Wernz, *l. c.*, III, 584, III; Augustine, *l. c.*, VI, 307; Noldin, *l. c.*, 231; D'Annibale, *l. c.*, III, 208.

² D'Annibale, *l. c.*, III, 207.

³ Noldin, *l. c.*, 230; D'Annibale, *l. c.*, 208; Vermeersch, *Epitome*, II, 644.

⁴ Cfr. D'Annibale, *l. c.*, III, 208; nisi de promissione gratuita agatur facta principaliter in honorem Dei et solum secundario in favorem tertii: Noldin, *l. c.*, 232; Wernz, *l. c.*, III, 584, II; Augustine, *l. c.*, VI, 304; Vermeersch, *Epitome*, II, 644, ubi potestatem dispensandi a voto in favorem tertii principaliter aut aequae principaliter facto etiam Romano Pontifici denegant, nisi agatur de persona acceptante supremae potestati Romani Pontificis subiecta, aut de voto cuius dispensatio boni publici quam maxime interest; cfr. etiam Reiffenstuel, *Ius canonicum universum*, III, 34, 49 sq.; Suarez, *l. c.*, lib. VI, cap. XV.

⁵ C. 1313, n. 1.

⁶ Wernz, *l. c.*, III, 584, II.

⁷ C. 1313, n. 2 et c. 514, § 1.

⁸ C. 1313, n. 3.

⁹ Cfr., inter alios, Piat, *l. c.*, II, 333-334; S. Alphonsus, *Theologia*, III, 257; Ferraris, *l. c.*, v. *Votum*, III, n. 77 et 77 bis in edit. Bucceroni; Reiffenstuel, *Ius canonicum universum*, III, 34, n. 39 et sq.; Prümmer, *l. c.*, 400, 2, c.; Vermeersch, *Epitome*, I, 727, 5; Augustine, *l. c.*, VI, 306-307; Wernz, *l. c.*, III, 584, nota 87; Santamaria, *l. c.*, IV, 159.

Quidquid de controversia doctrinali, in praxi hac potestate uti posse videntur regulares confessarii tam intra quam extra confessionem ¹.

δ) *De votis quorum dispensatio S. Sedi reservatur.* - Vota privata Sedi Apostolicae reservata sunt tantummodo votum perfectae ac perpetuae castitatis et votum ingrediendi religionem votorum sollemnium, quae emissa fuerint absolute et post completum decimum octavum aetatis annum ².

aa) Emollitum est ius antiquum in numero votorum reservatorum; antea quinque enumerabantur vota reservata, nunc autem duo ³.

Inter vota reservata praeterea enumerari possunt vota quibus ius aliis quaesitum est ⁴, e. g. vota *privata* in societate aliqua religiosa emissa ⁵.

Non potest quis ita vovere ut sua intentione votum emissum fiat votum reservatum; hoc enim excedit hominis privati potestatem ⁶.

bb) Ut duo vota reservata revera sint, debent esse perfecta et absoluta sive in materia sive in modo.

Talia non essent si emissa fuissent ex metu etiam levi, sub obligatione levi, si conditionalia ⁷, si alternativa seu disiunctiva, quorum una pars non fuerit reservata ⁸, si sint incerta idest non constet de eorum existentia aut reservatione ⁹.

cc) Votum castitatis perfectae et perpetuae distinguendum est a voto virginitatis, item a voto non nubendi seu coelibatus, a voto castitatis coniugalis, a voto non petendi debitum, a voto sacros ordines quibus votum adnexum est suscipiendi, itemque a voto castitatis etiam perfectae sed temporaneae ¹⁰.

Votum castitatis perfectae et perpetuae quod sit reservatum, emittere non possunt coniuges durante matrimonio quia si altera

¹ Cfr. Piat, *l. c.*, II, 333; Augustine, *l. c.*, VI, 307; Reiffenstuel, *Theologia moralis*, tract. VI, dist. III, n. 44 et sqs.

² C. 1309.

³ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 584, nota 84; Piat, *l. c.*, II, 333-337; D'Annibale, *l. c.*, III, 210 sq.

⁴ C. 1313.

⁵ Cfr. Vermeersch, *Epitome*, I^a, 770, 2; utrum et qua ratione R. Pontifex in votis istis reservatis dispensare possit vidimus supra.

⁶ Suarez, *l. c.*, lib. VI, cap. XXI, n. 15.

⁷ Conditio autem proprie dicta futurum respicit; e. g. si convalevero, si filius domum incolumis redierit a bello, etc. adimpleta autem conditione votum obligat, at non fit reservatum; cfr. D'Annibale, *l. c.*, III, 210, not. 29, 33; Augustine, *l. c.*, VI, 294 et 306; Piat, *l. c.*, II, 334-337, ubi variae de hac quaestione opiniones afferuntur.

⁸ Si voveam religionem ingredi aut ecclesiam construere, etsi hoc alterum impossibile mihi fiat, votum ingrediendi religionem non est reservatum; Ferraris, *l. c.*, *Votum*, III, 83; Piat, *l. c.*, II, 335; D'Annibale, *l. c.*, III, 210, nota 33.

⁹ Cfr. D'Annibale, *l. c.*, III, 210; Wernz, *l. c.*, III, 584, 84; Noldin, *l. c.*, 234; Piat, *l. c.*, II, 334-337.

¹⁰ Noldin, *l. c.*, 234; Vermeersch, *l. c.*, II, 640.

pars petat pars vovens semper reddere debebit et redditio debiti castitatem perfectam et perpetuam impedit ¹.

dd) Votum ingrediendi religionem votorum sollemnium requirit ut in religione quam quis vovit intrare vota sollemnia de facto emittantur, ideo non est reservatum votum religionem monialium ingrediendi si in ea vota de facto emittantur solum simplicia ².

ee) Votum emissum ante decimum octavum annum, non fit reservatum completo anno duodevicesimo, quamvis eo tempore renovetur, nisi renovatio novae emissioni aequivaleat quod generatim non fit; ut sciatur enim utrum votum reservatum sit ad initium actus spectandum est ³.

ff) Vota publica etiam temporanea in aliqua religione iuris pontificii emissa, exceptis casibus in quibus ipso iure solvantur ⁴, reservantur semper S. Sedi, quod valet non solum de tribus votis substantialibus religiosis, sed etiam de quarto quandoque a S. Sede in Constitutionibus admissio; vota vero publica emissa in religione iuris dioecesani reservantur Ordinario loci, excepto voto castitatis perfectae absoluto et perpetuo ⁵.

Quod autem hic dicimus de dispensatione votorum publicorum quod scilicet reserventur Sanctae Sedi valet etiam de irritatione sive directa sive indirecta eorundem votorum ⁶.

gg) Ordinarius loci alique qui ordinaria gaudent dispensandi potestate possunt eandem delegare.

Iisdem Ordinariis agnoscitur potestas dispensandi etiam a votis reservatis si necessitas temporalis aut spiritualis urgeat et R. Pontifex statim adiri nequeat ⁷.

Immo docent plerique in hoc casu reservationem cessare, ideoque etiam illos qui vi privilegiorum potestate gaudent dispensandi, dispensare posse ⁸.

hh) Circumstantiae speciales voto reservato adiectae non sunt reser-

¹ Cfr. Reiffenstuel, *Ius canonicum universum*, IV. tit. 21 in *Append.* n. 559: excipit tamen ipse Reiff. cum aliis votum ab utraque parte emissum per modum mutui contractus seu reciprocae conventionis: cfr. ibidem n. 561, D'Annibale, *l. c.*, III, 210, nota 31. Verum ille contractus ex iustitia obligare non posse videtur quia implicaret contradictionem inter ius ad debitum quod oritur ex matrimonio et renuntiationem eiusdem iuris ex altero contractu, nisi forte dicatur per votum mutuo pacto firmatum non renuntiari iuri per matrimonium acquisito sed tantum iuris exercitio. Insuper etiam si hoc admittatur, manet tamen semper utrique coniugi potestas irritandi indirecte, et viro etiam forte directe votum alterius partis; ius enim publicum privatorum pactis mutari nequit: cfr. D'Annibale, *l. c.*, 203 et 210, nota 36.

² Vermeersch, *Epitome*, II, 640.

³ D'Annibale, *l. c.*, 210; *Ius pontificium*, II, (1922), pag. 108, sq.

⁴ Cfr. cc. 214, 633-636, 640, 648, 669.

⁵ Bastien, *Directoire canonique à l'usage des Congregations à vœux simples* ³, n. 146 et 198-199; paulo aliter theoretice Augustine, *l. c.*, VI, 305-306, practice autem fere idem ac Bastien.

⁶ Cfr. Reiffenstuel, *Theologia moralis*, tract. VI, dist. 3, n. 39 et sq.; Salmanticenses, *Cursus theologiae moralis*, XVII, c. III, 32 et 37-38; Ballerini-Palmieri, *Opus theol. moral.*, II, n. 102, pag. 480.

⁷ Cfr. c. 81; D'Annibale, *l. c.*, III, 210; Noldin, *l. c.*, 235.

⁸ D'Annibale, *l. c.*, III, 210, nota 35 cum S. Alphonso, *l. c.*, III, 258; quod valde practicum est ubi de voto castitatis perfectae et perpetuae agitur et dispensatio urgeat sive ad matrimonium contrahendum, sive ad petendum debitum, matrimonio contracto.

vatae, sed reservatur solummodo principale; ita, e. g., si voveris religionem ingredi strictiorem poteris a quolibet habente potestate dispensari *a strictiore* ¹.

898. — *d) De commutatione votorum.* - Opus voto non reservato promissum potest in melius vel in aequale bonum ab ipso vovente commutari; in minus vero bonum ab illo cui potestas est dispensandi ².

α) Commutatio voti est prioris voti in alteram obligationem translatio. Commutationis potestas continetur ut pars in toto in potestate dispensandi ³.

Differt a dispensatione commutatio in hoc quod obligatio voti cum alia obligatione commutatur, in dispensatione vero tota obligatio aufertur sine substitutione. In utraque tamen *voti* obligatio qua talis exstinguitur ⁴.

β) Codex permittit expresse commutationem voti in opus bonum etiam aequale arbitrio voventis ⁵; prohibet autem commutationem voti reservati. Haec autem prohibitio intellegitur a quibusdam de sola commutatione in opus aequale aut minus bonum ⁶.

γ) Bonum melius est quodvis opus quod voventi utilius est quam opus voto promissum; tale est generatim frequentia sacramentorum ⁷.

δ) Bonum aequale accipiendum est moraliter, arbitrio viri prudentis; nihil tamen obest quod opus sit alterius speciei ac illud voto promissum; quod non sit prorsus aequale, quia parum pro nihilo reputatur ⁸.

ε) Iusta causa requiritur ad validam et licitam commutationem in opus minus bonum, est enim aliqualis voti dispensatio, non tanta tamen quanta in simplici dispensatione quia commutatio non est simplex dispensatio ⁹; in commutatione in opus melius nulla causa requiritur; levis vero quae esse potest ipsa petitio seu voluntas voventis in commutatione in bonum aequale et solum, ad liceitatem ¹⁰.

ζ) Facultas quandoque concessa *commutandi dispensando* ita intellegenda est ut commutatio fieri possit in opus etiam minus bonum ita ut in ea contineatur aliqualis etiam dispensandi facultas; item facultas *dispensandi commutando* restringit aliquantulum potestatem dispensandi ¹¹.

η) Facultatem commutandi habent omnes qui possunt vota dispen-

¹ D'Annibale, III, 210, nota 34.

² C. 1314 et 1313.

³ D'Annibale, l. c., III, 207-209.

⁴ D'Annibale, l. c., III, 209.

⁵ Id ante Codicem non omnes admittebant; cfr. Reiffenstuel, l. c., III, 34, 43-45; D'Annibale, l. c., III, 209.

⁶ Vermeersch, *Epitome*, II, 645.

⁷ S. Alphonsus, l. c., III, 243; D'Annibale, l. c., III, 209, nota 19; Noldin, l. c., n. 237.

⁸ S. Alphonsus, l. c., III, 247; D'Annibale, l. c., III, 209; Noldin, l. c., 237.

⁹ Reiffenstuel, l. c., III, 34, n. 47; cfr. tamen S. Alphonsus, l. c., III, 245 et Augustine, l. c., VI, 308.

¹⁰ D'Annibale, l. c., III, 209; Vermeersch, l. c., II, 645; Santamaria, l. c., IV, 164.

¹¹ Vermeersch, *Epitome*, II, 654.

sare, etsi solum id possint potestate delegata, commutatio enim est dispensatio partialis ¹.

θ) Opus in quod votum commutatum fuit non est amplius reservatum, etsi reservatum fuerit votum ².

ι) Is cui votum commutatum fuit redire potest, at nunquam redire tenetur, ad obligationem pristinam ³. Etsi res in quam votum commutatum est impossibilis fiat, non teneris tamen ad pristinum votum redire, nisi res tua culpa impossibilis facta fuerit et tu per teipsum commutationem feceris ⁴.

κ) Qui potestate gaudet dispensandi aut commutandi vota, ea etiam secum ipse uti potest ⁵.

λ) Commutari possunt vota quae possunt dispensari; excluduntur vota in favorem tertii eodem prorsus modo quo excluduntur a dispensatione.

899. — 3° *De suspensione votorum vi professionis religiosae.* - Vota ante professionem religiosam emissa suspenduntur, donec vovens in religione permanserit ⁶.

Hoc quidem per se evenit de iure Codicis in emissione cuiusvis professionis religiosae etiam temporaneae; nihil autem impedire videtur quo minus vel ipse vovens, saltem si professionem emittat perpetuam, facultate utens commutandi a c. 1314 sibi concessa, omnia alia vota commutet et ita perpetuo exstinguat, aut saltem talem commutationem et perpetuam extinctionem obtineat ⁷.

CAPUT II.

De iureiurando.

900. — Alter actus specialis cultus divini est iusiurandum quo speciatim Deus colitur publica professione fidei in eius scientiam et veracitatem et insuper, sicut in voto, invocato nomine eius, promissioni simplici additur nova obligatio ex virtute religionis ⁸.

I. Praenotiones. - 1° *Notio.* - Iusiurandum est invocatio nominis divini in testem veritatis ⁹.

¹ S. Alphonsus, l. c., III, 246.

² D'Annibale, l. c., III, 209, 21; S. Alphonsus, l. c., III, 260.

³ S. Alphonsus, l. c., III, 248; D'Annibale, l. c., III, 209; Vermeersch, l. c., II, n. 645.

⁴ S. Alphonsus, l. c., III, 249; Noldin, l. c., 238; cfr. tamen D'Annibale, l. c., III, 201, nota 4.

⁵ S. Alphonsus, l. c., III, 249.

⁶ C. 1315.

⁷ Vermeersch, l. c., II, 646; et ita ius novum cum vetere quantum fieri potest concordatur: cfr. D'Annibale, l. c., III, 201, nota 4; de iure ante Codicem admittebatur, iuxta probabiliorem sententiam, extinctionem praecedentium votorum professione sollemni ipso iure fieri, licet profitens intentionem ea commutandi non habuisset: cfr. Piat, l. c., I, pag. 167-168.

⁸ Cfr. S. Alphonsus, *Theologia moralis*, III, 173; D'Annibale, l. c., II, 25.

⁹ C. 1316, § 1.

Invocatio ista verbis, signis, aut verbis simul et signis fieri potest. Signa sunt: compositio digitorum in modum crucis, tactus evangeliorum etc.; verba esse possunt *invocatoria*, e. g., *Testis sit mihi Deus; sic me Deus adiuvet et haec sancta Evangelia*; aut *exsecutoria*: *Haec faciat mihi Deus et haec addat* etc. ¹.

Nulla tamen determinata formula necessaria est ad iuramentum habendum; sufficit ut quoquo modo invocatio nominis Dei habeatur.

Quia autem iusiurandum est *invocatio nominis Dei* testis *veritatis*, iuramentum nullius est valoris si is a quo emittitur atheus sit, aut idololatra aut pantheista ².

Iuramentum est invocatio nominis Dei; qua invocatione ei cultus laetriae praestatur; si loco nominis Dei in testem daemonium vocetur, blasphemia committitur ³.

Deum invocare et proinde iusiurandum emittere quis potest etiam per alium ⁴; quod tamen iusiurandum canones exigunt vel admittunt, per procuratorem praestari valide nequit ⁵.

Differt iusiurandum a voto quia votum dicit promissionem Deo factam, iusiurandum vero invocationem Dei; et etiam in natura obligationis quae nascitur ex utroque. Quandoque tamen cum iureiurando promissorio coniungitur votum quod tunc fit cum Deus non solum invocatur ut testis, sed insuper eidem principaliter fit promissio ⁶.

²⁰ *Divisio*. - a) Iusiurandum est *assertorium* si Deus simpliciter invocatur ut testis assertionis aut negationis a iurante emissae; *promissorium* est iusiurandum quod promissioni, contractui aut pacto ad confirmationem adiicitur, seu Deus testis propriae promissionis et eius executionis ab ipso promittente faciendae invocatur ⁷.

In utroque iureiurando Deus invocatur ut testis assertionis a iurante emissae, quod scilicet illa assertio affirmativa aut negativa aut promissoria conveniat cum mente aut intentione iurantis et hoc sensu etiam promissorium est aliquo modo assertorium, sed praeterea in promissorio Deus invocatur qua testis executionis futurae, et sicut in voto, simplici promissioni adiicitur obligatio ex religione ⁸.

¹ Cfr. varias formulas apud S. Alphonsum, *l. c.*, III, 134-138; D'Annibale, *l. c.*, II, 23 in notis; Noldin, *De praeceptis* ¹⁶, 243.

² Cfr. D'Annibale, *l. c.*, II, 23; Noldin, *l. c.*, 239, b.

³ S. C. S. Offic. 20 Iunii 1866 in *Collectanea*, S. C. Prop. Fid., n. 1293 ad 37; D'Annibale, *l. c.*, II, 23.

⁴ Noldin, *l. c.*, 240, nota.

⁵ Cc. 1316, § 2; 1407.

⁶ Cfr. Suarez, *De virtute et statu religionis*, tract. IV, lib. II, cap. II-III, ubi plura explicantur de hac differentia.

⁷ Cfr. Ferraris, *Bibliotheca*, v. *Iuramentum*, I, 2-4; Wernz, *l. c.*, III, 569; D'Annibale, II, 25, definit iusiurandum promissorium quo iurans promittit, sive Deo, sive SS., sive homini, se daturum, facturum aliquid.

⁸ Cfr. D'Annibale, *l. c.*, II, 25; Vermeersch, *Theologiae moralis*..., II, 194 ubi tres opiniones a D'Annibale relatas concordare tentat. Cfr. etiam Reiffenstuel, *Ius canonicum universum*, II, 24, 6.

b) Aliae divisiones iurisiurandi sunt: invocatorium, execratorium, simplex et sollemne, reale, verbale et mixtum, quae minoris sunt momenti ¹.

Hic quaedam solummodo generalia innuamus et dein quaedam specialia de iureiurando promissorio. De iureiurando iudiciali libro quarto agendum est.

3° *De honestate iurisiurandi.* - De fide est iusiurandum debitis ornatum conditionibus honestum esse ².

Id ex ipsa iurisiurandi notione eruitur; est enim iusiurandum actus cultus patriae quo publice profiteamur Dei scientiam, veracitatem et fidelitatem.

901. — II. De qualitatibus validi et liciti iurisiurandi. - 1° *De necessariis ad validitatem cuiusvis iurisiurandi.* - Ad validitatem cuiuslibet iurisiurandi requiritur ante omnia in iurante intentio iurandi seu Deum in testem suae assertionis aut assertionis simul et constantiae invocandi ³, dein etiam formula iuratoria quae factis aut verbis constare potest, quaeque varia est pro locorum et temporum adiunctis et circumstantiis ⁴.

2° *Conditiones requisitae ad licitum iusiurandum.* - Iusiurandum licite praestari nequit nisi in veritate, in iudicio et in iustitia ⁵.

a) *Veritas* in iureiurando assertorio requirit ut assertio seu negatio iuramento firmata veritati obiectivae nitatur aut saltem veritati subiectivae. Ad veritatem autem subiectivam requiritur et sufficit ut iurans extra iudicium seu tribunal de sua assertione aut negatione moralem certitudinem habeat quae ex aliorum fide dignorum testimonio haberi etiam potest; si autem agatur de iureiurando in tribunali ferendo, requiritur ut iurans absolutam et quidem ex propria scientia, non ex aliorum testimonio certitudinem habeat ⁶.

¹ Cfr. Reiffenstuel, *Ius canonicum universum*, II, 24, 4 et sqs.

² Ita Noldin, *l. c.*, 240; cfr. Denzinger-Bannwart, *l. c.*, n. 487, 662, 1575; Vermeersch, *Theologiae moralis...*, II, 193; Augustine, *l. c.*, VI, 310; Reiffenstuel, *l. c.*, II, 24, 22 et sqs.

³ Recte notant Vermeersch, *Theologiae moralis...*, II, 192, et S. Alphonsus, *l. c.*, III, 150, personas rudes interdum non iurare, etiam cum se iurare putant, ex defectu scientiae, quia nempe non noverunt iusiurandum esse invocationem Dei in testem, putantes iurisiurandi essentiam in ritu aliquo externo sollemniori, qui accidentaliter prorsus est, consistere.

⁴ Cfr. Noldin, *l. c.*, 242-243.

⁵ C. 1316, § 1; Ieremias, IV, 2; Denzinger-Bannwart, *l. c.*, n. 425, in professione fidel Waldensibus praescripta; Reiffenstuel, *l. c.*, II, 24, 24 et sqs.

⁶ Cfr. D'Annibale, *l. c.*, II, 26, nota 22; Noldin, *l. c.*, 244. Nihil tamen ob stare videtur quo minus etiam in tribunali iurans testetur de cognitis ex scientia aliena, dummodo tamen fontem scientiae simul assignet.

Id tamen valet solum de casu quo iurans suam assertionem modo certo et absoluto proponat, itemque de negatione; si enim iurans sive in iudicio sive extra assertionem aut negationem ut dubiam, ut ab aliis auditam etc. proponat, tunc sufficit ut hae assertiones verae sint, licet in se res de qua testatur aliter se habeat; veritas enim in casu ex hoc iam habetur, nempe assertio aut negatio respondent menti iurantis.

In promissorio autem iureiurando *veritas* requirit ut assertio intentioni iurantis respondeat; id autem verificatur cum iurans habet de praesenti intentionem sese obligandi et suo tempore obligationem implendi; alterutrum si desit iuriurando promissorio deest veritas ¹.

Iurans sine veritate periurus vocatur; periurium autem grave delictum est contra religionem ².

b) *Iudicium* in iureiurando tunc haberi dicitur cum iurans iusiurandum emittit nec *temere*, nec *leviter*; *temere* autem emitti dicitur iusiurandum cum iurans in iureiurando promissorio praevidet se implere non posse quod se impleturum promittit ³; *leviter* e contra emissum dicitur iusiurandum quod quis sine iusta causa, ex levitate emisit.

Leviter iurare, idest sine iusta causa generatim auctores leve habent ⁴; non excusant tamen a gravi leviter ex consuetudine iurantem quia nunquam in tali consuetudine deest peierandi periculum ⁵.

c) *Iustitia* in iureiurando exigit ut quod iuratur res sit iusta et honesta; deest proinde iustitia in iureiurando assertorio si te iactas iureiurando de fornicatione commissa, aut iureiurando calumniam vel detractionem confirmes; in promissorio si iureiurando promittas te facturum, praestiturum, donaturum quae facere, praestare, donare licite non possis.

Defectus iustitiae in iureiurando assertorio generatim leve est, nisi forte iureiurando utaris ad ipsum peccatum faciendum, e. g. ad firmandam calumniam ⁶; in iureiurando vero promissorio grave habetur si res quae iureiurando promittitur graviter mala sit, leve si sit leviter mala ⁷.

¹ D'Annibale, *l. c.*, II, 26, nota 22; Noldin, *l. c.*, 244.

² Cfr. c. 2323.

³ Ita D'Annibale, *l. c.*, II, 26; alii tamen hunc casum referunt ad defectum *veritatis*; cfr. S. Alphonsus, *l. c.*, III, 172; Noldin, *l. c.*, 244.

⁴ D'Annibale, *l. c.*, II, 26; S. Alphonsus, *l. c.*, III, 145; Ferraris, *l. c.*, v. *Iuramentum*, I, 11; Vermeersch, *Theologiae moralis*, II, 193, b.

⁵ Cfr. S. Alphonsus, *l. c.*, III, 145; D'Annibale, *l. c.*, II, 26, nota 29; Ferraris, *l. c.*, v. *Iuramentum*, I, n. 11.

⁶ S. Alphonsus, *l. c.*, III, 146; cfr. tamen D'Annibale, *l. c.*, 26, nota 24.

⁷ Cfr. S. Alphonsus, *l. c.*, 146; Ferraris, *l. c.*, v. *Iuramentum*, I, 12; D'Annibale, *l. c.*, II, 26; cfr. tamen in Ferraris ibidem, notam *Theologi Romani*, in margine, et in D'Annibale, ibidem, nota 25; ubi docetur grave esse rem etiam leviter malam iureiurando promittere, quia id Deo magnam iniuriam infert.

902. — III. De obligatione iurisiurandi promissorii. - 1° *De natura obligationis*. - Qui libere iurat se aliquid facturum, peculiari religionis obligatione tenetur implendi quod iureiurando firmavit ¹.

Agitur de obligatione mere personali quae ad heredes nunquam transit, quod valet etiam de casu quo quis pro suis heredibus etiam iuraverit; heredes tamen teneri possunt ad rem ipsam faciendam aut praestandam at non ex iureiurando, nec ex virtute religionis, sed solum vi alterius pacti ².

Obligatio autem personalis ex virtute religionis suam vim obtinet praecipue in casu quo quis iureiurando privato bono aut favori renuntiat lege sibi concesso, quoties id non vergat in dispendium salutis aeternae ³.

Obligatio autem gravis vel levis erit pro ratione materiae ⁴.

Dispendium salutis aeternae habetur semper quoties iusiurandum adicitur actui directe vergenti in damnum aliorum ⁵, aut in praeiudicium boni publici vel salutis aeternae non solum propriae personae iurantis, sed etiam aliorum, et proinde talis actus nullam ex adiecto iureiurando firmitatem consequitur et in casu iusiurandum nullam obligationem parit ⁶.

Generatim considerari potest etiam ut dispendium continens salutis aeternae promissio iureiurando firmata, non solum si sit de re in seipsa mala, sed etiam de re inutili, indifferente aut maioris boni impeditiva, nisi tamen in hoc ultimo casu promissio in seipsa non mala facta sit determinatis personis acceptantibus in eorum favorem ⁷.

In quolibet iureiurando promissorio duae considerari possunt obligationes ⁸, obligatio iustitiae aut fidelitatis, ex promissione aut contractu cui iusiurandum adiectum est, orta, si persona cui facta est promissio aut cum qua factus est contractus persona sit a Deo distincta atque acceptaverit, et deinde obligatio ex virtute religionis ex iureiurando qua tali orta. De hac tantummodo sollicitus est Codex hoc loco; iusiurandum enim per se et natura sua solam obligationem religionis importat ⁹.

De altera obligatione ex promissione qua tali proveniente iudicium ferendum est ex iure vigente civili ¹⁰; utrum ex iustitia an ex fidelitate obliget,

¹ C. 1317, § 1.

² Cfr. Ferraris, *Bibliotheca*, v. *Iuramentum*, III, 20 sq.

³ C. 1317, § 3.

⁴ Cfr. Noldin, *l. c.*, 246; Vermeersch, *Theologiae moralis...*, II, 204; Santamaria, *l. c.*, IV, 169.

⁵ Non est irritum iusiurandum quod emiseric contra primum iusiurandum quo promissisti te non amplius iuraturum: dummodo secundum iusiurandum non sit de eadem materia ac primum unde nullum est iusiurandum quo promittis Titio quod iam antea iureiurando promiseras Caio. S. Alphonsus, *l. c.*, III, 179; D'Annibale, *l. c.*, II, 429, nota 13; Suarez, *De virtute et statu religionis*, tract. IV, lib. II, cap. XIX.

⁶ Cc. 1318, § 2 et 1317, § 1 et 3; Reiffenstuel, *l. c.*, II, 24, 77 et sqs. et 112 et sqs. ubi plura.

⁷ S. Alphonsus, *l. c.*, III, 176-177; Vermeersch, *Theologiae moralis...*, II, 197 et 201; D'Annibale, *l. c.*, II, 127, nota 4; Noldin, *l. c.*, 246, 3, b.

⁸ Cfr. S. Alphonsus, *l. c.*, III, 172; D'Annibale, *l. c.*, II, 427, nota 1.

⁹ D'Annibale, *l. c.*, II, 429, nota 10; Noldin in iuramento promissorio simplici unicam obligationem agnoscit; Noldin, *l. c.*, 246.

¹⁰ Cfr. c. 1529.

utrum sub gravi an sub levi et in quibus casibus; quas formalitates requirat ad valorem etc. ¹.

Iusiurandum promissorium sequitur naturam et conditiones actus cui adiicitur ².

Hinc fit quod si actus cui adiicitur est iure civili invalidus, non ideo revalidatur quia iureiurando firmatur. Attamen si partes vel pars quae iusiurandum emisit intenderit se obligari ex virtute religionis, obligata remanebit nonobstante invaliditate contractus seu actus, dummodo agatur de bono privato cui pars valide potuerit renuntiare et non habeatur dispendium salutis aeternae ³. Obligatio autem ista erit in casu solummodo obligatio ex virtute religionis ⁴. Et ita affirmare possumus cum antiquis iusiurandum promissorium confirmare *indirecte* contractus irritos, quo scilicet affirmatur contractus in se irritos remanere, contrahentem vero qui iusiurandum promissorium emisit ad contractus teneri servandos ⁵.

Si contractus vel actus ex iure vel recepta consuetudine vel ex agentis intentione conditionem aliquam tacite includat, eandem conditionem tenendum est inesse iuriurando promissorio circa illum actum, nisi agens contrarium intendat, quia iusiurandum promissorium sequitur naturam actus cui adiicitur ⁶.

Item quia iusiurandum naturam habet alteri contractui accessoriam, si addatur contractui rescindibili non reddit irrescindibilem, item iusiurandum non revocandi testamentum non reddit revera irrevocabile, sed solum illicitam reddere potest revocationem ⁷.

Ex eodem principio quod iusiurandum promissorium sequi debeat naturam actus cui adiectum est ⁸ deducunt auctores iusiurandum de servandis statutis alicuius collegii, congregationis etc. non extendi nisi ad statuta edita tempore emissi iurisiurandi, obligationem ex iureiurando ortam intelligendam esse sub gravi aut sub levi, aut tantum ad poenam vel sub consilio prout statutum ipsum obligat, itemque obligationem non extendi ad ea statuta quae consuetudine aut legitima dispensatione non sint in viridi observantia ⁹.

Iusiurandum quo quis privato bono aut favori renuntiat lege sibi concessa, servandum est quoties non vergit in dispendium salutis aeternae ¹⁰. Id

¹ Cfr. tamen utiliter Lessium, *De iustitia et iure*, lib. II, cap. XVIII.

² C. 1318, § 1.

³ Co. 1317, § 3 et 1318, § 2.

⁴ C. 1317, § 1; Suarez, *De virtute et statu religionis*, tract. IV, libr. II, cap. XXIX, n. 22 et sqs.

⁵ Cfr. de hac re utiliter Suarez, *De virtute et statu religionis*, tract. IV, lib. II, cap. XXVIII-XXIX; Reiffenstuel, *l. c.*, II, 24, 77 sqs. et 112 et sqs.; Lessium, *De iustitia et iure*, lib. II, cap. XVII, n. 55 et sqs.; D'Annibale, *l. c.*, II, 429, nota 15; Vermeersch, *Theologiae moralis...*, II, 195.

⁶ C. 1318, § 1; Lessium, *l. c.*, I, II, c. 17, n. 52-54, et ibidem c. 42, n. 22 ubi plura exempla afferuntur.

⁷ Cfr. Noldin, *l. c.*, 247, 5, nota.

⁸ C. 1318, § 1.

⁹ Cfr. S. Alphonsus, *l. c.*, III, 181; Vermeersch, *Theologiae moralis...*, II, 202.

¹⁰ C. 1317, § 2.

valet dummodo dolus aut metus in iureiurando non intervenerint, et dummodo de favore agatur cui quis renuntiare potest; qui vero favores ad bonum commune alicui lege agnoscuntur, his nec iureiurando renuntiare aliquis potest, e. g. privilegia religiosorum, iura minorum etc. ¹.

903. — 2° *De errore, dolo, vi et metu in iureiurando promissorio.*

- a) Iusiurandum dolo aut errore extortum quae sint circa substantialia, aut circa circumstantias magni momenti, quorum praevia cognitio iusiurandum impedivisset, valore destituitur et nullam parit obligationem ².

b) Iusiurandum per vim aut metum gravem extortum valet, sed a Superiore ecclesiastico relaxari potest ³.

Codex hic de iureiurando in genere loquitur, at regula ista intellegenda est, saltem praecipue de iureiurando promissorio, ex quo generatim obligatio in futurum executioni mandanda oritur. Id iam iure decretalium statutum erat; causam autem cur aliter ac alios contractus iusiurandum non irritetur metu etiam gravissimo extortum ⁴ assignat Alexander III, quia scilicet S. Sedes noluit alicui dare materiam veniendi contra iusiurandum, ne auctrix ipsa videretur esse periurii ⁵.

Igitur vi huius c. 1317, § 2 iusiurandum metu gravi extortum valet, donec relaxetur dummodo non vergat in dispendium animae ⁶; id tamen intellegendum est solum de casu quo iurans intentionem revera habuerit iurandi, et se ex iureiurando obligandi; si enim solam externam formam iurandi emisit, sine intentione iurandi aut se iureiurando obligandi, ipsum iusiurandum ex se irritum est et nulla relaxatione opus est ⁷.

Insuper, licet generatim nefas sit iusiurandum emittere fecte, idest, sine animo iurandi aut sese obligandi ⁸ aut non implendi, concedunt tamen aliqui auctores in hoc casu si de vi aut metu gravissimo agatur iusiurandum fecte emitti posse ⁹.

Quinimmo conveniunt doctores obligationem iustitiae nunquam oriri posse ex iureiurando iniuste extorto et rem vi huius iurisiurandi datam aut extortam posse semper repeti a donatore aut etiam occulte compensari ¹⁰.

¹ Cfr. Vermeersch, *Theologiae moralis...*, II, 198; Reiffenstuel, *l. c.*, 24, 121 et sqs.

² Co. 103, § 2 et 104; 1317, § 3; S. Alphonsus, *l. c.*, III, 175; Vermeersch, *Theologiae moralis...*, II, 196.

³ C. 1317, § 2.

⁴ Licet Codex hoc loco de vi aut metu gravi loquatur, putamus tamen vim ad metum gravem vel gravissimum referri, non vero agi de vi absoluta extrinseca cui resisti non possit quaeque actum infectum faceret; cfr. c. 103, § 1. C. 7, X, 2, 24 loquitur de metu gravissimo nec vim memorat; vis est causa metus.

⁵ Cfr. c. 8, X, 2, 24 et c. 15, X, 2, 24.

⁶ Cfr. c. 1317, § 3 et 1318, § 2.

⁷ Cfr. S. Alphonsus, *l. c.*, III, 172.

⁸ Proposit. 25 ab Innoc. XI damn. Denzinger-Bannwart, *l. c.*, 1175.

⁹ Cfr. Vermeersch, *Theologiae moralis...*, II, 172; S. Alphonsus, *l. c.*, III, 172 hanc quaestionem ita concludit: « Si quis iniuste cogatur, puta a latrone, ad aliquid promittendum cum iuramento, potest licite intendere non velle implere promissum, si relaxationem iuramenti obtinuerit »; cfr. etiam ibidem, n. 174.

¹⁰ Ita Augustine, *l. c.*, VI, 313; Noldin, *l. c.*, 246, 4.

904. — IV. De cessatione iurisiurandi promissorii. - Iusiurandum sicut votum duobus modis cessare potest: cessatione obligationis ab intrinseco ex ipsa rei natura producta et cessatione ab extrinseco.

1° *De cessatione ab intrinseco.* - Obligatio iureiurando promissorio inducta desinit:

a) Si remittatur ab eo in cuius commodum iusiurandum emissum fuerat ¹.

Id valet tantummodo de iureiurando facto in favorem tertii atque ab eo acceptato; in quo obligatio religionis consideratur ut quid accessorium et secundarium quod desinit desinente principali obligatione ex iustitia ².

b) Si res iurata substantialiter mutetur, aut, mutatis adiunctis, fiat sive mala sive omnino indifferens, aut denique maius bonum impediat ³.

Ea ad hunc effectum considerari potest substantialis mutatio quae, si a principio nota fuisset, iusiurandum impedivisset ⁴; e. g., si post iurata sponsalia sponsa oculum amittat; vel sponsus domicilium mutet etc. ⁵.

c) Deficiente causa finali aut conditione sub qua forte iusiurandum datum sit ⁶.

Exempla: Si eleemosynam promiseris ad subveniendum Caio pauperi, qui postea dives fit; si peregrinationem iuraveris si pater tuus a morbo convalesceret qui e contra mortuus est ⁷.

905. — 2° De cessatione ab extrinseco. - Obligatio iurisiurandi promissorii desinit etiam cessatione ab extrinseco quae fit irritatione directa vel indirecta, dispensatione et commutatione.

Qui irritare, dispensare, commutare possunt votum, eandem potestatem eademque exercendam ratione habent circa iusiurandum promissorium; sed si iurisiurandi dispensatio vergat in praecudium aliorum qui obligationem remittere recusent, una Apostolica Sedes potest iusiurandum dispensare propter necessitatem aut utilitatem Ecclesiae ⁸.

Notandum tamen aliter ac de votis vidimus, nullum iuramentum reservatum esse, nisi quod est in favorem tertii ab eo acceptatum; ex quo

¹ C. 1319, n. 1.

² D'Annibale, *l. c.*, II, 431, nota 31; cfr. etiam Blat, *l. c.*, 192, pag. 232.

³ C. 1319, n. 2.

⁴ Cfr. S. Alphonsus, *l. c.*, III, 187.

⁵ D'Annibale, *l. c.*, II, 431, nota 33; Augustine, *l. c.*, VI, 315; quod valet etiam de mutatione quae in iurante acciderit, e. g. si ex executione promissionis damnum in vita timere debeat etc.

⁶ C. 1319, n. 3.

⁷ S. Alphonsus, *l. c.*, III, 188.

⁸ Co. 1319, n. 4 et 1320.

sequitur ipsum iuramentum castitatis perfectae et perpetuae servandae a quolibet qui potestate gaudeat in vota non reservata dispensari posse ¹.

Codex indistincte docet eum qui potest dispensare vota posse etiam dispensare iuramenta; nulla proinde facienda est distinctio inter potestatem ordinariam et delegatam ².

Indirecte relaxare iusiurandum ratione materiae, supplendo vicem eius cui iuratum est, et qui remittere debeat et nolit, potest pertinere etiam ad iudicem laicum ³.

906. — V. De interpretatione iurisiurandi. - Iusiurandum stricte interpretandum est secundum ius et secundum intentionem iurantis, aut, si hic dolo agat, secundum intentionem illius cui iuratur ⁴.

Stricta interpretatio minimam, secundum ius, idest attento sensu iuridico verborum quibus iusiurandum emissum fuit, obligationem in iurante importat; nemo enim praesumitur se velle obligari ad ea quae non expresse declaravit, cum homo naturaliter libertatem a lege appetat. Igitur si clericus obedientiam promittat ecclesiae determinatae eiusque Episcopo non censetur per hoc iusiurandum obedire debere universo clero sed summum Capitulo Cathedrali, principaliter autem Episcopo ⁵; qui iuravit ordinem iudicalem in causa agenda se secuturum, non tenetur ordinem ordinarium sequi in casibus in quibus ius illum ordinem praetermitti concedit ⁶.

Interpretatio facienda est iuxta intentionem iurantis; intentio autem ea praesumitur fuisse, quae verba indicat, nec ad casus inusitados extendenda est, e. g. si iuraveris stare mandato alicuius, non teneris mandato stare si is tibi mandet separationem ab uxore, aut filiorum abiectionem, quia mandatum illicitum ⁷.

Prior tamen regula de interpretatione iuxta iurantis verba et intentionem valet solummodo si iurans bona fide procedat; si autem is in iureiurando verbis callidis et dolosis ad decipiendum eum cui iuratur usus fuerit, tunc iusiurandum interpretationem accipit iuxta intentionem eius cui iuratum est. Intentio autem eius cui iuratum est etiam in hoc casu non aliunde sumenda est quam ex sano intellectu verborum quibus iurans in iureiurando usus est ⁸.

In foro tamen interno obligatio iurisiurandi nunquam limites intentionis iurantis praetergreditur; qui tamen si dolo aut fraude eum cui iuravit deceperit, ex iustitia damna reparare tenebitur ⁹.

¹ Cfr. S. Alphonsus, *l. c.*, III, 259; D'Annibale, *l. c.*, III, 211, nota 38, cfr. tamen etiam D'Annibale, II, 427, nota 1; Ferraris, *Bibliotheca*, v. *Iuramentum*, III, 26 sq. et 33 sq.

² Id iam ante Codicem ut verius admittebant non sine haesitatione tamen; cfr. D'Annibale, *l. c.*, III, 211.

³ Cfr. Ferraris, *l. c.*, v. *Iuramentum*, III, 35.

⁴ C. 1321.

⁵ C. 19, X, 5, 40.

⁶ C. 21, X, 2, 24; cfr. Ferraris, *l. c.*, v. *Iuramentum*, *Additiones Cassinenses*, 41-42.

⁷ C. 23, X, 2, 24; cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, II, 24, 45.

⁸ S. Thomas, 2-2, qu. 89, art. 7, ad 4; cfr. Ferraris, *l. c.*, v. *Iuramentum*, III, 3 et ibidem *Additiones Cassinenses*, 54.

⁹ Ferraris, *l. c.*, *Additiones Cassinenses*, n. 39; Vermeersch, *Theologiae moralis...*, II, 202.

Relate ad regulas interpretationis iurisiurandi promissorii animadvertunt auctores aliquas in huiusmodi iureiurando semper contineri resolutorias condiciones quae valde ad obligationem ipsius iurisiurandi definiendam utiles sunt; tales condiciones implicite ibi contentae sunt: *Si potero*; ad impossibile enim sive de impossibilitate physica sive de impossibilitate morali agitur, nemo obligari potest; *salvo iure et auctoritate Superioris*, nemo enim propria voluntate a Superioris auctoritate se subtrahere potest; *nisi is in cuius favorem iuro, sponte remittat*, quilibet enim iuri suo renunciare potest; *si res in eodem statu permanserint*, quod intellegi debet de mutatione notabili ut supra diximus; *si et altera pars fidem servaverit*, quod valet de iureiurando pacto bilaterali adiecto ¹.

¹ De quibus cfr. Ferraris, *l. c.*, v. *Iuramentum*, III, n. 5 sq.; Reiffenstuel, *l. c.*, II, 24, 51 et sqs.

PARS IV.

DE MAGISTERIO ECCLESIASTICO

907. — Hierarchia seu universa potestas a Deo Ecclesiae tradita, dividitur in hierarchiam ordinis et hierarchiam iurisdictionis. Hierarchia autem iurisdictionis dividi potest in iurisdictionem seu imperium proprie dictum et in magisterium, quod proinde non est tertia aliqua potestas hierarchiae ordinis et iurisdictionis coordinata, sed ad potestatem iurisdictionis pertinet; Ecclesia enim etiam in docendo et in veritatibus revelatis fidelibus exponendis vero imperio utitur et quasi auctoritatem habens docet ¹.

I. De potestate magisterii a Chr. Ecclesiae concredita. - 1° Christus Dominus fidei depositum Ecclesiae concredidit, ut ipsa, Spiritu Sancto iugiter assistente, doctrinam revelatam sancte custodiret et fideliter exponeret ².

Fidei depositum sunt omnes veritates a Deo revelatae quae S. Scriptura et divina traditione continentur. Ipsum, post mortem Apostolorum et Evangelistarum quibus cyclus revelationis divinae clausus est ³, augmenti aut diminutionis obiectivae incapax est; vocatur autem *depositum* quia a Christo in manu Ecclesiae consignatum ⁴; per hoc autem Ecclesiae a Christo officium commissum est depositarii, idest officium rem depositatam seu doctrinam revelatam custodiendi non solum, sed et praeterea eandem doctrinam fideliter exponendi quo fit ut quae obiective una est nec augmenti nec diminutionis capax, subiective vel sollemni iudicio vel ordinario et universali magisterio evolvatur ⁵.

Ad haec autem officia rite explenda Christus Ecclesiae suae subvenit speciali Spiritus Sancti assistentia, qua Ecclesia infallibilis evasit in rebus ad fidem et mores spectantibus.

2° Ecclesiae, independenter a qualibet civili potestate, ius est et officium gentes omnes evangelicam doctrinam docendi: hanc vero rite ediscere veramque Dei Ecclesiam amplecti omnes divina lege tenentur ⁶.

¹ Ita Wernz, *Ius decretalium*, II¹, n. 3, etc. contra alios e. g., Haring, *Grundzüge des katholischen Kirchenrechts* ², (1924), pag. 40.

² C. 1322, § 1.

³ Cfr. Decret. « *Lamentabili* », prop. 21; Denzinger-Bannwart, l. c., 2021.

⁴ Cfr. Wernz, l. c., III, 258.

⁵ Cfr. c. 1323, § 1.

⁶ C. 1322, § 2.

Ius hoc et officium praedicandi populis doctrinam revelatam Ecclesiae competit ex iure divino seu ex expressa Christi voluntate ¹, nec solum in nationibus christianis, sed etiam et praesertim in nationibus infidelibus, estque potestas et officium vere iuridicum ².

Obligatio vero amplectendi veram religionem pro iis qui adhuc extra Ecclesiam sunt, quia baptisma non receperunt, non est obligatio *iuridica* sensu stricto, sed solum obligatio *ethica* ³; qua talis autem omnes omnino homines, idest, personas usu rationis actu pollentes, licet sub aliorum potestate constitutas gravissime obligat.

Iuri praedicandi revelatam doctrinam Ecclesia renuntiare nequit, quin eo ipso exsistere cesset ⁴.

908. — II. De expositione authentica doctrinae revelatae. - 1° *De positiva definitione doctrinae revelatae.* - Fide divina et catholica ea omnia credenda sunt quae verbo Dei scripto vel tradito continentur et ab Ecclesia sive sollemni iudicio sive ordinario et universali magisterio tanquam divinitus revelata credenda proponuntur.

Sollemne huiusmodi iudicium pronuntiare proprium est tum Oecumenici Concilii tum Romani Pontificis ex cathedra loquentis.

Declarata seu definita dogmatice res nulla intellegitur, nisi id manifeste constiterit ⁵.

Hoc canone varii tractatus theologiae generalis continentur, nempe tractatus *De divina traditione*, de *S. Scriptura*, de *Ecclesia Christi* et *praesertim de eius magisterio*, de *Romano Pontifice atque eius infallibilitate* ⁶.

Nos hic quaedam tantum innuamus ad canonis intelligentiam: ad hoc autem necessariam putamus distinctionem fidei *divinae*, fidei *catholicae* et fidei *ecclesiasticae*.

a) Fide divina. - Credere debemus ea omnia quae interna propria persuasione, quae variis argumentis acquiri potest, scimus a Deo esse revelata; Deo enim revelanti, dum certo de revelatione divina constat, fidem detrectare grave delictum est.

Ita fide divina credendae sunt non solum quas quis certo cognoscit in divina traditione aut sacra Scriptura contineri veritates, licet ab Ecclesia explicite nondum propositae, sed etiam veritates quas quis certo scit sibi a Deo revelatas esse; licet ab Ecclesia ut revelatae non sint propositae ⁷.

¹ S. Matth. XXVIII, 19; S. Marc. XVI, 15.

² Cfr. Matthaeum Conte a Coronata, *Ius publicum ecclesiasticum*, n. 94.

³ Cfr. c. 1351.

⁴ Augustine, *l. c.*, VI, 321.

⁵ C. 1323, § 1-3.

⁶ Haec omnia cfr. apud *theologos*: Hurter, *Theologia generalis* ¹¹; Wilmers, *De Christi Ecclesia*, lib. IV.

⁷ Noldin, *De praeceptis* ¹¹, n. 32*, pag. 35; Hurter, *Theologia generalis* ¹¹, n. 500, 1.

Fidem detrectans veritati revelatae ab Ecclesia non propositae ut tali, peccat quidem et graviter contra reverentiam Deo debitam, non est tamen haereticus quoadusque explicita propositio doctrinae ex parte Ecclesiae non accesserit.

b) *Fide catholica* - seu, ut habet Codex, *fide divina et catholica* ¹ credere debemus ea quae a Deo revelata sunt et simul nobis ab Ecclesia sive sollemni iudicio R. Pontificis, Concilii Oecumenici, sive ordinario et universali Episcoporum per orbem dispersorum magisterio credenda obligatorio modo proponuntur.

Modus quippe proponendi veritates divinitus revelatas cum obligatione in fidelibus singulis eas fide divina credendi sub poena exclusionis a coetu fidelium seu incidendi in haeresim, duplex est, ordinarius et extraordinarius. Modus ordinarius constituitur ab universali magisterio Episcoporum per orbem dispersorum, coniunctorum tamen cum R. Pontifice Ecclesiae universae capite et Primate: Episcopi enim, licet singuli et in Conciliis particularibus congregati infallibilitate non polleant in docendo, fidelium tamen suis curis commissorum, sub auctoritate R. Pontificis, veri doctores seu magistri sunt ², et quidem ex iure divino quia a Spiritu Sancto positi sunt ad regendas ecclesias sibi commissas. Omnes autem Episcopi simul sumpti Ecclesiam *docentem*, quae activa infallibilitate gaudet in rebus ad fidem et mores spectantibus, constituunt, dum fideles eorum doctrinam sectantes infallibilitate gaudent *passiva* et Ecclesiam *discentem* constituunt ³.

Medium vero extraordinarium ⁴ proponendi veritates fide catholica credendas est sollemne iudicium sive Romani Pontificis *ex cathedra* loquentis sive Concilii Oecumenici, praeside Romano Pontifice.

Utrum Romanus Pontifex ex cathedra loquens subiectum infallibilitatis distinctum sit a Concilio Oecumenico, quaestio est quam alibi vidimus ⁵.

Item utrum ordinarium et universale Ecclesiae magisterium sit aliquid adaequate distinctum a magisterio R. Pontificis a quo semper et ubique pendere debent Episcopi; quaestio videtur solvenda ex solutione alterius quaestionis: utrum potestas Episcoporum sit, immediate an solum mediante Romano Pontifice, a Deo.

Ut aliquam veritatem de fide catholica credere teneamur, non sufficit quaelibet propositio illius veritatis facta fidelibus sive a Romano Pontifice sive a Concilio Oecumenico, sive ab ordinario et universali magisterio Ec-

¹ Probe distinguenda est fides catholica a *doctrina catholica*, quo nomine veniunt praesertim illae veritates quae licet per se non sint formaliter revelatae, intime tamen cum revelatis connectuntur et quandoque ab Ecclesia etiam authentice proponuntur quin tamen fides ipsis divina catholica agnoscenda sit: huc spectat etiam c. 1324; cfr. Hurter, *l. c.*, n. 506.

² C. 1326.

³ Cfr. Hurter, *l. c.*, n. 267, sq. 121, et 272.

⁴ Extraordinarium non dicitur quia non semper uti eo possit Ecclesia, sed quia solummodo de facto extraordinario modo eo Ecclesia utitur.

⁵ Cfr. vol. I, pag. 368, nota 6.

clesiae, sed proprie requiritur ut haec propositio authentice et auctoritative cum intentione scilicet obligandi omnes fideles fiat ¹.

Romanus Pontifex dicitur ex cathedra loquens cum docet qua *Supremus fidei magister*, non materiam quamlibet, sed proprie et exclusive *res fidem et mores spectantes*, non quovis modo, sed *intendens omnes fideles obligare* ².

Doctrina revelata quae ut talis ab Ecclesia obligatorio modo ab omnibus credenda proponitur sive sollemni iudicio sive ordinario et universali magisterio *dogma fidei* constituit, quod semel definitum sensu quo ab Ecclesia definitum est semper et ab omnibus interpretandum est, nec unquam ad aliam interpretationem transferri potest quavis altioris intelligentiae specie et nomine ³.

Modus exponendi seu melius proponendi authentice et auctoritative veritates divinitus revelatas ordinario et universali magisterio per se non differt substantialiter a modo extraordinario; habet enim eandem causam, potestatem a Christo acceptam et promissionem assistentiae Spiritus Sancti, eosdemque parit effectus, scilicet dogmatum definitionem; veruntamen aliquantum minus determinatus est et ex ipsa sui ambitus amplitudine, quae nostris praesertim diebus quam latissime patet, difficilioris usus et applicationis.

Theologi ad cognoscendum quasnam veritates divinitus revelatas tali modo propositas credere *fide catholica* debeamus aliquam normam, quam *regulam fidei* vocant, assignant; *regula* porro *fidei* est ipsa auctoritas Ecclesiae veritatem obligatorio modo proponentis ut divinitus revelatam; auctoritate autem sua Ecclesia obligatorio modo utitur in proponenda doctrina praeterquam definitionibus conciliaribus et Romani Pontificis ex cathedra loquentis, etiam editione symbolorum et professionum fidei, necnon promulgatione decretorum conciliorum etiam particularium a Romano Pontifice speciali modo approbatorum seu ab universa Ecclesia receptorum ⁴.

Si, regula fidei inspecta, de dogmatis definitione dubium remaneat, praesumendum est dogma non esse definitum ⁵.

Practica autem regula ad dignoscendum facilius quando dubium positivum de dogmatis definitione remaneat haec assignari potest: « Si graves theologi inter se dissentiunt, num quid ab Ecclesia sit definitum, haberi illud non posse ut dogma proprie dictum catholicum » ⁶.

Praeter sollemnem dogmatum definitionem alias veritates divinitus revelatas sive Romani Pontificis decretis, sive in conciliis oecumenicis sive ordinario et universali magisterio fidelibus credendas proponit Ecclesia quin tamen rem dogmatice definiat, nec catholicam fidem exigit; in hoc casu non habetur dogma, sed doctrinae catholicae expositio, cuius tamen nega-

¹ Augustine, *I. c.*, VI, 325.

² Mazzella, *De religione et Ecclesia*, n. 1051; Hurter, *I. c.*, n. 407; Wilmers, *De Christi Ecclesia*, n. 230; Concilium Vatican., Constit. « *De Ecclesia Christi* »; Denzinger-Bannwart, *I. c.*, 1839.

³ Concilium Vatican., Constit. « *De Fide catholica* »; cfr. Denzinger-Bannwart, *I. c.*, 1800 et 1818.

⁴ Cfr. Hurter, *I. c.*, 498 sq., praesertim vero 503.

⁵ C. 1323, § 2.

⁶ Hurter, *I. c.*, 504, 7.

tio non semper nec necessario haeresim implicat, licet gravem plerumque contineat culpam ¹.

c) *Fide ecclesiastica* - quam etiam *mediate divinam* appellant ² quae assensum internum et externum requirit, credimus veritates non quidem in se ipsis revelatas, sed intime cum iisdem connexas ab Ecclesia propositas, auctoritate infallibili ex assistentia Spiritus Sancti sibi concessa ³.

909. — 2° *De expositione negativa doctrinae revelatae*. - Satis non est haereticam pravitatem devitare, sed oportet illos quoque errores diligenter fugere, qui ad illam plus minusve accedunt; quare omnes debent etiam constitutiones et decreta servare quibus pravae huiusmodi opiniones a Sancta Sede proscriptae et prohibitae sunt ⁴.

Agitur hic de negativa expositione doctrinae revelatae seu de damnatione propositionum quae veritatibus revelatis plus minus opponuntur.

Si propositiones directe et immediate dogmati definito opponantur sive contrarie sive contradictorie, haereticae dicuntur, easque, cum eas haereticas esse certo scimus, reprobare tenemur *fide divina catholica* ne haeretici ipsi fiamus ⁵; alias vero propositiones veritatibus revelatis contrarias aut quovis modo ab Ecclesia damnatas devitare tenemur vel *fide divina* vel *fide ecclesiastica*, maiori minorive assensu pro diversitate notae qua tales propositiones reprobantur Ecclesia. Tales propositiones ab Ecclesia reprobatae non reprobans peccat certe graviter, et quidem contra fidem divinam, saltem *mediate*, quia credimus Ecclesiam in his erroribus damnandis infallibilem esse, haereticus tamen non est quoadusque propositio ut haeretica damnata non sit.

Quodsi propositio damnata ad factum dogmaticum striete dictum referatur, e. g., quod talis haeresis contineatur in tali libro; licet admittere debeamus Ecclesiam in hoc iudicio practico infallibilem esse, et hoc *fide divina* credamus; tamen si quis factum ipsum dogmaticum negaret, haereticus nec esset nec declarari posset, quia illud factum non pertinet ad depositum fidei quod exclusive Sacra Scriptura et divina traditione continetur; culpam tamen gravem talis contra fidem *divinam* qua credimus Ecclesiam in factis dogmaticis infallibilem esse committeret ⁶.

¹ Cfr. Hurter, *l. c.*, 506-507.

² *Mediate divina* appellatur quia *fide divina* credimus a Deo datam fuisse Ecclesiae potestatem ea quae *fide ecclesiastica* credimus, definiendi, ipsa vero veritas tali *fide ecclesiastica* credenda non est formaliter a Deo revelata; immo licet ipsam potestatem Ecclesiae has definiendi veritates revelatas habeamus et *fide divina* credamus, tamen cum de hac re definitio Ecclesiae clara desideretur qui circa haec potestatem Ecclesiae negaret, gravis quidem culpae reus esset, haereticus autem dici non posset, quoadusque de hac re definitio Ecclesiae non habeatur; cfr. c. 1323, § 3; Hurter, *l. c.*, 283; Choupin, *Valeur des décisions du Saint Siège* ², pag. 46-47.

³ Hurter, *l. c.*, 499; Choupin, *l. c.*, 44 sq.; Augustine, *l. c.*, VI, 328-329.

⁴ C. 1324.

⁵ Cfr. Choupin, *l. c.*, 47-48.

⁶ Cfr. Choupin, *l. c.*, 44-48.

Quae quidem valent de casu quo Ecclesia uti velit sua auctoritate suprema errores determinatos infallibili magisterio profligandi. Hac tamen potestate ipsa Ecclesia non necessario uti debet, sed, mitiori disciplina, errores damnat quin in damnatione decernenda infallibili uti intendat potestate. Decisionibus hoc modo datis, non necessario dandus est assensus fidei divinae debitus, sed sufficit assensus religiosus internus quidem et externus qui certitudine morali, non metaphysica nititur, quique a virtute fidei divinae procedit, quin sit tamen assensus fidei divinae ¹.

Propositiones autem a S. Sede vel a Romano Pontifice sive fallibiliter sive infallibiliter damnatae non eadem nota theologica ² damnantur; variae esse possunt notae seu censurae theologicae quibus singulae afficiuntur, quarum quaedam absolute erroneam doctrinam in propositione damnata contentam habent, e. g., quae *erronea vel haeresi proxima* definitur; aliae vero doctrinam in propositione damnata contentam non absolute erroneam seu falsam, sed vel dubie falsam vel animarum saluti et rectae doctrinae revelatae periculosam statuunt. Ita propositio quae *temeraria* definitur continere intellegitur doctrinam quae sine solidis argumentis a communi recepta doctorum sententia recedit, eritque proinde *generatim* falsa non absolute tamen. Quae *scandalosa, piarum aurium offensiva*, quaeve *tuto doceri non posse* edicitur, per se non damnantur ut falsae et verae in seipsis esse possunt, sed illis notis prudenter ab Ecclesia earum publica defensio prohibetur ³.

910. — III. De obligationibus fidelium fidem respicientibus ⁴. -

1° *Obligatio fidem profitendi*. - Fideles Christi fidem aperte profiteri tenentur quotiens eorum silentium, tergiversatio aut ratio agendi secumferrent implicitam fidei negationem, contemptum religionis, iniuriam Dei vel scandalum proximi ⁵.

Christiani duplicem obligationem erga fidem christianam habent; positivam et negativam: obligatione negativa quae semper et pro semper obligat fidem negare prohibentur; positiva vero obligatione fidem tenentur aliquando profiteri ⁶.

¹ Cfr. Choupin, *l. c.*, 50-55. De necessitate assensum internum praestandi videri possunt haec documenta: Constitutio Clementis XI « *Vineam Domini Sabaoth* », 16 Iul. 1705, Denzinger-Bannwart, *l. c.*, 1350; Propositio 22 *Syllabi* Pii IX apud Choupin, *l. c.*, pag. 250; *Motu proprio* Pii X « *Praestantia Scripturae* », 18 Nov. 1907, Decr. « *Lamentabili* », 3 Iul. 1907 apud Denzinger-Bannwart, 2113, 2007, 2008. Lubet haec ex cl. Choupin, *l. c.*, 84-85 referre: « Le sens d'une *décision doctrinale*, qui provient de l'autorité du magistère suprême, mais qui cependant n'est pas garantie par le charisme de l'infailibilité, est celui-ci: Étant donné les circonstances, l'état de la science, il est prudent et sûr de regarder cette proposition comme vraie, conforme à la Sainte Ecriture... etc. Ou, il est prudent et sûr de regarder cette proposition comme erronée, téméraire, contraire à la Sainte Ecriture, etc. Assurément, dans l'espèce, il s'agit d'une adhésion intérieure, intellectuelle; toutefois, ce n'est pas un jugement définitif, absolu, de soi irréfutable ».

² Cfr. Hurter, *l. c.*, 508-511.

³ Cfr. Vermeersch, *Epitome*, II, 658.

⁴ Huc spectant etiam ea quae supra de expositione doctrinae revelatae et obligatione fidelium relate ad propositiones damnatas disseruimus.

⁵ C. 1325, § 1.

⁶ De his cfr. moralistas; Noldin, *De praeceptis* ¹⁰, n. 13 sq.

Codex hic determinat aliquos casus in quibus fidei externa professio necessaria est ex ipso iure divino ¹. Implicita negatio fidei haberetur si a publica potestate quis legitime interrogatus nihil responderet ².

Implicitam fidei negationem et scandalum proximi vel iniuriam Dei continere censetur occultatio fidei ne quis ut catholicus agnoscatur saltem quando habetur obligatio fidem profitendi ³.

Fidem occultare ad vexationes evitandas, sive assumptione nominum infidelium, sive assumptione vestium aliorumve signorum per se non est prohibitum dummodo scandalum non adsit, vel implicita negatio fidei aut iniuria Dei contemptusve religionis ⁴.

911. — 2° *De deficientibus a fide seu de haereticis, apostatis et schismaticis.* - Post receptum baptisma si quis, nomen retinens christianum, pertinaciter aliquam ex veritatibus fide divina et catholica credendis denegat aut de ea dubitat, haereticus; si a fide christiana totaliter excedit, apostata; si denique subesse renuit Summo Pontifici aut cum membris Ecclesiae ei subiectis communicare recusat, schismaticus est ⁵.

a) Ad delictum haeresis constituendum requiritur: Denegatio aut *positiva* dubitatio ⁶, nec quaelibet sed proprie *pertinax* quae tunc habetur cum quis sciens et volens auctoritati Dei revelantis et Ecclesiae definientis resistit; nihil autem refert quatenus sit causa resistendi seu vana gloria aut superbia, spiritus contradictionis seu quaelibet alia ⁷.

Errans igitur ex ignorantia non est haereticus, quousque paratus est se iudicio Ecclesiae submittere. Immo delictum haeresis nec ille committit

¹ Praecepta positiva fidem profitendi cfr. in c. 1406 et sq.

² Proposit. 18, *Decret. S. Offic.* 2 Mart. 1679 *damnata* apud Denzinger-Bannwart, n. 1168; si tamen interrogatio non sit legitima, quia, e. g., lex tales interrogationes a iudice fieri non permittit, evasivum responsum non esset illicitum: cfr. Vermeersch, *Theologiae moralis...*, II, 20; cfr. etiam responsum S. C. de Prop. Fid. 7 Februarii 1791 in *Collectanea*, n. 604.

³ Cfr. S. C. Prop. Fid. 24 Nov. 1628 et 28 Maii 1635 in *Collectanea*, n. 44 et 84; cfr. tamen etiam Noldin, *l. c.*, 21.

⁴ Cfr. S. C. S. Off. 29 Nov. 1729; 22 Maii 1671; 20 Iunii 1866 ad 38 etc. in *Collectanea*, n. 313, 191, 1293; Noldin, *l. c.*, n. 22; alios casus resolutos a S. Sede cfr. apud Augustine, *l. c.*, VI, 330-334 aut apud moralistas.

⁵ C. 1325, § 2.

⁶ Dubium ita definitur a D'Annibale, *Summula*, I, 127: « Status mentis quae inter duos contradictionis terminos constituta, haeret anceps... dicitur negativum cum nulla neque affirmandi neque negandi ratio subest; affirmativum (*positivum*) cum subest ultro citroque »; additque in nota 10: « Dubium negativum in ignorantiam, positivum in opinionem recidit ». Ad haeresim requiritur dubium positivum: Chelodi, *Ius poenale*, 57, 1 in nota; Biat, *l. c.*, 199, pag. 242; Noldin, *De praeceptis* ¹⁸, n. 29 nota et 33.

⁷ Noldin, *l. c.*, 29. Ex quo patet haereticos *materiales* in iure canonico non venire nomine haereticorum; cfr. Reiffenstuel, *Ius canonicum universum*, V, tit. VII, n. 12.

qui ex ignorantia etiam crassa et supina errat, quia licet talis graviter peccet, tamen non est pertinax; peccatum autem haeresis non est peccatum ignorantiae, sed peccatum positivae infidelitatis, quae si scientia non habeatur, haberi nequit ¹.

Item requiritur ut dubium aut denegatio referatur obiective ad veritates *fide divina* et *catholica credendas*; nec sufficit proinde denegatio veritatis fide solummodo divina, aut solummodo ecclesiastica credendae ².

Peccatum haeresis sicut et peccatum apostasiae mere internum haberi potest, non vero delictum ad quod externa aliqua manifestatio necessaria est; manifestatio autem factis aut verbis, publice aut occulte fieri potest. Si facta aut verba sint haeretica, internus tamen sensus sit catholicus delictum non habetur ³.

Moralis malitia haeresis, sicut apostasiae est contemptus sapientiae et veracitatis divinae, necnon inobedientia divino praecepto obediendi Ecclesiae ⁴.

Variae autem haereses inter se specie non differunt ⁵.

Quandiu christianus retinet voluntatem se subiiciendi auctoritati Ecclesiae rem aliquam definienti, licet res forte ipso in se iam definita sit, haereticus formaliter non est quia pertinacia deest ⁶.

b) Apostata non differt ab haeretico nisi in hoc quod obiecta materialia quae ab ipso negantur magis extenduntur: delictum eiusque specifica malitia eadem sunt ac in haeresi ⁷.

c) Delictum schismatis de iure vigente habetur etiam in recusatione communicationis cum membris Ecclesiae Romano Pontifici subiectis; intellegitur autem recusatio communionis cum membris Ecclesiae universim sumptis non de recusatione communicationis cum aliquo membro particulari; haec enim inobedientiae aut contra caritatem peccatum esse posset, non vero schisma ⁸.

Ad delictum schismatis requiritur detrectatio subiectionis R. Pontifici aut recusatio communicationis — non ex qualibet causa, sed ex denegata unitate Ecclesiae et ex denegato imperio Romani Pontificis ⁹.

Cum recusatio subiectionis aut communicationis in facto consistant externo, si haec revera externe existant licet qui haec ponit forte interne recte sentiat de Ecclesiae unitate, schisma tamen habetur ¹⁰.

Malitia specifica delicti schismatis est quod sit contra caritatem ¹¹, at difficile hodie catholicus fiet schismaticus et non haereticus quia difficile eve-

¹ Reiffenstuel, *l. c.*, n. 7-9, de distinctione *haeretici* ab *erratico*.

² Cfr. *supra*, n. 908.

³ Cfr. Chelodi, *l. c.*, 57; Reiffenstuel, *l. c.*, V, 7, n. 16; De Meester, *l. c.*, III, n. 1285.

⁴ Cfr. Noldin, *l. c.*, 31.

⁵ Noldin, *l. c.*, 31, 3.

⁶ Noldin, *l. c.*, 29, b.

⁷ Augustine, *l. c.*, VI, 335; Noldin, *l. c.*, 31, 3.

⁸ Cfr. Caviglioli, *De censuris latae sententiae quae in Codice iuris canonici continentur Commentariolum*, (1919), n. 85.

⁹ Cfr. Cappello, *De censuris*, (1919), n. 65, in nota 3; Caviglioli, *l. c.*, 85; Eichmann, *Das Strafrecht des Codex iuris canonici* (1920), pag. 127, nota 1.

¹⁰ Chelodi, *l. c.*, 57, 3.

¹¹ Cfr. Noldin, *l. c.*, 32*.

nire potest ut admittatur primatus et infallibilitas R. Pontificis et tamen de facto ei subiectio denegetur ¹.

Schisma *purum* quod nempe non sit haereticum committere potest communitas, ut, dioecesis, provincia, regio, paroecia; persona physica singularis tunc solum schisma committit purum cum alicui sectae aut ecclesiae schismatica adhaeret. Schisma haereticum consideratur ut delictum haeresis ².

912. — 3° *De disputationibus cum acatholicis circa fidem.* - Caveant catholici ne disputationes vel collationes, publicas praesertim, circa res fidem respicientes ³, cum acatholicis habeant, sine venia Sanctae Sedis aut, si casus urgeat, loci Ordinarii ⁴.

Publicae disputationes cum acatholicis iam antiquitus prohibitae sunt ob periculum perversionis quod pati solet pars catholica ob imperitiam disputantium ⁵.

Si aliquando permittendae sint ob spem maioris boni, curandum ut per sacerdotes insignioris doctrinae fiant, quo casu facilius licentia concedi poterit ⁶.

Prohiberi autem non censentur nisi disputationes quae *ex condicto* seu *ex professo* fiant; non quae ad conversionem alicuius personae, aut etiam conferentiae apologeticae cum aliquali facultate moderate obiiendi ⁷.

Privatas autem collationes non absolute Codex prohibet, vel, si dicatur eas prohibere, admittendum erit ex ipsa Codicis dictione istas facilius et ex leviori causa quam publicas certo permitti et licentiam Ordinarii loci facile pro istis praesumi posse ⁸.

Etiam publicae disputationes cum socialistis, praesertim si hi etiam errores contra fidem propugnare consueverint, prohiberi videntur ⁹.

¹ Ita communiter; cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 335; Chelodi, *l. c.*, 57, 3; Haring, *Grundzüge des katholischen Kirchenrechts* ², pag. 964; Cocchi, *l. c.*, vol. VI, n. 8, c; Caviglioli, *l. c.*, 85; ubi tamen affert exemplum schismatica quae non fuerit simul haeretica in *ecclesiola gallicana abnuente a Concordato* inter Napoleonem et Pium VII. Aliud exemplum schismatis quod praecipue in facto consistit, non coniuncti cum haeresi haberi facile poterit in schismaticis Ecclesiae orientalis qui in bona fide sint; tales enim haeresis in casu ignorantiae rei esse non possunt, quia deest pertinacia, possunt tamen esse schismatici.

² Hollweck, *Die kirchliche Strafgesetze*, 1899, § 98, nota 1, pag. 165.

³ Codex haec verba non habet, at talis videtur ex contextu sensus Codicis.

⁴ C. 1325, § 3.

⁵ Cfr. c. 36 (a. 495). C. 24, qu. 3; c. 2, 5, 2, in 6°; S. C. Prop. Fid. 7 Mart. 1625; 18 Dec. 1662 in *Collectanea*, n. 11, 148.

⁶ S. C. Prop. Fid. 7 Febr. 1645 et 18 Dec. 1662 in *Collectanea*, n. 112 et 148.

⁷ Cfr. Vermeersch, *Epitome*, II, 661; Blat, *l. c.*, 199, pag. 244; Cocchi, *l. c.*, vol. VI, pag. 25, n. 9.

⁸ Cfr. Noldin, *l. c.*, 40; Blat, *l. c.*, 199, pag. 245; De Meester, *l. c.*, III, n. 1284.

⁹ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 336.

TITULUS XX.

DE DIVINI VERBI PRAEDICATIONE

913. — Praecipuus modus quo magisterium ecclesiasticum exercetur ex verbis ipsius Christi et Apostoli ¹ est praedicatio doctrinae evangelicae; recte proinde titulus vicesimus, qui est primus huius quartae partis, *de divini verbi praedicatione* inscribitur.

I. De variis praedicatoribus. - 1° *De Romano Pontifice*. - Munus fidei catholicae praedicandae commissum praecipue est Romano Pontifici pro universa Ecclesia ².

Munus hoc ex iure divino implicat obligationem fidem catholicam populis exponendi et ius a qualibet civili potestate independens hanc expositionem mediis aptis sive publice sive privatim, sive populis catholicis sive acatholicis proponendi. Quod ius R. Pontificis ex verbis Christi et ex perfectione iuridica Ecclesiae eiusque constitutione facile eruitur ³.

Romanus Pontifex suum munus praedicandi semper et ubique per se exercere potest, independenter a qualibet humana potestate; exercet autem de facto per Praefectos et Vicarios Apostolicos, necnon missionarios in locis missionum et in mundum universum per litteras apostolicas nulli guberniorum *placito* subiiciendas ⁴.

2° *De Episcopis*. - Episcopis pro suis dioecesibus praecipue commissum est munus fidei catholicae praedicandae, dependenter tamen a Romano Pontifice ⁵; cui muneri, nisi legitimo prohibeantur impedimento, per se ipsi satisfacere tenentur ⁶; si vero legitime impediantur, per alios viros idoneos satisfacere debent.

Firmatur hoc canone obligatio personalis Episcoporum praedicandi verbum divinum, quae iam antiquissimo tempore in Ecclesia viguit ⁷.

Codex *legitimum impedimentum* requirit ut Episcopus per alios huic muneri satisfaciatur: legitima autem impedimenta sunt: multiplices occupationes, invaletudines corporales, hostiles incursus et alia similia ⁸.

¹ *Praedicate evangelium omni creaturae... Praedica verbum, insta opportune, importune...*

² C. 1327, § 1.

³ Cfr. Cavagnis, *l. c.*, vol. III, n. 6, sqs.; Augustine, *l. c.*, VI, 338-339.

⁴ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 339; Matthaeum a Coronata, *Ius publicum ecclesiasticum*, n. 133, sq.

⁵ Cc. 1326, 1327, § 1.

⁶ C. 1327, § 2.

⁷ Cfr. Concil. Trident. c. 2, sess. 5 *de ref.* c. 4 et 7 sess. 24 *de ref.*; Wernz, *Ius decretalium*, III, n. 34.

⁸ C. 15, X, 1, 31.

Obligatio de qua in hoc canone ligat *Episcopos*, quo nomine hic praeter Abbates et Praelatos *nullius* veniunt omnes qui iurisdictione episcopali gaudent, exclusis, ut patet, *Episcopis titularibus* ¹.

3° *De aliis praedicatoribus*. - Praeter Romanum Pontificem et *Episcopos*, parochi quoque alique quibus ex officio committatur a iure canonico communi aut particulari, obligatione tenentur praedicandi verbum divinum ².

Sed insuper, quia impossibile est, praesertim in magnis dioecesis, *Episcopos* per seipsos aut per alios animarum pastores plene suo muneri praedicandi satisfacere; expresse ipsis iniungitur obligatio alios quoque viros idoneos in auxilium assumendi ad huiusmodi praedicationis munus salubriter exsequendum ³.

914. — II. De missione canonica ad praedicandum necessaria. - Nemini ministerium praedicationis licet exercere, nisi a legitimo Superiore missionem receperit, facultate peculiariter data, vel officio collato, cui ex sacris canonibus praedicandi munus inhaereat ⁴.

Statuitur hoc canone necessitas missionis canonicae quam iam definierat Concil. Trid. can. 7, sessione 23 et c. 1, sess. 5, *de ref.* Est autem missio canonica «positiva deputatio ab auctoritate ecclesiastica facta ad docendam religionem christianam» ⁵.

Missio canonica distinguenda est ab aptitudine seu idoneitate eius cui datur, aptitudo enim est praevia conditio ad obtinendam missionem; itemque distinguenda est a nominatione aut praesentatione praedicantis; generatim ipsa haec duo requirit: approbationem et licentiam ad praedicandum ⁶.

Requiritur autem missio canonica ad *ministerium praedicationis*, quo nomine non quaelibet expositio doctrinae revelatae venire videtur, sed illa solummodo expositio quae ex officio seu late seu stricte sumpto fit ⁷ quaeque sit aliquo modo *publica* ⁸.

¹ Santamaria, *l. c.*, IV, 183.

² C. 1327, § 2; Wernz, *l. c.*, III, 34.

³ C. 1327, § 2.

⁴ C. 1328; litter. encycl. Bened. XV «*Humani generis*» 2 Iulii 1917, initio.

⁵ Wernz, *l. c.*, III, 26; De Meester, *l. c.*, III, n. 1288 ita definit missionem canonicam: «Positiva deputatio ab auctoritate ecclesiastica facta ad docendam ex officio et quasi publico modo religionem christianam».

⁶ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 26 sq. in notis n. 7 et 10; Santamaria, *l. c.*, IV, 184, restrictive intellegit missionem canonicam quatenus nempe refertur solum ad praedicationem proprie dictam.

⁷ C. 145, § 1.

⁸ Wernz, *l. c.*, III; Blat, *l. c.*, n. 202, pag. 248 praedicationem proprie sumptam ita describit: «exercitium adimplendi muneris Apostolis iniuncti, atque ordinatum directe et immediate ad animarum salutem»; unde ad praedicationem non referretur expositio doctrinae revelatae privatis personis facta, utpote non constituens officium publicum docendi.

Verum etiam ad institutionem catechetica in scholis publicis requiri missionem

Missio canonica necessaria omnino est omnibus ministerium praedicationis exercentibus nec ullo modo suppleri potest ordinatione ¹; unus Romanus Pontifex, quod Superiorem a quo mittatur non habet in terris, ea non indiget ².

Is qui missionem canonica concessit, eam semper valide etiam sine causa revocare potest etiamsi agatur de beneficiato; contra iniustam revocationem datur recursus in devolutivo ³.

S. R. E. Cardinalibus et Episcopis missio canonica generali modo a iure conceditur ⁴.

Idem videtur dicendum de religiosis religionis clericalis quod ad institutionem catechetica puerorum attinet.

CAPUT I.

De catechetica institutione.

915. — I. De auctoritate competente circa catechetica institutionem. - Ordinarii loci est omnia in sua dioecesi edicere quae ad populum in christiana doctrina instituendum spectent; et etiam religiosi exempti, quoties non exemptos docent, eadem servare tenentur ⁵.

Potest igitur Ordinarius loci tempus praefinire quo institutioni catecheticae vacandum est; item textus libros quibus catechismi magistri tam in scholis quam in ecclesia uti debeant praescribere pro sua dioecesi; item pro adultis, parochis tempus determinare, e. g. quatuor vel quinque annos, intra quod totus catechismus populo explanetur. Sua autem potestate uti potest praesertim invigilando per vicarios foraneos aut per *consilia scholastica dioecesana* ad hoc, ubi fieri cum utilitate potest, constituta ⁶.

Normae speciales tum iure communi tum iure particulari datae pro concionibus per se nisi expresse id dicatur non sunt applicandae institutioni catecheticae ⁷; nec proinde regulares in suis ecclesiis ad instructionem ca-

canonicam putamus. Una institutio quae domi fiat eximi videtur (cfr. Haring, *Grundzüge...*, pag. 343, nota 4, ubi inter alia citatur art. 5 Concordati austriaci a. 1855; cfr. etiam Sägmüller, *Lehrbuch des katholischen K. R.* II, p. 4). Ideo missio canonica necessaria erit etiam pro magistrabus in scholis publicis catechismum docentibus. Cfr. etiam De Meester, *l. c.*, III, n. 1288, pag. 194.

¹ Missio canonica sicut et ipsa praedicatio ad potestatem iurisdictionis referenda est non ad potestatem ordinis; Wernz, *l. c.*, III, 27, contra Hollweck, *Die kirchliche Strafgesetze*, § 262, nota 3, pag. 322 et Blat, *l. c.*, 216, pag. 260.

² Wernz, *l. c.*, III, 26.

³ Wernz, *l. c.*, III, 29.

⁴ Cfr. cc. 239, § 1, n. 3; 349, § 1, n. 1; 215, § 2.

⁵ C. 1336.

⁶ Cfr. Haring, *Grundzüge etc.*, § 104, pag. 343, nota 1; Vermeersch, *Epitome*, II, 670.

⁷ Munus catechistae a Pio X, litt. « *Acerbo nimis* » 15 April. 1905 ita describitur: « Hoc scilicet catechistae munus est, veritatem aliquam tractandam suscipere vel ad fidem vel ad christianos mores pertinentem, eamque omni ex parte illustrare: quoniam vero

techetica impertiendam sive pueris sive populo speciali Ordinarii loci approbatione indigent ¹, quamvis et ipsi ea servare debeant quae ad institutionem catechetica ab Ordinario loci statuta sunt ².

916. — II. De iis qui catechetica institutionem curare debent. -

1° *Obligatio pastorum animarum.* - Proprium et gravissimum officium, pastorum praesertim animarum, est catechetica populi christiani institutionem curare ³.

Verba quibus hic canon conceptus est et ipsa rei natura eiusque momentum quod cuilibet consideranti apparet, gravitatem huius obligationis commendant; plurimorum enim causa malorum quae in societate christiana lamentamur ex neglecta catechetica institutione quasi ex naturali causa promanant et magna pars christianorum aeternis suppliciis ex ignorantia mysteriorum et praeceptorum fidei christianae damnatur.

Obligatio ista gravissima pastores *praesertim* animarum, quo nomine Episcopi, parochi et praelati religiosi veniunt, obstringit, at etiam ad alios omnes sacerdotes aliquo modo, saltem ex caritate extendenda est; pastores vero animarum ex iustitia obligantur ⁴.

Episcopi suae in hac re satisfaciendae obligationi si advigilaverint ut parochi in catechetica instructione seduli sint et tempore praesertim visitationis ipsi etiam pueros puellasve interrogare non dedignentur ⁵.

Commendantur etiam a S. Congr. Concilii coetus ad aptiores rationes comparandas quibus Christi fideles doctrinam christianam facilius edoceantur; verum ne ex nimia varietate systematum abusus enascantur, exigit eadem S. Congregatio ut huiusmodi coetus si provinciales et nationales sint

emendatio vitae finis docendi esse debet, oportet catechistam comparisonem instituere ea inter quae Deus agenda praecipit quaeque homines reapse agunt; post haec exemplis opportune usum, quae vel e scripturis sacris, vel ex ecclesiastica historia, vel e Sanctorum virorum vita sapienter hauserit suadere auditores eisque, intento veluti digito, commonstrare quo pacto componant mores; finem denique hortando facere, ut qui adstant horreant vitia ac declinent, virtutem sectentur». A Wernz vero iuridice, *l. c.*, III, 41, ita definitur institutio catechetica: «Instructiones catecheticae intelligitur illa institutio simplex de praecipuis articulis fidei, morum praeceptis, mediis salutis, quae datur statis diebus potissimum impuberibus pueris atque puellis sive in ecclesia sive in scholis elementaribus aut rudibus vel proveciori iuventuti universoque populo diebus dominicis et festis in publicis ecclesiis. Ad instructionem etiam illa institutio religionis catholicae revocari potest, quae pro diversitate regionum in scholis mediis sive gymnasiis vel lyceis tradi solet»; cfr. etiam Augustine, *l. c.*, VI, 343; Cocchi, *l. c.*, VI, 21; Prümmer, *l. c.*, 404.

¹ Wernz, *l. c.*, III, 45; Piat, *Praelectiones iuris regularis*, II, pag. 259; Ojetti, *Synopsis*, v. *Catechismus*, n. 875; Bondini, *De privilegio exemptionis*, (1919), pag. 124.

² Cfr. *Acta S. Sedis*, vol. II, pag. 151-157 et 189.

³ C. 1329.

⁴ Cfr. haec et alia circa gravitatem et extensionem obligationis argumenta in litteris Encyclicis Pii X «*Acerbo nimis*», 15 April. 1905, quae licet a Codice confirmatae non sint, quatenus obligationes positivas in Codice non relatas continent; sunt tamen valde utiles ad Codicis interpretationem; cfr. Vermeersch, *Epitome*, II, 670.

⁵ Cfr. Benedicti XIV Encycl. «*Etsi minime*», 7 Februar. 1742, § 1-4; apud Gasparri, *Fontes*, I, 324.

sine S. Sedis venia non habeantur. Pro coetibus vero dioecesanis id stricte non praecipitur, at commendatur ¹.

2° *Obligatio parentum, herorum et patrinorum.* - Non solum parentes alique qui parentum locum tenent, sed heri quoque ac patrini obligatione adstringuntur curandi ut omnes sibi subiecti vel commendati catechetica institutione erudiantur ².

Heri ex iustitia concedere tenentur operariis et famulis libertatem necessariam catechetica institutionem sibi comparandi eos non impediendo; sed insuper et ipsi et alii in canone enumerati aut ex caritate aut ex pietate positive etiam curare tenentur ut revera de facto sibi subiecti et commendati erudiantur, eis onus frequentandae catecheticae institutionis sive in scholis, sive in ecclesia, uniuscuiusque aetati aptatae imponendo ³.

« Parochi, concionatores et confessarii, data occasione, ne omittant parentes, heros aliosque ad quos spectat, monere de gravi obligatione mittendi pueros ad catechismum » ⁴.

Obligatio parentum iure naturali constituta iure etiam positivo divino et canonico confirmata est ⁵.

917. — III. *Speciales parochorum obligationes.* - 1° *Obligatio praeparandi pueros ad sacramenta.* - Debet parochus ⁶:

a) Statis temporibus, continenti per plures dies institutione, pueros ad sacramenta poenitentiae et confirmationis rite suscipienda singulis annis praeparare ⁷.

Praeparatio ad sacramentum poenitentiae sicut et praeparatio ad SS. Eucharistiam singulis annis in singulis paroeciis est omnino facienda; non item necessario praeparatio ad confirmationem ubi hoc sacramentum non confertur singulis annis ⁸.

b) Peculiari omnino studio, praesertim, si nihil obsit, Quadragesimae tempore, pueros sic instituere ut sancte Sancta primum de altari libent ⁹.

Tempus Quadragesimae, ut aptissimum, in ordinariis adiunctis indicatur, non stricte praecipitur.

¹ S. C. Concilii, 16 April. 1916, *A. A. S.*, XVI, 431.

² C. 1335; cfr. etiam cc. 1113; 1372, § 2; 769 et 797.

³ Cfr. Encycl. Leonis XIII « *Rerum novarum* », 15 Maii 1891; item Pii X « *Editae saepe* », 26 Maii 1910; itemque Benedicti XIV « *Cum religiosi* », § 4, 26 Iunii 1754, Gasparri, *Fontes*, II, 429.

⁴ *Concilium plenarium Siculum*, a. 1920, can. 15-16.

⁵ De Meester, *l. c.*, III, n. 1292.

⁶ De vi huius obligationis cfr. c. 2182 sq.; quis sit parochus cfr. in cc. 461, 471, § 1, 475, § 2, 476, § 6. Aliter ac in c. 1327, § 2, Codex hic non dicit: *parochi tenentur per se ipsi*. Cfr. Stanisl. Woywod, *A practical Commentary on the Code of canon law*, 1929, II³, p. 99-100.

⁷ C. 1330, n. 1; ex litteris « *Acerbo nimis* », II, additis verbis: *singulis annis*.

⁸ Vermeersch, *l. c.*, II, 665.

⁹ C. 1330, n. 2; ex litteris « *Acerbo nimis* », demptis: *feriis omnibus Quadragesimae et aliis...*

Obligatio praeparandi ad SS. Communionem cumulari potest cum alia praeparandi ad confirmationem et ad poenitentiam, protracto opportune tempore ad utramque institutionem necessario.

Ab his autem obligationibus non censentur excusari parochi, quod in scholis aut in ecclesia ordinarie per annum institutio catechetica fiat; si tamen pueri ex ordinaria institutione iam sufficienter parati inventi fuerint; institutio a paracho facienda ad duos aut tres dies restringi poterit ¹.

2° *Obligatio curandi perfectiorem institutionem iuventutis.* - Praeter institutionem puerorum praeparatoriam ad sacramenta primum suscipienda ², parochus non omitat pueros, qui primam communionem recenter receperint, uberius ac perfectius catechismo excolere ³.

Omnino corrigendus est error apud populum plerumque passim vigens quo institutio catechetica cessare debere aestimatur statim ac primam communionem pueri receperint.

Ab obligatione hac parochus se liberum considerare potest, si obtinuerit ut catechetica institutio, iuxta leges Ecclesiae communes et particulares, in scholis publicis tradatur atque ab omnibus scholae frequententur; item si pueri scholas catecheticas in ecclesia religiosorum frequentent.

Usque ad quamnam aetatem haec institutio protrahenda sit, iuris particularis est definire.

Instructio autem catechetica proportionata esse debet culturae litterariae et scientificae alumnorum et omnino curandum est ut in collegiis aliisque scholis gradatim alumni sic in catechismo instruuntur ut suam fidem contra ea quae obiici vulgo consueverunt possint defendere et eandem aliis inculcare vel suadere ⁴.

Lubet autem hic referre quae Pius X ⁵ praescripserat: « Maioribus in urbibus, inque iis praecipue ubi universitates studiorum, lycea, gymnasia patent, scholae religionis fundentur ad erudiendam fidei veritatibus vitaeque christianae institutis iuventam, quae publicas scholas celebrat, ubi religiosae rei mentio nulla iniicitur »; quaeque praesertim nostris regionibus ubi in scholis superioribus nulla religio et saepe errores contra religionem insinuantur quam maxime aptantur ⁶.

3° *Obligatio catechismi pro adultis.* - Diebus dominicis aliisque festis de praecepto, ea hora quae suo iudicio magis apta sit ad po-

¹ Cfr. Vermeersch, l. c., II, 665.

² C. 1330.

³ C. 1331.

⁴ Cfr. *Motu proprio* Pii XI « *Orbem catholicum* », 29 Iunii 1923; *A. A. S.*, XV, 327; cfr. etiam *Epistolam* S. C. Concilii 24 Iunii 1924 *De religiosa puerorum et adolescentium institutione*; *A. A. S.*, XVI, 332, in qua quaestionarium Ordinariis locorum proponitur, ut habitis responsis S. Congr. speciales et efficaciores de re normas practicas dare possit.

⁵ « *Acerbo nimis* », n. V.

⁶ Cfr. etiam *Decret.* S. C. Sacram. « *Quam singulari* », 8 Aug. 1910, *A. A. S.*, II, 582; *Concilium plenarium Siculum* a. 1920, can. 11; S. C. Concilii, 23 April. 1924, *A. A. S.*, XVI, p. 287, *Epist. ad Ordinarios Italiae* « *Il ripristinamento* ».

puli frequentiam, debet insuper parochus catechismum fidelibus adultis, sermone ad eorum captum accommodato, explicare ¹.

Specialis hic obligatio statuitur distincta ab aliis obligationibus supra numeratis, cui satisfacere nequit parochus cumulando illas cum hac institutione ².

Nec item parochus huic obligationi satisfacit per consuetam super Evangelium homiliam ³.

Obligatio parochi est personalis, cui tamen si personaliter satisfacere nequeat, per alium satisfacere tenetur ⁴.

918. — IV. De adiutoribus parochorum pro institutione catechetica. - 1° *Pro institutione puerorum.* - Parochus in religiosa puerorum institutione potest, immo, si legitime sit impeditus, debet operam adhibere clericorum, in paroeciae territorio degentium, aut etiam, si necesse sit, piorum laicorum, potissimum illorum qui in pium sodalitium *doctrinae christianae* aliudve simile in paroecia erectum adscripti sunt.

Presbyteri vero alique clerici, nullo legitimo impedimento detenti, proprio parocho in hoc sanctissimo opere adiutores sunt, etiam sub poenis ab Ordinario infligendis ⁵.

Erectio sodalitii *doctrinae christianae* de iure vigente ⁶ commendatur quidem Ordinariis locorum, at stricto iure non praecipitur ⁷.

E contra S. Sedes hodie valde cupit ut in ecclesiasticis collegiis, dirigentibus Episcopis, scholae aperiantur delectis ex utroque sexu adolescentibus qui accommodato studiorum curriculo formentur, iidemque, facto periculo scientiae suae, rite renuntientur habiles ad magisterium *doctrinae christianae* historiaeque sacrae et ecclesiasticae obtinendum ⁸.

Parochus in catechetica puerorum institutione uti potest opera non solum virorum sed, si opus sit, etiam mulierum; talis enim institutio strictae praedicationis nomine non venit ⁹.

Codex presbyteros et alios clericos ad operam catecheticae institutioni puerorum praestandam cohortatur vehementer, atque Ordinariis locorum

¹ C. 1332; ex litteris « *Acerbo nimis* », n. VI, paucis immutatis et mitigatis; e. g. *diebus festis omnibus...*; cfr. Augustine, l. c., VI, 344-345.

² Cfr. Encycl. Benedicti XIV « *Etsi minime* », 7 Februar. 1742, § 5, apud Gasparri, *Fontes*, I, 324.

³ Cfr. c. 1344, § 1 et « *Acerbo nimis* », VI.

⁴ Cfr. Wernz, l. c., III, 45; Vermeersch, l. c., II, 666; cfr. etiam c. 1344, § 2.

⁵ C. 1333, § 1-2.

⁶ C. 711, § 2.

⁷ Aliter in litteris « *Acerbo nimis* », IV.

⁸ Cfr. *Motu proprio* Pii XI « *Orbem catholicum* », 29 Iunii 1923, *A. A. S.*, XV, 327; et Epistolam S. C. Concilii 1 Aug. 1924, *A. A. S.*, XVI, 332.

⁹ Cfr. Const. Benedicti XIV « *Etsi minime* », § 7; Augustine, l. c., VI, 346; Wernz, l. c., III, 44.

ius agnoscit id stricto iure praecipiendi. Poenas quibus uti debet in hac re Ordinarius loci non sunt censurae, sed solum remedia poenalia et, si de clericis inferioribus agatur, interdictio seu prohibitio ascendendi ad ordines superiores ¹.

2° *Pro adultorum instructione.* - Si, Ordinarii loci iudicio, religiosorum auxilium ad catecheticae populi institutionem sit necessarium, Superiores religiosi, etiam exempti, ab eodem Ordinario requisiti, tenentur per se vel per suos subditos religiosos, sine tamen regularis disciplinae detrimento, illam populo tradere, praesertim in propriis ecclesiis ².

Hic canon ad solam populi seu adultorum institutionem catecheticae, non vero ad institutionem puerorum referendus videtur ³; quo tamen non negamus ius et opportunitatem instituendi scholas catechismi pro pueris etiam in ecclesiis religiosorum, praesertim si ecclesia paroecialis a regulari distet longe et in loco scholae catecheticae desint ⁴.

Ordinarius, si necessitas habeatur institutionis catecheticae, eam petere debet, non a religiosis singulis, sed a Superiore vel maiore vel minore locali; Superior vero institutionem concedere tenetur, ad id autem poenis cogi nequit ⁵.

Eximuntur seu excusantur autem Superiores ab hac obligatione, si institutio concedi nequeat sine regularis disciplinae detrimento, cuius rei iudicium ad ipsos religiosos Superiores pertinet ⁶. Detrimentum regularis disciplinae tunc censetur adesse cum regulae aut constitutiones huiusmodi bona opera positive excludant; aut etiam in casu quo generali modo permittant, si opera graviora, e. g., chori obligatio, scholae etc. quae a regulis praecipiuntur cum catechetica institutione componi nequeant, aut si vita communis damnum patiatur ⁷.

Ut religiosi extra propriam domum institutionem dare teneantur, gravior causa requiritur, quia generatim in hoc casu detrimentum aliquod necessario patitur regularis disciplina; ideo Ordinarius loci id ordinario modo exigere nequit ⁸.

¹ Cfr. Constit. Benedicti XIV «*Etsi minime*», § 6; Vermeersch, *l. c.*, II, 667; Augustine, *l. c.*, VI, 347; severius Blat, *l. c.*, 211, pag. 255.

² C. 1334.

³ Ita Vermeersch, *l. c.*, II, 668; De Meester, *l. c.*, III, n. 1291, pag. 195, nota 6; Cocchi, *l. c.*, pag. 46; aliter Blat, *l. c.*, 212, pag. 255.

⁴ Cfr. *Concilium plenum Siculum*, a. 1920, can. 10; De Meester, *l. c.*, n. 1291, p. 195, nota 6.

⁵ Augustine, *l. c.*, VI, 348; cfr. tamen causam a S. C. Concilii, 2 Mart. 1861 actam in *Acta Sanctae Sedis*, v. II, pag. 184-188.

Notat autem recte Santamaria, *l. c.*, IV, 187, Episcopum ex iure Codicis non posse absolute praecipere institutionem catecheticae religiosis, sed debere circa ipsam petitionem facere Superioribus qui in casu eam concedere tenebuntur. Iudicium autem de necessitate instructionis ad Ordinarium loci pertinet.

⁶ Blat, *l. c.*, 212, pag. 256.

⁷ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 348.

⁸ Cfr. Prümmer, *l. c.*, 404, 2; cfr. etiam cc. 608; 1345.

Haec quidem de obligatione; optandum autem est ut religiosi, antequam eis stricte imponatur ab Ordinario loci, catecheticae institutioni incumbant. Nec ad hoc necessaria eis videtur Ordinarii loci aut parochi licentia ¹.

CAPUT II.

De sacris concionibus.

919. — I. **Notio sacrae concionis.** - Sacra concio hoc capite intellegitur oratio de re sacra ex professo habita coram populo seu multitudine aut communitate ad hoc convocatis a sacerdote, diacono aut saltem clerico missione canonica munito, in hunc praecise finem ut ii qui in religione christiana nati et educati sunt in eadem fide confirmentur et excolantur ².

920. — II. **De facultate concionandi.** - 1° *Terminologia.* - Distinguenda est *facultas* a *licentia* et ab *assensu* ³.

a) *Facultas* est ipsa missio canonica ⁴ quae necessario duos actus comprehendit: *approbationem* qua quis idoneus ad munus praedicandi reputatur et *deputationem* qua proprie ei munus concionandi committitur ⁵.

¹ Cfr. supra et insuper Mello, *De exemptione regularium*, 1921, pag. 113; S. C. EE. et RR. 16 Marl. 1866 in *Acta S. Sedis*, vol. II, pag. 151-157 itemque alias causas in *Acta S. Sedis*, vol. II, pag. 189.

² Cfr. Aichner-Friedle, *Compendium iuris ecclesiastici* ¹², § 149, 2. Auctores adlaborant in danda notione sacrae concionis specificae sumptae quatenus nempe a catechetica institutione differt. Wernz, *l. c.*, III, 30; Hinschius, *Das Kirchenrecht der Katholiken und Protestanten*, IV, pag. 449; Cocchi, *l. c.*, VI, 31, talem notionem dare videntur quae facile etiam catecheticae institutioni, quae tamen iuridice a sacra concione differt, aptari potest. Melior videtur notio in qua non excluditur elementum finis ad quem concio destinatur: certo aliqua distinctio inter sacram concionem et catecheticae institutionem est admittenda, quod ex Codice clare deducitur ex comparatis *rubricis* capitis II et III huius tituli: cfr. etiam Vermeersch, *l. c.*, II, 673; Prümmer, *l. c.*, 404-405; Blat, *l. c.*, 215, p. 259. Santamaria, *l. c.*, IV, 188, ita definit concionem: « Oración sagrada o sermón es la explicación o discurso con los cuales los oyentes son excitados a profesar y ejercitar la religión cristiana. Se distingue de la institución catequística en que ésta es la enseñanza sencilla acerca de los principales artículos de la fe, de los preceptos, de las costumbres y de los medios de salvación, siendo su fin principal instruir el entendimiento, mientras que el fin principal de la predicación sagrada es mover la voluntad ». Cfr. etiam Claeys Bouuaert-Siméon, *l. c.*, 881; De Meester, *l. c.*, III, n. 1294, talem dat concionis definitionem quae certo modo etiam catecheticae instructionem comprehendat necnon homilias.

³ Distinctiones istae certe in Codice habentur; cfr. cc. 1337, 1338, § 3; 1339, § 2, etc., in quo vero inter eas differentia consistat non tam clare patet ex Codice: cfr. Vermeersch, *Epitome*, II, 673; Cocchi, *l. c.*, VI, 21.

⁴ Cfr. c. 1328.

⁵ Cfr. c. 1338, § 1, ubi haec duo clare distinguuntur; Wernz, *l. c.*, III, 27, 7; Benedicti XIV Encycl. « *Apostolicum ministerium* », 30 Maii 1753, apud Gasparri, *Fontes*, II, 425, § 8, quae, licet de confessionibus loquatur, valet etiam de munere praedicationis; Santamaria, *l. c.*, IV, 190; De Meester, *l. c.*, III, n. 1294.

b) *Licentia concionandi* est specialis permissio a proprio Superiore petenda et concedenda, necessaria eis qui usum missionis canonicae expeditum non habent quia vel non sunt sui iuris, ut sunt religiosi qui nec velle nec nolle independenter a suis Superioribus habent nec proinde missione canonica ab Ordinariis locorum accepta uti independenter possunt ab ipsis; vel missionem canonicam restrictam solummodo consecuti sunt, e. g., si Ordinarius aliquam restrictionem faciat parochia in collatione parociae, vel, quod facilius occurret, aliquam restrictionem apponat facultati concionandi aliis concionatoribus: tales ut ultra limites concessionis concionari possint indigent *nova* licentia, quam petere debent a Superiore a quo ipsi pendent ¹.

c) *Consensus vel assensus ad concionandum* est conditio a iure aut ab eo apposita qui missionem canonicam concessit, necessaria ad expeditum exercitium ipsius missionis canonicae, relate ad determinatas personas. Dantur enim personae quibus praedicare non licet cum generali facultate. Itemque Ordinarius in generali facultate praedicandi excipere potest determinatas personarum classes ².

Licentia non habet *generatim* relationem ad eos quibus concionandum est, et si relationem habet id per accidens fit; *assensus* e contra solum relationem ad illos habet; *licentia* supponit in eo qui eam concedit superioritatem aut iurisdictionem super eum cui conceditur quique eam petit; *assensus* requirit solummodo superioritatem seu potestatem iurisdictionis aut dominativam in eos quibus concio dirigenda est. Utrumque *licentiam* et *assensum* ii solum recipere possunt qui iam habent missionem canonicam.

921. — 2º *Quis facultatem concedere possit.* - a) *Pro populo generatim.*

Tum clericis e clero saeculari tum religiosis non exemptis facultatem concionandi pro suo territorio solus concedit loci Ordinarius ³; immo etiam religiosis exemptis, nisi agatur de concione habenda ad religiosos exemptos aliosque de exemptorum familia

¹ Utique potest loci Ordinarius aliquas conditiones apponere potestati praedicandi etiam pro parochis; cfr. *Instructionem* S. C. Consistorialis, 28 Iunii 1917, n. 3; *A. A. S.*, IX, 328 sq.; Santamaria, *l. c.*, IV, 190; De Meester, *l. c.*, III, n. 1294.

² Cfr. cc. 1338, § 3; et 349, § 1, n. 1. In Codice tamen terminologia ista non videtur bene definita nec uniformis. Ita e. g. in c. 1338, § 2 Codex exigit *licentiam* Superioris regularis; melius forte diceretur necessarius esse in illo casu *assensus* Superioris regularis; illa enim *licentia* aequivalere videtur *assensui* de quo in eod. c. 1338, § 3; unica differentia in hoc est quod vi § 2 potest Superior regularis quod vi § 3 potest Superior aut Superiorissa pro religionibus regularibus non subiectis; Santamaria, *l. c.*, IV, 190 permissionem et *assensum* habet ut species *licentiae*; De Meester, *l. c.*, III, n. 1294, docet *assensum* dari a Superiore potestatem iurisdictionis non habente, sed meram dominativam potestatem ad expeditum reddendum facultatis usum.

³ C. 1337.

exemptionis aliquo modo participes ¹, facultatem solummodo Ordinarius loci concedere valet.

Huius rei ratio haec est quia Ordinarius loci de iure et *praecipue* in universum populum non exemptum sui territorii cura animarum cum iuribus et obligationibus adnexis incumbit; alii omnes de eius iuribus et officiis participant ².

Quod ad regulares attinet ius vetus in hoc reformatum est; ante Codicem enim regulares ut in propriis ecclesiis concionari etiam populo possent sola benedictione Ordinarii loci egebant, ad concionandum vero in alienis ecclesiis sola *licentia* Ordinarii loci, missionem vero canonicam a suis Superioribus obtinebant. Haec privilegia primum Franciscanis et Ordini Praedicatorum concessa, deinde aliis ordinibus extensa fuerant ³.

Codex ius antiquorum monachorum qui ecclesiasticis et saecularibus negotiis sine missione aut auctoritate Episcoporum sese immiscere (ἐπικοινωνεῖν) prohibebantur, in vim revocavit ⁴.

Solus Ordinarius loci facultatem concedit; his verbis excluditur quaelibet alia potestas sive civilis sive ecclesiastica, unde si aliquando alicui personae aut corporationi aliquod ius concessum sit, illud ius non qua ius concedendi facultatem, sed qua ius praesentationis aut nominationis interpretandum erit; ita si cui municipio ius agnatum sit praesentandi praedikatorem Quadragesimae ⁵. Hoc tamen iure, si adhuc alicubi vigeat, personae laicae sive ecclesiasticae sive civiles uti debent ad normam Instruct. S. C. Consist. 28 Iun. 1917 n. 5, idest, nequeunt praesentationem vel invitationem ipsae per se facere, sed tenentur facere per personam ecclesiasticam quae in ecclesia in qua habenda est concio Ecclesiae auctoritatem repraesentat.

Illis verbis *solus Ordinarius concedit* id etiam significatur facultatem nempe ab Ordinario concessam sufficere, nec posse proinde parochum concionatorem ab Ordinario approbatum aut ab eodem missum quovis praetextu non admittere aut reicere ⁶ nisi forte parochus ipse se praedicaturum promittat et de facto praedicet ⁷.

Potestas tamen exclusiva Ordinarii non excludit, ut per se patet, potestatem Romani Pontificis aut eius delegatorum.

b) *Pro religiosis religionis clericalis exemptae*. - Si concio habenda sit tantum ad religiosos exemptos aliosque qui de exemptione participant ⁸ quia ad exemptorum familiam pertinent, facul-

¹ Cfr. cc. 1338, § 1 et 2; 514, § 1.

² Cfr. rubricam tituli VIII, libri II: *De potestate episcopali deque iis qui de eadem participant*, quae sub se comprehendit omnia officia in dioecesi constituta. Cfr. etiam Concilium Trident. c. 4 et 7, sess. 24, *de ref.* et c. 2, sess. 5, *de ref.*; Encycl. Benedicti XV « *Humani generis* », 15 Iunii 1917, *A. A. S.*, IX, 305 sq.; Instruct. S. C. Consist. « *Ut quae* », 28 Iunii 1917, *A. A. S.*, IX, 328 sq., n. 1-2.

³ Hoc ius pluribus RR. Pontificum documentis recognitum fuerat; cfr. Sägmüller, *Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts*, 3 ed. (1914), II, pag. 2, nota 8; Wernz, *l. c.*, III, 36; Haring, *Grundzüge des katholischen Kirchenrechts* (1924), § 103, pag. 338 sqs.

⁴ Cfr. cc. 11 et 12. C. 16, qu. 1, in edit. 2 Friedberg.

⁵ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 352; Wernz, *l. c.*, III, 28, nota 10.

⁶ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 352.

⁷ Cfr. Ojetti, *Synopsis*, v. *Concionari*, n. 1398 et 1399.

⁸ Cfr. c. 514, § 1.

tatem concionandi in religione clericali dat eorum, religiosorum nempe exemptorum, Superior secundum constitutiones; qui in casu potest eam concedere etiam iis qui de clero saeculari vel de alia religione sunt, dummodo a proprio Ordinario vel Superiore fuerint idonei iudicati ¹.

Quod antea ut privilegium regularium considerabatur, iam nunc ius commune omnium religionum clericalium exemptarum, facultas concionandi pro suis subditis, agnoscitur ².

Constitutiones ius Superioris concionandi et alios ad idem munus delegandi impedire non possunt quia expresse illud a Codice conceditur ³.

Non potest Superior religiosus extraneo clerico aut religioso facultatem concionandi concedere eum examini subiiciendo, sed idoneo, qua tali a suo Ordinario aut Superiore ⁴ recognito solummodo facultatem concedere potest. Superior autem iudicium de idoneitate ex aliorum testimonio sibi formare potest ⁵.

Codex facultatem deputandi concionatorem concedit omnibus Superioribus secundum Constitutiones; *instructio* S. C. Consist. n. 18 loquitur solummodo de Ordinariis religiosorum; si Constitutiones hanc facultatem expresse concedant etiam Superiori locali minori ea uti posse Superiores putamus. Immo idem ius competere putamus Superiori locali minori etiam in casu quo Constitutiones nihil circa hoc statuunt; verbum enim Codicis *Superior* verificatur etiam de Superiore locali minori.

c) *Pro aliis religiosis*. - Facultatem concionandi apud sodales religionis non exemptae, aut etiam apud sodales religionis laicalis quamvis exemptae, dat solus loci Ordinarius sed concionator nequit facultate uti sine Superioris religiosi assensu.

Item facultatem concionandi ad moniales etiam regularibus subiectas, impertit omnibus, religiosis quoque exemptis, Ordinarius loci in quo concio fit; concionator autem verba facturis monialibus exemptis, licentia Superioris regularis praeterea indiget ⁶.

Assensus Superioris religiosi requiritur semper etiamsi agatur de religione laicali non exempta ⁷ aut etiam de religione religiosarum

¹ C. 1338, § 1.

² Difficile intellegitur quod affirmat Augustine, VI, 353, regulam nempe a Codice hic statutam applicabilem esse omnibus religiosis clericalibus institutis sive exemptis sive non exemptis; nisi forte affirmare velit facultatem concedi posse de iure vigente etiam religioso non exempto, dummodo concio habenda sit ad religiosos exemptos.

³ Blat, I. c., n. 218, pag. 262.

⁴ Quia Codex hic Superiorem ab *Ordinario* distinguit; videtur etiam Superior religionis clericalis non exemptae de idoneitate sui subditi iudicium ferre posse; eiusque iudicio stare debere in casu Superiorem religionis clericalis exemptae si tali religioso extraneo facultatem concionandi donare velit.

⁵ Blat, I. c., 218, pag. 262.

⁶ Cc. 1338, § 2 et 3; 529; Schäfer, *Das Ordensrecht*, pag. 300.

⁷ Codex expresse de religione clericali non exempta non loquitur at certe quod con-ceditur religioni laicali etiam religioni clericali concedi censendum est.

mulierum, dummodo tamen Ordinarius concionatorem non exemptis religiosis, ut fieri consuevit, stricte non imposuerit ¹.

Superior vero religionis virorum, etiam laicalis, exemptae concionatorem ab Ordinario loci missum recipere et admittere non tenetur ².

Si moniales sunt regularibus subiectae, assensus ³ Superioris regularis requiritur, nec Ordinarius loci sine hoc assensu concionatorem imponere potest, ut videtur; habito autem hoc assensu, nullus alius assensus Superiorissae necessarius est; si vero moniales non sint regularibus subiectae, tunc requiritur assensus Superiorissae ⁴ nisi concionator ab Ordinario impositus sit, quia tunc Ordinarii praeceptum assensum supplet.

d) *De licentia religiosis ad concionandum necessaria praeter missionem canonicam.* - Concionatoribus religiosis, ut facultate recepta uti liceat, opus est sui Superioris licentia ⁵.

Necessitas huius licentiae oritur ex dependentia religiosorum a suis Superioribus quae ex voto obedientiae originem habet.

Sufficere autem videtur licentia implicita quae data semel pro semper censetur in actu quo Superior Ordinarius loci suum subditum pro munere concionatoris praesentat, nisi expressa deinde revocatio fiat. Parochus religiosus nec sui Superioris nec Ordinarii loci licentia indiget ⁶.

922. — 3° *De examine concionatorum circa doctrinam et bonos mores.* - Graviter onerata eorum conscientia, loci Ordinarius vel Superior religiosus facultatem vel licentiam concionandi cuiquam ne concedant, nisi prius constet de eius bonis moribus et de sufficienti doctrina generatim per examen ⁷.

Firmo hoc praescripto, Ordinarii locorum religiosi qui a proprio Superiore exhibeantur, facultatem concionandi ne denegent ⁸ sine gravi causa, dummodo ceteroquin apti sint.

Hoc altero canone 1339 Ordinariis *praecipitur* ne religiosos aptos a Superioribus praesentatos repellant sine gravi causa quae tamen eorum iudicio mensuranda relinquitur ⁹.

¹ Vermeersch, *l. c.*, II, 673; contra Augustine, *l. c.*, VI, 354 qui hoc generatim negat de Congregationibus mulierum. Certum ab omnibus ius Ordinarii loci agnoscitur imponendi omnibus religionibus laicalibus etiam virorum non exemptis nec non, ut videtur, etiam clericalibus non exemptis concionatorem; cfr. Vermeersch ibidem et Augustine, *l. c.*, VI, 354, nota 10.

² Vermeersch, *l. c.*, II, 673.

³ Codex habet *licitiam*; cfr. supra.

⁴ C. 1338, § 3.

⁵ C. 1339, § 2.

⁶ S. C. C. 13 Iulii 1669, apud Ojetti, *Synopsis*, v. *Concionari*, n. 1398.

⁷ C. 1340, § 1.

⁸ C. 1339, § 1.

⁹ Augustine, *l. c.*, VI, 335; Blat, *l. c.*, 219, pag. 263; quae interpretatio cum iuri anteriori sit conformior probabilior videtur; cfr. Wernz, *l. c.*, III, 36; Vermeersch, *Epitome*, II, 674, *monitionem* non *praeceptum* admittit; cfr. tamen eundem Vermeersch in *Periodica*, IX, 38 «*licitia est per se concedenda*».

Ut medio ordinario ad se certiorandum de scientia et actione candidati Ordinarius loci ¹ examine utatur a candidato voce et scripto subeundo « coram tribus examinadoribus, qui arbitrio Ordinarii possunt seligi vel inter examinadores synodales vel etiam inter sacerdotes extradioecesanos, aut etiam e clero regulari ».

Cognita autem idoneitate quod ad scientiam et actionem attinet, vel etiam in antecessum, haud minori studio immo etiam maiori, inquireret Ordinarius num idem candidatus pietate, honestate morum et publica aestimatione dignus sit qui verbum Dei evangelizet ². Pro huiusmodi duplicis examinis exitu poterit Ordinarius candidatum declarare idoneum aut generatim aut pro aliqua solummodo praedicationis specie, ad tempus vel ad experimentum aut certis sub conditionibus absolute et in perpetuum ³, dando illi pagellam praedicationis, ea omnino ratione qua datur pro confessionibus, vel ei facultatem praedicandi simpliciter denegando.

Non prohibentur tamen Ordinarii, in casibus particularibus et per exceptionem, quominus aliquem ad praedicandum, sine praevio examine de quo supra, admittant, dummodo aliis iisque certis argumentis de eius idoneitate constet. Vetitum tamen absolute est *diplomata*, ut aiunt, *praedicationis* subditis non propriis impertiri, vel subditis etiam propriis, sed honoris titulo aut in aestimationis signum ⁴.

923. — 4° De suspensione aut revocatione facultatis concionandi.

- a) Si, concessa facultate vel licentia, loci Ordinarius aut Superior religiosus compererint necessarias dotes in concionatore desiderari, debent eam revocare; in dubio de doctrina, debent certis argumentis dubitationem excutere, novo etiam examine, si opus fuerit;

¹ De Superiore religioso nihil expresse in Instructione « *Ut quae* » dicitur; at sive ex canone 1340, § 1 sive ex principiis generalibus et ipsi examinare debent quos approbant aut quibus licentiam concedunt concionandi. Si tamen de facto religiosi ab Ordinario loci examini de doctrina subiiciantur Superiores religiosi examini Ordinarii loci stare possunt.

² Haec examina Ordinarius loci generatim facere debet pro clericis saecularibus, nec facere prohibetur etiam pro clericis religiosis a suis Superioribus praesentatis; verumtamen pro istis circa honestatem vitae nisi graves obstant rationes, cfr. c. 1339, § 1, iudicio Superiorum deferre debet, et circa examen de doctrina examini a Superioribus forte iam dato deferre prudenter poterit, cfr. Vermeersch, *Epitome*, II, 675, *Periodica*, IX, pag. 40.

Ante Codicem si de concione in propria ecclesia facienda ageretur, non potuisset Ordinarius regulares examini suo subicere. Cfr. Ferraris, *l. c.*, v. *Praedicare*, n. 81; id autem non amplius sustineri posse videtur.

³ Cfr. Vermeersch, *Periodica*, IX, 37, 2 de errore qui habetur hoc loco in textu latino in *Acta Ap. Sedis*.

⁴ Instructio S. C. Consist. « *Ut quae* » cit. supra, n. 13-17; cfr. etiam Benedicti XV Encycl. « *Humani generis* », 2 Iul. 1917, ubi monentur Episcopi quod si in hac re remisse neglegenterque se gerant *gravissime* delinquant. Monet tamen Haring, *Grundzüge...*, pag. 339, nota 6, leges de examine pro praedicatione plerumque in praxi mitiores evadere quia periculum pro praedicatione cumulat cum examine pro confessione, et ideo facultas concionandi generatim conceditur omnibus iurisdictione pro confessionibus polentibus.

quod valet etiam de concionatore religioso aut regulari a suo Superiore praesentato aut commendato ¹.

Concessam tamen facultatem concionandi una simul universis domus religiosae sacerdotibus Ordinarii locorum ne revocent, nisi forte de singulorum religiosorum concionatorum defectu scientiae aut pietatis constiterit, quod difficile occurreret ². Sublatam tamen universis simul religiosis facultatem validam esse censemus, quia Codex clausulam irritantem non habet ³.

Codex revocationis causam unam meminit, *si compererint necessarias dotes in concionatore desiderari*; constabit autem tunc dotes deficere si ea quae a S. Sede praescripta sunt circa modum aut materiam concionum a concionatore non servantur. Expresse autem praecipitur concionatoribus ut sine Ordinarii loci consensu de rebus non sacris sermonem aut elogia funebria non faciant ⁴; a rebus autem politicis tractandis omnino abstineant.

Praecipitur item ut concionem sacrae Scripturae et SS. Patrum verbis condiant; citationes incredulorum praesertim viventium evitent, itemque plausus plebiculae, non solum non quaerant diariis aut ephemeridibus, sed quantum ab ipsis pendet omnino declinent; in dictione et in ratiocinatione captui auditorum se accommodent; turpis lucri cupidinem fugiant; gravitatem et modestiam servant, ne argui possint quod opera sermonem confundant.

Concionatores qui in his servandis deficiant, in dotibus necessariis deficere censendi sunt, quamobrem si spem emendationis prae se ferant et graviter non deliquerint prima alterave vice ab Ordinario loci moneantur et reprehendantur « Si vero emendationem neglexerint aut graviter cum fidelium scandalo peccaverint, Episcopus ad tramites Codicis c. 1340, § 2-3: a) si agatur de proprio subdito aut de religioso cui praedicandi facultatem ipse dederit, concessam facultatem, nullo hominum respectu aut ad tempus revocet aut omnino abroget; b) si autem de sacerdote extradioecetano agatur vel de religioso cui non ipse *pagellam* impertiverit, praedicationem illi in dioecesi sua interdicat simulque de re moneat tam Ordinarium proprium, quam eum qui praedicationis *pagellam* eidem concessit; in casibus autem gravioribus ne omittat ad S. Sedem referre; c) poterit etiam Episcopus, immo et debebit pro diversitate casuum, concionatore graviter peccante, coeptam praedicationem ipsi intercipere.

« Interdici pariter praedicatione oportet, saltem ad tempus et pro aliquo loco, quicumque aut pro sua vivendi ratione, aut quavis alia de causa, etsi

¹ C. 1340, § 2. Codex ad revocandam facultatem tali religioso requirit gravem causam, c. 1339, § 1, at gravis causa est certe defectus scientiae et pietatis, praeter alias etiam graves quae haberi possunt.

² Co. 1340, § 2 et 1339, § 1.

³ Cfr. infra in nota.

⁴ Elogia funebria facere in ecclesia aut in via durante sacra functione omnino etiam laicis interdictum est; cfr. Vermeersch, *Periodica*, IX, 40; cfr. tamen apud Claeys Bouuaert-Simenon, *Manuale*, pag. 532, in nota 3, consuetudinem in Belgio vigentem qua in ecclesia permittuntur elogia funebria clericorum. Ita etiam De Meester, *l. c.*, III, n. 1300, pag. 204, nota 2.

inculpabiliter publicam bonam existimationem amiserit, ita ut ministerium suum inutile vel damnosum evaserit.

« Ordinarii dioecesani commissionem vigilantiae pro praedicatione, unusquisque in sua dioecesi, instituent, quae iisdem sacerdotibus componi poterit ac commissio pro examine candidatorum.

« Quia vero nec Episcopi nec commissio vigilantiae adesse ubique in dioecesi poterunt; cum agetur de praedicationibus maioris momenti in locis dissitis, Ordinarii exigent his desuper a vicariis foraneis vel a parochis informationes peculiares et tutas iuxta normas superius statutas » ¹.

Codex, ut Ordinarius ad revocationem facultatis et Superior ad revocationem licentiae procedere possint, requirit ut dotes in concionatore deesse *compererint*; huic dispositioni instructio non contradicit; in dubio igitur antequam procedat Ordinarius vel Superior se certiorare debet ².

Saeculis transactis, S. Sedes sat severa fuit contra Ordinarios facultatem concionandi una simul universis domus religiosae sacerdotibus revocantes; eadem disciplina etiam in Codice substantialiter saltem retenta est ³.

b) Ob revocatam concionandi facultatem vel licentiam, datur recursus, sed non in suspensivo ⁴, ad Sacras Congregationes Concilii, vel de Religiosis, vel Propagandae Fidei ⁵.

924. — 5° De invitatione concionatorum extradioecesanorum. -

a) De praemittendis invitationi. - Sacerdotes extradioecesani sive saeculares sive religiosi ad concionandum ne invitentur, nisi prius licentia ab Ordinario loci ⁶ in quo concio habenda sit, obtenta fuerit; hic autem, nisi eorum idoneitatem aliunde compertam habeat, licentiam ne concedat, nisi prius bonum testimonium super concionatoris doctrina, pietate, moribus a proprio eiusdem Ordinario habuerit; qui, graviter onerata conscientia, secundum veritatem respondere tenetur ⁷.

¹ Instructio cit. « *Ut quae* » n. 19-33; cfr. etiam Encycl. Benedicti XV « *Humani generis* », necnon *Instruct.* S. C. EE. et RR. 31 Iulii 1894, in *Collectanea* S. C. Prop. Fid. 1878.

² Cfr. Vermeersch, *Periodica*, IX, 41.

³ Cfr. hac de re S. C. EE. et RR. 13 Ianuar. 1610; 14 Dec. 1674 apud Bizzarri, 243 et 271-274 ubi citatur causa Senonensis 28 Februar. 1654 ex qua colligitur revocationem facultatis concionandi, licet contra ius factam ab Ordinario validam tamen esse. Cfr. etiam Clementis X Const. « *Superna* » 21 Iunii 1670, § 3 apud Gasparri, *Fontes*, I, 246.

Notat insuper recte Santamaria, l. c., IV, 191, hoc c. 1339, § 1 aliter ac in can. 880, § 3, non requiri consultationem Sanctae Sedis ad revocationem facultatis praedicandi sed sufficere gravem causam.

⁴ C. 1340, § 2.

⁵ Cfr. c. 1601.

⁶ Codex hic loquitur de *licentia* quae obtinenda est ab eo qui concionatorem invitat, qui necessario erit Ordinarius loci, saltem circa hanc materiam, subditus; cfr. supra *quid sit licentia*. Ordinarius autem loci licentiam invitandi concedens simul concedere censetur missionem canonicam seu facultatem concionandi pro suo territorio, nisi malimus dicere missionem canonicam contineri in generali approbatione ad conciones a proprio Ordinario concessa vel concedenda, ab Ordinario vero loci ubi concio fit solum *assensum* concedi.

⁷ C. 1341, § 1.

Haec ad maiorem huius paragraphi claritatem ex citata instructione addimus: « Ordinarii, *onerata graviter eorum conscientia*, facultatem concionandi nemini concedent, nisi prius ipsis constiterit de illius pietate, scientia et idoneitate, secundum praescriptiones quae sequenti capite tradentur; si vero agitur de sacerdotibus extradioecesanis vel de religiosis cuiuscunque ordinis, nisi prius respectivum Ordinarium et Superiorem interpellaverint et responsionem favorabilem habuerint ¹.

« Ordinarius et Superior regularis, qui ab alio Ordinario de informationibus interrogati fuerint circa pietatem, scientiam atque idoneitatem ad praedicandum cuiuspiam eorum subditi, tenentur *sub gravi* eas pro veritate tradere, secundum scientiam et conscientiam prout in canone 1341, § 1 novi Codicis praescribitur. Ordinarius vero qui illas recipit, tenetur eisdem se conformare, secretum de acceptis notitiis absolute servando.

« Ordinarius qui, ob informationes ut supra acceptas aut aliam ob causam, censuerit in Domino concionandi facultatem alicui denegare, sufficit ut id ipsum petenti facultatem significet, quin aliud addat, *soli Deo rationem de sua sententia redditurus* » ².

« Facultas praedicandi, quando agitur de concionatore extradioecesano, scripto tribuenda est, designato etiam loco et genere praedicationis, pro quibus concessa fuerit.

« Quicumque, obligatione petendi facultatem posthabita, sacerdotem quempiam ad concionandum iuvitaverit; itemque sacerdos quilibet, qui tali modo invitatus scienter acceptarit et concionatus fuerit, puniendi sunt ab Ordinario poenis eius arbitrio statuendis, non exclusa suspensione a divinis » ³.

Ordinarius potest etiam sacerdoti extradioecesano pagellam generalem praedicationis concedere ⁴.

b) *De modo et tempore faciendae invitationis.* - Invitationis licentia petenda est tempestive et modo a iure praescripto ⁵.

Rem melius determinat *instructio*: *tempestive* importat ut licentia petatur tempore utili et opportuno, ut Ordinarius commode queat informatio-

¹ Licet hoc loco n. 10 in *Instructione* absolute praecipiat Ordinariis locorum interpellatio proprii concionantis Ordinarii et Superioris, quia tamen Codex hoc c. 1341, § 1 clausulam habet: *nisi eorum idoneitatem* etc.... interpellatio verificata clausula omitti poterit: cfr. Vermeersch, *Periodica*, IX, pag. 39.

² Citat. *Instructio* « *Ut quae* », nn. 10-12. « Haec statuta videntur esse lata pro concionibus sollemnioribus et rarioribus; nam est nimis onerosum qualibet vice petere ab Episcopo licentiam ad invitandum aliquem sacerdotem extra dioecesanum pro concionibus ordinariis et frequenter occurrentibus. Quare tunc videtur esse sufficiens licentia Ordinarii habitualiter concessa ». Ita Prümmer, *Manuale iuris canonici* ³, 405, 4, et post ipsum Vermeersch, *Epitome*, II, 676; Cocchi, l. c., VI, n. 23, pag. 56, ubi tamen monet standum esse praescriptionibus Ordinariorum. Atque haec cl. Auctores affirmant de toto c. 1341 et consequenter etiam de *instructione* « *Ut quae* » circa eandem materiam. Nec improbabilis videtur eorum interpretatio.

³ *Instructio* « *Ut quae* », n. 8-9.

⁴ Vermeersch, *Epitome*, II, 676. Immo cl. De Meester, l. c., III, n. 1296, pag. 200-201, modo generali affirmat licentiae petitionem ad eundem praedicatorum invitandum non esse necessario singulis vicibus repetendam; idque admittit etsi ecclesia invitans non sit eadem quae licentiam semel petivit.

⁵ C. 1341, § 2.

nes necessarias de concionatoris persona habere; hoc autem tempus, generatim loquendo, haud erit inferius duobus mensibus; salva tamen Episcopi facultate, tempus aliud statuendi etiam brevius pro genere et gravitate praedicationis et pro qualitate concionatoris.

Qui facultatem postulat, debet tantum concionatoris nomen proponere, idque subordinate ad beneplacitum Ordinarii, qui solus uti potest verbis *eligimus et deputamus ad postulationem* N. N. etc.¹.

c) *Quis licentiam invitandi petere debeat.* - Licentiam invitandi concionatorem extradioecesanum petere debet parochus si agatur de ecclesia paroeciali aliave eidem subiecta; rector ecclesiae, si de ecclesia parochi auctoritati non obnoxia; prima dignitas de Capituli consensu²; moderator seu cappellanus confraternitatis, si de ecclesia eiusdem confraternitatis propria. Si ecclesia paroecialis sit simul capitularis aut confraternitatis propria, ille licentiam petat, qui sacras functiones iure peragit³.

Si agatur de ecclesia religionis clericalis, licentiam petit Superior religiosus, nisi ecclesia sit simul paroecialis et de praedicatione paroeciali agatur; pro omnibus aliis ecclesiis aliarum corporationum moralium non clericalium, aut religionum laicalium, monialium et privatorum, licentiam petit sacerdos qui in iisdem de iure sacras functiones peragit⁴.

925. — §º *De invitatione concionatoris dioecesani.* - Codex de invitatione concionatoris dioecesani nihil habet et ipso suo silentio quemlibet approbatum invitari posse insinuat, dum e contra severas leges statuit pro invitatione sacerdotis extradioecesani.

Instructio vero « *Ut quae* » applicare videtur invitationi concionatoris dioecesani easdem normas quas Codex pro extradioecesanis statuit; id tamen clare non dicit, sed quasi supponere videtur⁵.

Ordinarius loci certe circa hoc specialibus normis potest rem melius definire; attamen tanta severitas pro invitatione sacerdotis dioecesani quanta

¹ *Instructio* « *Ut quae* », n. 6-7.

² *Instructio* « *Ut quae* », n. 5, a, habet, *audito Capitulo*, quae clausula cum sit inconcilialis cum dictione Codicis, dictio Codicis praeferenda videtur; ita Vermeersch, *Epitome*, II, 271 et post ipsum Cocchi, l. c., VI, n. 23, pag. 55; nisi forte melius textus conciliemus dicendo *consensum* requiri pro invitatione concionatoris extradioecesani, *consilium* pro concionatore dioecesano. Ex eadem autem *instruct.* n. 5, a et d tunc solum ad primam dignitatem spectat invitationis licentiam petere cum agitur de praedicationibus quae ex lege vel voluntate Capituli fiunt in Ecclesia propria; si autem agatur de praedicationibus quae fiunt in ea ecclesia quatenus paroecialis simul ecclesia est, tunc licentiam petit parochus.

³ C. 1341, § 2-3.

⁴ *Instructio* « *Ut quae* », n. 5, b, f; paulo aliter Vermeersch, *Epitome*, II, 675; quem sequutus est Cocchi, l. c., VI, 23, pag. 55; si agatur de ecclesia aut oratorio sororum ius petendi licentiam tribuit Superiorissae.

⁵ Cfr. *Instruct.* n. 4 sq. praesertim vero n. 7 ubi expresse etiam de concionatore dioecesano sermo est.

a Codice statuitur pro invitatione sacerdotis extradioecesani non videtur necessaria; praesertim cum ipsa *Instructio* supponat quandoque dari facultatem concionandi generalem pro tota dioecesi ¹.

Sensus instructionis is esse videtur, quod licentia requiratur etiam pro concionatoribus dioecesanis quando agitur de concionatoribus qui *pagellam generalem* non habent.

Optime tamen servabitur regula a Codice statuta pro extradioecesanis etiam pro invitatione dioecesanorum concionatorum, quatenus regula ipsa determinat personas quae licentiam invitationis aut ipsam invitationem facere debent. Codex hoc voluisse videtur ut ille qui invitationem concionatoris facit semper sit sacerdos in aliquo officio, saltem lato sensu accepto, constitutus, nunquam vero in hoc negotio sese ingerere debeant laici. Id multo magis intendit *Instructio*.

Non improbatur tamen, ut videtur, sicubi vigeat ius quaesitum tertiis personis, ex. g., municipiis, communitatibus etc., praesentandi concionatorem pro Quadragesima aut aliis forte sollemnitatibus ². Attamen etiam in hoc casu invitatio facienda erit a sacerdote cui ecclesiae cura est et ad quem de iure communi ius pertineret.

926. — 7° *De capacitate ad officium concionatoris.* - Concionandi facultas solis sacerdotibus vel diaconis fiat, non vero ceteris clericis, nisi rationabili de causa, iudicio Ordinarii et in casibus singularibus.

Concionari in ecclesia vetantur laici omnes, etsi religiosi ³.

Nec Ordinarius permittere potest ut laicus in ecclesia concionetur. Ecclesia autem hic formaliter accipienda est, scilicet, quatenus est locus sacer ad cultum Dei publicum destinatus omnibus fidelibus patens; si enim, de licentia Ordinarii, ecclesia ad alium usum non profanum aut sordidum, e. g., ad congressum catholicum adhibeatur, tunc etiam non clericis concionari in ecclesia permitti poterit. Attamen in casu non habetur concio proprie dicta. Verum etiam in casu congressuum eucharisticorum aut marialium etc. cavetur ne laici verba faciant e suggestu ubi praedicari solet fidelibus verbum Dei ⁴.

Nec videtur in oratoriis semi-publicis religiosorum prohiberi cohortatio familiaris solis religiosis aut familiaribus destinata, a Superiore laico vel etiam a Superiorissa facta; hae enim cohortationes nomine concionis strictae non veniunt ⁵.

Institutio autem catechetica ad pueros, etiam in ecclesia mulieribus committi potest; at etiam ad hanc missio canonica necessaria est ⁶.

Primis Ecclesiae saeculis etiam laicos in ecclesiis loquutos fuisse scimus,

¹ Cfr. *Instruct.* n. 3 et 15.

² Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 352; Wernz, *l. c.*, III, 27, nota 10; Cocchi, *l. c.*, VI, n. 23, pag. 56; Ojetti, *l. c.*, n. 1400.

³ C. 1342, § 1-2.

⁴ Cfr. Claeys Bouuaert-Simenon, *Manuale iuris canonici* ², 1926, n. 883; De Meester, *l. c.*, III, n. 1297.

⁵ Cfr. Blat, *l. c.*, 222, pag. 269.

⁶ Sägmüller, *Lehrbuch des k. K. R.*, II, pag. 4.

at id non ad munus docendi ordinarium, sed ad extraordinaria Dei charismata est referendum ¹.

927. — III. Iura Ordinarii loci et Episcopi circa praedicationem.

- 1° *Ius Ordinarii praedicandi ubique in suo territorio.* - Ordinarii locorum ius habent concionandi in qualibet sui territorii ecclesia, quamvis exempta ²; ipsis quippe praecipue officium populo praedicandi in toto suo territorio incumbit; cui autem officium incumbit aequum est etiam ius agnosci; idemque reverentia quam Ordinario loci, ob eius dignitatem, etiam exempti religiosi debent, suadet.

2° *Speciale quoddam ius Episcoporum.* - Nisi agatur de magnis civitatibus, potest quoque Episcopus prohibere ne in aliis eiusdem loci ecclesiis verba fiant ad fideles, quo tempore vel concionem ipse habet vel coram se, ex causa publica atque extraordinaria, convocatis fidelibus, habendam curat ³.

Iam nunc nisi prohibitio specialis Episcopi habeatur, nemo ne in eadem quidem civitate, nec eadem hora praedicare prohibetur ⁴.

Prohibitio ista dari nequit ab Episcopo si agatur de civitate magna: magna autem censetur civitas si ultra centum millia incolarum habeat, nec requiritur ut omnes incolae catholici sint aut soli catholici numerentur ⁵.

Ut prohibitio haec locum habere possit, requiritur praeterea ut quando agitur de praedicatione quam coram se habendam curat Episcopus, specialius per ephemerides, per affixiones ad muros aut ad valvas ecclesiae, aut per concionatores, vel aliis modis de mandato Episcopi, populus ad concionem convocetur; itemque in casu requiritur ut convocatio populi aut concio ex causa publica et extraordinaria fiat ⁶.

Si vero Episcopus ipse, in publica utique ecclesia, concionem habeat etiam in ordinariis contingentibus et circumstantibus in parvis civitatibus aliorum concionem prohibere potest. In magnis autem civitatibus concionem ne in paroecia quidem, in qua ipse praedicat, potest prohibere ⁷.

Hoc iure gaudent Episcopi residentiales, Abbates et Praelati *nullius*, Vicarii et Praefecti Apostolici ⁸ non autem Vicarii Generalis et Capitularis ⁹.

¹ Santamaria, l. c., IV, 195.

² C. 1343, § 1.

³ C. 1343, § 2.

⁴ Cfr. S. C. EE. et RR. 7 April. 1579 apud Bizzarri, pag. 224.

⁵ Vermeersch, *Epitome*, II, 678; De Meester, l. c., III, n. 1298, pag. 202, nota 1; contra Augustine, l. c., VI, 363-364 qui minus recte ut videtur solos catholicos computandos esse censet.

⁶ Cfr. Ferraris, *Bibliotheca*, v. *Praedicare*, n. 25, *Additiones Cassinenses*; Wernz, l. c., III, 39; Vermeersch, l. c., II, 678; Prümmer, l. c., 405, 5; Augustine, l. c., VI, 363; Ojetti, *Synopsis*, v. *Concio*, n. 1396; Santamaria, l. c., IV, 196.

⁷ Vermeersch, *ibid.*

⁸ Cfr. cc. 215, § 2, 294, § 1.

⁹ Santamaria, l. c., IV, 196.

3° *Quasnam praedicationes praecipere possint Ordinarii.* - a) Optandum ut in Missis quae, fidelibus adstantibus, diebus festis de praecepto in omnibus ecclesiis vel oratoriis publicis celebrantur, brevis Evangelii aut alicuius partis doctrinae christianae explanatio fiat; quod si loci Ordinarius id praeceperit, opportunis datis instructionibus, hac lege tenentur non solum sacerdotes e clero saeculari, sed etiam religiosi, exempti quoque, in suis ipsorum ecclesiis ¹.

Lex hoc canone statuta est substantialiter nova, cuius tamen necessitas nostris praesertim diebus valde commendatur in nostris regionibus ubi cum progressu scientiae profanae crassa vel supina quandoque viget ignorantia religiosa. Vehementer igitur optandum est ut saltem, quod facile ab omnibus etiam indoctis obtineri poterit, textus evangelicus lingua vulgari legatur, aut aliqua pars doctrinae christianae, quae in populo christiano aliquem sensum christianae pietatis excitare possit. Utinam quod iam alicubi viget, apud nos generaliter introducatur ².

Lex ista obligat etiam regulares exemptos, at solum in hypothese quod Missa in eorum ecclesiis celebretur *fidelibus adstantibus* ³.

b) Curent locorum Ordinarii ut tempore Quadragesimae, itemque, si id expedire visum fuerit, tempore Adventus, in ecclesiis cathedralibus et paroecialibus sacrae conciones frequentius ad fideles habeantur.

Canonici alique de Capitulo huic concioni, si in propria ecclesia continuo post chorum habeatur, interesse tenentur, nisi iusto impedimento detineantur; et illos Ordinarius, poenis quoque adhibitis, ad id adigere potest ⁴.

Ad concionem obligari poterunt non solum canonici ecclesiae cathedralis, sed etiam in iisdem circumstantiis canonici collegiatae, si in ecclesiis collegiatis locum habeat ⁵.

Si concio, non statim post officium chorale, locum habeat, non tenentur canonici interesse, sicut nec si concio sit in ecclesia non propria, nisi forte per accidens in illa ecclesia canonici choralis officio satisfaciant et ita velut propria sit ⁶.

Non potest Ordinarius loci quo tempore concio fit in cathedrali, aut in paroeciali ecclesia, prohibere quo minus in alia ecclesia civitatis vel paroeciae habeatur ⁷ concio nisi forte casus c. 1343, § 2 verificetur.

¹ C. 1345.

² Aliquod vestigium huius canonis habetur in causa *Visitationis Sacrorum Liminum*, 2 Mart. 1861; cfr. *Acta S. Sedis*, vol. II, pag. 184 sq.; cfr. etiam Constit. Benedicti XIV « *Etsi minime* », 7 Februarii 1742, § 15 apud Gasparri, *Fontes*, I, n. 324.

³ Santamaria, *l. c.*, IV, 197-198.

⁴ C. 1346, § 1-2.

⁵ Vermeersch, *Epitome*, II, 680; Augustine, *l. c.*, VI, 368.

⁶ S. R. C. 22 Mart. 1653, *Decret. auth.* 944; cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 367-368.

⁷ S. C. EE. et RR. 7 Mart. 1579 apud Bizzarri, *l. c.*, 222.

4° *An cogi possint fideles ad conciones audiendas.* - Monendi et adhortandi diligenter fideles sunt ut sacris concionibus frequenter intersint ¹.

Obligatio igitur iuris positivi nulla eis imponi potest ²; licet utique ex iure divino ad id obligati esse possint, et de facto sint, si ignorantia religiosa graviter culpabili laborent quam aliis mediis repellere non possint.

928. — IV. De parochorum obligationibus circa praedicationem.

- Diebus dominicis et ceteris per annum festis de praecepto proprium cuiusque parochi officium est, consueta homilia, praesertim intra Missam in qua maior soleat esse populi frequentia, verbum Dei populo nuntiare.

Parochus huic obligationi nequit per alium habitualiter satisfacere, nisi ob iustam causam ab Ordinario probatam.

Potest Ordinarius permittere ut sollemnioribus quibusdam festis aut etiam, ex iusta causa, aliquibus diebus dominicis concio omittatur ³.

Agitur hic, ut patet, de obligatione distincta ab obligatione explicandi catechismum adultis ⁴, proinde nequit parochus utrique unica concione satisfacere obligationi.

Non praecipitur autem absolute tempus in quo utraque praedicatio est facienda; solum commendatur parochus ut praedicatio hora fiat populo commoda. Quam ob rem nihil vetare videtur quo minus, si necessitas catechismi maior sit et populus magis Missam frequentet quam vespertinas preces, ipsa catechismi explicatio in Missa fiat, vespere autem homilia. Materia de qua in homilia agi debeat non est iure definita; generatim de festi aut Dominicae Evangelio erit; aut de mysterio seu de Sancto de quibus festum agitur.

Obligatio parochi gravis censetur; damnant auctores de gravi parochum qui tribus mensibus concionem omittat etiam interruptis, aut etiam illum qui uno mense integro nullam concionem populo teneat ⁵.

S. C. Concilii ⁶ interrogata utrum parochi in quorum ecclesiis tempore Adventus aut Quadragesimae habentur sacrae conciones a concionatoribus extraordinariis factae, sint soluti ab homilia de Evangelio, quaestionem dirimere noluit ⁷. Consuetudo concionem paroecialem omittendi non est rationalis nec proinde tolerari potest ⁸.

¹ C. 1348.

² Cfr. S. C. Propag. Fid., 4 Ianuar. 1798, in *Collectanea*, n. 642.

³ C. 1344, § 1-3.

⁴ Cfr. c. 1332.

⁵ Cfr. Ojetti, *Synopsis*, v. *Concionari*, n. 1398.

⁶ 27 Mart. 1817, apud Ojetti, *l. c.*, v. *Concionari*, 1402.

⁷ Augustine, *l. c.*, VI, 365 docet hac occasione parochos dispensari non posse citatque S. C. C. 1 Aprilis 1876 et *pluries* A. S. S., IX, 468 quae tamen quaestio in *Actis Sanctae Sedis* loco citato non tractatur.

⁸ Cfr. Const. Innocentii XIII « *Apostolici ministerii* » § 11, 23 Maii 1723 apud Gasparri, *Fontes*, I, n. 280, S. C. Concilii, 1 April. 1876, A. S. S., IX, 465-469.

Potest Ordinarius loci generali modo sive in Synodo sive extra praefinire quibus diebus liceat parochi a praedicatione vacare ¹; si Ordinarius nihil praefinierit et iusta habeatur causa, semel aut bis sermonem seu homiliam omittere a culpa excusant aliqui ².

Parochus potest suo officio praedicandi quandoque ex iusta causa per alium satisfacere, nec ad hoc licentia Ordinarii est necessaria; ad habitualementem autem substitutionem interventus Ordinarii necessarius est, nisi forte de absoluta impossibilitate parochi agatur.

Parochus et Ordinarius loci nequeunt pro consueta praedicatione eleemosynam praetendere, nec titulo paupertatis; possunt tamen accipere spontanee oblatam ³.

Aliis vero concionatoribus generatim licet stipendium recipere et exigere ab eo solvendum qui concionatorem ad hoc munus eligit seu potius praesentat; attamen si alicubi alia est consuetudo ut alius concionatorem eligat, alius stipendium solvat, servanda est ⁴.

929. — V. De modo concionandi. - In sacris concionibus exponenda in primis sunt quae fideles credere et facere ad salutem oportet.

Divini verbi praecones abstineant profanis aut abstrusis argumentis communem audientium captum excedentibus; et evangelicum ministerium non in persuasibilibus humanae sapientiae verbis, non in profano inanis et ambitiosae eloquentiae apparatu et lenocinio, sed in ostensione spiritus et virtutis exerceant, non semetipsos, sed Christum crucifixum praedicantes.

Si, quod absit, concionator errores aut scandala disseminet, arceatur a ministerio praedicandi verbum Dei audiendive sacramentales confessiones et a quolibet docendi munere, salvo aliis poenis quas Ordinarius, post monitionem, necessarias ad reparandum scandalum forte statuerit, vel, si agatur de errore a Concilio Generali aut a S. Sede iam damnato, quas sententia damnationis forte statuerit; si haereses disseminet, in eum praeterea ad normam iuris, agatur ⁵.

Concionatoris habitus est vestis talaris cum superpelliceo et, extra Urbem, stola; pro canonicis in ecclesia propria vestis canonicalis; pro regulari-

¹ Augustine, *l. c.*, VI, 365-366.

² Ita Blat, *l. c.*, 224, pag. 270.

³ S. C. EE. et RR. 30 Iunii 1615 apud Ojetti, *l. c.*, v. *Concionari*, n. 1402.

⁴ S. C. C. 21 Aug. 1784, cfr. Ojetti, *l. c.*, v. *Concionari*, n. 1397 et 1401.

⁵ Cc. 1347, § 1-3 et 2317; ut procedi possit non est necessarium ut error sit damnatus ut haereticus, nec ut publice doceatur, at requiritur ut *pertinaciter* doceatur aut defendatur sive in publico sive privatim. Circa hunc canonem utiliter videri potest Instructio « *Ut quae* », n. 19-33, cuius tamen praecipuae dispositiones iam supra ubi *De suspensione et revocatione* facultatis concionandi relatae sunt. In eadem *instructio* n. 34-40 dantur normae ab Ordinariis et a Superioribus religiosorum servandae circa praeparationem clericorum ad ministerium praedicationis. Normas et poenas ad procedendum contra haereticos cfr. in cc. 2314-2316.

bus vestis proprii ordinis, si sit distincta ab habitu clericali. Concionator, nisi agatur de oratione pro aliqua causa publica quae extra Missam facienda est, benedictionem ab Episcopo assistente petere debet et ante quam concionem incipiat *Ave Maria* recitare cum populo assistente et respondente ¹. Feria sexta in Parasceve nec benedictio petitur, nec *Ave Maria* recitatur, nec salutationes Episcopo assistenti fiunt a concionatore. Coram SS. Sacramento exposito concio de iure non esset facienda; si tamen de consensu Ordinarii loci fiat, SS. Sacramentum velo obtegendum erit, audientes sedere utique poterunt, at capite non cooperto, sicut et concionator ².

Reprobatur et impedienda est concionatori in ecclesia quaelibet oblocutio contra quamlibet particularem personam, multoque magis contra Ordinarium aut magistratum ³.

Concionator ante omnes salutatur Ordinarium loci; deinde si adsit Capitulum et ultimo loco magistratum ⁴.

CAPUT III.

De sacris missionibus.

930. — I. De missionibus internis. - 1° *Notio.* - Missiones internae seu *populares* sunt speciales extraordinariae praedicationes verbi Dei populo christiano determinatis temporibus per unam alteramve hebdomadam protractae sub auctoritate Ordinarii loci ad populum efficaciori modo ad conversionem et poenitentiam excitandum, ad Deum placandum et vitam christianam instaurandam, adiectis etiam aliis spiritualibus exercitiis ⁵.

Affines quidem sunt *Missiones populares exercitiis spiritualibus*; at ab eis differunt quia populo alicuius territorii non determinatis tantum personis fiunt; quia a pluribus simul concionatoribus dantur non ab unico.

Usus missionum popularium solummodo a saeculo xvi in Ecclesiam introductus est ⁶.

¹ Si concionator sit Episcopus, licet assistat *Ordinarius Cardinalis*, non decet ut Episcopus concionator benedictionem petat: S. R. C. 28 April. 1607, *Decret. auth.* n. 230; apud Ferraris, l. c., v. *Praedicare*, *Additiones Cassinenses*.

² Cfr. Martinucci-Menghini, *Manuale sacrarum caeremoniarum* ³, part. I, vol. I, (1911), pag. 397-400.

³ Ferraris, l. c., v. *Praedicare*, n. 99-100.

⁴ Cfr. S. R. C. 23 Ianuar. 1700, *Decret. auth.* 2045; Martinucci-Menghini, l. c., pag. 399, n. 20 docet inclinationem solummodo ad proprium Episcopum faciendam esse a concionatore.

⁵ Cfr. Hinschius, *Das Kirchenrecht der Katholiken und Protest.*, IV, pag. 486; Wernz, *Ius decretalium*, III, 52; Mario Falco, *Introduzione allo studio del Codex Iuris canonici*, 1925, pag. 208; Santamaria, l. c., IV, 201.

⁶ Wernz, l. c., III, 56-57.

931. — 2° *Ius vicens.* - Ordinarii advigilent ut, saltem decimo quoque anno, sacram, quam vocant, missionem, ad gregem sibi commissum habendam parochi curent.

Parochus, etiam religiosus, in his missionibus instituendis mandatis Ordinarii loci stare debet ¹.

Missiones sacras populares valde utiliter a catholicis frequentari definiti iuris est ².

Vi huius canonis parochi decimo saltem quoque anno ad procurandam suo populo missionem tenentur, licet id directe ipsis non praecipiat; aut etiam frequentius si id ius particulare aut singulare praeceptum Ordinarii exigit.

Tempus, modum, locum, durationem, numerum missionariorum seu concionatorum, exercitia peragenda in sacris missionibus ius particulare definire debet. Generatim tamen non minus sex nec plus quindecim diebus durare debent. Concionatores e non residentibus ordinarie in loco sunt seligendi et ab Ordinario sint approbati oportet; plures, saltem duo vel tres sint; possunt esse e clero saeculari aut e clero regulari. Parochus antequam missionem indicat licentiam Ordinarii requirere debet ³.

Si Ordinarius necessarium putet, potest parochis, etiam religiosis exemptis, motu proprio missionem imponere ⁴.

932. — II. De missionibus exteris. - 1° *Notio.* - *Missiones exterae* sunt sacrae expeditiones operariorum evangelicorum ad haereticorum et infidelium conversionem destinatae ⁵.

Ecclesiam ius habere ad omnes gentes operarios evangelicos mittendi ad Christi Evangelium praedicandum in iure publico demonstratur ⁶.

Primis temporibus, cum territoria ecclesiastica nondum bene definita fuissent, officium populis paganis praedicandi Evangelium Episcopis tacita R. Pontificis delegatione commissum fuit. Romanus Pontifex in hoc negotio conversionis gentilium inde a saeculo VI directe intervenit. Saeculo XVII (a. 1622) ad providendum necessitati novarum regionum trans Oceanum et aliarum dissitarum, S. C. De Propaganda Fide instituta est ⁷.

¹ C. 1349, § 1-2.

² Wernz, l. c., III; Hinschius, l. c., IV, 487. Pius VI « *Auctorem fidei* », 28 Aug. 1794 edixit: « *Propositio enuntians, irregularem strepitum novarum institutionum quae dictae sunt exercitia vel missiones... forte nunquam aut saltem perraro eo pertingere ut absolutam conversionem operentur; et exteriores illos commotionis actus, qui apparere, nil aliud fuisse, quam transeuntia naturalis concussionis fulgura: — temeraria, male sonans, perniciosa, mori pie ac salutariter per Ecclesiam frequentato et in verbo Dei fundato iniuriosa* ». Denzinger-Bannwart, l. c., 1565. « *Parochus qui missionem non curat suspicionem ingerit suorum morum* ». S. Alphonsus, apud Wernz, l. c., III, 59.

³ Cfr. Wernz, l. c., 56 sq.; Hinschius, l. c., IV, pag. 486-489.

⁴ S. C. EE. et RR. 23 Iulii 1694, Bizzarri, l. c., pag. 281; Wernz, l. c., III, 59.

⁵ Vermeersch, l. c., II, 682; Wernz, l. c., III, 52.

⁶ Cfr. Matthaeum a Coronata, *Ius publicum ecclesiasticum*, (1924), n. 94.

⁷ Wernz, l. c., III, 53; Santamaria, l. c., IX, 201.

933. — 2° *Ius vigen.* - a) Ordinarii locorum et parochi acatholicos, in suis dioecesibus et paroeiis degentes, commendatos sibi in Domino habeant ¹.

Hoc esse gravissimum Ordinariorum locorum et etiam parochorum officium ex iure divino constat ².

Ordinarii autem locorum id attingere poterunt variis modis sive praedicatione, sive librorum et ephemeridum pervulgatione etc. ³.

b) In aliis territoriis universa missionum cura apud acatholicos Sedi Apostolicae unice reservatur ⁴.

Nostris diebus rebus iam melius definitis et religione christiana ad omnes fere gentes dilatata, nulla amplius generatim adest necessitas permittens Ordinariis locorum extensionem propriae iurisdictionis ad populos finitimos.

Si quae tamen sit regio nulli Ordinario locorum adhuc a R. Pontifice assignata, consensus tacitus videtur adhuc praesumi posse a S. Sede concessus Ordinariis vicinioribus et missionariis, dependenter utique a S. Sede, ad praedicandum Evangelium.

Missionarii apostolici vocantur operarii evangelici in missionibus exteris adlaborantes; hi possunt esse e clero saeculari aut religioso; canonica missione et ipsi indigent ⁵.

c) Ad amplexandam fidem catholicam nemo invitus cogatur ⁶.

Haec regula ex S. Augustino in *Decretum* translata ⁷ inde excerpta et in Codicem introducta, semper in Ecclesia admissa est ⁸.

Negari tamen nequit principes civiles christianos in fovenda infidelium conversione non semper iuxta hanc regulam recte se gessisse ⁹.

Regula tamen non valet nisi de iis qui nullo modo Ecclesiae adhuc subduntur, quique proinde absolute adhuc foris sunt; qui enim Ecclesiam per validum baptisma semel ingressi sunt, licet deinde in errores aut haereses prolapsi, potestati ecclesiasticae etiam coactivae per se subduntur ¹⁰.

Immo infideles cum Ecclesiae nullo modo subsint, nequeunt ab Ecclesia nec ad audiendam praedicationem Evangelii cogi; possunt vero ad id coarctari a potestate civili cui subsunt: utrum autem tali modo eos cogi congruat, videant sapientiores. S. Gregorius M. ¹¹ id dissuadere videtur: « Qui sincera

¹ C. 1350, § 1.

² Cfr. Litt. encyclicas S. C. De Prop. Fid. 1879, sine die et mense in *Collectanea*, n. 1507; Wernz, l. c., III, 52.

³ Cfr. Augustine, l. c., VI, 371.

⁴ C. 1350, § 2.

⁵ Cfr. Wernz, l. c., III, 54: utiliter adhibetur etiam opera laicorum catechistarum et sororum congregationum religiosarum.

⁶ C. 1351.

⁷ C. 33, C. 23, qu. 5.

⁸ Cfr. c. 1, D. 45, qui est S. Gregorii M. « Nova vero atque inaudita est ista praedicatio quae verberibus exigit fidem ».

⁹ Cfr. Wernz, l. c., III, 53; Santamaria, l. c., IV, 202; Claeys Bouuaert-Simenon, l. c., n. 891.

¹⁰ Cfr. c. 5, D. 45.

¹¹ C. 3, D. 45.

intentione extraneos a christiana religione ad fidem cupiunt rectam adducere, blandimentis debent, non asperitatibus studere, ne quorum mentem reddita a plano ratio poterat provocare, pellat procul adversitas. Nam quicumque aliter agunt, et eos sub hoc velamine a consueta ritus sui volunt cultura remove, suas illic magis, quam Dei probantur causas attendere » ¹.

Iure autem divino, ut per se patet, tenentur utique infideles praedicationem Evangelii audire atque religionem catholicam amplecti ².

TITULUS XXI.

DE SEMINARIIS

934. — Ad magisterium ecclesiasticum refertur non solum ipsa verbi Dei praedicatio de qua in titulo praecedente, sed etiam eiusdem verbi praecorum praeparatio, quae praesertim bene ordinatis clericorum Seminariis obtinetur.

I. Praenotiones. - 1° *Notio.* - Seminaria sunt loca pia in quibus pueri et adolescentes ad normam legum canonicarum aluntur, educantur et disciplinis ecclesiasticis instituuntur ³.

Seminarium ad modum collegii seu pii operis in quo pueri et adolescentes instituuntur et educantur constituitur et ex ipsa eius constitutione persona moralis efficitur; licet autem ad modum collegii constituatur, persona tamen non collegialis est.

2° *Divisio.* - a) Seminarium maius vel minus est: maius est in quo disciplinae theologicae et philosophicae traduntur; minus in quo inferiora studia florent ⁴.

b) Ratione ambitus Seminarium est *dioecesanum*, si uni dioecesi; *interdioecesanum* seu *regionale*, si pluribus eiusdem regionis dioecesibus; *centrale*, si pluribus eiusdem reipublicae aut etiam diversarum rerumpublicarum eiusdem linguae dioecesibus destinatum sit ⁵.

c) Ratione alumnorum qui in ipso instituuntur: *purum* dicitur Seminarium si solis clericis aut clericatui destinatum, *mixtum* si aliis etiam alumnis patet ⁶.

¹ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 54.

² Wernz, *l. c.*, III, 54.

³ Wernz, *Ius Decretalium*, III, 90; Santamaria, *l. c.*, IV, 205.

⁴ C. 1354, § 2; advertit Vermeersch, *Epitome*, II, 685, alicubi in minori seminario dari operam etiam philosophiae.

⁵ C. 1354, § 3; Vermeersch, *l. c.*, II, 685; Wernz, *l. c.*, III, 91.

⁶ Vermeersch, *l. c.*, II, 685: certe Seminaria *mixta* non sunt conformia menti Sanctae Sedis; cfr. Micheletti, *Constitutiones seminariorum clericalium*, 1919, pag. XV: Augustine, *l. c.*, VI, 374 in nota; *Instructio S. C. Seminar. et Univers. Stud. ad Ordinarios Italiae*, 26 April. 1920 apud *Monitore ecclesiastico*, vol. 33, pag. 143-146; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 894.

d) *Notae historicae.* - Primis tribus saeculis nulla clericalium Seminariorum vestigia inveniuntur ¹; nec his temporibus, cum nonnisi seniores presbyteri ordinarentur, qui iam multos annos generatim in inferioribus hierarchiae gradibus transegerant, eorum necessitas apparuit; praesertim cum minor quam nostris temporibus scientia profana in sacerdotibus et in populo requireretur. Vestigia Seminariorum habemus in institutione vitae communis quam S. Augustinus suis clericis statuit. Saeculis sequentibus praesertim VI et VII Seminaria proprie dicta praeformata sunt ². Carolus Magnus educationi cleri valde favit; item regula Chrodegangi, deinde, saeculo XII, catholicae universitates.

Postquam Cardinalis Capranica († 1458) collegium Capranicense et S. Ignatius, Romae, collegium germanicum instituerunt temporibus modernis magis accommodata, Concilium Tridentinum ³ primas leges de Seminariorum proprie dictorum constitutione tulit; quae leges substantialiter integrae usque ad Codicem viguerunt et in Codicem cum variis modificationibus receptae sunt ⁴.

3° *Principia retinenda.* - a) *De iure Ecclesiae in genere et in specie.* - Ecclesiae ius est proprium et exclusivum eos instituendi qui ecclesiasticis ministeriis sese devovere cupiunt ⁵.

Hoc ius liquido profluit ex perfectione iuridica a Statu plene independenti Ecclesiae, quam in iure publico probavimus; institutio enim clericorum elementum necessarium est ad finem Ecclesiae obtinendum ⁶.

Medium autem optimum clericos instituendi habiles ad ministeria sacra, etsi forte non absolute et semper necessarium, sunt Seminaria clericorum. Hinc Pius IX in Syllabo damnavit has propositiones, nempe 33 et 46: « Non pertinet unice ad ecclesiasticam iurisdictionis potestatem proprio ac nativo iure dirigere theologiarum rerum doctrinam. - Immo in ipsis clericorum Seminariis methodus studiorum adhibenda civili auctoritati subiicitur » ⁷.

b) *De curanda ecclesiastica vocatione.* - Dent operam sacerdotes, praesertim parochi, ut pueros, qui indicia praebeant ecclesiasticae vocationis, peculiaribus curis a saeculi contagiis arceant, ad pie-

¹ Vestigia Seminariorum in Oriente considerari possunt scholae theologicae saeculo II-III Antiochiae et Alexandriae erectae; Augustine, *l. c.*, VI, 373.

² C. 5, D. 28. = c. 2 Concilii Toletani II, a. 527; c. 1, C. 12, qu. 1 = cc. 23-24 Concilii Tolet. IV, a. 633.

³ C. 18, sess. 23 *de ref.*

⁴ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 92; De Meester, *l. c.*, III, n. 1308; Hinschius, *l. c.*, IV, paginis 491-525, ubi etiam de historia collegiorum Urbis. Ante Codicem, Romani Pontifices decreti Concilii Tridentini executionem urgere non destiterunt, ut ex documentis ad calcem c. 1354, § 1 citatis videri potest. Post Codicis promulgationem S. C. De Seminariis et Universitatibus Studiorum edidit, 26 April. 1920, *instructionem* ad Ordinarios Italiae quam invenire poteris in *Monitore ecclesiastico*, vol. 33.

⁵ C. 1352.

⁶ Cfr. Cavagnis, *l. c.*, vol. III ⁴, n. 77-89; Wernz, *l. c.*, III, 93; Santamaria, *l. c.*, IV, 202; Claeys Bouquaert-Simenon, *l. c.*, n. 892; De Meester, *l. c.*, III, n. 1310.

⁷ Denzinger-Bannwart, *l. c.*, 1733 et 1746.

tatem informet, primis litterarum studiis imbuant divinaeque in eis vocationis germen foveant ¹.

Cum nulla extraordinaria vocatio necessaria sit ad sacerdotium, sed sufficiat ut is qui vocatus est aptus sit, nec ullo impedimento ligetur, per se patet disciplina studiorum et pietatis ipsam vocationem excoli posse; hinc Codicis admonitio. Prudenter tamen hac in re procedendum est, nec solum ad clerum saecularem, sed etiam ad religionem hoc canone commendatur vocationis fomentum ².

Commendatur Ordinariis locorum institutio pii operis vocationum sacerdotalium ad canonem facilius observandum ³.

935. — II. De constitutione et erectione Seminariorum. - 1° *De obligatione erigendi Seminarium dioecesanum.* - Unaquaeque dioecesis in loco convenienti ab Episcopo electo Seminarium seu collegium habeat in quo, pro modo facultatum et dioecesis amplitudine, certus adolescentium numerus ad statum clericalem instituatur.

Curandum ut in maioribus praesertim dioecesibus bina constituentur Seminaria: minus, scilicet, pro pueris litterarum scientia imbuendis, maius pro alumniis philosophiae ac theologiae vacantibus.

Si constitui Seminarium dioecesanum nequeat, aut in constituto Seminario conveniens institutio, praesertim in philosophicis ac theologicis disciplinis, desideretur, Episcopus alumnos in alienum Seminarium mittat, nisi Seminarium interdioecesanum vel regionale, auctoritate apostolica constitutum fuerit ⁴.

Ordinariis locorum erectio Seminarii dioecesani praecipitur, at tum paragraphus prima tum paragraphus tertia, casum impossibilitatis aut magnae difficultatis excusantis considerant ⁵.

Seminarium erigitur decreto Episcopi quo persona moralis non collegialis constituitur ⁶ aut etiam, ut videtur, sine decreto, simplici deputatione officialium cum facultate alumnos admittendi ⁷.

Duo Seminaria ut erigantur suadet Codex omnibus dioecesibus, praesertim vero maioribus, quae scilicet maiori numero clericorum seu sacerdotum ob magnum numerum paroeciarum erectarum et incolarum catholi-

¹ C. 1353.

² Cfr. *Litteras Secretariae Status*, 2 Iulii 1912, *De vocatione sacerdotali*, in *A. A. S.*, IV, 485; Mons. Francesco Mennini, *Reclutiamo le vocazioni: esortazioni e consigli secondo il nuovo Codice di Diritto Canonico*, Marietti, Torino; Vermeersch, *l. c.*, II, 687; Santamaria, *l. c.*, IV, 203-204.

³ Cfr. Epist. Pii XI « *Officiorum omnium* », 1 Aug. 1922, *A. A. S.*, XIV, 450; Decret. S. C. De Seminariis etc., 2 Februar. 1924, *De triennali relatione*, n. 41; apud Vermeersch, *Periodica*, XIII, 186 sq.

⁴ C. 1354, § 1-3.

⁵ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 378.

⁶ Cfr. c. 100, § 1.

⁷ Cfr. Vermeersch, *Epitome*, II, 702; nec domus emptio in qua alumni recipiantur de iure vigente requiri videtur. Aliter Rota apud Ferraris, *l. c.*, v. *Seminarium*, 129.

corum indigent¹; attamen strictum praeceptum etiam pro dioecesibus maioribus non existit².

Si exsistat Seminarium regionale et Ordinarii locorum dioecesanum non habeant aut insufficiens ad normam iuris habeant, alumnos theologiae et philosophiae ad regionale mittere tenentur, et solum si regionale deficiat ad aliud Seminarium alumnos mittere poterunt³.

Seminarium interdioecesanum aut regionale ab Ordinariis locorum quibus constitutum est, ut proprium Seminarium maius considerari potest et debet, in quo ipsi eadem iura eademque officia singuli habeant⁴.

Erectio Seminarii interdioecesani seu regionalis auctoritate Sedis Apostolicae facienda est; S. Sedes autem vel *directe* intervenit decretum erectionis ipsa concedens⁵ vel *indirecte* erectionem huiusmodi in Concilio provinciali factam ratam habens⁶.

Si Seminarium interdioecesanum erectum sit, Ordinarii locorum pro quibus erectum est, Seminarium maius in suis dioecesibus amplius erigere non tenentur, et si in Seminario interdioecesano etiam inferiora studia habeantur, nec Seminarium minus; quippe Seminarium interdioecesanum ut proprium Seminarium omnes dioeceses pro quibus constitutum est considerare possunt⁷.

Licet Codex de Episcopis et de dioecesibus solummodo loquatur, certe tamen, quantum adiuncta permittunt, praeter Abbates et Praelatos *nul- lius*⁸ eadem obligatione tenentur etiam Vicarii et Praefecti Apostolici⁹.

936. — 2° *De modis providendi redditus necessarios ad constitutionem aut conservationem Seminariorum.* - Pro constitutione Seminarii et alumnorum sustentatione, si proprii redditus deficiant, Episcopus potest¹⁰:

¹ Cfr. Augustine, l. c., VI, 378.

² Instructio S. C. De Seminariis et Universitatibus Studiorum, 26 April. 1920, in *Monitore ecclesiastico*, vol. 33, pag. 146.

³ Instructio cit. a. 1920, *Monitore ecclesiastico*, v. 33, pag. 146-147; Augustine, l. c., VI, 378-379; contra Vermeersch, *Epitome*, II, 688, 3.

⁴ Cfr. Epistolam Apost. Pii XI « *Omnium officiorum* », 1 Aug. 1922, *De Seminariis et studiis clericorum* ad E. mum Card. Bisleti, A. A. S., XIV, 450 sq. sub fine.

⁵ Cfr. e. g. Bullas Pii X « *In praecipuis* », 29 Iunii 1913, pro Seminario maiori et minori lateranensi, A. A. S., V, 297; « *Susceptum inde* », 25 Mart. 1914, pro Seminario maiori calabro Cataci erecto, cfr. *Monitore ecclesiastico*, vol. 26, pag. 98-103.

⁶ Cfr. S. C. De Propag. Fide, 18 Oct. 1883 in *Collectanea*, n. 1606, IV, 28 Aug. 1893 in *Collectanea*, n. 1848; cfr. Augustine, l. c., VI, 379; Blat ex hoc c. 1354, § 3 directum interventum S. Sedis, aliter ac ex iure tridentino, requirit: cfr. Blat, l. c., n. 236, pag. 286.

⁷ Cfr. *Epistolam Apost. Pii XI « Officiorum omnium »*, 1 Aug. 1922, in A. A. S., XIV, 450 sq. sub fine; item litt. Benedicti XV « *Saepe nobis* » ad Episcopos *Czechoslovachiae*, 30 Nov. 1921.

⁸ Cfr. c. 215, § 2.

⁹ Cfr. S. C. De Prop. Fide, 23 Nov. 1845 in *Collectanea*, I, n. 1002, pag. 544, 2; 18 Oct. 1883 in *Collectanea*, II, n. 1606, IV; *Litteras circulares* S. C. De Propag. Fide die Paschatis, idest 16 April. 1922, n. 42 sq., A. A. S., XVI, 287 sq.

¹⁰ Codex clausulam ponit, si redditus deficiant proprii; quam ob rem si redditus habeantur, ad media in canone enumerata recurri non potest; Blat, l. c., n. 237, pag. 287.

a) Parochos aliosve ecclesiarum etiam exemptarum rectores iubere ut statis temporibus in ecclesia ad hunc finem stipem exquirant ¹.

Superiores regulares ecclesiam domui regulari adnexam in qua divina officia communitas religiosa celebrat regentes non veniunt in iure nomine rectorum ecclesiarum ², quam ob rem ipsi non tenentur collectam ab Ordinario praeceptam facere in sua ecclesia, licet teneantur aliarum ecclesiarum etiam exemptarum rectores ³.

b) Tributum, quod *seminaristicum* vocant, seu *taxam* in sua dioecesi imperare ⁴.

α) Huic tributo obnoxia sunt, quavis appellatione remota ⁵, reprobata qualibet contraria consuetudine ⁶ et abrogato quolibet contrario privilegio, mensa episcopalis, omnia beneficia etiam regularia aut iurispatronatus, paroeciae aut quasi-paroeciae, quamvis alios redditus, praeter fidelium oblationes, non habeant, domus hospitalis auctoritate ecclesiastica erecta, sodalitates canonice erectae et fabricae ecclesiarum, si suos redditus habeant, quaelibet religiosa domus, etsi exempta, nisi solis eleemosynis vivat aut in ea collegium discentium vel docentium ad commune Ecclesiae bonum promovendum actu habeatur ⁷.

Clausulis praegnantibus quibus Codex hac paragrapho loquitur valde commendatur omnibus erectio et conservatio Seminariorum.

Mensa episcopalis constituitur omnibus bonis beneficialibus quae Episcopo obveniunt, non excluso cathedratico, et oblationibus vel taxis fidelibus impositis quatenus haec bona beneficium episcopale constituunt ⁸.

Paroeciae et quasi-paroeciae nondum bene organizatae et definitae non videntur taxae obnoxiae ⁹.

Hospitalis domus quae non sit persona ecclesiastica aut quae licet sit persona moralis ecclesiastica solis tamen eleemosynis subsistit, licet forte

¹ C. 1355, n. 1.

² C. 479, § 1.

³ Cfr. c. 615, *praeterquam in casibus a iure expressis*, at noster casus a iure non exprimitur. Mello, *De exemptione regularium*, pag. 161.

⁴ C. 1355, n. 2.

⁵ Vis huius clausulae ea esse nequit ut recursum in devolutivo absolute excludat, sed solum ut indicet hunc etiam recursum difficilius admitti et admissum difficilius bonum exitum pro appellante seu recurrente habiturum; ceterum ad S. Sedem recursus ex iure divino cuilibet semper patere debet; cfr. Vermeersch, *l. c.*, II, 690; Augustine, *l. c.*, VI, 382.

⁶ Cfr. c. 5; igitur consuetudo in hac re irrationabilis et impossibilis declaratur.

⁷ C. 1356, § 1.

⁸ Augustine, *l. c.*, VI, 383; Vermeersch, *l. c.*, II, 690; cfr. etiam utiliter *Instructionem* de mandato Benedicti XIII editam 3 Mart. 1726, § 1, quam invenire poteris apud Ferraris, *Bibliotheca*, v. *Seminarium*, n. 181.

⁹ Augustine, *l. c.*, VI, 383.

a religiosis mulieribus aut viris administrata, sicut et domus hospitales civiles ad seminaristicum tributum non obligantur ¹.

Domus monialium non tenentur ad seminaristicum tributum nisi beneficia adnexa habeant ².

Quia solis eleemosynis vivunt, eximuntur a taxa omnes domus mendicantium licet aliquos parvos redditus habeant; non tamen ut per se patet paroeciae mendicantium ³.

Collegium docentium vel discipulorum ad commune Ecclesiae bonum constituunt non solum Seminaria proprie dicta, sed etiam collegia sive interna sive externa religiosorum ⁴.

Nulla autem religiosa domus per se excusatur praetextu quod collegiis suae religionis subvenire debeat ⁵.

Sodalitates canonice erectae sunt sive piaae uniones quae decreto erectionis personalitatem moralem consecutae sunt, sive confraternitates proprie dictae ⁶. Idem videtur affirmandum de sodalitatibus tertiariorum ⁷ legitime erectis; ad hoc autem ut haec sodalitia ad *seminaristicum* teneantur proprios redditus habeant oportet; si enim solis sodalium contributionibus aut fidelium eleemosynis finem suum prosequantur, obligari nequeunt; idemque de fabricis ecclesiarum valet ⁸. Sodalitates erectae quidem in personam moralem, sed non ad modum organici corporis in ecclesiis regularium si sint propriae religionis ad taxam teneri non videntur quia specialis licentia Ordinarii loci ad earum erectionem non requiritur ⁹.

β) Hoc tributum debet esse generale eiusdemque proportionis pro omnibus, maius vel minus secundum Seminarii necessitatem, sed quinas quotannis centesimas partes (5 %) redditus vectigalis non excedens, minuendum prout redditus Seminarii augentur.

Reditus tributo obnoxius is est qui, deductis oneribus et necessariis expensis, supersit in anno; nec in eo redditu computari debent distributiones quotidianae, vel, si omnes beneficii fructus distributionibus constent, tertia earundem pars; nec fidelium oblationes, nec,

¹ Augustine, *l. c.*, VI, 383; Instructio a. 1726 cit., § 5; cfr. Ferraris, *l. c.*, v. *Seminarium*, n. 34-35 et 89.

² Ferraris, *l. c.*, v. *Seminarium*, n. 32.

³ Augustine, *l. c.*, VI, 384, nota 20; Melo, *l. c.*, pag. 161; Ferraris, *l. c.*, v. *Seminarium*, n. 25.

⁴ Vermeersch, *l. c.*, II, 690; Augustine, *l. c.*, VI, 384-385 qui tamen excludit ab exemptione collegia interna religiosorum pro religiosis erecta, circa quae cfr. etiam *Instructionem* a. 1726, § 4, supra cit.; Mello, *l. c.*, pag. 161.

⁵ S. C. Concilii 7 Sept. 1714 apud Augustine, *l. c.*, VI, 385; Vermeersch, *l. c.*, II, 690; cfr. tamen Ferraris, *l. c.*, v. *Seminarium*, n. 90.

⁶ Cfr. c. 707.

⁷ Cfr. cc. 702-703.

⁸ Cfr. Instruct. cit. a. 1626, § 5; Constit. Benedicti XIII «*Credite nobis*» cit., § 2; Augustine, *l. c.*, VI, 384.

⁹ Cfr. S. C. EE. et RR. 1 Mart. 1805 apud Bizzarri, *l. c.*, 404-407.

si omnes paroeciae redditus coalescant fidelium oblationibus, tertia earundem pars ¹.

Ante Codicem Episcopi quorum Seminaria redditibus indigebant, ad taxam determinandam duorum de Capitulo et totidem de clero consilio indigebant, nec taxa vim obligandi obtinebat nisi post approbationem S. Sedis ²; de iure autem vigente neutrum requiri amplius videtur.

Praeter maximum punctum quod taxa attingere potest, nisi specialis a S. Sede facultas obtineatur, nequit ab Ordinario beneficiis etiam pinguioribus alia taxa pro Seminario imponi in beneficii collatione ³.

Reditus vectigalis de quo in paragrapho secunda idem est ac redditus censuarius, seu redditus tributarius seu redditus qui vectigali subiacet, et appellatur talis redditus in paragrapho tertia *reditus* tributo obnoxius, ibique determinatur qualis debeat reputari redditus vectigalis seu tributarius. Talis redditus certe non est redditus totalis beneficii, domus hospitalis, domus religiosae etc., sed solum redditus qui remanet post deductionem onerum et expensarum necessariarum. Nomine autem *onerum* et *expensarum necessariarum* veniunt ante omnia expensae quas persona quam taxa gravat, sustinere debet pro fructuum collectione ⁴; non vero expensae quas persona beneficiata pro sua re familiari et sua sustentatione sustinere debet ⁵.

Inter *onera mensae episcopalis* a redditu vectigali deducenda computari praeterea possunt expensae omnes quas Ordinarius loci praecise sustinere debet ut suis satisfaciat obligationibus, e. g., expensae pro visitatione dioecesis sustinendae etc. ⁶.

Eadem regula, quae pro mensae episcopalis expensis necessariis et oneribus statuitur, applicari debet etiam aliis omnibus beneficiis ⁷.

Tributum si imponatur debet esse *generale*, i. e., omnibus personis physicis aut moralibus a iure expressis ⁸ impositum, seposita qualibet personarum acceptione ⁹; ideo nequit Ordinarius loci aliquem a tributo solvendo dispensare: debet esse eiusdem proportionis pro omnibus, unde nequit Ordinarius tributum trium centenarum partium pro una, quatuor pro altera, quin-

¹ C. 1356, § 2-3.

² Cfr. Constit. cit. « *Credita nobis* », Bened. XIII, § 2 et 8.

³ C. I. 16 Oct. 1919, *A. A. S.*, XI, 476 sq. ad 16; cfr. tamen *Monitore ecclesiastico*, vol. 36 (1924), pag. 272-273, ubi id permittitur cum aliqua limitatione.

⁴ Cfr. Instruct. a. 1726, § 1, n. 5; S. C. EE. et RR. 1 Mart. 1805 apud Bizzarri, *l. c.*, p. 404-407.

⁵ Cfr. Const. « *Credita nobis* » cit., § 2 et 9; Augustine, *l. c.*, VI, 386; *Monitore ecclesiastico*, vol. 35, pag. 220, n. 7; Blat, *l. c.*, 238, pag. 290 ubi inter expensas necessarias comprehendere videtur etiam quae ad ipsius beneficiati sustentationem necessaria sunt, quod non recte affirmari videtur.

⁶ Ita Augustine, *l. c.*, VI, 386, mitiori sensu antiquas decisiones nostris temporibus applicans.

⁷ S. C. EE. et RR. 1 Mart. 1805; *Instructio*, a. 1726, § 1, n. 6; ideo, e. g., inter expensas necessarias deducendas parochus computare potest partem praebendae quam ex pacto vel de mandato Ordinarii loci suo vicario cooperatori dare debet et eiusdem vicarii sustentationem: *Monitore ecclesiastico*, vol. 35, pag. 220, n. 7.

⁸ C. 1356, § 1.

⁹ Augustine, *l. c.*, VI, 385.

que pro tertia persona imponere, sed vel trium vel quatuor vel quinque, at pro omnibus aequali taxatione ¹.

Inter onera deducenda domus hospitalis, confraternitatum et fabricarum ecclesiarum sunt computandae expensae quae sunt necessariae ad infirmos curandos, ad finem confraternitatis aut sodalitatis obtinendum, et ad ecclesiae reparationem eiusque manutentionem. Onera Missarum sive legatarum sive manualium sunt semper deducenda ².

Inter onera domus religiosae subiectae taxae, taxationi deducendae sunt, praeter eas expensas quas ipsa domus ad sui sustentationem sustinere debeat, etiam expensae quas domus religiosa sustinere debet pro scholis suae religionis ex regula aut statutis taxatae ³.

Notari autem praestat tributum seminaristicum imponi solum posse super redditus ab oneribus et expensis liberos; quam ob rem nostris diebus, nostris in regionibus, ubi pingua antiqua beneficia et fundationes non amplius, usurpatione societatum civilium, existunt, tributum ipsum vix erit practici momenti.

Distributiones quaelibet quotidianae sicut et fidelium oblationes nunquam computantur inter redditus vectigales seu tributo obnoxios nisi ipsae exclusive omnes fructus beneficii constituent; et tunc in illo casu distributiones inter redditus vectigales computantur, detracta earum tertia parte, quae semper libera remanere debet ab omni vectigali seu taxa; aliae vero duae partes vectigales quidem sunt, at etiam ex ipsis detrabi debent onera et expensae necessariae beneficium gravantes sicut de aliis beneficiis diximus ⁴.

c) Si haec non sufficiant, attribuire Seminario aliqua beneficia simplicia ⁵.

Ad hoc medium Ordinarius recurrere potest solum si duo priora media enumerata non sufficiant, ut clare statuitur a Codice.

Beneficium Seminario attribuire idem est ac beneficium Seminario unire seu incorporare ⁶ sive pleno sive semipleno iure ⁷.

Ante Codicem haec incorporatio fieri non poterat sine consilio Capituli et deputatorum Seminarii, nec item antequam Seminarium de facto existeret ⁸; Codex videtur admittere unionem fieri posse in ipsa Seminarii constitutione ⁹.

Incorporari autem possunt Seminario solummodo beneficia quaelibet simplicia ¹⁰, cuiuscunque qualitatis et dignitatis fuerint, etiam iurispatrona-

¹ Augustine, l. c., VI, 385.

² Cfr. Augustine, l. c., VI, 387.

³ Cfr. Ferraris, l. c., v. *Seminarium*, n. 90 ex Pignatelli; Augustine, l. c., VI, 387.

⁴ Blat, l. c., 238, pag. 290; Augustine, l. c., 387-388; S. C. EE. et RR. 1 Mart. 1805, Bizzarri, 404-407.

⁵ C. 1355, n. 3.

⁶ Cfr. infra ubi de c. 1419.

⁷ Vermeersch, l. c., II, 689; Augustine, l. c., VI, 380-381.

⁸ Cfr. Augustine, l. c., VI, 380-381, ubi id etiam nunc valere putat.

⁹ Cfr. c. 1355, initio.

¹⁰ Cfr. S. C. EE. et RR. 15 Mart. 1580, Bizzarri, l. c., 229.

tus ecclesiastici, aut quomodocunque affecta aut S. Sedi reservata, sine tamen ullo cultus divini aut illa obtinentium praeiudicio. Incorporatio fieri debet ab Ordinario loci ante vacationem, effectum vero sortietur incorporatio, vacatione obveniente. Excipiuntur solummodo quaedam beneficia Cardinalibus et Praelatis Curiae Romanae conferri consueta ¹.

Si in incorporatione onera cultus divini reducenda sint ad S. Sedem, pro reductione recurrendum erit ².

d) Reditus legatos pro clericis instituendis tribuere alumni in Seminarium sive maius sive minus rite receptis, licet nondum clericali tonsura initiatis, nisi aliud in tabulis foundationis expresse caveatur ³.

Habetur hic authentica interpretatio voluntatis fundatorum qua clericis ordinatis aequiparantur pueri aut adolescentes in Seminario ad clericatum tendentes ⁴; quia tamen clara intentio interpretationem non admittit, si fundator expresse requisierit clericatum, tunc huic voluntati standum erit.

Quandoque aliis omnibus mediis deficientibus, speciali facultate a S. Sede permittitur Ordinariis locorum ut Seminario subveniant stipendiis Missarum binatarum, aut pro populo dierum festorum suppressorum applicandarum. Hae facultates Ordinariis postulantibus sat faciliter concedi solent. Difficilius conceditur facultas applicandi ad mentem Ordinarii pro Seminario Missas quae pro populo applicari debent diebus festis vigentibus ⁵.

937. — III. De auctoritate Ordinarii loci in suum Seminarium.
- 1° *De potestate Episcopi decernendi, vigilandi, visitandi.* - Episcopi est omnia et singula quae ad rectam Seminarii dioecesani administrationem, regimen, profectum necessaria et opportuna videantur, decernere, eaque ut fideliter observentur curare, salvis praescriptionibus a Sancta Sede pro casibus peculiaribus latis.

Potissimum studeat Episcopus frequenter Seminarium ipse per se visitare, in institutionem quae alumni traditur sive litterariam sive scientificam sive ecclesiasticam sedulo vigilare, et de alumnorum indole, pietate, vocatione ac profectu plenior sibi comparare notitiam, maxime occasione sacrarum ordinationum ⁶.

¹ Cfr. Constit. Benedicti XIII « *Credite nobis* » cit., § 5-7; Ferraris, *l. c.*, v. *Seminarium*, n. 100.

² S. C. EE. et RR. 14 Mart. 1839, Bizzarri, *l. c.*, 439-440.

³ C. 1362.

⁴ Cfr. Litteras apost. Pii X « *La ristorazione* », 5 Maii 1904 ad Card. Vicar.

⁵ Cfr. *Rivista diocesana*, Genova, 1923, vol. XIII, pag. 347, ubi refertur facultas a S. Sede concessa applicandi pro Seminario etiam Missas dominicales, aliquibus tantum diebus exceptis per annum.

⁶ C. 1357, § 1-2.

His duabus paragraphis non solum iura et auctoritas absoluta respectu aliorum officialium commendantur, sed etiam eorum obligationes erga Seminarium, quod saepe iam anteactis temporibus factum est, Episcopis in memoriam revocantur ¹.

Omnes igitur quicumque illi sint qui in Seminario auctoritatem aliquam exercent, sciant se Ordinario loci in sui officii exercitio subesse eique in omnibus parere debere. Idque valet praecipue de rectore cui alii omnes subordinantur ².

2° *De legibus singulis Seminariis dandis.* - Unumquodque Seminarium suas leges habeat ab Episcopo approbatas, in quibus quid agere, quid observare debeant, doceantur tum qui in eodem Seminario in spem Ecclesiae instituuntur, tum qui in horum institutionem operam suam impendunt ³.

Ad has leges dandas Episcopus, adhibito etiam consilio deputatorum ⁴, normas et instructiones a Sancta Sede ante et post Codicem datas qua normas directivas ⁵ sequetur in iis quae Codici non opponuntur ⁶.

3° *De auctoritate in Seminariis interdioecesanis et regionalibus.* - Seminarii interdioecesani vel regionalis regimen universum et administratio regitur normis a Sancta Sede statutis ⁷.

Generatim autem his normis regimen supremum committitur, sicut in Seminario dioecesano Episcopo, in istis collegio Episcoporum quorum dioecesibus Seminarium interdioecesanum aut regionale destinatur ⁸.

¹ Videri possunt documenta in calce harum duarum paragraphorum a Card. Gasparri citata.

² Cfr. Epist. S. C. EE. et RR. 18 Ianuar. 1908 « *Con l'intento* », art. 1 sq. et art. 26 apud Micheletti, *Ius pianum*, 1914, pag. 767 sq.; itemque Micheletti, *Constitutiones seminariorum clericalium*, 1919, art. 72, pag. 21.

³ C. 1357, § 3.

⁴ C. 1359, § 4.

⁵ Vim legis stricte obligantis talibus legibus et normis a S. Sede ante Codicem datis post Codicem tribuere non possumus, quia in Codice non reportantur, vim tamen directivam et nunc, in iis quae Codici non opponuntur, retinere videntur; cfr. Micheletti, *Constitutiones Seminariorum clericalium*, 1919, in praefatione ad lectorem, pag. X-XI.

⁶ Plurimae praesertim pro Italia hac de re habentur instructiones Sanctae Sedis; praecipuas, moderniores et maioris momenti invenire poteris apud Micheletti, *Ius pianum*, 1914, v. *Seminarium*, pag. 765, sq. Maiori vi gaudet pro Italia instructio S. C. De Seminariis et Universitatibus Studiorum die 26 April. 1920 edita quam invenire poteris apud *Monitore ecclesiastico*, vol. 33, pag. 142 sq. Micheletti suis operibus circa Seminaria editis ante et post Codicem, praesertim vero opere *Constitutiones Seminariorum clericalium*, a. 1919 edito, tum Ordinariis tum deputatorum coetibus viam faciliorem in hoc negotio aperuit.

⁷ C. 1357, § 4.

⁸ Cfr. Bullam Pii X « *Susceptum inde* », 25 Mart. 1914; Epist. S. C. EE. et RR. 18 Ianuarii 1908, art. 2 sq. apud Micheletti, *Ius pianum*, v. *Seminarium*; item *Constitutiones Seminariorum clericalium*, pag. XVIII; Epistolam Apostol. Pii XI, 1 Aug. 1922, De Seminariis et studiis clericorum incipientem: « *Officiorum omnium* », sub fine; *A. A. S.*, XIV, 450 sq.

938. — IV. De officialibus Seminarii. - 1° *Quot officiales constituendi sunt in Seminario.* - Curandum ut in quolibet Seminario adsint rector pro disciplina, magistri pro instructione, oeconomus pro curanda re familiari, a rectore distinctus, duo saltem confessori ordinarii et director spiritus ¹.

Non datur strictum praeceptum; indicatur tamen minimus numerus officialium qui in quolibet bene ordinato etiam minori Seminario omnino necessarii sunt. Praeter hos autem multi alii inferiores officiales, praesertim in Seminariis maioribus ubi magnus habetur numerus alumnorum, necessarii erunt ².

Officiales omnes Seminarii, auditis deputatorum coetibus, pro rei gravitate ³ libere nominat Ordinarius loci ⁴.

Quaenam sint singulorum officialium munera ex legibus cuique Seminario ab Ordinario loci dandis praecipue eruendum est. Optime Ordinarius in singulorum munerum partitione normis a S. Sede datis sese conformabit ⁵.

2° *Quinam deputari possint.* - Ad munus rectoris, directoris spiritus, confessoriorum et magistrorum Seminarii eligantur sacerdotes non doctrina tantum, sed etiam virtutibus ac prudentia praestantes, qui verbo et exemplo alumnis prodesse possint ⁶.

Ad officia in Seminario deputari generatim debent clerici saeculares, ex necessitate admittuntur etiam religiosi ⁷.

Excluduntur absolute ab his officiis religiosi a votis dispensati aut quomodolibet ad saeculum regressi itemque clerici qui aliquando professi sunt vitam communem ⁸; itemque clerici modernismo quomodocunque faventes ⁹.

3° *De muneribus singulorum officialium.* - Munera singulorum

¹ C. 1358.

² Cfr. tales alios officiales in Micheletti, *Constitutiones Seminariorum clericalium*, art. 1 sq., pag. 3 sq. Tales sunt: Vicerector, contuberniorum Praefecti, Praefectus ecclesiae, Caeremoniarius, Repetitores, Bibliothecarius, etc.

³ Cfr. co. 1359, § 4 et 1366, § 1.

⁴ Cfr. c. 1357; Micheletti, *Constitutiones Seminar. cleric.*, art. 5.

⁵ Cfr. Micheletti varia volumina de singulis officialibus tractantia, e. g. *De rectore, De vicerecore, De spiritus moderatore, De contuberniorum praefectis, De ratione pietatis, De oeconomo* etc. vel si mavis *Constitutiones Seminariorum clericalium*, ubi de singulis disseritur iuxta Sanctae Sedis documenta.

⁶ C. 1360, § 1; Superior autem Seminarii confessiones suorum alumnorum in eadem domo commorantium ne audiat, nisi alumni ex gravi et urgenti causa in casibus particularibus sponte id petant: c. 891; de qua prohibitione eadem valent quae de magistro novitiorum diximus relate ad novitios.

Nomine autem Superioris Seminarii certe venit rector, at etiam alii omnes qui in Seminarium dominativam exerceant potestatem. Professores per se non veniunt nomine Superioris; cfr. Santamaria, *l. c.*, IV, 209.

⁷ Micheletti, *Constitutiones Seminarior. cleric.*, art. 2, pag. 4.

⁸ Cfr. c. 642, § 1, n. 2 et § 2.

⁹ Pius X, Motu proprio *« Sacrorum Antistitum »*, 1 Sept. 1910, n. 2, *A. A. S.*, II, 669 sq.

officialium legibus episcopalibus, aut in Seminariis interdioecesanis, legibus specialibus Sanctae Sedis definiuntur.

Hoc autem firmum semper tenendum est: Rectori omnes immediate subiacere eique proinde in propriis muneribus implendis obtemperare omnes debere ¹.

Omnino autem meminerint oportet omnes officiales suorum suffragiorum vim non deliberativam, sed consultivam esse ².

4° *De confessariis extraordinariis.* - Praeter confessarios ordinarios, alii confessarii designentur ad quos libere alumni accedere possint.

Si ii confessarii extra Seminarium degant, et alumnus aliquem eorum acciri postulet, illum rector arcessat, nullo modo petitionis rationem inquirens neque se aegre id ferre demonstrans; si in Seminario habitent, ipsos alumnus libere adire potest, salva Seminarii disciplina.

Quando agitur de alumno ad ordines admittendo vel e Seminario expellendo, nunquam confessariorum votum exquiratur ³.

Sunt igitur aliqui designandi quos alumni *libere* omnino eligere valeant, et per Rectorem, si absint, advocare; attamen etiam aliis confessariis non designatis data occasione possunt clerici et alumni confiteri ⁴.

Mos alicubi viget extraordinarios confessarios quater in anno, eodem fere modo quo concedi solet novitiis religiosis, alumni Seminarii concedendi ⁵.

5° *De coetibus deputatorum.* - Dioecesanis Seminariis bini constituentur coetus deputatorum, alter pro disciplina, alter pro administratione bonorum temporalium.

Utrumque deputatorum coetum constituunt bini sacerdotes, ab Episcopo, audito Capitulo, electi; sed excluduntur Vicarius Generalis, familiares Episcopi, rector Seminarii, oeconomus et confessarii ordinarii.

Munus deputatorum per sexennium durat, nec electi sine gravi causa amoveantur, sed rursus eligi poterunt.

Episcopus debet consilium deputatorum in negotiis maioris momenti petere ⁶.

Duo coetus deputatorum a Tridentino ⁷ praecepti confirmantur eorumque constitutio et in munere duratio favore Episcoporum reformatur et

¹ C. 1360, § 2.

² Micheletti, *Constitutiones Seminar. clerical.*, art. 14, pag. 7; generalia omnium officialium officia et singulorum succincte cfr. ibidem art. 9-321, pag. 6-89.

³ C. 1361, § 1-3.

⁴ Vermeersch, *Epitome*, II, 695.

⁵ Cfr. Micheletti, *l. c.*, art. 262, C, pag. 77; Augustine, *l. c.*, VI, 393.

⁶ C. 1359, § 1-4.

⁷ Cap. 18, sess. 23, *de ref.*

expeditior redditur. Antea enim coetus pro disciplina *duobus canonicis* constare debebat ab Episcopo electis; coetus pro administratione quatuor sacerdotibus, nempe duobus canonicis et duobus de clero civitatis ab Episcopo, a Capitulo et a clero designatis; nunc autem uterque coetus libere designatur ab Episcopo, nec necessario constare debet canonicis aut presbyteris e clero civitatis.

Coetus deputatorum nequit Episcopus supplere consilium petendo ab aliis personis prudentibus aut etiam a Capitulo, aut singulis vicibus quibus consilium petendum est novum coetum constituendo; sed coetus debent modo stabili in dioecesi constitui ¹.

Munus deputatorum est ad sexennium a singulorum deputatione, ut videtur, computandum; sexennio transacto, ipso iure a munere cessare videntur, nisi expresse iterum eligantur; ante expletum sexennium possunt removeri solummodo ex gravi causa; at nec ullum delictum, nec ullus processus ad remotionem requiritur; gravis causa potest haberi sine delicto aut alia culpa, e. g., infirmitas, senectus vel similis alia ².

Licet officium deputatorum sit ad sexennium, videtur tamen Ordinarius loci, si aliquis ante expletum sexennium deficiat ex deputatis, posse de consilio Capituli alium loco deficientis deputare cuius tamen munus cesset eo tempore quo a munere cessare debuisset is in cuius locum electus est; quod analogia legali ³ videtur servari posse ne coetus deputatorum progressu temporum omnino fluctuans evadat.

Licet Codex hoc c. 1359 semper loquatur de Episcopo, tamen normae ibidem statutae circa necessitatem adhibendi deputatorum consilium etiam a Vicario Capitulari aut a Vicario Generali, servandae sunt; nec videtur Vicario Generali aut Capitulari regimen Seminarii interdictum ⁴.

In *negotiis* autem *maioris momenti* consilium deputatorum Ordinarius loci requirere omnino debet et quidem, iuxta plures auctores, *ad valorem actuum* pro quibus requiritur ⁵.

Negotia maioris momenti in quibus coetus pro disciplina constitutus audiendus est, sunt admissio et dimissio alumnorum, electio magistrorum, confessoriorum et rectoris, selectio librorum scholarium, et his similia ⁶.

Coetus vero deputatorum pro administratione audiendus est in tota administrationis temporalis gestione, in unione beneficiorum ad Semina-

¹ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 391; Wernz, *l. c.*, III, 94, V.

² Cfr. Bouix, *Tractatus de Capitulis* ², 1862, pag. 428; Ojetti, *Synopsis. v. Seminarium*, 3673.

³ Cfr. c. 426.

⁴ Cfr. Blat, *l. c.*, n. 241, pag. 294-295.

⁵ C. 105, n. 1; non tenetur tamen illud requirere collegialiter. Necessitatem consilii *ad valorem* negat Vermeersch, ex c. 11, quem sequitur Cocchi, *l. c.*, n. 39, pag. 95 et moderniores; contrarium tamen videtur sufficienter probari ex c. 105, n. 1 cui ius vetus, cfr. c. 6, n. 4, et veterum auctorum doctrina concordat; cfr. Wernz, *l. c.*, III, 94, V; Ojetti, *l. c.*, v. *Seminarium*, n. 3673; Bouix, *l. c.*, pag. 429; Ferraris, *l. c.*, v. *Seminarium*, n. 11; Santamaria, *l. c.*, IV, 210; Cappello, *Summa iuris canonici*, I, 1928, n. 212; De Meester, *l. c.*, III, n. 1315; Blat, *l. c.*, 241, pag. 213; *Litteras circulares* S. C. Concilii ad Ordinarios Americae latinae 15 Mart. 1897, in *Appendice ad Concilium plenarium Americae latinae*, pag. 603 sq.

⁶ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 390-391; Blat, *l. c.*, 241; Bouix, *l. c.*, 430-433 et documenta ibidem citata; Santamaria, *l. c.*, IV, 210.

rium ¹, necnon in nominatione et mutatione officialium etiam inferiorum quotiens id administrationis temporalis intersit ².

Si duo sint Seminaria in eadem dioecesi, non necessario duo coetus pro unoquoque Seminario deputandi sunt ³.

Quia coetus deputatorum destinantur ad auxilium suo consilio prae-bendum Ordinario loci in Seminarii universo regimine; ne hoc consilium suo fine frustretur quia ab Ordinario iam aliquo modo dependens et inutile evadat, ab utroque coetu excluduntur Vicarius Generalis, Rector, oeconomus et familiares seu omnes sacerdotes commensales Episcopi seu qui in episcopali domo degunt atque ab ipso dependent eiusque mensae participant, quia ob dependentiam quam habent ab Ordinario loci, vel ob potestatem quam exercere debent in Seminario suspectum consilium dare possunt ⁴.

Confessarii autem excluduntur ob periculum violandi sigilli.

Nihil vetat quo minus duo sacerdotes qui coetum constituunt pro administratione, iidem deputentur ad coetum pro disciplina constituendum, dummodo munerum distinctio servetur ⁵.

6° *De Seminarii magistris.* - Ad magisterii munus in disciplinis philosophicis, theologicis et iuridicis, ii, ceteris paribus, iudicio Episcopi et deputatorum Seminarii, praeferantur, qui laurea doctorali potiti sint in Universitate studiorum vel Facultate a Sancta Sede recognitis, aut, si agatur de religiosis, qui simile testimonium a suis Superioribus maioribus habeant ⁶.

Curandum ut saltem sacrae Scripturae, theologiae dogmaticae, theologiae moralis, et historiae ecclesiasticae, totidem habeantur distincti magistri ⁷.

Commendatur quidem ut saltem quatuor professores speciales seu magistri in cursu theologico habeantur; at id stricte non praecipitur; sicut nec stricte praecipitur ut magistri laurea doctorali sint insigniti. Gradus academici de quibus Codex sunt gradus in Facultate aliqua theologica facto periculo obtenti ⁸.

Pro religiosis gradus supplet attestatio Superiorum maiorum; ex quo deducitur Superiores maiores posse magistros constituere etiam pro Seminariis si ab Ordinariis locorum requirantur.

Pius XI ⁹ stricte praecepit ut nullus sacrae Scripturae magister dein-

¹ Augustine, l. c., VI, 381.

² Cfr. Bouix, l. c., pag. 437-440.

³ Bouix, l. c., 440.

⁴ Cfr. Augustine, l. c., VI, 391.

⁵ Cfr. Litter. circul. S. C. Concilii « *De clericorum Seminariis* », 15 Mart. 1897 ad Ordinarios Americae Meridion. in *Appendix ad Concilium plenarium Americae Latinae*, a. 1899, pag. 603 sq.

⁶ C. 1366, § 1.

⁷ C. 1366, § 3.

⁸ Vermeersch, l. c., II, 700.

⁹ Motu proprio « *Bibliorum sacrorum* », 27 April. 1924, A. A. S., XVI, 180 sq.

ceps designetur qui gradus academicos saltem *baccalaureatus* apud *Commissionem biblicam* aut *Institutum biblicum* non sit consecutus.

Clausula vel dictio *ceteris paribus*, aestimanda et diiudicanda est ad normam c. 1361, § 1, i. e., ceteris paribus non doctrina tantum, sed etiam virtutibus et prudentia attentis; de quibus iudicium pertinet ad Ordinarium loci, audito coetu pro disciplina et, si casus id ferat, etiam coetu pro administratione.

939. — V. De cura Seminarii committenda religiosis viris. - 1° *Cuius auctoritate commissio ista facienda est.* - Si Ordinarius Ordini aut Congregationi religiosae Seminarii curam committere velit, auditis prius Capitulo et deputatorum coetibus, rem ad S. C. De Seminariis et Universit. Studiorum referat oportet ¹.

2° *Servanda in committenda cura Seminarii religiosis viris.* - Si Sancta Sedes consilium Ordinarii religiosis viris committendi curam Seminarii probaverit, Ordinarius loci conventionem cum supremo aut maiori religionis Superiore inibit in qua ad futuras discordias vitandas omnia religionis et Ordinarii iura bene definienda erunt.

Si in his conventionibus aliquid iure communi statutum servari non possit, S. Sedis interventus pro dispensatione obtinenda iterum necessarius erit nisi iam praevis requisita dispensatio et obtenta fuerit. Iura tamen Episcopi in Seminario semper firma tectaque remanere debent, ita ut Episcopus semper possit Seminarium visitare eique in ipsius Seminarii directione generali Officiales obedire teneantur, salvis peculiaribus conventionibus ².

940. — VI. De admissione alumnorum. - 1° *Quinam admitti possint.* - In Seminarium ab Ordinario loci ne admittantur, nisi filii legitimi quorum indoles et voluntas spem afferant eos cum fructu ecclesiasticis ministeriis perpetuo inservituros ³.

Hae paragrapho videntur reprobari absoluto modo Seminaria mixta in quibus nempe indifferenter alumni ad statum clericalem tendentes et alii promiscue recipiuntur ⁴.

¹ Wernz, *l. c.*, III, 94, III; Micheletti, *Constitutiones Semin. cleric.*, art. 3, pag. 4-5; Vermeersch, *l. c.*, II, 708, una cum Bouix, *Tractatus de capitulis* ², pag. 443, S. Sedis interventum non requirunt nisi in hac traditione iuri communi praesertim circa coetus deputatorum derogandum sit.

² Cfr. Micheletti, *l. c.*, art. 3, pag. 4-5; Bouix, *Tractatus de Episcopo*, II, 1859, pag. 73; id., *Tractatus De Capitulis* ², pag. 443-447, ubi etiam exempla regiminis Seminariorum Regularibus commissorum afferuntur.

³ C. 1363, § 1.

⁴ Haec interpretatio omnino retinenda videtur iuxta plura Sanctae Sedis documenta: cfr. Leonis XIII Encycl. « *Fin da principio* », 8 Dec. 1902; item Encycl. « *Pa-*

Legitimi sunt non solum filii ex vero matrimonio nati, sed etiam legitimati ¹.

2° *Quinam absolute aut relative excludantur.* - Dimissi ex aliis Seminariis vel ex aliqua religione ne admittantur, nisi prius Episcopus, etiam secreto, a Superioribus aliisve notitias requisierit de causa dimissionis ac de moribus, indole et ingenio dimissorum, et certo compererit nihil in eis esse quod sacerdotali statui minus conveniat; quas notitias, veritati conformes, eorum conscientia graviter onerata, suppeditare Superiores debent ².

Obligatio Ordinarii inquirendi a Superioribus, item iuridica obligatio Superiorum respondendi videtur solummodo exsistere si de dimissis agatur, non si de aliis qui vel dispensati fuere a votis, vel sponte e Seminario discesserunt. Ordinarius tamen etiam in hoc casu certas notitias de vita, indole et moribus sibi procurare debet ut prudenter procedat. Insuper consilio utatur oportet coetus deputatorum pro disciplina ³.

Mitigata fuit hoc canone maior severitas decreti 22 Dec. 1905, quo prohibebatur absolute admissio alumni ab alio Seminario dimissi ⁴.

3° *Documenta ab alumno afferenda.* - Antequam recipiantur alumni, documenta exhibere debent de legitimitate natalium, de susceptis baptisate et confirmatione ac de vita et moribus ⁵.

Rector Seminarii aut Ordinarius loci potest praeter haec, alia documenta exigere, ut, e. g., testimonium medici ⁶.

941. — VII. De servandis in scholis Seminariorum. - 1° *De disciplinis in scholis inferioribus docendis.* - In inferioribus Seminariis scholis:

a) Praecipuum locum obtineat religionis disciplina, quae, modo singulorum ingenio et aetati accommodato, diligentissime explicetur.

ternae, 18 Sept. 1899; Pii X Encycl. « *Pieno l'animo* », 28 Iulii 1906; litt. circul. S. C. Consist. 16 Iulii 1912; *Instruct.* S. C. De Seminariis etc. 26 April. 1920 apud *Monitore ecclesiastico*, vol. 33, pag. 142 sq.; Pii XI Epist. Apost., 1 Aug. 1922 « *Officiorum omnium* », 7 Aug. 1922, *A. A. S.*, XIV, 450 sq.; Micheletti, *l. c.*, pag. xv; Augustine, *l. c.*, 374, nota 3, et pag. 406, nota 55. Putat tamen Vermeersch, *Epitome*, II, 702 essenziale non esse Seminario ut solum clericos aut ad clericatum tendentes admittere possit.

¹ Cfr. cc. 1114, 1116, 1117; De Meester, *l. c.*, III, n. 1317.

² C. 1363, § 3.

³ Cfr. c. 1359, § 4.

⁴ Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 897; De Meester, *l. c.*, III, n. 1317, pag. 219, nota 3.

⁵ C. 1363, § 2.

⁶ Cfr. Normas editas a S. C. EE. et RR. « *Con l'intento* », 18 Ianuar. 1908, apud *Monitore ecclesiastico*, vol. 20, pag. 30 sq., art. 80; plurima alia pro praxi utilia cfr. apud Micheletti, *l. c.*, art. 322 sq., pag. 90 sq.

b) Linguas praesertim latinam et patriam alumni accurate addiscant ¹.

c) Ea in ceteris disciplinis institutio tradatur quae conveniat communi omnium culturae et statui clericorum in regione ubi alumni sacrum ministerium exercere debent ².

Recte hic notant auctores ³ prudentissime canonem istum conscriptum fuisse, ita ut aptari facile possit diversarum nationum usibus et programmatibus. Minime derogatur principio generaliter admissio quod scilicet programmata scholastica Seminariorum generali modo aptentur programmatibus scholarum civilium regionis ubi exstat Seminarium ⁴.

Inculcatur autem modo absoluto studium linguae patriae et latinae necnon religionis independenter a programmatibus scholarum civilium. Is igitur sensus genuinus huius canonis esse videtur: *gymnasia* Seminariorum programmatibus scholarum civilium regionis aptentur ita ut cultura cleri non sit minor cultura laicorum eiusdem regionis; sed praeterea eadem Seminariorum gymnasia magni faciant, etsi id non faciant gymnasia civilia, religionis scientiam et studium linguae patriae et latinae, quae studia maxime necessaria sunt ad clericorum institutionem, tum ad veritates revelatas addiscendas, tum ad eas docendas et exponendas. Atque in hoc proprie videtur consistere *character specialis* quem S. Sedis instructiones recentes dicunt habere debere scholas etiam inferiores Seminariorum prae aliis scholis civilibus eiusdem generis atque eiusdem regionis; scholae scilicet ecclesiasticae prae aliis distinguere debent speciali studio linguae patriae et latinae et religionis: aliis tamen materiis scholarum civilium minime omissis ⁵.

¹ Libet hic quaedam de linguae latinae studio ex Epist. Apost. Pii XI, « *Officiorum omnium* », 1 Augusti 1922, transcribere et referre: « Primum est de linguae latinae studio in litterariis clericorum ludis omni cura fovendo atque provehendo, quam linguam scientia et usu habere perceptam, non tam humanitatis et litterarum, quam religionis interest. Etenim Ecclesia, ut quae et nationes omnes complexu suo contineat et usque ad consummationem saeculorum sit permansura, et prorsus a sui gubernatione vulgus arceat, sermonem suapte natura requirit universalem, immutabilem, non vulgarem. Huiusmodi cum sit sermo latinus, divinitus provisum est ut is mirifico esset usui Ecclesiae docenti, idemque Christifidelibus doctioribus ex omni gente magnum ministraret vinculum unitatis; iis dando scilicet non solum unde, vel locorum intervallo disiuncti, vel in unum locum congregati facile inter se sensa mentis et consilia conferrent sed etiam, quod maius est, unde, quae Ecclesiae matris sunt, altius cognoscerent et cum Ecclesiae capite arctius cohaerent. Utraque de causa, ut cetera omittamus, liquet clerum, ante alios, latinae linguae perstudiosum esse oportere; neque enim hic laudes persequimur quibus hoc commendatur loquendi genus pressum, locuplex, numerosum, maiestatis plenum et dignitatis, quod iure dixeris comparatum ad serviendum Romani Pontificatus gloriae, ad quem ipsa Imperii sedes tamquam hereditate pervenerit... ». Cfr. *A. A. S.*, XIV, 450 sq.

² *C.* 1364, n. 1-3.

³ Cfr. Augustine, VI, 397; Vermeersch, *l. c.*, II, 698.

⁴ Cfr. Litteras circul. S. C. Consist., 16 Iulii 1912, n. 8; cui principio nec per *instruct.* S. C. De Seminariis etc. 26 April. 1920, derogatum est.

⁵ Cfr. *Instruct.* S. C. De Seminariis etc. 26 Aprilis 1920, *Monitore ecclesiastico*, vol. 33, pag. 169 sq.; quae *instructio* licet pro Italia directe data sit, commendatur tamen a S. Sede etiam aliis nationibus; cfr. litteras Benedicti XV « *Saepe nobis* », 30 Nov. 1921, *A. A. S.*, XI, 554 sq. ad Ordinarios Czechoslovachiae.

Inferiores scholae a Codice appellantur hoc loco omnes scholae in quibus studium philosophiae rationalis et theologiae non habetur.

Quot horis singulis diebus lectioni in schola vacandum sit; ad quantum temporis scholae et vacationes protrahendae; qua ratione ad cursus superiores admitti debeant alumni; singularum materiarum addiscendarum determinationem; haec omnia, inquam, et alia minoris momenti pro executione legum ecclesiasticarum determinant melius instructiones a S. Sede variis occasionibus datae ad quas pro praxi recurrendum erit ¹.

Iure ante Codicem vigente prohibitum erat clericis in Seminario legere diaria; Codex hanc prohibitionem non meminit, ex quo tamen ne deduxeris hanc lectionem indiscriminatim permitti ².

2° *De disciplinis cursus philosophici.* - In philosophiam rationalem cum affinis disciplinis alumni per integrum saltem biennium incumbant ³.

Verbo *saltem* minimum tempus determinatur quod studio philosophiae dicandum est et simul insinuatur Ordinarium loci posse maius tempus praefinire ⁴.

Etiam cursui philosophico applicanda sunt quae c. 1364, § 1 et 3 dicuntur ⁵; attamen quae dicuntur de aptandis programmatibus scholarum Status ad scholas Seminarii, non de servili aptatione intellegenda sunt, sed solum de generali quadam conformitate ⁶.

Disciplinae affines, de quibus in Codice, quaeque in cursu philosophico sunt addiscendae hae enumerari possunt: disciplina religionis seu potius apologetica, linguae patriae, latinae et graecae profundior illustratio, historia civilis, mathesis superior, historia naturalis, physica et chemia ⁷.

¹ Cfr. Normas S. C. EE. et RR. a Pio X approbatas, litteris « *Con l'intento* », 18 Ianuarii 1908, editas; *italice* in *Monitore ecclesiastico*, vol. 20, pag. 30 sq., praesertim vero, pag. 76, art. 98 sq.; eisdem latine editas apud Micheletti, *Ius pianum*, v. *Seminarium*; item Instruct. S. C. De Seminariis supra cit. a. 1920; quas normas codificatas invenies apud Micheletti, *Constitutiones Seminariorum clericalium*, art. 478 sqs., pag. 126 sq.; praecipue vero art. 573-588; pag. 144-148.

² Cfr. formul. triennalis relationis n. 26; De Meester, *l. c.*, III, n. 1320.

³ C. 1365, § 1.

⁴ Litteris circul. S. C. EE. et RR., 10 Maii 1907, apud *Monitore ecclesiastico*, vol. 19, pag. 164 sq. tres anni assignati fuerant studio philosophiae et praeterea alter annus seu melius quartus annus, qui tamen obligatorius non fuit, praeparatorius ad sacram theologiam. Epistola S. C. Consist. 12 Iulii 1912 n. 9, dicitur annus praeparatorius ad sacram theologiam non esse necessarius ubi cursus philosophicus tribus annis conficitur; *instructio* S. Congr. De Seminariis, pro Italia data aliis vero regionibus commendata, statuit cursum philosophicum minus tribus annis scholaribus constare non debere, cfr. cit. Instruct. 26 April. 1920 ad VIII, cuius dispositionibus Ordinarii locorum sese accommodare debent in nostris regionibus.

⁵ Cfr. Litter. S. C. EE. et RR. cit. 10 Maii 1907, III, c; Epist. S. C. Consist. 12 Iul. 1912, n. 9; *instruct.* S. C. De Seminariis etc., 26 April. 1920 ad VIII.

⁶ Cfr. Micheletti, *Constitutiones Seminariorum clericalium*, art. 480, pag. 123 et art. 606, pag. 152.

⁷ Cfr. Epist. S. C. Consist. a. 1912 ad 9 et *instruct.* a. 1920 ad VIII, Micheletti, *l. c.*, art. 589-607, pag. 149-153.

3° *De disciplinis cursus theologicici.* - Cursus theologicus saltem integro quadriennio contineatur, et praeter theologiam dogmaticam et moralem, complecti praesertim debet studium sacrae Scripturae, historiae ecclesiasticae, iuris canonici, liturgiae, sacrae eloquentiae et cantus ecclesiastici.

Habeantur etiam lectiones de theologia pastoralis, additis practicis exercitationibus praesertim de ratione tradendi pueris aliisque catechismum ¹, audiendi confessiones, visitandi infirmos, assistendi moribundis ².

Disciplinae principales quae proinde omnino addiscendae sunt in cursu theologico sunt: theologia dogmatica et moralis ad quam etiam theologia pastoralis et sociologia necnon theologia ascetica et mystica referuntur ³, sacra Scriptura, ius canonicum, historia ecclesiastica; disciplinae e contra secundariae sunt: lingua graeca biblica, lingua hebraica, ars sacra, archaeologia, patrologia, praeter alias scientias a Codice memoratas ⁴.

Disciplinarum principalium studium omnino praecipitur ad legitimam ordinationem cursus theologicici, subsidiariarum seu secundariarum vero commendatur quidem, stricte tamen non praecipitur in omnibus Seminariis. Omnino autem curandum est ut saltem omnium scientiarum summa principia in cursu theologico dentur ⁵.

Tractatus introductorii in theologia morali et dogmatica, necnon in iure canonico et sacra Scriptura primo cursus theologicici anno videndi sunt ⁶.

Circa quadriennii, ad quod extendi debet theologiae cursus, computationem eadem valent quae de religiosorum studiis diximus ⁷.

4° *De doctrina sequenda in studio theologiae et philosophiae.* - Philosophiae rationalis et theologiae studia et alumnorum in his disciplinis institutionem professores omnino pertractent ad Angelici Doctoris rationem, doctrinam et principia, eaque sancte teneant ⁸.

Ratio Doctoris Angelici, de qua in Codice, refertur praecipue ad methodum scholasticam, quae optima semper fuit ad cuiusvis generis errores re-

¹ S. C. Semin. et Stud. Univ. praeposita enixe commendat Ordinariis ut praeceptum excolendi disciplinam catechetica ad praxim deducant. S. C. Sem. etc. 8 Sept. 1926, *A. A. S.*, XVIII, 453.

² C. 1365, § 2-3.

³ Codex de theologia mystica non loquitur; eam commendat *instructio* a. 1920, IX, c; non necessario ea in scholis docenda aut addiscenda est; sufficere videtur ut in conferentiis spiritualibus hebdomadariis alumnis haberi solitis exponatur: c. 1367, n. 5; cfr. *Litteras circulares* P. Ministri Generalis Ord. Capuc. *De studiis in Analecta Ordinis Minorum Capuccinorum*, vol. 36, a. 1920, pag. 66.

⁴ Cfr. *Epist. cit.* a. 1912, n. 11-12 et *instruct.* a. 1920, IX.

⁵ Cfr. *Instruct.* a. 1920, IX.

⁶ *Instructio* a. 1920, IX; qua autem ratione haec ad praxim deducenda sint cfr. apud Micheletti, *Constitutiones Seminariorum clericalium*, art. 608-637, pag. 154-166.

⁷ Cfr. vol. I, n. 598.

⁸ C. 1366, § 2.

futandos ¹ quae tamen methodus non est exclusiva S. Thomae sed omnibus doctoribus saeculi XIII communis, quaeque nostris diebus harmonizanda est cum methodo *positiva* quae utitur praecipue subsidiis historiae ecclesiasticae et S. Scripturae ².

Doctrina refertur praecipue ad theses seu sententias metaphysicas D. Thomae; *principia* vero sunt theses principaliores ³ item metaphysicae quibus aliae sententiae suo veluti cardine nituntur et moventur. Quibus tamen minime affirmatur omnes S. Thomae theses admittendas esse etiam illas quae forte a communi doctorum doctrina relictas sunt ⁴.

Summa S. Thomae, alio tamen textu integrata, textus officialis scholae esse debet in Seminariis quae gradus academicos facultatis theologiae conferre ex privilegio apostolico possunt ⁵.

In aliis autem scholis cursus theologici nec methodus, nec doctrina S. Thomae sequenda praecipitur; de se tamen patet doctrinam tanti doctoris magni semper esse faciendam.

942. — VIII. De disciplina proprie dicta curanda in Seminario. -

1° *De exercitiis pietatis*. - Curent Episcopi ut alumni Seminarii:

a) Singulis diebus communiter matutinas et serotinas preces recitent, per aliquod tempus mentali orationi vacent, sacrificio Missae intersint;

b) Semel saltem in hebdomada ad sacramentum poenitentiae accedant et frequenter, qua par est pietate, Eucharistico pane se reficiant;

c) Dominicis et festis diebus sacris Missarum et Vesperarum sollemnibus adsint, altari inserviant sacrasque caeremonias exer-

¹ Augustine, *l. c.*, VI, 401-402; Vermeersch, *l. c.*, II, 700; cfr. Micheletti, *l. c.*, art. 594, pag. 150.

² Cfr. Epist. a. 1912, n. 11; Instruct. a. 1920, IX, a; Augustine, *l. c.*, VI, 402.

³ Tales considerari possunt 24 theses a S. C. Studiorum 27 Iulii 1914 probatae, quae tamen in scholis non stricte imponi, sed veluti normae tutae proponi debent, ut S. C. De Seminariis etc. 7 Mart. 1916 edixit. Cfr. *A. A. S.*, VI, 383 et VIII, 156; cfr. etiam Vermeersch, *Periodica*, vol. 8, pag. 288.

Summus autem Pontifex Benedictus XV hac in re mentem suam Praeposito Generali Societatis Iesu aperuit: « Velle quidem se omnino, ut S. Thomae doctrinam sequeremur, at nullo pacto ut libertas opinandi restringeretur in iis quoque rebus et quaestionibus, de quibus disputaretur inter catholicos, et quae disputabiles essent, qualis esset, e. g., disceptatio de distinctione reali inter essentiam et existentiam aliaque id genus quae in deposito fidei nullo modo continentur; timere se potius, ne, hac libertate praecidendo alae simul ingeniorum inciderentur cum damno profundioris studii theologici ». Cfr. Epist. P. Wlad. Ledochowski, *De S. Thomae doctrina magis magisque in Societate fovenda*, 1917, pag. 39; cfr. etiam P. Jean-Baptiste du Petit Bornaud, *Sur la Primauté de Notre Seigneur Jésus Christ*, 1922, Paris, pag. 67 sq.

⁴ Augustine, *l. c.*, VI, 402; quod multo magis affirmandum est de sententiis aliquorum thomistarum.

⁵ Cfr. Motu proprio Pli X « *Doctoris Angelici* » 29 Iunii 1914; Decret. S. C. De Seminariis etc., 7 Mart. 1916; Instruct. a. 1920, IX, a.

ceant, praesertim in ecclesia cathedrali si id, iudicio Episcopi, sine disciplinae et studiorum detrimento fieri possit;

d) Singulis annis per aliquot dies continuos exercitiis spiritualibus vacent;

e) Semel saltem in hebdomada adsint instructioni de rebus spiritualibus quae pia exhortatione claudatur ¹.

Nota in hoc canone nullum *directe* dari praeceptum alumnis, sed nec Ordinario, cui tamen commendatur ut *curet* enuntiata pietatis exercitia in Seminario fieri. Sufficit ut Ordinarius haec praecepiat specialibus praeceptis aut legibus pro ipso Seminario datis, de quarum observatione curam committat in ordinariis adiunctis Rectori Seminarii aliisque officialibus ². Valde tamen etiam commendatur Ordinario ut, quandoque saltem, ipse per se certiorare se non omittat ³.

Modus autem servandus ad obtinendam observantiam huius canonis varius erit pro diversitate exercitiorum; quaedam enim quae externa absolute sunt, omnibus mediis quibus uti possunt Superiores, ut praeceptis, statutis, poenitentiis etc., imponi possunt alumnis, e. g., precum in communi recitatio, assistentia orationi mentali, instructioni hebdomadariae etc.; alia vero quae ad forum stricte sacramentale pertinent prudentiori ratione attingenda et executioni mandanda sunt, praecipue per frequentes opportunas adhortationes ⁴.

2° *De curanda disciplina Seminarii universim sumpta.* - Seminarii rector et alii omnes moderatores sub eius auctoritate curent ut alumni statuta ab Episcopo probata studiorumque rationem adamussim servant ac spiritu vere ecclesiastico imbuantur.

Saepius eis verae et christianae urbanitatis leges tradant, eosque exemplo suo ad illas excolendas excitent; hortentur praeterea ut praecepta hygienica, vestium et corporis munditiam et quandam in conversando comitatem cum modestia et gravitate coniunctam iugiter servant.

Sedulo vigilant ut magistri suo munere rite fungantur ⁵.

Hoc canone *commendatur* moderatoribus et alumnis observatio regularum Seminarii. Moderatores de quibus in canone sunt, praeter rectorem, vicerector, contuberniorum praefecti, praefectus studiorum, director spiritualis, et pro tempore scholae Magistri singularum disciplinarum ⁶.

¹ C. 1367, n. 1-5.

² Cfr. etiam responsum C. I. 12 Nov. 1922, *A. A. S.*, XIV, pag. 663 ad VI, ubi in casu analogo explicatur vis iuridica verbi *curare*.

³ Cfr. c. 1357, § 2.

⁴ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 405-406.

⁵ C. 1369, § 1-3.

⁶ Qua ratione suo quisque munere cum fructu fungi debeat, cfr. apud Micheletti, *Constitutiones Seminariorum*, toto fere volumine passim, vel in separatis voluminibus pro singulis officialibus editis ab eodem auctore: *De rectore Seminariorum clericalium*; *De Vicerectore*; *De Praefecto studiorum*; *De contuberniorum Praefectis*; etc. Cfr. etiam *Instruct. a. 1920*, IV, V.

3° *De alumnis extra Seminarium commorantibus.* - Curandum ut ad sacros ordines adspirantes inde a teneris annis in Seminario recipiantur; sed omnes ibidem commorari tenentur saltem per integrum sacrae theologiae curriculum, nisi Ordinarius in casibus peculiaribus, gravi de causa, onerata eius conscientia, dispensaverit.

Qui ad ordines adspirant et extra Seminarium legitime morantur, commendentur pio et idoneo sacerdoti, qui eis invigilet eosque ad pietatem informet ¹.

Atque haec servanda sunt non solum in casu quo aliquis alumnus a commoratione in Seminario dispensetur ab Ordinario loci, sed etiam ob quaslibet alias extra Seminarium moras licet ad breve tempus protractas, aut ex quavis causa concessas ².

Commendat autem vehementer Sancta Sedes Ordinariis locorum ne etiam occasione feriarum autumnalium concedant alumnos apud paternam domum diutius commorari, sed summum permittant familiae propriae vi-sendae causa domum paternam decem aut quindecim dies adire ³.

Si ob defectum *domus rusticationis*, quam procurare pro viribus debent Ordinarii locorum, alumni in domo paterna totum feriarum tempus transigere debeant, commendatio alumnorum pio sacerdoti qui parochus loci esse potest omitti non debet ⁴. Si alumni servitium militare obire cogantur, cautela adhibendae sunt ut dum militant honestam vitam agant. A militiae autem stipendiis dimissi nonnisi post debitam et maturam probationem ad sacros ordines promoveantur ⁵.

943. — IX. De alumnorum dimissione. - E Seminario dimittantur dyscoli, incorrigibiles, seditiosi, ii qui ob mores aut indolem ad statum ecclesiasticum idonei non videantur; itemque, qui in studiis adeo parum proficiant ut spes non affulgeat eos sufficientem doctrinam fore assecuturos; praesertim vero statim dimittantur qui forte contra bonos mores aut fidem deliquerint ⁶.

Negotium dimissionis alumnorum utpote res maioris momenti, ad loci Ordinarium, audito rectore Seminarii et coetu deputatorum pro disciplina, pertinet. Poterit tamen Ordinarius statutis aut speciali mandato, praevio deputatorum consilio, rem totam rectori Seminarii remittere, salvo iure notificationis, praesertim quando agitur de culpis gravioribus quae ex ipsa

¹ C. 972, § 1-2.

² C. 1370.

³ Cfr. Leonis XIII Encycl. « *Paternae* » 18 Sept. 1899; Epist. S. Congr. Consist. a. 1912, n. 3; Instruct. S. C. De Semin. a. 1920, V.

⁴ Cc. 1370; 972, § 2; cfr. etiam Micheletti, *Constitutiones Seminar.*, art. 359, pag. 100 sq.

⁵ Cfr. Decret. S. C. De Seminariis etc. 2 Februar. 1924 cum formula adnexa n. 29, apud Vermeersch, *Periodica*, XIII, 186 sq.

⁶ C. 1371.

mente Codicis expeditam expulsionem seu dimissionem exigant ut, ex. g., si alumnus circa mores et fidem deliquerit ¹.

Dyscoli sunt indiscreti, indole difficiles qui duram prae se ferunt cervicem, quique difficillime, etiam cum de re evidenti agitur, suae opinioni renuntiare valent.

Incorrigibiles habendi sunt illi qui, neglectis studiosis et opportunis monitis, nullam spem referunt sese ad meliorem frugem recipiendi; seditiosi vero sunt illi qui suo malo exemplo alios ad defectiones, transgressiones et arrogantiam excitant ².

Delinquentes contra bonos mores non sunt statim diiudicandi illi qui forte semel vel bis solitarie contra puritatem deliquerint seu potius occulte peccaverint: quodsi culpa etiam occulta non emendetur, prudens confessarius poenitentem monere debet de obligatione statum clericalem relinquiendi ³.

Quodsi agatur de gravi externa in mores transgressione, alumnus immediate expellatur iuxta rectam hac de re sententiam S. Alphonsi: *Tutius consilium est eum statim e Seminario expellere quia talis ovis inquinata contagione potens est totum Seminarium coinquinare* ⁴.

Maxima autem prudentia negotium dimissionis agendum est, ita ut minimum damnum ex dimissione eveniat Seminario, alumno eiusque parentibus. Immo quantum fieri potest alumnus consilio, monitis, et commendationibus opportunis adiuvandus est ne in desperationem deveniat et inimicus religionis fiat ⁵.

Mitius adhuc agendum erit cum sponte e Seminario discedentibus ob defectum vocationis; talium sanctum propositum moderatores laudent et adiuvent ⁶.

944. — X. De exemptione Seminarii. - Exemptum a iurisdictione paroeciali Seminarium esto; et pro omnibus qui in Seminario sunt, parochi officium, excepta materia matrimoniali, obeat Seminarii rector eiusve delegatus, nisi in quibusdam Seminariis fuerit aliter a Sede Apostolica constitutum. Rector tamen confessiones suorum alumnorum secum in eadem domo commorantium ne audiat, nisi alumni ex gravi et urgente causa in casibus particularibus sponte id petant ⁷.

Vi huius canonis Seminarium quodvis, sive maius sive minus, sive regionale sive interdioecesanum sive centrale *legitime erectum* a iurisdictione

¹ Cfr. Micheletti, *Constitutiones Seminariorum clericatum*, art. 339, pag. 94.

² Cfr. Normas litt. S. C. EE. et RR. « *Con l'intento* » a. 1908, editas n. 168.

³ Cfr. circa hoc Vermeersch, *Epitome*, II, 705.

⁴ Cfr. Normas mox citat. n. 169.

⁵ Cfr. Micheletti, *l. c.*, art. 343 sq., pag. 95-96, ubi monita plena sapientiae dantur: « Hac enim, paterna ratione habiti, Seminario ac fortasse ipsi religioni infensi, ut passim fieri deploramus, non evadent, sed potius studium bonamque aestimationem fovebunt. Cautè, tamen, permittendum est eos cum ex-condiscipulis sermonibus epistolisque iungi ». Micheletti, *ibidem*, art. 344.

⁶ Micheletti, *ibidem*, 344, C.

⁷ Cc. 1368; 891.

paroeciali eximitur; nec ulla Ordinarii loci declaratio requiritur; exemptio enim a Codice conceditur, immo nec posset, sua auctoritate, Ordinarius loci rem aliter disponere, exemptionem denegando. Censetur autem legitime erectum Seminarium cum Ordinarius vel respective Sancta Sedes decretum erectionis formaliter dederint¹, vel aequivalenter, scilicet, Seminarium de facto constituentes electione Rectoris et aliorum officialium cum mandato alumnos ibi recipiendi².

Mens utique Ecclesiae est, ut supra vidimus, Seminaria solis clericis destinari; attamen id non ita essenziale est Seminariis ad hunc effectum, ut *Seminarium mixtum* verum Seminarium dici nequeat nec proinde exemptione gaudeat³.

Attamen inter *Seminaria mixta* considerari non debent, et ideo certo exempta sunt Seminaria, quae solis clericis destinantur, licet ad scholas aliqui etiam alumni externi, ad statum clericalem non tendentes, admitantur⁴.

Licet Codex loquatur solummodo de Seminario dioecesano aut de aliis locorum iuri communi subiectorum, exemptio tamen etiam Seminariis Vicariatuum aut Praefecturarum Apost. competere videtur.

Certe autem non eximuntur Seminaria quae propria religiosorum sunt, nisi specialia habeantur privilegia aut decreta eximentia quae et Ordinarius loci dare potest⁵.

Seminarium autem extendi censetur etiam ad *domum rusticationis*, quam constituere Sancta Sedes adhortatur Ordinarios locorum⁶.

Concessione exemptionis territorium ubi Seminarium erectum est non praeciditur a paroeciae territorio, ideoque potest parochus ibidem valide et licite, de licentia tamen rectoris quod ad liceitatem pertinet, matrimonio assistere, aut alios ad ibi assistendum, servatis servandis, delegare⁷.

Cetera vero omnia officia et iura praeoecialia⁸, pro omnibus qui in Se-

¹ Cfr. c. 100, § 1.

² Cfr. Vermeersch, *De exemptione Seminariorum*, in *Ius Pontificium*, vol. II, pag. 68-69. Vermeersch coetuum deputatorum constitutionem essentialiter requiri ad legitimam erectionem negat.

³ Ita Vermeersch, *l. c.*, pag. 68; cui assentitur Augustine, *l. c.*, VI, 406-407, nota 55, cfr. tamen ibidem pag. 374, nota 3. Certe rem dirimere potest Ordinarius loci Seminarium mixtum eximendo, si exemptum non sit, vi c. 464, § 2. Cfr. etiam de Seminariis mixtis in Belgio Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 894, 898, 900, 902.

⁴ Tales alumnos expresse ad scholas Seminarii, penitus qualibet communicatione cum alumni internis prohibita, admitti posse concedebant cit. *Normae*, a. 1908, n. 100 et 114 itemque Epist. S. Cong. Consist. a. 1912; nec contradicere videtur *Instructio* a. 1920, n. II; cfr. etiam Micheletti, *Constitutiones Seminariorum clericalium*, n. 436.

⁵ Augustine, *l. c.*, VI, 407.

⁶ Cfr. Epist. cit. a. 1912, n. 3; *Instruct.* a. 1920, n. V; ita etiam Augustine, *l. c.*, VI, 407.

⁷ Vermeersch, *l. c.*, 71.

⁸ Nescimus cur aliqui auctores, cfr. Vermeersch, *l. c.*, pag. 69-70, dubitarint de facultate ordinaria rectoris Seminarii confessiones in Seminario degentium aut praesentium audiendi, cum eadem facultas clare a Codice supponatur competere Rectori cc. 891 et 1368 et solummodo restrictio ponatur, liceitatem, non valorem, respiciens et restrictive ad alumnos in eadem domo commorantes, non alias quasvis personas ibi degentes aut praesentes.

minario *sunt*, Rectori ipsius Seminarii competunt. Quae iura et officia illi competunt iure *ordinario* eaque proinde aliis delegare potest, excepta delegatione ad confessiones audiendas, quae nec parochus conceditur ¹. Dicitur in Codice Rectori officium, iura et officia complectens, parochi competere pro omnibus qui in Seminario *sunt*; quo verbo *sunt* solummodo praesentia physica, minimae etiam durationis designatur ².

Ea autem videtur esse natura exemptionis Seminariorum ut in eodem Seminario nullum ius, excepta materia matrimoniali, retineat parochus; alioquin non verificaretur clausula seu dictio Codicis: *parochi officium pro iis qui in Seminario sunt rector obeat*; parochi enim in suos paroecianos exclusive iurisdictionem exercent. Est tamen differentia inter parochum et rectorem Seminarii quae in hoc consistit quod parochus in solos suos subditos qui in paroecia domicilium aut quasi-domicilium habent plenam suam iurisdictionem exercet, rector vero eam in omnes qui ibi de facto *sunt*, independentem a domicilio aut quasi-domicilio. Atque haec videtur recta idea exemptionis qua aliquod opus pium a iurisdictione parochi subtrahitur, prout etiam in aliis institutis viget ³.

Exemptio igitur ista rectori maiora iura in eos qui in Seminario sunt concedit quam officium parochi in eos qui in paroecia sunt, minores vero obligationes; rector enim nec ad applicationem Missae obligatur, nec aliis parochorum oneribus ligatur ⁴.

Distinguunt tamen auctores inter personas in Seminario habitualiter degentes et ibi velut domicilium aut quasi-domicilium habentes ⁵ et eas quae ibi actu transeunte sine ulla stabilitatis specie sunt; in illas docent posse rectorem iurisdictionem et iura paroecialia exercere etiam cum extra Seminarium versantur, non autem in istas nisi cum de facto in Seminario *sunt* ⁶.

¹ Vermeersch, *l. c.*, pag. 70.

² Blat, *l. c.*, 250, pag. 309 commorationem diu noctuque requirit; id tamen Codex non exigit; cfr. Vermeersch, *l. c.*, pag. 70, in nota.

³ Cfr. Card. De Luca, *De parochis*, discours. XXI, n. 3 et 15, discours. XXIII, n. 11, 12. Cfr. R. Rota 9 Mart. 1915, *S. Romanae Rotae decisiones et sententiae* a. 1915, vol. VII, pag. 96 sq.

⁴ Vermeersch, *l. c.*, pag. 71, docet funera personae quae casu in Seminario moritur regi c. 1218, et ad propriam paroeciam deferendam esse si id commode fieri possit aut onus translationis parentes aut ii quorum interest sustinere velint et nullum ius circa talem defunctum aut funera rectori competere nisi in casu quo revera de facto ibi iuxta illum canonem 1218 sepeliatur: haec solutio praescindere videtur a notione *exemptionis* eamque aliquantulum confundere cum *vero officio parochi*. Item Vermeersch, ibidem affirmat posse parochum dispensare degentes in Seminario, non exclusis alumnis, quia, ait cl. auctor, *nulla sua potestate erga suos parochus privatur* per exemptionem Seminario a iure concessam; id autem verum absolute non videtur, exemptione enim locus aut persona exempta, nisi exceptio probetur, ut fit de matrimoniali materia, iurisdictioni parochi revera subducitur; cfr. c. 464, § 2.

⁵ Quia Seminarium proprie paroecia non est, sed in aliqua paroecia est, absolute loquendo de domicilio aut quasi-domicilio in Seminario sermo esse nequit; commoratio autem stabilis in Seminario domicilio paroeciali assimilari potest.

⁶ Ita Vermeersch, *l. c.*, pag. 70-71; Cocchi, *l. c.*, 43, pag. 107. Ratio iuridica discriminis sat clara apparet; non eadem autem claritas habetur in littera Codicis, ubi sine ulla distinctione docetur rectorem posse officio parochi fungi solum erga eos qui in Seminario *sunt*. At forte qui ibi habitualiter degunt ibi esse dici poterunt, etsi de facto aliqua in circumstantia extra sint.

Aliquod dubium oriri potest circa iura rectoris in sorores servitio Seminarii addictas. Etiam circa ipsas rector munere parochi fungitur et in easdem eandem quam parochus in sua paroecia iurisdictionem habet. Religiosae tamen suo iure speciali circa confessiones reguntur ¹.

Speciatim si quaestio fiat de *iure funerandi* difficultas oriri potest, si agatur de determinandis ecclesia et ministro funerum circa personas quae independenter a Seminario iam iure speciali reguntur, e. g., de canonicis aut de religiosis quibus cura Seminarii commissa fuerit ². Ad difficultatem solvendam videndum erit quodnam ius respectu alterius specificum dici possit, aut quodnam inter varia iura specialia praevalere debeat. Res tamen difficultate non caret; in duobus casibus allatis ius speciale canonicorum et ius speciale religiosorum praevalere videtur super ius quo regitur Seminarium, hoc enim ad quaslibet personas, illud ad determinatas solummodo, canonicos nempe aut religiosos extenditur ³.

945. — XI. De triennali relatione circa Seminaria. - Decreto «*Quo uberiore*» ⁴ et adnexa *formula* omnes Ordinarii locorum S. C. De Seminariis subiecti tenentur, singulis trienniis, relationem super Seminarii statu eidem Congregationi transmittere. Eandem relationem si de interdioecetano Seminario agatur facere debet Ordinarius qui Seminario praeest. Triennia computantur a die prima Ianuarii 1924; primo triennio relationem mittere debent Ordinarii Italiae, Galliae, Hispaniae insularumque adiacentium; in altero ceteri Europae Ordinarii, in tertio Ordinarii Americae. Relatio lingua latina fiat, et, adiectis die, mense et anno, subsignanda est ab Ordinario loci. Si durante triennio quod relationem sequitur liber textus praelectionum philosophiae, theologiae, iuris canonici aut sacrae Scripturae mutetur, id statim ad S. Congregationem De Seminariis referendum est.

Relatio ista non derogat obligationi referendi S. C. Concistoriali vi c. 340 ⁵.

¹ Minutiora cfr. apud Micheletti, *l. c.*, art. 138-139, pag. 40; Augustine, *l. c.*, VI, 407-408.

² Cfr. c. 1220-1221.

³ Cfr. etiam circa hoc *Monitore ecclesiastico*, vol. 36, pag. 178-181.

⁴ S. C. De Seminariis etc. 2 Februar. 1924, apud Vermeersch, *Periodica*, XIII, pag. 186 sq.

⁵ Ita in cit. decret. 2 Februar. 1924.

TITULUS XXII.

DE SCHOLIS

946. — Praeterquam in praedicatione verbi Dei et suorum ministrorum institutione potestatem magisterii Ecclesia exercet etiam in scholis a se erectis potestate directa, in scholis ad fines temporales ab aliis et etiam a societate civili erectis, sua potestate indirecta interveniens, quotiens id sui finis spiritalis assecutio requirit.

I. Principia iuris naturalis aut positivi divini circa scholas. - 1° *Iura et officia parentum.* - Ius et officium educandi filios, *iure exclusivo proprio et nativo* pertinet ad parentes; ad ipsos enim prius quam ad Statum et potius quam ad Statum pertinent filii ¹.

Educatio autem filiorum intellegenda est completa, non dimidiata, comprehendens scilicet intellectualem institutionem simul et moralem seu se extendens ad intellectum et voluntatem; cuius assertionis ratio haec est quod persona humana non duplex, sed unica est et nonnisi cum violentia in duas partiri potest ².

Hoc iure parentes uti valent per se vel per alios loco sui constitutos, scholam *domesticam*, seu propriae familiae destinata, aut *privatam*, pro pluribus simul familiis, instituendo. Tenentur autem, ut per se patet, sive per se suos filios educent sive aliis educandos committant, completam, non exclusam instructione religiosa et morali, ut supra diximus, educationem filiorum curare. Ex quibus iam patet scholarum privatarum aut domesticarum magistros non Statum substituere, sed patre-familias, et a patribusfamilias mandatum accipere educandi et instituendi, non a Statu ³.

2° *Iura et officia Status circa scholas.* - *Subsidiarie* Status seu societas civilis suprema potest quandoque in educatione civium intervenire; ipsius enim, non solum parentum, maxime interest ut sui subditi seu cives bene instituantur ⁴.

Intervenire autem potest:

a) *Negative* reprimendo abusus, et etiam scholas privatas in quibus ad delicta aut seditiones cives educantur ⁵.

b) *Positive*: α) Curando institutionem scholarum ad supplen-

¹ Cfr. Litt. encycl. Pii XI, « *Rappresentanti in terra* », 31 Dec. 1929, *A. A. S.*, XXI, 723.

² Leonis XIII Epist. « *In mezzo* » 26 Iunii 1878, *Acta Leonis XIII*, vol. I, p. 28 sq.; Cavagnis, *Institutiones iuris publici ecclesiastici* III ⁴, n. 19 sq.; Cappello, *Summa iuris publici ecclesiastici* ³, 1928, n. 395; Wernz, *Iud. Decretalium*, III, 71; Ottaviani, *Institutiones iuris publici ecclesiastici*, II, 342 et sqs.

³ Cavagnis, *l. c.*, III, n. 40 sq. et 117 sq.; Wernz, *l. c.*, III, 71.

⁴ Cfr. Cavagnis, *l. c.*, n. 97 sq.; Cappello, *l. c.*, n. 397 sq.

⁵ Cavagnis, *l. c.*, 97.

dum parentum negligentiae aut ad facilius ipsis reddendum adimplementum suorum iurium aut obligationum ¹.

β) Parentibus obligationem imponendo ut filios suos ad certum gradum scientiae et educationis perducere curent ².

Ex his iam patet ius Status circa scholas non esse ius *proprium* et *nativum*, sed potius ius *subsidiarium suppletivum*, *delegatum*, *devolutivum*; ius vero proprium et nativum, immo et exclusivum eo sensu quod invitis auferri legitime non possit, parentibus competere ³.

Monopolium igitur, quod vocant, scholarum sine usurpatione iurium patrumfamilias Status sibi iure nativo vindicare nequit; nec etiam ius cogendi parentes ut filios suos ad scholas publicas mittant, si ipsi parentes aliter educationi eorum providere possint et velint ⁴.

De iure naturali omnibus, qui capacitate necessaria gaudent, ius est scholas pro bono populi aperire, quod quidem ius Status violare nequit; potest tamen huius iuris exercitium suae submittere vigilantiae, moderari et, si bonum publicum id exigat, limitare aut etiam suspendere ⁵.

3° *Iuris naturalis limitatio positiva circa institutionem religiosam*. - Quae hucusque diximus de iure parentum, Status aut privatorum scholas publicas aut privatas instruendi et moderandi valent solummodo, si de institutione religiosa sermo sit, in hypothesis, quae non verificatur, naturae purae, si Ecclesia nempe non fuisset instituta. De facto autem Ecclesia a Deo instituta est eique positive ea omnia commissa sunt quae ad finem spiritualem pertinent, cuiusmodi est etiam institutio christiana non solum publica, sed etiam privata, immo et domestica.

Intervenire autem in scholis domesticis Ecclesia non solet, nisi *negative* vigilando ne errores subrepant; *positive* vero solummodo exhortando parentes eosque de suis obligationibus admonendo.

Nec parentes, ut institutionem religiosam dent suis filiis, nec etiam alii qui eorum vices in schola stricte domestica gerunt, missione canonica Ecclesiae indigent ⁶.

947. — II. Obligationes fidelium circa institutionem religiosam iuventutis. - 1° *Principia generalia*. - Fideles omnes ita sunt a pueritia instituendi ut non solum nihil eis tradatur quod catholicae reli-

¹ Cfr. Cavagnis, *l. c.*, III, 112-113.

² Cavagnis, *l. c.*, III, 120 sq.; Wernz, *l. c.*, III, 69, §.

³ Cappello, *l. c.*, n. 397; Cavagnis, *l. c.*, III, 112.

⁴ Huc pertinet propositio 45 Syllabi a Pio IX damnata; cfr. Denzinger-Bannwart, *l. c.*, n. 1745.

⁵ Cfr. Cavagnis, *l. c.*, III, 114 sq.; Ottaviani, *l. c.*, II, 343 et 345.

⁶ Cavagnis, *l. c.*, III, 47-48; Sägmüller, *Lehrbuch des katholischen K. R.* ³, II, pag. 4; Haring, *Grundzüge* etc., pag. 343, nota 4. Aliqui docent missionem canonicam in hoc casu aequivalenter concedi parentibus in celebratione christiani matrimonii; cfr. Cappello, *l. c.*, n. 396; De Meester, *l. c.*, III, n. 1326.

gioni morumque honestati adversetur, sed praecipuum institutio religiosa ac moralis locum obtineat ¹.

In qualibet elementaria schola, pueris ² pro eorum aetate tradenda est institutio religiosa.

Iuventus, quae medias vel superiores scholas frequentat, pleniore religionis doctrina excolatur, et locorum Ordinarii curent ut id fiat per sacerdotes zelo et doctrina praestantes ³.

Obligatio ista instituendi pueros in doctrina catholica incumbit primo loco puerorum parentibus ex ipsa lege naturali quae docet parentes suos filios diligere eorumque bono spirituali et temporali providere debere; secundo autem omnibus qui eorum locum tenent, sive ex iure naturali, ut alii puerorum consanguinei vel affines proximiores in defectu parentum, sive ex lege civili, ut tutores, sive ex contractu aut speciali conventionem saltem implicita, ut magistri aut alii puerorum superiores. Est autem haec obligatio gravissima, cum ex ea plerumque salus aeterna pueri dependeat necnon bonum commune ipsius societatis civilis et ecclesiasticae. Quae gravissima obligatio *ius* etiam importat quo freti parentes alique, qui eorum vices tenent, non debeant impediri quo minus suo officio fungantur ⁴.

Ius tamen parentum, supposita Ecclesiae ex iure positivo institutione, subiicitur directe potestati Ecclesiae, externae et sociali. Ecclesiae enim ex iure positivo ius et potestas competit exclusive dirigendi fideles ad finem supernaturalem ⁵.

Praecipuum autem locum institutio religiosa in generali puerorum institutione obtinere debet et praecipue in qualibet elementaria schola, nec sufficit ut disciplina religionis in talibus scholis sicut et in scholis mediis *liberae* parentum voluntati relinquatur, dum aliae materiae seu disciplinae obligatoriae sunt, ne pueris idea ingeratur religiosam disciplinam parvi faciendam esse ⁶.

Ius autem quod paragrapho prima huius c. 1372 affirmatur, quodque omnibus hominibus competit, est ius naturale quod nemo renunciare potest et quod nemo potest impedire, quia ad finem supremum obtinendum necessarium est ⁷.

2° *De frequentatione scholarum neutrarum.* - Pueri catholici scholas acatholicas, neutras, mixtas, quae nempe etiam acatholicis patent ne frequentent. Solius autem Ordinarii loci est decernere, ad normam instructionum Sedis Apostolicae, in quibus adiunctis et quibus adhibitis cautelis, ut periculum perversionis vitetur, tolerari possit ut eae scholae celebrentur ⁸.

¹ C. 1372, § 1.

² De vocis *pueri* sensu in hoc can. 1373, cfr. Vermeersch, in *Periodica*, XVII, p. 115-148*.

³ C. 1373, § 1-2.

⁴ Cc. 1372, § 2 et 1113.

⁵ Cfr. De Meester, *l. c.*, III, n. 1326.

⁶ Cfr. Epist. Leonis XIII « *In mezzo* » 26 Iunii 1878, *Acta Leonis XIII*, vol. I, pag. 28 sq.; Cavagnis, *l. c.*, III, n. 22 sq.; S. C. Prop. Fid., 14 Mart. 1895, ad Episcopos Canad., in *Collectanea*, n. 1890.

⁷ Cfr. De Meester, *l. c.*, III, n. 1325.

⁸ C. 1374.

Consequenter ad ea quae supra dicta sunt de necessitate disciplinae religionis in prima institutione et praecipue in scholis tradendae, et praecipuum locum occupantis, Codex plurima Sanctae Sedis documenta anteriora confirmans ¹ hic corollarium ponit, nefas esse fidelibus filios aut alias personas suae curae commissas ad scholas mixtas, neutras aut acatholicas mittere.

Istis scholis omnibus convenit notio a Codice data quod scilicet omnibus patent; inter se tamen differunt: *neutrae* eae dicuntur scholae in quibus nullus de religione sermo est; *mixtae* illae quae omnibus patent et forte institutionem quandam christianam genericam admittunt, omissis differentiis inter varios christianos vigentibus; *acatholicae* sunt quae institutionem religiosam admittunt religioni catholicae adversam ².

Codex remittit prudenti iudicio Ordinariorum locorum practice determinare quibus in circumstantiis frequentatio talium scholarum ex parte catholicorum tolerari possit, attentis tamen Sanctae Sedis instructionibus. Sancta Sedes pluries de hac quaestione interrogata, generalem et absolutam resolutionem dare noluit pro omnibus casibus frequentiam talium scholarum prohibentem. Praesertim vero pro casu quo periculum perversionis satis remotum fieri possit tolerantiam admisit; simul tamen in hoc casu consilia Ordinariis locorum dare non omisit. Debent igitur Ordinarii locorum hoc casu tolerantiae eveniente curare ut libri acatholicorum e manibus catholicorum scholarium seu discipulorum amoveantur; praeceptores catholicis destinati a catholicis instituantur; in scholis mixtis nulla religio doceatur, ne generalia quidem principia christianae religionis, sed institutio religiosa detur seorsim seu separatim, immediate ante aut post scholas, a catholicis magistris; parochi et Ordinarii sedulo invigilent ne abusus enascantur ³. Severior tamen Sancta Sedes semper fuit in permittenda frequentia catholicorum Universitatum acatholicarum ⁴.

3° *De practica actione fidelium pro scholis catholicis.* - Fideles ne omittant adiutricem operam pro viribus conferre in catholicas scholas condendas et sustentandas ⁵.

Peropportunum monitum, nostris praesertim diebus necessarium; inutiliter enim plerumque inculcabitur fidelibus prohibitio frequentandi scholas acatholicas neutrasve si simul non adlaboretur ut scholae catholicae condantur.

Adiutricem operam conferre debent catholici omnes vario tamen modo. In regionibus democratica forma rectis omnes catholici ad leges catholicae institutioni faventes condendas concurrere debent; si catholicae scholae publicae, a Statu etiam erectae obtineri nequeant, subsidia saltem a Statu obtinenda sunt pro scholis ab Ecclesia aut a privatis personis erectis spiritu catholico; deinde semper in populo christiano recta principia circa necessitatem catholicae institutionis diffundenda sunt, ut saltem recta doctrina

¹ Videri possunt litt. Encycl. S. C. de Prop. Fid. 18 Sept. 1819 in *Collectanea*, n. 738; 7 April. 1860 in *Collectanea*, n. 1190; S. C. S. Officii 12 Mart. 1866 in *Collectanea*, 1286; S. C. S. Offic. 24 Nov. 1875 in *Collectanea*, 1449 etc.

² Cfr. Santamaria, l. c., IV, 220.

³ S. C. Propag. Fid. 7 April. 1860 in *Collectanea*, 1190.

⁴ Cfr. S. C. Prop. Fid. 7 April. 1860 et 16 Aug. 1867 in *Collectanea*, 1190 et 1312.

⁵ C. 1379, § 3.

salva maneat; omnes fideles et praesertim divites adhortandi sunt ut sua pecunia concurrant ad novas christianas catholicas scholas condendas aut sustentandas ¹.

948. — III. Iura Ecclesiae circa scholas. - 1° *De potestate Ecclesiae circa institutionem religiosam.* - Religiosa iuventutis institutio in scholis quibuslibet auctoritati et inspectioni Ecclesiae subii-citur ².

Item ius et officium est Ecclesiae vigilandi ne in quibusvis scholis quidquam contra fidem vel bonos mores tradatur aut fiat; quod officium et ius Ecclesia per Ordinarios locorum exercet.

Per eosdem item Ordinarios locorum utitur generatim Ecclesia iure, sibi divinitus concesso, approbandi libros et magistros religionis, necnon iure exigendi a christiana qualibet auctoritate ut tum magistri tum libri, religionis morumque causa, removeantur ³.

Ius institutionem catholicam impertiendi in qualibet schola pro christianis instituta est Ecclesiae ius proprium et nativum ex potestate directa sibi a Christo concessa profluens; ipsi enim quidquid ad religionem pertinet inter christianos statuendi et determinandi ius concessum est. Quod ius Ecclesiae non ita restringendum est quasi sit ius postulandi aut supplicandi ut in scholis etiam a Statu aut a privatis erectis institutio catholica introducatur aut conservetur; sed ius est *exigendi* stricto iure ut institutio fiat et praeterea etiam ius libros in hac institutione adhibendos praescribendi et magistros independentem a Statu nominandi ⁴.

Haec quidem de iure divinitus accepto, cui proinde Ecclesia renuntiare non potest. Circa usum tamen talis iuris Ecclesia sese obligare potest et revera in Concordatis quandoque se ligat, ad maiora mala vitanda, aut ad aliquod speciale bonum obtinendum ⁵.

Alterum vero ius vigilandi in quibusvis scholis etiam circa alias disciplinas et exigendi ut etiam libri et magistri aliarum disciplinarum remo-

¹ Cfr. S. C. Prop. Fid. Encecl. 18 Sept. 1819 et 8 Sept. 1869 in *Collectanea*, 738 et 1346 ad 37-38; 9 Oct. 1847 in *Collectanea*, sub n. 1190.

² C. 1381, § 1.

³ C. 1381.

⁴ Wernz, *Ius Decretalium*, III, 68, a, 69, a, 72, a; Cavagnis, *l. c.*, 56-63, pag. 33-37.

⁵ Cfr. e. g. art. 3 Concordati Bavariensis a. 1924-1925 « La nomina o l'ammissione dei professori o dei docenti nelle facoltà teologiche delle Università, e nelle Accademie filosofico-teologiche, come pure dei maestri di religione nelle scuole superiori avrà luogo da parte dello Stato soltanto se contro i relativi candidati non sia stata sollevata alcuna obiezione da parte del competente Vescovo diocesano ». Hic renuntiat S. Sedes usui iuris nominandi per se magistros; reservat tamen sibi ius vigilandi et pericula avertendi; cfr. etiam alios articulos usque ad 10 eiusdem Concordati. Melius haec quaestio definitur in Concordato italico art. 36: « Tale insegnamento (religioso nelle scuole medie) sarà dato a mezzo di maestri e professori, sacerdoti o religiosi, approvati dall'autorità ecclesiastica, e sussidiariamente a mezzo di maestri e professori laici, che siano a questo fine muniti di un certificato di idoneità da rilasciarsi dall'Ordinario diocesano. La revoca del certificato da parte dell'Ordinario priva senz'altro l'insegnante della capacità di insegnare. Nel detto insegnamento religioso nelle scuole pubbliche non saranno adottati che i libri di testo approvati dall'autorità ecclesiastica ».

veantur religionis morumve causa est utique ius divinitus acceptum et proprium cui proinde nequit renuntiare, sed ex potestate indirecta profuens ¹.

His autem iuribus gaudere Ecclesiam constat ex eius iuridica perfectione, qua in rebus ad suum finem necessariis a Statu prorsus independens est; et ex eius in Statum potestate indirecta ².

Codex hanc materiam, quae contactus saepe habet cum auctoritate locali societatis civilis, Ordinariis locorum remittit; nihil tamen vetat quo minus Ordinarii locorum, opportunis instructionibus aut statutis vel mandatis practicam executionem huius canonis ad vicarios foraneos aut ad parochos remittant ³.

2° De potestate Ecclesiae condendi scholas cuiusvis disciplinae.

- Ecclesiae est ius scholas cuiusvis disciplinae non solum elementarias, sed etiam medias aut superiores condendi ⁴.

Scholas condere seu instituere sensu lato significat scholam civilibus legibus regionis servatis, et dependenter ab auctoritate civili aperire. — Sensu vero stricto scholas condit is qui independenter a legibus civilibus disciplinas in schola quam aperit tradendas designat, personas docentes seu magistros independenter a qualibet auctoritate humana constituit seu nominat, dirigit, corrigit et removet, licet forte aliqualis ingerentia, pro negotiis alterius generis, potestatis alterius ordinis in iisdem scholis admittatur ⁵.

Cum dicitur in Codice ius esse Ecclesiae condendi scholas intellegitur de iure condendi scholas sensu stricto. Hoc autem ius Ecclesiae competere multiplex ex titulo probari potest. Praecipue vero ex ea ratione probatur quod Ecclesiae ipsius, sicut Status, valde interest ut fideles etiam in scientiis naturalibus bene instituantur; qui enim bene instituti sunt in naturalibus habiliores sunt ad res etiam divinas intellegendas. Quandoque etiam iure devolutivo ius competit Ecclesiae, quia scilicet Status et familia obligationes suas neglegunt ⁶.

Ius tamen *exclusivum* circa has scholas instituendas Ecclesia sibi nunquam attribuit ⁷.

Scholae autem ab Ecclesia erectae non inter scholas mere privatas, sed inter scholas publicas sunt computandae utpote non a privata persona, sed a publica Ecclesiae auctoritate fundatae ⁸.

¹ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 68, b, 69, b, 72, b; Cavagnis, *l. c.*, III, 17 et 32; De Meester, *l. c.*, III, n. 1331. Hoc ius expresse non agnoscitur Ecclesiae in Concordato italico.

² Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 72, a, b.

³ Wernz, *l. c.*, 69. Lubet hic referre art. 8 cit. Concordati Bavariensis ex quo patet quam sedulo S. Sedes insistat in suis iuribus vindicandis: «Sono garantite alla Chiesa la sorveglianza e la direzione dell'istruzione religiosa nelle scuole elementari, medie e superiori. — Verificandosi inconvenienti nella vita religiosa o morale degli studenti cattolici, come anche influenze perniciose od indebite sui medesimi nella scuola, ed in particolar modo eventuali offese alla loro fede od ai loro sentimenti religiosi nell'insegnamento, il Vescovo ed i suoi delegati hanno il diritto di ricorrere alle Autorità scolastiche dello Stato, le quali avranno cura di mettervi conveniente riparo».

⁴ C. 1375.

⁵ Cavagnis, *l. c.*, III, 90-92, pag. 50.

⁶ Cfr. Cavagnis, *l. c.*, III, n. 96 sq., pag. 53 sq.; Wernz, *l. c.*, III, 68 c, 72 c; Cappello, *l. c.*, 403; Santamaria, *l. c.*, IV, 221.

⁷ Cavagnis, *l. c.*, III, 95; Wernz, *l. c.*, 68, c; Santamaria, *l. c.*, IV, 221; De Meester, *l. c.*, III, n. 1328.

⁸ De Meester, *l. c.*, III, n. 1324.

949. — IV. De Universitatibus catholicis. - 1° *Quis Universitates catholicas condere possit.* - Canonica constitutio catholicae studiorum Universitatis vel Facultatis Sedi Apostolicae reservatur.

Universitas vel Facultas catholica etiam religiosis familiis quibusbet concedita, sua debet habere statuta a Sede Apostolica probata ¹.

Universitas, quae antiquitus *studium generale* saepe appellabatur, est schola ordinis supremi in qua omnes vel praecipuae quaedam scientiae altiori ratione docentur ².

Facultas est idem ac Universitas, sed pro una tantum scientia determinata, e. g., Facultas iuridica, Facultas theologica ³.

Ecclesiam posse Universitates condere et suis legibus regere constat ex potestate quam habet scholas cuiusvis generis constituendi.

Primae Universitates medio aevo conditae sunt, saeculis IX-XII, atque prius de facto, ad modum corporationum, quam de iure existentiam obtinuerunt. Inde a saeculo XIII, plures Universitates aequo fere iure a Romanis Pontificibus et a principibus civilibus erectae aut approbatae fuerunt. Gallica revolutio Ecclesiam ab Universitatibus penitus exclusit; ipsa tamen Ecclesia sua iura sibi vindicare et etiam, quantum fieri potuit, exercere non destitit, in nova Universitatum catholicarum fundatione aut in antiquarum restauratione ⁴.

De iure vigente si agatur de Universitate aut Facultate catholica erigenda, quae scilicet bonis ecclesiasticis dotetur et Ecclesiae auctoritati obsequens sit, requiritur et sufficit una auctoritas R. Pontificis ad eam erigendam; si vero dotatio fiat a republica civili tunc et ipsa una cum R. Pontifice concurrit in erectionem. Praeterea una S. Sedes competens est ad condendas Universitates aut Facultates striete ecclesiasticas, nempe: Theologiae, philosophiae, iuris canonici, et S. Scripturae ⁵.

2° *De collatione graduum academicorum.* - Gradus academicos qui effectus canonicos in Ecclesia habeant, nemo conferre potest nisi ex facultate ab Apostolica Sede concessa ⁶.

Sancta Sedes potest ipsa directe per se gradus academicos conferre; id tamen generatim non facit nisi per Universitates aut per Facultates legitime erectas.

Eo autem ipso quod aliqua Facultas erigitur legitime, videtur iure gaudere gradus academicos conferendi ⁷.

Quandoque Sancta Sedes gradus confert *ad honorem*; huiusmodi col-

¹ C. 1376, § 1-2.

² Wernz, *l. c.*, III, 83; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 908.

³ Augustine, *l. c.*, VI, 420.

⁴ Wernz, *l. c.*, III, 85; Santamaria, *l. c.*, IV, 222-223; Haring, *Grundzüge...*, pag. 354 et sq.

⁵ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 86-87.

⁶ C. 1377.

⁷ Cfr. tamen Augustine, *l. c.*, VI, 421.

latio iisdem iuribus et privilegiis seu iisdem effectibus gaudet ac collatio per Universitates facta ¹.

Universitas auctoritate civili erecta potest utique gradus academicos non sacros aut non stricte ecclesiasticos conferre; stricte vere ecclesiasticos, scilicet, gradus theologiae, philosophiae christianae, iuris canonici, et S. Scripturae, nisi potestatem has Facultates ibi condendi a S. Sede obtinuerit, conferre nequit ².

Si tamen gradus etiam scientiarum ecclesiasticarum effectus mere civiles habere debeant, illi effectus a Statu approbandi et recognoscendi erunt ³.

3° *De iuribus et privilegiis doctorum.* - Ius est doctoribus rite creatis deferendi extra sacras functiones, annulum etiam cum gemma, et biretum doctorale, firmo praeterea praescripto sacrorum canonum, qui in collatione quorundam officiorum et beneficiorum ecclesiasticorum statuunt eos, ceteris paribus, iudicio Ordinarii, esse praeferendos, qui lauream vel licentiam obtinuerint ⁴.

Gradus academici sunt publica testimonia de studiis factis et periculis superatis in aliqua Universitate aut Facultate. De iure vigente tres generatim in Universitatibus catholicis conferri solent gradus: *baccalaureatus* quo alumnus dignus declaratur qui possit ad gradus superiores scholae promoveri; *licentiatatus* seu *prolytatus* quo alumnus habilis renuntiatur ad doctoratum consequendum; *doctoratus* seu *magistratus* quo quis habilis publico testimonio declaratur qui, servatis servandis, accedente nempe missione canonica, possit publice docere ⁵.

De iure vigente ⁶ facultatem docendi quae missione canonica datur doctoratus non continet ⁷.

Officia et beneficia quae gradum doctoratus requirunt enumerat Codex ⁸.

Bireto cum quatuor apicibus, quod *doctorale* est, uti nequeunt doctores in functionibus ecclesiasticis itemque annulum gestare nequeunt dum Missam celebrant ⁹.

¹ S. C. Stud. 19 Dec. 1903.

² Wernz, *l. c.*, III, 86 et 89; cfr. etiam Hinschius, *l. c.*, IV, 677 de necessitate *missionis canonicae* ad magisterium in Universitate exercendum.

³ Cfr. Hinschius, *l. c.*, IV, 689, qui tamen inter effectus mere civiles, enumerat effectus qui de se ecclesiastici sunt et solum ex iure Concordatorum aut ex privilegio ab Ecclesia concessio civiles evaserunt; cfr. etiam Cavagnis, *l. c.*, vol. III, 139-145.

⁴ C. 1378.

⁵ Wernz, *l. c.*, III, 88, II; Santamaria, *l. c.*, IV, 224.

⁶ De iure antiquo cfr. Hinschius, *l. c.*, IV, 652.

⁷ Cfr. Eichmann, *Lehrbuch des Kirchenrechts*, pag. 439; Vermeersch, *l. c.*, II, 714; Wernz, *l. c.*, III, 88, nota 139; Ojetti, *l. c.*, v. *Doctoratus*, 1871.

⁸ Cfr. cc. 331, § 1, n. 5; 367, § 1; 434, § 2 ubi laureae doctorali licentia aequiparatur; c. 399, § 1; 404, § 2; 1573, § 4; 1589 in quibus tamen gradus academicus non est absolute necessarius; c. 1598, § 2 absolute gradum requirit; cfr. etiam *Motu proprio* Pii XI « *Bibliorum scientiam* » 27 April. 1924, *A. A. S.*, XVI, 180.

⁹ Cfr. Ojetti, *l. c.*, v. *Doctoratus*, n. 1873. Alia circa iura et privilegia cfr. apud Trombetta, *De iuribus et privilegiis doctorum ecclesiasticorum*, 1900.

Ad consequendam lauream in theologia vel in iure canonico requiritur ut praemittatur curriculum scholasticae philosophiae ¹.

Quod tamen in suo rigore urgendum est solum pro clericis, non pro laicis ².

Ad consequendos gradus academicos in S. Scriptura requiritur ut praemittatur consecutio laureae in theologia in aliquo athenaeo vel Universitate obtentae ³.

950. — V. Obligationes Ordinariorum circa scholas. - 1° *De curanda erectione scholarum catholicarum.* - Si scholae catholicae, idest, cum institutione religiosa catholica mentibus alumnorum aptata, sive elementariae sive mediae in regione aut provincia desint, curandum, praesertim a locorum Ordinariis, ut condantur.

Itemque si publicae studiorum Universitates doctrina sensuque catholico imbutae non sint, optandum ut in natione vel regione Universitas catholica condatur ⁴.

Publicae Universitates hoc canone appellari videntur quae a Statu erectae sunt ab eoque pendent; etiam tales Universitates principiis catholicis et doctrinae sensuique catholico conformari debent ⁵, si tamen id iniuria non fiat, tunc aliae Universitates catholicae, si fieri potest, instituendae sunt ab Ordinariis de facultate S. Sedis; quae Universitates catholicae si erigantur nequaquam privatae, sed et ipsae publicae sunt habendae, quippe quae ab auctoritate publica Ecclesiae erectae sunt ⁶.

Dicitur in canone *praesertim curandum a locorum Ordinariis* quo significatur officium hoc esse non solum Ordinariorum, sed etiam omnium aliorum pastorum animarum; immo et omnium fidelium ⁷.

2° *De clericis ad Universitates mittendis.* - Optandum ut locorum Ordinarii, pro sua prudentia, clericos, pietate et ingenio praestantes, ad scholas mittant alicuius Universitatis aut Facultatis ab Ecclesia conditae vel approbatae, ut inibi studia praesertim philosophiae, theologiae ac iuris canonici perficiant et academicos gradus consequantur ⁸.

Hortatur Codex Ordinarios locorum ut clericos mittant ad Universitates, at praesertim pro scientiis sacris stricte ecclesiasticis ⁹ et dummodo de Universitate doctrina et sensu catholico imbuta et

¹ S. C. Seminar. etc. 27-29 April. 1927, *A. A. S.*, XIX, 194.

² S. Congr. Seminar. etc. 11 April. 1928, *A. A. S.*, XX, 157.

³ S. C. Seminar. 26 Febr. 1927, *A. A. S.*, XIX, 160.

⁴ C. 1379, § 1-2.

⁵ Cfr. cc. 1372; 1373, § 2; 1381; 1382.

⁶ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 73.

⁷ Cfr. c. 1379, § 3 et 1372, § 2.

⁸ C. 1380.

⁹ Cfr. etiam *Motu proprio* Pii XI « *Bibliorum scientiam* » 27 April. 1924, *A. A. S.*, XVI, 180.

saltem approbata agatur. Id iam antiquo iure praeceperat Honorius III ¹.

Ad Universitates vero laicas Ordinarii locorum possunt utique pro sua prudentia clericos mittere aut eis ut adeant permittere, sequentibus tamen normis a S. Sede datis servatis ².

Tota haec materia de permittendo clericis accessu ad laicas Universitates iuri et potestati Episcoporum remittitur. Ordinarii autem neminem mittant aut adire permittant qui non sit sacerdotio insignitus et bonam spem ingerat ut sua agendi ratione ordini sacro honorem adiiciat. In clericis mittendis Ordinarii non habeant prae oculis bonum privatum clericorum, sed necessitatem et utilitatem suae dioecesis.

Clerici iuniores Universitates adeuntes non dispensentur a periculis triennialibus ³. Gradus academicos adepti meminerint se non esse ex hoc soluti a suorum Superiorum obedientia, et si magisterium quodvis contra Superiorum suorum voluntatem exercuerint, congruis poenis puniantur. Quae normae valent etiam pro religiosis qui in hoc a suo Superiore maiori ⁴ pendent ⁵. Praeterea clerici et sacerdotes qui catholicae cuipiam Universitati vel Instituto item catholico nomen dederint, disciplinas, de quibus magisteria in his fuerint, in civili Universitate ne ediscant ⁶. Accessus ad laicas Universitates non debet omnibus clericis licitus considerari, sed solum iis qui necessitate, iudicio Ordinarii, cogantur ⁷.

Si lex civilis admittat ad examina in Universitate etiam alumnos qui alibi studia compleverunt et alia in loco catholica instituta habeantur, Ordinarii alumnos ad huiusmodi instituta mittant, cui regulae solum ex gravi causa contraire Ordinarii possint. Curent Ordinarii ut clerici Universitatem celebrantes in Seminario morentur vel in aliqua religiosa domo, vel saltem apud aliquem probatum sacerdotem saecularem, nisi forte habeant ibi parentes in quorum domo habitare possint. Si Universitas sita est extra dioecesim, Ordinarii alumnos commendent Episcopo loci, cui alumni se sistere debent et statis temporibus obsequium praestare. Ordinarius a suis alumnis epistolas frequentes exigit et ipse epistolari frequenti commercio eos monitis et consiliis instruat, excitet et confirmet. Curent Ordinarii ut alumni ad Universitates mittantur quae minoris sunt pro alumnis periculi. Alumni, quantum fieri potest, libros errores contra catholicam doctrinam continentes devitent, et si evitare omnino non possint, optimis libris, antidoti instar etiam utantur; comitiis alumnorum contra moderatores nunquam intersint; erga professores cum dignitate obsequentes sint, condiscipulos urbane

¹ Cfr. c. 5, X, 5, V; cfr. etiam c. 421, § 1, n. 2.

² Cfr. S. C. Consistorial. Decret. 30 April. 1918, A. A. S., X, 237.

³ Cc. 130 et 590.

⁴ Ita Vermeersch, l. c., II, pag. 387, in nota 2; contra Prümmer, l. c., 413, 4. a.

⁵ Decret. S. C. Consist. 30 April. 1918 cit., n. 1-5.

⁶ Encycl. Pii X « Pascendi » 8 Sept. 1907, ad II.

⁷ Instructio S. C. EE. et RR. 21 Iulii 1896, apud Ferraris, *Bibliotheca, Supplementum* a P. Bucceroni edit., pag. 199; *Monitore ecclesiastico*, vol. IX, part. II, pag. 171; cfr. etiam c. 1374.

sine familiaritate tractent. Constituantur, si magnus sit ecclesiasticorum studentium numerus, circuli studentium sub directione sacerdotis, munere Assistantis ecclesiastici fungentis. Ordinarii enixe alumnos suos hortentur ad perseverantiam et ad spiritualia exercitia pietatis praesertim ad quotidianam orationem mentalem, examen conscientiae et spiritualem lectionem. Tempore vacationum alumni spiritualibus exercitiis vacent. Si quis ex alumnis e recto tramite declinaverit, a suis Superioribus statim revocetur nec amplius ei permittatur Universitatem frequentare; profecto praestat studia abrumpere quam animae detrimentum pati ¹.

3° *De vigilantia adhibenda circa scholas.* - Ordinarii locorum sive ipsi per se sive per alios possunt scholas quaslibet, oratoria, recreatoria, patronatus, etc., in iis quae religiosam et moralem institutionem spectant, visitare; a qua visitatione quorumlibet religiosorum scholae exemptae non sunt, nisi agatur de scholis internis pro professis religionis exemptae ².

Si de collegio in quo alumni habitualiter degunt agatur, servandus est canon 891 quo rector collegii prohibetur ordinario modo confessiones suorum alumnorum secum in eadem domo commorantium audire ³.

Non est necesse ut scholae, recreatoria etc. sint ab ecclesiastica auctoritate erecta aut approbata ut vigilantiae Ordinarii loci subsint; sufficit ut pro christianis erecta sint. Practice tamen ob usurpationem potestatis civilis in nostris regionibus haec vigilantia ultra scholas etc. ab ecclesiastica auctoritate aliquo saltem modo directe dependentia extendi non poterit. Nec excludi possunt ab hac Ordinarii loci vigilantia scholae publicae reipublicae, aut scholae privatae nec ipsae scholae domesticae. *Oratoria et recreatoria* idem fere significare videntur, seu sunt loca in quibus pueri aut adolescentes conveniunt animi relaxandi causa; in *oratoriis* tamen alia exercitia praesertim pietatis aut intellectualia fiunt; in *recreatoriis* praesertim animi relaxatio intenditur. Patronatus sunt idem ac oratoria quibus finis determinatus non est ⁴.

Cum Codex ab Ordinarii visitatione eximat solum scholas internas pro professis religionis exemptae, ex littera Codicis videtur dicendum omnes scholas religiosorum pro non professis a visitatione Ordinarii loci non eximi ⁵.

Verum tamen cum idem Codex hic contraria privilegia non abroget et aliunde constet huiusmodi privilegia pro scholis internis ante Codicem concessa fuisse et viguisse, ordines religiosi qui his privilegiis antea gaudebant etiam post Codicem gaudere videntur ⁶.

¹ Ita instructio cit. a. 1896, cuius observantiam exigit decretum S. C. Consist. 30 April. 1918, *A. A. S.*, X, 237; cfr. etiam responsum Card. a secretis Status, 5 Nov. 1907 apud Ojetti, *Synopsis*, v. *Universitates regiae*, n. 4010 et n. 4009 ubi *instructio* a. 1896 affertur.

² C. 1382.

³ C. 1383.

⁴ Paulo aliter recreatoria describit Augustine, *l. c.*, VI, 426, nota 31.

⁵ Ita Augustine, *l. c.*, VI, 426.

⁶ Cfr. circa hoc Vermeersch in *Periodica*, vol. XV, pag. (57-61), ubi perseverantiam privilegiorum hac in re defendit una cum Blat, Prümmer et Fanfani.

TITULUS XXIII.

DE PRAEVIA CENSURA LIBRORUM EORUMQUE PROHIBITIONE

951. — Magisterium ecclesiasticum praeter naturalem extrinsecationem quae praesertim Verbi Dei praedicatione fit nec non scholarum institutione, nostris praesertim diebus explicatur etiam per librorum diffusionem. Quia autem filii tenebrarum prudentiores filiis lucis sunt, fit ut librorum impressio quae de se bona est, plurimorum tamen malorum et errorum contra fidem causa seu melius occasio fiat. Hinc necessitas huic malo obviandi cui hoc titulo providet Codex, *praevia censura et prohibitione librorum*.

PRAEMITTENDA

I. **Principia generalia retinenda.** - 1° *Ecclesiae iura.* - Ecclesiae ius est exigendi ne libros quos ipsa iudicio suo antea non recognoverit, fideles edant, et a quibusvis editos ex iusta causa prohibendi ¹.

Duo iura divinitus accepta hic memorantur et Ecclesiae vindicantur; ius praeviae censurae et ius repressionis seu prohibitionis: primum solum christianos, utique etiam laicos, et libros ab ipsis edendos ²; alterum omnes libros, nulla facta auctorum distinctione, respicit.

Haec duo iura Ecclesiae competere societati perfectae, ex ipsa eius constitutione, et quidem ut iura propria et nativa, divinitus accepta, quibus proinde absolute renuntiare non potest, ex gravissimo officio quo ipsa Ecclesia ligatur arcendi a fidelibus omnia quae damnum animabus afferre possunt, liquido constat ³.

Immo theologi communiter docent esse veritatem fidei quod Ecclesia obtinuerit a Christo iurisdictionem ad libros pravos prohibendos ⁴.

2° *Iura Status.* - Etiam reipublicae civili ius agnoscendum est libros fini societatis civilis noxios praeviae censurae submitteendi, editosque prohibendi ⁵.

Hoc ius Status ex ipsius iuridica perfectione et independentia defluit. Ius tamen Status non est absolutum ut ius Ecclesiae, nec enim potest, saltem in regionibus christianis, Status ius illud circa libros de religione tractantes independentem ab Ecclesia, et multo minus contra Ecclesiam exercere ⁶.

¹ C. 1384, § 1.

² Notat Augustine, *l. c.*, VI, 428 Codicem loqui hic generaliter de *quibusvis libris*, at verba esse aliquantulum restringenda ad normam capituli I huius tituli, praesertim quod ad laicos attinet.

³ Cfr. Wernz, *l. c.*, II, 97-98; 112; Cavagnis, *l. c.*, I, 119; III, 14 sq.; Augustine, *l. c.*, VI, 429.

⁴ S. Alphonsus, apud De Meester, *l. c.*, III, n. 1335.

⁵ Wernz, *l. c.*, III, 99 et 113.

⁶ Wernz, *ibidem*.

Sed nec etiam circa libros suae competentiae subiectos, cum infallibilitate careat, potest aliquid exigere quod non sit sensui communi, saltem peritorum, evidens ¹.

Praeterea si princeps iuri praeviae censurae aut prohibitionis, partialiter saltem renuntiavit, lege fundamentali Status aut constitutione iuramento firmata, iuriurando stare debet.

Praeterea etiam patribusfamilias potestas et obligatio incumbit libros pravos et periculosos suis subditis prohibendi ².

3° *Notae historicae.* - a) *De praevia censura.* - Primae leges ecclesiasticae praeviae censuram requirentes, saeculo xv exeunte promulgatae sunt primum in Germania, dein etiam in aliis regionibus. Legem generalem tulit Concilium Lateranense V, a. 1515; hoc negotium Concilium Tridentinum generali modo R. Pontifici commisit. Pius IV Const. « *Dominici gregis* » 24 Mart. 1564 primam normam generalem dedit; alias constitutiones promulgarunt Clemens VIII, Alexander VII, Benedictus XIV. Pius IX, ius antiquum emollivit; rem totam ordinavit et ius codificavit Leo XIII Const. « *Officiorum ac munerum* » ³.

b) *De librorum prohibitione.* - Postquam Concilium Nicaenum primum librum « *Thalia* » Arii damnavit, Romani Pontifices et Concilia generalia multos alios libros condemnarunt, ut libros Nestorii, Priscillianistarum, Origenis etc.

Nec desunt prohibitiones librorum medii aevi tempore; ita prohibiti sunt libri Abaelardi, Arnaldi Brixiensis etc. Arte typographica inventa, multi libri contra religionem et bonos mores divulgari coepti sunt, quos a fidelibus avertere cupientes animarum pastores, varios eorundem catalogos composuerunt, quos, quia fidelibus malos libros *indicabant*, *indices* appellarunt. Paulus IV, a. 1559, primum *indicem* romanum edidit. Concilium Tridentinum negotium commisit Romano Pontifici; Pius IV, a. 1564, *indicem* promulgavit duabus partibus constantem quarum prima generales prohibitiones, altera speciales continet. Alii Romani Pontifices minoris momenti immutationes introduxerunt. Benedictus XIV Const. « *Sollicita* » 9 Iulii 1753 methodum S. Cong. Indicis praefinivit in damnandis seu prohibendis libris servandam. Leo XIII cit. Const. « *Officiorum ac munerum* », rem totam iterum ordinavit ⁴.

Codex leges omnes anteriores retractat ⁵ quae tamen utiles sunt ad Codicem interpretandum ⁶.

952. — II. **Terminologia.** - Quae sub hoc titulo de libris praescribuntur, publicationibus diariis, periodicis et aliis editis scriptis quibuslibet applicentur, nisi aliud constet ⁷.

¹ Cavagnis, l. c., I, 122.

² De Meester, l. c., III, n. 1335.

³ Wernz, l. c., III, 114-120; De Meester, l. c., III, n. 1338.

⁴ Wernz, l. c., III, 100-104; Boudinhon, *La nouvelle législation de l'Index* ¹, pag. 44 sqs.; Santamaria, l. c., IV, 233.

⁵ C. 22; Augustine, l. c., VI, 431; Vermeersch, *Epitome*, II, 720.

⁶ C. 6, n. 2-4.

⁷ C. 1384, § 2.

Liber stricto sensu est volumen certo numero foliorum simul colligatorum aut sutorum constans, quod ordine plus minusve systematico de aliqua determinata materia agit. *Liber* aliqualem molem habeat oportet, quam generatim et communiter dicunt esse decem foliorum, idest 160 paginarum in-8°, aut 320 in 16° ¹.

Etiam *unitas* obiecti seu materiae ad essentiam libri pertinet. Scripta periodica litteraria quae generatim de variis argumentis agunt, etsi simul in volumina colligentur, sensu proprio libri non appellantur, sicut nec alii fasciculi casu in unum collecti. Habetur tamen liber si tractatus completus de aliqua re in fasciculis postea in volumen colligandis, edatur; singuli tamen fasciculi separati liber non appellantur. Ad librum constituendum typorum impressio non requiritur nec de se sufficit typorum impressio ad *editionem* de qua Codex hoc loco loquitur. Ut liber *editus* dicatur requiritur ut typographice, lithographice, hectographice vel alio simili modo publicetur, idest venditioni exponatur et ad omnes destinetur vel ab omnibus emi possit. Liber *manuscriptus* editus dici nostris diebus simpliciter nequit; nec item liber typis aut alio modo impressus sed usui privato reservatus ².

Codex extendit verbum *libri* ad alia etiam quaevis scripta *edita*; extensio tamen ista non est applicanda ad alios, praeter hunc, titulos, nec ad leges poenales ³.

CAPUT I.

De praevia censura librorum.

953. — I. Praenotiones. - 1° *Praevia censura* est authenticum iudicium Ecclesiae de conformitate doctrinae libro aliquo contentae cum doctrina catholica ⁴.

Attamen praevia censura iudicium mere negativum continet, nempe, non constare in libro contineri errores contra fidem, ideoque posse librum legi a fidelibus sine periculo animarum ⁵.

2° A censura praevia distinguenda est *licentia* librum edendi quae est permissio Superioris subdito concessa edendi librum.

Licentia personam afficit directe, indirecte tantummodo librum vel libri materiam; potest esse generalis, tacita aut etiam praesumpta, non est necessaria nisi pro subditis, censuram praevia

¹ Cfr. De Lugo, *De virtute fidei divinae disput.*, 21, n. 33-38; Augustine, *l. c.*, VI, 431; Vermeersch, *Epitome*, II, 723; Santamaria, *l. c.*, IV, 232; De Meester, *l. c.*, III, n. 1339.

² Augustine, *l. c.*, VI, 431-432; Vermeersch, *Epitome*, II, 723; Santamaria, *l. c.*, IV, 232 et 235.

³ Vermeersch, *l. c.*, II, 722; Boudinhon, *La nouvelle législation de l'Index* ³, pag. 77-78 et 297-301; Claeys Bouuaert-Simenon, *Manuale iuris canonici* ³, n. 915 et n. 1311; De Meester, *l. c.*, III, n. 1339.

⁴ Wernz, *l. c.*, III, 111, nota 53; De Meester, *l. c.*, III, n. 1340.

⁵ Augustine, *l. c.*, VI, 433.

generatim sequitur, pro rebus minoris momenti facile praesumi potest ¹.

954. — II. Quinam libri aut res praeviae subsint censurae. - Nisi censura ecclesiastica praecesserit ne edantur etiam a laicis:

1° Libri sacrarum Scripturarum vel eorundem adnotationes et commentaria ².

Omnes igitur et singuli libri eorunque partes separatae sive cum notis sive sine notis, sive textus originalis sive versionum antiquarum aut modernarum ³ sacrarum Scripturarum praeviae censurae subsunt, nec requiritur ut liber stricto sensu habeatur ⁴.

Adnotationes sunt glossae sive originales sive marginales, sive cum textu sacrae Scripturae sive independenter ab ipsa editae. *Commentaria* vero sunt tractatus ampliores exegetici sive cum textu sive sine textu editi ⁵.

Editores et auctores sine debita licentia tales libros imprimentes excommunicationem nemini reservatam incurrunt ⁶.

2° Libri qui divinas Scripturas, sacram theologiam, historiam ecclesiasticam, ius canonicum, theologiam naturalem, ethicam, aliasve huiusmodi religiosas ac morales disciplinas spectant; libri ac libelli precum, devotionis vel doctrinae institutionisque religiosae, moralis, asceticae, mysticae aliique huiusmodi, quamvis ad fovendam pietatem conducere videantur; ac generaliter scripta in quibus aliquid sit quod religionis ac morum honestatis peculiariter intersit ⁷.

Ad sacram Scripturam praeter ea quae supra diximus pertinent libri introductorii; ad theologiam tractatus omnes, etiam separatim editi, universae theologiae moralis aut dogmaticae; ad historiam ecclesiasticam notiones scientificae de evolutione interna et externa societatis a Christo institutae sive id fiat per manuale scholasticum modo systematico, sive per monographias aut biographias speciales quae aliquam periodum historiae ecclesiasticae illustrent ut, e. g., historiam Lutheri, historiam S. Augustini. Biographiae e contra quae ad historiam ecclesiasticam nullam aut minimam relationem habent ad historiam non pertinent; possunt tamen pertinere ad alias clausulas eiusdem numeri quod revera evenit de omnibus biographiis Sanctorum aut Servorum Dei ⁸.

Hoc numero Codex loquitur de *libris*, de *libellis*, et de *aliis scriptis*;

¹ Vermeersch, *Epitome*, II, 724; Claeys Bouuaert-Simenon, *Manuale iuris canonici* ², n. 916; De Meester, *l. c.*, III, n. 1340.

² C. 1385, § 1, n. 1.

³ Cfr. tamen circa has c. 1891.

⁴ Cfr. c. 1384, § 2.

⁵ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 434-435.

⁶ C. 2318, § 2.

⁷ C. 1385, § 1, n. 2.

⁸ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 435-437.

libri sensu stricto supra explicato intellegendi sunt; libelli sunt libri minoris molis quae ad librum constituendum non sufficeret, e. g., libelli catechismi, libelli laudum B. M. V., etc. qui tamen formam habeant libri, non sint solum folia separata; dictio *alia scripta* ¹ generalissimam habet significationem; requiritur tamen ut et ipsa *edita* sint. Vi Constitutionis « *Officiorum ac munerum* », n. 41, eximebant auctores a praevia censura libros aut ephemerides in quibus incidenter tantummodo de re religiosa aut morali ageretur. Codex hac in re severiorem inducere videtur disciplinam ita ut articuli qui de religione aut re morali agunt, etiam si in ephemeridibus politicis edantur, praeviae subiiciendi sint censurae ². Quia tamen Codex requirit ut de re agatur quae *peculiariter* religionis aut morum intersit, et *peculiariter* opponitur *obiter* aut *perfunctorie* docent aliqui ³ unam alteramve sententiam quae morum aut religionis intersit si in tractatu contineatur de re religioni extranea, non afficere totum scriptum in quo continetur.

Lubet hic referre praescriptum Pii X circa hoc punctum ⁴: « Ephemerides et commentaria quae a catholicis scribuntur, quoad fieri possit, censorem designatum habeant. Huius officium erit folia singula vel libellos, postquam sint edita, opportune perlegere: si quid dictum periculose fuerit, id quam primum corrigendum iniungat. Eadem porro Episcopo facultas esto, etsi censor forte faverit ». Quae saltem ut norma directiva etiam nunc servanda erunt.

Sub variis clausulis huius numeri comprehenduntur praeterea libri de sociologia tractantes nisi exclusive de ea agant sub respectu oeconomico aut politico; itemque tractatus de hypnotismo, spiritismo, astrologia; necnon libelli prophetias aut revelationes privatas continentes etc. ⁵.

3° Imagines sacrae quovis modo imprimendae, sive preces adiunctas habeant, sive sine illis edantur ⁶.

Vi Const. « *Officiorum ac munerum* » n. 15, tantummodo *novae* imagines subiiciendae erant praeviae censurae ⁷, nunc Codex omnes imagines submitendas praecipit antequam imprimantur; attamen simplex reimpressio imaginis iam ab Ordinario approbatae, cum nova editio proprie non sit, prae-
viam censuram non requirit ⁸.

Imagines *sacrae* eae dicuntur quae simul aliquid sacrum repraesentant, e. g., SS. Trinitatem, B. M. Virginem, D. N. I. Christum, Sanctos, factum

¹ Santamaria, *l. c.*, IV, 288, requirit ad *libellum* constituendum saltem octo paginas, nomine autem *scriptorum in quibus* etc. intellegit praeterea publicationes periodicas, necnon articulos et folia, etiam profanae ephemeridis, quae de re agant quae specialiter intersit religionis et morum honestatis. Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 917 *libros, libellos et scripta edita* de quibus hoc canone intellegit sensu c. 1384, § 2. Cfr. etiam De Meester, *l. c.*, III, n. 1341, pag. 258, nota 5.

² Vermeersch, *l. c.*, II, 725; Wernz, *l. c.*, III, 121, nota 109.

³ Augustine, *l. c.*, VI, 437.

⁴ Cfr. Litt. « *Pascendi* » 8 Sept. 1907, IV.

⁵ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 436-437.

⁶ C. 1385, § 1, n. 3.

⁷ Cfr. tamen Wernz, *l. c.*, III, 111, nota 69.

⁸ Cocchi, *Commentarium*, VI, n. 61, pag. 149; cfr. tamen in alio sensu De Meester, *l. c.*, III, n. 1341.

biblicum etc. et simul ad usum pium et religiosum aliquo scilicet sensu sacrum destinantur ¹.

Quia nomine imaginis stricte non veniunt, praeviae censurae non subsunt picturae nec sculpturae nec numismata ² quae tamen omnia canonis 1279 subiiciuntur ³.

955. — III. Quis censuram exercere possit et quinam eidem subiiciantur. - 1° *Regula generalis pro omnibus.* - Licentiam edendi libros et imagines ⁴ dare potest vel loci Ordinarius proprius auctoris, vel Ordinarius loci in quo libri vel imagines publici iuris fiant, vel Ordinarius loci in quo imprimantur, ita tamen ut, si quis ex iis Ordinariis licentiam denegaverit, eam ab alio Ordinario petere auctor nequeat, nisi eundem certiore fecerit de denegata ab alio licentia ⁵.

Ordinarius loci proprius auctoris pro religioso est *Ordinarius loci* ubi domus est cui religiosus auctor legitime adscriptus est, licet ibi nec domicilium nec quasi-domicilium habeat ⁶; *Ordinarius autem religiosus* non venit hic nomine Ordinarii, quia exemptio ad editionem librorum non extenditur ⁷.

Ante Codicem requirebatur generatim licentia Ordinarii loci *publicationis* ⁸; Codex mitiorem induxit disciplinam et tres Ordinarios pro omnibus admittit. Immo pro editionibus versionum sacrarum Scripturarum mitiorem adhuc videtur admittere disciplinam ex c. 1391 ⁹.

Non prohibetur quo minus Ordinarius loci licentiam concedat post denegationem alterius Ordinarii, sed solum prohibetur *auctori*, et, ut videtur, etiam editori ne fraus legi fiat, ne licentiam ab alio petat, reticita prioris repulsione. Licentia tamen ab altero Ordinario contra hoc praescriptum obtenta valida etsi illicita est ¹⁰.

Aliter ac ante Codicem loci Ordinarius si velit librum edere, etiam

¹ Vermeersch, *l. c.*, II, 725, hoc alterum elementum tantum memorat; Augustine, *l. c.*, VI, 438, e contra solam rei sacrae representationem ad *sacram* imaginem habendam requirere videtur; rectius videtur utriusque elementi necessitas admittenda.

² Blat, *l. c.*, 273, pag. 333; Vermeersch, *l. c.*, II, 726; Augustine, *l. c.*, VI, 438.

³ Cfr. Vermeersch in *Periodica*, XIV, p. 93 sqs. Cfr. etiam Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 917; De Meester, *l. c.*, III, n. 1341.

⁴ Cfr. quae supra diximus de paragrapho prima huius canonis 1385; ex quibus patet in Codice hic licentiam comprehendere etiam praeviae censuram; in paragrapho enim prima de praevia censura sermo est.

⁵ C. 1385, § 2. Si liber vel imago etc. a pluribus simul editoribus publicetur, quilibet editor ad suum proprium Ordinarium recurrere poterit pro censura et unius Ordinarii obtenta licentia videtur sufficere etiam pro aliis editoribus dummodo fraus evitetur; cfr. Boudinhon, *La nouvelle législation de l'Index* ¹, pag. 248.

⁶ Augustine, *l. c.*, VI, 441 in nota 12; Vermeersch, *l. c.*, II, 726.

⁷ Augustine, *l. c.*, VI, 439.

⁸ Cfr. Constit. « *Officiorum ac munerum* », n. 35, una cum Wernz, *l. c.*, III, 121, nota 102.

⁹ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 439 et 448.

¹⁰ Cfr. vol. I, n. 63, pag. 62 ubi de c. 44. Cfr. Boudinhon, *l. c.*, pag. 248-249; De Meester, *l. c.*, III, n. 1344; contra Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 918 ubi licentiam habet etiam invalidam.

extra proprium territorium, vi c. 1385, § 2, nullius Ordinarii loci indiget licentia seu *imprimatur* ¹.

Ante Codicem ² auctores Romae degentes licentia indigebant Cardinalis Vicarii et Magistri Sacri Palatii etsi alibi librum publicare voluissent; id non amplius viget ³.

2° *Normae speciales pro religiosis et clericis.* - a) Religiosi omnes etiam exempti, praeter licentiam Ordinarii loci de qua supra, licentiam quoque sui Superioris maioris antea consequi debent ⁴.

Superioris maioris licentia ex iure communi sufficit ad quaslibet publicationes ex parte religionis; possunt tamen concessionem huius licentiae Constitutiones Superiori supremo reservare ⁵.

Ordinarius loci videtur hic existimandus sicut in c. 1385, § 2, ita ut quilibet ex illis tribus sufficiat ⁶.

b) Vetantur clerici saeculares sine consensu suorum Ordinariorum, religiosi vero sine licentia sui Superioris maioris et Ordinarii loci, libros quoque, qui de rebus profanis tractent, edere, et in diariis, foliis et libellis periodicis scribere vel eadem moderari ⁷.

Vi huius paragraphi requiritur licentia proprii Ordinarii auctoris, idest, Ordinarii loci in quo clericus saecularis domicilium aut quasi-domicilium habet, seu etiam dioecesis cui clericus incardinatus est, et pro religiosis exemptis, loci ubi domus cui religiosus adscriptus est, sita est; nec sufficit licentia Ordinarii loci publicationis seu editionis ⁸.

Si liber ⁹ seu scriptum praeviae censurae subiectum ¹⁰ in loco ubi publici iuris fit imprimatur, et censura ab Ordinario publicationis exerceatur, videtur praeterea requiri, etiam pro clerico saeculari, licentia scriptum edendi proprii Ordinarii. Hanc interpretationem, quae severior primo intuitu videtur, suadet coniunctio *quoque*, quae hac paragrapho adhibetur. Consensus Ordinarii in hoc casu non necessario requirit examen praevium libri, nec etiam necessario scripto dandum est ¹¹.

Unum alterumve articulum minoris momenti in diariis inserere non videtur dici posse *in diariis scribere* in sensu Codicis, et proinde licentia in his

¹ Ita etiam Augustine, l. c., VI, 439; paulo aliter Haring, *Grundzüge...*, pag. 372, nota 4, docet nihil de Ordinariis scriptis statui a Codice.

² Constit. « *Officiorum ac munerum* », n. 37; Wernz, l. c., III, 121, nota 104.

³ Augustine, l. c., VI, 440; Prümmer, *Manuale iuris canonici*, n. 416, 1.

⁴ C. 1385, § 3.

⁵ Cfr., e. g., *Regula et Constitutiones Generales Fratrum Minorum*, 1922, Codici aptata, n. 248; itemque *Constitutiones Fratrum Minorum Capuccinorum*, n. 215.

⁶ Vermeersch, l. c., II, 728.

⁷ C. 1386, § 1.

⁸ Vermeersch, l. c., II, 728; Claeys Bouuaert-Simenon, l. c., n. 919; Boudinhon, l. c., pag. 278 et sqs.

⁹ Nomen *libri* hoc loco sensu stricto intellegit Santamaria, l. c., IV, 240.

¹⁰ Cfr. c. 1385, § 1, n. 1-3.

¹¹ Boudinhon, *op. cit.*, p. 279.

casibus non videtur requiri, sed solum pro habituali scriptione seu collaboratione ¹; nec specialis in singulis casibus licentia necessaria est; sufficit ut clerico vel religioso licentia generali modo concedatur semel pro semper, idest, donec revocetur ², immo sufficit etiam licentia generali modo per statutum dioecesanum per diarium Curiae omnibus clericis concessa ³.

Non eximuntur religiosi a requirenda sui Superioris maioris licentia tradendo manuscriptum alteri anonyme aut sub falso nomine edendum; nec suffragatur in hoc casu religioso licentia Ordinarii loci, quia utraque licentia Ordinarii loci et Superioris maioris ei necessaria est ⁴.

Licentia autem Superioris maioris requirenda est antequam licentia Ordinarii loci petatur ⁵.

Quod dicitur de religiosis viris valet, ut patet, etiam de religiosis mulieribus ⁶.

Diaria aut folia collegii aut Universitatis a collegio professorum aut studentium edita, etsi de rebus profanis, a regulis hic in Codice statutis non eximuntur si a clericis aut a religiosis edantur; laici tamen a licentia petenda eximuntur salva lege praeviae censurae pro rebus censurae praeviae subiectis ⁷.

Si Ordinarius loci licentiam edendi librum de rebus ad fidem aut mores nullo modo pertinentibus clerico concedere noluerit; optime clericus suo Ordinario obedientiam praestabit; Ordinarius tamen clerico rationes denegatae licentiae aperire tenetur ⁸.

3° *Normae speciales pro laicis scriptoribus diariorum.* - In diariis, foliis et libellis periodicis qui religionem catholicam aut bonos mores impetere solent, nec laici catholici quidquam conscribant, nisi iusta et rationabili causa suadente, ab Ordinario loci approbata ⁹.

Quamvis non clare a Codice dicatur, certe tamen prohibitio ista, a fortiori, clericis et religiosis applicanda est.

Prohibetur autem ne *quidquam conscribatur* qua praescriptione non solum habitualis collaboratio sed et actus singulares prohibentur, et unicus etiam, ut videtur, articulus etiam de re profana.

¹ Ita Augustine, *l. c.*, VI, 442: « To say that the publication of a notice of a church festival or parish event, or funeral, required the special consent of the Ordinary or religious superior would render the law ridiculous »; cui assentiuntur Vermeersch, *l. c.*, II, 728 itemque Haring, *Grundzüge...* ², pag. 372: « Weltkleriker dürfen..... periodischen Blättern nicht mitarbeiten » et pag. 175 nota 5; et Boudinhon, *l. c.*, pag. 281.

Hanc interpretationem mitiorem suadet etiam *Motu proprio « Sacrorum Antistitum »* 1 Sept. 1910, IV, ex quo haec praescriptio excerpta videtur. Severius Santamaria, *l. c.*, IV, 240. Cfr. etiam Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, 919 ubi mitior interpretatio Concilii provincialis Mechlinensis affertur.

² Prümmer, *l. c.*, 415, nota 2; Vermeersch, *l. c.*, II, 728, 2.

³ Cfr. Haring, *Grundzüge...*, pag. 175, nota 5 et pag. 372, nota 2.

⁴ Prümmer, *l. c.*, 416, 1; Augustine, *l. c.*, VI, 442.

⁵ Vermeersch, *l. c.*, II, 728, 3.

⁶ Augustine, *l. c.*, VI, 443.

⁷ Augustine, *l. c.*, VI, 443.

⁸ Ita Augustine, *l. c.*, 443, et in nota 14.

⁹ C. 1386, § 2.

Insertio nuntii (*réclame*) in diariis non venit nomine *scriptionis* in iisdem; potest tamen iure naturali prohiberi ¹.

Diarii sunt ephemerides seu folia singulis diebus aut etiam pluries singulis diebus edita; libelli *periodici* sunt parvi libri editi determinatis temporibus, e. g. semel vel bis terve in hebdomada, mense aut anno; *folia* simpliciter sunt libelli irregulariter sine ulla temporis determinatione edita ².

Inter diarios religionem catholicam aut bonos mores habitualiter impetentes certo adnumerandi videntur diarii sectae massonicae, socialistarum, communistarum, anarchistarum etc. huiusmodi placita defendentes et sectantes.

Utrum etiam nostrarum regionum *diarii liberales* adnumerari debeant, a modo quo principia liberalia defenduntur plerumque pendere videtur; qua de re Ordinarii loci iudicium attendendum esse putamus ³.

Dum in Const. *Officiorum* sermo erat de periodicis qui *data opera* impetunt *religionem* nunc explicitius Codex loquitur de *periodicis* qui *religionem catholicam* impetere solent ⁴.

Iusta et rationabilis causa in his diariis scribendi non est generatim censenda quod viri catholici in ipsis doctrinam catholicam exponant ⁵.

956. — IV. Normae circa aliquas materias speciales. - 1° De libris beatificationem aut canonizationem spectantibus. - Quae ad causas beatificationum et canonizationum Servorum Dei quoquo modo pertinent, sine licentia Sacrorum Rituum Congregationis edi nequeunt ⁶.

Pro rebus ei subiiciendis licentia S. C. Rituum sufficit, nec Ordinarii loci licentia est amplius necessaria.

Canon refertur ad causas *pendentes* apud S. C. Rituum, non ad *absolutas* aut *pendentes* quidem, sed non coram S. Congregatione Rituum ⁷.

2° De libris indulgentiarum. - Indulgentiarum libri omnes, summaria, libelli, folia etc., in quibus earum concessionem continentur, ne edantur sine licentia Ordinarii loci.

Requiritur vero expressa licentia Sedis Apostolicae ut typis edere liceat, quovis idiomate, tum collectionem authenticam precum piorumque operum quibus Sedes Apostolica indulgentias adnexuit, tum elenchum indulgentiarum apostolicarum, tum sum-

¹ Cfr. De Meester, *l. c.*, III, n. 1343, pag. 262, nota 5.

² Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 441.

³ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 444.

⁴ Cfr. Santamaria, *l. c.*, IV, 240.

⁵ Cfr. Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 920.

⁶ C. 1387.

⁷ Wernz, *l. c.*, III, 121, nota 99; Ferreres, *Institutiones canonicae*, II, 388; cfr. etiam De Meester, III, n. 1344.

marium indulgentiarum vel antea collectum, sed nunquam approbatum, vel nunc primum ex diversis concessionibus colligendum ¹.

Ex paragrapho prima sufficit licentia Ordinarii loci pro publicatione indulgentiarum quarum certitudo ex rescripto concessionis aut ex *summariis* a S. Sede approbatis constat ².

Ordinarius *loci* videtur aestimandus ad normam c. 1385, § 2 ³.

Licentia S. Sedis pro edendis collectionibus authenticis, elenchis et summariis, de quibus in paragr. secunda, videtur tantummodo requiri si de novis collectionibus, elenchis aut summariis agatur quae a S. Sede nondum approbata fuerint vel eidem fuerint specialiter reservata ⁴.

Elenchus indulgentiarum apostolicarum est catalogus indulgentiarum quas quilibet Romanus Pontifex initio sui Pontificatus declarat se intendere concedere coronis, numismatibus etc., dum visitoribus peregrinantibus benedictionem impertitur ⁵.

Collectio authentica stricte loquendo illa una est quae qua talis a S. Sede publicatur; si ab Ordinario aliquo iterum typis edatur non dici poterit authentica sed *authenticae* conformis poterit declarari.

Translatio precum indulgentiis ditatarum in aliam linguam indulgentiis retentis permittitur dummodo translatio fidelis sit, ad fidelitatem autem translationis constatandam requiritur et sufficit declaratio vel S. Poenitentiariae vel unius ex Ordinariis loci, ubi vulgaris est lingua in quam vertitur oratio ⁶. Si tamen tota collectio in aliud idioma vertatur, typis edi non potest sine nova approbatione S. Poenitentiariae ⁷.

Circa indulgentiarum elenchum aut summaria piarum associationum antiquiora documenta vim suam retinent, vi quorum elenchus indulgentiarum etiam ex pluribus Brevibus excerptus de licentia Ordinarii loci imprimi potest et sodalibus tradi ⁸.

¹ C. 1388, § 1-2.

² Wernz, *l. c.*, III, 111, nota 71.

³ Prümmer, *l. c.*, 416, 1; Cocchi, *l. c.*, VI, 62, §; Blat, *l. c.*, 276, pag. 338; severius Vermeersch, *l. c.*, II, 726, 3.

⁴ Hanc interpretationem huius canonis admittere videtur Augustine, *l. c.*, IV, 374; en ipsius verba: « Every new collection, or new list (elenchus) or summary of indulgences which has not yet been approved by the S. C. Indulg. needs the express permission of the Holy See and of the Ordinary ».

« If an indulgence, or a list, or summary, or collection of indulgences which have been approved by the S. Congregation, or are taken from an Apostolic brief or rescript, is to be printed or published, the Ordinary may give permission to do so *without submitting the same to the S. Congregation...* ». Idem et Haring videtur admittere: « In andere Fällen (z. B. Herausgabe von Gebetbüchern mit Ablassgebeten, *Neuausgabe approbierter Verzeichnisse*) genügt bischöfliche Erlaubnis »; cfr. Haring, *Grundzüge...*, pag. 372-373.

Non negamus tamen Codicem non tam clare admittere hanc mitiorem interpretationem ut omne dubium excludat, attentis praesertim decretis anterioribus; cfr. etiam Wernz, *l. c.*, III, 111, nota 71; Blat, *l. c.*, 276, pag. 337-339; Beringer-Steinen, *Die Abblässe* ¹⁸, I, 208-209; Santamaria, *l. c.*, IV, 242.

⁵ Cfr. e. g. elenchum Pii XI, in *A. A. S.*, XIV, 143.

⁶ S. C. Indulg. 20 Dec. 1864, *Decret. auth.* 415; Beringer-Steinen, *l. c.*, I, 204.

⁷ S. C. Indulg. 30 Sept. 1852, *Decret. auth.* 361; Beringer-Steinen, *l. c.*, I, 204.

⁸ Cfr. S. C. Indulgent. 9 Ianuar. 1861, *Decret. auth.* 388; Beringer-Steinen, *l. c.*, I, 209; Blat, *l. c.*, 276, pag. 339; De Meester, *l. c.*, III, n. 1345.

Imagines occasione ordinationis, professionis religiosae aut funerum distribui solitae etsi indulgentiatis preces continent non veniunt nomine foliorum indulgentiarum ¹.

3° *De decretorum SS. Congregationum collectionibus.* — Collectiones decretorum Romanarum Congregationum rursus edi nequeunt, nisi impetrata prius licentia et servatis conditionibus a Moderatoribus uniuscuiusque Congregationis praescriptis ².

Agitur hic de collectionibus proprie dietis; non de decretis sparsim relatis ut ordinarie fit in ephemeridibus de rebus iuris canonici, aut in tractatibus iuris canonici. Editiones contra prohibitiones huius canonis factae iam non sunt prohibitae ³.

Cum Codex prohibeat editiones *rursus edi* supponere videtur prohibitionem referri ad collectiones iam factas editasque, non ad alias forte faciendas ⁴.

Moderatores Congregationis sunt Cardinalis Praefectus una cum suo congressu ⁵.

4° *De libris liturgicis.* - In edendis libris liturgicis eorumque partibus, itemque litaniis a Sancta Sede approbatis, debet de concordantia cum editionibus approbatis constare ex attestazione Ordinarii loci in quo imprimuntur, aut publici iuris fiunt ⁶.

Circa editiones librorum liturgicorum *cantus gregoriani* speciales normae statutae sunt quae adhuc vigent ⁷.

Eiusmodi normas hic ex collectione authentica referimus:

I. « Editores seu typographi cuiuscumque loci vel regionis, qui gregorianas melodias in Vaticana editione contentas imprimere voluerint, sive aequali forma sive grandiori vel minori, sive omnes sive aliquas tantum, ab eadem Sede Apostolica prius facultatem obtinere curabunt ⁸.

II. Ab unoquoque ex editoribus, qui huiusmodi facultatem pontificiam obtinuerint, haec erunt diligentissime attendenda:

a) Forma notularum aliorumque gregoriani cantus signorum ea debet servari, quam maiores instituerunt, et editio Vaticana adamussim exhibet.

b) Nihil praesertim mutari potest in ordine, quo eadem notulae pro variis sonorum intervallis sibi succedunt.

¹ Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 921; Vermeersch, *l. c.*, n. 726; De Meester, *l. c.*, III, n. 1344, pag. 263, nota 5.

² C. 1389.

³ Wernz, *l. c.*, III, 121, nota 100; Blat, *l. c.*, 340, pag. 277.

⁴ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 446.

⁵ Cfr. Blat, *l. c.*, 277, pag. 340.

⁶ C. 1390.

⁷ Cfr. o. 2; Blat, *l. c.*, 278.

⁸ Eandem praescriptionem, necessariae nempe facultatis Sedis Apostolicae, praeter hoc Decretum 11 Aug. 1905, continet etiam *Motu proprio* Pii X, 25 April. 1904, *Decret. auth.* 4134, c; utrum autem hoc praescriptum adhuc valeat dubitari potest; Codex enim hoc c. 1390, necessitatem huiusmodi facultatis non supponere videtur.

c) Neque pariter in modo, quo ipsae notulae pro diversis neumarum, ut aiunt, formulis copulantur.

d) Absolutissima quoque verborum sacri textus relatio ad notulas cantus observetur, ita ut unaquaeque syllaba notulae vel notulis suis penitus subiaceat.

III. Editione parata ac confecta, nefas erit ipsam evulgare et in sacris functionibus adhibere cuique, nisi eam Ordinarius loci declaratione muniverit, qua de eius concordantia constet cum editione typica Vaticana.

IV. Ordinarius vero declarationem huiusmodi non concedat nisi prius censores in cantu gregoriano periti, collatione facta diligentissime, in scriptis, onerata conscientia, testentur novam editionem cum Vaticana omnino concordare.

V. Illis officii liturgici partibus quae cantus diversos pro diversitate diei vel festivitatis admittunt, ut, v. g., hymni et Ordinarium Missae, melodiae possunt adaptari, quae in editione typica non reperiantur et a Sacra Rituum Congregatione approbari servatis debitis condicionibus, iis maxime quae in § 6 *motus proprii* 25 April. 1905 apponuntur. Minime vero tonorum seu cantuum huiusmodi varietates admittantur in ceteris partibus, v. g., in Antiphonis et responsoriis sive officii sive Missae.

VI. Si autem agatur de officiis propriis alicuius ecclesiae vel Ordinis regularis, romanum ritum sectantis, aut de officiis noviter concessis, gregorianae eorum cantilenae, a viris peritis restitutae vel concinnatae item Sacrae Rituum Congregationis approbationi subiiciantur; qua obtenta, Ordinarius loci certior factus, ut supra, de concordantia cum originalibus a S. Congregatione recognitis, declarationem requisitam concedet.

VII. Tolerari potest quod cantus gregorianus notulis musicalibus modernis edatur, dummodo periculum sedulo amoveatur, quo minus ordo notularum ac neumarum quomodocumque deturbetur. Ordinarius itaque pro hisce editionibus in commodum fidelium approbationem suam concedere poterit, si ei constiterit... de fidei conformatione cum editione typica vel melodiis approbatis.

VIII. Quandocumque liber sacrum cantum continens vel melodia quae libet liturgica Sacrae Rituum Congregationi ad approbationem obtinendam subiiciuntur, tria exemplaria ad eandem mittenda sunt.

IX. Melodia gregoriana, ad usum liturgicum a S. R. C. secundum normas praedictas destinata et commendata, ad sacrum Ecclesiae Romanae thesaurum seu patrimonium, sicut ipse textus, pertinet. Itaque quando novus textus fidelibus ab ipsa proponitur seu conceditur, cantus textui respondens ita simul concessus reputatur, ut nullus editor vel auctor querelam de eo movere possit, quod Apostolica Sedes easdem melodias ad alias extendat ecclesias » ¹.

Praeterea licet aliquando S. Congr. Rit. toleraverit editiones cantus gregoriani cum notulis additionalibus quae in editione Vaticana non inve-

¹ S. R. C. 11 Aug. 1905, *Decret. auth.* 4166; attamen circa ultimam clausulam huius decreti quae iura auctorum aut editorum respicit, videndum est etiam decretum eiusdem S. R. C. 24 Mart. 1909, *Decret. auth.* 4234. Cfr. etiam responsa eiusdem S. R. Congr. in Ratisbonens. 24 Februar. 1911 ubi varia dubia circa relatum decretum a. 1905 referuntur et resolvuntur.

niuntur; tales tamen editiones a. 1911 iterum fieri prohibuit ad confusionem evitandam et solummodo iam ante illud tempus factas ut precario toleratas adhiberi permisit ¹; itemque eadem S. Congr. Rituum permisit adhuc Ordinariis locorum apponere *imprimatur* editionibus in subsidium scholarum cantus, signis rhythmicis, privata auctoritate ornatis, dummodo constet cetera praescripta fuisse servata ².

Circa alios autem libros liturgicos edendos haec a S. R. Congregatione statuta sunt:

« I. Editiones librorum sacram liturgiam spectantium, sive ritus et preces in sacris functionibus peragendis contineant, sive sacras caeremonias supradictos ritus precesque comitantes praescribant, sive huius sacrae Congregationis decreta in unum collecta referant, sunt vel *typicae* vel *iuxta typicas*.

II. Editiones *typicas* excudere tantum possunt vel pontificia typographia polyglotta Vaticana, vel alii typographi pontificii, qui a Sacra Rituum Congregatione veniam obtinuerint.

III. Singula editionis *typicae* folia revisioni huius Sacrae Rituum Congregationis submittentur, quae seu Commissionis liturgicae seu Commissionis de musica et cantu sacro, iuxta opportunitatem, sententiam exquiret.

IV. Quaevis *typica* editio approbationis referet decretum, talem editionem esse *typicam* declarans, simulque omnibus editoribus praescribens, ut praedictae editioni *typicae* futuras editiones omnino conforment.

V. Editores, aliqua editione *typica* completa, duo exemplaria huic Sacrae Rituum Congregationi tradent, in Archivo huius Sacrae Congregationis maxima cura et studio conservanda.

VI. Quivis typographus, accedente consensu et approbatione respectivi Ordinarii, editiones *iuxta typicas* ³, quae nempe adamussim praedictis editionibus *typicis* respondeant, excudere potest.

VII. R.mi locorum Ordinarii, diligenti rerumque liturgicarum perito constituto revisore, qui videat an praefatae editiones plane cum *typicis* concordent, talem concordantiam declarent et *imprimatur* apponant.

VIII. Quoad editiones Missarum et Officiorum alicuius dioecesis proprium, de quibus editio *typica* non exstat, si in ipsa dioecesi cudendae sint, R.mi locorum Ordinarii concordantiam cum originalibus declarent, et *imprimatur* apponant. Quoad vero editiones Propriorum, tum alienae dioecesis tum Ordinum regularium seu Congregationum, R.mi locorum Ordinarii, quorum iurisdictioni typographi subiacent, *imprimatur* apponant, postquam praedicta Officia seu Propria pertinent, de harum editionum concordantia cum originalibus a Sacra Rituum Congregatione approbatis, rescriptum, quod pariter edendum est, sibi remiserint.

IX. Inter libros sacram spectantes liturgiam, ad effectum praesentis decreti, sequentes praecipue adnumerandi sunt eorumque excerpta: *Brevia-*

¹ Cfr. S. R. C. 14 Februar. 1906 et 25 Ianuar. 1911, *Decret. auth.* 4178, 4259.

² S. R. C. 11 April. 1911, *Decret. auth.* 4263.

³ His verbis confirmari videtur nostra opinio post Codicem non amplius requiri S. Sedis facultatem ad libros etiam cantus gregoriani edendos.

rium romanum, Missale romanum, Rituale romanum, Pontificale romanum, Martyrologium romanum, Caeremoniale Episcoporum, Propria tum Officiorum tum Missarum alicuius dioecesis, Ordinis seu Congregationis religiosae, Memoriale rituum Benedicti XIII pro minoribus ecclesiis, instructio clementina pro expositione Sanctissimi Sacramenti, Collectio decretorum Sacrae Rituum Congregationis » ¹.

Codex pro editione non *typica* sed *iuxta typicam* requirit licentiam Ordinarii loci *in quo libri imprimuntur aut publici iuris fiunt*; auctores tamen docent sufficere licentiam Ordinarii loci auctoris proprii aut proprii editoris ².

5° *De versionibus sacrarum Scripturarum.* - Versiones sacrarum Scripturarum in linguam vernaculam typis imprimi nequeunt, nisi sint a Sede Apostolica probatae, aut nisi edantur sub vigilantia Episcoporum et ³ cum adnotationibus praecipue excerptis ex sanctis Ecclesiae Patribus atque ex doctis catholicisque scriptoribus ⁴.

Adnotationes excerptae sint oportet *praecipue* ex SS. Patribus aut scriptoribus catholicis; non prohibentur tamen absolute notae archaeologicae aut historicae vel geographicae vel etiam philologicae ex auctoribus seu scriptoribus etiam acatholicis excerptae ⁵.

Licet Codice videantur prohiberi etiam partiales editiones versionum sine notis de sola licentia Ordinarii loci, tamen, si alicubi mos vigeat, permitti possunt determinatae huiusmodi versiones ad usum specialem, e. g., editiones evangeliorum et epistolarum in Missis legendorum, pars aliqua librorum historicorum, e. g., historia Tobiae ad populi aedificationem ⁶.

Vigilantia Episcoporum ⁷ id importat ut Episcopi testentur versionem esse fidelem et cum originali concordare; quia tamen nullus S. Scripturae textus originalis declaratus est authenticus, pro originali accipitur *textus latinus Vulgatae*, attentis tamen catholicorum auctorum notis et commentariis, quae necessario in editionibus a S. Sede non approbatis requiruntur ⁸.

Versiones contra has normas editae ipso iure prohibitae sunt ⁹.

S. Sedes potest quidem editionem permittere sine notis in lingua vernacula seu in lingua quae communiter adhibetur a populo; at de facto et ipsa adnotationes exigit apponi ¹⁰.

¹ S. R. C. 17 Mali 1911, *Decret. auth.* 4266.

² Cfr. Vermeersch, *l. c.*, II, 726. Circa licentiam edendi libros liturgicos novos a S. Sede nondum approbatos cfr. etiam cc. 1257 et 1259.

³ Utrum particula *et* canonis 1391, quo praescribitur: *Versiones... nisi edantur sub vigilantia Episcoporum et cum adnotationibus* interpretanda sit copulative an disiunctive? *Resp.* Affirmative ad primam partem; negative ad secundam. C. I. 20 Mali 1923, *A. A. S.*, XVI, 113 sqs.

⁴ C. 1391.

⁵ Augustine, *l. c.*, VI, 449.

⁶ Vermeersch, *l. c.*, II, 726; Blat, *l. c.*, 279, pag. 344; Wernz, *l. c.*, III, 111, nota 58; De Meester, *l. c.*, III, n. 1348.

⁷ Nomine Episcoporum non veniunt nec Vicarius Capitularis, nec Vicarius Generalis qui proinde nequeunt de se licentiam dare. Santamaria, *l. c.*, IV, 243.

⁸ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 448.

⁹ Cfr. c. 1399, n. 1 et 5.

¹⁰ Wernz, *l. c.*, III, 111, nota 58.

6° *De novis editionibus et translationibus.* - Approbatio textus originalis alicuius operis, neque eiusdem in aliam linguam translationibus neque aliis editionibus suffragatur; quare et translationes et novae editiones operis approbati nova approbatione communiri debent.

Excerpta e periodicis capita seorsim edita novae editiones non censentur, nec proinde nova approbatione indigent ¹.

A nova editione distinguenda mera impressio nova quae in nulla re a priori impressione approbata differt, quaeque proinde nova approbatione non indiget ².

Excerpta e periodicis non subsunt novae approbationi dummodo in nulla re ³ differant a textu in periodico edito et approbato; nec etiam obstare videtur quod excerpta simul colligata librum aut opusculum constituent ⁴.

957. — V. De censoribus. - 1° *De nominatione censorum.* - In universis Curiis episcopalibus censores ex officio adsint qui edenda cognoscant.

Censores ex utroque clero eligantur aetate, eruditione, prudentia commendati, qui in doctrinis probandis improbandisque medio tutoque itinere eant ⁵.

Antequam officium ineant censores fidei professionem emittere debent ⁶.

2° *De censorum officio.* - a) Examinatores seu censores in suo obeundo officio, omni personarum acceptione deposita, tantummodo prae oculis habeant Ecclesiae dogmata, et communem catholicorum doctrinam quae Conciliorum generalium decretis aut Sedis Apostolicae constitutionibus seu praescriptionibus atque probatorum doctorum consensu continetur ⁷.

Non debent igitur censores ad scholarum diversarum placita attendere, sed solum ad *communem catholicam doctrinam* quae *consensu probatorum*

¹ C. 1392, § 1-2.

² Ita Augustine, l. c., VI, 450; severius Blat, l. c., 280, pag. 345; Vermeersch, l. c., II, 726, 7.

³ Blat, l. c., 280, pag. 345 habet: « Absque magna mutatione formali »; quare novam approbationem excludere videtur etsi aliqua parvi momenti mutatio habeatur.

⁴ Blat, l. c., 280, pag. 345; paulo severius Augustine, l. c., VI, 450.

⁵ C. 1393, § 1 et 3 ex litt. « *Pascendi* » Pii X, 8 Sept. 1907 fere litteraliter excerptus; ex quibus litteris n. IV, constat Ordinarios loci omnino ad censores ex officio stabili sufficienti numero constituendos teneri. Illae litterae « *Pascendi* » requirebant ut electionem censoris religiosi praecederet Moderatoris generalis sententia secreto audienda; id non videtur, ut norma praeceptiva, amplius necessarium; sufficit ut consensus Superioris maioris aut etiam localis habeatur.

⁶ C. 1406, § 1, n. 7; iusiurandum ipsis non praescribitur; Haring, l. c., pag. 374, nota 2.

⁷ C. 1393, § 2.

doctorum facile manifestatur; animadvertere tamen debent *consensum* non haberi ex *multorum* etiam auctorum opinione aut sententia, sed solum ex unanimi vel fere unanimi, quod non verificatur si alii auctores probati numero sufficienti aliter opinentur ¹.

Censoris iudicium respicere debet tantummodo orthodoxiam doctrinae; non prohibetur tamen censor quo minus Ordinario loci iudicium etiam de libri opportunitate proferat ².

b) Censor sententiam scripto dare debet. Quae si faverit Ordinarius potestatem edendi faciat; cui tamen praeponatur censoris iudicium, inscripto eius nomine. Extraordinariis tantum in adiunctis ac perquam raro, prudenti Ordinarii arbitrio, censoris mentio omitti poterit ³.

Quaeri hic potest utrum Ordinarius prohibeatur ipse per se officio censoris in aliquo casu fungi? Cui quaestioni negative omnino respondendum censemus ⁴.

Etsi sententia censoris auctori seu libro faverit, videtur tamen Episcopus approbationem aut licentiam edendi librum ex iusta et gravi causa denegare posse ⁵.

3° *De nomine censoris auctori non patefaciendo.* - Auctoribus censoris nomen pateat nunquam antequam hic faventem sententiam ediderit ⁶. Ratio est ut censor suo officio libere fungi possit ⁷.

Iudicium censoris nullam auctoritatem acquirit opinionibus auctoris cuius librum censor examini subiecit ⁸.

¹ Blat, l. c., 281, pag. 346. Censores « a nimia severitate ac exigentiis absterneant, dum opinionum laxitatem certosque errores ac evidentes praescriptionum S. Sedis transgressionem ne permittant ». Ita Blat, l. c., 281, pag. 346-347. Utilissime autem, paene dixi necessario, a censoribus antequam suo munere fungantur, regulae a Patribus Concilii Tridentini concinnatae, et a Pio IV approbatae, *instructio* Clementis VIII, necnon Constit. Benedicti XIV « *Sollicita ac provida* » 9 Iulii 1753, perlegentur; cfr. haec omnia apud Gasparri, *Fontes*, II, n. 426; Const. « *Sollicita ac provida* » est etiam edita in edit. a. 1924, *Indicis libror. prohib.* Lubet autem hic § 17 huius Constit. referre: « De variis opinionibus atque sententiis in unoquoque libro contentis, animo a praeiudiciis omnino vacuo iudicandum sibi esse sciant. Itaque nationis, familiae, scholae, instituti affectum excutiant; studia partium seponant... hoc de cetero cogitantes, non paucas esse opiniones, quae uni scholae, instituto aut nationi certo certiores videntur, et nihilominus, sine ullo fidei aut religionis detrimento, ab aliis catholicis viris reiiciuntur atque impugnantur, oppositaeque defenduntur, sciente ac permittente Apostolica Sede, quae unamquamque opinionem huiusmodi in suo probabilitatis gradu relinquit ».

² Vermeersch, l. c., 727, 2.

³ C. 1393, § 4.

⁴ Cfr. Litteras « *Pascendi* », IV, « nec ipse per se Episcopus praecognoscere universa potest », si quae proinde per se recognoscere velit et tempus suppetat nihil obstat quo minus faciat; cfr. etiam Vermeersch, *Periodica*, vol. IV ², pag. 56-57, ubi idem ius concedit Vicario Generali. Ita etiam De Meester, l. c., III, n. 1352.

⁵ Cfr. Litteras « *Pascendi* ».

⁶ C. 1393, § 5.

⁷ Eichmann, *Lehrbuch des Kirchenrechts*, pag. 442.

⁸ Litt. « *Pascendi* », IV.

958. — VI. Servanda in licentia concedenda aut deneganda. -

1° *Si concedenda.* - Licentia qua Ordinarius potestatem edendi facit, in scriptis concedatur, in principio aut in fine libri, folii vel imaginis imprimenda, expresso nomine concedentis itemque loco et tempore concessionis ¹.

Aliqui auctores ² requirunt ut nomen censoris una cum *imprimatur* Ordinarii loci in principio aut fine libri imprimatur; id tamen clare a Codice non potest deduci ³.

Codex praecipit ut nomen concedentis in libro edendo exprimatur; id valet quidem pro norma generali; pro libris vel libellis etc. minoris momenti videtur sufficere formula usualis: *De licentia Superiorum ecclesiasticorum*; immo in aliquo casu speciali, datis etiam specialibus circumstantiis, Ordinarius loci permittere potest ut liber sine ulla declaratione de facto exercitae censurae imprimatur et publicetur ⁴.

Constit. « *Officiorum ac munerum* » n. 40 praecipiebatur ut licentia *omnino gratis* concederetur; id in Codice non est receptum; menti tamen legis ecclesiasticae conformior videtur ut etiam nunc haec licentia gratis concedatur ⁵.

Codex posse Ordinarios dispensare ab imprimenda licentia initio vel fine libri expresse non dicit; cum tamen casus accidere facile possit, praesertim pro laicis de materiis censurae subiectis aut in periodicis interconfessionalibus scribentibus, quo hoc praescriptum servari nequeat, aut facultatem dispensandi a S. Sede sibi procurare debebunt Ordinarii aut etiam vi car. 81 ⁶ ipsi dispensare poterunt ⁷.

Libri subiecti praeviae licentiae at non subiecti praeviae censurae stricte dictae obligationi imprimendi licentiam ecclesiasticam non subsunt ⁸.

Dispositiones iuris anterioris quibus praecipiebatur nomen auctoris, editoris et anni editionis in libro imprimi debere, non sunt in Codice receptae ⁹.

Si in ephemeridibus politicis aliquid conscribatur quod religionis et morum honestatis peculiariter intersit, illud scriptum certe praeviae censurae et licentiae subest ¹⁰; licentia tamen in hoc casu non videtur necessario in ephemeride imprimenda ¹¹.

¹ C. 1394, § 1.

² Prümmer, *l. c.*, 416, 4; et ut videtur etiam Blat, *l. c.*, 282, pag. 348; contra autem atque affirmant Vermeersch, *l. c.*, II, 727 et Cocchi, *l. c.*, VI, 64; id non videtur requirere Augustine, *l. c.*, VI, 452, is enim canonem 1393, § 3 simpliciter in linguam anglicam vertit.

³ Cfr. Vermeersch, *l. c.*, II, 727; Cocchi, *l. c.*, VI, 64, pag. 154; Claeys Bouuaert-Simemon, *l. c.*, n. 923. Aliter De Meester, *l. c.*, III, n. 1351, ex c. 1393, § 4.

⁴ Cfr. Boudinhon, *l. c.*, pag. 264-265; Vermeersch in *Periodica*, XIV, pag. (96-97).

⁵ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 121, nota 107; Blat, *l. c.*, 286, pag. 347-348; Haring, *Grundzüge...*, pag. 374, nota 3; Eichmann, *Lehrbuch*, pag. 442, nota 1. Non est prohibita iusta retributio censoris; cfr. Boudinhon, *l. c.*, pag. 266; De Meester, *l. c.*, III, n. 1352.

⁶ Cfr. Haring, *Grundzüge...*, pag. 374, nota 3.

⁷ Boudinhon, *l. c.*, pag. 265; cfr. etiam De Meester, *l. c.*, III, n. 1352, pag. 269, nota 3.

⁸ Cfr. c. 1386, § 1; Vermeersch, *l. c.*, II, 729.

⁹ Cfr. Const. « *Officiorum ac munerum* », n. 43; Haring, *Grundzüge...*, *l. c.*, pag. 373; Vermeersch, *l. c.*, II, 729.

¹⁰ Cfr. c. 1385, § 1, n. 2.

¹¹ Cfr. Litteras « *Pascendi* », IV, ubi methodus *revidendi* ephemerides habetur et nihil de imprimenda licentia dicitur.

2° *Si deneganda.* - Si vero licentia deneganda videatur, roganti auctori, nisi gravis causa aliud exigat, rationes indicentur ¹.

Rationes indicandae sunt praesertim in casu quo denegatio licentiae ob rationes intrinsecas libro, e. g., quia habet errorem, quia imprudenter aliqua enuntiat etc., locum habeat et liber correctionis aut expurgationis capax et dignus sit ².

CAPUT II.

De prohibitione librorum.

959. — I. **Principia generalia.** - 1° *De prohibitione librorum ex lege naturali.* - Aliqui libri lege naturali divina prohibentur; ii nempe ex quorum lectione anima grave periculum patitur. Gravitas autem huiusmodi obligationis ex maiori minorive periculo cui anima exponitur dimetienda est. De ea iuxta principia generalia theologiae moralis iudicium est ferendum ³.

2° *De prohibitione ex lege positiva.* - Alii libri lege positiva prohibentur et triplici quidem modo:

a) *Modo generali*, seu regulis generalibus in Codice contentis ⁴.

b) *Decretis specialibus* aut saltem insertione in libro *Index librorum prohibitorum* ⁵.

Haec prohibitio potest esse particularis aut universalis pro ratione auctoritatis a qua facta est ⁶.

Cum in *Indicem* referuntur primum aut priora volumina alicuius operis, cuius posteriora illud decretum prohibitionis in lucem publicam secuta sunt; aut proscribuntur libelli periodici qui postea identidem continuantur, item cum *opera omnia* alicuius auctoris prohibentur, qui post emanatum tale

¹ C. 1394, § 2.

² Cfr. S. C. Indicis, 3 Sept. 1898.

³ Prümmer, *l. c.*, 417.

⁴ Cfr. c. 1399.

⁵ Cfr. cc. 1395-1396.

⁶ Prümmer, *l. c.*, 419, 12, in nota, docet promulgatione Codicis *Indicem librorum prohibitorum* vim obligandi ex se amisisse et libros in eo contentos tantummodo prohibitos censerī nunc debere ex regulis c. 1399; quidquid est de hac singulari opinione cum *Harling, Grundzüge...*, pag. 375 quaestionem istam amplius fieri non posse tenemus de *Indice* post Codicem *iussu Pii papae XI edito* a. 1924 sicut nec de editione a. 1929. Cfr. etiam Vermeersch, *l. c.*, II, 734, 3, ubi opinionem Prümmer etiam ex eo erratam habet quod Codex *decreta particularia* continet, et recte, ut videtur.

Alia quaestio est utrum normae generales Constit. «*Officiorum ac munerum*» in *Indicem* etiam post Codicem relatae adhuc vigere pergant. Cui quaestioni negativo respondemus quia materiam istam Codex ex integro ordinavit. Cfr. etiam Mario Falco, *Introduzione allo studio del Codex iuris Canonici*, pag. 211 ubi docet non amplius lege positiva prohiberi libros ante a. 1600 prohibitos et in Codice non relatos. Aliter Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 928, retinet normas in praefatione *Indicis* traditas vim non amisisse. In novissima editione a. 1929, *normae generales* ante Codicem vigentes non amplius referuntur.

decretum alia opera edidit; volumina, libelli vel opera post ultimum decretum speciale evulgata, quamvis decreto illo speciali non comprehendantur, tamen suspecta habentur, et vi decreti illius ex generalibus principiis in prohibitionem incidere merito praesumuntur, nisi forte de auctoris resipiscentia constet ¹.

c) Lege positiva sive generali sive particulari cum adiecta sanctione poenali in transgressores ².

Poenae latae sententiae vigentes hoc c. 2318 statuunt: In excommunicationem Sedi Apostolicae speciali modo reservatam ipso facto incurrunt, opere publici iuris facto, editores librorum apostatarum, haereticorum et schismaticorum, qui apostasiam, haeresim, schisma propugnant, itemque eosdem libros aliosve per apostolicas litteras nominatim prohibitos defendentes aut scienter sine debita licentia legentes vel retinentes.

Auctores et editores qui sine debita licentia sacrarum Scripturarum libros vel earum adnotationes aut commentarios imprimi curant, incidunt ipso facto in excommunicationem nemini reservatam ³.

Poena excommunicationis R. Pontifici speciali modo reservata incurritur solummodo post *editionem* proprie dictam ⁴ et solum ab editore, non ab auctore aut ab operariis typographiae nec ab ipso typographo, bene vero a defendentibus aut scienter sine debita licentia legentibus et retinentibus. Requiritur ut de libro, non de ephemeride aut libello agatur ⁵. Requiritur ut liber haeresim etc. propugnans ab apostata, haeretico aut schismatico conscriptus sit ⁶.

Censetur autem liber scriptus ab haeretico etc. etsi notas habeat a catholico additas, aut etsi liber ab haeretico una cum catholico conscriptus sit, aut etsi haeticus postea conversus sit. Si liber constet pluribus voluminibus et haeresis etc. in uno tantum volumine contineantur, alia volumina non censentur prohibita ⁷.

Ex altero commate requiritur ut liber per *apostolicas litteras*, idest, per litteras Romani Pontificis, exclusis decretis SS. Congregationum, damnatus sit, et quidem damnatus sit *expresso* eiusdem *titulo* seu nominatim, et sub poena excommunicationis Romano Pontifici reservatae ⁸. Hanc tamen excom-

¹ Cfr. edit. *Indicis* a. 1924, pag. XV; Wernz, *l. c.*, III, 110, nota 48; Noldin, *De praeceptis* ¹⁶, 710, c.

² Cfr. 2318.

³ C. 2318, § 1-2.

⁴ Cfr. supra hoc tit. in *Praemittenda*, II, n. 952.

⁵ Cfr. supra in *Praemittenda*, II, n. 952; attamen S. C. S. Officii, 13 Ianuarii 1892, declaravit poenam incurrere etsi agatur de publicatione periodica in fasciculum colligata quae haeresim, apostasiam aut schisma propugnet. Verum sunt auctores qui a poena excusant, non obstante hac declaratione de cuius sensu non undequaque constat, lectores talium ephemeridum in unum volumen colligatarum; cfr. De Meester, *l. c.*, III, n. 1385, pag. 309, nota 2.

⁶ Noldin-Schönegger, *De censuris* ¹⁶, n. 61, pag. 57; Prümmer, *l. c.*, 417, pag. 487, nota 2 videtur admittere etiam libros anonymos edentes aut defendentes etc. poenam incurrere.

⁷ Cfr. De Meester, *l. c.*, III, n. 1385.

⁸ Cfr. Noldin-Schönegger, *l. c.*, n. 61, 2. Igitur sub hoc altero commate non veniunt libri in globo damnati per litteras apostolicas. De Meester, *l. c.*, III, n. 1386.

municationem ex secundo commate § 1 c. 2318, non incurrunt editores sed solum defendentes, legentes aut retinentes et quidem *scienter*; non requiritur vero ut tales libri nominatim prohibiti haeresim aut schisma etc. revera propugnent.

Admittitur circa hoc parvitas materiae. Materia gravis pro libris haeresim propugnantibus probabiliter existimari potest ea quae sufficiens sit ad ipsam haeresim exponendam et propugnandam, idest 6 vel 8 paginae ¹.

960. — II. Quis in Ecclesia libros prohibere possit. - 1° Pro Ecclesia universa. - Ius et officium libros ex iusta causa prohibendi competit supremae auctoritati ecclesiasticae pro universa Ecclesia ².

Libri autem a suprema auctoritate ecclesiastica damnati pro universa Ecclesia ³ ubique locorum et in quocunque vertantur idioma prohibiti censeantur ⁴.

Damnatio libri tamen non continet generatim *definitionem ex cathedra* aut *dogmaticam*; licet admittendum sit Romanum Pontificem posse etiam hoc modo rem aliquam seu aliquam veritatem infallibiliter definire ⁵.

Decretis S. C. S. Officii quibus damnantur libri aut diarii ligantur fideles omnes cuiusvis ritus etiam Orientalis saltem si decreta potius quam disciplinam directe doctrinam Ecclesiae spectent ⁶.

2° Pro locis particularibus aut particularibus personis. - a) Ius et officium libros ex iusta causa prohibendi competit etiam pro suis subditis Conciliis particularibus et locorum Ordinariis ⁷.

Codex insinuare videtur Concilia particularia et locorum Ordinarios posse hac in re etiam leges mere personales ferre subditos etiam extra territorium obligantes. Restrigitur vero ius et officium Ordinariorum locorum ad suos subditos. Cum peregrini et religiosi exempti non sint Ordinariorum locorum subditi, iam patet a prohibitione Ordinariorum attingi non posse ⁸.

Idemque affirmandum videtur de decretis a Concilio particulari datis; exemptionis enim regularium ea vera notio est qua regulares qualibet iurisdictione inferiori eximuntur ut uni supremae auctoritati subiiciantur. Deinde Codex eodem modo ac pro Ordinariis locorum etiam Conciliorum potestatem

¹ Cfr. apud De Meester, *l. c.*, III, n. 1387, antiquorum circa hoc severiores opiniones.

² C. 1395, § 1.

³ Nullum dubium quin et Romanus Pontifex possit librum damnare pro determinato tantum loco aut determinatis personis, e. g., clericis, scholis, Seminariis etc.; solummodo si damnatio generali modo lata est, valet c. 1396.

⁴ C. 1396.

⁵ Augustine, *l. c.*, VI, 458-459.

⁶ S. C. Pro Eccles. Orient. 26 Maii 1928, *A. A. S.*, XX, 195.

⁷ C. 1395, § 1.

⁸ Augustine, *l. c.*, VI, 455; Vermeersch, *l. c.*, II, 731; Blat, *l. c.*, 284, pag. 352; Noldin, *De praeceptis* ¹⁵, n. 704; aliter probabilius ante Codicem, cfr. Wernz, *l. c.*, III, 111, nota 82; Boudinhon, *l. c.*, p. 222-223; De Meester, *l. c.*, III, 1354. Sunt tamen qui cum eodem De Meester, ibidem, docent peregrinos absolute ligari posse prohibitione ab Episcopo facta, vi can. 14: at, etiam iuxta eundem Auctorem, prohibitiones episcopales peregrinos non afficiunt nisi id expresse in ipsis declaretur.

ad proprios subditos restringit. Id tamen valet solum de casu quo Concilium particulare propria auctoritate procedat, nec speciali S. Sedis approbatione eius decreta roborentur ¹.

Nihil obstat quo minus loci Ordinarius librum prohibeat ab alio Ordinario loci adprobatum aut ab exempto scriptum et editum ².

Attamen Ordinarii locorum prohibere nequeunt librum praecise ob propositionem quae damnata non sit, nec ad damnatam accedat ³.

Librum iam a S. Sede prohibitum videtur subtrahi iudicio Ordinariorum et Conciliorum particularium ita ut ab istis iterum prohiberi non possit quia inferior ubi est Superior, silere debet; possunt tamen etiam inferiores Praelati prohibitionem a S. Sede latam severius urgere ⁴.

b) Etiam Abbas monasterii sui iuris et supremus religionis clericalis exemptae Moderator, cum suo Capitulo vel Consilio, potest libros ex iusta causa suis subditis prohibere; idemque, si periculum sit in mora, possunt alii Superiores maiores cum proprio Consilio, ea tamen lege ut rem quantocius deferant ad supremum Moderatorem ⁵.

Haec potestas libros prohibendi Superioribus religiosis nunc primum a Codice conceditur. Non conceditur autem potestas Superioribus simpliciter, sed Superioribus supremis et in casu urgenti etiam Superioribus maioribus cum suffragio sui Consilii, Abbatibus sui iuris cum suffragio sui Capituli ⁶.

Sive Capituli autem sive Consilii suffragium ad normam iuris requirendum est, ita ut prohibitio sine consensu Consilii aut Capituli facta, ut videtur, invalida habenda sit ⁷.

Prohibitio de qua in Codice est prohibitio ad modum legis lata, ex potestate iurisdictionis; nihil tamen impedit quo minus Superiores religiosi sive maiores, sive minores immo etiam Superiorissae lectionem alicui religioso aut religiosae periculosam vi potestatis dominativae prohibeant, in qua

¹ Severius Augustine, *l. c.*, VI, 455-456 et in nota 3, ubi nutanter in opinionem se-
veriorum propendit.

² De Meester, *l. c.*, III, n. 1354; cfr. etiam litteras « *Pascendi* » Pii X, 8 Sept. 1907,
ad III.

³ Cfr. De Meester, *l. c.*, III, n. 1355, pag. 272, in nota 8.

⁴ C. 2221. Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 111, nota 82; cfr. tamen etiam Augustine, *l. c.*, VI, 481.

⁵ C. 1395, § 3.

⁶ Hanc interpretationem qua Capitulum refertur ad Abbates, Consilium ad Mode-
ratorem supremum vel maiorem innuit Augustine, *l. c.*, VI, 456-457, qui tamen rem de-
finiendam remittit constitutionibus. Ante Codicem Superiores religiosi libros prohibere
non poterant nisi in casibus particularibus vi potestatis dominativae; religiosi autem li-
gabantur, etsi exempti prohibitione ab Ordinariis locorum facta quia hi procedere po-
terant etiam tanquam Apostolicae Sedis delegati. Nunc aliter provisum est a Codice, et
regulares non ligantur amplius prohibitione Ordinariorum locorum. Santamaria, *l. c.*,
IV, 247; paulo aliter Ferreres, *Institutiones canonicae*, II, n. 405; De Meester, *l. c.*, III,
n. 1354.

⁷ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 457; Blat, *l. c.*, 284, pag. 352; Santamaria, *l. c.*, IV, 207;
Boudinhon, *l. c.*, pag. 80.

prohibitione decernenda ea tantummodo servanda erunt quae constitutiones requirunt ad praecepta obedientialia danda ¹.

Prohibitio a Superioribus religiosis lata omnes subditos, nisi restricta sit, ligat ubique locorum, non exclusis novitiis ².

3° *De iure recurrendi contra decretum prohibitionis.* - A prohibitionis decreto, quavis auctoritate lato, praeterquam si latum sit a R. Pontifice, datur recursus saltem ad ipsum Romanum Pontificem, non tamen in suspensivo; hic recursus a decreto prohibitionis ordinarie ad S. Sedem dirigendus est ³.

Recursus in *devolutivo tantum* importat ut dum recursus pendet, recurrens decretum prohibitionis servare debeat.

961. — III. *De denuntiatione librorum perniciosorum.* - 1° *De iis qui denuntiare tenentur.* - Omnium fidelium est, maxime clericorum et in dignitate ecclesiastica constitutorum eorumque qui doctrina praecellant, libros quos perniciosos iudicaverint, ad locorum Ordinarios aut ad Apostolicam Sedem deferre; id autem peculiari titulo pertinet ad Legatos Sanctae Sedis ⁴, locorum Ordinarios ⁵ atque Rectores Universitatum catholicarum ⁶.

Omnes fideles generali obligatione ex caritate profluente denuntiare debent, quae obligatio rarissime fideles laicos obligabit ⁷ saltem sub gravi; laici indocti si scrupulis hac in re agitentur rem iudicio sui confessarii remittere possunt eiusque iudicio stare; doctiores vero etiam laici ad denuntiationem teneri possunt ⁸.

Specialis titulus quo obligantur Legati etc. est ipsorum officium ex quo oritur obligatio *ex iustitia*, proinde tales tenentur libros perniciosos ex iustitia denuntiare. Quae obligatio gravis est si ex eius neglectu grave damnum populo christiano immineat ⁹.

Attendi etiam debet causa movens ad denuntiationem quae ut patet non debet esse lucrum, vindicta aut alia vitiosa voluntas, sed intentio necessitati praesertim spirituali fidelium subveniendi; praecipit enim Codex denuntianos libros *perniciosos* ¹⁰.

¹ Cfr. Blat, *l. c.*, 284, pag. 352; Vermeersch, *l. c.*, II, 731; Cocchi, *l. c.*, 65, pag. 156, *f*; Augustine, *l. c.*, VI, 457.

² Blat, *l. c.*, 284, pag. 352.

³ C. 1395, § 2.

⁴ C. 267, § 1, n. 2.

⁵ Cc. 247, § 4; 336, § 2; 343, § 1; 1326.

⁶ C. 1397, § 1.

⁷ Blat, *l. c.*, 286, pag. 353.

⁸ Augustine, *l. c.*, VI, 461.

⁹ Augustine, *l. c.*, VI, 460; Blat, *l. c.*, 286, pag. 353-354.

¹⁰ Eichmann, *Lehrbuch*, pag. 444, nota 1; Augustine, *l. c.*, VI, 460; protestantes, participationem mulctarum reis impositarum concedentes denuntiatoribus, turpem lucrum et calumnias promoverunt. Ecclesia catholica obligationem denuntiandi imponendo, unice studet bono animarum.

2° *De modo denuntiationem faciendi.* - Expedit ut in pravorum librorum denuntiatione non solum libri inscriptio indicetur, sed etiam, quantum fieri potest, causae exponantur cur liber prohibendus aestimetur.

Iis ad quos denuntiatio defertur, sanctum esto denuntiantium nomina secreta servare ¹.

Absolute necessaria est tantummodo libri inscriptio et etiam denuntiantis subscriptio ²; cetera utilia quidem, at absolute non necessario expi-menda ³.

Denuntiatio facienda et dirigenda est vel ad S. C. S. Officii vel etiam ad Ordinarium loci.

3° *Specialia monita pro Ordinariis locorum.* - Locorum Ordinarii per se aut, ubi opus fuerit, per sacerdotes idoneos vigilent in libros, qui in proprio territorio edantur aut venales prostent.

Libros qui subtilius examen exigant vel de quibus ad salutarem effectum consequendum supremæ auctoritatis sententia requiri videatur, ad Apostolicæ Sedis iudicium Ordinarii deferant ⁴.

Libri de quibus hic § 5 agit Codex sunt præcipue libri qui non solum in aliqua dioecesi sed in universa regione diffunduntur; itemque libri auctorum magnæ famæ contra quos facta prohibitio ab Ordinario loci, forte a populo parvi fiet cum despectu auctoritatis prohibentis; item similiter libri novas et forte difficiles quaestiones et theorias proponentes.

Pius X Litteris « *Pascendi* » III et VI, præcepit Ordinariis locorum ut coetum constituerent specialem ex sacerdotibus utriusque cleri constantem quem *Consilium a vigilantia* appellavit, quod altero quoque mense Episcopo præsidente ad providendum incolumitati iuventutis et cleri nec non fidelium aedificationi præsertim per examen et prohibitionem librorum pravorum.

Strictum præceptum hoc *Consilium a vigilantia* adhibendi Ordinariis de iure vigenti non videtur imponi ⁵.

962. — IV. *Quid implicat prohibitio libri.* - Prohibitio librorum id efficit ut liber sine debita licentia nec edi, nec legi, nec retineri, nec vendi, nec in aliam linguam verti, nec ullo modo cum aliis communicari possit.

Liber quoquo modo prohibitus rursus in lucem edi nequit,

¹ C. 1397, § 2-3.

² Denuntiationes anonymæ non attenduntur; cfr. Wernz, *l. c.*, III, 111, pag. 122, num. 28.

³ Blat, *l. c.*, 286, pag. 354.

⁴ C. 1397, § 4-5.

⁵ Blat, *l. c.*, 286, pag. 354; cfr. tamen S. C. S. Officii 22 Mart. 1918, *A. A. S.*, X, 136; Augustine, *l. c.*, VI, 462. Codex expresse permittit ut Ordinarii *per se invigilent* et solum, *ubi opus fuerit*, per alios; quare non videtur ad hoc extendi declaratio S. Officii citata.

nisi, factis correctionibus, licentiam is dederit qui librum prohibuerat eiusve Superior vel successor ¹.

Librum edere dicitur qui curat ut liber publici iuris fiat, isque etiam auctor aut typographus esse potest, at necessario solummodo *editor* est proprie dictus ².

Legere significat librum propriis oculis, vel manu, ut faciunt caeci, perlustrare, ea quae ibi scripta sunt intellegendo. Non dicitur proinde librum legere qui legentem audit, nec qui, licet oculis librum perlustret, linguam tamen, in qua liber scriptus est, non intellegit ³.

Librum legere dicitur qui eius notabilem partem legit ⁴; partem autem notabilem moderniores assignant decem circiter paginas ⁵. Alii tamen rectius ad gravitatem diiudicandam etiam ad qualitatem libri attendendum esse docent quae si valde periculosa est facile ad grave obligat, si leviter maior etiam quantitas, immo et totius libri lectio quae generatim materiam gravem constituit, potest esse materia levis, si liber sit omnino innocuus et tantum prohibitus quia sine licentia editus ⁶.

Retinere librum dicuntur qui illum permanenter vel transitorie habent in suo dominio seu in possessione ita ut illo facile et libere uti possint; ita librum retinent etiam qui apud alium depositatum habent ⁷, itemque depositarius et commodatarius. Bibliothecarius autem bibliothecae publicae aut etiam privatae non reputatur libros bibliothecae retinere, nec etiam, ut videtur, qui librum prohibitum, usu eius sibi interdicto, retinet materialiter dum opportunitatem habet illum habenti facultatem dandi, aut sibi licentiam illum detinendi poscit. Praeterea ad retentionem requiritur aliqualis temporis protractio ⁸.

Compactor librorum seu ligator libros detinere non videtur dummodo iis ad suum usum non utatur ⁹. Excusant aliqui ad retinendum librum spe-

¹ C. 1398, § 1-2.

² Vermeersch, *Theologiae moralis principia, responsa, consilia*, vol. III, n. 899; Noldin, *De praeceptis* ¹⁰, 706; Arregui, *Summarium theologiae moralis*, n. 457; Sebastiani, *Summarium theologiae moralis*, 117, II, c, ubi severius tenet edere etiam eos qui proximam operam libris praestant edendis, qui tamen facile excusari possunt; cfr. etiam Augustine, *l. c.*, VI, 463; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 926; De Meester, *l. c.*, III, n. 1360.

³ Vermeersch, *l. c.*, III, 899; Arregui, *l. c.*, 457; Cocchi, *l. c.*, VI, n. 67, pag. 159; Sebastiani, *l. c.*, 117, II, a; immo id extendunt etiam ad casum quo quis alium, quem legentem audit, iussione aut precibus ad legendum moverit; (Cfr. Noldin, *De praeceptis*, 706; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 926; De Meester, *l. c.*, III, n. 1360; contradicit Augustine, qui aliam notionem dat lectionis eam dicendo fieri etiam *per auditum* (of hearing), quod verum non videtur; Augustine, *l. c.*, VI, 463-464 et in nota 18; cfr. De Lugo, *De virtute fidei divinae*, disput. 21, n. 74 sq.; Prümmer, *l. c.*, 417, 2, 6.

⁴ Augustine, *l. c.*, VI, 364, nota 18.

⁵ Cfr. Cocchi, *l. c.*, 67, pag. 159; severius antiquiores; cfr. De Lugo, *l. c.*, disput. 21, n. 83 sq.

⁶ Cfr. Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 926.

⁷ Excipit Noldin, *l. c.*, 706 casum quo depositarius facultatem habeat retinendi et proprietarius apud eum deponat donec licentiam illum per se retinendi obtineat.

⁸ Cfr. De Lugo, *De virtute fidei divinae*, disput. 21, n. 84 sq.; Augustine, *l. c.*, 464; Sebastiani, *l. c.*, 117; Noldin, *l. c.*, 706; Arregui, *l. c.*, 457; Cocchi, *l. c.*, VI, 67, pag. 159-160; Prümmer, *l. c.*, 417, 2, c; De Meester, *l. c.*, III, n. 1360 et 1386.

⁹ Cfr. Cocchi, *l. c.*, VI, 67, pag. 160; De Meester, *l. c.*, III, n. 1360.

cialis valoris ob ornatum ligaturae aut impressionis etc. at etiam in hoc casu suadendum ut licentia petatur ¹.

Aliud est *libros vendere*, aliud *libros venales habere*; hoc faciunt qui omnibus volentibus emere libros soluto pretio cedunt; illud etiam is facit qui determinatae solummodo personae poscenti librum vendit. Si Codex statuit librorum prohibitionem etiam eorum venditionem prohiberi id intellegendum est de venditione facienda ei qui facultatem legendi libros prohibitos non habet aut de venditione libri de obscenis ex professo tractantibus; habenti enim licentiam libros vendere licet cuilibet ².

Librum cum aliis communicare censetur qui aliis illum commodat, aut donat, aut cum alia re commutat aut etiam sine iusta causa aliis audientibus legit ³.

In paragrapho prima huius c. 1398 agitur solummodo de libris a iure communi prohibitis aut etiam simpliciter prohibitis decreto S. Sedis, atque vox liber intellegitur sensu latiori iuxta c. 1384, § 2; in altera vero paragrapho liber intellegitur sensu stricto et prohibitio nisi generalis sit extenditur solummodo ad ea quae in decreto prohibitionis exprimuntur ⁴.

Aliae editiones prohibentur licet in aliud idioma versus sit liber ⁵.

Non censetur haberi alia editio si pars ex libro excerpta prohibito, in *miscellanea* vel *antologia* edatur ⁶. Si tamen liber prohibitus in aliquo periodico imprimatur et publicetur non ideo legi potest; periodicus vero ob hanc publicationem prohiberi non videtur ⁷.

Ordinarius loci potest quidem licentiam edendi librum, quam alius Ordinarius competens dare noluit, alicui auctori aut editori concedere; librum vero ab aliquo Ordinario *prohibitum* etsi correctum sine consensu Ordinarii prohibentis eiusve successoris permittere ut iterum edatur non potest ⁸.

Nequit liber prohibitus retineri aut legi etiam ex bona intentione ⁹,

¹ Cfr. Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 926; De Meester, *l. c.*, III, n. 1360.

² C. 1404; Vermeersch, *Epitome*, II, 732.

³ Noldin, *l. c.*, 706; Augustine, *l. c.*, VI, 464 ubi in nota 19 recte animadvertit hac prohibitionem affici etiam dominos tabernarum cuiusvis generis qui emptoribus aut visitatoribus libros aut ephemerides exponunt legenda; tales igitur nequeunt licite tali modo libros etiam prohibitos exponere; idemque affirmandum videtur de domino publicae aut privatae bibliothecae. Cfr. etiam De Meester, *l. c.*, III.

⁴ Ita can. interpretatur Blat, *l. c.*, 287; quae interpretatio admitti potest si in decreto particulari non dicatur simpliciter *liber prohibetur* aut quid simile, sed solum si dicatur *libri lectio*, vel *libri retentio* etc. prohiberi: Immo iuxta Augustine, *l. c.*, VI, 465 dictio Codicis etiam istam interpretationem restrictivam excludere videretur: *no matter how... in whatever manner forbidden...*

⁵ C. 1396.

⁶ Vermeersch, *Theologiae moralis...*, III, 899; Cocchi, *l. c.*, 67, pag. 160.

⁷ Cfr. De Meester, *l. c.*, III, n. 1357.

⁸ Augustine, *l. c.*, VI, 465, id ante Codicem valebat solum de libris a S. Sede damnatis. Blat, *l. c.*, 287, pag. 356 permittit Metropolitae librum corrigere et correctum edi concedere a suo suffraganeo iam prohibitum, quia Metropolita est Episcopi suffraganei Superior; id autem verum non videtur; cfr. c. 274; *potest tantum*. Santamaria, *l. c.*, IV, 249-250 permittit cuilibet Ordinario loci librum imprimere ab alio Ordinario prohibitum.

⁹ S. C. S. Officii 29 Ianuarii 1817 in *Collectanea*, S. C. Prop. F., n. 718.

nec etiam si errores in eo contenti a legentibus non intellegantur vel correcti, vel abrasi fuerint ¹.

Liber prohibitus ab eo qui eum possidet sine licentia aut destruendus est aut Ordinario loci consignandus ².

Libri qui de iure vigente prohibiti sunt ob defectum praeviae censurae, si editi sint ante legem quae prohibitionem tulit et obligationem praeviae censurae, probabiliter considerari possunt ut non prohibiti ³.

963. — V. De prohibitione librorum ipso iure facta. - 1° Quinam libri ipso iure sint prohibiti. - Ipso iure, idest vi huius canonis, quin necessaria sit alia auctoritatis publicae declaratio ⁴:

a) Editiones textus originalis et antiquarum versionum catholicarum sacrae Scripturae, etiam Ecclesiae Orientalis, ab a Catholicis quibuslibet publicatae; itemque eiusdem versiones in quamvis linguam, ab eisdem confectae et editae ⁵.

Ratio prohibitionis non est damnum afferre editoribus protestantibus, sed ne tales versiones aut editiones, quae ex se ob defectum fidei in editore iam sunt suspectae, damno spirituali fidelibus sint. Nec cessat prohibitio ex eo quod sciatur editionem versionis fidelem esse ⁶.

b) Libri quorumvis scriptorum haeresim vel schisma propugnantes, aut ipsa religionis fundamenta quoquo modo evertere nitentes ⁷.

Nihil refert quis sit auctor libri, sufficit ut in eo schisma aut haeresis propugnetur etc. ⁸.

Fundamenta religionis sunt veritates sive ordinis naturalis sive ordinis supernaturalis quibus velut cardine dogmata fidei nituntur; ita existentia mundi, hominis, Dei, spiritualitas et immortalitas animae, possibilitas et existentia miraculorum et revelationis etc. *Quoquo modo evertit vel utcunque* evertit qui quovis modo illa fundamenta impugnat, sive irrisionibus sarcasticis, sive scepticismo, sive rationibus futilibus etc. ⁹.

¹ S. C. S. Offic. 26 Iul. 1848; in *Collectanea*, 1030. Concedunt tamen auctores libri prohibitionem cessare si tota illa pars, quae prohibitioni causam dedit, a libro ablata sit; cfr. De Meester, *l. c.*, III, n. 1357, pag. 273, nota 4.

² Eichmann, *l. c.*, pag. 444, nota 2; potest etiam consignari habenti facultatem libros prohibitos legendi.

³ Cfr. De Meester, *l. c.*, III, n. 1358.

⁴ Nil tamen impedit quo minus S. Sedes aut loci Ordinarius authentice declaret aliquem librum vi huius canonis censi debere prohibitum; cfr. S. C. S. Officii, 2 Iunii 1922, *A. A. S.*, XIV, 379.

⁵ C. 1399, n. 1, una cum c. 1400.

⁶ Cfr. Santamaria, *l. c.*, IV, 253.

⁷ Cc. 1399, n. 2; 2318.

⁸ Cfr. S. C. S. Officii, 14 Iunii 1922, *A. A. S.*, XIV, 379, ex quo constat nomen libri hic lato sensu ad mentem c. 1384, § 2 accipi.

⁹ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 111, nota 55; Augustine, *l. c.*, VI, 468-469; Blat, *l. c.*, 288, 2°, pag. 357; Cocchi, *l. c.*, 69, pag. 163; Noldin, *l. c.*, 708, 2, cui accedere videtur Vermeersch, *Theologiae moralis*, III, 900, 2 excludere videtur veritates ordinis supernaturalis; cfr. tamen Augustine, *l. c.*, pag. 469, nota 24.

Aliqui excludunt ab hac prohibitione libros ubi antiquae haereses aut iansenismus sustentur et propugnantur ¹.

c) Libri qui religionem aut bonos mores, data opera, impetunt ².

Data opera et *ex professo* de re aliqua agere aut rem aliquam impetere eundem sensum habere videntur; licet forte *data opera* theoretice ad intentionem agentis seu scriptoris, *ex professo* ad intentionem operis seu libri referatur. Dicitur igitur religionem aut bonos mores *data opera* impetere, qui in libro aut libello aut folio ³ aut periodico etc. copia articulorum, non unico vel aliquibus tantum intermissive conscriptis articulis, manifestat hanc esse suam mentem seu intentionem principalem ut religio vel boni mores impugnentur ⁴.

Religio intellegitur hic tum naturalis tum revelata; itemque bonos mores constituunt praecepta ethicae naturalis et moralis evangelicae; at requiri videtur ut liber ex hoc numero prohibitus censi possit, ut religio universim sumpta et boni mores item universim sumpti, non aliquod singulare dogma, aut singulare praeceptum, impugnetur et impetatur. Ephemerides igitur socialisticae, materialisticae, atheisticae, liberales etc. huiusmodi, si revera religionem impetant et bonos mores data opera, prohibita ex se sunt, et non solum in numeris qui articulos incriminatos continent sed in tota publicatione, quousque talis remanet intentio directionis quae frequenter hoc modo manifestatur ⁵.

d) Libri quorumvis acatholicorum qui ex professo de religione tractant, nisi constet nihil in eis contra fidem catholicam contineri ⁶.

Acatholici hic intelleguntur non solum baptizati, sed et non baptizati, ut iudaei, infideles, ut per se patet ⁷.

Nisi constet importat moralem saltem certitudinem, quae variis modis acquiri potest, e. g., ex testimonio fide digno, etc. ⁸.

Nihil... contineri intellegi moraliter potest de re alicuius momenti, ita ut liber prohibitus non censeatur etsi aliquid parum in eo contineatur contra fidem; iuxta effatum: *parum pro nihilo reputatur* ⁹.

Liber auctoris catholici ab acatholico editus cum notis auctoris acatholici non est liber auctoris acatholici in sensu canonis nec prohibitus, nisi

¹ Cfr. Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 927; De Meester, *l. c.*, n. 1363.

² C. 1399, n. 3.

³ C. 1384, § 2.

⁴ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 111, nota 56; Augustine, *l. c.*, VI, 469; Noldin, *De praeceptis* ¹⁰, 708, 3; Vermeersch, *Epitome*, II, 733, 3; Santamaria, *l. c.*, IV, 253.

⁵ Cfr. Blat, *l. c.*, 288, pag. 357; Noldin, *l. c.*, 708, 3. Cfr. etiam De Meester, *l. c.*, III, n. 1364 ubi vocem *religio* in hoc numero c. 1399, intellegit de religione unice vera seu catholica, hancque opinionem communem habet.

⁶ C. 1399, n. 4.

⁷ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 111, nota 56; Augustine, *l. c.*, VI, 469-470; Vermeersch, *Epitome*, II, 733, 4; Noldin, *l. c.*, 708, 4 etc. contra aliquos.

⁸ Wernz, *l. c.*, III, 111, nota 25; Augustine, *l. c.*, VI, 470-471.

⁹ Augustine, *l. c.*, VI, 470; Boudinhon, *l. c.*, pag. 91; Wernz, *l. c.*, III, n. 111, nota 56; Santamaria, IV, 254.

forte notae auctoris acatholici tot tantaeque sint ut super auctorem libri praevaleant ¹.

Libri acatholicorum de rebus scientificis, e. g., de metaphysica, de medicina etc. tractantes, etsi aliquid contra fidem catholicam contineant, non prohibentur vi huius praescripti ².

De religione *ex professo* tractare idem est ac *data opera* tractare, ut supra dictum est ³.

e) Libri sacrarum Scripturarum vel eorundem adnotationes et commentaria; versiones sacrarum Scripturarum in linguam vernaculam sine notis nisi habeant approbationem Apostolicae Sedis, itemque libri et libelli qui novas apparitiones, revelationes, visiones, prophetias, miracula enarrant, vel qui novas inducunt devotiones, etiam sub praetextu quod sint privatae, si editi fuerint, non servatis canonum praescriptionibus ⁴.

Diarii, folia, ephemerides etc. quae vi c. 1385, § 1, n. 2 censuram praevidiam requirunt ob revelationes, prophetias etc. ibi contentas, si sine censura edantur non sunt eo ipso prohibita; Codex enim hic specificè loquitur de *libris* et *libellis* non de aliis scriptis editis ⁵.

De iure vigente non requiritur amplius ut in libris aut aliis scriptis miraculorum aut prophetiarum narrationem continentibus apponatur protestatio de non exigenda risi fide humana, quae, ex decreto Urbani VIII, 13 Mart. 1625, ante Codicem apponenda erat ⁶.

Devotiones novae non sunt considerandae eae quae particulari aliquo loco a longo tempore in usu sunt; idemque dicito de apparitionibus ⁷.

Requiritur ut libri et libelli contineant *novas* apparitiones aut revelationes et ut videtur eas tanquam manifeste supernaturales proponant ⁸.

f) Libri qui quodlibet ex dogmatibus catholicis impugnant vel derident, qui errores ab Apostolica Sede proscriptos tuentur, qui cultui divino detrahunt, qui disciplinam ecclesiasticam evertere contendunt, et qui data opera ecclesiasticam hierarchiam, aut statum clericalem vel religiosum probris afficiunt ⁹.

¹ Wernz, *l. c.*, III, 111, nota 56.

² Noldin, *l. c.*, 708, 4; Blat, *l. c.*, 288, pag. 357-358; Const. « *Officiorum ac munerum* », n. 4.

³ Cfr. Santamaria, *l. c.*, IV, 253.

⁴ C. 1399, n. 5, cum cc. 1385, § 1, n. 1-2 et 1391.

Libri sacrarum Scripturarum cum notis catholicis at episcopali adprobatione destituti ante Codicem editi, probabiliter huic prohibitioni non subiciuntur; cfr. De Meester, *l. c.*, III, n. 1358 et 1366.

⁵ Blat, *l. c.*, 288, pag. 358; Augustine, *l. c.*, VI, 471 alia via ad eandem pervenit conclusionem; Noldin, *l. c.*, 708, 5.

⁶ Blat, *l. c.*, 288, pag. 358.

⁷ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 471. Varias novas devotiones reprobatae cfr. apud De Meester, *l. c.*, III, n. 1368.

⁸ Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 927, 5.

⁹ C. 1399, n. 6.

Quam latissime patet hic numerus canonis et plurimos libros comprehendit; item libri hic latissime accipiendi sunt etiam pro diariis, libellis, foliis etc. ¹.

Liber hoc sensu lato acceptus dicitur dogma aliquod catholicum impugnare aut deridere qui veritatem aliquam fide divina catholica credendam, e. g., R. Pontificis infallibilitatem, B. M. V. virginitatem, etc. directe aut indirecte impetit sive argumentis ex ratione aut ex divina revelatione deductis, sive verbis satyricis aut sarcasticis seu calumniis. Nec requiritur, ut videtur, ut id fiat ex professo aut data opera ².

Errores ab Apostolica Sede damnatos tuetur liber in quo sententia aut propositio a S. Sede damnata defenditur contra censuram propositionis ab ipsa Sede Apostolica propositioni applicatam; nec requiritur ut patet ut propositio tanquam haeretica damnata sit, sufficit ut damnata sit qualibet censura theologica, e. g., ut piarum aurium offensiva, ut non tuta etc. ³.

Si liber defendit quidem propositionem damnatam, at non sub respectu sub quo damnata est, e. g. si liber doceat non esse haeticam propositionem quae damnata est ut erronea, liber ex hoc non est prohibitus.

Nec etiam liber prohiberi videtur in quo propositio damnata sustinetur quidem sed bona fide, ex ignorantia damnationis, animo ceteroquin auctoritati ecclesiasticae obsequenti, qui ex toto libro vel etiam ex obtenta et requisita approbatione ecclesiastica manifestatur.

His tamen restrictionibus non obstantibus per se patet quam plurimi hoc numeri 6 commate libri prohibiti habendi sint ex eo praesertim quod Codex hic non requirit ut errores data opera seu ex professo defendantur ⁴. Plures nostrarum regionum ephemerides non catholicae, idest liberales et multo magis socialisticae damnari videntur, plures enim sunt libri et diarii in quibus aliqua damnata propositio vel contra R. Pontificis Primatum, vel infallibilitatem, vel contra Ecclesiae in rebus spiritualibus independentiam etc. defenditur ⁵.

Nec requiri videtur ut in libro multi errores damnati defendantur simul, sed sufficere ut unus defendatur.

Cultui divino *detrahit*, qui calumnias quodvis genus vel detractones proprie dictas idest res seu facta vera sed ignota manifestat vel contra sacerdotes qua cultus divini ministros vel contra ipsos cultus divini actus, e. g., contra Missae celebrationem aut Sacramentorum administrationem etc. ⁶ calumnias insinuat.

Disciplinam ecclesiasticam evertere contendit qui iuridicitatem et per-

¹ C. 1385, § 2.

² Augustine, *l. c.*, VI, 472; cfr. tamen etiam Cocchi, *l. c.*, 69, pag. 165. Hic numerus certe magis extenditur et plures libros comprehendit quam n. 11 Constit. « *Officiorum ac munerum* ».

³ Wernz, *l. c.*, III, 111, nota 68; Augustine, *l. c.*, VI, 472, nota 30.

⁴ Cfr. tamen circa hoc Cocchi, *l. c.*, 69, pag. 165.

⁵ « Il n'est pas nécessaire que le livre ainsi prohibé ait pour objet principal de dénigrer Dieu, l'Eglise ou le Saint-Siège; il faut cependant que ce soit un de ses objets, au moins secondaires, et qui donne au livre son caractère injurieux, ce caractère étant nécessaire pour que l'écrit puisse être rangé parmi les livres sur un sujet déterminé, certifié, dont s'occupe notre chapitre ». Boudinhon, *l. c.*, p. 118-119.

⁶ Cfr. tamen Wernz, *l. c.*, III, 111, n. 63.

fectionem Ecclesiae iuridicam impugnat; itemque qui aliquam non parvi momenti legem ecclesiasticam, ut, e. g., coelibatum clericorum, impugnat. Licet omnes leges quae Codice iuris canonici continentur ad ecclesiasticam pertineant disciplinam, unius vel alterius tamen legis impugnatio disciplinae ecclesiasticae eversionem non constituit ¹.

Data opera ² probris rem aliquam afficit qui in rem illam iniurias, vituperia aut contumelias profert, non obiter nec incidenter. Sufficit ut probris afficiatur hierarchia sive ordinis sive iurisdictionis, sive iuris divini sive ecclesiastici, sive etiam unus gradus hierarchiae, e. g., episcopatus. Non sufficit e contra ut probris afficiatur aliqua persona in aliquo gradu hierarchiae constituta nisi forte de R. Pontifice agatur, quia probrium capitis in totum corpus redundat ³.

Item status religiosus distinguendus est a personis religiosis sive physicis sive moralibus idemque valet de statu clericali ⁴.

Qui liber statum religiosum aut hierarchiam et statum clericalem rationibus, non probris impetit, hoc commate non prohibetur; potest autem prohiberi vi commatis prohibentis libros errores ab Apostolica Sede proscriptos tuentes.

g) Libri qui cuiusvis generis superstitionem, sortilegia, divinationem, magiam, evocationem spirituum, aliaque id genus docent vel commendant ⁵.

Quinam sint libri specificat regula IX^a Concilio Tridentino proposita, ubi etiam declaratur hac prohibitionem non comprehendi indicia et naturales observationes quae navigationis, agriculturae, artis medicae iuvandae gratia conscriptae sunt ⁶.

Quid sit superstitio, divinatio etc. de quibus hic agitur explicant fuse moralistae ⁷.

Sufficit ut in libro modus haec faciendi doceatur licet ipsa divinatio etc. non commendentur; attamen si liber ad hos errores aut ad haec vitia destruenda confectus sit, licet indirecte modus ea faciendi in ipso exponatur, prohiberi non videtur.

h) Libri qui duellum, vel suicidium, vel divortium licita statuunt, qui de sectis massonicis vel aliis eiusdem generis societatibus agentes, eas utiles et non perniciosas Ecclesiae et civili societati esse contendunt ⁸.

¹ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 473, nota 31.

² Haec clausula solummodo ad hoc comma n. 6 referri videtur; cfr. tamen Cocchi, *l. c.*, 69, pag. 165.

³ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 111, nota 65.

⁴ Addunt tamen et recte prohiberi etiam libros quibus probris afficitur aliqua persona particularis, si probris afficiatur proprie qua ad determinatum statum pertinens; cfr. Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 927, 6; De Meester, *l. c.*, III, n. 1369.

⁵ C. 1399, n. 7.

⁶ Cfr. Benedicti XIV Const. «*Sollicita et provida*», 9 Iulii 1753, apud Gasparri, *Fontes*, II, n. 426.

⁷ Cfr. Noldin, *l. c.*, *De praeceptis* ¹⁰, n. 148 sq.; Arregui, *l. c.*, 185 sq.

⁸ C. 1399, n. 8.

Non requiritur ut duellum, divortium et suicidium in libro *ex professo* doceantur tanquam licita et honesta, at utique requiritur ut haec intentio ex libro universim sumpto sat manifeste appareat ¹; nec requiritur ut liber illa delicta licita esse demonstrare contendat ², sed sufficit ut illa licita et honesta esse affirmet. De sectis vero massonicis et aliis similibus libri agentes prohiberi vi huius praescripti non videntur ob solam affirmationem liceitatis seu honestatis talium sectarum, sed requiritur praeterea ut liber eas etiam utiles vel saltem non perniciosas esse Statui aut Ecclesiae aliquo modo probare conetur ³.

Sectae massonicae similes sunt omnes societates quae contra Statum aut Ecclesiam publice aut occulte machinantur; inter has autem certo adnumerari possunt sectae anarchicae, communisticae, *bolscevicae*, nihilisticae etc. ⁴.

i) Libri qui res lascivas aut obscenas ex professo tractant, narrant aut docent ⁵.

In Constitut. «*Officiorum ac munerum*» n. 10 post hanc prohibitionem haec declaratio habebatur: «Libri auctorum sive antiquorum, sive recentiorum, quos classicos vocant, si hac ipsa turpitudinis labe infecti sunt, propter sermonis elegantiam vel proprietatem iis tantum permittuntur quos officii et magisterii ratio excusat; nulla tamen ratione pueris vel adolescentibus, nisi solerti cura expurgati, tradendi vel praelegendi erunt».

Hic numerus in Codicem non transiit; quia forte illi classicorum auctorum libri non sunt reputandi inter libros de *obscenis ex professo* tractantes, et ideo prohibitiva praescriptione Codicis non attinguntur ⁶.

At etiam si admittatur illos libros a Codice positive, praeter iuris naturalis prohibitionem, prohiberi, admitti tamen adhuc posse videtur declarationem illam vigere, licet in Codice relata expresse non sit ⁷.

Non prohibentur libri etiam de obscenis sed ad theologiam moralem, medicinam et chirurgiam spectantes, nisi ex eorum contextu ad mores corumpendos eos esse conscriptos deducatur ⁸.

l) Editiones librorum liturgicorum a Sede Apostolica approbatorum, in quibus quidpiam immutatum fuerit, ita ut

¹ Augustine, *l. c.*, VI, 474.

² Aliter Noldin, *l. c.*, 708, 8.

³ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 474.

⁴ De socialisticis societatibus disputant auctores: Wernz, *l. c.*, III, 111, nota 68, contra Vermeersch, docet *verorum socialistarum* sectam seu societatem esse eiusdem generis ac secta massonica; melius forte tamen cum Augustine, *l. c.*, VI, 474 dicemus solummodo socialistas extremos ut *spartacianos* in Germania etc. similes aestimandos esse societati massonicae; cfr. etiam Cocchi, *l. c.*, 69, pag. 166; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, 727, 8; De Meester, *l. c.*, III, n. 1371.

⁵ C. 1399, n. 9.

⁶ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 111, nota 61.

⁷ Cfr. Blat, *l. c.*, 288, pag. 362-363; aliquantulum severius Vermeersch, *Summa novi iuris* ², 1919, 554 NB. vel *Epitome*, II, 735; et Cocchi, *l. c.*, 69, pag. 167, qui tamen ad eandem fere practicam conclusionem deveniunt atque Blat; itemque Noldin, *l. c.*, 711. Cfr. etiam Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, 729, 9; De Meester, *l. c.*, n. 1373. Boudinhon, *l. c.*, pag. 116, docet nihil circa hoc mutatum fuisse a Codice.

⁸ Wernz, *l. c.*, III, 111, nota 61; Augustine, *l. c.*, VI, 474-475.

cum authenticis editionibus a Sancta Sede approbatis non congruant ¹.

Admittitur tamen hac in re parvitas materiae ² et non videtur prohiberi accidentalis mutatio quae fiat ordinem externum ad commoditatem utentium transponendo ³.

m) Libri quibus divulgantur indulgentiae apocryphae vel a S. Sede proscriptae aut revocatae ⁴.

Nomine libri hic venit etiam libellus, folium etc. ad normam c. 1384, § 2 ⁵.

Librum regulis hoc canone contentis prohibitum legere nefas est etsi causa prohibitionis in determinata tantum libri parte inveniatur. Si tamen pars illa abrasa sit aut omnino dempta, liber non amplius prohiberi censetur.

Si opus prohibitum pluribus voluminibus constat, omnia prohibentur volumina nisi constet argumentum voluminum divisibile esse et errorem solum in uno volumine contineri ⁶.

n) Imagines quoquo modo impressae Domini Nostri Iesu Christi, Beatae Mariae Virginis, Angelorum atque Sanctorum vel aliorum Servorum Dei ab Ecclesiae sensu et decretis alienae ⁷.

Imagines hic sensu stricto accipiendae sunt, exclusis numismatibus, picturis et sculpturis ⁸, nec *positive* prohiberi censendae sunt imagines SS. Trinitatis aut Patris Aeterni ⁹. Quenam sint imagines a sensu Ecclesiae et decretis alienae supra tit. XVI vidimus ¹⁰.

Prohibitio imaginum admittit, ut patet, parvitatem materiae, sicut universa materia de prohibitione librorum. Usus privatus imaginis quae de se pia et bonos affectus excitans esset, at sine licentia editur, per se non est grave peccatum; immo iuxta aliquos ne veniale quidem peccatum est ¹¹.

964. — 2° Quosnam obligent leges de prohibitione librorum. -

a) Leges de prohibitione librorum in Codice contentae obligant

¹ C. 1399, n. 10.

² Blat, l. c., 288, pag. 363.

³ Blat, l. c., 288, pag. 363; severius Noldin, l. c., 708, 10.

⁴ C. 1399, n. 11.

⁵ Claeys Bouuaert-Simonon, l. c., n. 927, 11.

⁶ Noldin, l. c., 710.

⁷ C. 1399, n. 12.

⁸ Noldin, l. c., 708, 12; Cocchi, l. c., 69, pag. 168.

⁹ Severius Haring, *Grundzüge...*, pag. 376, nota 2, ubi enumerationem Codicis taxativam non habet.

¹⁰ (Cfr. etiam decretum S. C. S. Offic. 30 Mart. 1921, *A. A. S.*, XVI, 197; Const. Benedicti XIV «*Sollicitudini*», 1 Oct. 1745, apud Gasparri, *Fontes*, I, 362.

S. C. S. Off. 16 Mart. 1928, *A. A. S.*, XX, 103, ubi prohibetur representatio Spiritus Sancti sub forma humana sive cum Patre et Filio sive seorsim.

¹¹ Cfr. Boudinhon, *La nouvelle législation de l'Index* ¹, pag. 222-225; Vermeersch in *Periodica*, XIV, pag. (98); Santamaria, l. c., IV, 256.

omnes fideles non exceptos vel exemptos. Idemque dicito de decretis S. Sedis singulos libros prohibentibus ¹.

b) Excipiuntur vero generali modo a prohibitionibus iuris positivi omnes Ordinarii, etiam religiosorum, Cardinales et Episcopi etiam titulares qui tamen necessarias cautelas praesertim in custodiendis libris prohibitis ² servare debent ³.

Quaeri hic potest utrum Ordinarii, qui tales esse cessant, pergant frui privilegio legendi libros prohibitos quo gaudebant dum Ordinarii officio fungebantur. Cui quaestioni negativum dandum putamus responsum; privilegium enim seu exemptio datur Ordinariis non iis qui officio Ordinarii aliquando functi sunt ⁴.

Editiones textus originalis et antiquarum versionum catholicarum sacrae Scripturae, etiam Ecclesiae Orientalis, ab acatholicis quibuslibet publicatae, itemque eiusdem sacrae Scripturae versiones in quamvis linguam ab eisdem confectae vel editae, non servatis canonicis sanctionibus praeviam censuram requirentibus ⁵ iis dumtaxat permittuntur qui studiis theologicis vel biblicis quovis modo operam dant, dummodo libri fideliter et integre editi sint nec impugnentur in eorum prolegomenis aut adnotationibus catholicae fidei dogmata ⁶.

Sufficit ut huiusmodi editiones permittantur ut ii quibus permittuntur quovis modo theologiae aut studiis biblicis operam dent; quod verificatur etiam de studio privato et de studio cui omnes sacerdotes incumbere ex iure debent ⁷.

Nequit tamen Episcopus permittere ut alumni in scholis textus prohibitos legant vel vertant ⁸. Id tamen non intellegunt auctores de scholis theologicis, sed de aliis ubi studio S. Scripturae non attenditur ⁹.

965. — VI. De licentia legendi libros prohibitos. - 1° *De licentia ab Ordinariis concessa aut concedenda.* - a) Ordinarii, etiam religiosi, licentiam legendi libros prohibitos a se vel a suis decessoribus vel inferioribus Superioribus concedere valent generali modo.

¹ C. 13, § 1; Blat, l. c., 290, pag. 366.

² Cfr. c. 1403, § 2.

³ C. 1401.

⁴ Aliter Santamaria, l. c., IV, 258, qui tamen exemptionem seu privilegium restringit ad libros iam prohibitos tempore quo officio Ordinarii fungebantur.

⁵ Cfr. cc. 1391 et 1399, n. 1.

⁶ C. 1400.

⁷ Noldin, l. c., 711, 2; Vermeersch, *Epitome*, II, 753; Cocchi, l. c., 70, 169-170; Santamaria, l. c., IV, 257; Boudinhon, l. c., pag. 100-101; paulo severius Augustine, l. c., VI, 476-477.

⁸ S. C. Ind. 21 Iun. 1898.

⁹ Cfr. De Meester, l. c., III, n. 1357.

Si prohibitio lata sit in Concilio plenario aut provinciali, singuli Ordinarii possunt quidem licentiam concedere, sed solum ex iusta causa et in casibus particularibus ¹.

Casus particularis verificatur etsi non singuli libri, sed omnes libri legi alicui permittantur, a Concilio particulari damnati; quod tamen non valet de facultate dispensandi pro libris a S. Sede damnatis ².

In casibus particularibus urgentis necessitatis aut gravis utilitatis, si ad Superiorem recurri nequeat, merito licentia praesumi poterit ³.

b) Licentiam vero quod attinet ad libros ipso iure aut decreto Sedis Apostolicae prohibitos, Ordinarii, etiam religiosi, concedere suis subditis valent pro singulis tantum libris atque in casibus dumtaxat urgentibus. Quodsi generalem a Sede Apostolica facultatem intraverint suis subditis permittendi ut libros proscriptos retineant ac legant, eam nonnisi cum delectu et iusta ac rationabili causa concedant ⁴.

Paragrapho prima conceditur Ordinariis facultas seu potestas ordinaria ⁵ proinde delegabilis, nec restringitur licentia ad unicum tantum librum pro singulis subditis, sed ad omnes libros utiles aut necessarios aliquo tamen modo determinatos, e. g., ad omnes de determinata aliqua quaestione tractantes ⁶.

Restringitur vero potestas ad *casus urgentes*; casus urgentes sunt qui subitaneae, quin praevideantur cum aliquali forte etiam neglegentia, accidunt. Licentiae concessio videtur limitari a casu urgente, non eius usus, quam ob rem si casus urgens diu etiam duraverit, etiam licentia durare videtur.

Si Ordinarius triennali vel quinquennali facultate utens licentiam concedat, non ideo necessario licentia semel concessa cessare debet elapso triennio vel quinquennio ⁷.

2º *De licentia a S. Sede concessa.* - a) Ordinarie ad obtinendam licentiam generalem legendi libros prohibitos ipso iure aut Apostolicae Sedis decreto ad S. Congr. S. Officii recurrendum est.

S. C. S. Officii si agitur de religioso aut clerico saeculari requirit ut hi a proprio Ordinario commendentur, si de laico commendationem proprii confessarii requirit. Requiritur praeterea ut in supplici libello petitionis causa et quidem specificè exprimatur, e. g., quia professor talis scien-

¹ C. 291, § 2.

² Cfr. c. 1402, § 1.

³ De Meester, *l. c.*, III, n. 1378.

⁴ C. 1402, § 1-2.

⁵ Vermeersch, *Epitome*, II, 736, b; Wernz, *l. c.*, III, 111, nota 78; contra Eichmann, *l. c.*, 446 potestatem hanc habet a *iure delegatam*, non recte ut videtur.

⁶ Blat, *l. c.*, 291, pag. 367 requirit ut singuli libri exprimantur, item Augustine, *l. c.*, VI, 479.

⁷ Santamaria, *l. c.*, IV, 259. Cfr. tamen De Meester, *l. c.*, III, n. 1380.

tiae etc. Mulieribus generatim non conceditur generalis licentia, sed earum confessariis committitur concedenda pro singulis libris ¹.

b) Qui facultatem apostolicam consecuti sunt legendi et retinendi libros prohibitos, nequeunt ideo legere et retinere libros quoslibet a suis Ordinariis proscriptos nisi in Apostolico indulto expressa iisdem facta fuerit potestas legendi et retinendi libros a quibuslibet damnatos.

Insuper *gravi praecepto* tenentur libros prohibitos ita custodiendi, ut hi ad aliorum manus non perveniant ².

Generatim licentia libros prohibitos legendi late interpretanda est et qua privilegio personali ea uti possumus ubique locorum et etiam vox *libri* in ea latam admittit interpretationem ³.

Quia tamen Codex expresse excipit libros ab Ordinario prohibitos, verbis Codicis standum est, etsi liber ab Ordinario prohibitus ex iis sit qui decreto generali ⁴ aut decreto particulari S. Sedis iam prohibitus est ⁵.

Pro casibus difficilioribus in quibus licentia obtineri nequeat facile concedunt auctores hac in re usum *epikiae* ⁶.

c) Licentia a quovis obtenta nullo modo quis eximitur a prohibitione iuris naturalis legendi libros qui ipsi proximum spirituale periculum praestant ⁷.

Ratio per se patet; a iure enim naturali Ecclesia dispensare nequit.

Hanc autem iuris naturalis prohibitionem, quam multi ex ignorantia flocci faciunt, Ordinariis aliisque curam animarum habentibus fidelibus inculcare commendat Codex; simulque adhortatur eosdem pastores ut fideles moneant de periculo et damno lectionis pravorum librorum, praesertim prohibitorum ⁸.

Id praesertim facere debent concionatores mala pravorum diariorum populo fidei exponendo eumque a tali lectione quam maxime noxia deterrendo ⁹.

966. — VII. De librorum prohibitorum venditione. - Librorum venditores libros de obscenis ex professo tractantes ne vendant, commodent, retineant; ceteros prohibitos venales ne habeant, nisi

¹ Vermeersch, *Epitome*, II, 736; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 930; De Meester, *l. c.*, III, n. 1379.

² C. 1403, § 1-2.

³ C. 1385, § 2; Noldin, *l. c.*, 714; Vermeersch, *l. c.*, II, 736, 2; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 930.

⁴ C. 1399.

⁵ Augustine, *l. c.*, VI, 481; cfr. tamen Wernz, *l. c.*, III, 111, nota 82, ubi negat Episcopum prohibere posse libros a S. Sede iam antea prohibitos.

⁶ Augustine, *l. c.*, VI, 481; Noldin, *l. c.*, 711, 2, b, c.

⁷ C. 1405, § 1.

⁸ C. 1405, § 2.

⁹ Cfr. etiam *Monitum* S. C. S. Officii, 15 Mart. 1923; *A. A. S.*, XV, 152.

debitam licentiam a Sede Apostolica impetraverint, neve cuiquam vendant, nisi prudenter existimare possint ab emptore legitime peti ¹.

Codex librariis retentionem librorum prohibitorum interdicere non videtur, sed solum prohibet eos venales habere; *venales* autem *habere* non idem est ac libros vendere; venales habentur libri qui venditione emptoribus exhibentur et offeruntur publice eos exponendo et eorum indicationem in catalogis inserendo; ad hoc S. Sedis licentia requiritur ².

Sicut autem non prohibetur simplex retentio sic nec prohibetur simplex venditio ³, dummodo tamen librarius prudenter existimare possit emptorem necessariam licentiam habere; quod verificatur quotiens emptor persona proba sit ⁴.

TITULUS XXIV.

DE FIDEI PROFESSIONE

987. — I. Praenotiones. - 1° *Connexio materiae*. - Ultimo loco, hac libri tertii quarta parte de fidei professione agitur, quae fidei professio est utique actus cultus divini, at hic potius consideratur ut actus *magisterii ecclesiastici* quo Ecclesia de suorum magistratuum fide et sana doctrina sollicita, eorum obligationes circa haec eadem fidei professione eis in memoriam revocat.

2° *Notae historicae*. - Primis saeculis fidei professiones exigebantur a baptizandis; deinde Ecclesia eas exegit etiam a catholicis suspectis de haeresi et generatim ab haereticis ad Ecclesiam redeuntibus; praesertim a candidatis ad ordines et ad episcopatum. Testatur Ioannes Diaconus in Vita Gregorii, S. Gregorium Magnum *symbolo sacrae confessionis* cunctas haereses dissipasse, quod et alii RR. Pontifices iam ante ipsum initio sui officii facere consueverant. Etiam iuramenti de vera fide tenenda exemplum iam saeculo VII habemus. Concilium Tridentinum hanc materiam accuratius determinavit ⁵ quae, praesertim quod ad formam fidei professionis faciendae attinet, aliquas mutationes postea passa est. Pius X *Motu proprio* « *Sacrorum Antistitum* » 1 Sept. 1910, iuramentum antimodernisticum formulae professionis fidei adiecit ⁶.

¹ C. 1404.

² Augustine, *l. c.*, VI, 482; Noldin, *l. c.*, 815, 2, b, licentiam S. Sedis requirere videtur etiam ad retentionem.

³ Cfr. Vermeersch, *Epitome*, II, 732.

⁴ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 482. Noldin, *l. c.*, 715, 2, c, ex causa proportionate gravi excusat vendentes scripta et folia periodica prohibita, dummodo non sint plane impia, pornographica aut omnino prava. Cfr. tamen etiam De Meester, *l. c.*, III, n. 1381 ubi etiam de expositione ephemeridum pravarum a cauponibus in suis tabernis facta.

⁵ Sess. 25, c. 2, *de ref.*

⁶ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 13; Hinschius, *l. c.*, III, 218-220; Sägmüller, *Lehrbuch des k. K. R.*, I, p. 292, § 64.

3° *Variae formulae*. - Formulae fidei professionis variae fuerunt pro variis temporibus et usibus.

De iure vigente haec valent:

a) Formula adhibenda ab iis qui vi canonis 1405, professionem fidei emitte tenentur est quae habetur initio Codicis ¹.

b) Formula adhibenda pro baptizandis est quae invenitur in *Rituali romano*.

c) Formula pro haereticis ad fidem redeuntibus differt a formula ordinaria initio Codicis posita, eanque determinavit S. Cong. S. Officii 20 Iulii 1859 ².

d) Habetur praeterea formula iurisiurandi antimodernistici ³.

Cum Codex hic non agat de professione fidei pro baptizandis, aut haereticis conversis; practici momenti hic sunt solummodo formulae sub litt. *a* et *d* positae.

968. — II. Quinam professionem emitte teneantur. - Obligatione emittendi professionem fidei, secundum formulam a Sede Apostolica probatam, tenentur:

1° Coram praeside eiusve delegato, qui Oecumenico vel particulari Concilio aut Synodo dioecesanae intersunt cum voto seu deliberativo seu consultivo; praeses autem coram eodem Concilio vel Synodo ⁴.

Aliqui ex hic adnumeratis ante Codicem solum ex praxi et usu professionem fidei emittebant; nunc autem omnes stricto iure scripto tenentur ⁵.

Ad fidei professionem recipiendam delegari potest quilibet clericus, decet autem ut sacerdos delegetur et pro emittentis dignitate, sacerdos in dignitate constitutus; laicus delegari nequit ⁶.

2° Coram Sacri Collegii Decano, Cardinalibus primis in ordine presbyterorum et diaconorum et S. R. E. Camerario, promoti ad cardinalitiam dignitatem ⁷.

3° Coram delegato ab Apostolica Sede, promoti ad sedem episcopalem, etiam non residentialem, vel ad regimen Abbatiae vel

¹ Haec formula a Pio IV «*Iniunctum nobis*», 13 Dec. 1564 introducta (cfr. apud Gasparri, *Fontes*, I, 108) cum additionibus a decret. S. C. Concilii 20 Ianuar. 1877, praeceptis invenitur etiam apud Denzinger-Bannwart, *l. c.*, 994 sq.; cfr. Sägmüller, *Lehrbuch*..., I, § 64, pag. 292.

² Cfr. *Collectanea*, n. 1178.

³ Cfr. Denzinger-Bannwart, *l. c.*, 2145 sq.

⁴ C. 1406, § 1, n. 1.

⁵ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 14; Blat, *l. c.*, 297, pag. 371-372.

⁶ Blat, *l. c.*, 297-298, pag. 376-377; S. C. Consist. 25 Oct. 1910, ad VIII.

⁷ C. 1406, § 1, n. 2.

Praelaturae *nullius*, Vicariatus Apostolici, Praefecturae Apostolicae ¹.

4° Coram Capitulo cathedrali, Vicarius Capitularis ².

5° Coram loci Ordinario eiusve delegato et coram Capitulo, qui ad dignitatem vel canonicatum promoti sunt ³.

Tales duplicem professionem emittere debent nisi Ordinarius eiusve delegatus in Capitulo praesentes adsint quando ibi emittitur. Obligatio est etiam pro Capitulo collegiali ⁴.

6° Coram loci Ordinario eiusve delegato et coram aliis consultoribus, assumpti ad officium consultorum dioecesanorum ⁵.

Etiam hic duplex professio non erit necessaria si Ordinarius eiusve delegatus una cum consultoribus conveniat.

7° Coram loci Ordinario eiusve delegato, Vicarius Generalis, parochi et ii quibus provisum fuit de beneficiis quibusvis, etiam manualibus, curam animarum habentibus; rector, professores sacrae theologiae, iuris canonici et philosophiae in Seminariis, initio cuiuslibet anni scholastici vel saltem initio suscepti muneris; omnes promovendi ad ordinem subdiaconatus; librorum censores ⁶; sacerdotes confessionibus excipiendis destinati et sacri concionatores, antequam facultate donentur ea munia exercendi ⁷.

Qui in una dioecesi professionem fidei emiseric sive pro concionibus, sive pro confessionibus, non tenetur vi legis communis in alia dioecesi professionem iterare ⁸. Parochi ante Codicem tenebantur professionem et iurandum antimodernisticum emittere antequam possessionem beneficii caperent; Codex id non requirit ⁹.

8° Coram Ordinario eiusve delegato, Rector Universitatis vel Facultatis; coram Rectore vero Universitatis vel Facultatis eiusve delegato professores omnes in Universitate seu Facultate canonice erecta, initio cuiusque anni scholastici vel saltem initio suscepti

¹ C. 1406, § 1, n. 3.

² C. 1406, § 1, n. 4. Id Augustine extendit ad Administratorem dioecesanum aut Vicarium administratorem locorum ubi Capitula non existunt, qui in casu professionem emittent coram Consultorum coetu; Augustine, *l. c.*, VI, 487.

³ C. 1406, § 1, n. 5.

⁴ Augustine, *l. c.*, VI, 488.

⁵ C. 1406, § 1, n. 6.

⁶ Cfr. c. 1393.

⁷ C. 1406, § 1, n. 7.

⁸ Cfr. Vermeersch, *Periodica*, V, pag. 210; S. C. Consist. 20 Iunii 1913, *A. A. S.*, V, 272.

⁹ Cfr. S. C. Consist. 1 Mart. 1911, *A. A. S.*, III, 134. Cfr. infra pag. 353, nota 1.

muneris; itemque qui, periculo facto, academicis gradibus donantur ¹.

9° Coram Capitulo vel Superiore qui eos nominavit eorumve delegato, Superiores in religionibus clericalibus ²; quibus verbis etiam Superiores locales minores comprehenduntur, quod novum est in iure communi ³.

969. — III. Quaedam adnotanda circa fidei professionem. -

1° *De modo fidei professionem emittendi.* - Obligationi fidei professionem emittendi non satisfacit qui eam per procuratorem vel coram laico emittit ⁴.

Obligatio emittendi fidei professionem est obligatio stricte personalis, quae tamen primario afficit Superiores coram quibus est emittenda ⁵.

Ordinarius loci nequit laicum delegare ad fidei professionem recipiendam ⁶.

Obligati ad fidei professionem illam emittere sine iusto impedimento negligentes delictum ecclesiasticum committunt ⁷.

Quando plures simul fidei professionem emittere debent, non est necesse ut omnes formulam integram legant; sufficit ut omnes formulam promissoriam et iuratoriam singuli dicant ⁸.

Praeceptum emittendi fidei professionem sub gravi urget semper quousque impleatur ⁹.

2° *De iteratione fidei professionis.* - Qui, priore dimisso, aliud officium vel beneficium aut dignitatem etiam eiusdem speciei consequuntur, rursus debent fidei professionem emittere quotiens novum officium ad normam canonum fidei professionem requirat ¹⁰.

¹ C. 1406, § 1, n. 8; Baccalaureatus ad hunc effectum non censetur gradus academicus; ita Augustine, *l. c.*, VI, 489; quod tamen ad *baccalaureatum* in sacra Scriptura non extendas; cfr. *Motu proprio* Pii XI « *Bibliorum scientiam* », 27 April. 1924, *A. A. S.*, XVI, 180. Augustine, *l. c.*, VI, 489, requirit ut promovendi ad gradus academicos professionem emittant coram Universitate aut coram aliquibus professoribus; Codex tamen requirit solummodo ut fiat coram Rectore.

² C. 1406, § 1, n. 9.

³ Santamaria, *l. c.*, IV, 263.

⁴ C. 1407.

⁵ Vermeersch, *Epitome*, *l. c.*, II ^a, 739.

⁶ Blat, *l. c.*, 298, pag. 377.

⁷ Cfr. c. 2403.

⁸ Wernz, *l. c.*, III, 18-19; cfr. etiam S. C. Consist. 25 Oct. 1910, *A. A. S.*, II, 856, ad IV; De Meester, *l. c.*, III, n. 1389.

⁹ Cfr. De Meester, *l. c.*, III, n. 1389; Cocchi, *l. c.*, 6, pag. 179, n. 75.

¹⁰ C. 1406, § 2.

Si quis simul varia officia ineat quae adnexam habeant fidei professionis obligationem, poterit unica professione satisfacere, saltem si eadem est persona coram qua fidei professio emittenda esset ¹.

Non agitur hic de dimissione quae fit sola renuntiatione, sed de qualibet cessatione ab officio ².

3° *De consuetudine circa leges hoc titulo contentas.* - Reprobatur quaelibet consuetudo contra canones huius tituli ³ quod valet non solum de consuetudine praeteriti aut praesentis temporis, sed et de futura consuetudine. Consuetudo igitur contra huius tituli canones irrationabilis est habenda ⁴.

970. — *Scholion.* - **De iureiurando antimodernistico.** - S. C. S. Officii 22 Mart. 1918 ⁵ interpretatione, ut videtur, extensiva ⁶ declarandum decrevit praescriptiones Constit. Pii X « *Pascendi dominici gregis* » et *Motu proprio* « *Sacrorum Antistitum* », etiam post Codicis promulgationem in pleno suo robore manere debere, usque dum hac de re Apostolica Sedes aliter statuerit.

Vi huius decreti iusiurandum antimodernisticum iuxta formulam a Pio X praescriptam ⁷, praemissa fidei professione, suo antistiti emittere debent:

1° Clerici maioribus ordinibus initiandi; quorum singulis antea tradatur exemplar tum professionis fidei, tum formulae edendi iurisiurandi ut eas accurate praeoscant, adiecta violati iurisiurandi, ut infra, sanctione ⁸.

2° Sacerdotes confessionibus excipiendis destinati et sacri concionatores, antequam facultate donentur ea munera exercendi ⁹.

¹ Cfr. Vermeersch, *Periodica*, vol. V, pag. 232; et etiam S. C. Consist. 25 Oct. 1910, ad I, *A. A. S.*, II, 856.

² Cfr. De Meester, *L. c.*, III, n. 1390, pag. 318, nota 7.

³ C. 1408.

⁴ Augustine, *I. c.*, VI, 382.

⁵ *A. A. S.*, X, 136.

⁶ Formula a S. Congr. adhibita *declarandum decreverunt* apta videtur ad interpretationem extensivam enunciandam; *declaratio* quidem per se comprehensivam solummodo interpretationem indicaret; cfr. c. 17, § 2, verbum vero *decreverunt* aliquid lege non contentum indicare videtur. Ceterum extensivam esse hanc interpretationem suadet c. 6, n. 6; ita etiam Augustine, *I. c.*, VI, 487.

⁷ Cfr. *Motu proprio* « *Sacrorum Antistitum* », 1 Sept. 1910.

⁸ S. C. Consist. 24 Mart. 1911, *A. A. S.*, III, 181, ad 2 declaravit sufficere ut iusiurandum emittatur ante subdiaconatum. Item 17 Dec. 1910 declaravit etiam religiosos iusiurandum emittere debere coram Ordinario ordines conferente; cfr. *A. A. S.*, III, 25; Ordinarius tamen potest Superiorem religiosum ad hoc delegare. Ordinarius ordines conferens is censetur qui vel ipse iuro suo ordines revera confert vel alii facultatem concedit ordines conferendi; cfr. Vermeersch, *Periodica*, V, 272.

⁹ S. C. Consistorialis 17 Dec. 1910 declaravit etiam religiosos hoc iusiurandum emittere debere coram Ordinario approbante. Iuramentum semel emissum coram uno Ordinario non est necessario coram alio repetendum si is facultatem ab alio datam proroget, licet de aliena dioecesi agatur; immo sacerdotes ritus orientalis licet nunquam iusiurandum emisserint a suis Superioribus approbati, si a latino Ordinario facultate donari velint iusiurandum emittere non tenentur. S. C. Consist. 20 Iunii 1913, *A. A. S.*, V, 272.

3° Parochi, canonici, beneficiarii ante ineundam beneficii possessionem ¹.

4° Officiales in curiis episcopalibus et ecclesiasticis tribunalibus, haud exceptis Vicario Generali et iudicibus.

5° Adlecti concionibus habendis per quadragesimae tempus ².

6° Officiales omnes in romanis Congregationibus vel tribunalibus coram Cardinali Praefecto vel Secretario eiusdem sive Congregationis sive tribunalis.

7° Religiosarum familiarum Congregationumque Moderatores et doctores antequam ineant officium.

Professionis fidei, quam diximus, editique iurisiurandi documenta, peculiaribus in tabulis penes curias episcopales asserventur, itemque penes romanarum Congregationum sua quaeque officia. Si quis autem, quod Deus avertat, iusiurandum violare ausus fuerit, ad Sancti Officii tribunal illico deferatur.

Insuper ex declaratione S. Sedis ³ doctores in seminariis et doctores seu lectores in ordinibus religiosis ante auspicandas lectiones quotannis, ineunte anno iusiurandum dare tenentur ⁴.

Ad S. Officium deferendi sunt non solum qui iusiurandum violaverint, sed etiam qui illud emittere recusaverint ⁵.

¹ S. C. Consist. 1 Mart. 1911, declaravit non amplius manere post *Motu proprio* «*Sacrorum Antistitum*» facultatem a Concilio Trident. factam emittendi professionem intra duos menses a capta possessione; cfr. Concil. Trident. sess. 24, cap. 12, *de ref.*; *A. A. S.*, III, 134; itemque eadem C. Consist. declaravit unicum iusiurandum sufficere etiam pro illo qui plura beneficia obtinet; 25 Oct. 1910, *A. A. S.*, II, 856.

² «*Observes tamen in Italia concionatores quadragesimales eos esse qui cotidie, per horam integram, per totam quadragesimam de variis argumentis dogmaticis, moralibus vel apologeticis sermonem habent. In nostris (in Belgio) regionibus, quadragesimales concionatores li erunt qui in maioribus ecclesiis sollemnes conferentias semel vel bis in hebdomada proponunt. Minime vero iuramentum imponendum est iis qui variis ecclesiis mere Christi passionem pie commentantur*». Vermeersch, *Periodica*, vol. V, pag. 210 in nota.

³ S. C. Consist. 25 Sept. 1910, ad V et VI.

⁴ Doctores et lectores hic intelligi possunt de solis magistris disciplinarum theologiarum et philosophicarum; Vermeersch, *Periodica*, V, 231.

⁵ S. C. Consist. 25 Sept. 1910, ad IX.

PARS V.

DE BENEFICIIS ALIISQUE INSTITUTIS ECCLESIASTICIS NON COLLEGIALIBUS

971. — Connexio materiae. - Aliquis mirari poterit Codicem hac libri tertii *De rebus* quinta parte agere de beneficiis quae natura sua sunt personae iuridicae non collegiales. Revera connexio officiorum cum beneficiis et ipsa natura iuridica beneficiorum tractationem hanc optime libro secundo Codicis remittere possent ¹.

Ratio autem hic seu libro tertio de beneficiis agendi haec fuisse videtur. Beneficium duo elementa principaliter continet hisque constituitur in sua essentia: officio sacro et iure ad redditus; illud est spirituale, hoc temporale ². Utrumque elementum ad essentiam beneficii requiritur; officium sacrum ut causa et fundamentum; ius ad redditus ut effectus. Cum dicitur autem beneficium simpliciter magis attenditur ad ius fructus percipiendi, quod ius saltem aliquid temporale pro obiecto habet. Hoc elementum materiale causa fuisse videtur cur Codex hoc loco libri tertii antequam *de bonis Ecclesiae temporalibus* ageret, tractationem posuerit de *Beneficiis ecclesiasticis*.

Quia tamen officium sacrum et beneficium formaliter sumptum intime inter se connexa sunt, hinc factum est ut beneficiis eadem applicanda sint quae de officiis libro secundo dicta sunt ³; similiter autem officiis multa applicanda sunt quae Codex libro tertio hoc loco ubi de beneficiis loquitur, posuit ⁴.

¹ Id etiam post Codicem nonnulli auctores faciunt; cfr. Wernz-Vidal, *Ius canonicum*, n. 139 et sq.; Hilling, *Das Personenrecht des Codex iuris canonici*, § 29, pag. 84.

² Reiffenstuel, *Ius canonicum universum*, lib. III, tit. V, n. 7 et 11; etiam ius percipiendi redditus ius spirituale esse affirmat; at id fit ob connexionem quam hoc ius habet cum officio sacro, ut ipse auctor notat.

³ Beneficium idem est ac *officium beneficiale*, cfr. c. 146, est proinde species aliqua officii; quae autem de genere dicuntur eadem et speciei applicanda sunt; cfr. c. 1413, § 2.

⁴ Cfr. Maroto, *Institutiones iuris canonici*, n. 582; Wernz-Vidal, *Ius canonicum*, vol. II, 140 sq.

TITULUS XXV.

DE BENEFICIIS ECCLESIASTICIS

PRAENOTIONES

972. — I. - Notio. - Beneficium ecclesiasticum est ens iuridicum a competente auctoritate ecclesiastica in perpetuum constitutum seu erectum, constans officio sacro et iure percipiendi redditus ex dote officio adnexos ¹.

Beneficium igitur ecclesiasticum est:

Ens iuridicum, id est, persona iuridica non collegialis.

A competente auctoritate ecclesiastica; persona enim iuridica personalitatem obtinet a persona iuridica perfecta homogenea cui subditur ipsa persona iuridica imperfecta; auctoritas proinde competens cum agatur de constitutione seu erectione personae iuridicae ecclesiasticae erit suprema auctoritas ecclesiastica aut alia persona sive physica sive moralis cui hoc ius agnatum fuerit a suprema auctoritate Ecclesiae. Exclusa omnino remanet quaelibet civilis auctoritatis ingerentia ². Quis autem intra Ecclesiam competens sit ad hanc personalitatem constituendam, infra, hoc titulo capite primo videbimus.

In perpetuum: perpetuitas de qua hic agitur est perpetuitas *obiectiva* ³, qua fit ut beneficium semel erectum de se nunquam cessare debeat, sed solum *vacare* dici possit. Atque hanc perpetuitatem ad essentiam beneficii cuiuslibet requiri certum est ⁴.

Utrum vero ad essentiam beneficii requiratur praeterea *perpetuitas etiam subiectiva* quae in hoc consistit ut beneficium conferatur clerico in perpetuum ita ut clericus, vita durante, eo privari nequeat, nisi servato ordine iuris, quaestio est quam plerumque affirmativo modo solvebant antiquiores auctores ⁵; negativo autem moderniores praesertim post Codicem ⁶.

¹ C. 1409.

² Quando Ecclesia in Concordatis concedit civitatibus ius consensum praebendi pro erectione paroeciarum, non est putandum Ecclesiam ius concedere etiam quod ad effectus spirituales attinet, sed solum illum consensum requiri ad effectus sortiendos mere civiles. Cfr. Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 958.

³ « In beneficiis perpetuitas obiectiva et subiectiva repetenda est ex ordinatione Ecclesiae; proinde non est mirandum quod ex facto ipsius Ecclesiae, quaedam habeantur et dicantur, quamvis minus proprie, beneficia, quae carent perpetuitate obiectiva, v. g., praebendae ecclesiarum non numeratarum, et quaedam perpetuitate subiectiva, v. g., beneficia manualia ». Badii, *Institutiones iuris canonici*, II ², pag. 168, nota 3; cfr. etiam Blat, *l. c.*, 305, pag. 383.

⁴ Cfr. Reiffenstuel, *Ius canonicum universum*, l. III, t. V, n. 8. Cfr. tamen notam praecedentem.

⁵ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, n. 9 et 43-56.

⁶ Blat, *l. c.*, n. 306, pag. 384; Haring, *Grundzüge...*, pag. 196-197, nota 2; Hilling, *Das Personenrecht*, pag. 85.

Melius quaestionem solvere videntur qui distinguentes beneficia sensu stricto a beneficiis sensu latiori, illis non his perpetuitatem etiam subiectivam necessariam esse docent ¹.

Certum tamen est etiam beneficia sensu latiori esse de iure vigente vera beneficia, nec tenetur Ordinarius in erectionis decreto inamovibilitatem statuere praesertim ubi de parocciis agitur ².

Nec in beneficio ea requiritur perpetuitas qua necessario semper aliquem titularem clericum habere debeat; id enim nullo iure requiritur. Poterit proinde haberi officium, de iure vigente, stricto sensu acceptum, ecclesiasticum cum adnexo iure ad redditus ex dote quod solum statis temporibus et determinatis in adiunctis ad tempus conferatur, ut, e. g., officium Vicarii Capitularis. Tale officium erit perpetuum licet continuitate careat ³.

Constitutum seu erectum: duo haec verba unum et idem significare videntur ⁴. Erectio autem indicat interventum auctoritatis publicae, non qualemcunque, sed proprie talem quo persona moralis seu iuridica proprie dicta constituitur in sua essentia.

Non sufficit proinde ad erectionem beneficii approbatio aut alius quivis interventus, sed proprie requiritur formale decretum quo declaretur ens iuridicum constans officio sacro et iure percipiendi redditus ex dote constitui ⁵. Erectione perfecta, beneficium est persona iuridica iuribus quibusvis iuridicae personae gaudens ⁶.

Constans officio sacro et iure percipiendi redditus... his verbis indicantur duo elementa quibus constat seu coalescit beneficium.

Officium sacrum est elementum principale quasi causa et fundamentum iuris percipiendi redditus iuxta commune effatum: *beneficium propter officium* ⁷.

Officium autem debet esse *sacrum*, non quovis modo etiam remote, sed proxime, sensu stricto quod solis clericis conferri possit ⁸.

Ius percipiendi redditus ex dote officio adnexa est alterum elementum quo formaliter constituitur beneficium; beneficium enim licet propter officium constituatur et ita aliquid secundarium et dependens sit ab officio, formaliter tamen et directo a iure percipiendi redditus, quod proprie et etymologice *beneficium* est, constituitur.

Ex his iam patet ad beneficium ecclesiasticum haec quatuor requiri:

¹ Ita Wernz-Vidal, *Ius canonicum*, II, 141, nota 3; cfr. etiam Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 43 sq.; Sägmüller, *Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts* ³, I, § 58, pag. 277-278.

² Cfr. c. 454, § 3-4. S. C. Consistorial, 1 Aug. 1919 ad II, *A. A. S.*, XI, 346.

³ Ita Claeyss Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 938; Vermeersch, *Epitome*, II, 742; cfr. etiam Wernz-Vidal, *l. c.*, 140, pag. 165 et n. 149, nota 45; contrarium tenere videtur Blat, *l. c.*, n. 307 negans beneficium esse posse officium Vicarii, Oeconomi, etc.

⁴ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 14.

⁵ Cfr. cc. 100, § 1; 1418.

⁶ C. 100, § 3; Aichner-Friedle, *Compendium iuris ecclesiastici* ¹², § 76, pag. 267 in nota 6.

⁷ Cfr. c. 15, I, 3, in 6°; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 10.

⁸ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, V, 5, 17; Sägmüller, *l. c.*, I, pag. 275 in nota 2; De Meester, *l. c.*, III, n. 1393, pag. 322, nota 3.

1° *Officium sacrum*, seu ecclesiasticum quo aliqua obligatio imponitur et aliqua *ordinaria potestas* ¹.

2° *Ius percipiendi redditus ex dote officio adnexa*; Auctores distinguunt in beneficio, officium, ius ad redditus et ipsos redditus; officium est aliquid pure spirituale; ius ad redditus est aliquid spirituali adnexum; ipsi redditus sunt aliquid temporale ².

Reditus ordinarie debent percipi ex dote officio seu beneficio adnexa, non prohibetur tamen Ordinarius paroeciam erigere etsi dos nulla habeatur, si prudenter praevideat ea quae necessaria sunt aliunde non defutura ³.

3° *Erectionem in personam iuridicam* a competente auctoritate ecclesiastica factam ⁴.

4° *Perpetuitatem saltem obiectivam* qua stabili modo iura et obligationes beneficio inhaerentia definiuntur ⁵.

973. — II. De quibusdam institutis beneficiis similibus. - Quia aliquod ex supradictis elementis eis deest, licet aliquam cum beneficiis similitudinem praeseferant, in iure beneficii nomine non veniunt:

1° Vicariae paroeciales non in perpetuum erectae ⁶; deest enim eis erectio et perpetuitas obiectiva. Si tamen in perpetuum erigantur, verum beneficium inamovibile aut saltem manuale constituere possunt ⁷.

2° Cappellaniae laicales, quae scilicet erectae non sunt a competente auctoritate ecclesiastica ⁸.

Cappellania est ius percipiendi redditus ex certis bonis cum onere determinata sacra ministeria praestandi per se vel per alium ⁹.

Etiam in hoc casu deest erectio a competente auctoritate facta; quo tamen minime affirmatur tales cappellantias prorsus independentes esse ab auctoritate ecclesiastica, sed solum ei non subesse qua beneficia. Quod

¹ Cfr. cc. 145, § 1 et 197, § 1; Sägmüller, *l. c.*, I, § 58, pag. 275; nescimus quo sensu Vermeersch, *Epitome*, II, 742, c, affirmet *potestatem delegatam* sufficere ad officium aut beneficium.

² Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 10-12; D'Annibale, *Summula*, III, 18.

³ Cfr. c. 1415, § 3; Vermeersch, *Periodica*, X, pag. 57.

⁴ Aichner-Friedle, *l. c.*, § 76, pag. 207, 8.

⁵ Vermeersch, *Epitome*, II, 742; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 17 sex requisita ad beneficium distinguendum requirit; at elementa seu requisita quae nos non attulimus seu enumeravimus, scilicet, quod clerico conferatur, quod a persona seu auctoritate ecclesiastica conferatur, quod non sibi sed alteri conferatur, iam in officio sacro contineri videntur.

⁶ C. 1412, n. 1.

⁷ Wernz-Vidal, II, 142, III, 1; cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 66-70; Badii, *Institutiones iuris canonici* ⁸, II, 543, a; Santamaria, *l. c.*, IV, 270.

⁸ C. 1412, n. 2.

⁹ Badii, *l. c.*, II, pag. 167, in nota distinguit cappellaniam a *pio legato*: differentia tamen haec, si de cappellania mere laicali agatur, non apparet, nisi forte quod legatum est causa cappellaniae; cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 71-72; Aichner-Friedle, *l. c.*, § 76, pag. 267, nota 6; itemque Ojetti, *Synopsis*, v. *Cappellania*, n. 834 et sqs.

valet non solum de cappellania a laicis constituta, sed etiam de constituta ab aliqua persona morali ecclesiastica. Si tamen cappellaniae in personam moralem erigantur Ecclesiae auctoritate, vera beneficia sunt ¹. Cappellania vero laicalis cum sit aliquid temporale, etiam laicis immo et feminis concedi potest, qui tamen vigilantiae et auctoritati Ecclesiae subsunt circa onera sacra praestanda ².

3° Coadiutoriae cum vel sine futura successione ³; in ipsis desideratur erectio in personam moralem et perpetuitas.

4° Pensiones personales ⁴. Pensio est ius percipiendi partem fructuum ex alieno beneficio ⁵.

Si pensio detur alicui una cum portione officii et constituatur seu in perpetuum in personam moralem erigatur, e. g., si vicaria perpetua constituatur in aliqua paroecia cum pensione ex pinguioribus beneficii paroecialis redditibus, tunc verum beneficium habetur; si vero pensio detur tantum personae alicui determinatae ex causa a iure recognita ⁶, tunc planum est beneficium non haberi, cum non habeatur erectio, nec perpetuitas, nec plerumque officium sacrum.

5° Commenda temporaria, idest concessio reddituum alicuius ecclesiae aut monasterii alicui facta ita ut, eo deficiente, redditus ipsi ad ecclesiam vel monasterium revertantur ⁷.

Commenda est generatim custodia ecclesiae alicui commissa. Cum ipsa ecclesiae custodia possit considerari ut officium sacrum et ex altera parte eius collatio alicui clerico facta ei ius tribuat percipiendi redditus ecclesiae commendatae quae saepe saepius in ens iuridicum canonice erecta est, si commenda in perpetuum conferatur, nihil ei deest ad essentiam veri beneficii ⁸.

6° Praestimonium seu portio praestimonialis seu stipendium quod ab ecclesiasticis redditibus abstractum datur clericis in vitae subsidium, iis praesertim qui litteris aut studiis operam dant. Si praestimonio officium sacrum adnectatur atque in ens iuridicum auctoritate competenti erigatur in perpetuum, cum omnia quae ad beneficium requiruntur in ipso verificentur verum beneficium erit;

¹ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 71-72; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 142; III, 2.

² Cfr. Badii, *l. c.*, II, 543, b, 2; Ojetti, *l. c.*, v. *Cappellania*; Santamaria, *l. c.*, IV, 270-271.

³ C. 1412, n. 3.

⁴ C. 1412, n. 4.

⁵ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 84 sq.

⁶ Cfr. e. g. cc. 2154, § 1 et 2161, § 2.

⁷ C. 1412, n. 5.

⁸ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 75-79; Badii, *l. c.*, II, 543, d; Aichner-Friedle, *l. c.*, § 76, pag. 266, nota 3.

generatim tamen non est beneficium, quia deest officium sacrum aut erectio in perpetuum ¹.

974. — III. De dote beneficiorum. - 1° *Quid sit dos.* - Ad beneficii essentiam requiritur ut habeatur ius percipiendi redditus ex dote beneficio adnexa. Immo hoc ius constituit formaliter officium beneficiale, atque ab aliis officiis illud distinguit. Duo proinde distincta sunt: ius percipiendi redditus et dos.

Dos est fons seu causa reddituum; ius percipiendi redditus dotem supponit; potest autem dos ita describi: cumulus bonorum vel obligationum ex quibus redditus beneficiales producuntur. Erectione talia bona vel obligationes uniuntur officio sacro; inde ius in eo qui officium sacrum tali modo doti adnexum, quod beneficium vocatur, possidet, ad redditus.

2° *Quibus rebus dos beneficii constituatur.* - Dotem beneficii constituunt ²: a) Bona quorum proprietates est penes ipsum ens iuridicum ³.

Nomine bonorum veniunt tum fundi frugiferi, tum tituli. Hic modus constituendi dotem in proprietate ipsius beneficii, entis iuridici, cuius administratio ad beneficiarium pertinet fere unice admittebatur. Immo ut modus aptior admittebatur constitutio dotis in fundo proprie dicto; fundi enim variationibus quibus saepe tituli subiacent, difficiliter deprimuntur. Nostris tamen diebus indifferenter admittuntur sive tituli sive fundi ⁴.

b) Certae et debitae praestationes alicuius familiae vel personae moralis ⁵.

Cum in beneficio utrumque elementum nempe officium et ius percipiendi redditus perpetuum esse debeat, iam per se patet dotem in hoc casu proprie consistere in *certo debito* quod familiam aut personam moralem afficit.

Debitum significat obligationem determinatos redditus solvendi, et quidem obligationem non qualemcunque, sed gravem ex iustitia, quae enasci potest ex pacto, e. g., ex testamento, vel ex obligatione restitutionis.

¹ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 80 sq.; Vermeersch, *Epitome*, I, 754; Badii, *l. c.*, II, 543, f.

² Notat Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 940, ea quae hoc c. 1410 dicuntur *constituere* dotem beneficii *disiunctive* sumenda esse, seu eo sensu quod dotem beneficii constituere possint, si id in erectione beneficii declaratur. Quod et nos admittimus; addimus tamen id declarari posse ab Ordinariis locorum non solum in ipsa beneficiorum erectione, sed etiam postea si iusta causa aut dioecesis utilitas id exigat. Hoc requirere videtur bona dioecesis administratio. Paulo aliter Vromant, *De bonis ecclesiae temporalibus*, 1927, n. 24, pag. 32; sensu vero nostro De Meester, *l. c.*, III, n. 1394.

³ C. 1410.

⁴ Cfr. tamen Concordatum Bavaricum, 29 Mart. 1924 initum, art. 10, § 1, a, ubi Sancta Sedes insistit in requirendis pro dotatione beneficiorum *bonis fundisque stabilibus*, *A. A. S.*, XVII, (1925), pag. 47.

⁵ C. 1410.

Certae debent esse praestationes, idest aliquo modo determinatae et taliter firmatae ut iuridice exigi possint.

Familia de qua canon est certe familia naturalis; quae tamen, cum facile exstingui possit, bona determinata constituere debere videtur, quorum redditus, in perpetuum, etiam in casu extinctionis familiae, beneficio assignentur. De iure vero vigente non videtur necessarium ut dominium bonorum transferatur in ipsam personam moralem beneficii; sufficit ut fructus certo ex debito beneficiario obveniant, et beneficiarius ad eos obtinendos ius habeat.

Persona moralis de qua in canone potest esse ecclesiastica aut civilis, ut, e. g., monasterium, Capitulum, Status vel municipium. Praestationes beneficiatis a persona morali civili factas sufficere ad beneficii dotem iam ante Codicem admittebant communiter auctores ¹.

c) *Certae et voluntariae fidelium oblationes, quae ad beneficii rectorem spectent* ².

Difficilius adhuc hic quam supra concipi potest qua ratione dos oblationibus voluntariis constitui possit; quod enim voluntarium et spontaneum est a voluntate hominum scilicet pendens facile deficere potest. Difficile etiam intellegitur qua ratione oblationes voluntariae esse possint, cum tamen Codex *certas* oblationes requirat.

Difficultas tamen valde minuitur si indoles populorum consideretur quae talis esse potest sive ex educatione, sive ex vigentibus moribus regionis ut certitudinem pariat oblationes etiam voluntarias nunquam defecturas.

Bona igitur indoles populi, eiusque mores sunt velut dos beneficii in hoc casu.

Cui interpretationi favere videtur c. 1415, § 3, ubi prudens praevisio, quod non deficiant ea quae necessaria sunt, sufficere statuitur ad dotem constituendam beneficii paroecialis ³.

d) *Iura stolae intra fines taxationis dioecesanae vel legitimae consuetudinis* ⁴.

Cum iura stolae aliquid certum et perpetuum sint, facile intellegitur qua ratione haec iura redditus perpetui considerari possint. Legitima consuetudo aut dioecesana taxatio dotem proprie dictam constituunt quae ius percipiendi redditus iurium stolae beneficiario suppeditant.

¹ Sägmüller, *l. c.*, I ³, § 58, pag. 277; S. Poenit., 19 Januar. 1819; 19 Aug. 1821; Pistocchi, *De re beneficii*, p. 20-21; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 941; De Meester, *l. c.*, III, n. 1397. Cfr. etiam causam a S. Romana Rota decisam 16 Iul. 1920, in *S. Romanae Rotae decisiones* etc. vol. XII, p. 194-202; Bondini in *Ius Pontificium*, V, pag. 39 et sqs.

² C. 1410.

³ Paulo aliter *certas* et voluntarias fidelium oblationes interpretatur Santamaria, *l. c.*, IV, 267-268 hoc exemplo: Determinati loci fideles desiderant sibi erigi paroeciam idque petunt ab Ordinario loci se obligantes voluntarie ad determinatas parrocho praestationes faciendas. Certe in hoc casu habentur voluntariae simul et *certae* oblationes; id tamen non absolute necessarium putamus; cfr. Santamaria, *l. c.*, IV, 274; Vermeersch, *Periodica*, X, 57; Pistocchi, *De re beneficii*, 1928, pag. 21; De Meester, *l. c.*, III, n. 1394.

⁴ C. 1410.

Iura tamen stolae ad dotem constituendam concurrere possunt cum oblationibus voluntariis aut praestationibus familiae vel personae moralis ¹.

e) Chorales distributiones, exclusa tertia earundem parte, si omnes redditus beneficii choralibus distributionibus constant ².

Si igitur beneficii Capitularis redditus universi solis distributionibus ordinariis contineantur, huiusmodi reddituum solae duae tertiae partes inter redditus beneficiales computantur ³.

Dictio Codicis hoc loco videtur solummodo casum considerare quo omnes redditus beneficii distributionibus constant; locus tamen parallelus c. 394, § 3 latiore admittere videtur interpretationem ⁴.

975. — IV. Divisio beneficiorum. - Beneficia ecclesiastica dicuntur:

1° *Consistorialia*, quae in Consistorio conferri solent; cetera *non consistorialia* ⁵.

In Consistorio conferri solent beneficia quae adnexam habeant potestatem episcopalem, licet forte persona cui confertur beneficium caractere episcopali destituatur ⁶. Quandoque tamen etiam beneficia consistorialia extra Consistorium conferuntur, in Consistorio autem collatio publicatur ⁷.

Distingui autem debent beneficia consistorialia a beneficiis reservatis; plura enim habentur reservata quae in Consistorio non solent conferri ⁸.

Ante Codicem distinguebant communiter auctores beneficia in *maiora* et *minora*; quae distinctio cum distinctione *consistorialium* et *non consistorialium* affinitatem habet ⁹.

Nisi aliud appareat, canones huius tituli, de beneficiis tantum non consistorialibus proprie dictis intellegi debent ¹⁰.

Cum beneficia manualia de iure vigente beneficia proprie dicta, licet, ut supra diximus, sensu latiori, sint, canones etiam illis beneficiis applicandi erunt.

2° *Saecularia* vel *religiosa*, prout ad solos clericos saeculares, vel solos clericos religiosos spectant; omnia autem beneficia, erecta

¹ Licet antiquitus generatim dos beneficii in fundis aut bonis stabilibus et fixis constitueretur, tamen ab optima notae canonistis iam admittebatur etiam iura stolae computanda esse inter redditus beneficii; cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 37, 13-21.

² C. 1410.

³ Concordat c. 395.

⁴ Cfr. Vermeersch, *Epitome*, II ³, pag. 463, nota 2; contra Ferreres, *l. c.*, n. 408, II, docentem a can. 1410 solum considerari casum quo omnes redditus canonicatum constituentur ex solis distributionibus.

⁵ C. 1411, n. 1.

⁶ Ferreres, *Institutiones canonicae*, II, 408, IV.

⁷ Hilling, *Das Personenrecht*, § 30, pag. 86.

⁸ Blat, *l. c.*, 306, pag. 383.

⁹ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 20-21; Sägmüller, *l. c.*, I, § 59, pag. 278-279; Wernz, *Ius Decretalium*, II, 240, III, 1, pag. 7 sq.; cfr. tamen etiam Reiff., *l. c.*, III, 5, n. 42.

¹⁰ C. 1413, § 1.

extra ecclesias vel domos religiosorum, in dubio saecularia esse praesumuntur ¹.

Ex hac notione nec beneficia saecularia necessario in ecclesia saeculari, nec religiosa in ecclesia religiosa erecta sint oportet.

Quodlibet beneficium ubique locorum erectum potest esse religiosum aut saeculare sive ex primaeva institutione seu fundatione sive ex consuetudine aut legitima praescriptione. Si de natura religiosa aut saeculari beneficii dubium oriatur, tunc beneficium in ecclesia saeculari erectum saeculare, in ecclesia religiosorum religiosum praesumitur. Agitur tamen de simplici praesumptione iuris contra quam admittitur quaelibet etiam directa probatio ².

Distinctio beneficiorum in religiosa et saecularia non est applicabilis beneficiis consistorialibus episcopatu maioribus ³.

Beneficia religiosa generatim sunt beneficia manualia, quippe quae semper a Superioribus ad nutum beneficiario auferri possunt ⁴.

Beneficia saecularia incorporatione fieri possunt religiosa ⁵.

3° *Duplicia* seu *residentialia* vel *simplicia* seu *non residentialia*, prout, praeter officium beneficiale, adnexam habent, vel minus, obligationem residendi ⁶.

Nunc beneficium residentiale et beneficium duplex idem prorsus significant; paulo aliter officium et beneficium duplex intellegebant auctores ante Codicem ⁷.

4° Manualia, temporaria seu amovibilia vel perpetua seu inamovibilia, prout conferuntur revocabiliter vel in perpetuum ⁸.

Manuale et revocabile idem significant ⁹; Codex eodem sensu adhibere videtur vocem *temporarium*, quae tamen de se significare videretur beneficium quod ad tempus determinatum, e. g., ad triennium conceditur, dum e contra officia et beneficia manualia possent in perpetuum concedi, e. g., parociae amovibiles.

Inamovibilitas seu perpetuitas subiectiva nunquam tanta est ut amotionem quamlibet prohibeat, sed solum prohibet amotionem non servatis regulis iuris ¹⁰.

Beneficia inamovibilia vocabantur etiam beneficia *titulata* seu in titulum collata ¹¹.

¹ C. 1411, n. 2.

² Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 22-26; Augustine, *l. c.*, VI, 496.

³ Cfr. Sägmüller, *l. c.*, I, § 59, pag. 279.

⁴ Sägmüller, *l. c.*, pag. 279.

⁵ Cfr. c. 1425; Eichmann, *l. c.*, p. 450.

⁶ C. 1411, n. 3.

⁷ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 31; cfr. tamen etiam Wernz, *l. c.*, II, 240, II.

⁸ C. 1411, n. 4.

⁹ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 43.

¹⁰ Cfr. c. 2147 sqs.

¹¹ « Porro tituli in veteri disciplina dicebantur ecclesiae, quibus clerici, sacrae ordinationis vi, adscripti perpetuo manebant, cuius idcirco redditibus alebantur. Cur tituli obscurum est ». D'Annibale, *l. c.*, III, 20, nota 5.

5° *Curata vel non curata*, prout curam animarum adnexam habent vel non ¹.

Beneficia curata possunt esse fori interni et fori externi prout iurisdictio in populum ad forum internum aut etiam ad externum extenditur. Attamen is qui sola potestate fori externi gaudet officium aut beneficium curatum solum latiori sensu habere dici potest ².

Praeter superius ex Codice allatas divisiones multae aliae beneficiorum species inveniuntur in auctoribus: praecipuae sunt: patrimonialia, sacra, sacerdotalia, praelatitia, collativa, electiva, patronata, nominata, monocula etc. quae vel per se clara sunt, vel nostris diebus parvi momenti ³.

976. — V. Notae historicae. - Vox *beneficium* designavit antiquitus praedia quae ab imperatoribus, militibus de patria benemeritis ad eorum honestam sustentationem concedebantur. Etiam iure germanico eiusdem generis beneficia fidelioribus ex ducibus vassallis in feudum concedi consueverunt.

Beneficia autem ecclesiastica originem ducunt ab antiqua bonorum ecclesiasticorum divisione. Bona quippe ecclesiastica primis temporibus unicam massam pro unaquaque dioecesi constituebant, cuius dominium erat penes ecclesiam episcopalem. Omnium bonorum redditus annuos dividebat Episcopus, Romae in quatuor partes ⁴, in Hispania autem in tres partes, una autem ex his ubique clero assignata erat ad singulorum honestam sustentationem.

Haec unicitas domini et administrationis damnum passa est statim ac singulis ecclesiis foundationes et oblationes fieri coeptae sunt.

Praeterea iam saeculo v Episcopi presbyteris in ecclesiis praesertim ruralibus ab ecclesia episcopali distantibus ad eorum preces (*precariae*), quas singuli renovare debebant, fundos praediales ad eorundem honestam sustentationem concedebant. Saeculo vero vi huiusmodi fundorum largitiones ita alicubi iam firmatas videmus ut non possint amplius arbitrarie auferri. Hinc etiam factum est ut singulae ecclesiae dominium fundorum obtinerent et ex eorum redditibus clerus iisdem ecclesiis addictus sustentari deberet ⁵.

In regionibus germanicis ecclesiae a principibus feudatariis suis bonis erectae et fundis ad clericorum sustentationem dotatae, clericis *ut beneficium* donatae sunt, et ita beneficium bona ipsa una cum officio adnexo appellata sunt ⁶.

Similiter in Capitulis sublata aut frigescente inde a medio saeculo ix, vita communi, singulis capitularibus praeberi (*Praebenda*) coepta est pars massae bonorum in communi antea possessorum. Nomina autem *beneficii*

¹ C. 1411, 5.

² Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 29 sq.

³ Cfr. Wernz, *l. c.*, II, 240; D'Annibale, *l. c.*, III, 19; Sägmüller, *l. c.*, I, 59, p. 278 sq.; apud quos ampliorem bibliographiam invenies.

⁴ Cfr. c. 23-30, C. XII, qu. 1.

⁵ Cfr. c. 61, C. XVI, qu. 1 etc.

⁶ De influxu tamen iuris germanici in origine beneficiorum a Stutz exaggerato cfr. Sägmüller, *l. c.*, I, § 58, pag. 276, nota 6.

et *praebendae* postea synonyma habita sunt. Tandem in Capitulis singula beneficia ut aliquid per se subsistens condita sunt.

Post bonorum ecclesiasticorum ex parte Statuum civilium usurpationes, dotatio beneficiorum a rebus publicis civilibus ¹ facta est, assignatione determinatae partis antiquorum bonorum ²; quod etiam a iure Codicis admittitur ³.

VI. — Principium generale de competentia Ecclesiae in iis quae beneficia spectant. - Cum beneficia etiam formaliter sumpta, de se aliquid temporale spirituali adnexum sint et solummodo *propter officium sacrum* constituentur et subsistant, et de rebus sacris et religiosis uni Ecclesiae cura sit commissa, iam per se patet Ecclesiam unice esse hac in re competentem, exclusa qualibet cuiuslibet rei publicae ingerentia ⁴.

Si quid igitur aliqua res publica civilis in hoc potest, id non iure nativo sed iure acquisito praesertim per *concordata* potest ⁵.

CAPUT I.

De constitutione seu erectione beneficiorum.

977. — I. Quis intra Ecclesiam beneficia erigat. - 1° *Beneficia consistorialia.* - Beneficia consistorialia una Sedes Apostolica erigit ⁶.

Primis saeculis Romanus Pontifex rarius per se directe in hac materia intervenire solebat, generatim ministerio usus Vicariorum, Metropolitaram,

¹ In Concordato italico art. 30 agnoscitur Ecclesiae ius bona beneficialia independentem a Statu administrandi. En textus huius articuli: « La gestione ordinaria dei beni appartenenti a qualsiasi Istituto ecclesiastico od Associazione religiosa ha luogo sotto la vigilanza e il controllo delle competenti autorità della Chiesa, escluso ogni intervento da parte dello Stato italiano, e senza obbligo di assoggettare a conversione i beni immobili. Lo Stato italiano riconosce agli Istituti ecclesiastici ed alle Associazioni religiose la capacità di acquistare dei corpi morali. Lo Stato italiano, finchè con nuovi accordi non sarà stabilito diversamente, continuerà a supplire alle deficienze dei redditi dei benefici ecclesiastici, con assegni da corrispondere in misura non inferiore al valore reale di quello stabilito dalle leggi attualmente in vigore. In considerazione di ciò la gestione patrimoniale di detti benefici, per quanto concerne gli atti e contratti eccedenti la semplice amministrazione, avrà luogo con intervento da parte dello Stato italiano, ed in caso di vacanza la consegna dei beni sarà fatta colla presenza di un rappresentante del Governo, redigendosi analogo verbale ». Ex quibus verbis patet iura Ecclesiae sufficienter agnosci et quae potest in his casibus Status civilis, ea posse ex concessione ab Ecclesia facta.

² Poenitentiarum, 19 Ian. 1819.

³ Cfr. Wernz, *l. c.*, II, 245; Sägmüller, *l. c.*, I, § 58, pag. 276-277; Augustine, *l. c.*, VI, 491 sq.; Hilling, *Das Personenrecht*, pag. 85-86; Haring, *Grundzüge...*, pag. 197; Prümmer, *l. c.*, pag. 492-493; Santamaria, *l. c.*, IV, 269; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*; n. 939.

⁴ Cfr. Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 144 et 146.

⁵ Sägmüller, *l. c.*, I, § 67, pag. 303.

⁶ C. 1414, § 1.

Primatum. Saeculo v prima vice eius specialis interventus occurrit. Saeculo xi totam suam potestatem Romanus Pontifex exclusivo modo exercere coepit ¹.

Beneficia consistorialia praeter Episcopatum eoque superiora sunt: Abbatiae et Praelaturae *nullius*, Vicariatus et praefecturae apostolicae. Sua potestate R. Pontifex generatim utitur per S. C. Consistorialem, S. C. De Prop. Fide; S. C. De negotiis extraordinariis pro ratione competentiae uniuscuiusque dicasterii ².

2° *Alia beneficia.* - a) Praeter Romanum Pontificem, qui vi Primatus quaelibet ubique erigere potest beneficia, Ordinarii locorum ³ in suo quisque territorio beneficia non consistorialia erigere possunt. Vicarii tamen Generales ad hoc indigent mandato speciali. Praeterea Sanctae Sedi reservatur erectio novarum dignitatum in Capitulis ⁴.

Videtur Ordinarius loci novos canonicatus honorarios constituere posse sine auctoritate S. Sedis ⁵.

b) Etiam Cardinalis in proprio titulo vel diaconia potest beneficia non curata erigere, nisi ecclesia sit religionis clericalis exemptae ⁶.

978. — II. Servanda in erectione beneficiorum. - 1° *De necessitate et constitutione dotis.* - Beneficia ne erigantur, nisi constet ea stabilem et congruam dotem habere, ex qua redditus perpetuo percipiantur. Ob necessitatem tamen subveniendi bono animarum quod necessariam quandoque reddit erectionem paroeciarum, non prohibetur, etsi congrua dos constitui nequeat, quominus Ordinarius loci paroecias aut quasi-paroecias erigat, si prudenter praevideat ea quae necessaria sunt aliunde non defutura ⁷.

Notabilis exceptio hoc canone statuitur, qua beneficium erigi posse dicitur etsi dos congrua non habeatur. Notandum tamen est Codicem non absolute a tota dote dispensare, quod naturae beneficiorum repugnare videretur, sed solum a dote *congrua*. Si igitur dos absolute desit, etiam in minima quantitate, tunc bono animarum subveniendum erit erectione ecclesiarum subsidiarum intra fines alicuius existentis paroeciae, in cuius ditione et dependentia ipsae manebunt donec paroecialitatem consequi possint ⁸.

¹ Cfr. Wernz-Vidal, l. c., II, 144; Sägmüller, l. c., I, § 67, pag. 301-302.

² Wernz-Vidal, l. c., II, 146.

³ Vicarii Capitulares, cum non excipiantur, veniunt hic nomine Ordinarii; Santamaria, l. c., IV, 273.

⁴ C. 1414, § 2-3 et c. 394, § 2; cfr. etiam cc. 392, 393, § 3 et 1433.

⁵ Cfr. c. 406; Wernz-Vidal, l. c., II, 147; contra Sägmüller, l. c., pag. 302, § 67. Cfr. etiam cc. 406-407.

⁶ C. 1414, § 4.

⁷ C. 1415, § 1 et 3.

⁸ Cfr. S. C. Consistorial. 1 Aug. 1919, A. A. S., XI, 346. Cfr. etiam De Meester, l. c., III, n. 1399.

Congrua ea dos dici debet quae de se sufficiens sit ad beneficiarii sustentationem, ad ecclesiae in qua beneficium erigitur fabricam, necnon ad cultus expensas ¹.

Dos melius in fundis praedialibus constituitur; si vero in numerata pecunia constituatur, Ordinarius, audito dioecesano administrationis Consilio, curare debet ut quam primum collocetur in tutis et frugiferis fundis vel nominibus seu titulis ².

2° *De audiendis iis quorum interest.* - Ad erectionem beneficii vocentur et audiantur, si qui sint, ii quorum interest ³.

Id necessarium erit etiam ad videndum utrum *iusta causa* quae certo etiam de iure vigente ⁴ ad erectionem beneficii necessaria est, exsistat, item ad videndum utrum locus foundationi congruus sit ⁵. De iure communi vigente non videtur requiri ut erectio fiat in aliquo altari aut ecclesia determinata.

Utrum ii quorum interest audiendi sint ad valorem erectionis ⁶, non constat modo certo.

Si agatur de constituenda nova paroecia ex divisione paroeciarum existentium, certe interesse habere dicitur parochus, et si de paroecia iurispatronatus agitur etiam patronus, necnon in ambobus casibus paroeciani ⁷, eorum tamen consensus non requiritur ⁸.

Damnum sibi ex nova erectione timentibus competit actio de novi operis nuntiatione ⁹.

3° *De conditionibus a fundatoribus apponendis vel apposis.* - a) In limine foundationis fundator potest, de consensu Ordinarii, conditiones etiam iuri communi contrarias apponere, dummodo sint honestae et naturae beneficii non repugnent ¹⁰.

Fundator is dicitur qui ad dotem beneficii constituendam maiori saltem ex parte ipsius dotis suis bonis concurrat ¹¹.

Limen foundationis appellatur tempus quo fundator dotem ecclesiae profert et ipsa acceptat firmatque suo decreto erectionis ¹².

¹ Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 152; Augustine, *l. c.*, VI, 498-499; Sägmüller, *l. c.*, § 67, pag. 302. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 100, solummodo necessaria ad congruam beneficiarii sustentationem requirit; cfr. tamen eundem Reiff., *l. c.*, III, 48, 8-9.

² Cc. 1415, § 2 et 1520.

³ C. 1416.

⁴ Cfr. Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 150; ante Codicem Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 99; Sägmüller, *l. c.*, I, § 67, pag. 302; Aichner-Friedle, *l. c.*, § 78, pag. 271.

⁵ Cfr. Aichner-Friedle, *l. c.*, § 78, pag. 272; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 151.

⁶ Affirmant ex c. 105, 1°: Blat, *l. c.*, 313, pag. 390; Santamaria, *l. c.*, IV, 274; contra Augustine, *l. c.*, VI, 499 ex c. 3, X, 3, 48; cfr. etiam infra n. 979, 2, c.

⁷ Augustine, *l. c.*, VI, 499.

⁸ Cfr. C. 1427.

⁹ Cfr. cc. 1162, § 3, 1676-1678, una tamen cum c. 1427; Sägmüller, *l. c.*, I, § 67, pag. 302; Eichmann, *l. c.*, pag. 452, 2, b.

¹⁰ C. 1417, § 1.

¹¹ S. C. Concilii 13 Iulii 1918, *A. A. S.*, XI, 78-83; 9 Iunii 1923, *A. A. S.*, XVI, 165.

¹² Santamaria, *l. c.*, IV, 275.

Conditiones iuri communi contrariae quae tamen honestae habentur, essent: ut beneficium clerico fundatori pro prima vice conferatur ¹; ut beneficium conferatur clericis idoneis talis civitatis, provinciae ², regni, familiae; ut sit ad nutum collatoris revocabile; ut clerico ante aetatem praescriptam a iure communi conferri possit ³.

E contra ut inhonestae habendae essent ideoque non admittendae conditiones: ut beneficium conferatur laico; ut institutio a laico fundatore concedatur; ut parochus beneficiarius liber sit a lege residentiae; ut canonicus liber semper sit ab officio choralis etc. ⁴.

Attamen quae dicuntur de fundatore non valent de *simplici benefactore*; benefactor autem simpliciter dicitur is qui concurrit quidem sua pecunia ad dotem constituendam aut augmentandam deficientem, at non ex maiori parte; talis autem ex gratia dispensari potest, si sit ipse clericus beneficiarius, a certis oneribus beneficii ⁵.

b) Conditiones semel admissae supprimi aut immutari ab Ordinario loci valide nequeunt, nisi agatur de mutationibus Ecclesiae favorabilibus et accedat consensus ipsius fundatoris, vel, si agatur de iure patronatus, patroni ⁶.

Hac paragrapho soluta est quaestio inter auctores agitata ⁷ utrum possent semel firmatae conditiones immutari. Atque quod affirmat Codex de fundatore videtur etiam affirmandum de fundatorum heredibus; immutatio enim in favorem Ecclesiae semper admittenda est ⁸.

Circa imminutiones onerum ob imminutos redditus, nulla administratorum culpa, nunc standum est Codici ⁹.

4° *De ipso erectionis decreto.* - Erectio beneficiorum fiat per legitimum instrumentum, in quo definiatur locus ubi beneficium erectum est et describantur dos beneficii et iura et onera beneficiarii ¹⁰.

¹ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 109, hanc conditionem ut inhonestam, quia simoniaca, reicit; simonia autem haec, cum esset iuris ecclesiastici non amplius viget, ideoque de iure vigente illa conditio admittitur; immo admittitur ut clericus vi talis conditionis institutus liber sit ab omnibus oneribus, fruatur autem omnibus iuribus beneficii etiamsi agatur de ecclesia et beneficio paroeciali c. 1450, § 2, n. 2; S. C. Concilii 13 Iulii 1918, *A. A. S.*, XI, 78-83.

² Cfr. C. I. 26 Nov. 1922, *A. A. S.*, XV, 128, *salva lege foundationis*.

³ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 105 sq.; Eichmann, *l. c.*, 452, 3 et in nota 1; cfr. etiam cc. 1521, § 2; 1438.

⁴ D'Annibale, *l. c.*, III, 20, nota 1, ut inhonestam aut naturae beneficiorum repugnantem habet conditionem ut beneficium conferatur ad tempus; id non amplius valet; cfr. c. 1438.

⁵ Cfr. S. C. Concilii 13 Iulii 1918, *A. A. S.*, XI, 78-83.

⁶ C. 1417, § 2.

⁷ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 111 sq.

⁸ Cfr. D'Annibale, *l. c.*, III, 20, nota 3.

⁹ Cfr. cc. 1517, § 2, et 1551; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 114 sq.

¹⁰ C. 1418.

Confectio documenti non requiritur, ut videtur, ad valorem erectionis ¹.

Ad legitimitatem documenti requiri videtur ut ab Ordinario erigente et a Cancellario vel alio Curiae notario subscribatur.

Quae dicuntur de erectione valent quoque de restauratione beneficii extincti ².

CAPUT II.

De unione, translatione, divisione, dismembratione, conversione et suppressione beneficiorum.

979. — I. De innovatione beneficiorum. - 1° *Notio.* - Innovatio beneficiorum est quaelibet modificatio sive circa iura aut onera, sive circa locum, situm et speciem beneficiorum ³.

Innovatio variis modis fit, nempe: unione et incorporatione, translatione, divisione et dismembratione, pensionis impositione et conversione ⁴, de quibus statim. Ad innovationem non pertinet suppressio quae est beneficii cessatio.

2° *Principia cuilibet innovationi applicabilia.* - Principium generale est in hac materia *ut beneficia ecclesiastica sine diminutione conferantur* ⁵, et cum in qualibet innovatione beneficiorum imminutio generatim contingat, innovationes de iure prohibitae considerari possunt, quod tamen extendi nullo modo debet ad casus in quibus ius eas expresse permittit. Tunc enim innovationes licitae evadunt servatis regulis iuris. Normas autem in qualibet innovatione servandas continet Codex: Locorum Ordinarii uniones, translationes, divisiones, dismembrationes beneficiorum ne faciant nisi per authenticam scripturam, auditis Capitulo cathedrali et iis, si qui sint, quorum intersit, praesertim rectoribus ecclesiarum. Unio, translatio, divisio, dismembratio facta sine causa canonica irrita est. Adversus decretum Ordinarii unientis, transferentis, dividensis aut dismembrantis beneficia, datur in devolutivo tantum recursus ad Sanctam Sedem ⁶.

Requiritur igitur:

a) *Auctoritas competens*; quae pro beneficiis consistorialibus, aliisque quorum erectio Sanctae Sedi reservatur, est una Sedes Apostolica.

¹ Cfr. Vermeersch, *Epitome*, II, 750; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 102-104; Santamaria, *l. c.*, IV, 275.

² Sägmüller, *l. c.*, I, § 67, pag. 303; cfr. tamen cc. 102, § 1 et 394, § 2.

³ Sägmüller, *l. c.*, I, § 68, pag. 304; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 154; Badii, *l. c.*, II, 550.

⁴ Cfr. cc. 1419, 1421, 1429.

⁵ Cfr. c. 1440 = *rubricae* tit. 12, lib. III Decret. Gregorii IX; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 12, 2.

⁶ C. 1428.

Ordinarii locorum, quos solos nominat hoc loco Codex, eas innovationes facere possunt quas Codex expresse permittit; quatenus autem huiusmodi sint ex dicendis hoc capite patebit. Semper tamen cum Ordinario loci ad quaslibet innovationes faciendas concurrat Romanus Pontifex ¹.

Quae in aliquo officio iure divino constituta sunt nec R. Pontifex innovare potest, ut per se patet ².

b) *Authentica scriptura* seu documentum legitimum ab Ordinario innovante eiusque cancellario vel notario subsignatum riteque confectum, omnia necessario exprimenda ut causam, auctoritatem innovantem, tempus innovationis, et speciem ipsius innovationis continens.

Documentum hoc certe ad fidem faciendam peractae innovationis, si non necessarium, valde utile est; utrum autem ad valorem ipsius innovationis necessarium sit certo affirmari non potest ³.

c) *Consilium Capituli et eorum quorum interest*. - Ante Codicem generatim consensum Capituli, consilium autem eorum quorum interest requirebant auctores ⁴.

Utrum post Codicem consilium Capituli et eorum quorum interest ad valorem innovationis requiratur non conveniunt auctores; nos in affirmativam inclinamus opinionem ⁵.

Si beneficium innovandum vacet, ei dandus est defensor ex officio qui eius iura defendat, munus defensoris in casu exercere valet promotor iustitiae ⁶.

d) *Iusta causa* quae ad valorem requiritur. Omnes causae comprehendere possunt in urgente necessitate et evidenti Ecclesiae utilitate ⁷.

Quatenus in specie sint causae iustae videbimus ubi de singulis innovationum speciebus.

Si agatur de innovatione beneficiorum in locis S. C. Prop. Fidei subiectis, maior aliqualis libertas Ordinariis admitti facile poterit ⁸.

e) *Rekursus contra decretum innovationis de iure vigente ad Sanctam Sedem interponendus est* ⁹.

¹ C. 218; Sägmüller, *l. c.*, I, § 68, pag. 304.

² Cfr. Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 154, III.

³ Ante Codicem optimi canonistae negabant; cfr. Sägmüller, *l. c.*, I, § 68, pag. 304; Blat, *l. c.*, 327, pag. 407; verba Codicis prohibentia tantum sunt; cfr. cc. 11 et 15; ita etiam Augustine, *l. c.*, VI, 512; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 167; Santamaria, *l. c.*, IV, 286-287; Cocchi, *l. c.*, vol. VI, pag. 225-226; contra Pistocchi, *l. c.*, pag. 130 ubi dicit scripturam certo (?) requiri ad valorem.

⁴ Cfr. Sägmüller, *l. c.*, I, § 68, pag. 304; Aichner-Friedle vero modo consensum, modo consilium Capituli. Aichner-Friedle, *l. c.*, § 79, pag. 274 et 277; Wernz, *Ius decretalium*, II, 267 et n. 254, nota 13.

⁵ Cfr. c. 105, n. 1; immo quandoque exigitur consensus cfr. c. 1424; quandoque et contra expresse consensus excluditur, c. 1427, § 1; Blat, *l. c.*, 327, pag. 407. Vermeersch, *Epitome*, II, 758, una cum Augustine, *l. c.*, VI, 512, consilium non requirunt ad valorem; itemque Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 157 et 167; Santamaria, *l. c.*, IV, 287; Pistocchi, *l. c.*, pag. 131. Cum a decreto Ordinarii detur recursus in devolutivo, fieri potest, ut innovatio forte de se valida ab Ordinario facta, rescindatur a S. Sede.

⁶ Cfr. Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 154, nota 13.

⁷ Sägmüller, *l. c.*, § 68, pag. 304.

⁸ Cfr. Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 154, III.

⁹ Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 167, nisi Ordinarius potestate ordinaria propria procedat, tunc enim etiam ad Metropolitam recurri poterit, nisi de recursu contra divisionem parociae agatur.

980. — II. De variis innovationum speciebus. - 1° *De unione beneficiorum.* - a) *Notio.* - Unio beneficiorum est innovatio qua ex duobus vel pluribus beneficiis unum fit.

b) *Variae species.* - Unio beneficiorum est:

α) *Exstinctiva*, cum aut ex suppressis duobus vel pluribus beneficiis novum atque unicum beneficium efficitur, aut unum vel plura ita alii uniuntur ut esse desinant. In hac unione beneficio quod emergit aut remanet, omnia iura et onera exstinctorum competunt, et, si inter se componi nequeant, meliora et favorabiliora ¹.

Dicitur autem haec unio exstinctiva quia ex duobus beneficiis fit unum et ita alterum eorum exstinguitur ²; vocatur etiam unio *translativa* aut *per confusionem*.

β) *Minus principalis*, seu *per subiectionem* vel *accessionem*, cum beneficia remanent, sed unum aut plura alii tanquam accessorium principali subiiciuntur. In hac unione beneficium accessorium sequitur principale, ita ut clericus qui principale obtinet, eo ipso et accessorium consequatur atque utriusque onera implere debeat ³.

Ecclesia beneficii principalis, si agatur praesertim de paroeciis, vi talis unionis, habetur *mater* respectu ad unitam quae *filia* consideratur. Ecclesia unita induit naturam et privilegia principalis, itemque mutatur status et natura beneficii taliter uniti ita ut ipsum nunquam vacare censeatur. Non debet tamen alterari status ecclesiae unitae, sed eius servitio subveniendum est per vicarium vel perpetuum vel temporalem ⁴.

γ) *Aequae principalis*, cum unita beneficia remanent prout sunt, neque alterum alteri subiicitur. Vi huius unionis quodlibet beneficium conservat suam naturam, iura et onera, sed vi peractae unionis, uni eidemque clerico unitorum beneficiorum tituli conferri debent ⁵. Est haec unio, unio personalis beneficiorum in perpetuum facta ⁶.

c) *Quis uniones beneficiorum facere possit.* - α) Unio exstinctiva quorumlibet beneficiorum ⁷; unio etiam aequae vel minus prin-

¹ Cc. 1419, n. 1 et 1420, § 1.

² Reiffenstuel, *l. c.*, III, 12, 41-42.

³ Cc. 1419, n. 3 et 1420, § 3.

⁴ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 12, n. 43-51; Sägmüller, *l. c.*, I, § 68, pag. 308-309; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 173, II.

Exemplum unionis subiectivae affert Aichner-Friedle, *l. c.*, § 79, pag. 274, episcopatus Iustinopolitani (Capo d'Istria) Tergestino.

⁵ Cc. 1419, n. 2 et 1420, § 2; cfr. etiam cc. 339, § 5; 466, § 2 et 1299, § 2.

⁶ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 12, 51. *Exempla* harum unionum affert Aichner-Friedle, *l. c.*, § 79, pag. 274, in nota 2, uniones nempe dioecesis Bellunensis et Feltrensis a Pio VII, itemque dioecesis Posnaniensis et Gnesnensis.

⁷ Cfr. tamen cc. 394, § 3; 1355, n. 3, de quibus iam alibi loquuti sumus.

cipalis beneficii religiosi cum saeculari et e contra, uni Sedi Apostolicae reservatur ¹.

β) Ordinarii locorum, non autem Vicarius Capitularis, nec Vicarius Generalis sine mandato speciali ², possunt, ob Ecclesiae necessitatem vel magnam et evidentem utilitatem, aequae aut minus principaliter unire quaslibet paroeciales ecclesias inter se aut cum beneficio non curato, ita tamen ut, altero in casu, si unio fiat minus principalis, beneficium non curatum sit accessorium.

Nequeunt vero unire paroeciam cum mensa capitulari vel episcopali, cum monasteriis, ecclesiis religiosorum aut alia persona morali, neque cum dignitatibus et beneficiis ecclesiae cathedralis et collegiatae; sed possunt eam cum ecclesia cathedrali aut collegiali, quae in territorio paroeciae sita sit, ita unire ut redditus paroeciae cedant in commodum ipsius ecclesiae, relicta parochi vel vicario congrua portione.

Unio beneficiorum a locorum Ordinariis fieri non potest, nisi in perpetuum ³.

Hoc canone 1423 Codex expresse concedit Ordinariis uniones ecclesiarum paroecialium inter se aut cum aliis beneficiis, aliquibus casibus bene determinatis exclusis ⁴.

Alias aliquas uniones canonibus 1422 et 1424 expresse prohibet; quaeri hic potest utrum uniones illis concessionibus expressis non comprehensas, aut illis prohibitionibus non exclusas facere possit. Iuris veteris interpretationibus freti ⁵ affirmative respondemus, posse scilicet Ordinarium uniones non prohibitas intra suae potestatis ambitum facere, quam interpretationem Codex admittere videtur cum quod excludere vult exprimat.

Auctores ⁶ loquuntur non solum de necessitate causae, sed etiam de necessitate cognitionis causae. Causae existentia certe ad valorem unionis factae vel faciendae requiritur ⁷ eius vero cognitio de iure vigente per se non videtur requiri ad valorem ⁸.

Evidens et magna utilitas aut necessitas haberentur si magna sit beneficiorum paupertas, si ecclesia beneficii reparatione indigeat nec aliter provideri possit, defectus populi, litium compositio etc. ⁹.

¹ C. 1422.

² Vicario Capitulari agnoscebant ante Codicem auctores potestatem uniendi beneficia; cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 12, 64; Wernz, *l. c.*, II, 270.

³ C. 1423, § 1-3.

⁴ Inter casus exclusos adnumerandi etiam sunt casus in cc. 1422 et 1424 relati, ideo nequit Ordinarius loci ordinaria potestate unire paroecias religiosorum. Vermeersch, *Epitome*, II, 754, 2.

⁵ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 12, 54.

⁶ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 12, 67 sq.; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 172, I.

⁷ C. 1428, § 2. Santamaria, *l. c.*, IV, 279, qui tamen pag. 280 causae necessitatem videtur negare pro incorporatione de qua in paragr. 2 huius canonis 1423.

⁸ Cfr. tamen c. 1424 de quo mox.

⁹ Cfr. Sägmüller, *l. c.*, I, § 68, pag. 309; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 171.

Vi c. 1423, § 2 Ordinarii possunt incorporationes facere etiam pleno iure intra limites a canone statutos ¹.

Congrua portio de qua in canone ea omnia comprehendit quae ad beneficiarii alimentationem, habitationem, honestam recreationem, scientiarum sacrarum cultum etc. referuntur ².

d) *Servanda in unione peragenda.* - Ordinarii nunquam possunt beneficia quaevis unire sive curata, sive non curata, cum detrimento eorum qui eadem actu obtinent, ipsis invitis; neque beneficium iuris patronatus cum beneficio liberae collationis sine patronorum consensu; neque beneficia unius dioecesis cum beneficiis alterius dioecesis, etiamsi ambae dioeceses aequae principaliter unitae ab uno Episcopo regantur; neque beneficia exempta vel Sedi Apostolicae reservata cum aliis quibuslibet ³.

Quae hoc canone statuuntur iam iure vetere vigeant ⁴, ex illo proinde interpretationem accipiunt.

Codex c. 1428, § 2 requirit consilium eorum quorum interest; tales certo sunt rector beneficii si unio effectum sortiri debeat dum ipse beneficium obtinet ⁵, itemque patronus sive laicus sive ecclesiasticus, quorum insuper consensus requiritur, et quidem, ut videtur, ad valorem unionis ⁶.

Sed praeterea alii etiam vi c. 1428, § 2 audiendi erunt et vocandi ut electores, alique inferiores collatores si qui ex speciali privilegio habeantur. Plebs vero, etsi agitur de unione paroeciae, non necessario advocanda est ad consilium dandum, sed si contra unionem aliquid habeat audienda ⁷.

Codex consensum patronorum requirit quia non vult ipsis invitis iura quaesita auferre, quod fieret si subiective eorum beneficium alteri uniretur; nec vult beneficia liberae collationis uniri subiective beneficiis iurispatronatus quo eorum status detrimentum pateretur, sicut etiam in casu quo unio fieret aequae principaliter ⁸.

Codex prohibet uniri beneficia dioeceseon unitarum si dioeceses unitae sint aequae principaliter, qui casus facile occurrit; si tamen dioeceses uniantur per subiectionem aut extinctionem, unio non videtur prohibita.

981. — 2º De beneficiorum incorporatione. - a) *Notio.* - Ad unionem minus principalem ⁹ revocari potest beneficiorum *incor-*

¹ Santamaria, *l. c.*, IV, 279-280.

² Santamaria, *l. c.*, IV, 280.

³ C. 1424.

⁴ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 12, 54 sq.; Sägmüller, *l. c.*, I, § 68, pag. 308-309.

⁵ Proinde si Ordinarius loci unionem ita decernat ut effectum solummodo sortiatur post futuram proximam vacationem, summum rectoris consilium necessarium erit, nullo modo consensus; cfr. Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 172, II.

⁶ C. 105, n. 1.

⁷ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 12, 72-79; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 172, II.

⁸ Cfr. Vermeersch, *l. c.*, II, 754, 4.

⁹ Ita Vermeersch, *Epitome*, II, 752, 4.

poratio quae ita describi potest: Unio beneficii ecclesiastici cum alia persona morali collegiali aut non collegiali ¹.

Differt a simplici unione quia uniuntur solum beneficia inter se; incorporantur vero beneficia cum alia etiam persona morali.

Nec requiri videtur ut habeatur incorporatio ut unio fiat cum domo religiosa aut cum ecclesia, sed potest etiam fieri cum Seminario, hospitali etc. ².

b) *Divisio*. - Triplicis speciei incorporatio esse potest: *semipleni* seu *non pleni iuris*, si solum temporalia beneficii uniuntur; *pleni iuris*, si incorporatur totum beneficium tum in temporalibus, tum in spiritualibus; *plenissimi iuris*, si incorporantur non solum temporalia et spiritualia, sed praeterea beneficium a dioecesi ad quam pertinebat abscinditur ut territorium *nullius*, seu potius Praelaturae vel Abbatiae *nullius* evadat ³.

c) *Notae historicae*. - Incorporationes inde a saeculo IX ob fidelium oblationes monasteriis factas vel ob ecclesias ab ipsis monachis constructas saeculis sequentibus multiplicatae sunt. Concilium Tridentinum incorporationes fieri a Praelatis R. Pontifice inferioribus prohibuit. Codex ius vicens confirmavit ⁴.

d) *Ius vicens*. - α) Incorporationes, quodvis genus, una Sancta Sedes facere potest ⁵, nisi exceptio probetur ⁶.

β) Si a Sede Apostolica paroecia domui religiosae uniatur *ad temporalia tantum* quod attinet, domus religiosa particeps fit solummodo fructuum paroeciae, et Superior religiosus sacerdotem et clero saeculari in eadem instituendum, assignata congrua portione, Ordinario loci praesentare debet ⁷.

Quandoque unitur domui religiosae non totum beneficium formaliter sumptum, sed pars solummodo fructuum determinata; tunc potius dismembratio quam incorporatio habetur ⁸.

Beneficium saeculare, quia constans etiam ex officio, in incorporatione semipleni iuris remanet saeculare; inde patet institutionem canonicam ad Ordinarium loci pertinere, et clericum saecularem a Superiore religioso praesentandum esse; beneficia enim saecularia saecularibus clericis conferenda

¹ Aichner-Friedle, *l. c.*, § 79, pag. 275; Sägmüller, *l. c.*, I, § 68, pag. 309-310; Santamaria, *l. c.*, IV, 276; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 948; De Meester, *l. c.*, III, n. 1402.

² Cfr. auctores in nota praeced. citatos.

³ Cfr. Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 175; Haring, *Grundzüge...*, pag. 615.

⁴ Cfr. Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 175, a; Haring, *l. c.*, 614-615; Sägmüller, *l. c.*, § 68, pag. 310.

⁵ Cc. 1423, § 2; 1425, § 1; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 175, b.

⁶ Cfr. exceptionem in § 2 c. 1423 de qua iam loquuti sumus.

⁷ C. 1425, § 1.

⁸ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 27, 2.

sunt; constitui autem debet vicarius perpetuus qui a Superiore religioso inconsulto Ordinario loci nequeat amoveri ¹. Sacerdos praesentandus debet e clero saeculari dioecesano assumi; praesentatum autem, dummodo dignus sit, Ordinarius loci instituere debet ².

Congrua portio assignanda tanta debet esse quae ad honestam sustentationem sufficiat non solum, sed et ad iura episcopalia solvenda. Si in portione taxanda quaestio oriatur, unanimi consensu solvenda videtur inter Superiorem domus religiosae et Ordinarium loci ³.

Rationem administrationis spiritualis vicarius reddere debet Ordinario loci, rationem vero administrationis temporalis Superiori domus religiosae.

γ) Si paroecia pleno iure domui religiosae incorporata sit, ipsa fit religiosa, et Superior potest sacerdotem e sua religione ad curam animarum exercendam nominare, sed Ordinarii loci est eundem probare et instituere, eiusque iurisdictioni, correctioni et visitationi ipse subesse debet in iis rebus quae ad curam animarum pertinent ⁴.

Non necessario debet designari vicarius religiosus, sed, saltem in casu necessitatis, *potest* designari etiam sacerdos saecularis ⁵.

Cum officium pleno iure unitum nunquam vacare possit, auctores antiqui proprie dictam vicarii institutionem excludebant ⁶; Codex institutionem requirit, quae tamen forte intellegi potest de *institutione auctorizabili* ⁷.

982. — 3° De beneficiorum translatione. - a) Translatio beneficii habetur cum beneficii sedes de alio in alium locum deducitur ⁸.

b) Ob Ecclesiae necessitatem vel magnam et evidentem utilitatem ⁹ Ordinarii locorum possunt quoque beneficii saecularis paroecialis sedem de alio in alium eiusdem paroeciae locum transferre; alia autem beneficia, tunc solum cum ecclesia, in qua fundata erant, collapsa sit et restaurari nequeat, possunt in matrices vel alias ecclesias locorum eorundem seu vicinorum, erectis, si fieri possit, altaribus vel sacellis sub iisdem invocationibus, transferre cum omnibus emolumentis et oneribus priori ecclesiae adiunctis ¹⁰.

¹ Santamaria, *l. c.*, IV, 286; Reiffenstuel, *l. c.*, 27, 4 et 6 sq., ubi etiam de quaestione utrum in casu saltem necessitatis possit praesentari religiosus clericus.

² Augustine, *l. c.*, VI, 505.

³ Cfr. apud Reiffenstuel, *l. c.*, III, 37, 10-23 antiquas de hac re disputationes; cfr. etiam c. 471, § 1, ubi tamen agitur de paroeciis pleno iure incorporatis.

⁴ Cc. 1425, § 2, et 631; circa ius praesentandi cfr. tamen c. 471, § 2.

⁵ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 37, 8; cfr. tamen c. 1411, n. 2; cfr. etiam Santamaria, *l. c.*, IV, 282.

⁶ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 37, 8.

⁷ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 7, 7 et 36 sq.; Sägmüller, *l. c.*, I, § 68, pag. 311; Wernz, *Ius Decretalium*, II, 450 sq.

⁸ C. 1421.

⁹ Cfr. Concil. Trident. Sess. 21, cap. 7, *de ref.* itemque cc. 1187 et 2292.

¹⁰ C. 1426.

Causae canonicae existentia ad translationem faciendam requiritur non solum ad licitatem, sed etiam ad valorem ipsius translationis ¹.

Ad paroecias religiosas domui incorporatas transferendas licentia S. Sedis requiritur ² idemque valet de quolibet beneficio religioso ³.

Maior ob necessitatem bono animarum subveniendi conceditur Ordinariis potestas circa paroecialia beneficia quam circa alia.

Alia autem beneficia transferre possunt Ordinarii intra suae competentiae ambitum ⁴.

c) Nihil speciale in translationibus faciendis praecipitur praeter ea quae supra ex c. 1428, de quolibet innovatione exposuimus.

983. — 4° De divisione et dismembratione. - a) *Notiones.* - *Divisio* beneficii habetur cum ex uno duo vel plura beneficia fiunt; *dismembratio*, cum pars territorii aut bonorum alicuius beneficii ex eodem detrahatur et alii beneficio vel causae piaae aut ecclesiastico instituto assignatur ⁵.

Cum detractio partis territorii aut bonorum alicuius beneficii ut pars detracta alteri beneficio assignetur, nomine veniat dismembrationis ex hoc c. 1421, et ceterum cum ex 1427, § 1 Ordinarii possint paroecias dismembrare, iam liquet posse Ordinarios de iure vigente partem territorii separare ab una paroecia et alteri iam esistenti commodiori assignare, nulla nova creata paroecia ⁶.

Auctores ante Codicem ⁷ quandoque dismembrationem appellant etiam illam innovationem qua ex uno duo vel plura beneficia fiunt; haec tamen appellatio est certo impropria, et nunc terminologiae a Codice firmatae inhaerere debemus.

Plures auctores ⁸ dismembrationem sensu stricto tunc solummodo dicebant verificari cum aliqua pars reddituum a beneficio separaretur ut alteri applicaretur. Alii tamen ⁹ etiam separationem territorii seu plebis iam ante Codicem dismembrationem appellabant, atque *partialem* dicebant dismembrationem quae vel ad solum territorium vel ad solos redditus se referebat, *totalem* quae utrumque elementum respiciebat. Codex hanc doctrinam admisit ¹⁰.

¹ Santamaria, l. c., IV, 283.

² Blat, l. c., 325, pag. 403. Si unio seu incorporatio sit solummodo semipleni iuris, translationem facere potest iure suo Ordinarius loci. Santamaria, l. c., IV, 283.

³ C. 1422.

⁴ Co. 1422 a sensu contrario et 1428.

⁵ C. 1421.

⁶ Cfr. De Meester, l. c., III, n. 1410, pag. 335. Nec videtur necessarium, in casu quo territorium dismembretur, ut etiam dos beneficii dismembretur.

⁷ Cfr. Aichner-Friedle, l. c., § 79, p. 276.

⁸ Cfr. Reiffenstuel, l. c., III, 12, 24; Wernz, l. c., II, 269; Ojetti, *Synopsis*, v. *Dismembratio*, n. 1813; post Codicem Wernz-Vidal, l. c., II, 169.

⁹ Cfr. Aichner-Friedle, l. c., § 79, pag. 276.

¹⁰ Cfr. etiam *Monitore ecclesiastico*, vol. 34, p. 165.

Ad dismembrationem referri etiam potest privilegium exemptionis quod aliquando S. Sedes, quandoque etiam Ordinarius loci concedere potest iusta et gravi de causa religiosas familias et pias domos a parochorum cura subduciendo ¹.

Divisio beneficii est *aeque principalis* aut *minus principalis* prout beneficia ex ea resultantia inter se independentia aut dependentia sunt ².

b) *Ius vicens*. - α) Dismembratio quae detractis bonis beneficialibus fiat quin novum erigatur beneficium, itemque beneficii cuiuslibet religiosi dismembratio uni Sanctae Sedi reservatur ³.

Codex hoc canone, contra antiquiores ⁴, doctrinam quae dismembrationem temporalia solummodo respicientem ab Ordinario loci fieri non posse docebat, canonizavit ⁵.

Notari tamen iuverit hunc casum Codicis non verificari, si Ordinarius una cum parte bonorum beneficii dismembret seu separet a priori beneficio etiam partem territorii seu populi ⁶.

Ratio autem cur talis dismembratio bonorum beneficii Sanctae Sedi reservatur non videtur fuisse generalis regula de rebus ecclesiasticis non alienandis, sed potius fundatorum et oblatorum voluntas, quam sine gravissimis causis servandam semper tenet Ecclesia; accedit etiam ratio quod *non debet unum altare discooperiri ut aliud cooperiatur* ⁷.

β) Ordinarii locorum possunt ex iusta et canonica causa paroecias quaslibet, invitis quoque earum rectoribus et sine populi consensu ⁸, dividere, vicariam perpetuam vel novam paroeciam erigentes, aut earum territorium dismembrare. Causa canonica ut divisio et dismembratio paroeciae fieri possit, ea tantum est, si aut magna sit difficultas accedendi ad ecclesiam paroecialem, aut nimia sit paroecianorum multitudo, quorum bono spirituali subveniri nequeat per unum aut plures vicarios cooperatores cum assignatione congruae remunerationis.

Paroeciam dividens, Ordinarius debet vicariae perpetuae aut paroeciae noviter erectae congruam portionem assignare, dividendo pariter ex bono et aequo inter praeexistentem et novam paroeciam bona communia ⁹ in bonum totius territorii destinata pariterque aes

¹ C. 464, § 2; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 169.

² Sägmüller, *l. c.*, I, § 68, p. 305.

³ C. 1422.

⁴ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 12, 26 sq.

⁵ Cfr. Wernz, *l. c.*, II, 269.

⁶ Cfr. S. C. Concilii 14 Ianuar. 1922, *A. A. S.*, XIV, 229.

⁷ Cfr. S. C. Concilii 14 Ianuar. 1922, *A. A. S.*, XIV, 229 sq.; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 12, 25.

⁸ Ex eo quod paroecia dividi aut dismembrari possit sine consensu populi aut rectoris, falso deduxeris nec populum nec rectorem audiendos esse. Immo isti probabilius ad valorem audiendi sunt. Cfr. cc. 1428, § 1, et 105; De Meester, *l. c.*, n. 410, pag. 338.

⁹ Iura tamen singularia antiqui beneficii divisi in novum ex divisione resultans non transeunt; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 168, nota 43.

alienum pro toto territorio contractum, salvis tamen piorum fundatorum seu oblatorum voluntatibus, iuribus legitime quaesitis, ac legibus peculiaribus, quibus persona moralis regitur. Si portio congrua aliunde haberi nequeat, desumi debet ex redditibus ad ecclesiam matricem quoquo modo pertinentibus dummodo sufficientes redditus ¹ eidem matri ecclesiae remaneant.

Si vicaria perpetua aut nova paroecia dotetur ex redditibus ecclesiae a qua dividitur, debet matri honorem deferre modo et finibus ab Ordinario praestituendis; qui tamen vetatur baptismalem fontem matri ipsi reservare.

Divisa paroecia quae ad aliquam religionem iure spectat, vicaria perpetua aut paroecia noviter erecta non est religiosa; pariter divisa paroecia iuris patronatus nova paroecia est liberae collationis ².

Paragrapho prima huius canonis 1427 Codex antiquam controversiam inter doctores agitatam circa dismembrationem territorii non certo modo definiti resolvit iuri Ordinariorum favens ³.

Toto hoc canone Codex agit de dismembratione et divisione paroeciarum, de aliis vero beneficiis nec hoc nec aliis canonibus, ne verbum quidem habet; si ea excipias quae supra de dismembratione partiali oeconomica diximus. Quaeri proinde poterit utrum possit alia beneficia dismembrare aut dividere. Cui quaestioni affirmative respondemus iure vetere freti, dummodo causa gravis habeatur et alia servanda servantur ⁴. Etenim Codex Sanctae Sedi reservat solummodo dismembrationem et divisionem beneficiorum religiosorum ⁵.

Ut Ordinarius possit dotem ex praeexistenti beneficio dismembrare requiritur ut sufficientes redditus matri ecclesiae remaneant.

Indiget autem indulto apostolico si inter ecclesiam matricem et novam paroeciam dividere etiam voluerit bona ex voluntate fidelium fundatorum aut oblatores peculiari ecclesiae vel causae piaee destinata ⁶. Si vero dividere voluerit bona generali modo beneficio aut territorio matricis paroeciae destinata id facere potest sua auctoritate ordinaria ⁷.

Causae necessariae ad divisionem aut dismembrationem paroeciae taxative duae sunt: *magna difficultas accedendi ad ecclesiam* quae magna difficultas ex moribus populi aestimanda est; quod enim magnum incommodum

¹ Inter redditus ecclesiae matricis ex quibus desumi debet portio congrua pro nova paroecia aut vicaria non sunt computandae fundationes in ecclesia matrice factae. Cfr. Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 957; Pistocchi, *l. c.*, pag. 121.

² C. 1427, § 1-5.

³ Cfr. S. C. Concilii 14 Ianuarii 1922, *A. A. S.*, XIV, 229 sq.; *Monitore ecclesiastico*, vol. 34, p. 165-167.

⁴ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 12, 22 sq.; Badii, *l. c.*, II, 554, a; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 163.

⁵ C. 1422.

⁶ Cfr. Vromant, *l. c.*, n. 26, pag. 35.

⁷ Vromant, *l. c.*, ibidem; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 957. Paulo aliter De Meester, *l. c.*, n. 1410, pag. 336-337.

creare putatur civibus in civitate degentibus, generatim grave non est rusticis. Nimia multitudo paroecianorum esset circiter sex millia hominum; at notari praestat Codicem non admittere hanc causam ut sufficientem ad divisionem aut dismembrationem faciendam nisi quando multitudini per vicarios cooperatores subveniri nequit ¹. Difficultas accedendi ad paroecialem ecclesiam videtur verificari non solum ex distantia, sed etiam ex angustia ipsius ecclesiae quae omnes fideles continere nequit ².

Vi huius canonis videtur Ordinarius loci potestate ordinaria dividere aut dismembrare posse etiam paroecias pleno iure religiosae domui incorporatas; dicitur enim in canone *paroecias quaslibet* ³.

Ante Codicem si dos paroeciae divisae e matricis dote subtracta fuisset, matrix ecclesia ius patronatus in filialem acquirebat; id de iure Codicis non amplius valet ⁴.

Codex hoc loco loquitur de paroecia aut vicaria perpetua de novo instituenda in divisione aut dismembratione; differentia inter utrumque in hoc videtur consistere quod officium parochi cum sit iure communi bene determinatum magis quam officium vicarii perpetui determinationi Ordinarii loci subtrahitur. Poterit proinde Ordinarius aliquod ius paroeciale vicario perpetuo denegare, itemque onera paroecialia restringere ⁵. Vicaria perpetua erecta ob multitudinem fidelium, venit nomine beneficii ⁶.

Circa sollemnitates servandas in divisione aut dismembratione facienda eadem valent quae de quolibet innovatione in genere diximus ⁷.

984. — 5° De beneficiorum conversione. - a) Notio. - Conversio beneficii habetur cum beneficium in aliam speciem mutatur ⁸, e. g., beneficium non curatum in curatum etc. Conversio beneficii appellatur etiam *transformatio*. Transformatio seu conversio duos actus comprehendit et continet, suppressionem beneficii exsistentis et erectionem novi beneficii ⁹.

¹ Cfr. Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 956 ubi refertur norma a Leone XII servata qua in Urbe unicuique paroeciae non plus 3000 fidelium assignari voluit. Cfr. etiam De Meester, *l. c.*, n. 1410.

² Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 509-510.

³ Blat, *l. c.*, 326, pag. 404-405; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 950 et 955; Pistocchi, *l. c.*, pag. 112; Augustine, *l. c.*, VI, 507-509; Vermeersch, *l. c.*, II, 757, 1; Santamaria, *l. c.*, IV, 285. Contrarium admittere videtur Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 163.

⁴ Sägmüller, *l. c.*, I, § 68, pag. 306; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 165; Santamaria, *l. c.*, IV, 285.

⁵ Cfr. tamen Vermeersch, *Periodica*, XIV (1925), pag. (12) sq. ubi docet curam animarum exclusive ad vicarium perpetuum pertinere, ipsum ad Missam pro populo teneri, ipsam vicariam perpetuam beneficio curato equiparari. Quae autem ex iure vetere affirmat idem clarissimus auctor de iure praesentandi vicarium perpetuum non videntur amplius sustinenda in iure Codicis.

⁶ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, I, 28, 29 sq. Santamaria, *Comentarios al Código canónico*, IV, 284 *vicariam perpetuam* de qua in hoc c. 1472, restringere videtur ad vicarias de quibus in c. 471.

⁷ Cfr. supra n. 979; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 167.

⁸ C. 1421.

⁹ Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 160.

b) *Ius vicens*. - Beneficia curata ab Ordinariis in non curata converti nequeunt, nec beneficia religiosa in saecularia, nec saecularia in religiosa.

E contrario possunt beneficia simplicia ab Ordinariis locorum in curata converti, dummodo ne obstant conditiones a fundatore expressae ¹.

Possunt pariter Ordinarii, audito Capitulo, convertere amovibiles paroecias in inamovibiles; nequeunt vero beneficia religiosa uni Ordini aut Congregationi commissa alteri Religioni committere.

In conversione facienda servanda sunt quae generatim praescribuntur pro erectione beneficiorum. Effectus transformationis is est ut iura et onera beneficii praeesistentis, quae suppressa non sint, transeant in novum beneficium ².

Facilius quam ante Codicem permittitur nunc fieri conversionem beneficiorum simplicium in curata; iusta causa vel non requiritur, vel semper censetur adesse ³.

985. — 6° De pensionis impositione. - a) *Notio*. - Pensio ecclesiastica est ius percipiendi partem fructuum ex alieno beneficio, auctoritate Superioris ecclesiastici clerico iusta de causa constitutum ⁴.

Pensio *personalis* seu temporaria dicitur si a solo beneficiario solvenda sit eumque, non beneficium, directe gravet; *realis* si beneficium gravet. Realis autem pensio *perpetua* etiam appellatur et quidem *strictae perpetuae* si beneficio imponatur non ad vitam pensionarii sed etiam ultra; *relative perpetua*, si beneficio ad vitam pensionarii imponatur ⁵.

b) *Ius vicens*. - Beneficiis quibuscumlibet ⁶ nequeunt Ordinarii locorum pensiones perpetuas vel temporarias imponere quae ad vitam pensionarii durent, sed possunt, dum beneficium conferunt, ex iusta causa in ipso collationis actu exprimenda eisdem imponere pensiones temporarias, quae durent ad vitam beneficiarii, salva huic congrua portione.

¹ C. 1430, § 1-2.

² Cfr. Wernz-Vidal, l. c., II, 160-162.

³ Santamaria, l. c., IV, 289.

⁴ Reiffenstuel, l. c., III, 12, 84; D'Annibale, l. c., III, 73; Wernz-Vidal, l. c., II, 180, a; Augustine, l. c., VI, 514.

⁵ Cfr. Wernz-Vidal, l. c., II, 180, a; Augustine, l. c., VI, 514; Reiffenstuel, l. c., III, 12, 85; cfr. tamen etiam Hergenröther-Hollweck, l. c., 420-421, in nota 7. Utrum pensio beneficium sit vidimus supra n. 973, 4°; cfr. c. 1412, n. 4. Sola pensio perpetua stricto sensu esse potest beneficium; Santamaria, l. c., IV, 288.

⁶ Verba *beneficiis quibuscumlibet*, intellegenda sunt de solis beneficiis non paroecialibus; cfr. S. C. Concil. 11 Nov. 1922; C. I. 20 Maii 1923. Cfr. etiam c. 2154, § 1 et De Meester, l. c., III, n. 1411, pag. 338, nota 7.

Beneficiis autem paroecialibus non possunt, nisi in commodum parochi vel vicarii ¹ eiusdem paroeciae a munere abeuntis, imponere pensiones, quae tamen ne excedant tertiam partem redditus paroeciae, quibusvis deductis expensis et incertis redditibus.

Pensiones beneficiis a Romano Pontifice sive ab aliis collatoribus impositae, cessant morte pensionarii, qui tamen nequit eas alienare, nisi id expresse concessum sit ².

Hoc canone partim ius vetus pensionem ad vitam beneficiarii permittens confirmatum est; partim melius definitum est circa pensiones ad vitam pensionarii ³.

Notanda est differentia inter beneficia paroecialia et alia; dum enim pensiones striete et relative perpetuae imponi vetantur aliis beneficiis, permittuntur imponi relative perpetuae seu ad vitam pensionarii; item dum paroeciis ne imponantur prohibetur pensiones ad vitam beneficiarii, id permittitur pro aliis beneficiis.

De iure ferendo, si semel nostrum votum exprimere liceat, optandum est ut Ordinariis maior circa hoc libertas relinquatur. Sunt etiam apud nos paroeciae pinguissimae quarum redditibus subveniri posset facile vicariis cooperatoribus, qui saepe saepius in magna versantur paupertate, cum non spernenda populi christiani admiratione. Utinam concedatur Ordinariis locorum modus his incommodis subveniendi, concedendo ipsis ius pensiones imponendi etiam beneficiis paroecialibus.

Paragrapho tertia occurritur abusu quo aliquando pensionarii ad pecuniam liquidam statim habendam pensionem alienabant.

Potest tamen certe Summus Pontifex alienationem pensionis permittere ⁴.

Cum Codex permittat absolute pensionem paroecialibus beneficiis imponi in commodum vicarii, poterit Ordinarius hoc facere etiam in commodum vicarii cooperatoris ⁵ a munere abeuntis ⁶.

Pensio ad vitam pensionarii eius morte cessat ut per se patet; pensio vero perpetua pro pensionario item cessat eius morte ⁷, non autem absolute ⁸.

De iure vigente per se ex iure communi pensionarius nulla ligatur obligatione ⁹.

¹ De Meester, *l. c.*, III, n. 1411, pag. 339, nota 1, docet pensionem concedi posse ab Ordinario loci etiam vicario cooperatori a munere abeunti; quod et nos probabile putamus. Cfr. etiam S. C. Concilii 11 Nov. 1922, *A. A. S.*, XV, 454-456.

² C. 1429, § 1-3.

³ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 12, 89 sq.

⁴ Cfr. S. C. EE. et RR. 12 Mart. 1840 apud Bizzarri, pag. 91-92; Ferraris, *Prompta Bibliotheca*, v. *Pensio*, n. 74 sq.

⁵ Vermeersch, *Epitome*, II ¹, 759.

⁶ Cfr. etiam C. I. 20 Maii 1926 ad IX, *A. A. S.*, XVI, 116; *Periodica* P. Vermeersch, XIII, 87; una cum *Monitore ecclesiastico*, 1924, pag. 81.

⁷ C. 1429, § 3.

⁸ Circa cessationem pensionum cfr. etiam cc. 235; 2303; 2305; 2334; 2336; 2343, § 2, n. 3; 2345; 2360, § 2.

⁹ Cfr. Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 180, IV.

986. — III. De beneficiorum suppressione. - 1° Suppressio est totalis beneficii extinctio ¹.

Distinguenda est ab unione extinctiva, a translatione quibus beneficia aliqualem extinctionem patiuntur, non totalem; itemque a suspensione collationis beneficii quae ex variis causis accidere potest ².

2° *Ius vicens.* - De iure vigente suppressio beneficiorum uni Sanctae Sedi reservatur ³; unice permittitur, de *licentia* tamen Sanctae Sedis, Episcopis ⁴ suppressio aliquarum praebendarum canonicalium ad reliquas nimis tenues integrandas et complendas ⁵.

CAPUT III.

De beneficiorum collatione ⁶.

987. — I. Notiones praeviae. - Collatio beneficii est concessio beneficii vacantis per competentem Superiorem ecclesiasticum clerico idoneo facta ⁷.

Auctores collationem *liberam a necessaria* distinguunt, itemque loquuntur de collatione *ordinaria* et *extraordinaria*, de *plena* et *minus plena* collatione ⁸.

Codex de *necessaria* collatione quae fit confirmatione, admissione loquutus est libro secundo; hic agit *praecipue* de *libera* collatione et de collatione quae fit institutione canonica praesentati clerici ⁹.

A collatione proprie dicta beneficii qua titulus beneficii confertur distinguenda est provisoria et temporanea beneficii concessio ob aliquam necessitatem ¹⁰.

988. — II. De iis qui beneficia conferre possunt. - 1° *Principia generalia.* - a) Ecclesia catholica exclusive competens est ad confe-

¹ C. 1421; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 12, 32.

² Cfr. Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 176 ubi etiam de suppressione praebendarum in Capitulis non numeratis.

³ C. 1422.

⁴ Non Vicario Generali, nec Capitulari; cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 12, 34.

⁵ Cfr. c. 394, § 3; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 177; ius vetus apud Reiffenstuel, *l. c.*, III, 12, 33-34.

⁶ Cfr. Toso, *De criterio codificatorum iuris canonici quoad beneficiorum collationem*, in *Ius Pontificium*, V, pag. 33-38.

⁷ C. 147, § 2; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 182, II; Reiffenstuel, *l. c.*, I, 3, 97 provisio et collatio beneficii eandem rem significant. Blat, *l. c.*, III, vol. II, n. 330.

⁸ Cfr. Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 182, III; Hergenröther-Hollweck, *l. c.*, 539-540, p. 428 sq.

⁹ Vermeersch, *Epitome*, II, 762 ad liberam collationem refert cc. 1434-1447; qui tamen non exclusive de libera collatione agunt, ut patet ex cc. 1425, § 2; 1432, § 2; ex quibus patet verbum *collatio* in rubrica huius tituli non referri exclusive ad liberam collationem.

¹⁰ Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 183 et 184, nota 9.

renda omnia beneficia ecclesiastica; sunt enim beneficia, etiam in ea parte qua bonis temporalibus constant, *res spirituales* ¹, utpote ad finem spiritualem obtinendum necessariae. Probatur autem haec Ecclesiae potestas ex perfectione iuridica Ecclesiae. Si quid igitur hac in re possunt civitates, non aliunde earum potestas repetenda est quam ex concessione Ecclesiae quae concordatis, consuetudinibus quandoque autem sola tolerantia nititur ².

b) Ius est Romano Pontifici beneficia in universa Ecclesia conferendi, eorumque collationem sibimet reservandi ³.

Haec Romani Pontificis suprema, immediata, directa, cum qualibet aliorum Praelatorum concurrens potestas ex iure divino Primatus oritur, eiusque explicatio est ⁴.

Romanus autem Pontifex suo iure hac in re utitur quatuor modis: *iure praeventiois, iure concursus, iure devolutionis, iure reservationis et affectionis* ⁵.

Cum Codex expresse de Romano Pontifice loquatur, non applicatur dicasteriis Curiae Romanae quod dicitur ⁶.

c) Nemo potest beneficium sibi ipse conferre ⁷. Collatio enim dicit concessionem iuris cum acceptatione alterius cui ipsa iuris concessio fit. Nequit proinde Episcopus vel alius Ordinarius beneficium sibimet attribuere ⁸.

989. — 2° *De collatione beneficiorum per Romanum Pontificem.*
- Romanus Pontifex suo iure quaelibet beneficia ecclesiastica conferendi de facto quatuor modis utitur:

a) *Iure concursus*; quod tunc evenit cum ipse sua potestate conferendi beneficia, cumulativa cum quolibet alio Ordinario, utitur sive per se conferendo, vel alii mandatum conferendi concedendo ⁹.

Si Romanus Pontifex ab ordinario collatore praeveniatur, in

¹ Matthaeus Conte a Coronata, *Ius publicum ecclesiasticum*, 83 sq., pag. 102 sq.

² Cfr. Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 184 sq.; Hergenröther-Hollweck, *l. c.*, 541, pag. 429. Dum ante magnum bellum europaeum Ecclesia Statibus Catholicis facile concedebat ius nominationis, in concordatis post bellum concedit solum *ius praenotificationis officiosae nominis* personae promovendae ad videndum utrum Status habeant contra ipsam personam promovendam rationes ordinis politici; cfr. Concordatum cum Polonia, art. 14, item cum Bavaria, art. 11, cum Lithuania, art. 11, cum Italia, art. 19 et 21 etc. Pasquazi in *Apolinaris* I, p. 154-155.

³ C. 1431.

⁴ Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 225-226.

⁵ Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 231; cfr. etiam vol. I, n. 208, et infra n. 989.

⁶ Santamaria, *l. c.*, IV, 290.

⁷ C. 1437.

⁸ Augustine, *l. c.*, VI, 518-519.

⁹ C. 1431.

casu collationis ex iure concursus huius seu Ordinarii non illius collatio sustinetur ¹.

b) *Iure praeventionis*; quo R. Pontifex beneficium nondum plene vacans clerico determinato per litteras expectativas confert ².

c) *Iure devolutionis*. - Si Ordinarius intra semestre ³ ab habita certa vacationis notitia beneficium non contulerit, huius collatio devolvitur ad Sedem Apostolicam ⁴.

Agitur hic de sola beneficiorum, non officiorum collatione ⁵.

Is cui collatio iure devolutionis devolvitur sicut et is cui collatio beneficiorum reservatur ex iure devolutionis aut reservationis nullum speciale ius in beneficiarium acquirit, nec beneficiarius ex hoc aliqua gaudet ab Ordinario exemptione ⁶.

Collatio beneficii post debitum tempus facta non valet nisi de tolerantia.

Non valet, quia elapso tempore a iure praescripto, collatio ipso iure ad Superiorem devolvitur et collator ordinarius iam privatur iure conferendi pro eo casu. *De patientia* autem *tolerari* potest, quia licet Superior non possit ratificare seu convalidare quod ipso iure invalidum est, bene tamen potest beneficium de novo conferre, quod sua tolerantia tacite facere videtur ⁷.

Iure antiquo devolutio in casu neglegentiae Episcopi fiebat ad Metropolitam ⁸; de iure vigente fit ad S. Sedem ⁹.

Si Ordinarius beneficium intra tempus utile non contulerit, non ex neglegentia, sed ob absolutum defectum subiectorum idoneorum devolutio locum non habet ¹⁰.

Quod Codex statuit de iure devolutionis ob neglegentiam Ordinarii loci intellegendum est etiam de neglegentia a Cardinali admissa ¹¹.

d) *Iure reservationis*.

α) Est autem reservatio beneficii ecclesiastici vacaturi per

¹ Cfr. tamen Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 231, II; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 154 sq.

² Cfr. Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 231, I; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 152-153; cfr. etiam vol. I, n. 208.

³ Ius devolutionis post semestre intellegendum est pro beneficiis liberae collationis; in aliis necessariae nempe collationis semestre computatur solummodo post diem a quo beneficium ad normam iuris liberae collationis factum est. Cfr. cc. 178; 1465, § 1; Blat, *l. c.*, 333, pag. 416.

⁴ C. 1432, § 3; cfr. tamen etiam c. 458.

⁵ Cfr. c. 155; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 222, a, 1.

⁶ Cfr. c. 158; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 222, II.

⁷ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, I, 10, 23-25; Blat, *l. c.*, n. 333, pag. 416; contra Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 222, II, 3; cfr. etiam vol. I, n. 208.

⁸ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, I, 10, 22 et III, 5, 157 sq.

⁹ Cfr. etiam c. 274 initio.

¹⁰ C. I. 24 Nov. 1920, *A. A. S.*, XII, 577.

¹¹ Blat, *l. c.*, 333, pag. 416.

legitimum Superiorem ad se facta avocatio; beneficium vero reservatum illud vocatur cuius collationem modo stabili Superior competens sibi, excluso Ordinario collatore, vindicat ¹.

Differt reservatio ab *affectione beneficiorum* in hoc quod *affectio* non est perpetua, sed ad unicum actum seu ad unicam collationem; eadem est maioris vis quam simplex reservatio, et fit non verbis ut reservatio, sed manus Romani Pontificis appositione ².

Codex tamen *affectionem* beneficiorum ab eorum *reservatione* distinguere non videtur ³.

β) Beneficia Sedi Apostolicae reservata ab inferioribus invalide conferuntur ⁴.

Hic canon refert ius vetus melius determinatum et definitum; attamen, etiam de iure vigente, licet collatio beneficiorum reservatorum de se invalida sit, non videtur tamen ei denegandus quilibet iuridicus effectus, et subsequens possessionis captio valida videtur, titulumque saltem coloratum praestare ita ut si quis beneficium reservatum obtinuerit ab inferiore collatore, licet tituli collatio sit invalida, si beneficio ex hoc privetur agere possit de spolio ⁵.

Potest officium invalide obtentum ob reservationem valide obtineri ob praescriptionem triennalem ⁶.

γ) Praeter omnia beneficia consistorialia et omnes dignitates ecclesiarum cathedralium et collegiatarum ⁷ sunt reservata Sedi Apostolicae, quanquam vacanti, sola ⁸ beneficia quae infra memorantur:

aa) Omnia beneficia, etiam curata, quae vacaverint per obitum, promotionem, renuntiationem vel translationem S. R. E. Cardinalium, Legatorum Romani Pontificis, officialium maiorum Sacrarum Congregationum, Tribunalium et Officiorum Romanae Curiae et Familiarium, etiam honoris tantum, Summi Pontificis tempore vacationis beneficii ⁹.

« *Familiares* sunt omnes Praelati qui nomine Camerariorum et Praelatorum domesticorum S. Pontificis veniunt. Sed ut reservatio locum habeat,

¹ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 378-379; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 231, IV, a.

² Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 410 et sq.

³ Cfr. c. 1435 una cum Reiffenstuel, *l. c.*, 413 sq.; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 231, IV, a; Blat, *l. c.*, 335, 417.

⁴ C. 1434.

⁵ Cfr. tamen Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 384-385.

⁶ C. 1446; Santamaria, *l. c.*, IV, 292.

⁷ Cfr. c. 396, § 1.

⁸ Aliae igitur reservationes hic non enumeratae, quae ante Codicem vigeant, praesertim ex *Regulis Cancellariae*, ut, e. g., reservationes mensium papalium etc., non amplius vigent: Vermeersch, *l. c.*, II, 767; Badii, *l. c.*, 559, pag. 177, in nota; Prümmer, *l. c.*, 430, pag. 503; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 963.

⁹ C. 1435, § 1, n. 1.

opus est ut tempore vacationis beneficii, idest iam eo momento quo vacant, qualitatem habeant propter quam reservantur beneficia » ¹.

bb) Quae, fundata extra Romanam Curiam, vacaverint per beneficiarii obitum in ipsa Urbe ².

cc) Quae invalide ob simoniae vitium collata fuerint ³.

Haec reservatio poenalis est ⁴ quae proinde sine culpa non existit.

dd) Beneficia quibus Romanus Pontifex per se vel per delegatum manus apposuit his qui sequuntur modis: si electionem ad beneficium irritam declaraverit, vel vetuerit electores ad electionem procedere; si renuntiationem admiserit; si beneficiarium promoverit, transtulerit, beneficio privaverit; si beneficium in commendam dederit ⁵.

Hoc numero melius quam iure vetere et *taxative* enumerati sunt casus in quibus non proprie reservatio, sed *affectio* haberi iure vetere dicebatur ⁶.

δ) Beneficia manualia aut iuris patronatus laicalis vel mixti, nisi id expresse dicatur, nunquam sunt reservata ⁷.

Hoc quod iam ante Codicem de beneficiis stricto sensu reservatis vigeat, attenta nunc Codicis terminologia etiam de affectis affirmandum esse puto ⁸.

Antiqui doctores beneficia iurispatronatus laicalis et mixti ex consuetudine, praescriptione aut privilegio reservationibus subiecta esse docebant alia vero eximi; Codex hanc distinctionem neglegere videtur ⁹ omnia beneficia iurispatronatus laicalis aut mixti eximens a reservationibus.

Videntur e contra adhuc inter beneficia excepta comprehendenda beneficia de mensa, ea scilicet quae perpetuo incorporata sunt mensae episcopali, capitulari aut abbatiali, necnon beneficia perpetuo accessorie altari unita, quia talia beneficia revera desinunt hac unione esse vera beneficia ¹⁰, nec proinde reservari possunt.

¹ Vermeersch, *l. c.*, II, 767, 2. Aliter ac ante Codicem sufficit ad reservationem titulus familiaritatis etiam *honoris tantum* et *extra muros*; cfr. Pistocchi, *l. c.*, pag. 185-186. Cfr. etiam De Meester, *l. c.*, III, n. 1416, pag. 341, nota 7.

² C. 1435; ius antiquum cfr. apud Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 533 sq. ubi de beneficiis vacantibus *in Curia* aut *apud Sedem Apostolicam*. Blat, *l. c.*, 336, pag. 419, excipere videtur ab hac reservatione ex iure vetere, parochialia beneficia, quae, Sede Apostolica vacante, vacare contingat; item beneficia quae Romano Pontifice vivente vacaverint, si per eum ante ipsius obitum non fuerit ordinatum: quae tamen exceptiones difficile concordari poterunt cum clausula *quoniam vacanti* quae in principio canonis ponitur. Prümmer, *l. c.*, n. 430, pag. 502 docet non reservari beneficia eorum qui Romae moriuntur si tales Romam iverint non ratione ecclesiasticorum negotiorum sed aliam ob causam. Cfr. etiam Claeys Bouvaert-Simonon, *l. c.*, n. 963, 3.

³ Co. 1435, § 1, n. 3 et 729.

⁴ Blat, *l. c.*, 336, pag. 420.

⁵ C. 1435, § 1, n. 4.

⁶ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 407 et sq.; Santamaria, IV, 294-295.

⁷ C. 1435, § 2.

⁸ Ita etiam Blat, *l. c.*, 336, pag. 420.

⁹ Cfr. ius vetus apud Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 395 sq.

¹⁰ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 399.

Cum beneficia religiosa sint omnia ad nutum revocabilia, seu manualia, eorum collatio nunquam reservatur Sanctae Sedi.

ε) Quod attinet ad collationem beneficiorum quae Romae fundata sint, leges peculiare de iisdem vigentes servantur ¹.

ζ) Coadiutores in beneficiis cum vel sine futura successione ab una Sede Apostolica constitui possunt ². Parocho tamen suo muneri implendo permanenter impari coadiutorem, officiis paroecialibus nimis gravato cooperatorem vicarium dare debet Ordinarius loci ³.

990. — 3° *De collatione beneficiorum per alios Praelatos facta.*

- a) Salvis iuribus Sanctae Sedis supra expositis, ad collationem beneficiorum vacantium, Cardinalis in proprio titulo diaconia et Ordinarius loci in proprio territorio habent intentionem in iure fundatam, seu praesumptione iuris ipsis censetur ius collationis competere ita ut si quis alius hoc ius sibi vindicare voluerit, probare debeat id sibi iure speciali competere ⁴.

Collatio hoc loco primo et principaliter de libera collatione intellegenda est ita ut intentionem in iure fundatam hi habeant ad liberam collationem; quod si quis ius electionis aut praesentationis sibi competere ostenderit, Ordinarii locorum adhuc intentionem in iure fundatam habent pro confirmatione, canonica institutione etc. ⁵.

Vicarius Generalis sine mandato speciali beneficia conferre nequit ⁶; permittunt tamen Vicario Generali mandato speciali destituto institutionem canonicam praesentatis concedere, quia id non est actus mere liberalitatis, sed necessitatis ⁷.

Vicarius Capitularis conferre nequit beneficia liberae collationis perpetua, nec beneficia paroecialia liberae collationis nisi postquam sedes episcopalis ab anno vacaverit ⁸.

Ex quo patet Vicarium Capitularem posse conferre omnia beneficia necessariae collationis itemque omnia beneficia amovibilia non exclusis paroec-

¹ C. 1435, § 3. Tales leges «ex parte, constant usibus quorum textus legalis non existit. Summa haec est: beneficia ista sunt in manu S. Pontificis. Quidam, v. g., qui archibasilicis praeficiuntur, beneficia basilicae conferre possunt. Plerumque beneficia ista sunt Romanis conferenda. Sed saepe desiderantur candidati Romani». Vermeersch, *l. c.*, II, 767, 5. Si plura de his desideras adi Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 243.

² C. 1433.

³ Cfr. cc. 475 et 476.

⁴ C. 1432, § 1; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 177.

⁵ Blat, *l. c.*, 332, pag. 414-415; Badii, *l. c.*, II, 559; Sägmüller, *l. c.*, I, p. 348. Quid sibi velit etymologice *intentionem in iure fundatam habere* cfr. apud Vermeersch, *l. c.*, II, 763, in nota.

⁶ C. 1432, § 2.

⁷ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 198.

⁸ Cc. 1432, § 2 et 455, § 2, n. 3.

ciis, quod ceterum iam ante Codicem poterat ¹ et quod ad paroecias attinet non liberae collationis expresse Codex admittit ².

Nota autem hanc potestatem a Codice concedi non solum Vicario Capitulari sed cuilibet alii clerico qui legitime, in iisdem circumstantiis, dioecesim regat ³.

Nota insuper non requiri ut Vicarius Capitularis beneficia paroecialia perpetua conferre possit ut ipse ab anno dioecesim regat, sed solum ut dioecesis ab anno vacet, nec tempus ullum determinatur vacationis paroeciae.

Cetera autem beneficia canonibus citatis non comprehensa Vicarius Capitularis conferre nequit ⁴.

b) Aliis etiam Praelatis collatio beneficiorum competere potest ex privilegio apostolico, ex immemoriali consuetudine aut praescriptione aut ex antiqua lege foundationis. Si quis autem in quasi-possessione pacifica iuris conferendi sit, suo iure valide et licite uti potest ⁵.

Etiam in casu quo collatio beneficii curati ex privilegio etc. pertinere demonstretur ad Praelatos Ordinario inferiores, semper tamen ad Ordinarium spectat *institutio auctorizabilis* ⁶.

991. — III. De acceptatione beneficiorum. - Beneficium ecclesiasticum clerico invito et provisionem non expresse acceptanti valide conferri nequit ⁷.

Ante acceptationem is cui facta est collatio *ius ad rem* in beneficio acquirit, quod *ius in re* fit ipsa acceptatione. Ordinarius collator nequit factam collationem ante acceptationem revocare, nisi tempus intra quod aut acceptare aut renunciare debeat clerico praefiniendo ⁸.

992. — IV. De perpetuitate collationis beneficiorum. - Omnia beneficia saecularia ad vitam beneficiarii conferenda sunt, nisi aliud ferat vel lex foundationis, vel consuetudo immemorialis vel peculiare indultum ⁹.

Causa ad obtinendum indultum conferendi etiam beneficia saecularia, e. g., paroecias ad nutum, potest esse difficultas faciendi ordinarium processum oeconomicum pro parochis inamovibilibus amovendis necessarium ¹⁰.

¹ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 189.

² Cfr. c. 455, § 2, n. 2.

³ Cfr. c. 455, § 2.

⁴ Cfr. etiam cc. 373; 385; 406; 423; 424; 426; 446; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 237, nota 43.

⁵ Cfr. Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 244-245.

⁶ Cfr. Sägmüller, *l. c.*, I, pag. 348.

⁷ C. 1436; cfr. tamen etiam c. 37 et cc. 2162-2167.

⁸ Cfr. 17, 3, 4 in 6; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 234; Blat, *l. c.*, 377, pag. 421-422; Sägmüller, *l. c.*, I, p. 347. Cfr. tamen etiam c. 128; Santamaria, *l. c.*, IV, 295.

⁹ C. 1438.

¹⁰ Cfr. S. C. Consist. 1 Sept. 1919, *A. A. S.*, XI, 346; Vermeersch, *Periodica*, X, pag. 57.

In dubio omnia beneficia saecularia praesumuntur perpetua, quod tamen inamovibilitatem absolutam non importat ¹. Circa beneficia religiosa non idem valet ².

993. — V. De collatione beneficiorum incompatibilium. - Nullus clericus habilis est ad acceptanda et retinenda sive in titulum, sive in commendam perpetuam plura beneficia incompatibilia.

Incompatibilia sunt non solum duo beneficia, quorum onera universa idem beneficiarius per se implere simul nequeat, sed etiam duo beneficia quorum alterutrum ab honestam ipsius sustentationem sufficiat ³.

Inhabilitas clericorum statuitur ad beneficia incompatibilia retinenda in titulum aut in commendam perpetuam, non item in vicariam ⁴.

Beneficia compatibilia seu quorum obligationes possunt simul ab eodem clerico adimpleri et quorum bona separata ad clerici sustentationem non sufficiunt, etiam de iure vigente eidem simul clerico conferri possunt ⁵.

Codex prohibet solummodo alterum beneficium clerico conferri in commendam perpetuam; collatio proinde in commendam temporalem nec de iure vigente interdicatur ⁶.

Beneficium ad honestam sustentationem sufficiens censetur illud ex cuius redditibus clericus pro status sui conditione et se et familiam suam honeste valet sustentare iuraque episcopalia persolvere atque hospitalitatem servare ⁷.

Concedit aliquando Sancta Sedes ut beneficia quorum obligationes universae vix aut valde difficulter ab eodem clerico adimpleri queunt eidem tamen clerico conferantur ⁸.

Inhabilitas est ad acceptanda et retinenda simul; unde acceptatio non est invalida: acceptato autem altero beneficio vacat primum ⁹.

994. — VI. De vitanda deminutione in collatione beneficiorum.
- 1° Beneficia ecclesiastica sine deminutione conferantur ¹⁰.

Hic canon rubricam tituli 12 libri tertii decretalium refert, et proinde ex iuris veteris auctoritate nec non ex receptis apud probatos auctores interpretationibus aestimandus est ¹¹. Auctores autem sub illa rubrica compre-

¹ Cfr. cc. 2147-2156; 2162-2167; 2174; 2177; 2185; 2298, n. 6; 2299, § 1.

² Cfr. cc. 454, § 4 et 471, § 3; Eichmann, *l. c.*, p. 460-461.

³ Cc. 1439, § 1-2; 156. Completioem notitiam incompatibilitatis beneficiorum cfr. apud auctores antiquos; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 201 sq.; Sägmüller, *l. c.*, I, p. 298.

⁴ Eichmann, *l. c.*, p. 461, nota 1; cfr. quoque cc. 188, n. 3 et 2396.

⁵ Blat, *l. c.*, 340, p. 424; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 206.

⁶ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 209.

⁷ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 221 et sq.

⁸ Cfr. S. C. Consist. 25 Oct. 1918 ad 9, *A. A. S.*, X, 484.

⁹ C. 188, n. 3; Santamaria, *l. c.*, IV, 297.

¹⁰ C. 1440; cfr. tamen c. 1429, § 1 et 2.

¹¹ C. 6, n. 2.

hendebant impositiones onerum non solum, sed etiam uniones, divisiones, dismembrationes, suppressiones etc. beneficiorum ¹. Cum Codex de aliis modis deminuendi beneficia iam egerit, hoc canone prohibere videtur solummodo impositionem oneris realis quae tunc fit cum iisdem retentis oneribus seu obligationibus pars bonorum beneficio subtrahitur, et impositionem novi oneris personalis quae habetur cum obligationes augmentur, non auctis proportionaliter bonis, e. g., si onera Missarum augeantur ². *Commissio interpretes* 16 Oct. 1919 declaravit licentiam seu indultum Sanctae Sedis requiri ut Episcopus possit etiam pro una vice tantum, taxam, quamvis moderatam, favore Seminarii imponere in paroeciarum collatione, si agatur de paroecia tributo seminaristico iam obnoxia ³.

2° Tanquam simoniacae reprobantur deductiones ex fructibus, compensationes ac solutiones a clerico in actu provisionis faciendae, quae collatori, patrono aliisque cedant ⁴.

Agitur hic de simonia iuris ecclesiastici. *Aliisque* intellegendum videtur de quibusvis personis quae in collatione beneficii partem aliquam habeant ⁵.

Non prohibetur tamen hoc canone taxae alicuius moderatae impositio occasione collationis beneficii ad normam c. 1507; nec multo minus prohibentur *annatae* ⁶ in collatione beneficiorum consistorialium solvendae ⁷.

995. — VII. Quibus conferenda sint beneficia. - Beneficia saecularia nonnisi clericis e clero saeculari conferenda sunt; religiosa sodalibus illius religionis, ad quam beneficia pertinent ⁸.

Hoc generale principium valet etiam de paroeciis semipleno iure domui religiosae unitis seu adnexis aut incorporatis, quae ut beneficia saecularia, ratione officii sacri, sunt considerandae ⁹.

Dispositio canonis valorem spectat ita ut beneficium religiosum clerico saeculari, saeculare vero religioso clerico valide conferri nequeat ¹⁰.

¹ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 12, 2 sq.

² Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 12, 4 sq.; Santamaria, *l. c.*, IV, 297; De Meester, *l. c.*, III, n. 1417, pag. 343, nota 3; Wernz-Vidal, *l. c.*, 218, b; item Vermeersch, *Epitome*, II, 771, concedit Ordinario facultatem cogendi clericos ad nova onera personalia quotiens et quandiu urgens necessitas servitii ecclesiastici, propter quod officia ecclesiastica condita sunt, id requirat ex c. 128.

³ *A. A. S.*, XI, 479. Cfr. tamen de hac quaestione quae habet *Il Monitore ecclesiastico*, vol. 36, a. 1924, pag. 272-273.

⁴ C. 1441.

⁵ Ita etiam Blat, *l. c.*, 342, pag. 426.

⁶ Cfr. c. 1413, § 1; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 12, 16 sq.

⁷ Cfr. Eichmann, *l. c.*, pag. 461, nota 2; itemque *Il Monitore ecclesiastico*, vol. 36, a. 1924, pag. 272-273; Santamaria, *l. c.*, IV, 298.

⁸ C. 1442.

⁹ C. 1425, § 1; permittit tamen Reiffenstuel istas paroecias conferri dispensative clericis religiosis si id necessitas requirat; cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 6 sq.

¹⁰ Blat, *l. c.*, 343, pag. 427. Cfr. tamen quae supra diximus de beneficiis incorporatis. Santamaria, *l. c.*, IV, 298-299.

Beneficia religiosa sunt quidem conferenda religionis illius religionis cui unita sunt vel cuius sunt propria; saecularia vero beneficia sufficit ut clericis saecularibus, licet alterius dioecesis aut nationis, conferantur, nisi ius particulare adhuc vigens comprobetur ¹. Immo Sancta Sedes declaravit revocata privilegia, reprobata consuetudines et abrogatas leges particulares vi quarum canonicatus nonnisi civibus determinatae civitatis conferri poterant ².

Religiosus exlaustratus adhuc religiosus est, non item si saecularizetur ³, qui tamen restrictionibus quibusdam subiacet ⁴.

996. — VIII. De institutione corporali. - 1° *Notio.* - *Institutio corporalis* quae etiam investitura, installatio, missio in possessionem, pro Episcopis inthronizatio vocatur, aliud non est quam inductio in actuale beneficii possessionem, per quam videlicet datur beneficii vera et realis possessio ⁵.]

Differt ab institutione canonica collativa tituli, quam supponit; ab institutione auctorizabili quae non est nisi approbatio ad curam animarum exercendam eius qui collationem tituli non ab Ordinario obtinuit ⁶.

Distinguunt auctores duplicem institutionem corporalem; *realem* nempe et *verbalem*; verbalis est quae fit aliquo signo vel verbis et si in absentia beneficii fiat non dat actualem possessionem ⁷ nisi forte dispensationi aequivaleat ⁸.

2° *Ius vigens.* - a) Nemo possessionem beneficii sibi collati aut propria auctoritate capiat, aut non emissa fidei professione, si agatur de beneficiis pro quibus haec fidei professio praescripta sit ⁹.

Licet verbis canonis consideratis non habeatur hic lex irritans aut inhabilitans, ea tamen statuitur in c. 2394 qui ad hanc, praeter alia, etiam paragraphum refertur ¹⁰.

Simplex ommissio professionis fidei ex negligentia puniri potest privatione beneficii ¹¹.

¹ Cfr. e. g. c. 1435, § 3; Concordatum Bavaricum art. 13; *A. A. S.*, XVII, 51 sq.; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 202.

² Cfr. c. 404; C. I. 26 Nov. 1922, *A. A. S.*, XV, 139.

³ Cfr. cc. 639, 640; Blat, *l. c.*, 343, p. 427.

⁴ Cfr. c. 642, § 1, n. 1; quae restrictio utrum prohibitionem solummodo contineat an etiam inhabilitatem non conveniunt auctores; cfr. Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 203, nota 80. Cfr. etiam vol. I, n. 641, pag. 838-839.

⁵ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 7, 9.

⁶ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 7, 7; Wernz, *l. c.*, II, 451; Haring, *l. c.*, § 166, pag. 620.

⁷ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 7, 48; Haring, *l. c.*, § 166, pag. 619.

⁸ Cfr. c. 1444, § 1.

⁹ C. 1443, § 1.

¹⁰ Cfr. Pistocchi, *I canoni penali del Codice ecclesiastico esposti e commentati*, 1925, pag. 337; Eichmann, *l. c.*, p. 461, IX; Haring, *l. c.*, § 261, pag. 1005.

¹¹ C. 2403.

b) Si agatur de beneficiis non consistorialibus, missio in possessionem, seu institutio corporalis ad loci Ordinarium spectat, qui ad id alium ecclesiasticum virum delegare poterit ¹.

c) Missio in beneficii possessionem fiat secundum modum iure peculiari praescriptum, vel legitima consuetudine receptum, nisi iusta ex causa Ordinarius ab eo modo seu ritu expresse in scriptis dispensaverit; quo in casu haec dispensatio locum tenet captae possessionis ².

Pro beneficiis consistorialibus normas speciales a Codice suis locis explicatas servare opus est ³.

Scriptura ad valorem dispensationis necessaria non videtur.

Ius particulare de quo in hoc canone est ius dioecesanum aut ius concilii provincialis aut etiam ius foundationis lege statutum ⁴ aut a S. Sede impositum.

d) Loci Ordinarius praefiniat tempus intra quod possessio beneficii capi debeat; quo inutiliter praeterlapso, nisi iustum obstiterit impedimentum, beneficium vacare declaret ⁵.

Iustum impedimentum haberetur si lis moveretur circa collationem beneficii; immo in hoc casu lite pendente aut pendente appellatione cum effectu suspensivo, institutio corporalis non est concedenda ⁶. Sunt tamen et alia impedimenta iusta quae beneficiarium a culpa excusare possunt; declaratio vacationis, si culpa absit, nequit fieri.

e) Possessio beneficii etiam per procuratorem, speciale mandatum habentem, capi potest ⁷.

Procurator etiam laicus esse potest ⁸.

Nota tamen delegari non posse laicum ad immittendum clericum in beneficii possessione, quia id esset laico iurisdictionem committere quod solus facere potest Romanus Pontifex ⁹.

997. — IX. De beneficio triennalis possessionis. - Si clericus qui beneficium possidet, probaverit se in eiusdem beneficii possessione

¹ C. 1443, § 2; quod valet etiam de non consistorialibus a S. Sede collatis; cfr. Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 316. Si tamen R. Pontifex etiam in possessionis negotio, determinatas personas ad eam concedendam delegando, manus apposuerit; tunc cessat potestas Ordinarii et possessio ab ipso concessa nulla esset. Cfr. S. B. in *Perfice munus*, III, 1928, pag. 696-699.

² C. 1444, § 1.

³ Cfr. cc. 293, § 2; 313, § 1; 322, § 2; 334, § 1-2; itemque cfr. cc. 219; 176, § 2.

⁴ Santamaria, *l. c.*, IV, 300.

⁵ Cc. 1444, § 2 et 188, n. 2.

⁶ Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 316.

⁷ C. 1445.

⁸ Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 316; contra Blat, *l. c.*, 346, pag. 430; Santamaria, *l. c.*, IV, p. 300.

⁹ Santamaria, *l. c.*, IV, 300.

pacifice per integrum triennium fuisse bona fide, etsi forte cum titulo invalido, dummodo absit simonia, beneficium ex legitima praescriptione obtinet ¹.

Videtur hoc canone revera concedi ius in beneficio, suppositis conditionibus a Codice statutis ².

Codex inter condiciones ponit *bonam fidem* quae adesse debet initio possessionis et integro triennio ³.

Ut effectum habeat beneficium triennalis possessionis requiritur ut titulus licet invalidus revera habeatur ⁴.

Qui beneficium postulat ab alio pacifice possessum, quod certo modo vacare contendat, debet in supplici libello exprimere nomen possessoris, tempus possessionis et causam specialem ex qua constet nullum possessori in eo beneficio ius competere; beneficium autem postulanti conferri non potest, nisi prius causa in petitorio, seu in causa proprietatis qua nempe agens probet in illo beneficio sibi ius competere, fuerit ad normam iuris definita ⁵.

Hoc canone non solum triennalis possessio defenditur, sed quaelibet alia possessio beneficii.

Invaliditas beneficii collationis haberi potest pluribus ex capitibus, e. g., ex simoniae delicto vel ex defectu substantiali in electione aut provisione commisso ⁶.

Titulus saltem invalidus requiritur ut quis hoc beneficio uti possit ⁷.

CAPUT IV.

De iure patronatus.

998. — I. Praenotiones. - 1° *Notio.* - Ius patronatus est summa privilegiorum, cum quibusdam oneribus, quae ex Ecclesiae concessionem competunt fundatoribus catholicis ecclesiae, cappellae aut beneficii, vel etiam eis qui ab illis causam habent ⁸.

Notat Codex ius patronatus esse *summam privilegiorum ex concessione Ecclesiae*; priora verba essentiam iuris patronatus indicant, posteriora eisdem *causam formalem* ⁹; cum autem obiectum materiale huiusmodi conces-

¹ C. 1446.

² Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 317, nota 14; cfr. tamen Reiffenstuel, *l. c.*, III, 5, 349.

³ Blat, *l. c.*, 347, pag. 430.

⁴ Cfr. c. 1509, n. 6; Eichmann, *l. c.*, 462, nota 2; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 317, IV.

⁵ C. 1447; cfr. c. 1668, § 1.

⁶ Cfr. cc. 1465, § 2; 165; 166; 167, § 2; 169; 172, § 2; 153, § 3; 154; 156, § 3.

⁷ Cfr. c. 1509, n. 6; Claeys Bounaert-Simenon, *l. c.*, n. 967.

⁸ C. 1448.

⁹ Cfr. Aichner-Friedle, *l. c.*, § 89, pag. 315 in nota 1.

sionis res spirituales aut spiritualibus adnexae sint et Ecclesia sua potestate sibi iure divino collata in has res totaliter privari non possit, inde fit ut haec privilegia et hae concessiones semper saltem valide possint ab Ecclesia revocari.

Notat pariter Codex has concessiones fieri ab Ecclesia solummodo relate ad fundatores; fundatores autem hic non stricto sensu, sed lato accipier di su t, quatenus nempe tum fundatores seu fundi donatores, tum aedificatores, tum etiam dotatores comprehenduntur ¹.

Codex requirit ad notionem iuris patronatus ut summa privilegiorum quibus constituitur, *fundatoribus* in compensationem seu in signum grati animi concedatur, ita ut ius patronatus non habeatur si privilegium praesentandi concedatur alicui ex privilegio quod aliam causam occasionalem habet. Ita clare Codex: Si cui Sedes Apostolica sive in concordatis sive extra concordata indultum concesserit praesentandi ad ecclesiam vacantem vel beneficium vacans, non inde ius patronatus oritur, et privilegium praesentationis strictam interpretationem pati oportet ex tenore indulti ².

Auctores tamen antiquiores loquuntur etiam de iure patronatus ex privilegio vel etiam ex praescriptione acquisito ³.

Praecipuum ex privilegiis quae in iure patronatus ante Codicem continebantur et ex quo auctores ius patronatus definiebant est ius praesentationis ⁴; post Codicem potest condi ius patronatus, at sine iure praesentationis.

Ultima verba canonis *causam habent* ⁵ significant *iustum titulum habent* ⁶.

Ius patronatus est aliquid spirituali adnexum et qua tale uni auctoritati ecclesiasticae subest ⁷.

Notio iuris patronatus a Codice data solummodo ad ius patronatus activum applicabilis est. Dicitur e contra ius patronatus passivum ius seu privilegium certis aliquibus personis de familia vel de loco concessum, ut, si idonei reperiantur, exclusis aliis, per patronum necessario debeant praesentari ⁸.

¹ Iuxta versiculum: *Patronum faciunt dos, aedificatio, fundus*; cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 4 sq.; Augustine, *l. c.*, VI, 525; S. C. C. 9 Iunii 1923, *A. A. S.*, XV, 432; Santamaria, *l. c.*, IV, 302.

² C. 1471; cfr. tamen Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 291, pag. 296-297.

³ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 12 sq. Immo etiam documenta S. Sedis post Codicem loquuntur de iure patronatus statali: Le droit de patronage, soit de l'Etat, soit des particuliers...; cfr. Concordatum polonicum, 2 Iunii 1925 initum art. 21, *A. A. S.*, XVII, 280; cfr. tamen S. C. Concilii 10 Iunii 1922, *A. A. S.*, XIV, 465.

⁴ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 2; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 281.

⁵ « Successores universales accipimus eos qui succedunt in universum ius defuncti, vel in quotam hereditatis partem, v. g., trientem, quadrantem; et proprio nomine vocantur heredes: singulares ad quos certum ac determinatum aliquid ab alio pervenit; ceu legatarii, donatarii, emptores etc. Illi *causam habentes* (aventi causa) hodie dici solent. Illi autem a quibus ius in nos transit et a quibus *causam habemus* Auctores dicuntur ». D'Annibale, *Summula*, I, 24, nota 8.

⁶ Cfr. Prümmer, *l. c.*, 433, 1, pag. 505, nota 1; Vermeersch, *l. c.*, II, 876; paulo aliter Augustine, *l. c.*, VI, 525.

⁷ Aichner-Friedle, *l. c.*, § 89, pag. 315; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 283-285; Cavagnis, *l. c.*, vol. II, n. 118*, et sq.

⁸ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 41; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 282.

In ipsa notione iuris patronatus a Codice data excluditur absolute concessio ipsius ad haereticos, schismaticos et generatim ad quoslibet a catholicos ¹.

999. — 2° Divisio. — Ius patronatus est:

a) *Reale vel personale*, prout alicui rei cohaeret vel directe ad personam spectat ².

Persona cui cohaeret ius patronatus personale potest esse physica aut moralis ³ eique inhaeret ius patronatus independenter a possessione cuiusvis rei, e. g., ius patronatus concessum primogenitis talis familiae etc. ⁴.

Res cui cohaeret ius patronatus reale potest esse castrum, fundus, villa, praedium etc. qua re alienata, cum ius patronatus ei accessorie uniatur, si persona in quam vi alienationis dominium illius rei transit, capax sit, etiam ipsius iuris patronatus ius acquirit ⁵.

In dubio quodlibet ius patronatus personale praesumitur ⁶.

Habetur praeterea ius patronatus *personalissimum* quod uni fundatori competit, nec ad ullas alias personas transmittitur ⁷.

Ius patronatus personale transmitti ad alias personas praeter eas quibus ex tabulis foundationis competit, non repugnat; requiritur autem ad transmissionem faciendam consensus Ordinarii loci. Transmissio quae fiat per venditionem aut alium contractum bilateralem onerosum invalida est utpote simoniaca et qua talis delictum etiam constituit ⁸. Potest proinde transmissio solummodo fieri per donationem gratuitam aut per commutationem cum alia re spiritali ⁹.

b) *Ecclesiasticum, laicale, mixtum*, prout titulus, quo quis iure patronatus potitur, est ecclesiasticus, vel laicalis, vel mixtus ¹⁰.

¹ Haring, *l. c.*, § 173, pag. 647; cfr. tamen Augustine, *l. c.*, VI, 525; in Austria et Germania usque ad Codicem admittebantur ad usum iuris patronatus etiam protestantes ex consuetudine; cum haec consuetudo non reprobetur a Codice, tolerari adhuc poterit; ita Eichmann, *l. c.*, p. 463. Cfr. Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 290; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 44.

² C. 1449, n. 1. « *Personale* quod personae competit citra ullum ad rem quampiam respectum, et *reale*, quod praeter dotes quoad personam patroni requisitas possessionem rei, v. g. castri, feudi, praedii, villae, cui insitum est requirit. Ius patronatus reale non ita tamen rei insitum est, prout complures falso asserunt ut in *quemcumque* rei possessorem transeat... ». Aichner-Friedle, *l. c.*, § 89, pag. 319.

³ Sägmüller, *l. c.*, I, § 79, p. 358-359; Wernz-Vidal, II, 281, II, c; Haring, *l. c.*, § 174, pag. 649.

⁴ Cfr. Eichmann, *l. c.*, § 197, pag. 463.

⁵ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 27 et 46; Eichmann, *l. c.*, p. 463; Aichner-Friedle, *l. c.*, p. 319.

⁶ Sägmüller, *l. c.*, I, § 79, pag. 359; cfr. tamen Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 47.

⁷ Cfr. c. 1450, § 2, n. 2; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 281, II, b; Eichmann, *l. c.*, pag. 463.

⁸ Cfr. cc. 729 et 1470, § 1, n. 6.

⁹ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 26-27; Eichmann, *l. c.*, p. 463. Consensus Ordinarii non est necessarius si transmissio in tabulis foundationis comprehendatur; si familia, linea etc. cui inhaeret ius patronatus cessaverit, nequit Ordinarius transmissionem ad aliam familiam vel lineam permittere; c. 1470, § 1, n. 4. Cfr. tamen infra, n. 999, c), pag. 396, nota 6 et n. 1002, pag. 400.

¹⁰ C. 1449, n. 2.

Titulus ecclesiasticus habetur aut haberi praesumitur si fundatio, dotatio et aedificatio facta sit ex bonis striete ecclesiasticis, in dominio nempe Ecclesiae positis, si a persona ecclesiastica qua tali ius patronatus semper exercitum est, si officio aut alii beneficio ecclesiastico adhaereat ¹. Ecclesiasticum etiam est ius patronatus reale quod origine quidem fuit laicale si res cui inhaeret in dominium Ecclesiae transeat, aut etiam ius patronatus personale quod quovis alio iusto titulo in ecclesiasticum convertatur.

Titulus laicalis et proinde ius patronatus laicale habetur si persona physica aut moralis laicalis, aut etiam clericus ex bonis tamen patrimonialibus ² beneficium fundaverit, aedificaverit aut dotaverit ³.

Titulus mixtus haberetur si laicus beneficium fundaverit aut ecclesiam aedificaverit, clericus vero ex bonis ecclesiasticis dotaverit ⁴.

c) *Hereditarium, familiare, gentilitium, mixtum*, prout transit ad heredes, vel ad eos qui de familia aut gente sunt fundatoris, vel ad eos qui simul sunt heredes et de familia seu gente fundatoris ⁵.

Hereditarium transit ad heredes etiam extraneos seu nec de familia nec de gente. Quodlibet autem ius patronatus laicale, namque haec divisio ad solum laicale refertur, hereditarium praesumitur: quae tamen praesumptio eliditur ex facto quod in praesentationis documentis facta semper fuerit mentio familiae vel gentis, praesertim si praesentatio semper facta fuerit a familia vel gente, aliis heredibus exclusis ⁶.

Plures auctores distinctionem non faciunt inter ius patronatus gentilitium et familiare; at aliqualis differentia inter utrumque videtur a Codice insinuari; familia respicit descendentes consanguineos, gens etiam consanguineos lineae collateralis ⁷.

Praeterea in tabulis fundatoriis aliae etiam distinctiones et restrictiones iuri patronatus laicali apponi possunt, e. g., ut iure patronatus potiantur solummodo primogeniti lineae rectae; ut ab illo excludantur feminae etc. ⁸.

Ius patronatus est praeterea singulare et ius compatronatus prout uni vel pluribus physicis aut moralibus personis competit ⁹.

Habetur tandem ius patronatus privatum et ius patronatus regium, a quo tamen iure patronatus regio distinguere debet simplex ius nominationis aut praesentationis ¹⁰.

¹ Eichmann, *l. c.*, 463-464; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 49.

² Cfr. tamen Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 51.

³ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 51; Eichmann, *l. c.*, p. 464; Haring, *l. c.*, 650, nota 1.

⁴ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 52-53; Santamaria, *l. c.*, IV, 304; De Meester, *l. c.*, III, n. 1421.

⁵ C. 1449, n. 3.

⁶ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 48; et n. 24 ubi docet ius patronatus familiare aut gentilitium hereditarium fieri si familia aut gens extinguatur, nisi id excludatur a tabulis foundationis: Reiffenstuel assentitur post Codicem Badii, *l. c.*, II, pag. 182, nota 3; cfr. tamen c. 1470, § 1, n. 4 et quae infra n. 1002, pag. 400 dicuntur.

⁷ Blat, *l. c.*, 352, pag. 437; Santamaria, *l. c.*, IV, 304.

⁸ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 25.

⁹ Sigmüller, *l. c.*, I, § 79, pag. 360; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 281, II, 3.

¹⁰ Cfr. c. 1471; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 281, II in nota 8; Badii, *l. c.*, II, 565.

Ius patronatus hereditarium, familiare aut gentilitium potest esse personale vel etiam reale, prout heredibus, familiae vel genti transmittitur cum aliqua re vel independenter a re qualibet.

1000. — 3° *Notae historicae.* - Primis Ecclesiae saeculis iis qui aliquam ecclesiam vel aedificassent vel dotatione auxissent ius concedebatur inscribendi nomina in diptychis postea in publicis precibus legenda.

Ius patronatus proprie dictum in Oriente, legibus praesertim Iustinianis, saeculo VI, introductum est; quibus legibus etiam agnita est heredibus aliqua in rerum ecclesiasticarum administratione ingerentia.

In Occidente a. 441 in Concilio Arausicano agnitum est ius praesentationis Episcopo qui in aliena diocesi beneficium aut ecclesiam fundasset; idem ius saeculo VI, in Concilio Toletano IX, a. 655, ad laicos extensum est.

Apud populos germanicos et francos ex eorum iure speciali quo dominus seu herus fundi in res non solum, sed etiam in homines suo fundo contentos ius advocatae et patronatus stricte dicti exercebat, factum est ut fundi patronus etiam in ecclesias ecclesiasticosque viros suo fundo constictos absolutam fere exerceret potestatem et clericos tum promovendi tum removendi sibi potestatem usurparet.

Contra hos abusos, quibus ministerii ecclesiastici libertas non parvum patiebatur detrimentum, saeculo X-XI strenue decertavit Ecclesia et patronorum iura, saeculo XIII, ab Alexandro III definita sunt una cum eorum obligationibus. Quo iure fere immutato usque ad Codicem usa est Ecclesia. Codex autem licet ius patronatus non abrogaverit, nec iura quaesita tangere voluerit, clare tamen significavit mentem Ecclesiae esse, ut ius patronatus, praesertim in quantum ius praesentandi continet, paulatim evanescat, atque nova iura patronatus quae non sint personalissima in posterum introduci prohibuit ¹.

1001. — II. De constitutione iuris patronatus. - 1° *Ius vetus.* - Iure ante Codicem vigente, qui ecclesiam fundasset, aedificasset aut dotasset ius patronatus in illam ecclesiam obtinuisset ².

2° *Ius Codicis.* - Iure novo Ecclesia ad suam in constituendis magistratibus ecclesiasticis necessariam libertatem sibi vindicandam, quae nostris diebus magis quam temporibus transactis ob debilitatam fidem necessaria est, iura patronatus de novo introduci omnino prohibet, vetera iam existentia tolerat, atque ut eis renuntient patronos vehementer hortatur. Ius viciens circa haec his canonibus continetur:

¹ Cfr. Sägmüller, l. c., I, § 78, pag. 355 sq.; Wernz-Vidal, l. c., II, 286-288; Aichner-Friedle, § 89, pag. 315-317; Haring, l. c., § 173, pag. 647-649; Vermeersch, l. c., II, 775; Claeys Bouuaert-Simonon, l. c., n. 968.

² Cfr. de his Reiffenstuel, l. c., III, 38, 4 sq.; Wernz-Vidal, l. c., II, 292-295; Santamaria, l. c., IV, 302.

a) Nullum ius patronatus admittatur, nisi authenticis documentis aut aliis legitimis probationibus evincatur ¹.

Si probatio iuris patronatus non possit legitimis probationibus haberi, praesumitur beneficium esse liberae collationis ².

Legitimae probationes quae sint ex libro IV, titulo X, *De probationibus*, eruendum est.

b) Nullum patronatus ius ullo titulo constitui in posterum valide ³ poterit ⁴.

Attamen quia R. Pontifex est supra ius commune, si ipse voluerit, poterit ex privilegio sicut ante Codicem ius patronatus concedere.

Excluduntur non solum iuris praesentationis concessio, sed etiam concessio aliorum iurium quorum summa ius patronatus constituit nisi aliud ex Codice probetur ⁵.

c) Loci Ordinarius potest:

α) Fidelibus qui ex toto vel ex parte ecclesias exstruxerint vel beneficia fundaverint, spiritualia suffragia, eorum liberalitati proportionata, concedere vel ad tempus vel etiam in perpetuum ⁶.

Ita reditur ad antiquissimum ius inscriptionis in diptychis et suffragiorum in ecclesia fundata, et simul originalis et nativa libertas Ecclesiae in suis seligendis ministris salva manet.

β) Foundationem beneficii admittere ea adiecta conditione, ut beneficium prima vice conferatur clerico fundatori vel alii clerico a fundatore designato ⁷.

Si id fiat habebitur donatio *sub modo* seu conditionata, cuius obligatio utrimque erit ex iustitia servanda ⁸.

d) Curent locorum Ordinarii ut patroni, loco iuris patronatus quo fruuntur aut saltem loco iuris praesentandi, spiritualia suffragia etiam perpetua pro se suisve acceptent.

Si patroni id noluerint, eorum ius patronatus regulis infra explanandis regatur ⁹.

¹ C. 1454.

² Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 289, V.

³ Ex hac dictione *valide potest*, facile deduxeris per se verbum *potest*, nisi *valide* addatur, valorem non efficere.

⁴ C. 1450, § 1.

⁵ Cfr. S. R. C. 20 Oct. 1922, *A. A. S.*, XIV, 557; cfr. tamen etiam Blat, *l. c.*, 354, pag. 438.

⁶ C. 1450, § 2, n. 1.

⁷ C. 1450, § 2, n. 2.

⁸ Cfr. Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 289, II.

⁹ C. 1451, § 1-2.

Nec locorum Ordinarii stricte tenentur cum suo incommodo curare renuntiationem, sufficit si patronos ad id hortentur; nec item patroni ad renuntiationem obligari ab Ordinario possunt ¹.

Clare tamen ex hoc canone mens Codicis et Ecclesiae patefit praesertim circa ius praesentationis quod maxime libertati Ecclesiae opponitur.

e) Electiones ac praesentationes populares ad beneficia etiam paroecialia, sicubi vigent, tolerari tantum possunt, si populus clericum seligat inter tres ab Ordinario loci designatos ².

Haec praescriptio refertur ad illas regiones, ut alicubi in Italia superiori et in Helvetia, ubi ius patronatus de facto viget per modum electionis quae ab universo populo seu a familiarum capitibus fiat, aut per praesentationes a syndicis aut aliis populi repraesentantibus factas.

Codex hic has electiones et praesentationes prohibet, tolerat tamen eas quae hucusque in usu fuere, dummodo clericus eligendus aut praesentandus sit unus ex tribus ab Ordinario praesignatis. Reprobat vero omnes huiusmodi electiones aut praesentationes pro futuro tempore introduci, itemque reprobantur ipsae electiones aut praesentationes quae non sint factae ex tribus clericis designatis ab Ordinario ³.

Tales tamen paroeciae quae per praesentationes populares conferuntur non tenentur lege concursus dummodo unus ex tribus designatis ab Ordinario loci praesentetur ⁴.

Ius praesentationis popularis generatim exercetur per patresfamilias paroeciae, exclusis acatholicis aliisque inhabilibus ⁵.

1002. — III. De transmissione iuris patronatus. - 1° *De transmissione iuris patronatus in genere.* - Ius patronatus ante Codicem obtentum generatim transmitti potest ad alios, iuxta naturam ipsius iuris patronatus quae ex tabulis foundationis colligenda est. Proinde ius patronatus reale iisdem modis transmittitur quibus res aut locus cui inhaeret transmitti potest, e. g., donatione, hereditate, venditione rei; familiare transmittitur cum familia, gentilitium cum gente ⁶.

2° *De transmissione iuris patronatus personalis.* - Ut ad alios ius patronatus personale transmitti valide possit, requiritur consensus Ordinarii in scriptis datus, salvis legibus foundationis ⁷.

Si ius patronatus secundum tabulas foundationis familiae, genti aut lineae reservetur et familia, gens vel linea exstinguatur, ius patronatus heredi-

¹ Cfr. C. I., 12 Nov. 1922, *A. A. S.*, XIV, 663.

² C. 1452.

³ Cfr. Blat, *l. c.*, 356, pag. 439-440.

⁴ S. C. Concilii 14 Febr. 1920, *A. A. S.*, XII, 163; *Monitore ecclesiastico*, vol. 32, pag. 200 sq.

⁵ Cfr. Haring, *Grundzüge...*, pag. 654, nota 3.

⁶ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 17 sq.; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 296-297; Badii, *l. c.*, II, 566.

⁷ C. 1453, § 2.

tarium non evadit, nec Ordinarius valide permittere potest donationem iuris patronatus alii fieri ¹.

Ante Codicem docebant auctores ² ius patronatus familiare aut gentilitium fieri hereditarium de consensu Ordinarii loci, exstincta familia aut gente, nisi expresse aliud statutum fuisset in tabulis foundationis. Codex non dicit simpliciter ius patronatus familiare aut gentilitium non posse fieri hereditarium, sed non posse fieri hereditarium ius patronatus quod secundum leges foundationis reservatur familiae, genti aut lineae ³. Utrum dictio Codicis *quod reservatur* ad quodlibet ius patronatus familiare aut gentilitium, an solum ad casum quo id expresse declaretur in tabulis foundationis quem iam admittebant antiqui referatur ⁴, dubium esse videtur ⁵.

Certe autem a Codice non abrogatur ius antiquum circa alia iura patronatus personalia, e. g., ius patronatus personae moralis laicalis aut ecclesiasticae, quae proinde, persona non exstincta, ut ante Codicem, transmitti possunt. Codex tamen pro qualibet transmissione consensum Ordinarii loci exigit si de iure patronatus personali agitur ⁶.

Quod tamen non valet pro casu quo expresse transmissio in tabulis foundationis permittatur, tunc enim consensus iam habetur ⁷.

Nec prohibetur transmissio iuris patronatus etiam familiaris aut gentilitii quando familia exstincta nondum est aut antequam ipsam exstinctum iri praevideatur ⁸.

In casibus in quibus consensus Ordinarii requiritur, consensus *in scriptis* est necessarius ad validitatem ⁹.

3° *De personis inhabilibus ad ius patronatus.* - a) Ius patronatus personale transmitti valide nequit ad infideles, publice ¹⁰ apostatas, haereticos, schismaticos, adscriptos societatibus secretis ab Ecclesia damnatis, nec ad quoslibet excommunicatos post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam ¹¹.

Agitur hic de lege inhabilitante quae vim suam exerit etiam inscia persona contra quam lata est.

¹ C. 1453 et 1470, § 1, n. 4.

² Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 24.

³ Cfr. definitionem iuris patronatus familiaris a Codice c. 1449, § 3..... *quod transit non quod reservatur*; quod tamen argumentum non est apodicticum.

⁴ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 24-25.

⁵ Auctores hac in re expliciti non sunt; iuri antiquo adhaerere videtur Badli, *l. c.*, II, pag. 182, nota 3; cui interpretationi c. 6, n. 4, favet. Contradicit Santamaria, *l. c.*, IV, 320, ius vetus abrogatum retinens. Cfr. etiam Wernz-Vidal, *l. c.*, II, n. 310; Pistocchi, *l. c.*, pag. 392-394.

⁶ Paulo aliter ius vetus; cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 17 sq. praesertim vero 26; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 296-297. Cfr. etiam infra n. 1013, d), pag. 412.

⁷ Eichmann, *l. c.*, p. 463, nota 5; Santamaria, *l. c.*, IV, 306.

⁸ Cfr. Blat, *l. c.*, n. 374, 4, pag. 458.

⁹ Cfr. Santamaria, *l. c.*, IV, 306.

¹⁰ Vox *publice* hic adhibita refertur, ut videtur, non solum ad apostatas, sed etiam ad haereticos etc. Santamaria, *l. c.*, IV, 306.

¹¹ C. 1453, § 1.

Societates, quibus adscribitur is qui inhabilis hoc canone declaratur, debent esse ab Ecclesia sive implicite sive explicite prohibita, seu damnatae debent praeterea esse *secretae*, idest tales quae socios ad secretum servandum obligent; nec sufficere videtur ut sint secretae de facto ¹; itemque requiri videtur adscriptio realis, non solum factis praesumpta, sed etiam positiva inscriptione in albo seu datione nominis, quae etiam sine interventu ad uniones adesse potest; sola autem praesentia vel interventus unionibus, licet forte illicitus, non dicit adscriptionem.

Sola et simplex excommunicatio, sicut et haeresis occulta, non reddunt inhabilem de iure vigente ad recipiendum ex translatione ius patronatus.

Si in iure patronatus hereditario persona intermedia heres publice haeretica sit, illius vero heredes catholici et habiles ex analogia cum § 3 eiusdem c. 1453, suspendi solummodo videtur ius patronatus pro publice haeretico.

Si infideles, publice haeretici, etc. tales esse desinant, eorum inhabilitas cessare ipso facto videtur ².

b) Si res, cui ius patronatus reale cohaeret, ad aliquam personam uti supra inhabilem transeat, ius patronatus suspensum manet ³.

1003. — IV. De privilegiis patronorum in genere. - Privilegia patronorum sunt:

1° Praesentandi clericum ad ecclesiam vacantem vel beneficium vacans ⁴.

2° Salva exsecutione onerum et honesta beneficiarii sustentatione, alimenta ex aequitate obtinendi ex ecclesiae vel beneficii redditibus, si qui supersint, quotiens patronus ad inopiam nulla sua culpa redactus fuerit, etiamsi ipse iuri patronatus renuntiaverit in commodum Ecclesiae, vel pensio in limine foundationis ipsi patrono fuerit reservata, quae ad sublevandam eius inopiam non sufficiat ⁵.

Attendendum est clausulis sub quibus patrono egenti ius ad alimenta competit.

a) Ius ad alimenta praetendere nequit patronus qui in suis oneribus obeundis valde negligens fuit; id enim significat *salva onerum* exsecutione ⁶.

b) Subventio facienda est ex solis redditibus superfluis et salva beneficiarii sustentatione; ante omnia enim ecclesia suo decori et cultui providere debet ⁷.

¹ Paulo aliter Blat, *l. c.*, 357, pag. 440.

² Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 527; cfr. tamen c. 1470, § 1, n. 6 et § 2-3; una cum Vermeersch, *l. c.*, II, 796.

³ C. 1453, § 3.

⁴ C. 1455, n. 1.

⁵ C. 1455, n. 2.

⁶ Cfr. c. 1469; Augustine, *l. c.*, VI, 528.

⁷ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 115.

c) Nomine alimentorum veniunt omnia necessaria ad honestam sustentationem pro patrono eiusque familia, scilicet cibus, potus, lectum et vestitus ¹.

d) Non requiritur in patrono summa egestas, sed talis rerum necessarium defectus iuxta proprii status conditionem, ut ad egestatem iam vergere incipiat ².

e) Concedi debent alimenta non ex iustitia, sed ex aequitate « qua ad remunerandum quivis obligatus est iis a quibus beneficia accepit » ³.

Attamen licet titulus ob quem Ecclesia ius ad alimenta patrono concessit ius precarium sit, nihilominus respectu beneficiarii aut alius administratoris beneficii ius quaesitum strictum esse videtur quod actione iudiciali protegitur ⁴.

f) Si pauperies seu inopia patroni ex ipsius culpa originem traxerit, nec de bonis superfluis ei subvenire ex iure tenetur beneficiarius; licet ei ex caritate adhuc subveniendum sit.

g) Ius ad alimenta pro patrono existit etiam in casu quo ipse in limine foundationis iuri praesentandi renuntiaverit, aut ei pensio insufficiens ad completam sustentationem reservata fuisset.

h) Ius ad alimenta nullo modo importat ex iure communi aliquam ingerentiam in administratione bonorum beneficii iuris patronatus ⁵.

3° Habendi, si ita ferant legitimae locorum consuetudines, in sui patronatus ecclesia stemma gentis vel familiae, praecedentia ante ceteros laicos in processionibus vel similibus functionibus, digniorem sedem in ecclesia, sed extra presbyterium et sine baldachino ⁶.

Codex multum defert particularibus consuetudinibus circa privilegia honorifica patronorum; quam ob rem si alicubi praeter enumerata a Codice alia etiam in observantia sint eadem servari etiam in posterum poterunt. Huiusmodi autem privilegia honorifica, quae passim in observantia sunt, enumerant auctores qui ante Codicem scripserunt. Praecipua sunt: *Honor aquae benedictae, sollemnis receptio ad ianuam ecclesiae patronatae, ius precum, honor thurificationis, osculum pacis, ius cerei et palmarum, ius sepulturae* ⁷, *ius luctus ecclesiastici* ⁸.

Praecedentia tam in ecclesia patronata quam extra non est concedenda patrono super dominum territorialem, qui nempe in loco iurisdictionem exercet temporalem ⁹.

¹ Reiffenstuel, l. c., III, 38, 114.

² Reiffenstuel, l. c., III, 38, 112-113.

³ Reiffenstuel, l. c., III, 38, 112.

⁴ Reiffenstuel, l. c., III, 38, 116.

⁵ Cfr. Wernz-Vidal, l. c., II, 307.

⁶ C. 1455, n. 3.

⁷ Cfr. c. 1225; cfr. praeterea etiam S. R. C. 20 Oct. 1922.

⁸ Cfr. Wernz-Vidal, l. c., II, 306, c.

⁹ Cfr. Reiffenstuel, l. c., III, 38, 110-111; Haring, *Grundzüge...* ², § 175, pag. 651, in nota 4; Santamaria, l. c., IV, 368.

1004. — V. *De iure praesentandi in specie.* - 1° *Persona habilis ad praesentationem faciendam.* - Uxor per seipsam ius patronatus exercet, minores per parentes aut per tutores; quod si parentes vel tutores acatholici sint, ius patronatus interim suspensum manet ¹.

Codex hic loquitur solummodo de parentibus aut tutoribus acatholicis, at idem affirmandum videtur de parentibus et tutoribus adscriptis sectis secretis damnatis etc. ex c. 1453, § 1 et 3 ².

Si unus e parentibus acatholicus, alter catholicus et capax sit, hic praesentare poterit ³.

Patronus quilibet potest ius praesentationis etiam per alium exercere ⁴.

1005. — 2° *De modo faciendi praesentationem, quando ius patronatus non competit unicae personae physicae.* - Duo casus accidere possunt.

a) Si plures singulares personae sint patroni, possunt tum pro se tum pro suis successoribus de alternis praesentationibus inter se convenire.

Ut autem haec conventio sit valida, accedat oportet Ordinarii consensus in scriptis datus, qui tamen semel praestitus nequit valide ab eodem Ordinario vel eius successoribus, patronis invitis, revocari ⁵.

Agitur hic, ut per se patet, de iure patronatus quod pluribus personis physicis vel etiam moralibus non collegialibus ex diversis titulis competit. Ad lites praeveniendas, et ut ecclesiis quam citius fieri potest provideatur, valde congruit ut tales patroni inter se mutuam conventionem ineant. Codex tamen ad hanc faciendam ius vetus corrigens Ordinarii consensum requirit ⁶.

Si tales patroni singulares nullam circa praesentationes conventionem inierint, ille praesentatus habeatur, qui maiorem saltem relative suffragiorum numerum retulerit; et si plures eundem, maiorem quam ceteri, suffragiorum numerum habuerint, omnes censeantur praesentati.

Qui ex diversis titulis ius patronatus obtinet, tot habet in praesentatione suffragia, quot titulos ⁷.

In suffragiis ferendis non tenentur patroni singuli, cum personam moralem non constituent, ad normam c. 101, § 1 procedere, sufficit ut quovis modo suffragium expriment.

¹ C. 1456; iure vetere filiifamilias minores puberes certo, minores impuberes probabiliter praesentare poterant; cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 38 sq.

² Ita etiam Blat, *l. c.*, 360, pag. 444; cfr. etiam c. 1470, § 1, n. 6 et § 2-4.

³ Vermeersch, *Epitome*, II, 784.

⁴ Haring, *l. c.*, § 176, pag. 652.

⁵ C. 1459, § 1-2.

⁶ Ius vetus consensum non requirebat; cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 23; ubi etiam de variis modis conventiones has faciendi.

⁷ C. 1460, § 2-3, non item in electionibus cfr. c. 164.

Ad maioritatem relativam nullus determinatus suffragiorum numerus requiritur; e. g., si ex sex patronis duo Titium praesentent, ceteri singuli singulos candidatos, Titius solummodo *ius ad rem* acquirit; si sex patroni sex clericos, singuli singulos praesentent, omnes conditionatum *ius ad rem* obtinent; inter eos seliget Ordinarius, ad normam iuris ¹.

Si tres personae beneficium fundaverint, quarta vero persona aedificaverit et dotaverit, tres priores personae unum titulum et proinde unum suffragium, quarta vero persona duos titulos et consequenter duo suffragia obtinet ².

Auctores antiqui non conveniebant in solutione a Codice firmata in casu quo plures candidati eundem suffragiorum numerum retulissent ³.

b) Si *ius patronatus collegialiter* exerceatur, ille praesentatus habeatur, qui maiorem suffragiorum numerum retulerit, ad normam can. 101, § 1; quod si, duobus scrutiniis sine effectu institutis, in tertio scrutinio plures maiorem prae ceteris, sed aequalem inter se suffragiorum numerum habuerint, ii omnes praesentati censeantur ⁴.

Haec norma valet pro iure patronatus, quod personae iuridicae collegiali, sive ecclesiasticae, ut, e. g., Capitulo, domui religiosae, fabricae ecclesiae etc. vel etiam civili, ut, e. g., municipali Consilio etc. competit.

Attamen strictum praeceptum procedendi collegialiter ad modum electionum strictae dictarum, etiam pro istis personis iuridicis collegialibus a Codice non imponitur; dicit enim Codex conditionaliter: *Si... collegialiter exerceatur* ⁵.

Adhiberi eadem forma etiam poterit, ex conventionem de qua supra, in iure patronatus quod pluribus singularibus personis competit.

Derogatur autem, etiam quando collegialiter proceditur can. 101, § 1, in ea parte qua praesidi *ius* conceditur paritatem dirimendi, quando in tertio scrutinio vota paria sunt; quia favorabilius est libertati Ecclesiae ut plures clerici, quam unus, praesententur ut inter eos digniorem eligere possit Ordinarius.

Hoc canone iuri veteri quo in usu iuris patronatus personae moralis collegialis maiortas absoluta suffragiorum requirebatur derogatum est ⁶.

1006. — 3° *De tempore utili ad praesentationem faciendam.* -

a) Praesentatio nullo iusto obstante impedimento, sive agatur de patronatu laicali, sive de ecclesiastico et mixto, fieri debet, nisi brevius tempus lege foundationis vel legitima consuetudine praescriptum fuerit, saltem intra quatuor menses a die quo is, cui *ius* est instituendi, patronum certiores fecerit de vacatione beneficii

¹ Cfr. c. 1466, § 6; cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 92; D'Annibale, *Summula* I, 44, nota 11.

² Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 10 et 19-20; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 299.

³ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 94 et 98.

⁴ C. 1460, § 1.

⁵ Aliter severius Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 299; et Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 91.

⁶ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 97.

et de sacerdotibus qui in concursu fuerunt probati, si agatur de beneficio quod per concursum conferri debet ¹.

Ius antiquum quo patrono ecclesiastico sex menses ad praesentationem faciendam concedebantur hoc canone abrogatum est ².

Tempus hoc utile est in initio, et, ut videtur, etiam in duratione ³.

Certioratio de vacatione et de probatis in concursu, quando concursus est necessarius, videtur necessaria solummodo ad probationem ⁴.

Etsi lege foundationis semestre ad praesentationem faciendam concessum fuerit, de iure vigente, amplius concedi nequit et huic canonici standum est ⁵.

b) Si intra praescriptum tempus praesentatio facta non fuerit, ecclesia vel beneficium pro eo casu fit liberae collationis ⁶.

Habemus hic improprie dictae devolutionis casum, qui iam in iure veteri vigeat. Si praesentatio nondum facta sit ex neglegentia patroni aut ex dissensu inter patronos, poterit Ordinarius tempus aliquantulum prorogare ⁷.

c) Si lis, quae intra utile tempus dirimi nequeat, exoritur sive circa ius praesentandi inter Ordinarium et patronum vel inter ipsos patronos, sive circa ius praelationis inter ipsos praesentatos, suspendatur collatio usque ad finem controversiae, et interim, si opus sit, oeconomum ecclesiae vel beneficio vacanti Ordinarius praeficiat ⁸.

Lis inter patronum et Ordinarium habetur, si hic contendat beneficium esse liberae collationis, ille autem iuris patronatus. Attamen etiam in hoc casu, si Ordinarius sit in quasi-possessione liberae collationis et bona fide saltem semel libere beneficium contulerit, nemine contradicente, lis non attenditur et Ordinarius libere conferre potest ⁹.

Lis inter ipsos patronos habetur si de quasi-proprietate aut quasi-possessione iuris patronatus, quod exsistere certum esse debet, inter eos decertatur cuinam ius patronatus competat. In tali casu si quis ex patronis in quasi-possessione sit bonae fidei, lite circa quasi-proprietatem non obstante, praesentare valide potest ¹⁰.

Liti inter praesentatos exorienti affinis est et proinde eodem modo, ut videtur, solvenda lis inter praesentatos et patronos, e. g., si praesentatus alios praesentatos aut patronos de simonia accuset ¹¹.

¹ C. 1457.

² Cfr. c. 22, X, 3, 38; c. 1, ibid. in 6°.

³ C. 35; cfr. Reiffenstuel, l. c., III, 38, 55.

⁴ Cfr. Reiffenstuel, l. c., III, 38, 55.

⁵ Chelodi, *Ius de personis*, pag. 228, nota 1.

⁶ C. 1458, § 1.

⁷ Cfr. Reiffenstuel, l. c., III, 38, 56; cfr. etiam Wernz-Vidal, l. c., II, 301.

⁸ C. 1458, § 2.

⁹ Cfr. Reiffenstuel, l. c., III, 38, 103-104.

¹⁰ Cfr. Reiffenstuel, l. c., III, 38, 99 sq. qui tamen ex iure vetere hunc casum paulo aliter resolvit. Blat docere videtur Codicem nullam mutationem etiam in hoc fecisse quod non recte dictum videtur. Iam Reiffenstuel docebat capita 12 et 27, X, 3, 38 contra regulam communem pugnare; Blat, l. c., 362, pag. 446.

¹¹ Cfr. Reiffenstuel, l. c., III, 38, 105.

1007. — 4° *De iure variandi.* - Quilibet patronus antequam praesentatio acceptetur, non unum tantum, sed plures praesentare potest, tum una simul tum etiam successive, intra tempus tamen praescriptum, modo illos ne excludat quos prius praesentavit ¹.

Ius vetus solum patrono laico ius variandi concedebat, et solum pro una vice ².

Si praesentatus ante canonicam institutionem renuntiaverit vel mortuus fuerit, patronus rursus ius praesentandi habet ³.

Idque valere videtur non solum pro prima vice, sed etiam de singulis casibus occurrentibus. Patrono autem in hoc casu conceditur aliud quadri-mestre ad praesentationem novam faciendam ⁴.

Si plures sint patroni qui de alterius praesentationibus convenerint in hoc casu cum de eadem vacatione agatur et praesentatio plenum effectum sortita non sit, facta praesentatio non computatur; aliter vero dicendum esset si mors aut renuntiatio post institutionem concessam evenerint ⁵.

1008. — 5° *De persona praesentanda.* - a) Nemo potest ⁶ seipsum praesentare, nec aliis patronis accedere ut suffragiorum numerum ad praesentationem necessarium pro se compleat ⁷.

Nihil tamen obstat quin patronus ipse iuri patronatus renuntiet Ordinarium rogans ut beneficium sibi libere conferatur. Si plures sint patroni, potest unus alium praesentare ⁸ nec prohibetur patronus compatronum pro sui praesentatione rogare ⁹.

b) Si ecclesiae vel beneficio provideri debeat per concursum, patronus, etiam laicus, non potest praesentare nisi clericum legitime ex concursu probatum ¹⁰.

Ante Codicem forma concursus requirebatur solum pro iure patronatus ecclesiastico ¹¹. Commissio autem interpres 12 Nov. 1922 ¹² declaravit etiam

¹ C. 1460, § 4.

² Cfr. Reiffenstuel, l. c., III, 38, 57 et sq.

³ C. 1468.

⁴ Augustine, l. c., VI, 533.

⁵ Ferreres, *Institutiones canonicae*, II, 447; Wernz-Vidal, l. c., II, 304.

⁶ Suipsius praesentatio contra huius canonis praescriptum invalida habetur a Sanctamaria, quod, ait ipse, in c. dicatur *nemo potest* quae dictio valorem non solum licetatem afficiat. Argumentum tamen valde debile videtur ex analogia cum cc. 170, et 1450, § 1 ubi, quia de valore agitur ad verbum *potest*, valide additur. Certe tamen Superior ecclesiasticus non tenetur suipsius patroni praesentationem acceptare, immo nec acceptare potest. Cfr. etiam Blat, l. c., n. 365; Cocchi, l. c., vol. VI, pag. 281, n. 130; Vermeersch, *Epitome*, II°, n. 789.

⁷ C. 1461.

⁸ Cfr. Reiffenstuel, l. c., III, 38, 72-76; Wernz-Vidal, l. c., II, 300; cfr. etiam c. 170 una cum cc. 11 et 15, necnon 1450, § 2, n. 2.

⁹ Haring, *Grundzüge...*, § 176, pag. 653.

¹⁰ C. 1462.

¹¹ Cfr. Reiffenstuel, l. c., III, 38, 65, confer tamen etiam n. 77-78.

¹² A. A. S., XIV, 663.

post Codicem formam *conkursus* pro beneficiis iuris patronatus laicalis tunc solum requiri cum id iure particulari, e. g., ex lege foundationis vel ex legitima consuetudine cautum sit.

Paroeciae tamen quae per praesentationes populares conferuntur ad normam c. 1452, ad formam *conkursus* non tenentur etiam ubi generatim viget haec forma pro paroeciarum collatione ¹.

c) Persona praesentata debet esse idonea, idest, ipso praesentationis vel saltem acceptationis die, qualitatibus omnibus praedita, quae iure seu communi seu peculiari vel lege foundationis requiruntur ².

Antiqui requirebant pro beneficio curato non solum idonei sed etiam dignioris praesentationem, validam tamen digni, omisso digniori, praesentationem admittentes; idem et nunc ex intrinsicis praesertim rationibus valere videtur ³.

d) Si praesentatus non idoneus fuerit repertus, patronus, dummodo tempus utile ad praesentandum sua negligentia lapsum ne sit, potest alium intra tempus de quo in can. 1457 praesentare; sed si ne hic quidem idoneus repertus fuerit, ecclesia vel beneficium pro eo casu fit liberae collationis, nisi patronus vel praesentatus intra decem dies a significatione recusationis recursum a iudicio Ordinarii ad Sedem Apostolicam interposuerit; quo pendente, suspendatur collatio usque ad finem controversiae et interim, si opus sit, oeconomum ecclesiae vel beneficio vacanti Ordinarius praeficiat ⁴.

Etiam in hoc canone patronus laicus et ecclesiasticus aequiparantur et elementum subiectivum scientiae vel ignorantiae in praesentatione indigni non attenditur ⁵; si tamen constet patronum *scienter* praesentasse indignum, ipso facto, etiam de iure vigente, pro ea vice iure praesentandi privatur; quod et de patrono laico valet ⁶.

Ex verbis Codicis non clare patet utrum a die reiecti per Ordinarium candidati, aliud quadrimestre habeatur; ex iure vetere id intellegendum videtur de concessione novi quadrimestris ⁷.

Si institutio praesentati ex simonia nulla sit, collatio beneficii S. Sedi reservatur ⁸. Si sola praesentatio simoniaca sit et talis ab Ordinario deprehendatur reicienda erit; nec patronus poterit alium clericum praesentare etsi

¹ S. C. Concilii 14 Febr. 1920, *A. A. S.*, XII, 163. Cfr. tamen supra n. 1001, e), pag. 399.

² C. 1463.

³ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 77-82. Paulo aliter Wernz-Vidal, *l. c.*, II, n. 300, nota 81; Santamaria, *l. c.*, IV, 312; Pistocchi, *l. c.*, pag. 346-348.

⁴ C. 1465, § 1.

⁵ Ius vetus cfr. apud Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 83 et sq.

⁶ Cfr. c. 2391, § 3.

⁷ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 84; Augustine, *l. c.*, IV, 532. Chelodi, *Ius de personis*, 145 et in nota 2, pag. 228, distinguit inter patronum qui sua culpa non idoneum praesentavit, et eum qui sine sua culpa atque huic alteri tantummodo aliud quadrimestre concedit: cfr. etiam Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 303, nota 85; Santamaria, *l. c.*, IV, 315.

⁸ C. 1435, § 1, n. 3.

tempus utile non praeterierit. Immo patronus ipso facto privatus permanet in perpetuum iure praesentandi ¹.

Scholion. — *De iure patronatus passivo.* - Loquuntur saepe auctores de iure patronatus passivo. In hoc autem ius patronatus passivum consistit quod patronus clericum praesentandum ex certa familia vel ex certa communitate assumere cogatur sive ex lege foundationis, sive ex alio iure particulari. Ut per se patet, ius patronatus passivum non est nisi ius particulare aliquam peculiarem qualitatem in persona praesentanda requirens. Non est certo adaequata distinctio inter ius patronatus activum et passivum; utrumque enim simul consistit, vel consistere potest ².

1009. — 6° *Cuinam facienda sit praesentatio.* - Praesentatio fieri debet loci Ordinario, cuius est iudicare utrum idonea sit persona praesentata.

Ordinarius ad suum formandum iudicium, debet de persona praesentata diligenter inquirere et opportunas notitias, etiam secretas, si opus fuerit, assumere.

Ordinarius non cogitur patrono patefacere rationes cur personam praesentatam admittere non possit ³.

Non prohibetur Ordinarius rationes non admissionis manifestare, sed ad id cogi non potest ⁴.

Nomine Ordinarii in hoc canone venit certe Vicarius Capitularis et etiam, si mandatum speciale habeat, Vicarius Generalis ⁵.

1010. — 7° *De simonia in praesentatione.* - Praesentatio, labe simoniaca infecta, est ipso iure irrita, et etiam institutionem forte subsecutam irritam reddit ⁶.

Patronus simoniacus perpetuo privatur iure praesentandi ⁷.

1011. — 8° *De institutione canonica.* - a) *Quis ad eam ius habent.*
- α) Legitime praesentatus et idoneus repertus, acceptata praesentatione, ius habet ad canonicam institutionem ⁸.

Institutio collativa tituli est actus legitimi Superioris ecclesiastici quo titulus beneficii clerico promovendo confertur. Dicitur *institutio canonica* quando in ea facienda regulae omnes a iure canonico statutae servatae sunt ⁹.

¹ C. 2392, n. 2; contra Santamaria, l. c., IV, 314. Cf. etiam infra n. 1010.

² Cfr. Wernz-Vidal, l. c., II, 282.

³ C. 1464, § 1-3; 149; 459, § 3, n. 3; 399.

⁴ Augustine, l. c., VI, 531.

⁵ Wernz-Vidal, l. c., II, 302.

⁶ C. 1465, § 2.

⁷ C. 2392, n. 2.

⁸ C. 1466, § 1.

⁹ Cfr. Reiffenstuel, l. c., III, 7, 6 et 10.

Clerico legitime praesentato ius strictum est ut in beneficio instituatur; proinde collatio beneficii alteri quam ipsi facta ab Ordinario loci, ad praesentati instantiam rescindi potest et debet ¹.

Nulla specialis formalitas requiritur pro acceptatione praesentationis, sufficit, ut videtur, ut praesentatus de praesentatione conscius non contradicat.

β) Si plures et omnes idonei praesentati sint, Ordinarius eligit quem magis idoneum in Domino iudicaverit ².

In hoc casu, ut patet, ius singulorum praesentatorum non est absolutum, sed conditionatum seu a iudicio Ordinarii pendens.

Electio ex parte Ordinarii digni, omisso digniore, valida, etsi illicita, est ³.

b) *Quis eam concedere potest.* - Ius concedendi canonicam institutionem est Ordinarii loci, non autem Vicarii Generalis sine mandato speciali ⁴.

Quod hic statuitur ius commune constituit et praesumptionem iuris constituit pro Ordinario loci, aliorum tamen collatorum possibilitas non excluditur absolute, salvo semper iure Ordinarii examini subiiciendi clericos praesentatos ⁵.

Ante Codicem permittebant auctores institutionem canonicam Vicario Generali cum mandato generali ⁶.

Vicarius Capitularis etiam de iure vigente potest praesentatos instituere.

c) *Intra quod tempus concedenda.* - Institutio canonica pro quolibet beneficio etiam non curato dari debet, nullo iusto obstante impedimento, intra duos menses ex quo praesentatio facta sit ⁷.

d) *De forma servanda in praesentatione et institutione canonica.* - In praesentatione facienda nulla forma aut sollemnitatis praescripta est; eadem proinde oretenus vel scripto fieri potest, quamvis valde deceat ut scripto fiat verbis aptis ⁸.

Institutio autem canonica scripto consignanda est ⁹; quamvis valida habeatur institutio etiam sine scripto.

1012. — VI. De oneribus seu officiis patronorum. - Onera seu officia patronorum sunt:

¹ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 7, 12 et III, 38, 69 sq.

² C. 1466, § 3.

³ Chelodi, *Ius de personis*, 145.

⁴ C. 1466, § 2.

⁵ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 7, 22-23; Blat, *l. c.*, 370, pag. 453-454.

⁶ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 7, 24.

⁷ C. 1417.

⁸ Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 302; Haring, *Grundzüge...*, § 176, pag. 655.

⁹ C. 159; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 304; Chelodi, *l. c.*, 145.

1º Ordinarium loci monere, si bona ecclesiae seu beneficii dilapidari viderint, quin tamen se immisceant administrationi eorundem bonorum ¹.

Sunt enim defensores seu advocati ecclesiae patronatae, non administratores, nec ullam exercent in bona ecclesiae vel beneficii vigilantiam multoque minus eis pensionem aut aliud onus imponere possunt nisi aliquid huiusmodi ipsis ex lege foundationis competat ².

2º Aedificare denuo ecclesiam collapsam aut reparationes, iudicio Ordinarii, necessarias in eadem facere, si ex titulo aedificationis ius patronatus habeant, et nisi onus aedificandae denuo vel reparandae ecclesiae aliis incumbat ad normam canonum ³.

Haec obligatio non est absoluta sed conditionata, si nempe patronus ex titulo aedificationis ius patronatus retinere velit ⁴.

Alii autem patroni ex titulis *foundationis* aut *dotationis* ne conditionate quidem ad reparationem aut reaedificationem tenentur.

3º Supplere redditus, si ex titulo dotationis ius patronatus proveniat, cum ecclesiae et beneficii redditus ita defecerint, ut nequeat amplius vel cultus decenter in ecclesia exerceri vel beneficium conferri ⁵.

Etiam in hoc casu obligatio patroni conditionata non absoluta est, eodem modo ac supra dictum est.

Circa executionem autem harum obligationum conditionatarum haec quae a Codice statuuntur attendenda sunt:

Si ecclesia collapsa fuerit vel necessariis, iudicio Ordinarii, indigeat reparationibus aut si redditus sufficientes defecerint ⁶, ius patronatus interim quiescit ⁷.

¹ C. 1469, § 1, n. 1.

² Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 118-123.

³ C. 1469, § 1, n. 2 et c. 1186.

⁴ Cfr. Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 308.

⁵ C. 1469, § 1, n. 3.

⁶ Codicis interpunctio hoc c. 1469, § 2 ita corrigenda videtur: Si ecclesia... indigeat reparationibus aut si redditus defecerint, ad normam etc.; cfr. Vermeersch, *Epitome*, II, 794.

⁷ Cfr., c. g., Decretum Ordinarii Milevitani qua Delegati Apostolici die 8 Oct. 1919 datum, quo hic canon executioni mandatur: lubet referre art. 2 huius decreti in ea parte quae huc spectat: « Trattandosi di una fondazione di giuſpatronato ſia eccleſiaſtico ſia laicale, anche con riſerva della vocazione paſſiva, ora eſiſtente, la cui dotazione è minore di lire ſterline dieci, di netto l'anno, tale fondazione diverrà di libera collazione, e ſi intenderà riſolto in riguardo alla ſteſſa il vincolo del patronato, ſi attivo che paſſivo, qualora i patroni, nel termine di un anno dalla pubblicazione e notificazione dell'inſcritto editto, non ſi cureranno di ſupplire, nelle debite forme, alla dote della fondazione riconoſciuta inſufficiente, una rendita in capitale fruttifero, con l'approvazione dell'Ordinario, tale da formare la ſomma di lire ſterline dieci l'anno, dedotti i peſi, e ciò in conformità al diſpoſto nel canone 1469, § 1, n. 3 e § 3 e 1470, § 1 del Codice di Diritto canonico ». Cfr. *A. A. S.*, XII, 38; *S. C. Conſiſt.* 20 Dec. 1919; *Monitore eccleſiaſtico*, vol. 32, pagina 101 ſq.

Si patronus intra tempus ab Ordinario sub poena cessationis patronatus praefiniendum, ecclesiam denuo aedificaverit vel restauraverit aut reditus auxerit, ius patronatus revigescit; secus ipso iure et sine ulla declaratione cessat ¹.

Si ecclesiam collapsam aut reditus deficientes non antiquus patronus sed alia persona reaedificaverit vel compleverit, antiquus patronus non ideo ius patronatus retinet, sed persona reaedificans vel redotans ius patronatus personalissimum ad normam c. 1450, § 2, n. 2 acquirit ².

1013. — VII. De extinctione iuris patronatus. - 1° *De extinctione totali seu perpetua.* - Praeter casum extinctionis ex defectu ex parte patroni reparationis seu reaedificationis ecclesiae collapsae vel col-labentis nec non ex defectu reddituum, de quo supra actum est, ius patronatus exstinguitur:

a) Si patronus iuri suo renunciaverit; eius tamen renunciatio ex integro fieri potest aut ex parte; nunquam vero potest aliis compatronis, si qui sint, damnum afferre ³.

Ante Codicem non admittebatur renunciatio iuris patronatus gentilitii, nisi familia cessante, cum Codex nullam renuntiationi circa hoc conditionem apponat, et mens Ecclesiae sit quantum fieri potest suam libertatem nativam recuperare, id non amplius vigere dicendum est ⁴.

Si compatronus renuntiet eius ius cumulatur in aliis compatronis, compatroni enim ius patronatus in solidum possident; nisi forte compatroni ad normam can. 1459 de alternis praesentationibus antea convenerint, quo casu ecclesia seu Ordinarius loci in locum patroni renuntiantis introire videtur et libere conferre ⁵.

b) Si Sancta Sedes ius patronatus revocaverit aut ipsam ecclesiam vel beneficium perpetuo suppresserit ⁶.

Sancta Sedes revocationem facere potest valide semper etiam sine iusta causa, agitur enim de privilegio stricte dicto ab Ecclesia concesso circa potestatem Ecclesiae eiusque libertatem, quam renunciare circa validum usum nec R. Pontifex potest: Ecclesia quippe prorsus independens est a qualibet humana potestate ipso iure divino.

Suppressione beneficii patronati obiectum principale iuris patronatus

¹ C. 1469, § 2-3.

² Cfr. Wernz-Vidal, l. c., II, 308.

³ C. 1470, § 1, n. 1.

⁴ Cfr. c. 1451, § 1; aliter Wernz-Vidal, l. c., 311, in nota 105; idemque affirmandum videtur de iure patronatus reali.

⁵ Cfr. Haring, l. c., pag. 660, nota 6 ubi sibi hanc quaestionem proponit, nullam vero solutionem affert.

⁶ C. 1470, § 1, n. 2.

quod in praesentatione ad beneficium consistit amplius existere non posse per se perspicuum est.

c) Si contra ius patronatus legitime praescriptum fuerit ¹.

Praescribitur autem si patronus tempore ad praescriptionem legitimam requisito non praesentaverit et Ordinarius saltem bis ecclesiam vel beneficium libere contulerit ².

Tempus ad praescribendum contra ius patronatus ecclesiasticum est 30 annorum ³, pro aliis casibus ius civile uniuscuiusque nationis videndum est ⁴.

d) Si res, cui ius patronatus inhaeret, pereat, aut exstinguatur familia, gens, linea cui secundum tabulas foundationis reservatur; quo in altero casu nec ius patronatus hereditarium evadit, nec Ordinarius valide permittere poterit donationem iuris patronatus alii fieri ⁵.

Quod dicitur in Codice de familia, gente aut linea intellegendum etiam videtur de persona morali, sive ecclesiastica sive civili ⁶.

Requiritur autem ut de familia, gente, aut linea vel etiam persona morali exstincta aut proxime exstinguenda agatur; alioquin iuxta ea quae supra vidimus, probabiliter, de consensu Ordinarii loci, ius patronatus transferri poterit aut converti ⁷.

e) Si, consentiente patrono, ecclesia vel beneficium uniatur alii liberae collationis aut ecclesia fiat electiva vel regularis ⁸.

Quia per talem unionem ecclesia vel beneficium exstingui censentur, nec proinde ius patronatus circa ea existere amplius potest ⁹.

1014. — 2º *De extinctione aut suspensione iuris patronatus ob delicta commissa.* - a) Exstinguitur praeterea ius patronatus extinctione perpetua, si patronus rectorem vel alium clericum ecclesiae servitio addictum aut beneficiarium per se vel per alios occiderit vel mutilaverit ¹⁰.

Haec poena ex iure vetere in Codicem est relata et ex iure vetere interpretanda est. Cum cuique liceat vim vi repellere, si patronus ad sui defensionem clericum feriat vel occidat poenam non incurrit ¹¹.

¹ C. 1470, § 1, n. 3.

² Cfr. c. 1511; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 125, VI; Aichner-Friedle, *Compendium iuris ecclesiastici* ¹⁸, § 94, pag. 335, nota 4; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 312.

³ C. 1511, § 2.

⁴ Santamaria, *l. c.*, IV, 319.

⁵ C. 1470, § 1, n. 4.

⁶ Cfr. Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 310. Cfr. supra, n. 1002, 2º, pag. 400.

⁷ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 125, IV, item III, 38, 24-25. Cfr. supra, n. 1002, 2º, pag. 400.

⁸ C. 1470, § 1, n. 5.

⁹ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 125.

¹⁰ C. 1470, § 1, n. 6 et § 2.

¹¹ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 38, 125, VII.

b) *Exstinctione* vero *temporanea*, idest, ad criminis reum re-stricta exstinguitur ius patronatus:

α) Si patronus ius patronatus simoniace in alium transferre attentaverit ¹.

β) Si patronus lapsus fuerit in apostasiam, haeresim vel schisma ².

γ) Si patronus bona ac iura ecclesiae vel beneficii iniuste usurpaverit aut detineat ³.

c) Ut ex his delictis patroni censeantur ius patronatus amis-isse, requiritur et sufficit sententia declaratoria ⁴.

In his casibus exstinctionis iuris patronatus sicut et pro casibus suspen-sionis, si plures sint compatroni, nec omnes rei aut censurati, exstincto iure patronatus aut suspenso pro aliquibus non cessat pro aliis, sed potius ius quodlibet in reliquis solidatur, nisi per turnum ex conventione praesentare consueverint; tunc enim turnus patroni inhabilis aut suspensi ad Ordinarium devolvitur ⁵.

3º *De suspensione iuris patronatus*. - Censura aut infamia iuris innodati post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam, usque dum censura vel infamia perdurant, nequeunt ius patronatus exer-cere eiusque privilegiis uti ⁶.

Inter *temporaneam exstinctionem* et *suspensionem* haec intercedit diffe-rentia quod temporanea exstinctio totam patroni afficit existentiam; non item suspensio; suspensio cessat, cessante causa.

Solummodo iura et privilegia suspenduntur, non obligationes seu of-ficia ⁷.

Iura autem et privilegia omnia suspenduntur; videtur tamen non necessario auferendum esse ab ecclesia stemma gentis tempore suspen-sionis ⁸.

1015. — VIII. *De iure nominationis*. - Si cui Sancta Sedes sive in concordatis sive extra concordata indultum concesserit praesen-tandi ad ecclesiam vacantem vel ad beneficium vacans, non inde ius patronatus oritur et privilegium praesentationis strictam in-terpretationem pati oportet ex tenore indulti ⁹.

¹ C. 1470, § 1, n. 6 et § 2; cfr. etiam cc. 2392, n. 2, et 729.

² C. 1470, § 1, n. 6 et § 2.

³ C. 1470, § 1, n. 6 et § 2; cfr. etiam cc. 2346 et 2347.

⁴ C. 1470, § 3.

⁵ Cfr. Aichner-Friedle, l. c., § 94, pag. 337.

⁶ Co. 1470, § 4; 2256.

⁷ Eichmann, l. c., § 197, pag. 470.

⁸ Wernz-Vidal, l. c., II, 313; Vermeersch, l. c., II, 796; Blat, l. c., 374, pag. 461.

⁹ C. 1471.

Hoc ius praesentationis quod immediate et exclusive ex privilegio oritur independenter a fundatione patroni proprie vocatur *ius nominationis* ¹: conceditur generatim principibus et privilegium *personale* personae principis inhaerens consideratur ².

Eodem modo ac ius patronatus exercetur atque ex eo clerico nominato ius ad rem acquiritur. Subest strictae interpretationi, non attenditur cum rigore in eius exercitio termino mensium, nec generatim, termino elapso, devolutio ad actum reducitur ³.

Potest tamen ius solius praesentationis ad beneficia, e. g., ad canonicatus concedi aliis personis praeter principes sive in concordatis sive extra; privilegia quae concordatis innituntur maiori vi quam cetera gaudent ⁴.

Licet autem canon iste novus sit et Codex concordatis non deroget, applicatur tamen canon concordatis iam ante Codicem initis ⁵.

CAPUT V.

De iuribus et obligationibus beneficiariorum.

1016. — I. Principium generale. - Quilibet beneficiarius, capta legitime beneficii possessione, omnibus iuribus fruitur tam temporalibus quam spiritualibus, quae beneficio adnexa sint ⁶.

¹ In concordatis recentioribus ut iam alibi innumus post Codicis iuris canonici promulgationem a Sancta Sede initis non conceditur amplius ius nominationis rebus publicis, sed potius ius *officiosae praenotificationis* qua nomen personae promovendae civili auctoritati confidentialiter et secrete praenuntiatur ab Ecclesia ut ipsa civilis auctoritas cognoscere valeat et notificare competenti Superiori ecclesiastico, si habeat contra promovendum rationes ordinis politici; cfr. concord. cum Bavar. art. 11, cum Lettonia art. 4, cum Lithuania art. 11, cum Polonia art. 14, cum Cecoslovachia art. 4; cfr. etiam Ottaviani, *Institutiones iuris publici ecclesiastici*, I, 1926, Romae, n. 240, pag. 481 et sqs.; Pasquazi in *Apollinaris*, I, 1928, pag. 154. En formula adhibita in novissimo Concordato Italiam inter et Sanctam Sedem: «Art. 19. La scelta degli Arcivescovi e Vescovi appartiene alla Santa Sede. — Prima di procedere alla nomina di un Arcivescovo o di un Vescovo diocesano o di un coadiutore *cum iure successionis*, la Santa Sede comunicherà il nome della persona prescelta al Governo italiano per assicurarsi che il medesimo non abbia ragioni di carattere politico da sollevare contro la nomina. — Le pratiche relative si svolgeranno con la maggiore possibile sollecitudine e con ogni riservatezza, in modo che sia mantenuto il segreto sulla persona prescelta, finchè non avvenga la nomina della medesima».

De quaestione quodnam sit habendum subiectum concordatorum et consequenter, cuinam concedantur in concordatis privilegia nominationis aut *officiosae praenotificationis* cfr. Ottaviani, *l. c.*, II, pag. 279 sqs.; Ogetti in *Commentarium in Codicem iuris canonici*, I, 1927, pag. 40 sqs.; *Apollinaris*, I, pag. 145; Haring, *l. c.*, § 168, pag. 663-664.

² Cfr. prop. 50 Syllabi Pii IX; Aichner-Friedle, *l. c.*, pag. 291, § 82.

³ Cfr. Chelodi, *l. c.*, 145; Aichner-Friedle, *l. c.*, § 82, pag. 291 sq.; Maroto, *Institutiones*, I, 586, A.

⁴ Cfr. cc. 3, 403; *Monitore ecclesiastico*, vol. 34, pag. 241.

⁵ Santamaria, *l. c.*, IV, 320.

⁶ C. 1472.

Licet collatione beneficii ius in re aliena acquiratur beneficiario; fructio tamen iurium beneficialium, sicut et impositio realis onerum solum immisione in possessionem acquiritur ¹.

1017. — II. De libera fructuum beneficialium fruitione. - 1° Etsi beneficiarius alia bona non beneficialia habeat, libere uti, frui potest fructibus beneficialibus qui ad eius honestam sustentationem sint necessarii; obligatione autem tenetur impendendi superfluos pro pauperibus, aut piis causis ².

Beneficiarius, capta sui beneficii possessione, non fit beneficii dominus; dominium enim bonorum est penes ipsum beneficium, ens iuridicum, sed usufructuarius et administrator sui beneficii. Est autem usus fructus ius alienis rebus utendi, fruendi, salva rerum substantia ³. Usus fructus implicat ius rem in usum fructum concessam possidendi, ius re ipsa utendi salva eius substantia, ius fructus sive naturales sive civiles ex ea percipiendi. Nequit usufructuarius rem substantialiter mutare nec deteriorare et respondet ad modum boni patrisfamilias de quolibet damno. Fructus quos res ordinarie et regulariter dat, e. g., arbores ceduas, oves, boves, fructus agrorum, lanam, lac etc., usufructuarius percipit et qua dominus de iis disponit, quippe qui eorum dominium acquirit ⁴.

Fructus et emolumenta extraordinaria, ut, e. g., thesaurus inventus in fundo beneficii, statuae aliaeque res pretiosae ibi forte inventae, magnae et extraordinariae effossiones lapidum pretiosorum aut caesura arborum, non computantur inter fructus beneficii nec proinde beneficiato cedunt, sed partes ipsius substantiae beneficii aestimantur et qua tales beneficio accedunt ⁵.

Beneficiarius omnium fructuum ordinariorum sui beneficii dominium acquirit; obligatione autem ex lege ecclesiastica et ex religione ⁶ tenetur bona superflua pauperibus aut causae piae erogare.

¹ De modo possessionem acquirendi, et de iuribus seu privilegiis possessionis iam actum est; cfr. c. 1444 sq.

² C. 1473 et 239, § 1, n. 19, ubi privilegium conceditur.

³ Fr. 1, D. 7, 1; cfr. etiam de notione usus fructus Ferrini, *Manuale di Pandette* ³, n. 363 sq.; Pacchioni, *Elementi di diritto civile* ², 1921, n. 352 sq.; D'Angelo, *Ius digestorum*, II, 166, pag. 200 et sqs.

⁴ Eichmann, *l. c.*, § 191, pag. 470; Haring, *l. c.*, § 191, pag. 714 sq.; Sägmüller, *Lehrbuch des k. K. R.*, II, § 200; cfr. tamen etiam Wernz, *Ius decretalium*, III ², n. 186.

Non rectae notioni *ususfructus* nititur opinio Pistocchi, *l. c.*, pag. 413-414, qua supponitur usufructuarius non acquirere dominium fructuum beneficialium. Beneficiarius non est utique dominus seu proprietarius beneficii, sed est usufructuarius beneficii et qua talis acquirit dominium fructuum eius.

⁵ Wernz, *l. c.*, III, 185, I.

⁶ Ita communiter hodie; Wernz, *Ius Decretalium*, III ², n. 186, pag. 198-199; Sägmüller, *l. c.*, II, pag. 466, nota 3; Vermeersch, *l. c.*, II, 798; Prümmer, *l. c.*, 438; Noldin, *De praeceptis* ¹⁶, n. 783; Blat, *l. c.*, 378, pag. 465-466; Santamaria, *l. c.*, IV, 322; cfr. etiam Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 969; De Meester, *l. c.*, III, n. 1424; contra Augustine, qui *l. c.*, VI, 537-538 obligationem ex iustitia admittit. Sententiae Augustine, nimio forte fervore, accedit Pistocchi, *l. c.*, pag. 416 et sqs.

Bona clericorum aut beneficiariorum possunt esse *patrimonialia* quae clerico ex titulo profano, e. g., ex hereditate aut ex donatione provenerunt; *quasi-patrimonialia* quae clerico proveniunt ex titulo quidem spirituali at non ex beneficio; talia sunt bona ex stipendiis missarum, ex iuribus stolae, ex distributionibus quotidianis etc. provenientia; *parsimonialia* quae clericus ex redditibus beneficialibus necessariis ad honestam sustentationem subtrahit; *beneficialia* quae clerico obveniunt ex beneficio quo tali quaeque *necessaria* ad honestam sustentationem esse possunt vel *superflua* ¹.

Ad honestam sustentationem pertinent non solum quae ad victum et vestitum nec non ad habitationem ipsius beneficiarii necessaria sunt, sed etiam hospitalitatem erga pauperes et amicos exercere, sua et suorum qui impares sint debita solvere, consanguineis media ad litteras discendas suppeditare, propriam prolem etiam illegitimam alere ².

Beneficiarius de suis bonis patrimonialibus, quasi-patrimonialibus et parsimonialibus libere disponere potest; de bonis vero beneficialibus disponere potest ad suam honestam sustentationem; superflua vero horum, non ceterorum bonorum, ex obedientia erogare tenetur. Haec quidem de stricto iure; evidens tamen est optimo consilio beneficiarium pro bono animarum aliquid ulterius facere debere; experientia enim constat nihil magis homines a religione avertere consuevisse quam sacerdotum auri sacram famem.

Notare tamen praestat, de iure vigente, iura stolae intra fines taxationis dioecesanae, nec non distributiones quotidianas ad normam c. 1410 constituere posse dotem beneficii stricte dicti; quo in casu talia bona non iam inter bona quasi-patrimonialia, sed inter bona beneficialia computanda erunt ³.

2° Annui redditus beneficii inter successorem et antecessorem eiusve heredes, in casu obitus, pro rata temporis quo beneficio uterque deservierit, distribuuntur, omnibus proventibus et oneribus currentis anni computatis, nisi legitima consuetudo aut peculiaria statuta rite approbata alium iustae compositionis modum induxerint ⁴.

Iure antiquo beneficiato eiusve heredibus soli fructus separati obveniebant; aequius moderniorum iurisprudentiam sequutus Codex distributionem pro rata temporis faciendam decernit ⁵.

Codex salva retinet peculiaria statuta rite approbata et alios compositionis modos; hoc referendum videtur ad statuta et modos ante Codicem

¹ Wernz, *Ius Decretalium*, III ², n. 177; De Meester, *l. c.*, III, n. 1423, pag. 347, not. 1-2.

² Cfr. Noldin, *l. c.*, n. 782; Cocchi, *l. c.*, VI, 141; Santamaria, *l. c.*, IV, 322.

³ Cfr. Pistocchi, *l. c.*, pag. 415-416; Wernz-Vidal, *l. c.*, II, 320. Censent tamen quidam auctores, ut Vermeersch, *Epitome*, II ², n. 798; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 969, obligationem impendendi in pias causas bona superflua non extendi ad casum quo ex c. 1410 dos beneficii constituatur ex iuribus stolae, ne conditio talis beneficiarii peior evadat conditione aliorum beneficiariorum. Ita etiam De Meester, *l. c.*, III, n. 1424, pag. 348.

⁴ C. 1480.

⁵ Cfr. Haring, *l. c.*, § 191, pag. 714, nota 7; Wernz, *Ius Decretalium*, III, 186, I; cfr. etiam Reiffenstuel, *l. c.*, I, 9, 150-163.

vigentia; post Codicem statuta nova et modus compositionis Codici conformia sint oportet, nisi S. Sedis approbatio accedat ¹.

3° Deductis cuiuslibet generis expensis et si de paroecia agatur, deducta congrua portione ab Ordinario loci assignanda vicario oeconomio ², fructus beneficii vacantis, pro altera dimidia parte accrescunt doti beneficii vel massae communi, pro altera cedunt fabricae ecclesiae seu sacrario, salva legitima consuetudine qua fructus omnes in bonum commune dioeceseos erogentur ³.

Usque ad Codicem magna fuit inter varias regiones differentia, circa perceptionem fructuum intercalarium, partim ex concordatis, partim ex consuetudinibus peculiaribus, partim ex usurpationibus civilis potestatis ⁴.

Iura hucusque ex concordatis vigentia suam vim retinent; Codex servat praeterea consuetudines, at eas tantum quae fructus intercalares in *bonum commune* dioecesis erogandos statuunt; ceterae vero consuetudines, cum non reprobentur, vim suam retinere poterunt solummodo ad normam c. 5 ⁵.

Quia generatim post obitum beneficiarii beneficii vacatio per plures menses locum habet, quod dicitur, in c. 1480, de divisione pro rata temporis inter antecessorem et successorem intellegendum est, ut videtur, non solum de successore beneficiario qui forte nullus erit, sed etiam de successore ad normam huius can. 1481, ita ut rata quae ex illo c. 1480 ad successorem provenire deberet, dividatur in duas partes quarum altera doti beneficii, altera fabricae ecclesiae proveniat.

Apud nos usurpatione Status civilis ab Ecclesia non probata fructus beneficiorum vacantium, ex praetenso iure *regaliae*, percipiebantur ab oeconomatu regio a gubernio civili dependente ⁶.

Cum tale institutum iuridicum non esset ab Ecclesia ullo modo probatum et iura Ecclesiae evidenter per ipsum violarentur, oeconomi et suboeconomi per licentiam auctoritatis ecclesiasticae suae conscientiae consulere debebant ⁷.

Nunc autem post Concordatum a. 1929, etiam apud nos, in Italia, iuris canonici legislatio plenam obtinet recognitionem ⁸.

¹ Vermeersch, l. c., II, 804; Santamaria, l. c., IV, 327.

² Ad normam c. 472, n. 1.

³ C. 1481.

⁴ Cfr. Wernz, l. c., III, 187-189; Sägmüller, l. c., II, § 201, pag. 469; Haring, l. c., § 192, pag. 723-724.

⁵ Cfr. Badii, *Institutiones iuris canonici* ², II, pag. 191 in nota.

⁶ Cfr. Calchi-Novati, *Il diritto ecclesiastico dello Stato italiano*, 1903, pag. 98 sq.; Calisse, *Diritto ecclesiastico*, n. 149 sq.; Stocchiero, *Pratica pastorale*, 1921, n. 125 sq.; Badii, *Il diritto ecclesiastico italiano*, 1921, n. 65; Caterbini, *Il diritto ecclesiastico italiano*, 1920, n. 25 sq. et 201; Coviello-Del Giudice, *Manuale di diritto ecclesiastico*, 1922, II, p. 367 et sqs., § 87; Dante Colombini, *Nozioni pratiche di diritto ecclesiastico*, I, n. 19 et sqs.

⁷ Wernz, l. c., III, 189, nota 80.

⁸ Cfr. art. 26 Concordati S. Sedem inter et Italiam, 11 Februar. 1929, cuius textus ita sonat: «L'amministrazione ed il godimento delle rendite, durante la vacanza è disciplinato dalle norme del diritto canonico». Cfr. etiam *Litteras circul.* S. C. Concil. 20 Iunii 1929, *A. A. S.*, XXI, 384 et sqs., art. 4 et art. 21-35; itemque Legge 29 Maggio 1929, apud *Atollinaris* II, pag. 443 et sqs., art. 18.

1018. — III. De obligationibus beneficiariorum. — Plura in libro secundo exponuntur quae huc spectant; hic tantum de obligatione ordines requisitos a beneficio suscipiendi et horas canonicas recitandi.

1° *De obligatione suscipiendi ordines.* - Si ad beneficium obtinendum susceptio alicuius ordinis requiratur, beneficiarius talem ordinem ante beneficii collationem iam receperit oportet ¹.

Ante Codicem satis erat ordinem requisitum intra annum a collatione beneficii obtinere; Codex vero legem in hac re restrinxit et ordinem requisitum ante collationem requirit ².

Si agatur de beneficiis necessariae collationis, sufficere videtur ut ordo de facto recipiatur ante confirmationem, admissionem postulationis vel canonicam institutionem clerici praesentati vel nominati nisi aliud requirant tabulae foundationis ³.

Nemo beneficium obtinere potest nisi per tonsuram statum clericalem saltem ingressus sit ⁴; ideo collatio non tonsurato facta nulla esset ⁵.

Nullitatis sanctionem, aliter ac in c. 453, § 1, hic Codex non habet, quare collatio facta contra hoc praescriptum valida esse videtur ⁶.

2° *De peculiaribus oneribus et de obligatione horas canonicas recitandi.*

a) Beneficiarius tenetur peculiaria onera beneficio adnexa fideliter adimplere et praeterea canonicas horas quotidie recitare ⁷.

Onera peculiaria singulorum officiorum et beneficiorum tum ex iure communi, tum etiam ex tabulis foundationis singulorum beneficiorum aestimanda et mensuranda sunt. Onera peculiaria ex iure communi singulis beneficiorum speciebus propria libro secundo explicata sunt.

Obligationi horas canonicas recitandi nequit beneficiarius per alium satisfacere ⁸.

b) Si, nullo legitimo detentus impedimento, obligationi recitandi horas canonicas non satisfecerit, fructus pro rata omissionis

¹ C. 1474.

² Cfr. ius vetus apud Wernz, l. c., II, 300 sq.; praesertim vero 302.

³ Blat, l. c., 379, pag. 466; Santamaria, l. c., IV, 323. Immo Pistocchi, l. c., p. 425, docet sufficere ut ordo recipiatur ante beneficii captam possessionem.

⁴ Cfr. cc. 108, § 1 et 118, § 1.

⁵ Cfr. Decret. Episcopi Milevitani, Delegati Apostolici, a Romano Pontifice approbatur circa beneficia iuris patronatus in dioecesi Milevitana existentia, ubi n. 7 conceditur ut loco clerici nondum tonsurati a patronis praesentati constituatur oeconomus temporaneus qui redditus beneficiales percipiat; cfr. A. A. S., XII, p. 38; S. C. Consist. 20 Dec. 1919; *Monitore ecclesiastico*, vol. 32, pag. 102 sq.

⁶ Cfr. Claeys Bouuaert-Simenon, l. c., n. 970.

⁷ C. 1475, § 1.

⁸ Cfr. Denzinger-Bannwart, n. 1121.

non facit suos, eosque fabricae ecclesiae aut Seminario dioecesano tradat vel in pauperes eroget ¹.

Fructuum, quos suos non facit beneficiarius, dominium penes beneficium vel penes ecclesiam remanet ².

Pro rata ita intellegendum est ut matutino dimidia pars fructuum respondeat, singulis vero horis praeter matutinum sexta pars alterius dimidiaie partis, idest duodecima pars omnium fructuum ob horas canonicas percipiendorum ³. Si beneficium simplex est et praeter obligationem horas canonicas recitandi nullo onere gravetur, beneficiarius, ommissa recitatione, omnes fructus praebendae restituere tenetur; si vero de beneficio agatur cui alia onera incumbunt, ommissa recitatione horarum canonicarum ea tantum pars fructuum restituenda erit quae illi oneri aequivalet; potest proinde beneficiarius retinere fructus correspondentes aliis oneribus adimpletis ⁴.

Docent autem auctores fructus correspondentes obligationi horarum canonicarum esse pro canonicis tertiam aut quartam partem totius praebendae⁵; pro parochis aut aliis beneficiis curatis quartam, quintam vel aliqui docent ⁶ solam decimam partem ⁷.

Si beneficium ita tenue sit ut fructus eius vix sufficere censeantur pro adimplemento aliorum onerum beneficio adnexorum praeter horas canonicas, beneficiarius etsi horas omiserit omnes fructus retinere poterit ⁸.

Obligatio restituendi oritur *ex iustitia*, agitur enim de re non propria ad quam retinendam iustus titulus deest ⁹; obligat autem ante quamlibet iudicis sententiam ¹⁰; eidem satisfit sufficienter per eleemosynas pauperibus post omissionem factas. Unico officio nequit beneficiarius satisfacere praecepto recitandi horas canonicas pro duobus diebus ¹¹.

Iusto impedimento detenti non tenentur, ob omissionem horarum canonicarum, fructus perceptos restituere; impedimentum autem potest haberi pro toto officio vel pro aliqua sola parte; qui partialiter impeditur tenetur ad partes quas potest, etsi minores sint, recitandas ¹².

¹ C. 1475, § 2.

² Cfr. Vermeersch, *l. c.*, II, 800.

³ S. Pius V Const. «*Ex proximo*», 20 Sept. 1571; apud Gasparri, *Fontes*, I, n. 140; Vermeersch, *l. c.*, II, 800; Santamaria, *l. c.*, IV, 324; contra Ferreres, *Institutiones canonicae*, II, 455, c, pag. 164.

⁴ Blat, *l. c.*, 380, pag. 467-468; Vermeersch, *l. c.*, II, 800; Santamaria, *l. c.*, IV, 324; Cocchi, *l. c.*, VI, 145, c; Ferreres, *l. c.*, II, 455, c; Augustine, *l. c.*, VI, 539.

⁵ Cfr. Ferreres, *l. c.*, II, 455; Vermeersch, *l. c.*, 800.

⁶ Ut Noldin, *Theologia moralis, De praeceptis* ¹⁸, n. 759, §; Vermeersch, *l. c.*, II, 800; Augustine, *l. c.*, VI, 539-540, in nota 7.

⁷ Cfr. etiam Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, 970.

⁸ Vermeersch, *l. c.*, II, 800; Cocchi, *l. c.*, VI, 145, c; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 970.

⁹ Vermeersch, *l. c.*, II, 800; Pistocchi, *l. c.*, pag. 430-431; cfr. tamen Noldin, *l. c.*, 759, a, b, et Cocchi, *l. c.*, VI, 145, c.

¹⁰ Cfr. Denzinger-Bannwart, n. 1120.

¹¹ Denzinger-Bannwart, n. 1135.

¹² Denzinger-Bannwart, n. 1204.

Sunt qui excusant a restitutione beneficiarios negligentes pro primis sex mensibus ¹.

Hac obligatione restituendi tenentur etiam Episcopi et Cardinales negligentes ².

1019. — IV. De bonorum beneficialium administratione. - 1° *Principium generale.* - Beneficiarius bona ad suum beneficium pertinentia, ut beneficii curator, administrare debet, ad normam iuris.

Si negligens aliove modo in culpa fuerit, damna resarcire beneficio debet, atque ad ea compensanda ab Ordinario loci compellendus est; et si sit parochus, a paroecia amoveri poterit ³.

Norma iuris a beneficiario servanda in sui beneficii administratione in Codice praesertim continetur ⁴ et potest praeterea compleri per peculiare Ordinariorum locorum instructiones ⁵.

Pro meliorationibus quas beneficio attulerit beneficiarius eidem sive ex bonis beneficii sive a successore compensatio concedenda est ⁶.

Beneficiarius, etsi ab officio suspenditur, sui beneficii administrationem non amittit ⁷.

Qua beneficii sui administrator beneficiarius potest fundos beneficii aliis locare non ultra tamen suam in beneficio permanentiam, nisi consensus Ordinarii loci accesserit ⁸.

2° *A quonam sustinendi sumptus in administratione necessarii.* Sumptus ordinario modo connexi cum bonorum beneficialium administratione et fructuum perceptione, a beneficiario ferendi sunt.

Impensae pro extraordinariis domus beneficalis reparationibus, ab iis ferendae sunt quibus onus reficiendi beneficalem ecclesiam incumbit, nisi foundationis tabulae aut legitimae conventiones et consuetudines aliud caveant.

Minores reparationes quae ipsi incumbunt, beneficiarius quamprimum perficiat, ne maiorum necessitas enascatur ⁹.

¹ Cfr. Vermeersch, *l. c.*, II, 800, pag. 432, in nota.

² Santamaria, *l. c.*, IV, 324.

³ Co. 1476, § 1 et 2 et 2147 sq.

⁴ Cfr. co. 1523-1528; 1530-1543; 1687, § 1; 2346; 2347.

⁵ Cfr. Haring, *l. c.*, § 191, pag. 715, sq. *Synodus dioecesis Miniatisensis*, a. 1920, Constit. 807 sq.; *Synodus Nicetina*, a. 1920, n. 421-434; *Synodus dioecesis Clavarensis*, a. 1921, n. 492 sqs.; *Synodus dioecesis Bobiensis*, a. 1925, n. 789 et sqs.

⁶ Haring, *l. c.*, § 191, pag. 715, nota 1; Sägmüller, *l. c.*, II, § 200, pag. 463, in nota 8; Wernz, *l. c.*, III, 185, IV.

⁷ C. 2279, § 1.

⁸ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 185, IV; Sägmüller, *l. c.*, II, § 200, pag. 463-464; immo id potest beneficiarius de ipsa domo beneficali nisi prohibitio probetur; Sägmüller, *ibidem*.

⁹ C. 1477, § 1-3.

Quaenam in praxi sint aestimandae impensae ordinariae quaenam extraordinariae, praeterquam ex natura rei, etiam ex usu et ex consuetudine dimetiendum est ¹.

Ii quibus onus reparandi ecclesiam incumbit c. 1186 determinantur atque de eo canone alibi iam actum est.

3° *De vigilantia Ordinariorum circa administrationem beneficiorum.* - Ordinarius loci obligatione tenetur advigilandi etiam per vicarios foraneos ut beneficalia bona conserventur et rite administrentur ².

4° *De vetitis anticipatis solutionibus.* - In locatione bonorum beneficalium anticipatae solutiones ultra semestre prohibentur sine licentia Ordinarii loci, qui in casibus extraordinariis congruis praescriptionibus caveat ne talis locatio in damnum vergat loci pii aut successorum in beneficio ³.

Ordinarius videtur non posse prohibere solutiones anticipatas infra, seu non ultra, semestre; praescriptiones autem ad cavendum ferre potest, ut videtur, in omnibus casibus extraordinariis sive quando solutiones anticipatae fiunt infra semestre, sive quando fiunt ultra illum terminum ⁴.

In locationibus faciendis praeter leges canonicas servandae etiam sunt leges civiles in iis quae legibus canonicis non opponuntur ⁵.

5° *De mediis annatis.* - Quod ad mediam annatam, quam vocant, attinet, ea, ubi viget, retineatur et pecuniaria statuta ac laudabiles consuetudines in unaquaque regione circa eam vigentes servantur ⁶.

Media annata vocatur media pars fructuum beneficii deponenda primo anno quo quis beneficium possidet pro reparatione ecclesiae cathedralis apud idoneam personam, ab iis beneficiariis quorum redditus annui centena scutata monetae romanae excedunt.

Imposita fuit haec solutio a Benedicto XIII, Constit. « *Pius et misericors* » 28 April. 1725 ⁷, pro Italia et insulis adiacentibus, at iamdiu multis in locis in desuetudinem abiit ⁸.

6° *De administratione bonorum mensae episcopalis.* - a) Bona mensae episcopalis ab Episcopo diligenter administrentur ⁹.

Ad abundantiam confirmatur hic dispositio c. 1476, § 1.

¹ Cfr. Wernz, l. c., III, 185; cfr. etiam Cocchi, l. c., VI, 147. De Meester, l. c., III, n. 1424, pag. 350 haec habet de sumptibus ordinariis: « Huiusmodi sunt taxae bonorum, locationum, reparationes minores necessariae in aedificiis, plantationes ordinariae in hortis, substitutio novarum arborum loco excisarum ».

² C. 1478; cfr. etiam cc. 447, § 1, n. 4 et § 2; 1525.

³ C. 1479.

⁴ Blat, l. c., 384, pag. 470.

⁵ Cfr. c. 1529; Eichmann, l. c., pag. 472.

⁶ C. 1482.

⁷ Apud Gasparri, *Fontes*, I, n. 285.

⁸ Cfr. Ojetti, *Synopsis*, v. *Mediae annatae*, n. 2719; Cocchi, l. c., VI, 151; Haring, l. c., § 185, pag. 679 ubi etiam de annatis bonifacianis a Bonifacio IX introductis.

⁹ C. 1483, § 1.

b) Domus episcopalis sarta tectaque conservetur et, si opus sit, restauretur et reparetur impensis eiusdem mensae, quotiens huiusmodi onera ex peculiari titulo aliis non incumbant ¹.

Sartam tectamque domum conservare significat eandem in bono statu retinere ².

c) Curent quoque Episcopi ut, accurato inventario confecto, utensilia omnia vel bona mobilia domui episcopali forte addicta atque in mensae dominio constituta, ad successorem ex toto secureque transmittantur ³.

Uti hoc facilius obtineri possit etiam legum civilium sanctiones ab Ordinariis locorum in hac re servandae erunt ⁴.

CAPUT VI.

De dimissione et permutatione beneficiorum.

1020. — I. De dimissione. - 1° *Praenotiones*. - a) Dimissio beneficii est libera beneficii ecclesiastici renuntiatio ex iusta causa, Superiore legitimo acceptante ⁵.

b) Renuntiatio seu dimissio, promiscue enim duo termini adhibentur ⁶, *absoluta* aut *conditionata* esse potest ⁷, expressa vel tacita ⁸.

c) Codex de renuntiatione agit in libro II, cc. 183 et sqs., quos suo loco explicuimus. Vi canonis 1413, § 2, eadem regulae, quae libro II referuntur, etiam renuntiationibus officiorum beneficialium applicandae sunt ⁹.

Sed praeterea Codex quaedam hic ponit quae in renuntiatione beneficiorum *specialiter* servanda sunt.

2° *Normae speciales pro renuntiatione beneficiorum*. - a) Ordinarius ne admittat dimissionem beneficii a clerico in maioribus ordinibus constituto factam, nisi constet eum necessaria ad honestam sustentationem aliunde habere ¹⁰.

¹ C. 1483, § 2.

² Haring, *l. c.*, § 191, pag. 715, nota 2.

³ C. 1483, § 3.

⁴ Vermeersch, *l. c.*, II, 807; cfr. etiam cc. 1299-1301.

⁵ Wernz, *l. c.*, II, 493, II; Reiffenstuel, *l. c.*, I, 12, 1 sq.

⁶ Cfr. Blat, *l. c.*, 389, pag. 475; Badii, *Institutiones iuris canonici* ², II, 575-576; Ferreres, *l. c.*, II, 461.

⁷ Cfr. c. 1486; Wernz, *l. c.*, II, 493, III.

⁸ Cfr. c. 188.

⁹ Blat, *l. c.*, 389 una cum cc. 146; 1413, § 1.

¹⁰ C. 1484, firmo praescripto c. 584 quo beneficia paroeccialia post annum, cetera vero post triennium ab emissa qualibet, etiam temporanea, professione religiosa vacare declarantur, ex praesumpta, praesumptione iuris et de iure, renuntiatione. Cfr. etiam c. 586.

Ratio huius canonis est quia non decet eos, qui divino ministerio adscripti sunt, cum ordinis dedecore mendicare aut sordidum aliquem quaestum exercere ¹.

Attamen canon legem irritantem non continet et proinde admissa contra ipsum renuntiatio valet ².

Ordinarius ante acceptationem se quolibet medio certiorare debet clericum renuntiantem necessariis non indigere; obligationi autem Ordinarii loci non admittendi renuntiationem in clerico obligatio correspondet non renuntiandi ³.

Si agatur de clericis in minoribus ordinibus constitutis tantus rigor non est necessarius, quia statui clericali nondum stabiliter mancipati sunt.

b) Dimissio beneficii, cuius titulo clericus ordinatus fuit, irrita est, nisi expressa mentio fiat clericum illo titulo promotum fuisse, eidemque, de consensu Ordinarii, alium legitimum ordinationis titulum substituuisse ⁴.

Dispositioni canonis praecedentis 1484 Codex aliam graviolem et quidem legem irritantem continentem hoc canone addit.

Pro clerico igitur ordinato titulo beneficii ⁵ nequit Ordinarius loci valide acceptare renuntiationem, nisi de hoc mentio fiat et insuper nisi alius titulus legitimus ⁶ substituatur. Plerumque qui habet necessaria ad honestam sustentationem etiam titulum facile habere poterit, sed id non necessario semper verum est.

Quae tamen hic dicuntur valent solummodo de renuntiatione libera, non de necessaria ⁷, nec ullo modo derogant aliis sollemnitatibus necessariis ad renuntiationem ⁸.

c) Dimissionem beneficiorum in commodum aliorum vel sub aliqua conditione quae ipsam beneficii provisionem aut reddituum erogationem attingat, Ordinarius admittere nequit, nisi in casu quo beneficium sit litigiosum et dimissio fiat ab alterutro ex litigantibus in commodum alterius ⁹.

Renuntiationes quae hic Ordinariis locorum interdiciuntur, permittuntur aut permitti possunt a R. Pontifice.

Non habetur renuntiatio conditionata a Codice prohibita hoc canone in casu renuntiationis parcho impositae ab Ordinario loci in processu admi-

¹ Trident. sess. 21, c. 2, *de ref.*; S. Pius V Const. « *Quanta Ecclesiae* », 1 April. 1568, apud Gasparri, *Fontes*, I, n. 125; cfr. tamen Ferreres, *Institutiones canonicae*, II, 461.

² Blat, *l. c.*, 392, pag. 476-477.

³ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, I, 12, 45.

⁴ C. 1485; ita etiam ius vetus c. 2 sess. 21 Trident., *de ref.*; severius tamen Codex ius Trident. interpretatus est alium legitimum titulum requirendo; cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, I, 9, 47; Blat, *l. c.*, 393, pag. 477-478.

⁵ Cfr. cc. 979-981.

⁶ Cfr. c. 979 et sq.

⁷ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, I, 9, 48; Cocchi, *l. c.*, VI, 155; cfr. tamen c. 2299, § 3.

⁸ Cfr. cc. 184-187.

⁹ C. 1486.

nistrativo remotionis, licet Ordinarius in invitatione parochi removendo promittat se ei daturum pensionem in beneficio dimisso ad normam c. 1429, § 2¹.

Etiam exceptionem qua admittitur renuntiatio beneficii litigiosi in favorem colligantis admittebant iam antiqui. Dicitur autem beneficium esse litigiosum cum de eius proprietate, titulo aut possessione lis iudiciaria movetur, petitione actoris per iudicem reo sufficienter denunciata².

Codex clausulam irritantem non habet; attamen Ordinarius renuntiationem admittens contra praescripta huius c. 1480, actum rescissioni obnoxium ponit³.

Codex prohibet generatim omnes resignationes conditionatas; proscriptae igitur hoc canone habendae sunt resignationes cum *iure accessus, ingressus aut regressus* nec non cum *reservatione pensionis*⁴.

1021. — II. De permutatione beneficiorum. - 1° *Praenotiones.*

- a) Permutatio beneficiorum est mutua beneficiorum renuntiatio seu resignatio ea conditione facta ut alter alterius beneficium obtineat⁵.

Dicitur «mutua», idest ordinario inter duos beneficiarios. Permutationes seu resignationes triangularis et quadrangularis quae tunc habentur cum tres vel quatuor beneficiarii simul resignant sua beneficia ea conditione vel pacto ut primus resignet suum beneficium alteri, alter suum tertio, tertius suum quarto, quartus tandem suum primo, iam iure antiquo prohibita, etiam a Codice proscriptae sunt⁶.

b) In permutatione simplici quatuor⁷ actus implicite continentur qui interventum Superioris ecclesiastici necessario requirunt: duae acceptiones renuntiationum conditionatarum, itemque duae novae beneficiorum dimissorum collationes; quae duae col-

¹ Id iam antiquiores auctores docebant; cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 12, 88 sq. praesertim vero 98 et sq.; S. C. Concilii 11 Nov. 1922, *A. A. S.*, XIV, 454 sq.; Vermeersch, *l. c.*, II, 809; paulo aliter hunc casum explicat Blat, *l. c.*, 394, pag. 478.

² Cfr. c. 1725, n. 5; Reiffenstuel, *l. c.*, I, 9, 54-58; cfr. tamen etiam cc. 1734, et 1927, § 1.

³ Santamaria, *l. c.*, IV, 330, actum Ordinarii nullum ipso iure habet.

⁴ Cocchi, *l. c.*, VI, 155, b; Pistocchi, *l. c.*, pag. 481 sqs.; Santamaria, *l. c.*, IV, 330.

⁵ Wernz, *l. c.*, II, 501, II; Sägmüller, *l. c.*, I, p. 308.

⁶ C. 1488, § 2; cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, I, 9, 123 sq.; Wernz, *l. c.*, II, 501, III; Santamaria, *l. c.*, IV, 331; Sosio D'Angelo, *La permuta beneficiaria*, 1918, pag. 7, n. 6.

⁷ Ex can. 1487, § 2, deducit Sosio D'Angelo, *La permuta beneficiaria*, pag. 10-12, n. 13, Codicem reformasse notionem permutationis beneficiorum quam dabant antiqui canonistae, quia Codex totam vim permutationis consistere facit in *consensu Superioris*. Nihil tamen prohibet quo minus antiqua notio retineatur et dicatur quatuor illos actus implicite contineri in consensu a Superiore dato. Nihil etiam obstat quo minus duae collationes quae in permutatione occurrunt dicantur non novae et ordinariae collationes, sed collationes speciales ex causa permutationis, seu veluti prorogationes collationum antiquarum de persona in personam quo fit ut beneficia permutata non vacent occasione permutationis, et persona novi beneficiarii in omnibus iuribus, non exclusa praecedentia, succedat beneficiarii antiqui permutantis personae. Cfr. Wernz-Vidal, *l. c.*, n. 334 et sqs. Cfr. tamen etiam Vermeersch, *Epitome*, II³, n. 810; Pistocchi, *l. c.*, pag. 490-491.

lationes in permutatione *liberae* non sunt, sed *necessariae*, earum instar quae fiunt ab Ordinario praevia praesentatione aut electione ¹.

Ex quibus patet vocem *permutationis* improprie solummodo hic adhiberi; permutatio enim est contractus quo res aliqua datur ut alia res detur, ita ut una res detur quasi pretium alterius; in hac permutatione e contra habetur mutua resignatio conditionata; melius proinde appellaretur *renuntiatio beneficiorum ex causa permutationis* ².

1022. — 2° *Ius vigens circa beneficiorum permutationes.* - a) *De liceitate permutationis.* - Permutatio beneficiorum de iure vigente illicita modo absoluto dici nequit; ius tamen vigens ei non favet, eamque proinde aliquibus restrictionibus coarctat ex quibus constat permutationem beneficiorum rem odiosam ³ esse.

b) *Conditiones ad validam permutationem.* - Conditiones a Codice requisitae pro valida permutatione beneficiorum sunt:

α) Ut fiat propter Ecclesiae utilitatem vel necessitatem aliave iusta de causa ⁴.

De existentia causae eiusque sufficientia iudicium Ordinario loci deferendum est; per se causa publica, quam aliqui antiquiores exigebant, non requiritur; sufficit una ex sex causis vulgatis versiculis glossae antiquae contentis:

Debilis, ignarus, male conscius,
irregularis,
Quem mala plebs odit, dans scandala
cedere possit ⁵.

Post factam permutationem cum iusta causa, si causa postea existere cesset, non ideo permutatio irritatur; seu sufficit ut iusta causa existat momento quo fit permutatio ⁶.

β) Ut fiat sine aliorum, quorum interest, detrimento ⁷.

Interesse habent omnes qui in alterutro ex beneficiis permutandis aliquod ius sive nominationis, sive electionis, sive collationis vel institutionis canonicae habent; attamen, quia quilibet potest suo iuri vel usui sui iuris renunciare, si *interesse* habentes in permutationem consentiant, iam amplius non existit eorum detrimentum et permutatio locum habere potest ⁸.

¹ Cfr. Wernz, *l. c.*, II, 504; et Haring, *l. c.*, § 172, pag. 644, nota 2.

² Sosio D'Angelo, *l. c.*, pag. 5, n. 4.

³ Cfr. c. 1487, § 1; deducitur ex verbis: *feri valide nequit, nisi...* concordat ius vetus: Reiffenstuel, *l. c.*, I, 9, 94; Wernz, *l. c.*, II, toto tit. XXIV.

⁴ C. 1487, § 1.

⁵ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, I, 9, 34 sq. et 94 sq.

⁶ Cfr. Sosio D'Angelo, *l. c.*, n. 8, pag. 7-8.

⁷ C. 1487, § 1.

⁸ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, I, 9, 90; Wernz, *l. c.*, II, 511.

Speciatim autem requiritur consensus collatoris, si alterutrum ex beneficiis permutandis pertineat ad collationem Praelati inferioris, qui non sit Ordinarius loci ¹.

Itemque nequit ab Ordinario admitti permutatio beneficiorum si alterutrum saltem beneficium sit Sanctae Sedi reservatum ²; etenim in hoc casu detrimentum iurium Sanctae Sedis haberetur.

Speciatim pariter ex eodem capite invalida declaratur permutatio beneficii iuris patronatus sine consensu patroni ³.

γ) Ut fiat de consensu Ordinarii loci, non autem Vicarii Generalis sine peculiari mandato, nec Vicarii Capitularis ⁴.

In hoc consensu tota vis iuridica permutationis consistit, atque in ipso *implicite* quatuor actus ad negotium permutationis beneficiorum necessarii continentur, scilicet, duae acceptiones resignationis, et duae novae collationes ⁵.

Beneficiati permutantes possunt quidem inter se convenire de permutatione legitime facienda; at eorum tractatus praevis qualibet vi iuridica destituitur, quousque accedat Ordinarii loci consensus ⁶.

Ordinarius autem consensum denegare aut concedere debet intra mensem a die quo de consensu iuridice requisitus fuit, et permutatio valet ⁷ a momento consensus ab Ordinario praestiti ⁸.

Licet quatuor actus in qualibet permutatione dixerimus contineri; explicite tamen quatuor actus vel quatuor documenta non requiruntur. Immo ex hoc canone et ex hac paragrapho videtur explicite requiri unicus actus et unicum documentum, nempe consensus praestitus ab Ordinario loci ⁹.

Inter renuntiationes et novas collationes quae in qualibet permutatione habentur nulla vacatio beneficiorum intercedit. Is enim est effectus resignationis conditionatae ex causa permutationis ut prius beneficium non vacet nisi momento quo nova collatio alterius officii locum habet ¹⁰.

¹ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, I, 9, 98-99.

² C. 1487, § 3.

³ C. 1487, § 1.

⁴ C. 1487, § 1.

⁵ Cfr. Wernz, *l. c.*, II, 504 et 510.

⁶ Reiffenstuel, *l. c.*, I, 9, 102-103; Wernz, *l. c.*, II, 513; Vermeersch, *l. c.*, II, 811, pag. 436.

⁷ Concessione consensus valet permutatio, idest, permutatio suum effectum sortitur, seu clerici permutantes suum hucusque obtentum beneficium amittunt et novum obtinent; paulo aliter Vermeersch, *l. c.*, 811, quem sequitur Cocchi, *l. c.*, VI, n. 157, docet per consensum concedi solummodo *ius ad rem*. Cfr. infra hoc capite in textu et in nota sequenti opinionem Reiffenstuel.

⁸ C. 1487, § 2.

⁹ Paulo aliter Reiffenstuel, *l. c.*, I, 9, 97, requirere videtur duos saltem actus explicitos, nempe acceptionem renuntiationis et novam collationem; attamen id non certo modo affirmat, ait enim: « Licet nonnulli velint quod admissio renuntiationis beneficiorum ex causa permutationis contineat in se tacitam eorum collationem reciprocam: tamen tutius est et consultius quod fiat expressa renuntiatio et collatio ». Quaelibet Curia in hac re suam praxim sequi potest.

¹⁰ Cfr. Wernz, *l. c.*, II, 514-515; Reiffenstuel, *l. c.*, I, 9, 146.

Si beneficia permutanda ad duas diversas dioeceses pertineant, quilibet permutans resignat in manu sui Ordinarii et permutatio fit utriusque Ordinarii auctoritate; potest tamen alteruter alterum delegare ¹.

Etsi collatio beneficii permutandi ad inferiorem aliquem Praelatum ordinarie pertineat, negotium tamen permutationis ad Ordinarium loci pertinet ².

δ) Ut fiat aut scripto aut oretenus coram duobus testibus, aut etiam per procuratorem speciali mandato munitum et scriptum permutationis documentum in Curia deponatur ³.

Quae forma faciendi permutationem requiritur non solum ad probationem, sed proprie ad valorem ipsius permutationis. Semel tamen valide facta permutatio per se non irritatur etsi documentum quod in Curia depositum vel deponendum erat deperdatur, ut per se patet ⁴.

ε) Ut permutatio fiat pure seu sine impositione oneris cuiusvis temporalis ⁵. Immo etsi beneficia permutanda inaequalia sunt, nequeunt tamen compensari reservatione fructuum aut praestatione pecuniae, seu cuiusque rei pretio aestimabilis ⁶.

Talis conditio, ut nempe permutatio fiat sine reservatione fructuum, retenta est ob periculum simoniae ⁷ quae tamen esset solummodo iuris ecclesiastici ⁸.

TITULUS XXVI.

DE ALIIS INSTITUTIS ECCLESIASTICIS NON COLLEGIALIBUS

1023. — I. **Praenotiones.** - 1° *Connexio materiae.* - Hoc libro tertio qui *de rebus* inscribitur iam actum est de pluribus rebus quae nomine *institutorum ecclesiasticorum* veniunt ut, e. g., de ecclesiis, de fabricis ecclesiarum, de beneficiis, de seminariis, etc. Item de aliis institutis ecclesiasticis libro secundo iam actum est ut, e. g., de Capitulis, de religionibus, de fidelium associationibus. Praeter haec de quibus Codex suis locis egit, alia sunt etiam insti-

¹ Reiffenstuel, l. c., I, 9, 92.

² Reiffenstuel, l. c., I, 9, 98-99.

³ Cc. 1487, § 1 et 186; cfr. etiam c. 1659: Santamaria, l. c., IV, 331-332.

⁴ Sosio D'Angelo, l. c., pag. 10, n. 12.

⁵ Reiffenstuel, l. c., I, 9, 101.

⁶ C. 1488, § 1; eadem doctrina iam ante Codicem vigeat; Codex varias controversias definivit; cfr. Reiffenstuel, l. c., III, 12, 98 sq.

⁷ C. 1441; Augustine, l. c., VI, 545.

⁸ Blat, l. c., 396, pag. 481; Eichmann, l. c., pag. 474; Cocchi, l. c., VI, 158; cfr. tamen Reiffenstuel, l. c., III, 19, 29-30 ubi explicat qua ratione simonia in hoc casu compensationis inaequalitatis habeatur.

tuta iuridica quandoque personalitate iuridica dotata, quandoque vero sola *personalitate initiali privata* gaudentia illius instar quam personalitatem collectivam appellavimus. De his institutis, quia nondum occasio se dedit agendi, nunc ponitur brevis titulus in Codice ¹.

Cum huiusmodi instituta ecclesiastica non collegialia, sicut et beneficia et alia de quibus in hoc libro tertio, sint plerumque verae personae morales, quaeri potest cur non in libro secundo qui inscribitur *de personis*, sed in hoc libro tertio qui inscribitur *de rebus*, de ipsis agatur? Ratio forte in hoc invenitur quod licet personalitate iuridica huiusmodi instituta gaudeant, tamen in ipsis praevallet ratio bonorum ecclesiasticorum ad aliquem pium finem destinatorum, quo fit ut optime in libro de rebus, de his agatur ².

1024. — 2° *Notio.* - Institutum ecclesiasticum non collegiale, ut hic a Codice intellegitur, est « complexus bonorum temporalium in perpetuum vel saltem in diuturnum tempus ad scopum religiosum, i. e., ad cultum divinum aut spirituale vel temporale commodum proximi destinatorum, quae aut auctoritate Ecclesiae propriae personae iuridicae sunt adscripta aut instituto ecclesiastico (domui religiosae) iam existenti sive per donationem inter vivos, sive per testamentum sub *conditione* vel sub *modo* operis religiosi praestandi donantur » ³.

Ex hac descriptione constat talia instituta ecclesiastica posse esse in personam iuridicam erecta aut simpliciter ab Ecclesia approbata atque alteri personae iam praeexistenti aut saltem coexistenti unita, quod Codex noster claro textu admittit ⁴.

Profecto distinguenda sunt instituta ecclesiastica non collegialia ab institutis modernioribus *philanthropicis* quae sunt complexus bonorum ad bonum societatis, praecisione explicite facta a qualibet relatione cum religione et auctoritate ecclesiastica ⁵.

Item distinguenda sunt instituta ecclesiastica non collegialia ab *institutis piis laicalibus* quae sunt complexus bonorum in personam moralem a civili societate erectus independentem ab Ecclesia aut alteri personae morali

¹ Huic titulo in *iure decretalium* correspondet titulus 36, libri 3, cuius rubrica haec est: « *De religiosis domibus, ut Episcopo sint subiectae* ». Id autem videtur Codex designare nomine *instituti ecclesiastici* quod *iure decretalium* nomine *domus religiosae*. Instituta autem ecclesiastica, sicut antiquitus *domus religiosae* comprehendunt non tantum instituta quae hoc titulo enumerantur, sed et confraternitates et alia plurima instituta; ideo in Codice rubrica ponitur: *De aliis institutis...* cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 36, 2 sq. Instituta vero, de quibus Codex hoc titulo agit, auctores qui immediate ante Codicem scripserunt plerumque *fundationes pias, loca pia, opera pia, causas pias* appellare consueverunt; cfr. Hergenröther-Hollweck, *Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts* ², n. 1069, pag. 875; Cavagnis, *Institutiones iuris publici ecclesiastici* ³, vol. III, n. 364 sq., pag. 199 sq.; Wernz, *Ius Decretalium*, III, 195 sq.; Sägmüller, *l. c.*, II, § 204, pag. 478 sq.

² Santamaria, *l. c.*, IV, pag. 266-267.

³ Wernz, *Ius Decretalium*, III, 195; cfr. c. 1489, § 1, et 1491, § 1-2.

⁴ Cfr. c. 1491.

⁵ Wernz, *l. c.*, III, n. 195.

non ecclesiasticae unitus sine ulla tamen positiva praecisione facta a virtute religionis aut caritatis christianae.

Instituta philanthropica Ecclesia suis legibus non attingit nec considerat, sed nec inter christianos de iure exsistere deberent. *Instituta vero pia laicalia*, licet personam non induant ecclesiasticam, nec eorum bona sint ecclesiastica, subsunt tamen aliquibus canonibus Codicis nostri ¹.

Piae foundationes ecclesiasticae, de quibus in titulo XXX huius libri, differunt ab institutis non collegialibus ecclesiasticis in personam moralem erectis vel non erectis, de quibus hoc titulo, ut species a genere. Scilicet instituta non collegialia ecclesiastica non erecta in personam iuridicam, sed alii personae unita proprio nomine appellantur *piae foundationes ecclesiasticae* ².

1025. — 3° *Divisio.* - Instituta ecclesiastica non collegialia de quibus hoc titulo, possunt esse:

Simpliciter approbata ut autonoma ³; *approbata* et alii personae ecclesiasticae praeexistenti aut coexistenti *incorporata* ⁴ vel unita; in personam moralem independentem erecta ⁵.

Quae in personam iuridicam ab Ecclesia erecta sunt, certo certius *strictae ecclesiasticae* sunt; idemque affirmandum est de institutis approbatis ab auctoritate Ecclesiae et personae morali ecclesiasticae unitis. Quae vero sunt simpliciter approbata vel commendata sine concessione personalitatis iuridicae publicae non sunt strictae ecclesiasticae, seu eorum bona ecclesiastica non sunt, nec canonibus huius titulis, ut videtur, modo generali subsunt ⁶.

¹ Cfr. cc. 334, § 1; 336, § 2; 1515. Vermeersch, *Epitome*, II ³, n. 815; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 984; De Meester, *l. c.*, III, n. 1434. Cfr. praeterea Wernz, *l. c.*, III, 195; De Angelis, *Praelectiones iuris canonici*, III, 36, 1 et 6; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 36, 2 et sqs.; Santamaria, *l. c.*, IV, 333-334; *S. Romanae Rotae decisiones et sententiae* vol. XII, pag. 183 in causa decisa die 9 Iulii 1920.

² Cfr. Eichmann, *Lehrbuch des Kirchenrechts*, 1923, pag. 474 et 505-506, § 200 et 205; Haring, *Grundzüge...*, p. 687-688, § 187. Ideo etiam fit ut quae hoc titulo dicuntur de institutis ecclesiasticis non collegialibus in personam moralem non erectis applicanda sint etiam piis foundationibus ecclesiasticis et vice versa. Monendum tamen censemus terminologiam a nobis adhibitam non omnino concordare inter auctores. Cfr. etiam Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, pag. 588 in nota.

³ Huc referuntur *foundationes piae* seu *causae piae* simpliciter dictae quae licet personalitatem in Ecclesia non obtinuerint, subsunt tamen vigilantiae Ordinarii loci vi c. 1493. Codex de his directe non agit. Cfr. supra n. 1024, in nota.

⁴ Huiusmodi causae piae seu instituta pia proprio nomine appellantur *piae foundationes ecclesiasticae* atque de iis agit Codex partim hoc titulo cc. 1491, § 2, 1492-1494, explicitius autem titulo XXX, cc. 1544-1551. Cfr. *S. Romanae Rotae decisiones et sent.* XII, pag. 189, in causa acta 9 Iulii 1920.

⁵ C. 1491, § 2.

⁶ Cfr. relationem causae Corrient. circa societates a S. Vincentio a Paulo; D'Annibale, *Summula*, I, 43; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 36, 3 sq.; Vermeersch, *l. c.*, II, 812; Badii, *l. c.*, II, 578, 2 ubi tamen recte notat etiam in ista instituta ius vigilantiae Ordinario loci competere; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 36, 7-8.

Quod confirmatur iure Codicis; cfr. cc. 336, § 2; 1515, § 2; 344, § 1, qui etiam institutis piis laicalibus applicandi sunt. Requiritur tamen ut huiusmodi instituta vere *pia* sint, seu ex spiritu christiano erecta et non simpliciter et exclusive ex fine philanthropico; cfr. Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 984.

1026. — 4° *Principia iuris publici.* - Ecclesiam ius habere instituta ecclesiastica in commodum proximi et in finem religiosum sive collegialia sive non collegialia erigendi aut approbandi nemo in dubium vocare potest. Liquido enim ex eius iuridica perfectione, qua omnia potest quae ad eiusdem finem necessaria vel utilia sunt, profuit. Et re vera ad finem Ecclesiae valde confert exercitium virtutum religionis, caritatis et pietatis.

Nec hanc potestatem ei ex aliqua Status concessione vindicamus, sed ex iure divino. Non affirmamus tamen ius aliquod Ecclesiae exclusivum hac in re, si foundationes excipias quae ad finem religiosum exclusive referuntur. Haec enim instituta ex ipsa eorum natura ad finem societatis civilis non possunt ullo modo referri; quae vero ad commodum proximi ordinantur, finem societatis civilis non excludunt et proinde etiam ab eadem erigi possunt. Horum proinde institutorum natura iuridica ex tabulis foundationis aestimanda atque iudicanda est. Si ex tabulis foundationis res definiri nequeat, inter christianos eiusmodi instituta ecclesiastica praesumenda sunt ¹: censendi enim sunt fideles agere ex scopo sibi magis meritorio, quod certe verificatur si agent in proximi commodum ex fine religioso ².

1027. — 5° *Notae historicae.* - Ecclesia statim ab exordio suae existantiae pauperum et aliarum miserabilium personarum curam egit et ad hunc finem quartam partem oblationum a fidelibus sibi factarum destinavit ³. Ad eundem finem instituta beneficentiae omne genus erexit, in quae Episcopi suam iurisdictionem exercere consueverunt ⁴.

Sicut autem aliae tres partes bonorum ecclesiasticorum paulatim divisae sunt atque personis moralibus de novo erectis attributae, ita etiam de quarta parte factum est per erectionem personarum moralium ecclesiasticarum ad opera pietatis et caritatis destinatarum.

Toto medio aevo inter christianos opera pia huiusmodi iurisdictioni Ecclesiae, nemine contradicente aut reclamante, subiecta de iure et de facto fuere.

Post finem medii aevi ex variis causis, ut, e. g., ex idea protestantica quod Status civilis pauperibus providere debeat, ex impossibilitate pro Ecclesia subveniendi suis bonis omnibus pauperum necessitatibus, ex commixtione in eadem societate civili variarum confessionum religiosarum, factum est ut opera pia fere quaelibet exclusive a Status civilis potestate in nostris regionibus pendeant. Ecclesia tamen nonnisi iniuria positive excludi potest, et minus ius exclusivum, saltem ius cumulativum sibi vindicat haec instituta recognoscendi, erigendi atque erecta suis legibus administrandi ⁵.

¹ D'Annibale, *l. c.*, I, 34; Wernz, *l. c.*, II, 198.

² Cfr. Cavagnis, *l. c.*, III, 364 sq., pag. 199 sq.; Augustine, *l. c.*, VI, 546-547.

³ Cfr. cc. 23-30, C. 12, qu. 2.

⁴ C. 10, C. 18, qu. 2 = C. 4 Concil. Chalced. a. 451.

⁵ C. 1489, § 1; Sigmüller, *l. c.*, II, § 204, pag. 479-480; Cavagnis, *l. c.*, II, n. 358 sqs.; Wernz, *l. c.*, III, 198 sq.

Aperta proinde usurpatio fuit lex Status civilis qua opera pia ab Ecclesia longo saeculorum cursu erecta, ut dici solet, laicizata sunt. Cuius laicizationis effectus nostris diebus conspicimus, destructionem nempe et ruinam ipsarum foundationum, qua factum est ut fundi qui ante laicizationem per saecula sufficientes fuerunt ad innumeros curandos morbos et recipiendos infirmos, spatio quinquaginta annorum post opera pia laicizata, ad nihil redacti sint. Exemplo sint hospitalia antiquitus ab Ecclesia erecta et deinde a Statu civili laicizata.

1028. — II. De erectione et approbatione institutorum ecclesiasticorum non collegialium. - 1° *Quis approbare possit et de necessitate approbationis.* - Ordinarius loci approbare potest, vel etiam per formale decretum in personam iuridicam ecclesiasticam erigere instituta non collegialia ad opera religionis vel caritatis destinata ¹.

Ordinarius potest haec instituta vel simpliciter approbare vel erigere ²; inter approbationem et erectionem haec videtur intercedere differentia, quod bona personae iuridicae ecclesiastica sint, institutorum vero simpliciter approbatorum non item ³.

Ante Codicem potestatem approbandi huiusmodi instituta pro suis ecclesiis agnoscebant auctores ⁴ etiam praelatis regularibus; Codex regularium privilegia hac in re abstulisse non videtur ⁵.

Approbatio autem aut erectio ex parte auctoritatis ecclesiasticae prorsus necessaria est ut institutum *ecclesiasticum* fiat ⁶.

Consensus autem auctoritatis ecclesiasticae competentis ad iuridicam existentiam instituti ecclesiastici per se sufficit, nec ullo modo requiritur consensus auctoritatis civilis ⁷. Si de instituto alii personae morali unito agatur, subiectum cui bona inhaerent instituti est ipsa persona moralis cui institutum adnectitur; si de instituto autonomo ipsa eius personalitas iuridica subiectum dominii est ⁸.

2° *Servanda in approbatione aut erectione.* - Loci Ordinarius haec instituta ne approbet, nisi finis foundationis utilis reapse sit et talis constituta fuerit dos, quae, omnibus perpensis, sufficiat vel sufficiens fore prudenter praevideatur ad illum assequendum ⁹.

Duas igitur cautiones exigere debet Ordinarius loci, non solum si agatur de erectione, sed etiam in simplici approbatione: ut finis utilis de facto sit,

¹ C. 1489, § 1-2.

² Cfr. c. 1489, § 1 et 2 et c. 1491.

³ Cfr. cc. 686, 687, 1491, § 2. Hergenröther-Hollweck, *Lehrbuch des k. K. R.*, pag. 876, nota 1, distinguit acceptationem a confirmatione piaae foundationis.

⁴ Cfr. Gasparri, *De SS. Eucharistia*, I, 560 sq.; Wernz, *l. c.*, III, 200.

⁵ Cfr. c. 1550.

⁶ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 36, 3; Gasparri, *l. c.*, I, 561; Wernz, *l. c.*, III, 200.

⁷ Wernz, *l. c.*, III, 201.

⁸ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 546-547.

⁹ C. 1489, § 2.

et dos sufficiens habeatur; attamen clausula irritans in his praescriptionibus desideratur.

Si Ordinarius loci institutum contra has praescriptiones erexerit, ipse tenetur defectui supplere ¹.

1029. — III. De administratione bonorum institutorum ecclesiasticorum. - Institutorum ecclesiasticorum non collegialium administrare bona sui cuiusque rectoris est, secundum normas tabulae foundationis; hic vero iisdem obligationibus tenetur, iisdemque iuribus fruitur, quibus administratores aliorum bonorum ecclesiasticorum ².

Postrema pars huius paragraphi non videtur applicanda nisi institutis in personam iuridicam ecclesiasticam erectis, aut personae ecclesiasticae adnexis; cetera vero instituta simpliciter approbata Ordinarius poterit quidem ad normam canonum visitare atque in iis vigilantiam exercere, at cum de bonis non ecclesiasticis agatur, eorum administratio legibus naturalibus aut specialiter pro ipsis datis regitur ³.

1030. — IV. De tabulis foundationum. - In tabulis foundationis pius fundator accurate describat totam instituti constitutionem, finem, dotationem, administrationem et regimen, usum reddituum et successionem in bona, casu extinctionis ipsius instituti.

Huiusmodi tabulae duplici exemplari conficiendae sunt, quorum alterum in archivio instituti, alterum in archivio Curiae reponatur ⁴.

Poterit fundator haec omnia pro suo lubitu determinare etiam contra normas communes in administratione bonorum ecclesiasticorum servandas, dummodo tamen auctoritatem ecclesiasticam non excludat. Hinc Codex sapienter vetat Ordinariis acceptionem piae foundationis, si fundator velit administratores non teneri rationem reddere Ordinario loci ⁵. Acceptatio in hoc canone videtur aequivalere erectioni in personam iuridicam, aut approbationi ut nova fundatio adnectatur personae ecclesiasticae canonice iam erectae. Nota tamen clausulam irritantem in Codice non haberi. Simplex approbatio vel commendatio instituti pii sine concessione personalitatis iuridicae ex parte Ecclesiae, dari posse videtur ab Ordinario etsi haec conditio non verificetur ⁶.

1031. — V. De iuribus Ordinarii loci circa instituta ecclesiastica non collegialia. - 1° *Iura circa personas morales autonomas.* - a) Loci

¹ Augustine, *l. c.*, VI, 547.

² C. 1489, § 3.

³ Cfr. cc. 1491, 1492, 1493; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 36, 8-9; Hergenröther-Hollwech, *l. c.*, n. 1069, pag. 876 sq.; Wernz, *l. c.*, III, 203; cfr. etiam relationem causae Corrient. 13 Nov. 1920, *A. A. S.*, XIII, 135; *Monitore ecclesiastico*, vol. 32, pag. 339 sq. et 33, pag. 101.

⁴ C. 1490, § 1-2.

⁵ C. 1492, § 2.

⁶ Cfr. relationem causae Corrient. supra citatam.

Ordinarius omnia huiusmodi instituta, etiam in personam moralem erecta et quovis modo exempta, visitare potest et debet ¹.

Dicitur in Codice *etiam in personam moralem* erecta ne, praetextu autonomiae qua gaudent in Ecclesia personae morales, a visitatione exemptionem praetendant.

Visitatio autem iuridica intellegenda est, quae scilicet ius cuncta invi-
sendi, de iisdemque interrogandi et culpas corrigendi immo et puniendi
includit.

Huiusmodi instituta sunt omnia instituta canonice erecta in personam
moralem autonomam et insuper ea quae personae morali ecclesiasticae unita
sunt ².

2° *Iura Ordinarii loci circa instituta non collegialia alicui domui
religiosae adnexa seu incorporata.* - Licet instituta alicui domui
religiosae ³ concredita sint nec in personam moralem erecta, si
quidem agatur de domo religiosa iuris dioecesani, iurisdictioni Or-
dinarii loci penitus subduntur; si de domo religiosa iuris pontificii
episcopali vigilantiae subsunt quod spectat ad religionis magisteria,
honestatem morum, exercitationes pietatis, sacrorum administra-
tionem ⁴.

Videtur ex hac paragrapho c. 1491 instituta non erecta in personam
moralem, concredita alicui domui religiosae iuris pontificii, non subesse
visitationi Ordinarii loci, sed solum eius vigilantiae ⁵; quod multo magis
affirmandum est de institutis non collegialibus *domui regulari* adnexis ⁶.

3° *De iure exigendi redditionem rationum.* - Etiamsi fundatione,
praescriptione aut privilegio apostolico pium institutum a iurisdic-
tione et visitatione Ordinarii loci exemptum fuerit, ius tamen Ordi-

¹ C. 1491, § 1.

² Cfr. c. 1525, § 1; Vermeersch, *l. c.*, II, 815. Paulo aliter Santamaria, *l. c.*, IV, 336.

³ Codex hic loquitur solummodo de unione horum institutorum *alicui domui religiosae*,
nihil tamen ob stare videtur quo minus eadem instituta uniantur alii personae morali ec-
clesiasticae, e. g. Capitulo, paroeciae, dioecesi etc.; cfr. Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*,
n. 981.

⁴ C. 1491, § 2.

⁵ Ius vigilantiae non videtur in casibus ordinariis ius visitationis comprehendere;
vigilat Ordinarius per informationes sibi comparatas, per denuntiationes sibi sponte factas,
per famae publicae voces etc. Cfr. c. 1515, § 2 ubi expresse adiungitur *etiam per visita-
tionem*. Si autem iis mediis aliquid reprehensibileprehenderit, tunc videtur etiam vi-
sitationem instituere posse.

⁶ Concordat ius vetus apud Reiffenstuel, *l. c.*, III, 36, 5-7; ex quo iure ius Codicis
desumptum esse videtur. Immo ex eodem iure veteri instituta domibus religiosorum ex-
emptorum adnexa videntur absolute in omnibus eximi ab auctoritate Ordinarii loci et
solum subiici in iis quae curam animarum personarum saecularium ibi receptarum respi-
ciunt, salvis peculiaribus privilegiis hac etiam in re forte concessis; paulo aliter de subie-
ctione horum institutorum Ordinariis locorum loquitur Mello, *De exemptione Regularium*,
pag. 129-130; itemque Blat, *l. c.*, n. 401, pag. 486. Cfr. etiam c. 1550.

nario est redditionem rationum exigendi, reprobata contraria consuetudine ¹.

Etiam quod in hoc canone praescribitur non videtur applicandum institutis piis regularium domibus adnexis ².

Non tenentur rationem reddere instituta canonice non erecta, licet et ipsa vi cc. 336, 344, 1515 Ordinario loci subiiciantur ³.

4° *De iure advigilandi in pias fidelium voluntates.* - Ordinarius loci advigilet ut piae fidelium voluntates, in horum institutorum fundatione expressae, plene servantur ⁴.

Hic canon parallelus est c. 1515, ex quo deducitur ad hanc vigilantiam Ordinarios locorum non solum ius habere, sed etiam obligationem; itemque inde deducitur vigilantiam in hoc casu ab Ordinario exerceri posse *etiam* per visitationem, quod ordinarie non verificatur cum de simplicis vigilantiae iure Codex loquitur.

Tandem videatur, etiam hic, non comprehendendi religiones clericales exemptae quae in hac re subduntur suo Ordinario ⁵.

1032. — VI. De immutatione aut suppressione instituti ecclesiastici non collegialis. - Sine venia Sedis Apostolicae haec instituta suppressi, uniri, vel in usus a fundatione alienos converti nequeunt, nisi in tabulis fundationis aliud caveatur ⁶.

Ultima clausula huius canonis ad totum canonem refertur, idest, etiam ad suppressionem aut alias immutationes, non ad solam conversionem in usus alienos ⁷.

Sin minus ex hoc canone, saltem ex c. 1517, § 2, Ordinarius poterit, independenter a facultate sibi concessa in tabulis fundationis, conversiones in alios usus facere, in casu quo executio onerum in tabulis fundationis impossitorum, impossibilis evaserit ⁸.

Suppressiones piarum fundationum in nostris regionibus factae iniquis legibus Status civilis non sunt suppressiones iuridicae sensu canonico, easque Ecclesia non admittit aut agnoscit, nisi maiori vi, cui resisti non potest, coacta.

¹ C. 1492, § 1; cfr. etiam c. 1525, n. 7.

² Cfr. c. 1525, qui huic parallelus est, et ubi sermo est de *loco pio canonice erecto*; relationem causae Corrient. supra citatae; Constit. « *Ad militantes* » Bened. XIV, 30 Mart. 1742 apud Gasparri, *Fontes*, I, n. 326, § 31, pag. 728, ubi sermo est solum de institutis exemptis laicalibus seu a laicis administratis aut ab aliis personis non regularibus; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 36, 5-7. Cfr. etiam c. 1550. Aliter Mello, *l. c.*, pag. 130; Blat, *l. c.*, 401, pag. 486.

³ Cfr. Vermeersch, *l. c.*, II, 815.

⁴ C. 1493.

⁵ Id deduci videtur etiam ex c. 1515 ubi sermo est de *Ordinario*, non de *Ordinario loci*; item ex c. 1550.

⁶ C. 1494.

⁷ Ita etiam Blat, *l. c.*, 403, pag. 487.

⁸ Aliter Blat, *l. c.*, 403, pag. 487.

PARS VI.

DE BONIS ECCLESIAE TEMPORALIBUS

PRAENOTIONES

1033. — I. Connexio materiae. - Ultimo loco inter res ecclesiasticas iurisdictioni scilicet Ecclesiae subiectas sunt bona materialia vel iura quae proxime et immediate ad corporalem utilitatem pertinent atque *entitative* considerata temporalia sunt. Quia tamen etiam ista bona *entitative* temporalia ad Ecclesiam pertinent et ad ministrorum sacrorum sustentationem vel ad alium finem spirituales ab Ecclesia adhibentur, et ipsa, iuxta ea quae in iure publico diximus ¹, inter res spirituales aut saltem mixtas iurisdictioni Ecclesiae subiectas adnumeranda sunt.

1034. — II. Notio et divisio. - 1° *Notio.* - *Bona ecclesiastica* sunt omnes res temporales sive corporales sive incorporeales quae vel ad Ecclesiam universam et ad Apostolicam Sedem, vel ad aliam in Ecclesia personam moralem pertineant ².

Huiusmodi bona tum ratione finis cui destinantur qui spiritualis est ³, tum etiam ratione subiecti dominii naturam iuridicam specialem induunt statim ac ecclesiastica fiunt; quae in hoc praesertim consistit ut iurisdictioni societatis civilis omnino subtrahantur et inviolabilia fiant, ita ut furtum aut usurpatio de his facta specialem induat sacrilegii malitiam ⁴.

2° *Divisio.* - Bona temporalia Ecclesiae dicuntur:

a) *Corporalia* aut *incorporalia* prout sensu aliquo corporeo attinguntur ut praedium, pecunia, vel non, ut iura, actiones, servitutes etc. ⁵.

b) *Immobilia* si loco moveri nequeunt, ut domus, ager, etc., *mobilia* si moveri possunt, ut pecunia, fructus etc.

Immobilia civiliter ea sunt quae de se quidem moveri loco possunt, at iure positivo immobilia habentur, ut fenestrae domus ⁶.

¹ Cfr. P. Matthaeum Conte a Coronata, *Ius publicum ecclesiasticum*, 1924, n. 83 sq.

² C. 1497, § 1; Wernz, *l. c.*, III, 134, II; De Meester, *l. c.*, III, n. 1437.

³ Cfr. c. 1495, § 1.

⁴ Wernz, *l. c.*, III, 143-144; cfr. etiam Matthaeum Conte a Coronata, *Ius publicum ecclesiasticum*, n. 151; Vromant, *De bonis Ecclesiae temporalibus*, 1927, Louvain, pag. 1 et sqs.

⁵ Wernz, *l. c.*, III, 134, III; Vromant, *l. c.*, pag. 47; Santamaria, *l. c.*, IV, 340.

⁶ Wernz, *l. c.*, III, 134, III; Bonfante, *Istituzioni di diritto romano* ⁷, § 79, pag. 236 sq. Cfr. etiam Vromant, *l. c.*, n. 36, pag. 47 sq.; Santamaria, *l. c.*, IV, 340; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 989.

Iura et actiones bona mobilia habentur si eorum obiectum materiale est aliquid mobile, e. g., ius adhibendi sacra paramenta; immobilia si eorum obiectum sit aliquid immobile, e. g., servitus aliqua praedialis, ius ad scamnum in determinata ecclesia etc. ¹.

Bona immobilia dicuntur *fungibilia* si uno usu consumuntur et simul adhiberi et servari non possunt, e. g. panis, fructus etc.; *non fungibilia* quae non necessario usu consumuntur et servando servari possunt ².

c) *Sacra*, quae consecratione vel benedictione ad divinum cultum destinata sunt ³. Cetera omnia non sacra dicuntur seu communia seu profana ⁴. Verum quaelibet bona ecclesiastica sunt aliquo modo sacra, quia ad finem spirituales ultimo ordinata ⁵.

d) *Pretiosa*, quibus notabilis valor sit, artis vel historiae vel materiae causa ⁶.

Enumeratio causarum quibus valor bonorum ecclesiasticorum notabilis aestimandus est non videtur a Codice fieri taxative, sed solum demonstrative.

Qua autem ratione *notabilis valor* computandus sit Codex non determinat, nec Sancta Sedes authentice declarare voluit ⁷.

Communiter tamen ab auctoribus res pretiosa ea dicitur quae pretium habeat non infra mille libellas italicas, aureas ut videtur ⁸.

Rebus pretiosis accedunt, licet non proprie ratione pretiositatis seu notabilis valoris, donaria votiva sacris iconibus vel altaribus a fidelibus oblata ⁹ itemque sacrae reliquiae Sanctorum vel Beatorum ¹⁰.

1035. — III. Principia iuris publici. - 1° *Iura Ecclesiae et Sedis Apostolicae*. - Ecclesia catholica et Apostolica Sedes nativum ius habent libere et independenter a civili potestate acquirendi, reti-

¹ Reiffenstuel, l. c., III, 13, 8-9.

² Wernz, l. c., III, 134, III, b; cfr. etiam Bonfante, l. c., § 78, pag. 231.

³ C. 1497, § 2.

⁴ Wernz, l. c., III, 134, III, 8.

⁵ Wernz, *ibidem*; cfr. etiam rubricam partis II, libri III: *De locis et temporibus sacris*; cum tamen sciatur specialem benedictionem aut consecrationem non requiri, sed solum deputationem Ecclesiae ad tempus sacrum reddendum.

⁶ C. 1497, § 2.

⁷ Cfr. S. C. Concil. 12 Iulii 1919, A. A. S., XI, 416 sq.; et 14 Ianuarii 1922, A. A. S., XIV, 159.

⁸ Cfr. responsa S. Congr. supra citata; De Meester, l. c., n. 1447; Vermeersch, *Epitome*, III ¹, n. 819; Vromant, l. c., n. 36, pag. 48-49; Santamaria, l. c., II, 278; Raus, *Institutiones canonicae*, n. 237; Cappello, *De censuris* ², n. 406-408; Claeys Bouuaert-Simemon, *Manuale iuris canonici* ³, n. 989; Cocchi, l. c., n. 169; contra Cerato, *Censurae rigentes*, 1921, n. 43; et Prümmer, *Manuale theologiae moralis*, III, n. 525, requirunt summam 30.000 libellarum quod probabile non videtur. Cfr. praeterea etiam Chelodi, *Ius poenale*, n. 79, pag. 89-90 in nota.

⁹ S. C. C. 12 Iulii 1912, et 14 Ian. 1922.

¹⁰ Reiffenstuel, l. c., III, 13, 13 et sq. ubi etiam de quaestione utrum pecunia sit habenda res pretiosa, quae alienari nequit. Cfr. etiam Cappello, *De censuris* ², n. 406.

nendi et administrandi bona temporalia ad fines sibi proprios prosequendos ¹.

Ecclesia catholica est societas fidelium visibilis, perfecta, inaequalis a Christo instituta et personalitate iuridica in ipsa sua institutione dotata.

Haec personalitas ipsi a Deo concessa est et extenditur non solum ad iura vel obligationes immateriales, sed etiam ad bona temporalia acquirenda etc. Status autem civiles obligationem habent hanc personalitatem agnoscendi, et mediis ab Ecclesia indicatis, si requiratur eorum auxilium, tuendi. Probari autem potest personalitatem Ecclesiae ius habere etiam circa bona temporalia ex eo quod Ecclesia societas visibilis ex hominibus, non angelis, constans, omnibus necessitatibus quibus generatim homines afficiuntur, quibus sine usu atque iure ad bona temporalia satisfieri nequit, et ipsa afficitur. Sine bonis enim temporalibus nec ea quae ad cultum externum necessaria sunt haberi possunt, nec ministri sacri ali, etc., proinde insipienter egisset Deus Ecclesiam condendo sine iure ad ista. Nec admitti potest Christum Ecclesiam in his rebus societatibus civilibus submisisse; superiorem enim societatem inferiori submisisset atque ordinem finium subvertisset, quod admitti nequit ².

Dicitur in Codice *Ecclesia ius nativum habet*, idest ius connaturale seu ex iure naturali consequenti ortum; posita enim Ecclesiae societatis visibilis perfectae institutione, fieri non potuit ut ei ius bona temporalia acquirendi, administrandi etc. non concederetur, haec enim cuilibet humanae societati necessaria sunt, cum homines anima et corpore constant.

Est autem hoc ius non solum nativum, sed etiam prorsus a Statu civili *independens*; quod duplici sensu intellegi potest, quod scilicet originem non habet a recognitione aut concessione Status civilis, ut iam supra diximus, et quod in exercitio huius iuris Ecclesia nulla lege humana cogi possit, et licet a Statu eius ius non agnoscatur, ipsa tamen eo aequaliter utatur. Atque huic independentiae absolutae Ecclesia renuntiare nequit; licet utique condescensive quandoque usui sui iuris renuntiet, atque etiam in Concordatis ad renuntiationem usus se obliget ex iustis et rationabilibus causis. Si quid igitur potest societas civilis in bona Ecclesiae, id solum ex concessione, utique semper revocabili, Ecclesiae aut saltem ex Ecclesiae tolerantia potest ³.

¹ C. 1495, § 1.

² Augustine, *l. c.*, VI, 550-551; Wernz, *l. c.*, III, 135; Sägmüller, *Lehrbuch...*, II, § 193; Aichner-Friedle, *Compendium iuris ecclesiastici* ¹², § 222, pag. 819 sq.; Hergenröther-Hollweck, *Lehrbuch...* ³, n. 1020; Cavagnis, *Institutiones iuris publici ecclesiastici* ⁴, vol. III, n. 382 sq. Contra hanc doctrinam sunt omnes qui ius Ecclesiae possidendi bona temporalia ad suum finem obtinendum denegant, ut Marsilius Patavinus, Wiclefita, Hussita, Waldenses, moderniores liberalistae et regalistae qui ius possidendi agnoscunt Ecclesiae, sed solum ex concessione Status civilis atque dependenter a Statu; licet quidam ex liberalistis obligationem ethicam in Statu agnoscant concedendi Ecclesiae personalitatem iuridicam; cfr. Hergenröther-Hollweck, *l. c.*, 1020; Sägmüller, *l. c.*, § 193, pag. 432 sq.; Wernz, *l. c.*, III, 135. Ideo Ecclesia errores contra hoc suum ius nativum semper oppugnavit atque data occasione expresse damnavit; cfr. Denzinger-Bannwart, n. 495, 596, 684, 686, 1726, 1727; Santamaria, *l. c.*, IV, 339. Qui expositionem fusioem errorum eorumque plenam refutationem desiderat, inveniet apud De Meester, *l. c.*, III, n. 1438-1444, ubi etiam fusior probatio doctrinae catholicae invenitur.

³ Cfr. Sägmüller, *l. c.*, II, § 193. Cfr. etiam *Sollemnem Conventionem* inter S. Sedem et Rempubicam Poloniae 10 Februarii 1925 firmatam art. XIV ubi haec principia in praxi deducta videntur; itemque, Concordatum italicum, a. 1929, art. 27-33.

Immo generatim Ecclesia non coacte aut ex necessitate, sed ex liberalitate et pietate leges civiles in bonis suis acquirendis observat atque servandas statuit ¹.

Non solum Ecclesia catholica qua societas universorum fidelium et pastorum, sed etiam Sedes Apostolica ex connexione quam habet cum iure Primatus, qui iuris est divini, personalitatem iuridicam ideoque ius nativum ac independens ex iure divino consecuta est ². Haec autem personalitas iuridica quae ex iure divino oritur et ius nativum ipsius Sedis Apostolicae constituit, independens, pariter ac personalitas iuridica Ecclesiae, est a qualibet societatis civilis ingerentia.

De facto personalitatem iuridicam Sanctae Sedis agnoscunt plures societates civiles legatos suos apud ipsam Sanctam Sedem retinentes, et concordata cum eadem ineuntes ³.

Principium igitur est Ecclesiam universam, praeter S. Sedem, personam iuridicam esse et qua talem ius habere acquirendi, possidendi etc. bona temporalia in ordine ad suum finem prosequendum.

Quaeri tamen hic potest: utrum haec personalitas Ecclesiae eiusque iura nativa sint aliquid distinctum a personalitate et iuribus aliarum personarum moralium ecclesiasticarum, an potius ita concipienda sit personalitas Ecclesiae universae ut personalitas aliqua supereminens cuius iura explicentur alias personas erigendo, et per eas bona acquirendo, administrando et possidendo. Cui quaestioni respondenti facile admittendum esse mihi videtur vix aliquem casum inveniri in quo Ecclesia universa actus posuerit circa bona temporalia independentem a persona iuridica Sanctae Sedis, aut alius personae in Ecclesia existentis ⁴.

De iure autem omnino affirmandum est, Ecclesiam catholicam suam personalitatem iuridicam explicare posse, per se, nempe, directe bona temporalia acquirendo etc., aut per alias personas morales eas erigendo earumque iura determinando. Quodsi aliqui affirmant ⁵ non posse Ecclesiam universam considerari personam iuridicam independentem a personis iuridicis intra eius ambitum existentibus, quia ipsa ultra fines societatum civilium extenditur, quarum consensus ad constitutionem personae cuiusvis moralis requiritur, eorum argumentatio falso supposito nititur, nempe, so-

¹ Cfr. Denzinger-Bannwart, n. 495; cc. 1513, § 2.

² C. 100, § 1.

³ Cfr. Augustine, l. c., I ⁴, 226 sq.; Serafino De Gennaro, *La Santa Sede, studio di diritto ecclesiastico*, (1909), n. 97 sq., pag. 249 sq. In Italia non agnoscebatur personalitas iuridica Ecclesiae catholicae, bene vero agnoscebatur, aliquali tamen cum confusione, personalitas iuridica Sanctae Sedis; cfr. Calisse, *Diritto ecclesiastico*, n. 54 et 60; Olmo, *Il diritto ecclesiastico vigente in Italia*, (1903), n. 13 sq., et 68; Cesare Badii, *Il diritto ecclesiastico italiano*, (1921), n. 11, pag. 47-48, et n. 15, pag. 54; cfr. tamen Caterbini, *Il diritto ecclesiastico italiano*, (1920), n. 16, pag. 53 sq., n. 143, pag. 364 sq., n. 83, pag. 207; Coviello-Del Giudice, *Manuale di diritto ecclesiastico*, Romae, 1922, I ², pag. 71 et sqs. Nunc autem post novissimum a. 1929 Concordatum ex art. 1 recognosci videtur et personalitas Ecclesiae catholicae; dicitur enim in illo art.: «L'Italia, ai sensi dell'art. 1 del Trattato, assicura alla Chiesa cattolica il libero esercizio del potere spirituale» ecc.

⁴ Non desunt tamen absolute exempla huiusmodi; cfr. e. g. adiudicationem a Concilio Viennensi factam ordini S. Ioannis bonorum quae ad ordinem templariorum pertinuerant.

⁵ Cfr. Caterbini, *Il diritto ecclesiastico italiano*, n. 143, pag. 364 sq.

lummodo a potestate civili personalitatem iuridicam concedi posse aut saltem de eius consensu ¹ erigendam esse.

Sed etiam in suppositione concessionis aut recognitionis personalitatis a societate civili faciendae, non repugnat aliquam personam iuridicam agnosci a societate civili, quae tamen personalitas ultra fines societatis civilis extendatur. Summum concedendum erit tuitionem illius personae ex parte Status restringi ad suum territorium et ad ambitum activitatis exercitae intra suum territorium ².

Sunt tamen qui personalitatem iuridicam Ecclesiae universalis explicari doceant per dominium aliquod universale omnium bonorum ecclesiasticorum. Ad pia loca et singulares personas ius dominii particularis in hac theoria pertinet, ad Ecclesiam vero universam dominium universale; vel, ut alii explicant, subiectum immediatum et proximum proprietatis bonorum ecclesiasticorum sunt singulares personae morales, subiectum vero remotum et mediatum est Ecclesia universalis. A quibus theoriis vix differt doctrina tribuens Ecclesiae dominium eminens seu altum omnium bonorum ecclesiasticorum, quod nos de Sede Apostolica aut R. Pontifice affirmamus. His autem theoriis nihil absurdum continetur ³.

1036. — 2° *Iura aliarum personarum moralium ecclesiasticarum.*

- Etiam ecclesiis singularibus aliisque personis moralibus quae ab ecclesiastica auctoritate in iuridicam personam erectae sint, ius est, ad normam sacrorum canonum, bona temporalia acquirendi, retinendi et administrandi ⁴.

Praecipuae personae morales in Ecclesia sunt praeter Ecclesiam universam et Sedem Apostolicam, ecclesiastica collegia Capitulorum, Ordinum vel Congregationum religiosarum una cum provinciis et domibus singulis religiosiis, confraternitates, tertii ordines necnon piae uniones si in sodalitia constituentur et erigantur; instituta ecclesiastica non collegialia, ecclesiae, beneficia ⁵, seminaria, Provinciae ecclesiasticae, dioeceses, paroeciae, quasi-paroeciae et quasi-dioeceses locorum missionis; pia opera, hospitia, hospitalia, domus educationis aut beneficentiae ab Ecclesia erecta. Paroeciae non sunt personae iuridicae quatenus collegio seu universitate fidelium constant, sed personae morales non collegiales ad modum beneficiorum ⁶.

In canonibus huius sextae partis libri tertii, nomine Ecclesiae veniunt istae omnes personae morales nisi ex contextu sermonis vel natura rei aliud appareat ⁷.

¹ Cfr. c. 100.

² Cfr. etiam Crocella, *La personalità giuridica della Chiesa Cattolica*, in *Diritto ecclesiastico italiano*, XII, 320; Wernz, l. c., III, 138, nota 53, 139, VI, nota 60.

³ Cfr. Aichner-Friedle, l. c., § 223, pag. 826.

⁴ C. 1495, § 2.

⁵ Officia simpliciter sumpta licet personam moralem constituent, non computantur tamen inter personas morales relate ad acquisitionem bonorum; Blat, l. c., n. 408, pag. 492.

⁶ Eichmann, l. c., § 201, pag. 477; Wernz, l. c., III, 139, II; cfr. tamen Vermeersch, *Epitome*, II, n. 818; De Meester, l. c., III, n. 1449, pag. 378.

⁷ C. 1498.

Est tamen differentia inter modum quo suis iuribus utitur Ecclesia universa et Sedes Apostolica et aliae personae iuridicae ecclesiasticae ¹; illae enim earumque iura iure divino solummodo reguntur, hae e contra harumque iura iure positivo; potest proinde Ecclesia aut R. Pontifex personarum iuridicarum iuris positivi, iura magis minusve limitare atque his limitationibus et determinationibus earum iura dimetienda sunt.

Hoc canone 1495, § 2 videtur solvi quaestio iam antiquitus agitata de subiecto domini bonorum ecclesiasticorum. Omissis theoriis dominium bonorum ecclesiasticorum Iesu Christo, Deo, vel Sanctis, pauperibus, Romano Pontifici, Sanctae Sedi, vel Ecclesiae universali tribuentibus ², Codex eam firmare videtur sententiam, quae iam ante Codicem communis evaserat, qua affirmatur apud singulas personas iuridicas esse dominium bonorum ecclesiasticorum ad eas pertinentium ³.

Singulares personae iuridicae iuribus suis solummodo gaudent dependenter ab Ecclesia; quam ob rem si ab Ecclesia seu Romano Pontifice per schisma separentur, earum personalitas ipso facto perimitur et consequenter etiam earum iura ⁴.

3° *Ius Ecclesiae tributa imponendi*. - Ecclesiae ius quoque est, independens a civili potestate, exigendi a fidelibus quae ad divinum cultum, ad honestam clericorum aliorumque ministrorum sustentationem et ad reliquos fines sibi proprios sint necessaria ⁵.

Hic canon est corollarium canonum praecedentium eorumque practica aliqua applicatio. Ius Ecclesiae ad tributa liquido profluit ex notione societatis perfectae ⁶.

¹ Est etiam differentia inter ius possidendi bona quod habet Ecclesia societas perfecta et iura quae habent aliae personae morales intra Ecclesiam erectae. Illud ius est ius *natum* a Ch. Domino Ecclesiae datum, haec e contra sunt iura ab Ecclesia concessa; cfr. Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 987.

² Huiusmodi opinionum quaedam, e. g., illa quae domini subiectum S. Sedem esse affirmat, admitti possunt, at non exclusivo modo. Aliae opiniones ex eo ortae sunt quod confusa fuit quaestio de subiecto *dominii inhaesionis* cum quaestione de *subiecto utilitatis* seu motivi. Fideles paroeciani, pauperes, devotio erga determinatum Sanctum etc. potuerunt quidem aut esse finem aut praebuisse motivum donationi, at non inde sequitur easdem personas subiectum domini esse donationis factae.

³ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 137 sq. ubi de quaestione fuse agit; De Meester, *l. c.*, III, n. 1449; Santamaria, *l. c.*, IV, 342-343; Vromant, *l. c.*, n. 48-50; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 990.

Theoriam iamdiu antiquatam tribuentem dominium rerum sacrarum Beatis in coelo regnantibus exhumare nostris diebus visus est R^{mus} Mori in suo voto circa donaria votiva Sacrae Congregationi Concilii proposito. In illo voto affirmat cl. canonista donaria votiva esse in dominio Sancti vel imaginis ad quam oblata sunt a fidelibus. Verum id non necessario affirmandum videtur etsi admittatur huiusmodi donaria votiva non posse alienari; aliae enim sat graves rationes habentur ob quas donaria votiva etiam non pretiosa alienari vetentur ab Ecclesia; cfr. S. C. Concilii 12 Iulii 1919 et 14 Ianuarii 1922, *A. A. S.*, XI, 416 et XIV, 159.

⁴ Augustine, *l. c.*, VI, 553-554, ubi refert in Americae Sept. Statibus foederatis etiam in foro civili haec principia admitti. Cfr. etiam Aichner-Friedle, *l. c.*, § 223, pag. 826.

⁵ C. 1496.

⁶ Cfr. Cavagnis, *l. c.*, III ⁴, 411 sq., pag. 226 sq.

Modi practici suis necessitatibus subveniendi sunt praesertim nostris diebus adhortationes, quibus inutilibus evadentibus, ulterius ad obligatorias contributiones procedere poterit Ecclesia.

Ecclesia potest directe per se suo iure uti, aut per societatem civilem, ei concedendo ut ipsa civibus taxas imponat ex quibus postea ipsa societas civilis necessitatibus Ecclesiae occurrat ¹.

1037. — IV. Notae historicae. - Non solum S. Lucas primus Ecclesiae historiographus, sed alii etiam scriptores testantur Ecclesiam iam inde a primo saeculo bona temporalia possedissee ².

Primis tamen saeculis, furentibus persecutionibus, obiectum proprietatis ecclesiasticae fuerunt praesertim bona mobilia. Immobilia difficilius possidere potuit Ecclesia quod inter collegia illicita recensetur; attamen probabile atque verisimile est ipsam per *collegia tenuiorum* aut *funeraticia*, quibus praeerat Episcopus aliquando vel saltem alicubi etiam mobilia possedissee ³.

Hoc certum est, ante Diocletiani persecutionem plurima bona etiam mobilia ab Ecclesia possessa fuisse et Licinium imperatorem in suo edicto a. 313, restitutionem faciendam praecepisse ad *ius corporis* christianorum.

Iura Ecclesiae in bona temporalia valde aucta sunt tempore medii aevi per privilegia restitutionis in integrum omnibus personis moralibus concessae, immunitatis amplissimae a quibusvis vectigalibus, et admissionis testamentorum informium ad causas pias.

Saeculo XIII prima vestigia reactionis occurrunt in primis legibus *amortizationis* ⁴.

Privilegia immunitatis etc. inde a revolutione gallica vulnerari coepta sunt et passim abrogari; alicubi eousque deventum est ut ius acquirendi et possidendi Ecclesiae denegaretur ⁵.

Ecclesia tamen etiam in concordatis sua iura nativa hac in re tueri non destitit, licet quandoque in usu iurium suorum societati civili ad bonum commune aliquid cesserit ⁶.

¹ Cfr. Cavagnis, *l. c.*, III ⁴, n. 416 sq., pag. 229 sq.

² *Act. Ap.* II, 44-45; IV, 34.

³ Cfr. Haring, *l. c.*, pag. 665, nota 8; Sägmüller, *l. c.*, II, § 193, pag. 433 sq.

⁴ *Leges amortizationis* sunt leges Statuum civilium ius acquirendi Ecclesiae bona temporalia strictioribus conditionibus limitantes. Amortizatio in se significat translationem proprietatis in personam aliquam iuridicam, praesertim vero in personam iuridicam ecclesiasticam. Habet autem hoc nomen originem ex eo quod personae morales sua bona multo rarius et difficilius quam personae physicae alienare consueverunt, ita ut illarum proprietates velut *manus mortuae* apparerent; Haring, *l. c.*, § 182, pag. 669; Cavagnis, *l. c.*, III ⁴, n. 401 sq.

⁵ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 134, IV; Haring, *l. c.*, § 182, pag. 665 sq.; Sägmüller, *l. c.*, II, § 193, pag. 433 sq.

⁶ Cfr., e. g., Concord. Bavar. die 29 Mart. 1925 conclusum art. 10, § 4 habet: «La Chiesa ha diritto di acquistare e possedere nuovi beni e le cose acquistate saranno nella stessa guisa inviolabili»; § 5: «La Chiesa ha diritto di riscuotere imposte sulla base dei registri civili delle tasse»; itemque Concordatum italicum a. 1929, art. 27-33.

Cfr. etiam exemplum statutorum pro associationibus dioecesanis ad experimentum reipublicae gallicae concessorum a. 1924, una cum adnotationibus P. Ianssens in *Periodica* P. Vermeersch, vol. XIII, pag. 26 sq.; itemque sollemnem conventionem 10 Februar. 1925 cum reipublica Polonica initam, art. XIII-XVII et art. XXIV.

TITULUS XXVII.

DE BONIS ECCLESIASTICIS ACQUIRENDIS

1038. — I. Quibus modis Ecclesia bona acquirere possit. - Ecclesia acquirere bona temporalia potest omnibus iustis modis iuris sive naturalis sive positivi, quibus id aliis licet ¹.

Iusti modi acquirendi ex iure positivo et naturali sunt originarii vel derivati: originarii sunt: occupatio, praescriptio, accessio, specificatio; derivati: traditio, legatum, adiudicatio. De quibusdam ex his suis locis agit Codex noster, de aliis leges civiles adeundae sunt ².

Ius positivum ad quod refertur Codex est ius canonicum, non per se ius civile. Ecclesia tamen potest ius civile alicuius nationis canonizare, qua canonizatione eandem vim obtinet ac ius canonicum ³.

1039. — II. Cuinam ius dominii bonorum in Ecclesia pertineat. - **1° Principium.** - Dominium bonorum, sub suprema auctoritate Sedis Apostolicae, ad eam pertinet moralem personam ⁴, quae eadem bona legitime acquisiverit ⁵.

Explicitius adhuc quam supra ⁶ in c. 1495, § 2 hoc canone quaestio de subiecto dominii bonorum ecclesiasticorum, qualibet tergiversatione exclusa, resolvitur favore singularium personarum moralium.

Agnoscur etiam, ut videtur, hoc canone Romani Pontificis dominium altum seu eminens, quod vocant, in omnia bona ecclesiastica. Est autem *dominium eminens iurisdictionis* potestas qua Romanus Pontifex potest iura singularium personarum ad bonum commune Ecclesiae ordinare ea etiam, si opus sit, limitando, non tamen arbitrarie de iis disponendo ⁷.

¹ C. 1499, § 1.

² Cfr. Eichmann, *l. c.*, pag. 479-481.

³ Cfr. c. 1529.

⁴ Difficultas haberi posset in determinando subiecto dominii bonorum quae quis reliquerit ad opus pium exstruendum quod nondum tempore mortis testatoris existit; at difficultas solvi potest, ut videtur, subiectum dominii considerando personam iuridicam cui commissae est exstructio novae personae; vel dioecesim qua talem, si nullius determinatae personae facta sit a testatore designatio; cfr. Ferrini, *Manuale di Pandette* ², n. 81, et sq.

⁵ C. 1499, § 2.

⁶ Cfr. supra n. 1136, 2°, praesertim in notis.

⁷ S. Thomas, 2-2, 100, 1, ad 7; Vermeersch, *l. c.*, II, 818; Prümmer, *l. c.*, 443, pag. 519-520; cfr. etiam Epist. « *Cum encyclicas* » Benedicti XIV, 24 Maii 1854 apud Gasparri, *Fontes*, II, n. 428; cfr. tamen Wernz, *l. c.*, III, 139, III. Lubet hic quaedam ex cl. Prümmer afferre quae hac in re lucem afferre possunt. « Prima fronte considerata haec controversia (de subiecto dominii) posset videri mere speculativa ac esse potius lis de verbis; attamen revera practicas conclusiones secum fert. Nam si quaelibet ecclesiastica persona iuridica est verus proprietarius suorum bonorum, sequitur, ut nullus Superior de illis bonis

2° *De bonis personae moralis cuius territorium dividatur.* - Diviso territorio personae moralis ecclesiasticae ita ut vel illius pars alii personae morali uniatur, vel distincta persona moralis pro parte dismembrata erigatur, etiam bona communia quae in commodum totius territorii erant destinata, et aes alienum quod pro toto territorio contractum fuerat, ab auctoritate ecclesiastica, cui divisio competat, cum debita proportionem ex bono et aequo dividi debent, salvis piorum fundatorum seu oblatorum voluntatibus, iuribus legitime quaesitis, ac legibus peculiaribus quibus persona moralis regatur ¹.

Persona moralis proprie dividi nequit, potest tamen dividi eius territorium aut eius bona temporalia sicut et officia seu obligationes. Casus huiusmodi verificantur praecipue in divisione aut dismembratione paroeciarum aut dioecesium. Ad dotandam novam dioecesim aut paroeciam recurri poterit ad divisionem bonorum paroeciae praeexistentis, dummodo sufficientes redditus eidem paroeciae praeexistenti remaneant ².

1040. — III. Cuius sint bona personae moralis extinctae. - Exstincta persona morali ecclesiastica, eius bona fiunt personae moralis ecclesiasticae immediate superioris, salvis semper fundatorum seu oblatorum voluntatibus, iuribus legitime quaesitis atque legibus peculiaribus quibus exstincta persona moralis regebatur ³.

Si agatur de personis aliqua hierarchia inter se ordinatis, e. g., de paroecia relate ad dioecesim, de dioecesi relate ad provinciam, de provincia relate ad Sedem Apostolicam, aut de domo religiosa relate ad provinciam reli-

libere disponere valeat sine iniustitia proprie dicta. Summus Pontifex habet quidem *dominium altum* omnium bonorum ecclesiasticorum, sicuti princeps civilis habet dominium *altum* omnium bonorum civilium; sed sicut princeps civilis nequit arbitrarie disponere de bonis suorum civium, ita Summus Pontifex nequit arbitrarie disponere de omnibus bonis ecclesiasticis. Potest quidem condonare bona ecclesiastica, quae in iniqua saecularizatione a laicis usurpata fuerunt; potest concedere ecclesiam ordinis religiosi alii ordini, sed de his valent ea quae princeps observare debet in sic dicta *expropriatione* bonorum privatorum; i. e. debet: a) adesse gravis causa boni communis et b) concedi aequivalens compensatio. — Superior religiosus maior vel generalis nequit nec valide nec licite disponere de bonis alicuius monasterii vel conventus (seclusis statutis particularibus), nisi accedat liber consensus illorum qui legitimam monasterii administrationem habent. Prümmer, l. c., n. 443, pag. 419-420. Cfr. etiam Aichner-Friedle, l. c., § 223, 2, in nota; Vromant, *De bonis Ecclesiae temporalibus*, 1927, n. 50, pag. 67, in nota 2; Vermeersch, *Epitome*, II ³, n. 821; Santamaria, l. c., IV, 344-345; Claeys Bouuaert-Simenon, l. c., n. 990; De Meester, l. c., III, n. 1449.

¹ C. 1500.

² Cfr. c. 1427, § 3-4. Eadem norma servatur generatim a S. Sede in divisione dioecesium; cfr., e. g., Const. « *Ubi Praesules* », 4 Iulii 1924, et « *Praedecessoribus* » 11 Nov. 1924 ubi haec leguntur: « Episcopalem mensam constituent Curiae emolumenta ceteraque oblationes, quae a fidelibus, in quorum bonum erectae sunt dioeceses, praeberi solent, praeter ea quae ad hoc iam collecta sint ». A. A. S., XVII, (1925), pag. 503.

³ C. 1501.

giosam, vel de provincia religiosa relate ad religionem universam, facile dignosci potest quatenam sit persona moralis ecclesiastica immediate superior. Quaestio vero difficilior evadit si quaeratur de personis absolute inter se autonomis, nulla hierarchia colligatis. In hoc casu ea videtur dicenda superior persona moralis ecclesiastica quae decretum erectionis personae extinctae tulit, e. g., sodalitiū ab Ordinario loci erectum superiorem personam moralem agnoscet dioecesim; ab aliquo Superiore religioso erectum, domum vel provinciam religiosam superiorem personam moralem agnoscet cuius Superior decretum erectionis tulit ¹.

Regula quod bona personae moralis extinctae cedunt personae morali ecclesiasticae immediate superiori regula subsidiaria est. Ante omnia enim videndum est utrum fundatores vel oblatores bonorum de quibus quaestio oritur aliquid pro casu extinctionis determinaverint circa bona a se relicta, e. g., si funla or dixerit: relinquo 10000 libellarum domui huic religiosae et si supprimatur vel extinguatur, volo ut haec bona cedant Ecclesiae paroeciali eiusdem loci eius voluntati statim est in casu extinctionis. Secundo loco attendendum est iuribus legitime quaesitis, e. g., si quis ex bonis domus religiosae per pactum legitime initum ante extinctionem ius ad 10 missas annuas pro anima sua in perpetuum quaesierit.

Tertio legibus peculiaribus quibus persona extincta regebatur attendendum est. Leges autem peculiares sunt certo illae normae quae personam illam respiciunt ab auctoritate competenti quae sit iurisdictionalis latae. At, salvo meliori iudicio, etiam statuta seu normae ab ipsa sodalitate seu persona morali lata comprehendere nomine legum peculiarium hoc loco videntur ², dummodo nihil iure communi reprobaturum contineant.

1041. — IV. De decimis et primitiis. - Ad decimarum et primitiarum solutionem quod attinet, pecularia statuta ac laudabiles consuetudines in unaquaque regione servantur ³.

Decimae stricte ecclesiasticae de quibus in canone, sunt «decima vel alia et determinata pars fructuum vel lucrorum licite quaesitorum ministris Ecclesiae propter cultum divinum et spirituale ministerium ex ecclesiastica lege persolvenda» ⁴.

Omissa distinctione decimarum dominicalium seu feudalium et temporalium quae ad decimas stricte ecclesiasticas non pertinent, decimae ecclesiasticae sunt *reales* et personales et mixtae; ordinariae et extraordinariae; antiquae et novales; praediales et sanguinales; maiores et minores etc. ⁵.

Decimae, obligatorio modo hebraeis impositae, in Ecclesia obligatoriae solum sub fine saeculi VI factae sunt. Saeculo XIII a laicis, principibus prae-

¹ Cfr. Vermeersch, *l. c.*, II, 822, ubi tamen recte admonet vi c. 102 personam non censi exstingui nisi post centum annos. Vromant, *De bonis Ecclesiae temporalibus*, n. 55, pag. 75 docet bona associationis fidelium extinctae devolvi ad dioecesim; idem docent Claeys' Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 991; De Meester, *l. c.*, n. 1451.

² Cfr. cc. 697, § 1 et 715, § 1.

³ C. 1502.

⁴ Wernz, *l. c.*, III, 211; Santamaria, *l. c.*, IV, 345; Vromant, *l. c.*, n. 70-71; De Meester, *l. c.*, III, n. 1452.

⁵ Cfr. Haring, *Grundzüge...*, § 186, pag. 683; Wernz, *l. c.*, III, 212.

sertim, decimae ecclesiasticae usurpatae sunt et laicizatae. A tempore revolutionis gallicae fere ubique abrogari coeptae sunt, alicubi concessa Ecclesiae aliquali compensatione, alibi vero sine ulla compensatione. Sicubi adhuc vigent, Codex eas retinendas statuit ¹.

Primitiae sunt primi fructus terrae aut animalium. Hebraeis praeter decimas etiam primitias Deo offerre praeceptum erat; idem passim apud christianos ex saeculo IV et V receptum est. Obligatio primitias solvendi iamdiu fere ubique in desuetudinem abiit ².

Si alicubi decimae et primitiae adhuc lege particulari vigeant, eas remittere nequit beneficiarius particularis ³.

1042. — V. De cogenda stipe pro fine aliquo pio aut ecclesiastico.

- Vetantur privati tam clerici quam laici sine Sedis Apostolicae aut proprii Ordinarii et Ordinarii loci licentia, in scriptis data, stipem cogere pro quolibet pio aut ecclesiastico instituto vel fine ⁴.

Stipem cogere intellegunt auctores de collectione viva voce personaliter facta a privatis personis; excludunt proinde ab hac prohibitione collectiones ad finem pium per litteras circulares aut ephemerides factas ⁵.

Deinde prohibitio respicit solummodo personas privatas, non parochos qui libere possunt quaestuationes facere intra aut extra ecclesiam paroecialem ad finem honestum et pium ⁶.

Cum consensus Ordinarii loci habetur ad stipem cogendam in aliqua determinata paroecia, parochi consensus non amplius necessarius est ⁷.

Inter *personas publicas* adnumerari etiam possunt rectores ecclesiarum itemque sacerdotes quibus aliqua missio commissa est ⁸ intra fines tamen territorii sibi commissi ⁹.

Ordinarius non solum permittere, sed et praecipere potest ut parochi pro aliquo determinato fine aut opere pio stipem intra vel extra ecclesiam paroecialem cogant. Utrum id praecipere possit Ordinarius loci etiam relate ad ecclesias religiosorum exemptorum, negative respondendum videtur, nisi de ecclesia paroeciali agatur aut Ordinarius apostolica auctoritate procedat ¹⁰.

Oblationes autem fidelium quae ad petitionem alicuius vel etiam ul-

¹ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 214-220; Haring, *l. c.*, § 186, pag. 682 sq.; Prümmer, *l. c.*, 446.

² Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 221; Santamaria, *l. c.*, IV, 345; Vromant, *l. c.*, pag. 96, n. 72; De Meester, *l. c.*, III, n. 1452.

³ Cfr. c. 72; Santamaria, *l. c.*, IV, 345.

⁴ C. 1503; salvis praescriptis can. 621-624.

⁵ Cfr. Vermeersch, *l. c.*, II, 823; Prümmer, *l. c.*, 445, p. 521; Cocchi, *l. c.*, vol. VI, 177, c. Non requiritur tamen ut ostiatim fiat; cfr. Vromant, *l. c.*, n. 74, 2, b.

⁶ C. 415, § 2, n. 5; et 630, § 4; Vermeersch, *l. c.*, 823; Prümmer, *l. c.*, 445; Augustine, *l. c.*, VI, 561.

⁷ Augustine, *l. c.*, VI, 561.

⁸ Santamaria, *l. c.*, IV, 346, exclusis tamen simplicibus sacerdotibus.

⁹ Vromant, *l. c.*, pag. 99, in nota 5. Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 993 etiam parochum inter personas privatas enumerat; cfr. De Meester, *l. c.*, III, n. 1454.

¹⁰ Cfr. Prümmer, *l. c.*, 445; De Meester, *l. c.*, III, n. 1454.

tronee fiunt ad finem ab oblatores intentum adhibendae sunt. Quoad vero oblationes in loco sacro vel religioso factas, licet extra ecclesiam paroecialem, intra fines tamen paroeciae sito, praesumuntur fieri ad onera ferenda quae ecclesia paroecialis in cura animarum sustinet ideoque ecclesiae paroeciali cedunt. Praesumptio tamen ista facile elidi potest vel ex consuetudine vel ex circumstantiis in quibus oblationes fiunt ¹.

Codex non agit de collectione pecuniae ad fines profanos ².

1043. — VI. De variis tributis Ordinario loci solvendis. - 1° De cathedratico. - Omnes ecclesiae vel beneficia iurisdictioni Episcopi subiecta, itemque laicorum confraternitates, debent quotannis in signum subiectionis solvere Episcopo cathedraticum seu moderatam taxam determinandam in concilio provinciali vel conventu Episcoporum provinciae atque ab Apostolica Sede approbandam, nisi iam antiqua consuetudine fuerit determinata ³.

Usus fuit saeculo VI in Italia et Hispania solvendi Episcopo in visitatione aut alia occasione *duos solidos* ob honorem cathedrae episcopalis, unde nomen *cathedratici*. Cum alicubi hi solidi in synodo Episcopo solverentur, inde etiam nomen synodatici quo eadem res significatur.

Hanc taxam introducere valent Episcopi etsi hucusque in dioecesi non vigerit, vi huius canonis ⁴. Ad eam tenentur omnes ecclesiae ⁵ et publica oratoria Episcopo subiecta, non item ecclesiae et oratoria religiosorum exemptorum, etsi per accidens a clero saeculari regantur ⁶.

Confraternitates laicorum si propriam ecclesiam aut oratorium non habeant teneri non videntur ⁷.

Cui valori correspondeant duo solidi antiquorum non clare constat inter auctores ⁸.

Codex docet cathedraticum solvendum esse *Episcopo*, non Ordinario loci; proinde tempore sedis vacantis solvendum non erit ⁹.

¹ Cfr. Rom. Rotam, 9 Iul. 1910 in *S. Romanae Rotae decisiones seu sententiae*, vol. II, pag. 260, n. 20 sq. Cfr. etiam utiliter De Meester, *l. c.*, III, n. 1456 ubi variae praesumptiones circa usum talium oblationum statuuntur.

² Santamaria, *l. c.*, IV, 346.

³ C. 1504 et 1507, § 1.

⁴ Aliter Vermeersch, in *Periodica*, X, 192, docet cathedraticum denuo sine auctoritate Apostolicae Sedis instaurari non posse. Certe tamen videtur sufficere approbatio S. Sedis de qua in c. 1507, § 1.

⁵ Ecclesia hic accipitur pro ecclesia stricte dicta, non sensu canonis 1498; Eichmann, *l. c.*, pag. XXV, ubi corrigit quae habet pag. 483, nota 1.

⁶ Cfr. Ojetti, *Synopsis*, v. *Cathedraticum*, n. 883; Augustine, *l. c.*, VI, 562-563.

⁷ Cfr. Augustine, *l. c.*, VI, 563; Eichmann, *l. c.*, pag. XXV-XXVI, initio voluminis.

⁸ Cfr. Ojetti, *l. c.*, 983; iuxta Augustine duo solidi sunt circiter *sex dollara*.

⁹ S. C. Concilii 20 Aug. 1917, *A. A. S.*, IX, 497-502.

Cum Codex statuatur omnia beneficia solvere debere cathedraticum, etiam beneficia manualia ad illud tenentur. Si Capitulum habeat distinctas praebendas, singulae ad cathedraticum tenentur, aliter unicum solvetur a Capitulo ¹.

Non potest cathedraticum imponi peculiaribus beneficiis, e. g., paroeciis, aliis beneficiis exemptionem concedendo; sed vel omnibus vel nullis concedi debet exemptio. Nec est ratio augendi cathedraticum necessitas subveniendi Curiae Episcopali; haec enim non est ratio solvendi cathedraticum ².

Antiqua consuetudo de qua hoc canone, videtur esse consuetudo 40 annorum ³.

2° *De subsidio caritativo*. - Loci Ordinarius potest, speciali dioecesis necessitate impellente, omnibus beneficiariis, sive saecularibus sive religiosis, extraordinariam et moderatam exactionem imponere ⁴ quam appellare consueverunt *subsidium caritativum*.

Ante Codicem requirebatur praeterea ad hanc exactionem imponendam consensus Capituli et in Italia imponi non poterat, sine licentia S. Sedis, nisi in primo Episcopi ingressu in dioecesim ⁵; huiusmodi restrictiones Codex abstulit ⁶.

Hanc exactionem facere potest Ordinarius; nomine Ordinarii venit certe Vicarius Capitularis, Administrator Apostolicus, at non Vicarius Generalis, quia agitur de re maioris momenti ⁷, Papam etiam nomine Ordinarii venire nemo dubitare potest. Alii praelati nisi eis faveat consuetudo subsidium caritativum exigere nequeunt ⁸.

Requiritur, ut imponi possit, *specialis impellens* dioecesis necessitas; qualis autem necessitas *impellens* dicatur prudenti Ordinarii iudicio remitti videtur ⁹.

Gravari possunt subsidio caritativo omnia beneficia saecularia et religiosa, non tamen religiosa exempta ¹⁰ nec beneficia saecularia aut religiosa quae vix necessaria ad honestam sustentationem clerico tribuunt ¹¹.

Cum ex c. 1410, quo ius circa dotem beneficiorum regitur, etiam iura stolae intra determinatos limites, dotem beneficii proprie dicti constituere possint, nihil obstare videtur quo minus etiam illa subsidio caritativo subiciantur beneficia quae pro dote iura stolae habent ¹².

¹ Augustine, l. c., VI, 563; Prümmer, l. c., 446, pag. 522, in nota.

² S. C. Concilii, 13 Mart. 1920.

³ Santamaria, l. c., IV, 347.

⁴ C. 1505.

⁵ Wernz, l. c., III, 224.

⁶ Prümmer, l. c., 446, 3. d, docet *consilium* Capituli adhuc necessarium esse.

⁷ Augustine, l. c., VI, 564.

⁸ Reiffenstuel, l. c., III, 39, 23, qui tamen id concedit Generali Ordinis religiosi, si aliunde necessaria ad gubernationem non habet.

⁹ Cfr. Reiffenstuel, l. c., III, 39, 29-30; Wernz, l. c., III, 224; Augustine, l. c., VI, 564.

¹⁰ Wernz, l. c., III, 224; Vermeersch, l. c., II, 826.

¹¹ Cfr. Reiffenstuel, l. c., III, 39, 26; qui n. 27-28 loquens de beneficiis religiosorum distinguit beneficia vere religiosa exempta et beneficia saecularia religioni incorporata atque haec, non illa, ad subsidium teneri docet.

¹² Aliter Vermeersch, l. c., II, 826.

Si necessitas impellens specialis pluries occurrat, pluries subsidium imponere, etiam per censuras, potest Ordinarius loci ¹.

Si lis oriatur inter Ordinarium et clericos beneficiarios circa quantitatem aut necessitatem subsidii caritativi, ad Superiorem recurrendum erit aut ad arbitros, nisi manifesta sit necessitas et manifesto moderata exactio ².

3° *De aliis tributis Ordinario loci debitis.* - a) Praeter superius allata, Ordinarius loci potest haec tributa imponere:

α) *Seminaristicum* seu alumnaticum de quo iam alibi locuti sumus ³.

β) Pensionem beneficalem de qua item iam alibi locuti sumus ⁴.

b) Aliud vero tributum in bonum dioecesis vel pro patrono imponere ecclesiis, beneficiis aliisque institutis ecclesiasticis, quantum sibi subiectis, Ordinarius potest tantummodo in actu foundationis vel consecrationis; sed nullum imponi tributum potest super eleemosynis Missarum sive manualium, sive fundatarum ⁵.

Potest igitur Ordinarius tributum, quod antiqui *censum veterem* appellabant, in actu foundationis vel consecrationis Ecclesiae beneficiis aut ecclesiis imponere, in perpetuum singulis annis solvendum vel etiam solum ad tempus determinatum, e. g., ad decennium. Semel impositum census antiquum, Ordinarius amplius augere nequit ⁶.

Nunquam tamen tributum imponi potest super oneribus Missarum, ne in actu quidem foundationis; quo tamen minime prohibitum est moderatam compensationem exigere pro facultate Missam canendi si alicubi haec facultas ex consuetudine aut ex statutis particularibus alicui personae determinatae, e. g., parochi reservata sit ⁷.

1044. — VII. *De taxis pro actibus iurisdictionis.* - Praefinire taxas pro variis actibus iurisdictionis voluntariae vel pro executione rescriptorum Sedis Apostolicae, vel occasione ministrationis Sacramentorum vel Sacramentalium, in tota ecclesiastica provincia solvendas, est Concilii provincialis aut conventus Episcoporum provinciae; sed nulla vi praefinitio eiusmodi pollet, nisi prius a Sede Apostolica approbata fuerit. Salvae tamen semper manent

¹ Reiffenstuel, l. c.; III, 39, 33 et 35.

² Cfr. Reiffenstuel, l. c., III, 39, 36.

³ Cfr. cc. 1505; 1355; 1356; Reiffenstuel, l. c., III, 39, 37; Lucidi-Lugari, *De visitatione sacrorum liminum* ⁴, vol. III, pag. 68 sq.

⁴ Cfr. cc. 1505; 1429.

⁵ C. 1506.

⁶ Cfr. Reiffenstuel, l. c., III, 39, 3-8; Cocchi, l. c., vol. VI, n. 179; Wernz, l. c., III, 223; Santamaria, l. c., IV, 348; Vromant, l. c., n. 97; Claeys Bouuaert-Simenon, l. c., n. 994.

⁷ Cfr. Cocchi, l. c., vol. VI, 179.

dispositiones circa taxas in materia dispensationum matrimonialium de quibus in c. 1056, itemque quae materiam funerum de quibus in c. 1234, necnon quae actus iudiciales respiciunt de quibus in c. 1909 ¹.

Taxa Missarum praefinienda est ab Episcopo ².

Sancta Sedes desiderat ut in universa provincia ecclesiastica eadem taxatio statuatur ad uniformitatem, reprobatur duplicem taxam statui maximam nempe et minimam, pro eodem actu; prohibet ne exigantur taxae, praeter expensas materiae, pro facultate exercendi ordines sacros, administrandi Sacramenta, concionandi etc. itemque taxae pro dispensationibus matrimonialibus nisi licentia Sanctae Sedis expressa habeatur. Non approbat pariter Sancta Sedes taxas graviores pro sacerdotibus extradiocesanis ³.

In his quae Codici non contradicunt sunt adhuc servanda in taxa conficienda ea quae in taxa Innocentiana statuta sunt saltem quatenus ius suppletivum ⁴; itemque ea quae post taxae innocentianae promulgationem circa taxas prodierunt ⁵.

1045. — VIII. De praescriptione. - 1° *Notio et divisio.* - a) Praescriptio, ut hic in Codice accipitur, est « medium quo quis decursu temporis et positis aliis conditionibus a lege definitis ius aliquod acquirit vel ab aliqua obligatione liberatur » ⁶.

Quaestio est inter auctores utrum praescriptio seu usucapio inter modos originarios acquirendi bona temporalia collocanda sit an inter derivatos;

¹ C. 1507, § 1-2.

² C. 831.

³ S. C. Concilii 11 Dec. 1920, *A. A. S.*, XIII, 350-352; Vermeersch, *Periodica*, vol. X, 353.

⁴ Cfr. eiusmodi taxam apud Ferraris, *l. c.*, v. *Taxa*; vel apud Lucidi-Lugari, *De Visitatione sacrorum liminum*, vol. III, pag. 143 sq. Iuxta taxam innocentianam Minores observantes et Capuccini a taxis episcopalibus exempti sunt. Quod adhuc valere putamus quia talis exemptio ut privilegium eorum extremae paupertatis considerata est; quae extrema paupertas a Codice pro ipsis non est ablata nec mitigata. Nec privilegia auferuntur seu abrogantur a Codice, nisi id expresse dicatur.

⁵ Cfr. Decret. S. C. Concilii 10 Iunii 1896 in Ferraris, *Prompta Bibliotheca, Supplementum* vol. IX, pag. 743, v. *Taxa*.

⁶ Art. 2105 *Codici civilis italici*. Quam descriptionem aliqui reprehendunt quod eodem modo et unica ratione definiat duo instituta iuridica inter se essentialiter diversa. Quod quidem verum est; attamen, etiam liberatio ab aliquo onere seu obligatione, ei qui liberatur aliquod ius tribuit, scilicet ius libertatis; quam ob rem etiam nos, sicut Codex noster, hic de utraque praescriptione acquisitiva nempe et liberativa seu exstinctiva loquimur. Tractatistae iuris civilis generatim non eodem loco de *usucapione* loquuntur et de praescriptione, sed duo instituta propriis locis assignant. Cfr. Pacchioni, *Elementi di diritto civile* ¹, 1921, n. 295 sq., pag. 371 sq.; et n. 336 sq., pag. 413; Ferrini, *Manuale di Pandette* ², (1917), n. 202 sq. et 313 sq.; D'Angelo, *Ius digestorum*, II, 121, sqs., pag. 151 et sqs.; cfr. etiam Lega, *Praelectiones in textum iuris canonici, De iudiciis ecclesiasticis* ³, 1905, *De iudiciis civilibus*, n. 286 sqs.; D'Annibale, *Summula*, II, 139 sqs.; Wernz, *Ius decretalium*, III, 292 sqs.; Noldin, *De praeceptis* ⁴, n. 399 sqs.

nobis inter originarios collocanda videtur, quia in usucapione nullus alienantis seu prioris domini actus requiritur ¹.

Praescriptio dupliciter accipi solet: *in fieri* et *in facto esse*. *In fieri* dicitur haberi praescriptio toto tempore quod ad ius acquirendum ex lege determinatum requiritur; *in facto esse* habetur praescriptio et usucapio cum omnes conditiones ad ius acquirendum positae sunt ².

Ea autem est natura usucapionis ut cum *in facto esse* constituitur effectus suos retrotrahat usque ad tempus quo praescriptio seu usucapio *in fieri* locum habere coepit ³.

b) Duplex habetur praescriptio:

α) *Acquisitiva*, quae proprio nomine vocatur *usucapio* ⁴ qua quis ius aliquod positive acquirit.

β) *Liberativa* seu *extinctiva*, quae etiam simpliciter *praescriptio* appellatur ⁵; et qua quis ab aliquo onere seu obligatione liberatur ⁶.

Lex dupliciter statuere potest praescriptionem extinctivam: auferendo alteri parti ius aut auferendo actionem, iure firmo remanente. Utrum primo an secundo modo statuatur praescriptio, ex lege iudicandum est ⁷.

1046. — 2° *De iustitia iuris praescriptionis*. - « Bono communi usucapio introducta est ne scilicet quarundam rerum dici et fere semper incerta dominia essent, cum sufficeret dominis ad inquirendas res suas statuti temporis spatium » ⁸.

Qua ratione suffultae praescriptio et usucapio vim suam exserunt non solum in foro externo, sed et in foro interno. Attamen earum vis non eo usque extendenda est ut dicantur esse ex iure naturali ⁹.

Ideo praescriptionem, tanquam acquirendi et se liberandi modum, prout est in legislatione civili respectivae nationis, Ecclesia

¹ Ita etiam Ferrini, *l. c.*, n. 313; Vermeersch, *Theologiae moralis principia, responsa, consilia*, II, n. 400; Pacchioni e contra *l. c.*, n. 336 usucapionem inter modos derivatos recenset; cfr. etiam Bonfante, *Istituzioni di diritto romano* ⁷, § 90, pag. 272 sq.

² De Lugo, *De iustitia et iure*, Disp. VII, n. 2.

³ Vermeersch, *l. c.*, II, 400, III, 2; D'Annibale, *l. c.*, II, 144.

⁴ « Usucapio est adiectio domini per continuationem possessionis temporis lege praefinita ». Fr. 3, D. 41, 3, *De usurpationibus et usucapionibus*.

⁵ Cfr. Pacchioni, *l. c.*, pag. 413, in nota.

⁶ Cfr. c. 1701 et sq.

⁷ Vermeersch, *Theologiae...*, II, 400, III, 2 normam assignat qua cognosci possit utrum actio an ius extinguatur, nempe « sane ius extinguere non intendit, si creditori permittit ut debitori de facta solutione deferat coram iudice iuramentum, quo negato, is solutione damnetur ». Cfr. art. 4142 Cod. civil. ital. Auctores tamen civilistae disputant utrum lege italica ipsum ius an sola actio praescriptione liberativa extinguatur; cfr. Pacchioni, *l. c.*, n. 296 ubi solam actionem, non ius extinguere docet. Cfr. etiam Cappello, *De praescriptione in « Ius pontificium »*, V, pag. 17.

⁸ Fr. 2, D. 41, 3, *De usurp. et usuc.*; S. Thomas *Quodl...* 12, art. 24; Vermeersch, *l. c.*, II, 403; Wernz, *Ius Decretalium*, III, 294-295.

⁹ Cfr. De Lugo, *l. c.*, Disp. VII, n. 4 et sq.

pro bonis ecclesiasticis recipit, salvo praescripto canonum qui sequuntur ¹.

Tum ex hoc canone, tum ex rubrica huius tituli patet argumentum ex canone deduci non posse pro praescriptione circa bona non ecclesiastica. At circa bona ecclesiastica lex civilis uniuscuiusque nationis canonizatur, idest declaratur eiusdem valoris etiam pro foro ecclesiastico ac lex canonica. Nos autem, quia de omnibus legibus civilibus hic agi nequit, quatenam sint legis italicae dispositiones in hac re tantum innuimus.

Dubium oriri potest quatenam sit lex *respectivae nationis* praesertim si agatur de praescriptione inter duas personas ad diversas nationes pertinentes; quod dubium solvendum esse videtur ad normam can. 1926 seu pro lege nationis in qua praescriptio locum habet. Potest item hic dubium oriri de vi clausulae hoc canone contentae: *salvo praescripto canonum qui sequuntur*; quae aequivalere videtur alii clausulae c. 1529 contentae ².

1047. — 3° *De personis habilibus ad praescribendum.* - Ex Codice civili italico, qui a Codice iuris canonici canonizatur, seu vim exserit pro Italia, etiamsi agatur de bonis ecclesiasticis et foro ecclesiastico, haec notamus.

a) Praescribere nequeunt pro se qui nomine alieno rem aliquam possident eorumque heredes universales.

Possident autem nomine alieno conductor, depositarius, usufructuarius et generatim omnes qui rem aliquam precario detinent ³.

b) Personae tamen supra exceptae praescribere possunt si titulus suae possessionis mutetur, vel causa tertiae alicuius personae vel vi oppositionum seu exceptionum contra ius domini factarum ⁴.

c) Praescribere possunt ii quibus conductores, depositarii aut alii possessores titulo precario rem titulo proprietatis cesserint ⁵.

d) Nemo contra proprium titulum praescribere potest; idest nemo potest mutare pro se causam aut principium suae possessionis.

Quilibet vero potest praescribere contra proprium titulum eo sensu quod quilibet potest praescriptione se ab obligatione liberare ⁶.

e) Nulla praescriptio vim exserere potest:

Inter coniuges;

Inter personam patriam potestatem habentem et personam illi subditam;

Inter minorem aut interdictum eiusque tutorem quoadusque duret tutela, atque ratio administrativa tutelae a tutore reddita sit;

Inter minorem emancipatum aut maiorem inhabilitatum eorumque curatorem;

Inter heredem et hereditatem cum beneficio inventarii acceptatam;

¹ C. 1508.

² Cfr. tamen Mario Falco, *Introduzione allo studio del Codex iuris canonici*, 1925, paginas 91-92.

³ Art. 2115.

⁴ Art. 2116.

⁵ Art. 2117.

⁶ Art. 2118.

Inter personas quae ex lege administrationi aliorum subduntur et personas quibus administratio commissa est ¹.

f) Praescriptiones vim non exerunt:

Contra minores non emancipatos nec contra maiores interdictos ex infirmitate mentali, nec contra milites in servitio militari activo tempore belli, etsi hi a regno absentes sint;

Nec in negotiis iuridicis conditionatis, conditione pendente;

Nec in actionibus sub cautione (azioni in garanzia) quoadusque locum habeat evictio;

Nec circa fundum dotalem proprium uxoris, aut fundum specialiter hypothecatum pro dote vel pro conventionum matrimonialium executione, matrimonio durante;

Nec in actionibus quibuslibet, quarum exercitium ad terminum fixum suspenditur quoadusque terminus advenerit ².

Ex his patet generatim valere principium: contra illos non posse praescribi qui sua iura tueri non possunt; et aliud: actio nondum nata non praescribitur ³.

1048. — 4° *De re habili ad praescriptionem* ⁴. - a) Quaelibet res in commercio posita praescribi potest, nisi exceptio probetur ⁵.

b) Ex iure canonico ⁶ praescriptioni obnoxia non sunt:

α) Quae sunt iuris divini sive naturalis sive positivi ⁷.

Quia iuris naturalis, praescribi nequit contra patriam potestatem; quia iuris positivi divini, contra iura primatus Romani Pontificis. Nec posset ius canonicum contra haec praescriptionem permittere, quia haec exceptio ipso iure naturali nititur ⁸.

β) Quae obtineri possunt ex solo privilegio apostolico ⁹.

Tale est privilegium presbyteris concessum conferendi sacrae Confirmationis sacramentum; privilegiatus autem privilegio non utens illud non amittit ex praescriptione ¹⁰.

¹ Art. 2119.

² Art. 2120.

³ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 296-297, et in nota 13, ubi circa quaestionem utrum renuntiari possit praescriptio, antequam completa sit, negativae sententiae adhaeret; cfr. articulum 2107 et sq. Cod. civil. ital.

⁴ Quaelibet praescriptio acquisitiva his conditionibus hoc versiculo exámetro mnemonico comprehensis subiicitur: *Res habilis, titulus, fides, possessio, tempus*. Cfr. Ferrini, *Manuale di Pandette* ⁸, n. 315 sq.

⁵ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 298 sq.; Vermeersch, *Theologiae...*, II, 401; Cocchi, *l. c.*, vol. VI, n. 182-183, pag. 362; Ferreres, *Institutiones canonicae*, II, 482, I.

⁶ Cum Ecclesia sit societas perfecta, ius ipsa statuere potest quo praescriptio circa bona sua regitur; unde illius leges ante omnia circa haec bona servandae sunt. Leges civiles ab ipsa canonizantur solummodo in iis quae iuri canonico a Codice statuto non opponuntur; cfr. Ferreres, *l. c.*, II, 481, IV.

⁷ C. 1509, n. 1.

⁸ Santamaria, *l. c.*, IV, 354.

⁹ C. 1509, n. 2.

¹⁰ Eichmann, *l. c.*, pag. 484.

Haec exceptio sicut et sequentes praeter eam quae n. 7 huius canonis 1509 habetur, solo iurē positivo nituntur ¹.

Possessione centum annorum aut immemorabili apostolicum privilegium praesumitur ².

γ) Iura spiritualia, quorum laici non sunt capaces, si agatur de praescriptione in commodum laicorum ³.

Laici incapaces sunt acquirendi iura in electione, in institutione canonica, in postulatione et generatim in quolibet exercitio iurisdictionis ecclesiasticae ⁴; sunt vero capaces iuris patronatus, sepulturae ecclesiasticae in loco sacro determinato etc. ⁵.

δ) Fines certi et indubii provinciarum ecclesiasticarum, dioecesium, paroeciarum, vicariatuum apostolicorum, praefectarum apostolicarum, abbatiarum vel praelaturarum *nullius* ⁶.

Limites *certi* excludunt quamlibet indeterminationem; *indubii* quodlibet positivum dubium in contrarium; et quia certa limitum determinatio solo iudicio auctoritatis ecclesiasticae fieri potest, dubii erunt limites nisi legitima probatione probari possit auctoritate ecclesiastica ipsos constitutos fuisse ⁷.

ε) Eleemosynae et onera Missarum ⁸. Nihil tamen obstat quo minus onera Missarum praescriptione de una ad aliam transeant personam ⁹.

ζ) Beneficium ecclesiasticum sine titulo ¹⁰.

η) Ius visitationis et obedientiae, ita ut subditi a nullo Praelato visitari possint et nulli Praelato iam subsint ¹¹.

Prohibita igitur est praescriptio iuris obedientiae et visitationis exstinctiva, permissa e contra translativa quae tunc habetur cum quis uni Praelato subtrahitur ut alteri subdatur ¹².

θ) Solutio cathedratici ¹³.

c) Res sacrae quae in dominio privatorum sunt, praescriptione acquiri a privatis personis possunt, quae tamen eas adhibere

¹ Santamaria, *l. c.*, IV, 354.

² C. 63; cfr. etiam Santamaria, *l. c.*, IV, 357-358.

³ C. 1509, n. 3.

⁴ Cfr. c. 118.

⁵ Wernz, *l. c.*, III, 300, III; Eichmann, *l. c.*, pag. 484.

⁶ C. 1509, n. 4.

⁷ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 300, I; D'Annibale, *l. c.*, II, 148.

⁸ C. 1509, n. 5.

⁹ Wernz, *l. c.*, III, 300, IV; Eichmann, *l. c.*, 484 impraescriptibilia etiam habet onera accessoria ad onera Missarum ut tempus et locum celebrationis, quod severius videtur; cfr. etiam Augustine, *l. c.*, VI, 568; Claeyss Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 997; De Meester, *l. c.*, III, n. 1461, pag. 387, nota 1.

¹⁰ C. 1509, n. 6; aliter si titulus habeatur licet invalidus; cfr. c. 1446; Claeyss Bouuaert-Simenon, *l. c.*, 997; De Meester, *l. c.*, III, 1461, pag. 387, nota 2.

¹¹ C. 1509, n. 7.

¹² Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 299, IV.

¹³ C. 1509, n. 8.

nequeunt ad profanos usus; si vero consecrationem vel benedictionem amiserint, libere acquiri possunt etiam ad usus profanos, non tamen sordidos.

Res sacrae quae in dominio privatorum non sunt, non a persona privata, sed a persona morali ecclesiastica contra aliam personam moralem ecclesiasticam praescribi possunt ¹.

Codex expresse non excludit res sacras personae moralis ecclesiasticae acquiri etiam posse a persona morali Status civilis; at forte persona moralis civilis a Codice ut persona privata consideratur et proinde et ipsa excludi debet a praescriptione contra personam moralem ecclesiasticam; accedit etiam ratio quod Codex statuit *solummodo* a persona morali ecclesiastica contra personam moralem ecclesiasticam praescribi posse ².

Nihil ob stare videtur quo minus persona moralis ecclesiastica praescribat contra personam privatam.

d) Ex Codice civili italico circa res quae praescribi possunt haec valent:

α) Praescribi nequeunt res quae non sunt in commercio ³.

β) Status civilis et aliarum personarum moralium bona sunt eodem modo ac bona privatarum personarum praescriptioni subiecta ⁴.

1049. — 5° *De iusto titulo ad praescribendum.* - a) Titulus, quem veteres romani *iustam causam* usucapionis appellabant, est factum vel factorum series quibus demonstratur actuale possessorem sine prioris possessoris iniuria possessionem inchoasse ⁵.

b) Titulus *verus* dicitur si omnia requisita ab valore habet; *coloratus* si ex vitio occulto nullitate laborat; *existimatus* si falso putatur adesse dum de facto non adest; *praesumptus* si adesse ex legis praescripto censetur seu praesumitur ⁶.

c) De necessitate tituli ad praescriptionem Codex nihil expresse habet; ipsum autem requiri ex natura rei atque ex can. 1512 qui bonam fidem requirit probatur. Quia tamen *solummodo* ad bonam fidem probandam requiritur, per se titulus necessarius non erit si aliunde bona fides de facto habeatur ⁷.

¹ C. 1510, § 1-2.

² Ita etiam Cocchi, *l. c.*, VI, 184, pag. 364; Vermeersch, *Epitome*, II, 830.

³ Art. 2113; cfr. etiam art. 2120 et 630.

⁴ Art. 2114.

⁵ Ferrini, *Manuale di Pandette* ³, n. 316; Wernz, *l. c.*, III, 305 ita titulum describit:

• Titulus est causa de se habilis ad transmittendum dominium, v. g., emptio, ideoque est fundamentum vel ratio propter quam possessor bona fide putat rem a se possessam iuste retineri ut suam; concordant Ferraris, *Prompta Bibliotheca*, v. *Usucapio*, § 3, n. 2; Santamaria, *l. c.*, IV, 350; Vromant, *l. c.*, n. 118.

⁶ Noldin, *De praeceptis* ¹⁰, n. 404; Wernz, *l. c.*, III, 305.

⁷ Cfr. Ferraris, *l. c.*, § 3, n. 9; Vromant, *l. c.*, n. 118; Santamaria, *l. c.*, IV, 350-351.

Per se patet iustum seu verum titulum ad praescriptionem non requiri, tunc enim translatio domini ex iusto titulo habetur, non ex praescriptione. Titulus coloratus sufficit ad quamlibet praescriptionem, titulus existimatus si bona fide falso existimetur adesse; titulus vero praesumptus sufficit solummodo pro longissimi temporis, i. e., 30 annorum, praescriptione ¹.

Pro usucapione immemoriali nullus titulus requiritur; ideoque dicitur praescriptio immemorialis habere vim veri et legitimi tituli et qui illam adducere potest allegat meliorem titulum de mundo ².

d) Varios titulos ad praescribendum enumerabant romani ³, at taxativa titulorum enumeratio necessaria non est; tot enim sunt tituli ad praescribendum quot sunt modi ad dominium acquirendum ⁴.

Pro praescriptione liberativa titulus erit aut esse poterit ipsa lex quae praescriptioni vim agnoscit ⁵.

1050. — 6° *De bona fide*. - a) Bona fides est iusta, licet erronea opinio quaesiti domini, vel, pro praescriptione liberativa, persuasio qua quis existimat se non esse debitorem, vel se ad nihil positive agendum teneri pro debiti sui solutione ⁶.

Praeter hanc notionem *bonae fidei* quae consistit in iusta opinione domini, quam stricte dictam appellare possumus, alii distinguunt aliam bonam fidem *theologicam*, seu *late sumptam*, quae in hoc consistit quod quis existimet rem a se licite possideri, quae existimatio exsistere potest sine persuasione

¹ De Lugo, *l. c.*, disput. VII, 15; Wernz, *l. c.*, III, 306; Noldin, *l. c.*, 404.

² Ferraris, *l. c.*, § 3, n. 11-12; Wernz, *l. c.*, III, 293, 2 et 306.

³ « Genera possessionum tot sunt, quot et causae acquirendi eius quod nostrum non sit, velut pro emptore, pro donato, pro legato, pro dote, pro herede, pro noxae dedito, pro suo ». De quibus titulis quatenus ad praescriptionem referuntur cfr. titulos IV et sqs. *Digestorum* lib. 41; Ferrini, *l. c.*, n. 318 sq.

⁴ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 305; Ferraris, *l. c.*, § 3, n. 4 et sqs.

⁵ Id saltem in opinione illorum qui docent bonam fidem negativam sufficere ad praescriptionem liberativam. Cfr. Noldin, *l. c.*, 406, 3, b et 407, 3.

⁶ Cfr. Vermeersch, *Theologiae moralis*..., II, 401, 2 et 3; et etiam Noldin, *l. c.*, 406, 3, b et 407, 3; necnon De Lugo, *De iustitia et iure*, disp. VII, 42-43, 49 et 55. Notio bonae fidei non tam facilis est quantum primo intuitu esse videtur. Ferrini, *l. c.*, 323, ita notionem *bonae fidei* exponit: « La buona fede consiste nella mancanza di coscienza di recare torto al proprietario. Essa è quindi l'integrazione etica della *iusta causa*. Ordinariamente è in buona fede colui, il quale crede di avere acquistato per la volontà del precedente proprietario; ma tale opinione non è sempre indispensabile potendosi nonostante ritenere di non fargli torto. Il contrapposto di *bona fides* è *mala fides* o *scientia*: la buona fede invece non è mai caratterizzata positivamente; è un concetto negativo, come infatti lo abbiamo stabilito. È quindi la mala fede il *thema probandum*, non la buona fede. Da ciò deriva che in massima il dubbio non deve ritenersi sufficiente per diritto romano a dirimere la buona fede ». D'Annibale, *l. c.*, II, 140, nota 8 haec habet: « Nostri docent, b. f. facere eum qui *sine peccato* se facere putat. Hac re, non immerito quidam docuerunt eum qui rem sciens prudens a non domino emit, sed ignarus, vel postea oblitus obligationis eam domino restituendi, posse eam usucapere, nempe usucapione ordinaria, si id rescivit, post eam quaesitam; extraordinaria, etsi sciverit ab initio ».

dominii. Hanc autem bonam fidem sufficere docent pro casibus in quibus lex civilis nullam bonam fidem requirit ¹.

Qui dubitat de suo iure possidendi aut de solutione facta, aut de iure non monendi debitorem non necessario in mala fide versatur, nisi dubium initio possessionis pro usucapione adfuerit ².

b) *De bonae fidei necessitate* haec habet Codex: Nulla valet praescriptio nisi bona fide nitatur, non solum initio possessionis, sed toto possessionis tempore ad praescriptionem requisito ³.

Bona autem fides intellegitur illius qui praescribere intendit, cui non nocet tertia persona in mala fide ⁴.

α) Principium hoc iuris naturalis declaratio est, ideoque etiam circa bona non ecclesiastica servandum est, et etiam in casibus in quibus lex civilis nullam bonam fidem requirit. Qui enim rem alienam detinet sine bona fide eam detinendo cum conscientia suae obligationis peccat, quod peccatum nequit, ne lege quidem civili, affici praemio ⁵.

β) Ad praescriptionem liberativam probabiliter sufficere videtur *bona fides negativa* quae tunc habetur cum quis debiti sui erga alteram partem conscius, putat se illius iura non violare non solvendo nisi altera pars debiti solutionem petat. Requiritur tamen, ut id ad praxim deduci licite possit, ut debitor nulla fraude utatur ad debiti solutionem impediendam; et ut lex civilis revera sua praescriptione ius alterius partis, non solam actionem, extinguere intendat, et ut aliae omnes conditiones a lege civili statutae habeantur ⁶.

γ) Ad usucapionem proprie dictam quod attinet, certe bona fides requiritur in eo qui praescriptionem complet, aliter usucapione praemium concederetur peccato. Si tamen is qui praescriptionem complet alii possessori malae fidei successit, mala fides praedecessoris actuali possessori non nocere videtur, si de lege civili agatur quae nullam bonam fidem ad praescribendum requirat. Proinde lex civilis in casu corrigenda erit ad normam c. 1512, ita ut dicatur bona fides necessaria esse non obstante contraria lege civili, at solummodo pro actuali possessore ⁷ qui de facto in bona fide est. Tempus autem ad praescribendum in hoc casu ex lege civili necessarium ex lege civili aestimari poterit, computando etiam possessionem malae fidei praecedentis possessoris, quippe lex civilis bonam fidem non requirit, nec pro ipso

¹ Cfr. Cappello, *De praescriptione* in «*Ius pontificium*», V, pag. 18-19; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 1000, in nota; De Meester, *l. c.*, III, n. 1463.

² Cfr. De Lugo, *l. c.*, disp. VII, n. 17-18; Ferraris, *l. c.*, v. *Usucapio*, § 2, 15-16; cfr. tamen D'Annibale, *l. c.*, II, 146; Cappello, *l. c.*, pag. 19.

³ C. 1512.

⁴ D'Annibale, *l. c.*, II, 140, nota 8.

⁵ Wernz, *l. c.*, III, 307; De Lugo, *De iustitia et iure*, disp. VII, 48.

⁶ Ita Vermeersch, *Theologiae moralis...*, II, 404; Prümmer, etc. apud eundem auctorem; nec reicitur ut improbabilis haec opinio a Noldin, *De praeceptis* ¹⁶, 497; cfr. etiam De Lugo, *De iustitia et iure*, disp. VII, 42-43, 49, 55; Lega, *l. c.*, n. 308, pag. 282; D'Annibale, *l. c.*, II, 152, nota 10; Cappello, *l. c.*, pag. 20-21.

⁷ Attamen, iuxta ea quae supra ex Cappello et aliis retulimus, in casu sufficet bona fides theologica seu late sumpta quae est persuasio licitae possessionis. Cfr. De Meester, *l. c.*, III, n. 1463.

bonam fidem ius naturale requirere videtur; nec hoc iure positivo praemium possessori malae fidei ullo modo tribuitur, sed solum actuali possessori qui in bona fide est ¹.

Bona fides requiritur etiam in personis moralibus; immo si in istis primus possidens aut collegii membra vel syndicus mala fide operentur, praescriptio locum habere nequit, licet eorum successores bona fide agant, quia collegium semper idem esse censetur ².

8) Bonae fidei possessioni certe non opponitur error facti, immo generatim facti error coniungitur cum bona fide. Utrum idem dicendum sit de errore aut ignorantia iuris non una est doctorum sententia. At cum de facto is qui laborat errore iuris, eodem modo ac qui laborat errore facti, non peccet aut saltem possit non peccare rem ut suam possidendo, etiam ipsum in bona fide versari posse videtur et proinde praescribere ³.

Attamen quia iuris saltem clari nec ambigui scientia in foro externo praesumitur, ignorantia talis iuris iuridice probanda erit ⁴.

1051. — 7° *De possessione necessaria ad praescribendum.* - a) *Notio possessionis.* - Possessio est rei corporalis detentio corporis et animi, iurisque adminiculo ⁵.

Possessio proprie dicitur si eius obiectum res physica sit, si vero de iuris exercitio agatur quasi-possessio dicitur.

Possessio *naturalis* dicitur physica rei detentio iuris defensione carens; *civilis* eadem rei defensio iure civili recognita et defensa ⁶.

Ad notionem rectam possessionis haec iuris romani principia prosunt: « Adipiscimur possessionem animo et corpore; neque per se animo, aut per se corpore » ⁷; « Animo nostro, corpore etiam alieno possidemus » ⁸; « Generatim quisquis omnino nostro nomine sit in possessione, veluti procurator, hospes, amicus, nos possidere videmur » ⁹.

¹ Ita Vermeersch, *Theologiae moralis*..., II, 404, 2, §, contra communem, ut ipse fatetur, antiquorum opinionem, cfr. De Lugo, *l. c.*, n. 56 sq.

² D'Annibale, *l. c.*, II, 140, nota 8; Cappello, *De praescriptione* in « *Ius pontificium* », V, pag. 22.

³ De Lugo, *l. c.*, 29 sq.; Ferraris, *l. c.*, v. *Usucapio*, § 2, n. 17; D'Annibale, *l. c.*, II, 140; Santamaria, *l. c.*, IV, 358.

⁴ Reg. iuris 82 in sexto: « Qui contra iura mercatur bonam fidem praesumitur non habere ».

⁵ De Lugo, *De iustitia et iure*, disp. 2, n. 59 sq. Notio possessionis subtilis, nec proinde facilis. Ferrini, *Manuale di Pandette*, n. 239 haec habet: « All'essenza del possesso appartengono e il rapporto di fatto per cui la cosa è messa a disposizione della persona (*factum, corpus*), e la corrispondente volontà di disporne (*animus*) ». Noval, *Commentarium Codicis iuris canonici*, lib. IV, *De processibus, pars I, De iudiciis*, n. 353, pag. 238, sub aspectu philosophico seu iuris constituendi hanc notionem possessionis et quasi-possessionis dat: « Possessio rei definiri potest: Physica rei detentio, per quam activitas etiam spiritualis humana in eam exercetur exclusive et non momentanee »; « Quasi-possessio definiri potest: Positio interdum unica, interdum frequentata, legitima aut secus alicuius actus, qui ex se est exercitium alicuius iuris ». Ita etiam fere Badii, *l. c.*, II, 585.

⁶ De Lugo, *l. c.*, disp. 2, n. 59 paulo aliter rem explicat; cfr. Noval, *l. c.*, n. 354, pag. 243.

⁷ Fr. 3, § 1, D., 41, 3.

⁸ Fr. 3, § 12, D., 41, 3.

⁹ Fr. 9, D. 41, 3.

Ex quibus patet ad possessionis notionem pertinere elementum facti et elementum iuris; elementum animi et elementum corporis; elementum animi personale illi esse debet qui possidere dicitur, non item elementum corporis quod possessor ponere potest per alium ¹.

b) *Necessitas possessionis in praescriptione.* - « Sine possessione usucapio contingere non potest » ².

Requiritur autem possessio ad usucapionem ut conditio *sine qua non*, non ut causa efficiens ipsius usucapionis; causa enim efficiens est legis praescriptum praescriptioni vim tribuens ³.

Quod dicitur de possessione rei physicae idem valet de quasi-possessione iuris ⁴.

Non solum ad usucapionem, sed et ad praescriptionem liberativam requiritur possessio aut quasi-possessio, quae tamen tunc in hoc consistit quod is qui praescribit postquam tempore a lege statuto turbatus non fuit a creditore, praescriptione perfecta ius acquirit ne amplius turbari possit ⁵.

c) *Qualitates possessionis ad praescribendum necessariae.* - Possessio ad praescriptionem necessaria debet esse:

α) Iusta seu cum titulo et bona fide coniuncta ut supra explicavimus; pacifica, manifesta, non aequivoca ⁶.

β) Proprio vel alieno nomine exercita prout de praescriptione in sui vel alterius favorem agitur ⁷.

γ) Continuata toto tempore ad praescribendum ex lege positiva requisito.

Continuationi opponuntur suspensio seu dormitio et interruptio praescriptionis.

Suspendi seu *dormire* dicitur praescriptio quando ob impedimentum is contra quem praescribitur in talibus invenitur circumstantiis in quibus praesumptione iuris et de iure ius suum prosequi non posse censetur, ut proinde aequum sit ut contra ipsum non praescribatur ⁸. Suspensione cessante, remoto scilicet impedimento, praescriptio suum cursum reassumit et tempora priora posterioribus coniunguntur ⁹.

¹ Qui plura desiderat adeat: Ferrini, *Manuale di Pandette* ³, n. 236 sq.; Noval, *l. c.*, n. 353 sq.; Sosio d'Angelo, *Ius digestorum*, II, n. 210, pag. 232.

² Fr. 25, D., 41, 3.

³ Wernz, *l. c.*, III, 301.

⁴ Eadem principia valent in iure civili italico: cfr. Cod. civ. ital. art. 2106: « Per acquistare mediante la prescrizione è necessario un legittimo possesso ».

⁵ Cfr. De Lugo, *l. c.*, disp. 7, n. 14; Lega, *l. c.*, n. 307, pag. 282; D'Annibale, *l. c.*, II, 152; Cappello, *De praescriptione*, in « *Ius pontificium* », V, pag. 21.

⁶ Cfr. D'Annibale, *l. c.*, II, 145.

⁷ Wernz, *l. c.*, III, 302, I; Noldin, *l. c.*, 405, 1, b.

⁸ « Contra non valentem agere non currit praescriptio »; D'Annibale, *l. c.*, II, 141.

⁹ Cfr. Ferraris, *l. c.*, v. *Usucapio*, § 4, n. 9; De Lugo, *l. c.*, disp. VII, n. 149; D'Annibale, *l. c.*, II, 142; Lega, *l. c.*, n. 298 sqs.; Vermeersch, *Theologiae*..., II, 401, 3; Cappello, *l. c.*, pag. 22-23.

Casus practici in quibus suspensio praescriptionis verificatur ex iure civili cuiusque nationis aestimandi sunt ¹.

Interrumpi dicitur praescriptio quando impedimentum supervenit quod eam prorsus destruit, ita ut impedimento remoto, de novo praescriptio inchoari debeat, non computato tempore ante interruptionem legitime transacto ².

Interruptio dicitur *naturalis* si impedimentum praescriptionis referatur ad aliquod elementum intrinsece aut extrinsece necessarium ad ipsam praescriptionem. Ita habetur naturalis interruptio si cessat tempore a lege determinato iusta possessio ³.

Interruptio civilis habetur cum possessor vocatur in iudicium ⁴.

¹ Nos huiusmodi casus ex iure italico iam supra retulimus ubi de personis ad praescribendum habilibus egimus; cfr. Cod. civil. it. art. 2115-2122, qui tamen partialiter modificantur art. 916 Codicis commercialis ital.: « La prescrizione commerciale corre eziandio contro i militari in servizio attivo in tempo di guerra, contro la moglie e contro i minori ancorchè non emancipati e gli interdetti, salvo ad essi il regresso contro il tutore ». Iure canonico antiquo praescriptio suspendebatur adversus ecclesiam quando rectore carebat. Cfr. D'Annibale, *l. c.*, II, 142, nota 17.

² Ferraris, *l. c.*, *Usucapio*, § 4, n. 10 et sq.; De Lugo, *l. c.*, disp. VII, n. 150 sqs.; Pacchioni, *l. c.*, n. 298, pag. 373-374.

³ Art. 2124 Cod. civil. ital.: « È interrotta naturalmente (la prescrizione), quando il possessore viene privato per più di un anno del godimento della cosa »; cfr. Ferrini, *l. c.*, n. 326; Lega, *l. c.*, 298, 1; D'Annibale, *l. c.*, II, 143; De Lugo, *l. c.*, disp. VII, 150 ubi etiam de quaestione utrum temporalis bonae fidei amissio interrumpat naturaliter praescriptionem; cfr. etiam Eichmann, *l. c.*, pag. 485. Interrumpitur etiam si is qui praescribere incepit, ea nondum completa ius alterius partis agnoverit; D'Annibale, *l. c.*, II, 143; Cod. civil. ital. art. 2129, 2141.

⁴ Lega, *l. c.*, 298. Ex iure Codicis interruptio civilis habetur nisi aliud statuatur in iure civili nationis, in qua quaestio oritur, cum citatio legitime facta fuerit aut partes sponte in iudicium venerint (c. 1725, n. 4; cfr. etiam c. 1731, n. 3). Codex civilis ital. haec de interruptione civili habet: Art. 2125. È interrotta civilmente (la prescrizione) in forza di una domanda giudiziale, sebbene fatta davanti a giudice incompetente, di un precetto o di un atto di sequestro intimato alla persona a cui si vuole impedire il corso della prescrizione, o di qualunque altro atto che la costituisca in mora d'adempiere l'obbligazione.

La chiamata o la presentazione volontaria per la conciliazione interrompe la prescrizione, sempre che la domanda giudiziale sia fatta nel corso di due mesi dalla non comparsa davanti al conciliatore o dalla non seguita conciliazione.

Art. 2126. Per interrompere la prescrizione può la domanda giudiziale venir proposta contro il terzo all'oggetto di far dichiarare la sussistenza del diritto, ancorchè questo sia sospeso da termine o da condizione.

Art. 2127. L'iscrizione e la sua rinnovazione non interrompono la prescrizione dell'ipoteca.

Art. 2128. Si ha come non interrotta la prescrizione:

Se la citazione o intimazione è nulla per incompetenza dell'uffiziale che l'ha eseguita, o per difetto di forma;

Se l'attore recede dalla domanda;

Se la domanda è perentia;

Se la domanda è rigettata.

Art. 2129. La prescrizione è pure interrotta civilmente, quando il debitore o il possessore riconosce il diritto di quello contro cui era cominciata.

Art. 2130. Gli atti enunciati nell'articolo 2125, intimati ad uno dei debitori in solido, o la ricognizione del diritto fatta da uno di questi interrompono la prescrizione contro gli altri ed anche contro i loro eredi.

Gli atti stessi intimati ad uno degli eredi del debitore in solido, o la ricognizione del

Interruptio civilis solum in casu quo praescribens in iudicium vocatus damnetur, praecedentem praescriptionem destruit; in casu vero quo praescribens absolvatur, nec suspensionis effectum habet ¹.

Non habetur interruptio sed *accessio* possessionis si possessio ab uno possessore in alium transferatur; requiritur autem in hoc casu ut translatio fiat ex iusto titulo, et utraque possessio sit ad praescribendum idonea atque translatio fiat de uno in alterum immediate ².

1052. — 8° *De tempore ad praescribendum necessario.* - a) Tempus hic accipitur pro « mensura continuatae legitimae possessionis ad praescriptionem » ³; et, sicut de possessione diximus, debet esse continuum, i. e. nec suspensum nec interruptum.

b) Tempus, quantumvis longum aut continuatum, per se iura non transfert; at institutum praescriptionis aliquam temporis continuationem ut conditionem *sine qua non* semper requirit ⁴.

c) Codex noster haec de tempore ad praescribendum necessario habet: Res immobiles, mobiles pretiosae, iura et actiones sive personales sive reales quae pertinent ad Sedem Apostolicam spatio centum annorum praescribuntur ⁵.

In centum annis necessariis ad praescribendum contra S. Sedem non computantur anni quibus forte Ecclesia schismate dilanietur. Quod iam antiquitus docebant auctores ⁶.

Cum res quae ad usum conceduntur Fratrum Minorum et Capuccinorum revera ad S. Sedem iure domini pertineant, hoc privilegium et ipsae frui videntur.

diritto fatta da questo erede, non interrompono la prescrizione riguardo agli altri coeredi, quantunque il credito fosse ipotecario, se l'obbligazione non è indivisibile. Tali atti o riconoscizioni non interrompono la prescrizione riguardo agli altri condebitori in solido, che per la parte di debito a carico dello stesso erede.

Per interrompere totalmente la prescrizione riguardo ai condebitori in solido si richiede l'intimazione degli atti summentovati a tutti gli eredi del debitore defunto, ovvero la ricognizione per parte di tutti questi eredi.

Art. 2131. Qualunque atto che interrompe la prescrizione a favore di uno dei creditori in solido, giova egualmente agli altri creditori.

Art. 2132. L'intimazione di un atto d'interruzione al debitore principale, e la ricognizione da lui fatta del diritto, interrompe la prescrizione anche contro il fideiussore.

¹ D'Annibale, *l. c.*, II, n. 143 sculptorie: « Praescriptio naturaliter interrupta denuo inchoanda est, interrupta civiliter, usucapiante victo, evanescit; victore (quasi nunquam interrupta) procedit »; Lega, *l. c.*, n. 298, 1.

² Lega, *l. c.*, n. 300; D'Annibale, *l. c.*, II, 145.

Art. 693 Cod. civil. ital.: « Il possesso continua di diritto nella persona del successore a titolo universale. Il successore a titolo particolare può unire al proprio possesso quello del suo autore per invocarne e goderne i frutti ». Lex canonica bonam fidem admittit haberi posse in herede quae non erat in auctore hereditatis: cfr. tamen D'Annibale, *l. c.*, II, 140.

³ Lega, *l. c.*, n. 301, pag. 277.

⁴ Wernz, *l. c.*, III, 303.

⁵ C. 1511, § 1.

⁶ Santamaria, *l. c.*, IV, 357.

Quae ad aliam personam moralem ecclesiasticam pertinent, praescribuntur spatio triginta annorum ¹.

In praescriptione 30 annorum, quae ante Codicem erat 40 annorum, titulus non videtur necessarius nisi praesumptus qui in bona fide possessoris continetur ².

Notandum est in utraque paragrapho huius c. 1511, sermonem esse solummodo de rebus immobilibus aut mobilibus pretiosis, quas alibi explicavimus; actiones vero omnes sunt comprehensae dummodo ad Sedem Apostolicam aut ad aliam personam moralem ecclesiasticam pertineant ³.

d) Circa alia quae ad tempus ad praescriptionem necessarium referuntur ius civile uniuscuiusque Status servandum est etiam ex praescripto iuris canonici ⁴.

¹ Cfr. Santamaria, *l. c.*, IV, 357.

² C. 1511, § 2.

³ Circa praescriptionem vero actionum de statu personarum et criminalium, cfr. cc. 1701 et sqs. « Nonnulla instituta religiosa habent specialia privilegia circa praescriptionem; sic, e. g., bona Mendicantium nequeunt praescribi nisi spatio 60 annorum ». Prümmer, *l. c.*, 447, pag. 524, 2, c, cui accedunt Cocchi, *l. c.*, VI, 185; Vermeersch, *Epitome*, II, 831. Cfr. apud D'Annibale, *l. c.*, II, 150 casum specialem in quo res praescribenda aliquo tempore ad Ecclesiam pertinet, alio vero tempore ad personam aliquam privatam.

⁴ Lubet hic iuris italici praescripta referre: Art. 2133. La prescrizione si computa a giorni intieri, non ad ore.

Nelle prescrizioni che si compiono a mesi, si computa sempre il mese di trenta giorni.

Art. 2134. La prescrizione si compie allo scadere dell'ultimo giorno del termine.

Art. 2135. Tutte le azioni tanto reali, quanto personali si prescrivono col decorso di trent'anni, senza che possa in contrario opporsi il difetto di titolo o di buona fede. Cfr. c. 1511.

Art. 2136. Il debitore di una rendita o di una prestazione annua qualunque, la quale debba durare per più di trent'anni, deve a richiesta del creditore somministrargli a proprie spese un documento nuovo dopo ventott'anni dalla data dell'ultimo documento.

Art. 2137. Chi acquista in buona fede un immobile o un diritto reale sopra un immobile in forza di un titolo, che sia stato debitamente trascritto e che non sia nullo per difetto di forma, ne compie in suo favore la prescrizione col decorso di dieci anni dalla data della trascrizione.

Art. 2138. Si prescrivono col decorso di sei mesi le azioni degli osti e dei locandieri per l'alloggio e le vivande che somministrano.

Art. 2139. Si prescrivono di un anno le azioni: Dei professori, maestri e ripetitori di scienze, lettere ed arti, per le lezioni che danno a giorni e a mesi;

Degli uscieri, per mercede degli atti che notificano e delle commissioni che eseguono;

Dei commercianti per il prezzo delle merci vendute a persone che non ne fanno commercio;

Di coloro che tengono convitto o case di educazione e d'istruzione d'ogni specie, per il prezzo della pensione ed istruzione dei loro convittori, allievi e apprendenti;

Dei domestici, degli operai e giornalieri, per il pagamento dei salari, delle somministrazioni e loro giornate di lavoro.

Art. 2140. Si prescrivono col decorso di tre anni le azioni:

Dei professori, maestri e ripetitori di scienze, lettere ed arti stipendiati a tempo più lungo di un mese;

Dei medici, chirurghi e speciali, per le loro visite, operazioni e medicinali;

Degli avvocati procuratori alle liti ed altri patrocinatori per il pagamento delle loro

1053. — IX. De acquisitione bonorum per actus inter vivos et mortis causa. 1° *Principia retinenda.* - a) Qui ex iure naturae et ecclesiastico ¹ libere valet de suis bonis statuere, potest ad causas pias, sive per actum inter vivos sive per actum mortis causa, bona relinquere ².

Bona *ad causas pias relinquere* idem est ac de iisdem bonis statuere per actum inter vivos aut mortis causa favore cultus divini, salutis animarum, pauperum, ecclesiarum, monasteriorum etc. *.

spese e dei loro onorari. I tre anni si computano dalla decisione della lite o dalla conciliazione delle parti, o dalla revocazione del mandato: riguardo agli affari non terminati, essi non possono domandare di essere soddisfatti delle spese e degli onorari di cui fossero creditori da tempo maggiore di cinque anni;

Dei notai pel pagamento delle spese e degli onorari. I tre anni si computano dalla data dei loro atti.

Degli ingegneri, degli architetti, dei misuratori e ragionieri pel pagamento dei loro onorari. I tre anni si computano dal compimento dei lavori.

Art. 2141. La prescrizione ha luogo nei casi sopra enunciati, quantunque siavi stata continuazione di somministrazioni di servigi e di lavori.

Non è interrotto, se non quando vi è stato un riconoscimento del debito per iscritto o una domanda giudiziale non perenta.

Art. 2142. Nondimeno quelli cui fossero opposte tali prescrizioni, possono deferire il giuramento a coloro che le oppongono, per accertare se realmente ha avuto luogo la estinzione del debito. Il giuramento può essere deferito alla vedova, se questa vi ha interesse, ed agli eredi, ovvero ai tutori di questi ultimi se sono minori, per accertare se abbiano notizia che il debito non sia estinto.

Art. 2143. I cancellieri, gli avvocati, i procuratori alle liti e gli altri patrocinatori sono liberati dal render conto delle carte relative alle liti cinque anni dopo che le medesime furono decise od altrimenti terminate.

Gli uscieri dopo due anni dalla consegna degli atti sono parimenti liberati dal renderne conto.

Ma anche alle persone designate in questo articolo può deferirsi il giuramento all'oggetto di far loro dichiarare, se ritengano o sappiano dove si trovano gli atti e le carte.

Art. 2144. Si prescrivono col decorso di cinque anni:

Le annualità delle rendite perpetue e vitalizie;

Quelle delle pensioni alimentari;

Le pigioni delle case e i fitti dei beni rustici;

Gli interessi delle somme dovute e generalmente tutto ciò che è pagabile ad anno o a termini periodici più brevi.

Art. 2145. Le prescrizioni enunziate in questa sezione corrono eziandio contro i militari in servizio attivo in tempo di guerra, e contro i minori non emancipati e gli interdetti, salvo il loro regresso verso il tutore.

Art. 2146. L'azione del proprietario o possessore della cosa mobile, per riavere la cosa derubata o smarrita in conformità degli articoli 708 e 709, si prescrive nel termine di due anni.

Art. 2147. Per tutte le prescrizioni minori di trent'anni non menzionate in questa e nella precedente sezione, si osservano altresì le regole che particolarmente le riguardano. Cfr. etiam Cod. commerc. ital. art. 918, et sq.

¹ Adverte non attendi in hac re dispositiones plerumque restrictivas legis civilis propriae nationis. Santamaria, l. c., IV, 359.

² C. 1513, § 1.

* Arregui, *Summarium theologiae moralis* *, n. 379; cfr. Reiffenstuel, l. c., III, 26, 137; Vermeersch, *Theologiae...*, II, 564 itemque in *Periodica* XIX (1930) pag. 50* et sqs. ubi fuse agit de notione causae piae.

Qua in re finis praecipue offerentis aut fundatoris attenditur, eritque proinde *pia causa*, *pia voluntas* si finis eius Dei cultus aliusve finis supernaturalis sit, ut gratiae meritum, satisfactio pro peccatis etc. non item si finis donationis sit mere naturalis, excluso positive fine supernaturali. In christianis finis supernaturalis utpote magis meritorius pro operantibus iure praesumitur, contra quam tamen praesumptionem admittitur probatio ¹.

Quodsi bona temporalia ad finem naturaliter pium relinquuntur, e. g., ad pauperes sublevandos, excluso tamen positive motivo caritatis supernaturalis, causa habetur philanthropica de qua Codex noster non agit ².

Actus *mortis causa* appellantur illa negotia iuridica quibus quis tendit ad disponendum de suis bonis post mortem suam. Huiusmodi sunt: institutio in heredem, legatum, fideicommissum, donatio mortis causa, etc. ³.

Sunt igitur actus mortis causa idem ac actus ultimarum voluntatum. Ultimae autem voluntates sunt dispositiones postremae legitimae de eo quod quis praesertim de bonis suis post mortem fieri velit. Huiusmodi sunt testamentum, codicillus, substitutio, fideicommissum, legatum et donatio mortis causa ⁴.

Actus inter vivos dicuntur omnes alii actus iuridici, praeter actus mortis causa, licet executio obligationum ex iisdem naturarum haberi nequeat nisi post unius aut ambarum contrahentium partium mortem ⁵.

Ad actus inter vivos referuntur praesertim contractus ⁶.

In praxi modi acquirendi bona temporalia inter vivos varii esse possunt in Ecclesia atque inter eos hi praesertim numerari possunt: Sedium seu locorum in ecclesiis aut oratoriis assignatio certis personis aut familiis a quibus compensatio datur; collectae ad offertorium in ecclesiis aut oratoriis factae; collectae post conciones ab aliquo insigniori verbi Dei praecone factae; collectae in domibus ostiatim a deputatis personis aut a confraternitatibus factae; praeterea donationes omnes in religionis propagationem et decorem, cleri sustentationem, pauperum sublevationem aliosque pios usus factae ⁷.

Principium iuris naturalis est quemlibet de suis bonis, eo quo maluerit modo sive per actus inter vivos sive per actus mortis causa disponere libere

¹ Cfr. Vermeersch, *Theologiae*..., II, 564; Cavagnis, *Institutiones iuris publici ecclesiastici* ⁴, vol. III, n. 364 et sqs.; Ferraris, *Bibliotheca*, v. *Legatarius*, *legatum*, *Additiones cassinenses*, n. 64, sqs.; *Sanctae Romanae Rotae decisiones seu sententiae*, vol. V, pp. 337-338, in causa 27 Maii 1913; *ibidem*, vol. V, pag. 377, in causa 14 Iunii 1913; itemque v. VII, pag. 262, in causa 28 Iunii 1915; vol. XII, 186-193, in causa 9 Iulii 1920. « È compreso sotto la denominazione di pia volontà anche il deposito fatto a un istituto di credito col vincolo che il frutto del capitale dopo la morte del depositante sia impiegato a scopo pio. La ragione è che l'espressione della legge è generica e non distingue ». *Synodus dioecesis Miniatensis*, a. 1919, pag. 273. Cfr. etiam supra n. 1024 et sqs.

² Cfr. Santamaria, *l. c.*, IV, 334.

³ Ferrini, *Manuale di Pandette* ², n. 124.

⁴ Wernz, *l. c.*, III, 274, II.

⁵ Ferrini, *l. c.*, 124.

⁶ Cfr. D'Annibale, *l. c.*, II, lib. tertio, tit. IV, *De actibus seu inter vivos, seu ultimae voluntatis in genere*; titulo V, *De ultimae voluntatis actibus et de successioneibus quae ab intestato referuntur*, Wernz, *l. c.*, III, tit. X, *De testamentis et ultimis voluntatibus et successioneibus ab intestato*.

⁷ Cfr. *Concilium provinciale Westmonasteriense* II, in *Collectanea*, S. C. De Prop. Fid. II, pag. 153 sq. relatum in nota.

posse; cuius principii applicatio est canon supra relatus. Quod si libera dispositio bonorum admittitur circa quemlibet finem honestum, ea multo magis admittenda erit, ut per se patet, ad causas pias. Hoc igitur canone damnantur leges civiles quae ultimarum voluntatum dispositiones ad causas pias rei-ciunt, atque invalidas declarant ¹.

b) Voluntates fidelium facultates suas in pias causas donantium vel relinquentium, sive per actum inter vivos, sive per actum mortis causa diligentissime impleantur etiam circa modum administrationis et erogationis bonorum; salva tamen semper vigilantia Ordinariorum ².

1054. — 2° *De forma adhibenda in ultimis voluntatibus in bonum Ecclesiae.* - In ultimis voluntatibus ³ in bonum Ecclesiae servantur, si fieri potest, sollemnitates iuris civilis; hae si omissae fuerint, heredes moneantur ut testatoris voluntatem adimpleant ⁴.

Codex loquitur de ultimis voluntatibus *in bonum Ecclesiae*, non de ultimis voluntatibus ad causas pias in genere, sicut in paragrapho prima eiusdem canonis 1513; proinde non videntur comprehendi ultimae voluntates ad causas pias non ecclesiasticas seu ab Ecclesia non erectas ⁵. Attamen quia ex c. 1498 bona relictā in bonum causae piae ecclesiasticae dici possunt relictā in bonum *Ecclesiae*, canon ad ipsas referendus videtur. Circa autem ultimas voluntates in bonum Ecclesiae normae iuris civilis servandae praecipiuntur non absolute, sed solum conditionate, *si fieri possit*; cuius clausulae ea videtur esse vis ut hae ultimae voluntates validae sint in locis ubi earum valor absolute non admittitur in bonum Ecclesiae, etsi leges civiles non observantur, quippe quae leges civiles, contra iura nativa Ecclesiae nimis evidenter latae sint et proinde spernendae. Ubi vero leges civiles harum voluntatum in favorem Ecclesiae dispositiones admittunt, ibi servandae erunt, saltem ad liceitatem. Si formalitates legis civilis omissae fuerint Codex praecipit heredes monendos esse, utique de obligatione ultimas voluntates ad causas pias aequaliter implendi ⁶. Vexata quaestio utrum testamentum itemque aliae ultimae voluntates ad causas pias informes ex iure civili, quasi validae adimplendae ex obligatione sint in foro interno,

¹ Wernz, *l. c.*, III, 274, III; cfr. e. g. art. 831 Cod. civil. ital.: « Le disposizioni per l'anima o a favore dell'anima espresse genericamente son nulle », itemque art. 2 quo personalitas iuridica Ecclesiae catholicae qua talis excluditur. Nunc autem standum est art. 1 et 27-30, praesertim vero art. 29, d, Concordati italici a. 1929.

² Cc. 1514 et 1515, § 3.

³ Advertit recte Claeys Bouuaert-Simenon hic agi solummodo de ultimis voluntatibus, quam ob rem si formalitates civilis legis servatae non sint in aliis donationibus inter vivos hic canon non urget. Cfr. Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 1001.

⁴ C. 1513, § 2.

⁵ Noldin, *De praeceptis*, n. 556, 4, b.

⁶ Com. Int. propositum fuit dubium: « Utrum verbum *moneantur*, de quo in canone 1513, § 2, sit praeceptivum, an tantum exhortativum? » Quae respondit: « Affirmative ad primam partem, negative ad secundam ». *A. A. S.*, XXII, 195.

ab antiquis et modernioribus theologis et canonistis ¹ nixis duabus decretalibus Alexandri III ² sensu affirmativo communissime soluta est. Quidam tamen ex modernioribus in mitiorem abierant sententiam. Ita D'Annibale, quaestione examinata, ita concludebat: « Quandiu igitur S. Sedes loquuta non fuerit, existimo, non oportere inquietari eos qui extra ditionem pontificiam, non praestant relictia ad causas pias in testamento irritum ex iure civili » ³. Post Codicem auctores communissime antiquorum sententiam sequuti vim obligatoriam etiam ultimis voluntatibus informibus tribuunt atque hanc esse doctrinam Codicis, hoc canone 1513, § 2, contentam docent ⁴.

Aliqui tamen auctores etiam post Codicem in mitiorem inclinantes sententiam strictam obligationem imponi non posse affirmant ⁵, quorum doctrinam probabilem non habemus.

Requiritur tamen ut de obligatione adimplendi opera pia certo constet quod de ipsa ultima voluntate certitudo habeatur quae per duos testes et in foro interno, ex sola heredis aut exsecutoris cognitione haberi potest ⁶.

1055. — 3° *Iura Ordinarii circa pias voluntates fidelium.* - a) Ordinarii omnium piarum voluntatum tam mortis causa quam inter vivos exsecutores ⁷ sunt ⁸.

¹ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 136 sq.; Wernz, *l. c.*, III, 279; *S. Romanae Rotae decisiones seu sententiae* a. 1924, vol. VII, pag. 262-263, in causa 28 Iunii 1915.

² Cc. 10-11, X, 3, 26.

³ D'Annibale, *l. c.*, II, 339.

⁴ Ita Vermeersch, *Epitome*, II, 835, itemque *Theologiae...*, II, 564 et in *Periodica*, XXII, 1930, p. 56*-63*; Badii, *l. c.*, II, 631; Ferreres, *Institutiones...*, II, 385, II; Sebastiani, *Summarium theologiae moralis* ⁵, n. 288; Arregui, *Summarium theologiae moralis* ², 379; Augustine, *l. c.*, VI, 371; Cocchi, *l. c.*, VI, 192, pag. 373; Santamaria, *l. c.*, IV, 359; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 1001; De Meester, *l. c.*, III, n. 1466. Ubi tamen advertit cl. auctor hic agi tantummodo de ultimis voluntatibus non de aliis contractibus seu donationibus.

⁵ Ita Prümmer, *l. c.*, 448: « Cum Codex iur. can. statuatur ut heredes sint solummodo monendi ut talia (informia) testamenta et generatim ultimas voluntates carentes formis legalibus adimpleant, confessarius potest aliquando absolvere poenitentem, qui renuit adimplere huiusmodi ultimam voluntatem testatoris »; Noldin, *De praeceptis* ¹⁰, n. 561, 3: « Confessarius exsecutionem sub poena denegandae absolutionis urgere non potest »; etiam Eichmann, *l. c.*, p. 487 tenet antiquas leges canonicas hac in re non fuisse a Codice retentas. Monent tamen auctores bonam fidem fidelium non esse turbendam si nihil inde boni sperari possit; atque concedunt ex testamento ad causas pias etiam valido deduci posse hereditatem legitimam. Vermeersch, *Epitome*, II, 835; Cocchi, *l. c.*, VI, 192, pag. 372. Confessarius poenitentibus suadere poterit recursum ad S. Poenitentiarium pro obtinenda compositione quae facilliter conceditur. S. Poenit. 10 Ianuar. 1901.

⁶ Cfr. *Synodus dioecesanam Miniaticensem*, a. 1919, pag. 273-274.

⁷ Exsecutores autem quaelibet personae esse possunt sive clerici sive laici, sive religiosi de consensu sui Superioris localis, sine cuius licentia illicite, at valide exsecutore funguntur; Fratres Minores exsecutores esse non possunt, ne de licentia quidem sui Superioris. Reiffenstuel, *l. c.*, 26, 775 sq.; Wernz, *l. c.*, III, 283; Augustine, *l. c.*, VI, 572-573.

⁸ « Episcopi ipsi exigant... et procurent aedificationem sacrosanctarum ecclesiarum et xenonum et gerontocomiorum vel orphanotrophiorum institutionem vel ptochotrophiorum vel nosocomiorum extructionem vel captivorum redemptionem vel alium quemcunque pium actum qui defuncto placuerit; ac praeficiant eorum administrationi xenodochos vel orphanotrophos... » L. 45, C. 1, 3.

b) Hoc ex iure Ordinarii vigilare possunt ac debent, etiam per visitationem, ut piaе voluntates impleantur, et alii exsecutores delegati debent, perfuncti munere, illis rationem reddere.

c) Clausulae huic Ordinariorum iuri contrariae, ultimis voluntatibus adiectae, tanquam non appositae habeantur ¹.

Quod Ordinarii exsecutores nati sunt omnium piarum voluntatum fidelium significat ad ipsos, deficientibus aliis exsecutoribus a piis fundatoribus vel oblatores designatis, — oblatores enim et fundatores ius eos designandi habent ² — devolvi executionem piarum voluntatum, itemque ipsis ius esse vigilandi, visitandi atque redditionem rationis exigendi ³.

Clausulae piis voluntatibus forte appositae iuribus Ordinariorum contrariae, utpote turpes, ut non appositae considerandae sunt ⁴.

Haec autem omnia valent solummodo de piis voluntatibus stricte sumptis, seu ut supra diximus, de oblationibus aut foundationibus quae ex fine aliquo supernaturali fiant ad Dei cultum, ad gratias divinas promerendas, ad satisfaciendum pro peccatis; circa haec enim omnia Ecclesia exclusive competens est et a Statu independens. Oblationes tamen fidelium ex fine supernaturali factae esse praesumuntur, quia magis meritoriae et ipsis oblatores aut fundatoribus utiliores. Haec autem praesumptio cedere debet veritati atque contra ipsam admittitur probatio, quae tunc haberetur cum oblatores aut fundatores expresse declaraverit se offerre aut fundare voluisse solo intuitu philanthropiae naturalis ⁵. In hoc proinde casu clausula Ordinarii ingerentiam excludens, licet ipsi fundatori et oblatores noxia, invalida non erit, nec ut non apposita considerari poterit, et fundatio ut mere laicalis erit consideranda.

Ordinarii de quibus in hoc canone erunt vel Ordinarii locorum vel Ordinarii religiosorum pro natura et destinatione bonorum pia voluntate relictorum ⁶.

1056. — 4° *De bonis ad causas pias fiduciarie a clericis aut a religiosis acceptatis.* - a) Clericus vel religiosus qui bona ad pias causas sive per actum inter vivos, sive ex testamento fiduciarie accepit ⁷, debet de sua fiducia Ordinarium certiore reddere, eique omnia istiusmodi bona seu mobilia seu immobilia cum oneribus

¹ C. 1515, § 1-3; cfr. S. Rota 6 Dec. 1916, *S. R. Rotae decisiones...* vol. VIII, p. 350 et sq.

² Cfr. cc. 1489, § 3; 1490, § 1; 1514; Wernz, *l. c.*, III, 283.

³ Wernz, *l. c.*, III, 283; D'Annibale, *l. c.*, II, 369; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 26, n. 775.

⁴ S. R. Rota, 6 Dec. 1916, supra cit.

⁵ Cfr. Cavagnis, *l. c.*, vol. III, 364 sqs.; Vermeersch, *Theologiae...*, II, 564.

⁶ Vermeersch, *Epitome*, II, 836; Prümmer, *l. c.*, 448, 2; aliter Blat, *l. c.*, IV, 427, pag. 517. Cfr. etiam c. 1550 et 1516, § 3.

⁷ Rem « fiduciarie accipere est ita accipere ut largitio rei acceptae fidei donatarii committatur. Vocatur etiam fideicommissum », de quo postea. Ita Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 1003; cfr. etiam Bondini, in « *Ius pontificium* », *De fiduciae ad causas pias in foro externo probatione*, VI, pag. 87 et sqs.; De Meester, *l. c.*, III, n. 1469.

adiunctis indicare; quod si donator id expresse et omnino prohibuerit, fiduciam ne acceptet.

b) Ordinarius debet exigere ut bona fiduciaria in tuto collocentur et vigilare pro executione piaae voluntatis.

c) Pro religiosis religionis clericalis exemptae Ordinarius de quo supra erit Superior maior religiosus, nisi agatur de bonis attributis loci vel dioecesis ecclesiis, incolis vel piis causis iuvandis; pro ceteris clericis et religiosis Ordinarius loci ¹.

Hic canon non est nisi corollarium canonis praecedentis 1515; ex hoc enim quod Ordinarii omnium piarum voluntatum executores sint, sequitur ipsos saltem de huiusmodi piis voluntatibus certiores esse reddendos. Quod quidem per se de bonis quibusbet personis fiduciarie datis aut relictis ad causas pias valet ²; attamen, quia difficilius contra laicos in hoc neglegentes poenis procedi poterit, ideo Codex *specialem* clericis et religiosis circa hoc obligationem imponit, quo tamen, ni fallimur, laicos ab eadem absolvi non putamus ³.

Agitur autem in canone de bonis per legata aut fideicommissa alicui relictis; at non solum de istis, sed etiam de bonis per actum inter vivos oblati seu donatis ad causas pias ⁴.

Fideicommissum est: relictum alicui ea lege ut alteri restituatur, seu est substitutio qua heres testamentarius vel ab intestato obligatur a defuncto ad hereditatem aut partem hereditatis tertiae personae praestandam. Fideicommissarius est persona cui hereditas est restituenda, heres qui debet restituere fiduciarius appellatur ⁵.

Utrum valeant fideicommissa in locis ubi iure civili reprobantur, si ad causas pias fiant, eadem est quaestio quam supra de valore testamentorum informium ex iure civili vidimus ⁶.

¹ C. 1516, § 1-3.

² Et ita revera responsum fuit a S. C. Concilii 7 Aug. 1909: « Utrum sacerdotes vel laici possint, inscio Ordinario, legata ad pias causas recipere eorumque administrationem gerere ac respectiva onera implere?... respondendum censuerunt: Omnes, sive sacerdotes, sive laicos quorum fidei concredita sunt legata ad pias causas, teneri de hoc quam primum, certiore reddere Episcopum, qui ius habet vigilandi super administrationem et consulendi securitati eorumdem legatorum ». *A. A. S.*, I, 766.

³ « Laicus... non aliam habet obligationem nisi reddendi rationem et permittendi visitationem Ordinarii ». Vermeersch, *Epitome*, II, 836, II. Cfr. etiam Santamaria, *l. c.*, IV, 361; Vromant, *l. c.*, n. 161, pag. 174; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 1003; De Meester, *l. c.*, III, n. 1469.

⁴ Cfr. etiam de his ultimis cc. 631, § 3; 533, § 1, n. 3-4; 535, § 3, n. 2; Santamaria, *l. c.*, IV, 361.

⁵ D'Annibale, *l. c.*, II, 352; Ogetti, *Synopsis*, v. *Fideicommissum*, 2210; Wernz, *l. c.*, III, 285; Vermeersch, *Theologiae...*, II, 554; *substitutio* autem est unius in locum alterius in ultima voluntate vocatio; Wernz, *l. c.*, III, 285. Codex civil. ital. art. 899: « Qualunque disposizione colla quale l'erede o il legatario è gravato con qualsivoglia espressione di conservare e restituire ad una terza persona, è sostituzione fideicommissaria. Tale sostituzione è vietata ». - Art. 900: « La nullità della sostituzione fideicommissaria non reca pregiudizio alla validità della istituzione d'erede o del legato, a cui è aggiunta: ma son prive di effetto tutte le sostituzioni anche di primo grado ».

⁶ Cfr. Ogetti, *Synopsis*, n. 2210.

Legatum est ultima voluntas qua testator rem quae rationem hereditatis non habet alicui ab herede praestandam liberaliter relinquit ¹.

Legatum et *fideicommissum* particulare idem prorsus sunt: Est autem *fideicommissum* particulare: res particularis verbis non ad legatarium, sed ad heredem immediate directis, a defuncto relicta, ab herede praestanda; is cui res praestanda est legatarius seu *fideicommissarius* particularis dicitur ².

Codex hoc canone evidenter supponit etiam religiosos bona recipere posse sive pro domo religiosa vel propria ecclesia sive ad alias causas pias dioecesis vel loci. Immo etiam Fratres Minores de observantia et Capuccini qui cuiusvis domini incapaces ex propria regula sunt et exsecutores testamentarii fieri vetantur, legata pro suorum conventuum necessitatibus ad modum eleemosynae et aliis sub conditionibus recipere possunt ³.

Acceptio bonorum, ut huic canoni subiiciatur, debet esse ad causas pias eo sensu quo supra definivimus, nempe quod fundator aut oblatores ex fine supernaturali egerit, quod tamen, praesertim si clerico et religioso elargitio facta est, semper praesumendum est.

Fiduciaria acceptio requirere praeterea videtur ut clerico vel religioso accipienti aliqua bonorum acceptorum administratio per seipsum vel per alios exercenda committatur quod non verificaretur si summa pecuniae ad specificum et numerice determinatum finem concederetur ⁴.

Ecclesiae loci vel dioecesis de quibus in canone non sunt omnes ecclesiae materialiter intra dioecesim sitae seu aedificatae, sed ecclesiae quae aliqua saltem ratione ad dioecesim pertinent; tales praeter ecclesias saeculares non exemptas sunt etiam ecclesiae parociales domibus religiosis incorporatae ⁵, non item ecclesiae religiosorum exemptorum ad religiosos exclusive pertinentes atque eorum usibus inservientes ⁶.

Si cui clerico vel religioso fiduciarie bona commissa fuisse fama deferat, Ordinarius inquirere potest utrum probationes haberi possint huiusmodi famam confirmantes; si probationes desint, Ordinarius clerico vel religioso huiusmodi suppletorium iusiurandum deferre potest ad se certiorandum de existentia donationis fiduciariae ⁷.

1057. — 5° *De reductione aut commutatione ultimarum voluntatum ad causas pias.* - Ultimarum voluntatum reductio, moderatio, commutatio, quae fieri ex iusta et necessaria tantum causa debent, Sedi Apostolicae reservantur, nisi fundator hanc potestatem etiam Ordinario loci expresse concesserit.

¹ Wernz, l. c., III, 285; D'Annibale, l. c., II, 354.

² Reiffenstuel, l. c., III, 26, 629 et sqs.

³ Cfr. Wernz, l. c., III, 283 et 286; Marcellinum De Luccia, *De iure PP. Minorum S. Francisci Capuccinorum deciso*, 1737, pag. 132-223; Ferraris, l. c., v. *Legatum*, n. 95 sqs.; Reiffenstuel, l. c., III, 26; 403 et 635-639; S. C. EE. et RR. 2 Sept. 1870 in *Acta Sanctae Sedis*, vol. VI, 113-118.

⁴ Cfr. Prümmer, l. c., pag. 525, nota 5; cui non contradicit Cocchi, l. c., VI, n. 195.

⁵ Cfr. tamen vol. I, n. 635.

⁶ Ita Augustine, l. c., VI, 574.

⁷ Cfr. c. 1829 et sqs., et Bondini, in « *Ius pontificium* », *De fiduciae ad pias causas in foro externo probatione*, pag. 87 et sqs.

Si tamen exsecutio onerum impositorum, ob imminutos redditus aliamve causam, nulla administratorum culpa, impossibilis evaserit, tunc Ordinarius quoque, auditis iis quorum interest, et servata, meliori quo fieri potest modo, fundatoris voluntate, poterit eadem onera aeque imminuere ¹, excepta Missarum reductione quae semper Sedi Apostolicae unice competit ².

Reductio ultimae voluntatis est imminutio onerum ultima voluntate impositorum. *Moderatio* ultimae voluntatis est eiusdem magis specifica determinatio, praesertim circa accessoria et secundaria. *Commutatio* ultimae voluntatis est condonatio onerum ultima voluntate impositorum cum impositione aliorum onerum, seu est conversio oneris cum alio onere ³. Plerumque tamen reductio, moderatio et commutatio in eundem actum concurrunt.

Ad quae haec sunt notanda:

1° Ad reductionem onerum piarum voluntatum etiam quando a Sancta Sede fit, iusta et necessaria causa requiritur, quod multo magis valet de reductione quae potestate ordinaria vel delegata fiat a praelato quodam inferiori. Unde etiam Romanus Pontifex invalide ageret sine causa ad reductionem procedens; nullus enim princeps etiam vi alti dominii potest arbitrarie contra dominorum voluntatem de bonis subditorum disponere ⁴.

Cum tamen specificè de reductione Missarum agitur, admittunt eminentissimi auctores reductionem a Romano Pontifice concessam sine iusta causa esse quidem illicitam, at validam, quia Romanus Pontifex supplere his oneribus potest de thesauro Ecclesiae, cuius ad ipsum administratio spectat ⁵.

Evidenter tamen *iusta* et *necessaria* causa distinguenda est etiam ex Codice a causa impossibilitatis. Causa iusta et necessaria, pro Romano Pontifice sufficiens, esset opus utilius quam opus a testatore intentum, quamvis et hoc alterum impossibile non evaserit ⁶.

Certe tamen ex altera huius canonis paragrapho non sufficit quaelibet iusta et rationabilis seu necessaria causa pro commutatione aut reductione Ordinariis permissa de iure vigente, sed pro hac taxative requiritur causa impossibilitatis. Quod ut probabilius iam ante Codicem admittebant auctores ⁷.

¹ Hoc verbo *imminuere* videntur hic comprehendi reductio, moderatio et immutatio de quibus in paragrapho 1 huius canonis 1517. Paulo aliter De Meester, *l. c.*, III, n. 1470 excludit commutationem quam facere non posse docet Ordinarium; in praxi tamen ibidem pro casu impossibilitatis et ipsam concedit.

² Cc. 1517, § 1-2; et 1551.

³ Cfr. Blat, *l. c.*, n. 429; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 1004; De Meester, *Iuris canonici et iuris civilis canonici compendium*, 1926, III, n. 1470; Vromant, *l. c.*, n. 166, pag. 179; De Meester, *l. c.*, III, n. 1470. Paulo aliter terminologiam interpretatur Santamaría, *l. c.*, IV, 361-362.

⁴ Ita Wernz, *l. c.*, III, 283, pag. 297; cfr. tamen Ferraris, *Bibliotheca*, v. *Legatarius*, *legatum* 144-146 et in *Additionibus cassinensibus*, n. 80-81; *Instruct. S. C. De Prop. Fide* a. 1807, in *Collectanea*, vol. I, n. 689; Augustine, *l. c.*, VI, 575.

⁵ Cfr. Gennari, *Questioni teologico-morali* ², n. 636, pag. 806-814; Gasparri, *l. c.*, 618.

⁶ Ita Reiffenstuel, *l. c.*, III, 26, 807.

⁷ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 26, 807-808; Ferraris, *l. c.*, v. *Legatarius*, *Addit. cassin.*, n. 82; Wernz, *l. c.*, III, 283; *Instruct. S. C. De Prop. F. cit.*

A commutatione distinguenda est interpretatio piarum ultimarum voluntatum; quae ab Ordinario fieri potest, quia ipse est omnium piarum voluntatum exsecutor ¹.

2º Expressa fundatoris voluntas cognosci potest ex tabulis foundationis, vel etiam aliunde, e. g., ex testamento licet invalido, ex testibus, ex declaratione fiduciarii etc.

3º Ut Ordinarius, etiam Superior maior religionis clericalis exemptae ², possit ad commutationem aut reductionem procedere requiritur:

a) Ut onerum a testatore impositorum impletio impossibilis evaserit. Impossibilitas autem habetur si pia relicta ad onera designata non sufficiunt vel converti quavis ex alia causa nequeunt eo modo quo voluit testator ³.

b) Ut impossibilitas evenerit sine ulla administratorum culpa. Requiritur tamen *culpa moraliter certa*, alioquin fere inutilis foret potestas Ordinario concessa ⁴.

c) Ut eos quorum interest audiat: ii autem quorum interest sunt generatim heres et exsecutor quorum consensum requirebant antiqui ⁵ nisi forte sine iusta causa consentire recusassent. Inter personas quarum interesse potest, possunt etiam numerari illae in quarum favorem est ultima voluntas ⁶.

d) Ut servetur meliori quo fieri potest modo testatoris voluntas; e. g., si pius oblato summam pecuniae reliquit ad dotandam piam domum puellarum pauperum periculis expositarum, et legatum insufficiens sit ad domum dotandam vel fundandam iuxta mentem testatoris, et aliunde fundatio huiusmodi fere inutilis appareat pro ea civitate ubi esset facienda, rationabilis causa habetur assignandi eandem summam domui alicui monialium aut sororum ea conditione ut unam aut duas vel etiam plures puellas recipiant sine dote a constitutionibus vel regulis requisita ⁷.

Exclusa semper remanet Missarum reductio. Attamen, salvo meliori iudicio et quousque aliter Sancta Sedes declaraverit, Missarum reductio haberi non videtur, si onera Missarum numero non minuantur, licet commutatio aut reductio fiat circa modum, tempus et locum ea implendi ⁸. Ita, e. g., poterit Ordinarius loci ex causa impossibilitatis adimpletionis, qua fit ut nemo inveniri possit qui oneribus satisfacere possit aut velit, Missas fundatas cum cantu celebrandas in Missas sine cantu commutare; Missas celebrandas in altari determinato hora determinata ad aliam ecclesiam vel altare aut in aliam horam vel diem transferre; haec enim omnia potiusquam Missarum ad aliorum onerum reductionem pertinent, quam Ordinarius ex causa impossibilitatis ex Codice facere potest.

¹ Bargilliat, *Praelectiones iuris canonici*, II, 1521, b-c.

² Cfr. c. 1550; Blat, *l. c.*, 429, pag. 523; contra Augustine, *l. c.*, VI, 576.

³ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 26, 809.

⁴ Blat, *l. c.*, IV, 429, pag. 522-523.

⁵ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 26, 809.

⁶ Cfr. S. C. Concil. 27 Februar. 1875 in *Acta Sanctae Sedis*, vol. VIII, 565 sqs.

⁷ S. C. Concilii 19 Aug. 1724 apud Augustine, *l. c.*, VI, 576.

⁸ Cfr. Gasparri, *l. c.*, n. 621.

TITULUS XXVIII.

DE BONIS ECCLESIASTICIS ADMINISTRANDIS

1058. — I. Administrationis notio. - Administratio, ut hic accipitur, comprehendit omnes actus qui ad conservationem, meliorationem, perceptionem, erogationem seu applicationem fructuum seu reddituum bonorum ecclesiasticorum pertinent ¹.

Melioratio bonorum quandoque requirere potest ut bona administranda alienentur; tunc in alienatione servandae praeterea sunt normae pro alienatione statutae, licet stricte talis alienatio in hoc casu sit simplex administrationis actus ².

Evidenter regulis alienationis non subiacent alienationes fructuum aut reddituum factae ad pecuniam ex titulis aut fundis deductam impendendam iuxta tabulas foundationis.

Administrator bonorum personarum moralium ecclesiasticarum ad instar tutoris suo officio fungi debet erga ea bona ³ quae nomine Ecclesiae administrat et qua talis de bonorum damnis sua culpa iuridica obvenientibus respondere debet ⁴.

Ecclesiae autem ius competere a Statu quolibet independens sua bona administrandi ex natura eius perfectionis iuridicae liquido profluit ⁵.

1059. — II. De supremo bonorum ecclesiasticorum administratore. - Romanus Pontifex est omnium bonorum ecclesiasticorum supremus administrator et dispensator ⁶.

Haec suprema administratio Romano Pontifici competit vi primatus iurisdictionis, atque per eam omnia bona ecclesiastica dici possunt ad R. Pontificem, non ut dominum, sed ut dispensatorem pertinere principalem ⁷.

¹ S. C. De Prop. Fid. 21 Iul. 1856; Wernz, *l. c.*, III, 147; Prümmer, *l. c.*, n. 448, pag. 526; Badii, *l. c.*, II, 652; Trombetta Card. Aloysius, *Praxeos regulae circa contractus rerum ecclesiasticarum*, pag. 171 sqs.; Vermeersch, *Epitome*, II, 838; Santamaria, *l. c.*, IV, 362; Vromant, *l. c.*, n. 172-173; Cocchi, *l. c.*, 207; De Meester, *l. c.*, III, n. 1471; Augustine, *l. c.*, VI, 589.

² Cfr. Trombetta Card. Aloysium, *l. c.*, pag. 171, una cum Wernz, *l. c.*, III, 150.

³ *S. Romanae Rotae decisiones seu sententiae*, vol. V, pag. 338 in causa 27 Maii 1913; Sägmüller, *l. c.*, II, § 198, pag. 456; Eichmann, *l. c.*, pag. 489.

⁴ Wernz, *l. c.*, III, 153; Aichner-Friedle, *l. c.*, § 225, 2; *S. Romanae Rotae...*, I, c., pag. 338 sqs.

⁵ Wernz, *l. c.*, III, 148; Bargilliat, *Praelectiones iuris canonici* ³, II, 1494; Cocchi, *l. c.*, VI, 198.

⁶ C. 1518.

⁷ S. Thomas, 2-2, qu. 100, art. 1, ad sept.; Santamaria, *l. c.*, IV, 362-363; Augustine, *l. c.*, VI, 577.

Et quia non dominus, sed dispensator est atque administrator, fas ei non est ecclesias aliasve in Ecclesia personas iuridicas suis bonis nudare ad ditandos consanguineos aut alios arbitrariis ex causis; bene vero potest, quotiens urgens subest ratio pro commoditate vel utilitate boni spiritualis et religionis, imperare ut singulae personae morales sacrificium faciant suorum bonorum ¹.

Romanus Pontifex directe non administrat de facto omnia bona ecclesiastica, sed solum bona Sanctae Sedis et haec eadem generatim non per se, sed per Romanae Curiae dicasteria, per Sanctae Romanae Ecclesiae Cameraarium et Thesaurarium. In ceterorum vero bonorum administratione intervenit ipse leges quibus ipsa administratio regitur condendo et sibi aliquos actus reservando ².

1060. — III. De administratione Ordinariorum. - Ordinarius suae mensae bona administrat et insuper bona ad dioecesim, ens iuridicum qua tale pertinentia, per se vel per alios a se deputatos ³.

Quod autem ad bona aliarum personarum iuridicarum in dioecesi existentium atque ab eius auctoritate dependentium ⁴ attinet, Ordinarius tanquam summus administrationis ordinariae inspector atque ordinator, salva legum universalium observantia, considerari potest ⁵.

1° De vigilantia per Ordinarios exercenda. - Loci Ordinarii est sedulo advigilare administrationi omnium bonorum ecclesiasticorum quae in suo territorio sint, salvis legitimis praescriptionibus, quae eidem potiora iura tribuant ⁶.

Ordinariorum vigilantiam complent ius visitandi et ius rationum redditionem exigendi ⁷, atque eorum potestas extenditur etiam ad bona fabri-

¹ Benedictus XIV, Epist. « *Cum encyclicas* », 24 Maii 1754 apud Gasparri, *Fontes*, II, n. 428, § 4.

² Wernz, *l. c.*, III, 150; cfr. cc. 262; 1532; 1551.

³ Wernz, *l. c.*, III, 151.

⁴ Bona religiosorum atque societatum religionibus assimilatarum suis normis in libro secundo expositis reguntur.

⁵ Aichner-Friedle, *l. c.*, § 225. Wernz, *l. c.*, III, 151, Ordinarium supremum administratorem appellat quem proinde Vermeersch, *Epitome*, II, 840, reprehendit et merito, ut videtur; Ordinarius enim invalide ad se omnium personarum in sua dioecesi existentium bonorum administrationem revocaret. Aliquo tamen sensu administrator etiam dici potest omnium bonorum quae proprio administratore carent, i. e., eorum bonorum quae causae piaae in genere donata vel legata sunt. At etiam in hoc casu eius administratio ad hoc restringitur ut unicuique causae piaae proprios deputet administratores; ipse vero non administret, sed administrationem inspiciat et observet. (Cfr. l. 45, § 3, C. 1, 3; Ferrini, *Manuale di Pandette* ⁸, n. 82; cui concordat noster Codex c. 1521. De Meester, *l. c.*, III, n. 1473, nota 5, quaestionem utrum Ordinarius sit supremus administrator in sua dioecesi appellat *litem de verbis*; ipse vero terminologiam P. Wernz sequitur.

⁶ C. 1519, § 1.

⁷ C. 1515.

carum ecclesiarum quae forte aeditui per collectas collegerint aut sponte a fidelibus oblata fuerint ¹.

Iurisdictioni Ordinarii subducuntur bona religiosorum iuxta ea quae alibi explicavimus ², item bona exempta, nisi forte Ordinarius etiam in istis ex legitima praescriptione potiora iura adquisierit; potiora autem iura acquiri etiam circa aliarum personarum bona ex tabulis foundationis possunt ³.

Porro ad Ordinarium ex iure communi pertinet in pios usus erogare redditus bonorum qui vel ad peculiarem usum non fuerint ab oblatore vel fundatore destinati, vel qui, oneribus a fundatoribus impositis satisfactis, supersunt ⁴.

Potest etiam Ordinarius exigere ut clerici, quibus donata sunt bona ad causas pias, actus a lege civili impositos ut haec bona in dominium trans-eant Ecclesiae, ponant ⁵.

2° *De normis pro administratione ab Ordinariis edendis.* - Habita ratione iurium, legitimarum consuetudinum et circumstantiarum, Ordinarii opportune editis peculiaribus instructionibus intra fines iuris communis, universum administrationis bonorum ecclesiasticorum negotium ordinandum curent ⁶.

Ius commune cuius rationem Ordinarii habere debent et intra cuius fines continetur Ordinariorum potestas, hoc praesertim titulo explicatur et passim in Codice.

Iura autem sunt praesertim iura subiectiva, quae vel concordatis vel praescriptione vel privilegii concessione nituntur.

1061. — IV. De Consilio Administrationis dioecetano. - 1° *De eiusdem constitutione.* - Ad negotium administrationis bonorum ecclesiasticorum rite ordinandum et obeundum quilibet Ordinarius in sua civitate episcopali Consilium instituere debet ⁷, quod constet praeside, qui est ipsemet Ordinarius, et duobus vel pluribus viris idoneis, iuris etiam civilis, quantum fieri potest, peritis, ab ipso Ordinario, audito Capitulo, eligendis, nisi iure vel consuetudine peculiari iam alio aequivalenti modo legitime fuerit provisum ⁸.

Quod iam ante Codicem pro determinatis regionibus iure particulari a Sancta Sede fuerat statutum, nunc lex universalis evasit; attamen si bonae administrationi iam provisum fuerit per modos aequivalentes, constitutio

¹ Litt. Apost. Pii VII, 24 Aug. 1822 in *Collectanea* S. C. De Prop. Fid., I, n. 773.

² Cfr. cc. 615, 501, § 1; 531 sq.

³ S. C. De Prop. Fid. 1 April. 1816 ad 2; Santamaria, *l. c.*, IV, 363-364.

⁴ S. C. De Prop. Fid. 13 Ian. 1794 in *Collectanea* S. C. De Prop. Fid., I, 617.

⁵ S. C. De Prop. Fid. 27 Maii 1881 in *Collectanea*, II, 1553.

⁶ C. 1519, § 2.

⁷ Codex revera habet simpliciter *instituat*; at ex contextu atque ex rei momento obligatio gravis agnosci illi verbo videtur; ita etiam Blat, *l. c.*, IV, n. 434, pag. 530; Vermeersch, *Epitome*, II, 841; Augustine, *l. c.*, VI; Haring, *l. c.*, § 189, pag. 697.

⁸ C. 1520, § 1.

Consilii non obligat. Modi aequivalentes essent consilia varia in dioecesi iam erecta ad modum fabricarum ecclesiarum ¹.

Circa personas quae in Consilium administrationis adscisci possunt nihil statutum est, nisi quod idoneae esse debent; idoneitas vero ex scientia iuris canonici et civilis nec non ex moralitate et fama personarum metienda est. Haec si habeantur, etiam laici ex iure Codicis eligi possunt, ut videtur ².

Praeterea citra Apostolicum indultum a munere administratoris excluduntur, qui cum Ordinario loci primo vel secundo consanguinitatis vel affinitatis gradu coniuncti sunt ³.

2° *Quando Consilii suffragium necessarium sit.* - Loci Ordinarius in administrativis actibus maioris momenti Consilium administrationis audire ne praetermittat; huius tamen sodales votum habent tantum consultivum, nisi iure communi in casibus specialiter expressis vel ex tabulis foundationis eorum consensus exigatur ⁴.

Actus maioris momenti in quibus Consilium audire debet Ordinarius loci sunt praevis tractatus ad alienationes faciendas, ad vigilantiam super administrationem singularum personarum moralium, oblationum, collectarum, ad revisionem redditionum rationum quas singulae personae singulis annis ad Ordinarium mittere debent ⁵.

Consensus Consilii requiritur ex iure communi pro alienatione quam facere vult Ordinarius loci ultra mille libellas, at infra triginta millia libellarum ⁶.

Sive Consilium deliberativum sive consultivum suffragium habet, suffragatio tamen eius semper ad valorem actus ad normam iuris requiri videtur ⁷.

3° *De obligatione consiliariorum emittendi iusiurandum.* - Sodales Consilii administrationis antequam officium ineant vel in ipsa officii susceptione iusiurandum de munere bene et fideliter adimplendo coram Ordinario emittant ⁸.

1062. — V. De aliis administratoribus personarum moralium inferiorum. - 1° *Qui, qua ratione eligendi.* - Singulae personae ecclesia-

¹ Huiusmodi consilia iam in aliquibus regionibus Germaniae ante Codicem viguisse testantur auctores illarum regionum; cfr. Eichmann, *l. c.*, pag. 490, nota 4; Haring, *l. c.*, pag. 697, nota 6; requiritur tamen ut modus aequivalens habeatur quod consiliariorum opera revera habeatur; ita Augustine, *l. c.*, VI, 580. Consilium administrationis iure praescriptum fuit primum pro vicariatibus apostolicis Indiarum orientalium, 8 Sept. 1869 in *Collectanea* S. Cong. De Prop. Fide, II, 1346, 27; deinde vicariatibus apostolicis imperii sinensis 18 Oct. 1883 in *Collectanea...*, II, 1606, XIV.

² Augustine, *l. c.*, VI, 581; Blat, *l. c.*, IV, n. 434, pag. 530.

³ C. 1520, § 2.

⁴ C. 1520, § 3.

⁵ Cfr. Instruct. S. C. De Prop. Fide, 18 Oct. 1883 in *Collectanea...*, II, n. 1606, XIV.

⁶ C. 1532, § 3; cfr. etiam c. 1533.

⁷ Cfr. c. 105, n. 1; ita etiam Blat, *l. c.*, IV, 434, pag. 532; Eichmann, *l. c.*, pag. 490; Ferreres, *Institutiones...*, II, 490, contra Vermeersch, *Epitome*, II, 841, ubi in verbis *ne praetermittat* monitionem tantum agnoscit.

⁸ C. 1520, § 3.

sticae proprios habere debent administratores qui administrationem nomine Ecclesiae non Status gerant. Designatio autem administratorum plerumque iure communi fit directa designatione ¹ vel concessione facultatis eligendi ipsos administratores ².

Si bona ecclesiastica quae ad aliquam ecclesiam ³ pertinent proprium administratorem modo a iure definito designatum vel designandum aut ex tabulis foundationis determinatum vel determinandum non habeant, Ordinarius loci debet ⁴ ad id assumere viros providos, idoneos et boni testimonii, quibus, elapso triennio, alios sufficiat ⁵, nisi locorum circumstantiae aliud suadeant ⁶.

Ultima clausula, *nisi locorum...*, videtur esse referenda, ex mente legislatoris, non ad totam hanc paragraphum, ita ut Ordinarius possit pro suo arbitrio administratorem pro singulis personis non designare aut omnium personarum iuridicarum administrationem Consilio dioecetano, praetermissa designatione aliorum administratorum, committere, sed solum ad ultimum comma quo duratio in officio ad triennium restringitur ⁷. Laicus nequit ipse solus designari administrator bonorum ecclesiasticorum; fas tamen est vel ex legitimo foundationis seu erectionis titulo, vel ex Ordinarii loci voluntate ei permittere ut una cum clericis partes quasdam ⁸ in administratione aliqua ecclesiastica determinata exerceat. Nihilominus etiam in hoc casu universa administratio, cum ecclesiastica sit, nomine Ecclesiae facienda est, ac salvo iure Ordinarii visitandi, exigendi rationes et praescribendi modum administrationis ⁹.

Administratores male administrantes Ordinarii remove-re possunt etiam triennio non completo ¹⁰.

2° *Obligationes administratorum ab Ordinariis designatorum.* - Antequam administratores bonorum ecclesiasticorum, de quibus in c. 1521, suum munus ineant:

¹ Cfr. e. g. cc. 1182 et sqs. ubi de administratoribus ecclesiarum vel oratoriorum publicorum; cc. 1476 sq. circa administrationem beneficiorum; c. 1489, § 3 ubi de hospitalibus etc.

² Cfr. cc. 410; 532; 689; 691; 697.

³ Cfr. c. 1498.

⁴ Licet Codex hoc verbum *debet* non habeat, intelligunt tamen communiter auctores veram obligationem a verbo *assumat* designari; cfr. Blat, l. c., IV, 435, pag. 531-532; Ferreres, l. c., II, 491; Eichmann, l. c., pag. 490; Haring, l. c., § 189, pag. 697-698; Cocchi, l. c., VI, 202; Augustine, l. c., VI, 582.

⁵ Haring, l. c., § 189, pag. 697-698, intellegit hanc Codicis praescriptionem eo sensu quod Ordinarius teneatur Consilium administrationis apud unamquamque ecclesiam instituere; hic tamen non videtur sensus a legislatore intentus; sufficit ut unaquaeque persona singularem habeat administratorem; ita etiam Blat, l. c., IV, n. 435, pag. 532; Ferreres, l. c., II, 491.

⁶ C. 1521, § 1.

⁷ Ita etiam Blat, l. c., IV, 435, pag. 533.

⁸ Non universam administrationem; Blat, l. c., IV, 435, pag. 533.

⁹ C. 1521, § 2.

¹⁰ Ojetti, *Synopsis...*, v. *Administratio*, n. 182 et 184.

a) Debent se bene et fideliter administraturos coram Ordinario loci vel vicario foraneo iureiurando cavere;

b) Fiat accuratum et distinctum inventarium, ab omnibus administratoribus subscribendum, rerum immobilium, rerum mobilium pretiosarum aliarumve cum descriptione atque aestimatione earundem; vel factum antea inventarium acceptetur, adnotatis rebus quae interim amissae vel acquisitae fuerint ¹;

c) Huius inventarii alterum exemplar conservetur in tabulario administrationis, alterum in archivo Curiae; et in utroque quaelibet immutatio adnotetur quam patrimonium subire contingat ².

1063. — VI. Officia et iura administratorum bonorum ecclesiasticorum generalia. - 1° *Normae communes et generales.* - Administratores bonorum ecclesiasticorum diligentia boni patrisfamilias ³ suum munus implere tenentur; ac proinde debent:

a) Vigilare ne bona ecclesiastica suae curae concredita quoquo modo pereant aut detrimentum capiant ⁴;

b) Praescripta servare iuris tam canonici quam civilis, aut quae a fundatore vel donatore vel legitima auctoritate imposita sunt ⁵;

c) Reditus bonorum et proventus accurate et iusto tempore exigere exactosque loco tuto servare et secundum fundatoris mentem aut statutas leges vel normas impendere ⁶;

¹ En qua ratione haec in dioecesi Cavensi ad praxim redacta sunt: « Infra tres menses ab his synodalibus constitutionibus promulgatis, ecclesiastici Administratores, qui nullum adhuc inventarium bonorum seu mobilium seu immobilium Nostrae Curiae exhibuerunt, tenentur illud conficere iuxta regulas iam alias a Nobis datas, eiusque exemplar Curiae tradere. Quae inventaria atque plateae antiquitus confecta incompleta nunc reperiantur, diligentī revisioni subiiciantur, atque reddituum imminutiones vel augmenta adnotentur, adnotationesque pariter singulis exeuntibus annis Curiae communicentur ». *Synodus dioecessana Cavensis*, a. 1921, n. 553-554.

² C. 1522, n. 1-3.

³ Huius dictionis ea est vis ut diligentem et prudentem administratorem designet, qui scilicet de bonis quae administrat diligentem curam habeat, nec eam solam quam communiter homines in suis rebus adhibere solent; cfr. Haring, l. c., pag. 698, nota 3; Eichmann, l. c., pag. 491, nota 4.

⁴ C. 1523, n. 1; Ordinarius potest modos determinatos custodiendi res seu bona excludere aut determinatas cautiones exigere: cfr. e. g. *Synodus dioecesanam Cavensem*, n. 555-556: « Vasa sacra, aurea vel argentea, res pretiosae, indumenta et sacra paramenta, quae ad ecclesiam pertinent, ne cuiquam privatae familiae custodienda tradantur, sed tutiori quo potest modo ab ipsis ecclesiarum rectoribus custodiantur. Si quo in casu peculiari, prudentius visum fuerit ecclesiae thesaurum privatae familiae committere, quae omni suspitione superior nullum periculum timere sinat, ad omnem in posterum contestationis causam cum heredibus praecavendam, quam maximae adhibeantur cautiones »; cfr. etiam *Synodus dioecesanam Clavarensensem secundam*, a. 1921, n. 505.

⁵ C. 1523, n. 2; quatenam praecipue praescripta in singulis casibus servanda sint a synodis dioecesanis determinatur; cfr. *Synodus dioecesanam Miniatiensem*, a. 1919, n. 824.

⁶ C. 1523, n. 3.

d) Pecuniam ecclesiae, quae de expensis supersit et utiliter collocari potest, de consensu Ordinarii, in emolumentum ipsius ecclesiae occupare ¹;

e) Accepti et expensi libros bene ordinatos habere ²;

f) Documenta et instrumenta, quibus iura ecclesiae in bona nituntur, rite ordinare et in ecclesiae archivo vel armario convenienti et apto custodire; authentica vero eorum exemplaria, ubi commodè fieri potest, in archivo vel armario Curiae deponere ³.

Administratores qui administrare ex officio non tenentur, ius habent pro officio administrationis quod exercent ad iustam mercedem ⁴.

1064. — 2° *De obligatione speciali iustam mercedem operariis assignandi.* - Omnes, et praesertim clerici, religiosi et rerum ecclesiasticarum administratores, in operum locatione debent assignare operariis honestam iustamque mercedem; curare ut iidem pietati, idoneo temporis spatio, vacent; nullo pacto eos abducere a domestica cura parsimoniaeque studio, neque plus eisdem imponere operis quam vires ferre queant neque id genus quod cum aetate sexuque dissideat ⁵.

Canon iste sociologicus humanitatem Ecclesiae erga operarios valde commendat; in ipso Ecclesia in mentem revocat omnium qui operariorum opera utuntur iuris naturalis et etiam positivi observantiam circa obligationes erga operarios. Merces iusta ex iustitia commutativa ea erit dicenda quae valori correspondet qui ex labore ad materiam elaboratam accrevit, isque sufficiens saltem semper esse debet ad individualement ipsius operarii sustentationem honestam atque decentem.

Insuper sin minus ex iustitia commutativa, ex iustitia saltem legali obligatur conductor operarum operariis assignare etiam mercedem *familiarem* quae scilicet sufficiens sit ad honestam familiae, quae quinque aut sex membris constet, sustentationem ⁶.

1065. — 3° *De obligatione rationem Ordinario reddendi.* - Reprobata contraria consuetudine, administratores tam ecclesiastici quam laici cuiusvis ecclesiae etiam cathedralis aut loci pii canonice

¹ C. 1523, n. 4.

² C. 1523, n. 5.

³ C. 1523, n. 6.

⁴ Ojetti, *Synopsis...*, v. *Administratio*, n. 190.

⁵ C. 1524.

⁶ Leo XIII, Litt. En cycl. « *Rerum novarum* », 15 Maii 1891; Ferreres, *Institutiones...*, II, 495; Noldin, *De praeceptis* ¹⁶, n. 610 sq.; Vermeersch, *Theologiae...*, II, 484; Macksey, *Argumenta sociologica ad usum privatum...*, 1918, pag. 75 sq.; Augustine, l. c., IV, 585. Hoc loco Santamaria, l. c., IV, 368, occasionem arripit docendi ab administratoribus ecclesiasticis concedi non posse operariis comparticipationem utilitati laborum, quia, ait ipse, id esset alienatio. Quod tamen non probatur.

erecti aut confraternitatis singulis annis officio tenentur reddendi rationem administrationis Ordinario loci.

Si ex peculiari iure aliis ad id designatis ratio reddenda sit, tunc etiam Ordinarius loci vel eius delegatus cum his admittatur, ea lege ut aliter factae liberationes ipsis administratoribus minime suffragentur ¹.

Reprobatur hoc canone contraria consuetudo; privilegia autem si quae sint in usu non revocantur ²; ecclesiae exemptorum regularium rationem reddere non tenentur nisi sint paroeciales aut beneficio incorporate ³.

Confraternitates hic accipiuntur pro qualibet associatione fidelium in personam iuridicam erecta ⁴ etiam quae in ecclesiis regularium erectae sunt ⁵.

Causae piae seu piae foundationes in domibus regularium exemptorum clericalium non videntur hoc canone ligari ⁶.

Illi qui rationes reddere debent suae obligationi non satisfaciunt praesentando aliquas paginas etiam manu propria firmatas aut conscriptas, sed omnino praesentare debent librum rationum qui contineat data et accepta, ex qua causa nominatim et qua die ⁷.

Ad redditionem rationum Ordinario faciendam tenentur etiam loca pia quae sub regum protectione sunt, quamvis haec loca, si a primaeva sua foundatione in hac protectione inveniantur, a visitatione Ordinariorum exempta sint ⁸.

Si administratores longe distent a civitate episcopali seu a loco residentiae Episcopi, non debent cum magno suo incommodo administratores cum libris revidendis ad civitatem accedere episcopalem, sed redditio rationum in loco Ordinario aut eius delegato facienda erit ⁹, nec potest Ordinarius mercedem pro revisionis labore exigere, sed hoc gratis praestare debet ¹⁰.

Ordinarius habet non solum ius ad redditionem rationum post factum, sed etiam ius in deliberationibus faciendis interveniendi ¹¹.

Loca pia simpliciter dicta, idest, quae non sunt religiosa, seu non sunt canonice ab Ordinario aut alio competente Praelato ecclesiastico erecta in personam moralem, ad redditionem rationum non tenentur ¹².

¹ C. 1525, § 1-2.

² C. 4; Blat, l. c., IV, 439, pag. 538; Cocchi, l. c., VI, 206.

³ Augustine, l. c., VI, 586; Vermeersch, l. c., II, 843; Blat, l. c., VI, 439. Cfr. vol. I, n. 635.

⁴ Blat, l. c., IV, 439, pag. 538; Cocchi, l. c., VI, 206; Eichmann, l. c., 492; Haring, l. c., pag. 698, nota 6.

⁵ Augustine, l. c., VI, 587.

⁶ Cfr. quae supra de hoc diximus n. 1028; severius Augustine, l. c., VI, 586-587; cfr. etiam Reiffenstuel, l. c., III, 36, 7.

⁷ Ojetti, *Synopsis...*, v. *Administratio*, n. 189; Ferraris, *Bibliotheca*, v. *Administratio*, n. 22 et sq.

⁸ Ferraris, l. c., n. 12 sq.; Augustine, l. c., VI, 587; Blat, l. c., n. 400, pag. 484.

⁹ Ferraris, l. c., n. 19 sq.

¹⁰ Ferraris, *ibidem*, n. 26.

¹¹ Ferraris, l. c., n. 9.

¹² Ojetti, *Synopsis...*, v. *Loca pia*, n. 2667 et *Bona ecclesiastica*, n. 655.

Rationum redditio aliis praeter Ordinarios facienda praecipi potest sive in tabulis foundationis, sive ex iure particulari etiam consuetudine inducto, sive etiam ex statutis particularibus personae moralis ¹.

1066. — 4° *De necessitate licentiae ad inchoandam litem.* - Administratores litem nomine ecclesiae ne inchoent vel contestentur, nisi licentiam obtinuerint scripto datam Ordinarii loci, aut saltem, si res urgeat, vicarii foranei, qui statim Ordinarium de concessa licentia certiore reddere debet ².

1067. — 5° *Ad quos actus se extendat ordinaria administratorum potestas.* - Nisi prius ab Ordinario loci facultatem impetraverint, scriptis dandam, administratores invalide actus ponunt qui ordinariae administrationis fines et modum excedant.

Ecclesia non tenetur respondere de contractibus ab administratoribus sine licentia competentis Superioris initis, nisi quando et quatenus in rem suam versum sit ³.

Inter actus qui ordinariam administrationem excedunt hi possunt enumerari: « hereditatem, legata, donationes sollemniter factas vel foundationes acceptare, aut iisdem renuntiare; bona immobilia emere; vendere, permutare, hypothecae subiicere, oppignerare, servitutibus aliove modo onerare, aut ultra trium annorum spatium locare res ecclesiae immobiles; vendere, permutare, oppignerare vel alio quovis modo a destinatione sua avertere obiecta artificiosa, monumenta historica aliave mobilia alicuius magni momenti; magnas pecuniae summas mutuo accipere; transactiones aliosque contractus onerosos facere; aedes ecclesiasticas excitare, diruere, aut nova forma induere, et reparationes extraordinarias facere; coemeteria condere; facere aut suppressere parochiales, sive ad rem ecclesiasticam parochiae pertinentes, institutiones; imponere capitationem; collectas inducere, aut eas quas habet ecclesia, aliis donare » ⁴.

Ecclesia tenetur solum in quantum in rem suam versum est, significat ecclesiam seu personam moralem responsabilem esse erga tertiam personam quae illegitime cum suo administratore contraxit, solum in ea mensura in qua ex contractu illegitimo sibi aliquis favor evenit; et proinde tertiae personae actio *de in rem verso* competit ad repetendum vel ad reparandum solum in eadem mensura ⁵.

¹ Cfr. Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 1014.

² C. 1526; quod iure particulari ante Codicem iam statuebatur pro pluribus locis id iure Codicis lex universalis evasit; Wernz, *l. c.*, III, 153.

³ C. 1527, § 1-2.

⁴ Cfr. S. C. De Prop. Fid. 21 Aug. 1856, in *Collectanea*, I, n. 1127; Augustine, *l. c.*, VI, 589. Cfr. etiam De Meester, *l. c.*, n. 1479.

⁵ Cfr. Bonfante, *Istituzioni di diritto romano* ⁷, § 56, pag. 171-172; Eichmann, *l. c.*, p. 214, et 492; Haring, *l. c.*, pag. 698, nota 8.

1068. — 6° *De obligatione exercendi munus administratoris.* - Etsi ad administrationem non teneantur titulo beneficii vel officii ecclesiastici, administratores qui munus expresse vel tacite susceptum arbitrato suo dimittunt ita ut damnum exinde ecclesiae obveniat, ad restitutionem tenentur ¹.

Hoc canone ius novum commune statuitur, quo quorumlibet administratorum ecclesiasticorum, eorum etiam qui tacite tantum officium administratoris susceperunt, e. g., susceptione alterius officii vel beneficii, ut parochi si paroeciali beneficio aliquod ecclesiasticum institutum unitum sit, responsabilitas iuridica et moralis extenditur, atque contra eos personae morali damnum passae actio de damno infecto conceditur ².

TITULUS XXIX.

DE CONTRACTIBUS

1069. — I. *Canonizatio legum civilium circa contractus.* - Quae ius civile in territorio statuit de contractibus tam in genere, quam in specie, sive nominatis, sive innominatis, et de solutionibus, eadem iure canonico in materia ecclesiastica iisdem cum effectibus servantur, nisi iuri divino contraria sint aut aliud iure canonico caveatur ³.

1° Contractus definiri potest: duorum pluriumve in idem placitum et consensus, obligationem ex iustitia commutativa saltem in una contrahentium parte inducens ⁴.

Ad quemlibet contractum haec requisita essentialia requiruntur: Contrahendi capacitas; validus contrahentium consensus; obiectum aliquod determinatum quod contractus materia esse possit; causa licita ad se ex contractu obligandum ⁵.

Contractus dicuntur *bilaterales* quando in contrahentibus ultro citroque habetur obligatio ⁶; *unilateralis* est contractus quando altera tantum pars

¹ C. 1528.

² C. 1678... si forte evenerit ex alia re quacunque.

³ C. 1529.

⁴ Cfr. Badii, l. c., II, 600; Ferrini, *Manuale di Pandette* ², n. 520 ubi hanc dat definitionem: « L'incontro ed il consenso di due o più persone diretto a costituire un'obbligazione e a rendere l'una debitrice dell'altra » et ibidem in notis 4 et 5 pag. 655 ubi de quaestione utrum quis possit cum seipso contrahere. Codex civilis italicus hanc dat contractus definitionem art. 1098: « Il contratto è l'accordo di due o più persone per costituire, regolare o sciogliere fra loro un vincolo giuridico ».

⁵ Art. 1104 Cod. civil. ital.; cfr. Pacchioni, *Elementi di diritto civile* ², n. 424 sq.; Badii, l. c., II, 601 sq.

⁶ Art. 1099, Cod. civ. ital.; quandoque obligatio ultro citroque est essentialis; quandoque vero accidentalis; Ferrini, l. c., 521.

erga alteram contrahentem obligatur ¹; obligatio autem etiam in hoc casu est ex iustitia, postquam contractus intervenit ².

Contractus qui propriam habent denominationem *nominati*, qui vero non habent *innominati* vocantur; e. g., contractus nominati sunt emptio-venditio, locatio, depositum etc.; innominati sunt contractus qui his formulis enuntiantur: *do ut des, facio ut facias; facio ut des; do ut facias*.

Cuiusvis contractus rite initi effectus est obligatio iustitiae commutativae saltem in una contrahentium parte ³.

Theorias de contractibus in genere et in specie exponunt civilistae et moralistae; nobis de his agere non vacat ⁴.

Solutiones proprie et strictae sunt idoneae et sufficientes debiti praestationes seu satisfactiones, tempore et loco convenienti legitime factae ⁵.

2º Valde commendat hic canon 1529 mitem spiritum Ecclesiae quae, licet possit circa contractus sicut circa alia quae ad ipsam pertinent, suas leges ferre a civilibus forte legibus regionis discrepantes, tamen ne inutilis oriatur inter duas supremas potestates conflictus se ad iuris civilis dispositiones remittit leges civiles canonizando. Vis autem huiusmodi *canonizationis* ea est ut leges omnes civiles possint vi huius canonis ut leges ecclesiasticae considerari earundemque locum teneant, cum exceptionibus in canone apposis ⁶.

Cumabilitas personarum ad ineundum contractum ut essenziale requisitum necessaria sit, nisi exceptio iure divino aut positivo canonico probetur ⁷, etiam leges civiles quae personarum habilitatem ad contrahendum determinant aut restringunt vi huius canonis canonizari videntur ⁸.

Notanda tamen est clausula qua declaratur in casu conflictus inter legem civilem et canonicam, legem canonicam servandam esse et praevalere debere ⁹.

1070. — II. De alienatione bonorum ecclesiasticorum. - 1º *Alienationis notio et liceitas.* - a) « Alienatio non solum denotat omnem actum legitimum quo bonum temporale ex dominio directo alicuius ecclesiae vel instituti ecclesiastici in dominium alterius subiecti sive ecclesiastici sive saecularis transfertur, sed etiam comprehendit illos actus legitimos, quibus bona ecclesiastica, retento dominio di-

¹ Art. 1110.

² Badii, *l. c.*, II, 600, a.

³ Badii, *l. c.*, II, 602.

⁴ Qui plura desiderat adeat: Lessium, *De iustitia et iure*, lib. II. cap. 16; De Lugo, *De iustitia et iure*, disputat. XXII et sq.; D'Annibale, *Summula*, II, 299 sq.; Wernz, *Ius decretalium*, III, 288 sq.; Badii, *l. c.*, II, 600 et sq.

⁵ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 23, 2-3.

⁶ Wernz, *l. c.*, I, 57 et 195.

⁷ Cfr. e. g. cc. 100, § 1; 1496, § 1; 1513, § 1 etc.

⁸ Cfr. tamen Vermeersch, *Epitome*, II, 850 ubi de hoc dubitare videtur.

⁹ Cfr. De Meester, *l. c.*, II, n. 1481, ubi varii casus conflictus plerumque contingentes afferuntur.

recto, quoad dominium utile vel usumfructum transferuntur aut aliis iuribus in illa concessis periculo amissionis exponuntur, aut ad longius tempus directae possessioni Ecclesiae subtrahuntur aut generatim peioris conditionis fiunt » ¹.

Comprehendit proinde alienatio in sensu a Codice intellecto: actus quibus transfertur *ius in re*, ut donationem, venditionem, permutationem, datio-nem in solutum, cessionem litis iuris aut actionis iam quaesitae; actus qui alienationem praeparant ut pignus, hypothecam specialem, compromissum, transactionem; actus quibus transfertur dominium semiplenum ut infeudationem, emphyteusim, locationem diuturnam, constitutionem usus, usumfructum, servitutes ².

Non venit vero nomine alienationis simplex lucri repudiatio etiam sine causa facta illicite ab administratore; nec emptio quae fiat pecunia quae nondum est stabile *capitale* ³, nec item debiti solutio eadem pecunia facta, nec mutuo accepta aut fructuose et secure data pecunia; nec item furtum aut iniusta damnificatio quae aliquo delicto commissa fuerit ⁴.

Congruenter ad haec quae iam ante Codicem vel ex claris iuribus vel ex communi doctorum opinione vigeant, Codex haec statuit: Sollemnitates ad normam canonum requiruntur non solum in alienatione proprie dicta, sed etiam in quolibet contractu quo conditio Ecclesiae peior fieri possit ⁵.

Et quia conditio Ecclesiae peior non fit alienatione vel distractione alicuius veteris suppellectilis, e. g., paramentorum sacrorum, ad novam comparandam aequae saltem pretiosae; nec praedii forte non exigui at plus incommodi quam utilitatis Ecclesiae afferentis, huiusmodi rerum alienationes docent auctores non subiici sollemnitatibus nec nomine alienationis in sensu canonum venire ⁶. Alienatio è contra habetur etsi fiat de persona morali ecclesiastica ad aliam item ecclesiasticam ⁷.

b) Cum res ecclesiasticae, etiam quae sacrae non sunt stricto sensu, aliquam tamen ex ipsarum destinatione, destinantur enim ad finem spirituales ipsius Ecclesiae, consecrationem consequantur et ea quae semel Deo eiusque servitio dicata sunt ad alios usus distrahi non congruat; alienatio quaelibet bonorum ecclesiasticorum regulariter ut prohibita consideranda est. Attamen huiusmodi con-

¹ Wernz, *l. c.*, III, 154; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 13, 2-3; Aichner-Friedle, *l. c.*, § 226; Sägmüller, *l. c.*, II, § 199; Augustine, *l. c.*, VI, 593 sq.; De Meester, *l. c.*, III, n. 1482.

² Cfr. c. unic. 3, 4 in extrav. conv.; Aichner-Friedle, *l. c.*, § 226; Wernz, *l. c.*, III, 154; Santamaria, *l. c.*, IV, 371-372; Augustine, *l. c.*, VI, 592-593; Vromant, *l. c.*, n. 173, pag. 186; Clacys Bounaert-Simenon, *l. c.*, n. 1018; De Meester, *l. c.*, n. 1482.

³ Vermeersch, *Epitome*, II, 851; contra Prümmer, *l. c.*, 451.

⁴ Vermeersch, *l. c.*, II, 851; Prümmer, *l. c.*, 451; Ojetti, *Synopsis...*, v. *Alienatio*, n. 300.

⁵ C. 1533.

⁶ Cfr. D'Annibale, *Summula*, III, 79; Ojetti, *l. c.*, n. 300.

⁷ Wernz, *l. c.*, III, 156; Ojetti, *l. c.*, v. *Alienatio*, 296; Aichner-Friedle, *l. c.*, § 226, 2; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 13, 49-51; De Meester, *l. c.*, III, n. 1482.

gruentia tanta non est ut absolute quamlibet alienationem prohibeat, et casus accidere possunt in quibus causae sat graves alienationem potius suadere videantur. Casus et causas huiusmodi sicut et universum negotium alienationis bonorum ecclesiasticorum legibus canonicis determinat Ecclesia, quae praeterea et alias cautiones seu sollemnitates in qualibet alienatione servandas praescribit ¹.

1071. — 2° *Servanda in qualibet alienatione bonorum ecclesiasticorum.* - Ad alienandas res ecclesiasticas immobiles aut mobiles, quae servando servari possunt, requiritur ² aestimatio rei alienandae, iusta causa, licentia Superioris, et aliae insuper cautelae quae a Superiore in singulis casibus praescribuntur. De his quaedam singillatim ³.

Non subiiciuntur sollemnitatibus alienationes rerum mobilium non pretiosarum, nec pariter rerum immobilium non pretiosarum seu minimi momenti; item aliarum rerum etiam pretiosarum immobilium quae donatae sint domibus religiosis possidendi incapacibus, ac tandem rerum quarumlibet donatarum ea conditione ut vendantur ⁴.

a) *Qua ratione facienda sit alienatio ne ecclesia damnum patiatur.* - α) Res alienari minori pretio non debet quam aestimaverint probi periti ⁵.

Gravis certe obligatio, at non sub sanctione nullitatis alienationis ⁶.

β) Antequam ad alienationem procedatur, aestimatio rei alienandae a probis peritis facienda est atque scripto consignanda ⁷.

Si de licentia Ordinarii aut Sanctae Sedis alienanda sit pecunia quae vel ex iure vel ex mente oblatorum ad finem determinatum esset investienda, quo in casu habetur vera alienatio pecuniae ⁸, aestimatio ipsius pecuniae inutilis est nec proinde praecipitur facienda.

Periti autem aestimationem facientes maximum et minimum pretium constituere possunt, atque sufficit ut saltem emptor rei alienandae minimum pretium solvat. Aestimationem erratam periti corrigere possunt ⁹.

Cum pluralis dictio in duobus peritis verificetur, duo sufficere videntur, qui aestimationem vel simul uniti faciant vel separatim ¹⁰.

¹ Cfr. Aichner-Friedle, *l. c.*, 226, 1-2; Sägmüller, *l. c.*, II, § 199; Eichmann, *l. c.*, p. 500, 2; Augustine, *l. c.*, VI, 594.

² C. 1530, § 1.

³ Circa alienationes reliquiarum et imaginum pretiosarum videndus et servandus est c. 1281.

⁴ Cfr. De Meester, *l. c.*, III, n. 1485.

⁵ C. 1531, § 1.

⁶ Augustine, *l. c.*, VI, 596; Vromant, *l. c.*, n. 283; De Meester, *l. c.*, n. 1485.

⁷ C. 1530, § 1, n. 1.

⁸ Cfr. Ojetti, *l. c.*, v. *Alienatio*, n. 300; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 13, 15.

⁹ Vermeersch, *Epitome*, II, 853.

¹⁰ Blat, *l. c.*, IV, 446, p. 547; cfr. etiam cc. 1792-1805.

γ) Alienatio fiat per publicam licitationem aut saltem nota reddatur, nisi aliud circumstantiae suadeant; et res ei concedatur qui omnibus perpensis plus obtulerit ¹.

Notant auctores nostris diebus facile casus occurrere in quibus aliud suadeant circumstantiae in locis praesertim ubi auctoritas civilis Ecclesiae auctoritati adversatur; in his casibus forte alienatio tutior fiet secreto ². Ceterum de hac re iudicium Ordinario loci reservatur; nec ista validitatem alienationis tangunt ³.

δ) Pecunia ex alienatione percepta caute, tuto et utiliter in commodum Ecclesiae collocetur ⁴.

Si ad aliquem finem specialem facta sit alienatio, aut Superior, qui licentiam ad alienationem faciendam dedit, modum collocationis determinavit, ratio ipsius collocationis iam determinata est. Si nihil horum verificetur, varios modos collocandi pecuniam adhibere fas est. Cum collocatio in hoc casu actus sit administrationis ordinariae, administrator in ea facienda ut diligens paterfamilias se gerere debet. Ex ea igitur pecunia praedia emere et cum primis rustica expedit; possunt cum ipsa nova aedificia exstrui etiam in proprio solo, immo et antiqua et cadentia reparari ⁵.

Nostris diebus plerumque optima collocatio erit quae fit in censibus et titulis bancariis dummodo hac in re prudenter procedatur, et instituta bancaria tutiora adeantur. Utrum autem collocatio in titulis frugiferis bancariis aut statalibus facta mutari possit cum aliis titulis eiusdem generis, non vero eiusdem speciei, quaestio est, quam probabiliter affirmative resolvere possumus ⁶.

Non necessario is qui maiorem prae ceteris pecuniae summam in emptione rerum ecclesiasticarum offert ceteris emptoribus est eo ipso praefendus; attendendum est etiam ad facilitatem solutionem pecuniae obtinendi et perpendendae omnes circumstantiae, ita ut ecclesia minori quo fieri potest modo gravetur ⁷.

Valor collocationis pecuniae non tangitur etsi in collocatione securitas pecuniae non fuerit observata ⁸.

b) *De causa necessaria ad alienationem.* - Ad quamlibet alienationem bonorum ecclesiasticorum ⁹ iusta causa requiritur; iustas autem causas enumerant Codex et auctores, *urgentem necessitatem*,

¹ C. 1531, § 2.

² Cfr. Vermeersch, *Epitome*, II, 853.

³ Augustine, *l. c.*, VI, 596; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 1020.

⁴ C. 1531, § 3.

⁵ Cfr. D'Annibale, *l. c.*, III, 80, nota 37.

⁶ Cfr. Vermeersch, *Epitome*, II, 852-853; cfr. etiam c. 1539, § 2; cfr. etiam vol. I, n. 200.

⁷ Cfr. Vermeersch, *Epitome*, II, 853.

⁸ Augustine, *l. c.*, VI, 596-597.

⁹ Bona locorum piorum ab Ecclesia in personam moralem non erectorum ecclesiastica non sunt; proinde in eorum alienatione regulae a Codice statutae servandae non sunt; D'Annibale, *l. c.*, III, 77; Ojetti, *l. c.*, v. *Alienatio*, 300; Wernz, *l. c.*, III, 155.

e. g., si urgeant creditores, si id lex aut iudex imponat, *evidentem utilitatem*, e. g., si quid melius pecunia ex alienatione accepta comparari possit, *pietatem*, e. g., si pauperes alendi sint in aliqua publica calamitate aut captivi liberandi, aut ecclesia aliqua necessaria aedificanda ¹.

Quaestio fiebat ante Codicem utrum iusta causa intervenire debeat solum cum Sanctae Sedis licentia postulatur an etiam quando executioni alienatio mandatur; hoc ultimum affirmandum videtur ².

Auctores ante Codicem iustam causam requirere videntur solummodo pro alienatione rerum immobilium aut mobilium pretiosarum; Codex modo omnino generali requirit etiam pro rebus mobilibus. Certe tamen levior causa requiritur etiam post Codicem ad has quam ad illas res alienandas ³.

Ante Codicem iustam causam ad valorem alienationis requirebant auctores; Codex id amplius non requirit ⁴.

c) *De licentia ad alienationem necessaria.* - Ad quamlibet alienationem bonorum ecclesiasticorum quae servando servari possunt requiritur licentia legitimi Superioris, sine qua alienatio invalida est ⁵.

α) Superior legitimus ad licentiam hanc concedendam est Sedes Apostolica, si agatur de rebus pretiosis, itemque de rebus quae valorem excedunt triginta millium libellarum seu francorum ⁶.

Quid sint res pretiosae iam supra definivimus ⁷.

Computatio libellarum aut francorum fieri potest, ut iam alibi diximus, ad valorem aureum eiusdem pecuniae seu nummorum ⁸.

Licentia non est necessaria, quia non habetur vera alienatio, si vendendi sint tituli quos administrator provisorie emit ex pecunia donata ad aliquem finem particularem, e. g., ad organum vel campanas emendas ⁹.

Si agatur de alienanda re divisibili, in petenda licentia aut consensu pro alienatione exprimi debent partes antea alienatae; secus licentia irrita est ¹⁰.

¹ C. 1530, § 1, n. 2; D'Annibale, *l. c.*, III, 77 in nota 5; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 13, 18-22; Aichner-Friedle, *l. c.*, § 226; De Meester, *l. c.*, III, n. 1485. Si causa sit *extrema urgens necessitas*, dispensat ab aliis sollemnitatibus, etsi agitur de re immobili pretiosa; De Meester, *ibidem*, n. 1484.

² Cfr. Ojetti, *l. c.*, n. 302; cfr. tamen etiam c. 41.

³ Cfr. c. 1530, § 1, n. 2; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 13, 17 sq.

⁴ Santamaria, *l. c.*, IV, 371, confer tamen *ibidem*, pag. 374-375, quod non probatur; Vromant, *l. c.*, n. 283, pag. 302; Cocchi, *l. c.*, n. 215; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 1018; De Meester, *l. c.*, n. 1485; Augustine, *l. c.*, VI, 595.

⁵ C. 1530, § 1, n. 3; C. I. 24 Nov. 1920, *A. A. S.*, XII, 577.

⁶ C. 1532, § 1, n. 1-2.

⁷ Cfr. c. 1497, § 2; S. C. Concil. 12 Iul. 1919, *A. A. S.*, XI, 416 sq.; Haring, *l. c.*, pag. 699 nota 5 affert opinionem quod pretiosa ea res est quae 25 scutatorum aureorum valorem habet et 25 scutata aurea 500 circiter *marcis aureis* adaequat; cfr. supra n. 1034. ubi de c. 1497, § 2 loquuti sumus.

⁸ Cfr. etiam De Meester, *l. c.*, III, n. 1487.

⁹ De Meester, *l. c.*, III, n. 1486.

¹⁰ Cc. 1532, § 4; 42, § 1.

Haec paragraphus ad evitandas fraudes quibus eludi forte poterat expostulatio licentiae vel consensus introducta est. Requiritur ut res alienanda divisibilis aliqua saltem unitate physica, e. g., praedium, domus eiusdem variae contignationes (piani), vel morali *una* dici possit ad hoc ut haec iuris sanctio vim obtineat ¹.

Insuper si eiusdem rei pars multis ante annis, ab alio forte administratore alienata legitime fuit, ita ut eius fere memoria alienationis perierit, quia nullum in hoc casu fraudis periculum haberi potest, reticentia antea factae alienationis valori licentiae aut consensus ob stare non videtur ².

Alienationem invalidam ob defectum licentiae hoc c. 1532 requisitae ad valorem, sanare nequit in radice Ordinarius, sed sanatio huiusmodi uni Sanctae Sedi reservatur ³.

Valor rei alienandae non ex pretio de facto ex alienatione percepto, sed ex pretio in aestimatione a probis viris facta, est aestimandus, ita ut si rei pretium viginti novem libellarum millia existimetur, licentia Romani Pontificis seu Sanctae Sedis non sit necessaria, licet in licitatione forte triginta quinque millia libellarum percipi possint ⁴.

Nomine Sedis Apostolicae hac in re venit: S. C. Concilii; S. Congr. De Propag. Fide; S. C. pro Ecclesia Orient.; S. C. De Religiosis, ad normam Codicis ⁵.

Codex non requirit, quando licentia Sanctae Sedis est necessaria, ullum aliarum personarum consensum; at facile id ut conditio sine qua non poni poterit a Sancta Sede in ipsa licentiae concessione.

β) Si agatur de rebus quae valorem non excedunt mille libellarum seu francorum, licentiam ad validam et licitam alienationem dare potest loci Ordinarius, audito administrationis Consilio, nisi res minimi momenti sit, et cum eorum consensu quorum interest ⁶.

Ii quorum interest sunt beneficiatus, administrator, personae collegialis collegium ⁷, patronus, et ipsa persona moralis non collegialis, qua proinde vacante, alienatio honorum eius ab Ordinario fieri non potest ⁸.

Si plurium intersit nullius consensum supplere potest Ordinarius loci ⁹.

Clausula, *audito Consilio*, ad valorem ipsius alienationis referri videtur ¹⁰.

Res minimi momenti potest administrator alienare de licentia Ordinarii loci, at cum consensu eorum quorum interest. Valor minimi momenti erit res cuius pretium non multum excedat centum aut ducentas libellas.

¹ Cfr. Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 1021.

² Cfr. etiam Blat, *l. c.*, 448, pag. 554.

³ Cfr. S. C. C. 17 Maii 1919, *A. A. S.*, XI, 382 sqs. Cfr. etiam Vromant, *l. c.*, n. 295, pag. 311; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 1021.

⁴ C. 1530, § 1, n. 1; *Commissio interpr.* 24 Nov. 1920, *A. A. S.*, XII, 577.

⁵ Cc. 250; 252, § 2; 257, § 2; 251.

⁶ C. 1532, § 2.

⁷ Eichmann, *l. c.*, 501, 3, b; Blat, *l. c.*, IV, 448, pag. 552-553.

⁸ S. C. EE. et RR. 14 Ianuar. 1788, in *Collectanea Bizzarri*, pag. 40-41.

⁹ Vermeersch, *l. c.*, II, 854.

¹⁰ Eichmann, *l. c.*, 501, 3, b; Blat, *l. c.*, IV, 448, p. 552; contra Vermeersch, *l. c.*, 854; cfr. supra n. 1080.

Ex canonis dictione hoc c. 1532, § 2 videtur eorum quorum interest consensus requiri semper ad quamlibet, etiam minimi momenti, alienationem. Hac proinde praescriptione facile explicari potest cur donaria votiva etiam minimi valoris alienari nunquam possint sine Sanctae Sedis licentia ¹. Votiva enim huiusmodi donaria eo quod Sanctis vel Deo facta seu oblata sunt, aliquam cum iisdem personis relationem obtinent ita ut imaginis Sancti, et per eius imaginem aut reliquias, ipse etiam Sancti intersit ne donaria alienentur. Et cum solus Romanus Pontifex, vi supremae suae iurisdictionis, Dei vicariam potestatem obtineat, fit ut ipsius licentia ad alienationem huiusmodi donariorum etiam parvi et minimi momenti necessaria semper sit.

γ) Si agatur de rebus quarum pretium continetur, ex aestimatione duorum saltem proborum peritorum, intra mille libellas et triginta millia libellarum seu francorum, licentiam dare potest Ordinarius loci, dummodo ² accesserit consensus tum Capituli cathedralis, tum Consilii administrationis, tum eorum quorum interest ³.

Triplex consensus, de quo hic sermo est, ad valorem requiritur ipsius alienationis, ita ut Ordinarius loci nullius consensus defectum supplere possit; non requiritur tamen unanimis consensus Consilii aut Capituli, nec, ut videtur, etiam eorum quorum interest; sufficit ut maior pars uniuscuiusque classis personarum consentiat ⁴.

Ordinarius loci alienationes quascunque, etiam quae ad ipsius pertinent de iure ordinario potestatem, male factas et ex aliquo defectu sollemnitatum invalidas sanare non potest ⁵.

Ordinarius loci de quo in hoc canone est etiam Vicarius Capitularis, cui tamen non est potestas consensum seu licentiam dandi pro alienatione bonorum mensae episcopalis ⁶; immo haec bona nec ipse Episcopus sine Sanctae Sedis licentia alienare potest ⁷.

Circa consensum et formalitates requisitas in alienatione bonorum ad religiones pertinentium canonibus specialibus attendendum est ⁸. Docebant auctores ante Codicem posse alienari sine sollemnitatibus a iure praeceptis bona immobilia relicta religiosis possidendi incapacibus ut sunt Capuccini et Fratres Minores Observantes. Cum ex iure Codicis etiam nunc tales sint proprie-

¹ Cfr. S. C. Concilii 12 Iulii 1919, *A. A. S.*, XI, 417 sq.; 14 Ianuar. 1922, *A. A. S.*, XIV, 161.

² Haec dictio *dummodo* in Codice valorem designat; cfr. c. 39; De Meester, *l. c.*, III, n. 1487.

³ C. 1532, § 3.

⁴ Cfr. S. C. Concilii 14 Ianuar. 1922, *A. A. S.*, XIV, 160; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 1031.

⁵ S. C. Concilii 17 Maii 1919, *A. A. S.*, XI, 386 sq.

⁶ S. C. EE. et RR. 14 Iunii 1788.

⁷ Cfr. formulam iuramenti ab Episcopo emittendi in *Pontificale romano*, tit. *De consecratione electi in Episcopum*: « Possessiones ad mensam meam pertinentes non vendam, neque donabo, neque impignorabo, nec de novo infeudabo, vel aliquo modo alienabo, etiam cum consensu Capituli Ecclesiae meae, inconsulto Romano Pontifice », Eichmann, *l. c.*, pag. 501-502.

⁸ Cfr. c. 534.

tatis incapaces, idem valere poterit si agatur de nova possessione acquirenda praeter eas quae ex privilegiis iam obtinent ¹.

δ) *De cautelis in singulis casibus a Superiore praeceptis.* - Aliae quoque opportuna cautelae ab ipsomet Superiore pro diversis adiunctis, praescribendae ne omittantur, ut Ecclesiae damnum vitetur ².

1072. — 3° *De actione iudiciali et poenis contra male alienantes.* - a) *De actione iudiciali.* - Ecclesiae competit actio personalis contra eum qui sine debitis sollemnitatibus bona ecclesiastica alienaverit et contra eius heredes; realis vero, si alienatio nulla fuerit, contra quemlibet possessorem, salvo iure emptoris contra male alienantem ³.

Contra invalidam rerum ecclesiasticarum alienationem agere possunt qui rem alienavit, eius Superior, utriusque successor in officio, tandem quilibet clericus illi ecclesiae adscriptus, quae damnum passa sit ⁴.

Immo qui rem alienavit, successor et Superior agere ex *iustitia* debent; alii vero clerici solum ex *caritate* ⁵.

Si alienationis contractus sit nullus datur actio ob nullitatem actorum ⁶; si autem fuerit invalidus, et graviter laesivus, datur praeterea remedium restitutionis in integrum ⁷.

Actio personalis et actio realis experiri ambae possunt; at damni refectione obtenta una actione, alteram amplius experiri nequit ecclesia seu persona moralis ⁸.

b) *Poenae contra male alienantes.* - Si facta fuerit alienatio, ad quam ex supradictis necessaria fuisset licentia Sedis Apostolicae, sine hac licentia, omnes qui in hoc scienter deliquerint sive dando, sive accipiendo, sive consensum praebendo excommunicationem nemini reservatam ipso facto incurrunt ⁹.

¹ Cfr. Ojetti, *l. c.*, v. *Alienatio*, n. 297; Aichner-Friedle, *l. c.*, § 226, 2; id post Codicem admittit Vermeersch, *Epitome*, II, 861.

² C. 1530, § 2; cfr., e. g., *Synodum Miniatensem*, a. 1919, Constit. 827, § 4: « Pecunia ex alienatione percepta in titulis Status vulgo « *Rendita di Stato* » collocanda est vel alio modo tuto et utili a nobis designando ».

³ Actionum duo genera sunt: *in rem* quae dicitur vindicatio (*actio realis*); *in personam* quae conditio appellatur (*actio personalis*). Vindicare significat aliquam rem ut suam asserere; condicere, prisca lingua, est idem ac expetere ut aliquid fiat. Cfr. § 15, I, 4, 6; Lega, *Praelectiones in textum iuris canonici, De iudiciis ecclesiasticis*, vol. I, *De iudiciis ecclesiasticis civilibus* ², 1905, n. 180; Santamaria, *l. c.*, IV, 374.

⁴ C. 1534, § 1-2.

⁵ De Meester, *l. c.*, III, n. 1488.

⁶ Cfr. cc. 1679 et sq.; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 13, 58.

⁷ C. 1687 sq.; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 13, 56.

⁸ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 13, 62-64.

⁹ C. 2347, n. 3; cfr. praeterea alias poenas, in eodem canone, ferendae sententiae; De Meester, *l. c.*, III, n. 1489.

1073. — III. **Specialiter notanda circa alienationes in variis contractuum speciebus.** - 1° *Speciatim notanda in donatione.* - a) *De donatione bonorum ecclesiasticorum ad extra.* - Praelati et rectores de bonis mobilibus suarum ecclesiarum donationes, praeterquam parvas et modicas secundum legitimam loci consuetudinem, facere ne praesumant, nisi iusta interveniente causa remunerationis aut pietatis aut christianae caritatis; secus donatio a successoribus revocari poterit ¹.

Donatio est gratuita cessio alicuius rei in favorem alterius; potest autem esse inter vivos aut mortis causa prout effectus statim habet aut solum morte donantis. Hic canon agit de donatione inter vivos. Permittit autem generatim parvas donationes iuxta loci consuetudinem; maioris vero momenti si iusta intervenerit causa ².

Codex excludere prorsus videtur donationes de immobilibus fieri posse a Praelatis; attamen etiam id permittunt auctores, dummodo non multum excedant merita donatariorum et sollemnitates pro alienatione rerum ecclesiasticarum praescriptae serventur ³.

Etiam religiosi, extra domum religiosam, beneficium cum libera administratione habentes parvas et modicas iuxta morem loci facere possunt donationes. Hoc valet etiam de religioso in conventu suo degente si habeat ibi administrationem ⁴.

Donationem contra normas hic statutas non constat esse invalidam, sed solum rescindibilem ⁵. Invaliditas haberetur si deficerent ea quae ad valorem alienationum requiruntur ⁶.

b) *De donationibus factis ecclesiae.* - α) Nisi contrarium probetur, praesumendum est ea quae donantur rectoribus ecclesiarum, etiam religiosorum, esse ecclesiae donata ⁷.

Hoc canone praesumptio iuris statuitur quam paulatim contra antiquum ius commune, quo omnes oblationes seu donationes a fidelibus intra fines parociae factae ad parochum pertinere dicebantur, ius novum introducit ⁸.

Praesumptio autem iuris a Codice statuta facile elidi potest; si, e. g., antequam in ecclesia oblatio fiat declaretur et invitetur populus ad determinati finis collectam faciendam; item si collecta fiat in ecclesia ad imaginem ante quam finis determinatus in capsula inscribitur, vel saltem si id universim a populo sciatur; multoque magis si id oblatores declaret expresse.

¹ C. 1535.

² Augustine, *l. c.*, VI, 601.

³ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 24, 32 et sq.

⁴ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 24, 35 et 47-49.

⁵ Vromant, *l. c.*, n. 321, contra Santamaria, *l. c.*, IV, 375 eam habet invalidam ipso iure.

⁶ De Meester, *l. c.*, n. 1490; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 1024.

⁷ C. 1536, § 1.

⁸ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 30, 190; attamen iam ipse Reiff., *l. c.*, n. 190 et sq. pro pluribus casibus contrariam adserbat legitime vigere consuetudinem, e. g., pro oblationibus in sacellis ad aliquam imaginem factis etc.

Generatim igitur ad iudicandum utrum ecclesiae facta sit donatio an eius rectori vel Superiori attendendum est ante omnia ad expressam implicite vel explicite oblatores voluntatem. Si de hac voluntate non constet, tunc iuris praesumptio, quam Codex hoc canone statuit, locum habet; quae tamen praesumptio non ita generali modo intellegenda est ut omnes omnino oblationes fidelium ecclesiae factae existimari debeant non rectori. In ipsa enim Const. « *Romanos Pontifices* » ex qua canon desumptus esse videtur referuntur verba Reiffenstuel agnoscentis non ecclesiae sed rectori factas oblationes pro missarum celebratione, occasione administrationis sacramentorum, sepulturae et aliarum sacrarum functionum. Ceterum in hac re multum consuetudini ad mentem oblatores interpretandam deferendum est ¹.

β) Donatio facta ecclesiae, ab eius rectore seu Superiore repudiari nequit sine licentia Ordinarii. Repudiata illegitime donatione, ob damna quae inde obvenerint actio datur restitutionis in integrum vel indemnitis ².

Repudiatio tamen valida erit, nec nomine alienationis venit. Actionem promovere possunt tum Ordinarius, tum omnes clerici adscripti ecclesiae quae damnum passa est ³.

Actio restitutionis in integrum huc tendit ut ecclesiae iterum facultas acceptandi concedatur. Actio vero indemnitis dirigitur contra Praelatum seu administratorem qui repudiavit sine consilio Capituli, ut ipse etiam de suis bonis patrimonialibus ecclesiae damnum ex repudiatione obventum resarciat ⁴.

γ) Donatio ecclesiae facta et ab eadem legitime acceptata, propter ingratum Praelati animum vel rectoris revocari nequit ⁵.

Ratio est quia donatio non est facta rectori aut Praelato, sed personae morali, cuius illi sunt solummodo administratores. Ex hoc autem praescripto derogatur legi civili ⁶ rescissionem statuenti ob ingratum animum. Si aliae causae rescissionis statuuntur a lege civili, ut supervenientes donatori filii, his etiam in foro canonico attendendum est ⁷.

1074. — 2° *Speciatim notanda de commodato*. - Res sacrae ne commodentur ad usum qui earundem naturae repugnet ⁸.

¹ Cfr. Constit. « *Romanos Pontifices* », 8 Maii 1881, in *Collectanea* S. Cong. De Prop. F., II, 1552; *Signaturam Apostolicam*, 6 Mart., 6 April. 1920, *A. A. S.*, XII, 252 et *Romanam Rotam*, 16 Aug. 1921 apud *Monitore ecclesiastico*, vol. 34, pag. 357 sq.

² C. 1536, § 2-3.

³ Cfr. analogice, c. 1534, § 2; Vromant, *l. c.*, n. 325; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 10, 38 et sqs. contra Santamaria, *l. c.*, IV, 376.

⁴ Vromant, *l. c.*, n. 326; De Meester, *l. c.*, n. 326; De Meester, *l. c.*, n. 1490; Claeys Bouuaert-Simonon, *l. c.*, 1025.

⁵ C. 1536, § 4.

⁶ Cod. civ. ital. art. 1078 et sqs.

⁷ De Meester, *l. c.*, III, n. 1490. Cfr. Cod. civil. it. art. 1078-1090.

⁸ C. 1537.

Commodatum est contractus nominatus, realis, bilateralis, quo res non fungibilis ad certum usum et tempus gratis ea lege conceditur ut tempore elapso eadem in individuo restituatur ¹.

Refert canon regulam 51 iuris in *sexto*: « Semel Deo dicatum non est ad usus humanos ulterius transferendum ».

1075. — 3° *Speciatim notanda de hypothecis super bona ecclesiastica.* - Si ecclesiae bona, legitima interveniente causa oppignoranda vel hypothecae nomine obliganda sint, vel agatur de aere alieno contrahendo, legitimus Superior exigit ut antea omnes quorum interest, audiantur, et curet ut, cum primum fieri poterit, aes alienum solvatur.

Hac de causa ratae ab eodem Ordinario praefiniantur quae extinguendo debito sint destinatae ².

Pignus est contractus quo debitor creditori dat rem mobilem in securitatem crediti eo pacto ut eadem res in specie restituatur post extinctionem debiti ³.

Hypotheca est ius reale constitutum super bona debitoris aut etiam tertiae personae ad commodum creditoris ut securitatem obtineat per ipsam satisfactionis alicuius obligationis ⁴.

Aes alienum contrahitur cum quis pecuniam, quam non statim restituere potest aut vult, statim consummandam mutuo accipit, aut cum quis alteri, quod ei ex aliquo contractu debet, non solvit.

Contractio debiti per se non est stricte alienatio, dummodo nec pignus nec hypotheca in ea interveniat; aliquam tamen speciem alienationis induit, quia qui aere alieno erga alterum ligatur eo ipso suis iuribus detrahit; ideo iam ante Codicem in contrahendis debitis, ecclesiae sollemnitates iuris pro alienatione praescriptas servare debebant; quod a fortiori valet de hypotheca et de pignore ⁵.

Qua in re hoc quoque notandum est, ecclesiam seu personam moralem ad ea tantum debita solvenda teneri quae in utilitatem ipsius personae contracta sunt, nec ea omnia, sed ea tantummodo quae administrator, si usufructuarius fuit, ut accedit in beneficiario, pro extraordinariis expensis sustinuit. Administrator enim usufructuarius expensas ordinarias debet ipse sustinere, quae proinde ipsum gravant atque eius heredes ⁶.

¹ Wernz, *l. c.*, III, 256; Codex civilis it., art. 1805 et sqs.

² C. 1538; legitimus Superior is est qui licentiam dare debet ad res ecclesiasticas alienandas; c. 1532, § 1-3.

³ Art. 1878 Cod. civil. it.; Wernz, *l. c.*, III, 269; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 20, 2 et sq.

⁴ Codex civil. it., art. 1964; clarius Wernz, *l. c.*, III, 269: « Hypotheca quatenus a pignore stricto distinguitur est contractus consensualis quo res aliqua immobilis creditori in securitatem debiti ita obligatur, at non traditur in possessionem, ut non soluto debito creditor ex venditione rei sese indemnem facere possit ».

⁵ Cfr. Wernz, *l. c.*, III, 272 et 269, III. Paulo aliter Vermeersch, *Epitome*, II, 860 docet ante Codicem debita contrahere non fuisse prohibitum.

⁶ Cfr. Reiffenstuel, *l. c.*, III, 23, 16-19; Wernz, *l. c.*, 272.

In concedenda licentia ad pignus, hypothecam aut aes alienum, Ordinarius, praeter alias condiciones de audiendis interesse habentibus, de constatazione iustae causae, tempus determinet intra quod persona moralis in cuius favorem pignus datur aut aes alienum contrahitur, debitum extinguere debeat atque ut hoc de facto obtineatur praefinire debet summam pecuniae singulis annis apud capsam publicam vel honestam et idoneam personam deponendam ¹.

Docent quidam auctores constitutionem hypothecae in actu emptionis alicuius praedii vel domus non esse alienationem, nec proinde hoc casu opus esse licentia ².

1076. — 4° *Speciatim notanda circa venditionem, permutationem et locationem bonorum ecclesiasticorum.* - a) *Specialia de venditione et permutatione.* - In venditione aut permutatione rerum sacrarum nulla ratio consecrationis vel benedictionis in pretii aestimatione habetur ³.

Administratores possunt *titulos ad latorem (titoli al portatore)* quos vocant, commutare in alios titulos magis aut saltem aequos ac frugiferos, exclusa qualibet commercii vel negotiationis specie de consensu Ordinarii, dioecesaní Consilii administrationis aliorumque quorum interest ⁴.

Venditio est contractus consensualis bilateralis quo quis se obligat ad rem alteri dandam pro pretio determinato pecuniario ⁵.

Permutatio specificè est contractus innominatus, consensualis, bilateralis quo utraque pars contrahens se obligat ad rem pro re dandam, exclusa pecunia ⁶.

Hac paragrapho declaratur, ut videtur, commutationem titulorum ad latorem esse actum administrationis, non alienationis; ob periculum tamen damni quod ecclesiae ex inconsulta permutatione pervenire posset, in eadem peragenda eadem fere cautiones adhibendae praecipiuntur quae in ipsa alienatione.

Ne tamen titulorum permutationem severioribus legibus prohiberi existimemus, dicemus consensum Ordinarii aut Consilii administrationis requiri ad normam c. 1532, habita scilicet ratione quantitatis et valoris ipsorum titulorum.

Si agatur de prima collocatione pecuniae, Consilii administrationis consensus non requiritur; prudentia tamen eius requisitionem suadet ⁷.

¹ Cfr. S. C. De Prop. Fide, 30 Iulii 1867, in *Collectanea*, II, n. 1310, 4.

² Vermeersch, *l. c.*, II ², n. 859; contra De Meester, *l. c.*, III, n. 1492, pag. 410, nota 3.

³ C. 1539, § 1; aliter habetur simonia; cfr. c. 730.

⁴ C. 1539, § 2.

⁵ Art. 1447, Cod. civ. it.; Wernz, *l. c.*, III, 264.

⁶ Art. 1549, Cod. civ. it.; Wernz, *l. c.*, III, 265.

⁷ Vermeersch, *Epitome*, II, 861. De natura titulorum in iure canonico ante Codicem cfr. S. C. C. 17 Febr. 1906, ubi tituli ad latorem ut bona immobilia considerantur. Cfr. De Meester, *l. c.*, III, n. 1494.

b) *Prohibitio vendendi aut locandi consanguineis aut affinibus administratorum.* - Bona ecclesiae immobilia propriis administratoribus eorumque coniunctis in primo et secundo consanguinitatis vel affinitatis gradu non sunt vendenda aut locanda sine speciali Ordinarii loci licentia ¹.

Canon non est irritans; respicit sola bona immobilia; casibus in quibus vera utilitas pro ecclesia haberi potest, per specialem Ordinarii loci licentiam providetur.

Locatio quae esse potest rerum vel operarum, vel operis, est contractus consensualis de usu aut usufructu rei, de operis seu servitiis praestandis, vel de opere pariter praestando pro determinata mercede ².

c) *Specialia praescripta pro locatione bonorum ecclesiasticorum.* - α) Contractus locationis alicuius fundi ecclesiastici debent fieri, nisi aliud circumstantiae suadeant, per publicam licitationem aut saltem publicas locationes et fundi ei locentur qui, omnibus perpensis, plus obtulerit ³.

Insuper in his contractibus semper addantur conditiones de limitibus custodiendis, de bona cultione, de rite solvendo canone, de opportuna cautela pro conditionibus implendis ⁴.

β) In locatione bonorum ecclesiasticorum, anticipatae ultra semestre solutiones, sine licentia Ordinarii loci, qui eam dare sine cautionibus non debet, prohibentur ⁵.

γ) Si valor locationis excedat triginta millia libellarum seu francorum et locatio sit ultra novennium, requiritur beneplacitum apostolicum. Si locatio non sit ultra novennium, licet excedat triginta millia libellarum, requiritur licentia Ordinarii loci, consensus Capituli, Consilii dioecesei administrationis et eorum quorum interest ⁶; idem valet etiam si locatio sit ultra novennium, at non excedat triginta millia libellarum ⁷.

Pretium triginta millia libellarum aut aliud in hoc canone suppositum intellegendum est pretium annuum si res locata fructum ferat singulis annis; est pretium duorum annorum si res fructus ferat binis annis ⁸.

δ) Si valor locationis contineatur intra mille libellas et triginta millia libellarum seu francorum et locatio non sit ultra

¹ C. 1540.

² Wernz, l. c., III, 266; art. 1568-1570 Cod. civil. it.

³ Cc. 1541, § 1 et 1531, § 2.

⁴ C. 1541, § 1.

⁵ Cc. 1541, § 2 et 1479.

⁶ Cc. 1541, § 2, n. 1; 1532, § 3.

⁷ Cc. 1541, § 2, n. 2 et 1532, § 3.

⁸ Cfr. Vermeersch, *Epitome*, II, 862; Cocchi, l. c., VI, 223, pag. 424.

novennium, requiritur licentia Ordinarii loci, cum suffragio consultivo Consilii administrationis et cum consensu eorum quorum interest ¹.

ε) Si valor locationis non excedat mille libellas seu francos et locatio sit ultra novennium, licentia Ordinarii loci cum suffragio consultivo Consilii administrationis et consensu eorum quorum interest requiritur ². In eodem autem casu, si locatio non sit ultra novennium, fieri potest a legitimis administratoribus, monito Ordinario ³.

1077. — 5° *Speciatim servanda in emphyteusi bonorum ecclesiasticorum*. - a) Emphyteusis est contractus quo bonum aliquod immobile in perpetuum vel ad tempus alicui conceditur cum onere illud meliorandi et certum annuum canonem in pecunia vel annona persolvendi ⁴.

Emphyteuta is dicitur cui res in emphyteusim datur; is autem qui dat, dominus directus vel concedens dicitur ⁵.

Praeter canonem annuum debetur *domino directo laudemium* quotiens emphyteusis de uno ad alterum emphyteutam transfertur; datur autem pro laudemio quinquagesima, trigesima vel vigesima pars pretii quo bonum emphyteuticum aestimatur ⁶.

b) Cum per emphyteusim conditio Ecclesiae peior revera fiat, per se patet, et id iam supra vidimus, contractum istum ut alienationem considerari ⁷.

c) In emphyteusi bonorum ecclesiasticorum emphyteuta nequit canonem redimere sine licentia legitimi Superioris ecclesiastici, habita ratione valoris seu pretii boni immobilis quod in emphyteusim datur ⁸; quod si, de licentia obtenta, redemerit, pro ipsa redemptione eam saltem pecuniae vim ecclesiae dare debet, quae canonem respondeat ⁹.

¹ Cc. 1541, § 2, n. 2 et 1532, § 2.

² Cc. 1541, § 2, n. 3 et 1532, § 2.

³ C. 1541, § 2, n. 3.

⁴ Art. 1556 Cod. civil. ital.; Pacchioni, *Elementi di diritto civile* ², n. 367 sq.; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 18, 118 sq.

⁵ Reiffenstuel, *ibidem*, 118.

⁶ Reiffenstuel, *l. c.*, III, 18, 214; ius ad *laudemium* non admittit Codex civilis italicus, cfr. art. 1562.

⁷ C. 1533; Wernz, *l. c.*, III, 267, III; Reiffenstuel, *l. c.*, III, 260 sq.; Cocchi, *l. c.*, VI, 224, pag. 426-427; Vromant, *l. c.*, n. 342. Aliud insinuare videtur Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 1030, applicando emphyteusi leges pro locatione latas; at applicatio practica non erit diversa a theoria Wernz et aliorum.

⁸ Cfr. c. 1532.

⁹ C. 1542, § 1.

Is *canonem redimere* dicitur qui loco solutionis annui canonis determinatam summam pecuniae unico actu solvit ut ita dominium etiam directum fundi antea sibi in emphyteusim dati obtineat ¹.

Ordinarius loci, vi huius paragraphi, nequit permittere ut redemptio canonum fiat solutione titulorum publicorum, quando valor nominalis horum titulorum sit superior valori reali. In casu notandum quod iuxta praxim S. Cong. Concilii, emphyteutae redimenti canonem, prius imponi solebat onus solvendi aliquam summam in compensationem deterioris redditus qui canonis subrogatur; in praesens vero attentata imminutione valoris titulorum publicorum, imponi iam solet onus tradendi, ex toto vel saltem ex parte, differentiam inter valorem nominalem et realem eorundem titulorum.

Dispositio huius paragraphi de canonis emphyteutici redemptione applicatur etiam, ob rationis identitatem, redemptioni censuum, aliarumque praestationum favore Ecclesiae nec non legatorum liberationi ².

d) Ab emphyteuta congrua exigatur cautio pro solutione canonis et conditionibus implendis; in ipso instrumento pacti emphyteutici forum ecclesiasticum arbiter statuatur ad dirimendas controversias inter partes forte exorituras et expresse declaretur meliorationes solo cedere ³.

Clausula huius paragraphi qua praecipitur forum ecclesiasticum statui debere in ipsa emphyteusi ineunda arbitrum ad dirimendas controversias inter partes maximi momenti est, quia per eam occurritur difficultatibus ex legibus civilibus legi ecclesiasticae contrariis ortis vel orituris, et per eam insuper ius Ecclesiae iudicandi de his rebus exerceri poterit etiam in locis ubi Ecclesiae competentia modo generali non admittitur.

1078. — 6° *Speciatim notanda de contractu mutui.* - Si res fungibilis ita alicui detur ut eius fiat et postea tantundem in eo genere restituatur, nihil lucri, ratione ipsius contractus, percipi potest; sed

¹ En quid circa hoc statuit Codex civil. it.: « L'enfiteuta può sempre redimere il fondo enfiteutico mediante il pagamento di un capitale in denaro, corrispondente all'annuo canone sulla base dell'interesse legale, od al valore dello stesso canone, se è in derrate, sulla base del prezzo medio di queste negli ultimi dieci anni. Le parti possono tuttavia convenire il pagamento di un capitale inferiore a quello sopra accennato. Ove si tratti di enfiteusi concessa a tempo determinato e non eccedente i trent'anni, possono anche convenire il pagamento di un capitale superiore, che non potrà però eccedere il quarto di quello sopra stabilito »; cfr. etiam art. 1557: « L'Enfiteusi è regolata dalle convenzioni delle parti in quanto non siano contrarie alle disposizioni degli articoli 1562, 1563 e 1564 ».

² S. C. Concilii 23 Ianuar. 1923, *A. A. S.*, XV, 513. Quae tamen dispositiones licet forte iuris constituti mere declaratoriae et ad redemptiones ante illud decretum peractas applicandae; tamen ex quadam aequitate quae in Codice et in praxi rationem habet redemptionibus et liberationibus futuris solummodo applicabuntur in tota sua extensione. Quod autem dicitur in resolutione S. Congreg. de liberatione legatorum intellegendum est de legatis antiquis fundis antiquitus impositis. Ita Vermeersch, *Periodica*, XII, pag. 153-154.

³ C. 1542, § 2.

in praestatione rei fungibilis non est per se illicitum de lucro legali pacisci, nisi constet ipsum esse immoderatum, aut etiam de lucro maiore, si iustus et proportionatus titulus suffragetur ¹.

Mutuum est contractus quo res fungibilis seu primo usu consumptibilis alteri in dominio datur cum obligatione rem similem eiusdem speciei et valoris statuto tempore reddendi. Inter res primo usu consumptibiles semper etiam pecunia adnumerata est.

Prima parte huius canonis Codex usuram, quae est lucrum ex simplici contractu mutui exactum, condemnat; altera vero parte pactiones de lucro legali aut etiam non legali ex alio titulo contractui mutui accedentes licitas declarat. Varias theorias a doctoribus inventas ad lucri cum contractu mutui connexionem explicandam videre est apud moralistas ².

TITULUS XXX.

DE PIIIS FOUNDATIONIBUS

1079. — I. Notio piae foundationis. - Nomine piarum foundationum significantur bona temporalia alicui personae morali in Ecclesia quoquo modo data, cum onere in perpetuum vel in diuturnum tempus ex redditibus annuis aliquas Missas celebrandi, vel alias praefinitas functiones ecclesiasticas explendi, aut nonnulla pietatis et caritatis opera peragendi ³.

Bona temporalia proprie appellantur dos piae foundationis, atque possunt esse bona mobilia, ut pecunia aut tituli, vel immobilia, ut fundi, praedia, domus etc.; requiruntur autem bona ut elementum constitutivum essentialia foundationum piarum. Fundatio pia vim obtinet contractus bilateralis innominati, quo ex una parte dantur bona temporalia ad obligationem ex iustitia gignendam in altera parte ad determinata opera pietatis peragenda.

Ut habeatur *pia fundatio ecclesiastica* seu *in sensu stricto* ⁴, prout in Codice hic accipitur, requiritur ut bona non constituentur in personam moralem ecclesiasticam, sed personae morali exsistenti, et quidem ecclesiasticae, non civili, donentur cum onere pii operis.

¹ C. 1543.

² (Tr., e. g., *Instruct. S. C. De Prop. Fide* a. 1873 in *Collectanea*, II, n. 1393 ubi plurima documenta afferuntur; Noldin, *De praeceptis* ¹⁶, 575 sq.; Ferreres, *Institutiones canonicae*, II, 511-515; Aertnys-Damen, *Theologia moralis*, I¹¹, 910 et sqs.; Vermeersch, *De iustitia*, n. 364 et sqs.

³ C. 1544, § 1.

⁴ *Pia fundatio in sensu lato* seu laicalis dicitur quaelibet donatio facta ad finem pium quae proinde comprehendit etiam bona heredibus aut associationi in personam iuridicam non erectae, vel erectae a societate tantummodo civili relicta cum onere ea in finem pium impendendi. Solum bona quae personae morali ecclesiasticae relicta sunt ad hunc finem sensu proprio sunt *piae foundationis* ecclesiasticae dos. Cfr. supra n. 1024.

Item ex Codice requiritur, ut habeatur pia fundatio, quod donatio fiat cum onere bona donata conservandi *in perpetuum aut ad diuturnum tempus* et ita ex redditibus periodice, i. e., singulis annis opera iniuncta compleri possint. Tempus diuturnum saltem quadraginta annos attingere debet ¹.

Bona ad piam foundationem constituendam relinqui pòssunt personae morali ecclesiasticae *quoquo modo*, idest per actus inter vivos vel per ultimam voluntatem, scripto vel etiam voce ²; decet autem quam maxime, et hoc praecipi potest ab Ordinario loci, ut formulis seu sollemnitatibus a iure civili recognitis donatio fiat, quod valet praesertim de ultimis voluntatibus ³.

Veruntamen sollemnitates iuris civilis ad valorem ipsius foundationis non sunt necessariae ⁴.

Ex hac notione, quam tradit Codex hoc canone, pias foundationes considerare possumus ut *speciem causarum piarum* seu institutorum ecclesiasticorum non collegialium ⁵; ex Codice enim causae piae constitui possunt in personam iuridicam independentem cuius natura definita est iure communi, cuiusmodi sunt, e. g., beneficia et seminaria; aut in personam iuridicam, independentem quidem, cuius tamen natura in individuo definienda est in ipsa eius erectione ⁶ cuiusmodi sunt instituta ecclesiastica non collegialia de quibus *praesertim* ⁷ agit titulus XXVI; constitui tertio possunt causae piae sine propria iuridica personalitate quo casu *proprie et stricte piae foundationes* appellantur.

Causae igitur piae possunt esse ecclesiasticae aut non ecclesiasticae seu profanae. Causae piae profanae bona non sunt bona ecclesiastica, subsunt autem auctoritati Ordinarii loci vi can. 1515, non item circa alia ⁸.

Causae autem piae ecclesiasticae, quarum scilicet bona sunt vere bona ecclesiastica, seu in dominio Ecclesiae, subdividuntur in causas pias erectas in personam iuridicam et in causas pias unitas alii personae iuri-

¹ Blat, *l. c.*, IV, 462, pag. 576, quadraginta annos sufficientes habet; communius tamen quinquaginta requirunt; cfr. Many, *Praelectiones de Missa*, n. 61; Vermeersch, *Epitome*, II, 865; Cocchi, *l. c.*, VI, 227; Claeys Bouuaert-Simenon, *l. c.*, n. 1032 decem annos sufficere docet, idemque admittit De Meester, *l. c.*, III, n. 1499.

Imo Vromant, *l. c.*, n. 346, pag. 358 in nota tempus satis longum pro Belgio reputat tempus sex annorum, quod tribunalis civilis auctoritate confirmat.

² Cfr. tamen pro hoc casu c. 1548, § 1.

³ Cfr. c. 1513, § 2; Gasparri, *Tractatus canonicus de Sanctissima Eucharistia*, I, 560; Cappello, *Tractatus canonico-moralis De Sacramentis*, I, n. 715; De Meester, *l. c.*, III, n. 1499.

⁴ Cfr. tamen quae supra, n. 1054, diximus de valore ultimarum voluntatum; itemque Cappello, *l. c.*, I, 715, 2; Gasparri, *l. c.*, I, 560 in nota.

⁵ Cfr. c. 1491, § 1, *pius fundator*; c. 1491, § 2.

⁶ Cfr. c. 1490.

⁷ Dico *praesertim*, quia revera in titulo XXVI, non unice sermo est de institutis non collegialibus in personam iuridicam erectis, ut constat ex c. 1491, § 1, non obstante rubrica tituli, qua aliud insinuari videretur.

⁸ Causae piae profanae vocantur etiam *piae foundationes simpliciter* ut distinguantur a piis foundationibus ecclesiasticis de quibus praecipue hoc titulo agitur; Wernz, *l. c.*, III, 196; Vermeersch, *Epitome*, II, 865.

dicae ecclesiasticae praeexistenti aut coexistenti; priores *instituta ecclesiastica non collegialia sunt*; hae proprie appellantur *piae fundationes ecclesiasticae*.

Igitur pia fundatio specificè sumpta nunquam est persona moralis independens, sed potius est donatio sub modo, seu contractus synallagmaticus seu bilateralis vim obtinens ex adiecto modo obligationem pariente iustitiae ¹.

1080. — II. Acceptatio piae fundationis. - 1° *Acceptationis necessitas*. - Cum quaelibet pia fundatio ecclesiastica naturam induat contractus bilateralis, sicut ex parte fundatoris bonorum largitio, ita etiam ex parte personae moralis cui largitio fit, acceptatio necessaria est. Acceptatione autem persona moralis in se suscipit simul bona et onera in compensationem bonorum adimplenda. Tunc vero fundatio in suo *esse* constituitur cum donatio et acceptatio simul uniuntur; tunc enim proprie contractus initur ².

Ante acceptationem ex parte personae moralis, fundatio non existit; et quia donec acceptata fuerit quaelibet donatio revocari potest, praestat ut quam primum acceptetur, saltem sub conditione, praesertim si fiat per ultimam voluntatem ³.

2° *De licentia ad acceptandum necessaria*. - Ut quaelibet pia fundatio ecclesiastica a persona morali acceptari possit, requiritur consensus Ordinarii loci, in scriptis datus, qui eum ne praebeat, antequam legitime compererit personam moralem tum novo oneri suscipiendo, tum antiquis iam susceptis satisfacere posse; maximeque caveat ut redditus omnino respondeant oneribus adiunctis secundum cuiusque dioecesis morem ⁴.

Monent auctores redditus omnino debere esse aliquatenus superiores *taxae* manuali dioecesanae, si de missis celebrandis agatur, tum ob instabilitatem pecuniae, tum etiam ut oneribus cum celebratione coniunctis subveniatur ⁵.

Persona moralis hic intellegitur illa cui fit donatio; illius igitur personae consensus et acceptatio requiritur, illamque supplere non posse videtur

¹ C. 1544, § 2; Wernz, *l. c.*, III, 200.

² C. 1544, § 2; sunt qui negent requiri ad validitatem fundationis piae seu potius donationis ad fundationem piam acceptationem explicitam, et implicitam, quae semper adest, sufficere docent; communius tamen tenent expressam acceptationem requiri; cfr. Cappello, *l. c.*, I, 716, pag. 574, nota 3.

³ Many, *Praelectiones canonicae de Missa*, n. 62; Bargilliat, *Praelectiones iuris canonici*, II ²¹, n. 1515; Wernz, *l. c.*, III, 200; Gasparri, *l. c.*, I, 561.

⁴ C. 1546, § 1.

⁵ Cfr. Micheletti, *Summula theologiae pastoralis*, part. II, 1924, n. 158, b; Cappello, *l. c.*, I, 716, 2, d; Many, *l. c.*, 63, 3, a; Eichmann, *l. c.*, pag. 506, nota 2.

Ordinarius loci, nisi eo tempore persona moralis proprios administratores non habeat.

Persona moralis ad licitam ¹ acceptationem consensu Ordinarii eget ².

Loci Ordinarii est normas praescribere de dotis quantitate infra quam pia fundatio admitti nequeat et de eius fructibus rite distribuendis ³.

In acceptatione, constitutione et administratione foundationis patronus ecclesiae nullum ius habet ⁴.

Pro piis foundationibus in ecclesiis, etiam paroecialibus, religiosorum exemptorum, iura et officia Ordinarii loci circa fundationes pias, exclusive competunt Superiori maiori ⁵.

Religiosi igitur exempti non tenentur circa Missas fundatas taxae dioecesanae obedire ⁶.

1081. — III. De depositione et collocatione bonorum piae foundationis. - Pecunia et mobilia, dotationis nomine assignata, statim in loco tuto ⁷, ab eodem Ordinario designando, deponantur ad eum finem ut eadem pecunia vel bonorum pretium custodiantur et quamprimum caute et utiliter secundum prudens eiusdem Ordinarii arbitrium, auditis et iis quorum interest et dioecesano administrationis Consilio, collocentur in commodum eiusdem foundationis cum expressa et individua mentione oneris ⁸.

Si dos in bonis mobilibus consistat, bona vendenda erunt atque ex eorum pretio obtenta pecunia collocanda; collocatio autem de iure vigente fieri potest in titulis debiti publici reipublicae civilis aut aliis similibus titulis.

Postremis verbis huius canonis: *cum expressa et individua mentione onerum* insinuant bona singularum fundationum remanere debere inter se separata, ita ut si in aliqua ecclesia quatuor habeantur piae fundationes,

¹ Ad validitatem acceptationis sufficere videtur consensus praesumptus, qui tunc adesse censetur cum Superior positive non contradicit; etenim nec Codex hoc loco, nec ius antecedens clausulam habent irritantem; cfr. Wernz, *l. c.*, III, 200; Gasparri, *l. c.*, I, 561; Cappello, *l. c.*, I, 716, 2, §; Many, *De Missa*, n. 63. Ex c. 1527, post Codicem, Vromant, *l. c.*, n. 349, pag. 362-363, sustinet consensum Ordinarii loci pro bonis institutorum saecularium requiri ad valorem.

² « Ut cautius et securius procedatur, Episcopus vel Praelatus regularis decreto generali declarare et statuere possunt fundationes nullo modo esse acceptandas, nisi certis conditionibus impletis. Quo in casu, qui per testamenta vel actus inter vivos fundationes constituunt, merito praesumuntur sese decretis illis conformasse ». Wernz, *l. c.*, III, 200.

³ C. 1545.

⁴ C. 1546, § 2.

⁵ C. 1550 et c. 1545-1549.

⁶ Vermeersch, *Epitome*, II, 869.

⁷ Bona mobilia in Curia deponantur, ab Ordinario loci tuto, caute et utiliter collocanda (Micheletti, *Summula theologiae pastoralis*, Part. II, pag. 154, n. 158, d); quod tamen iure communi praeceptum non est, at potest iure particulari praescribi.

⁸ C. 1547.

unaquaeque earum sua bona pariter ac onera habeat ab aliarum distincta; quem modum collocandi pecuniam *specializationem* appellant; atque id servatur semper quando bona foundationum sunt immobilia. Codex tamen stricte et absolute *specializationem* dotis et onerum quando dos in titulis frugiferis consistit praecipere non videtur, et saltem pro piis foundationibus iam existentibus, ubi consuetudine invaluit, retineri potest alius modus, quem *generalizationem* appellare possumus, et quo omnia bona omnium piarum foundationum alicuius determinatae ecclesiae in unicam massam deponuntur et confunduntur cum individua tamen mentione omnium onerum singularum foundationum illam massam gravantium. In hoc casu, ut patet, si redditus minuantur aut pars titulorum pereat, omnia onera foundationum minuenda erunt, dum e contra in casu *specializationis* sola onera quorum redditus minuti sunt aut tituli perierunt. In casu *generalizationis* habetur assecurationis contractus implicitus ¹.

1082. — IV. De documentis piarum foundationum. - 1° *De documento factae foundationis conficiendo.* - Foundationes, etiam viva voce factae, scripto consignentur ².

Huiusmodi autem documentum in duplici exemplari conficiendum est.

2° *De custodia documentorum et librorum piarum foundationum.* - a) Alterum tabularum seu documentorum exemplar in Curiae archivo, alterum in archivo personae moralis, ad quam fundatio spectat, tuto asservetur ³.

Si de religiosis exemptis agatur, documentum alterum in Superioris maioris archivo, non in archivo Curiae episcopalis, deponendum erit ⁴.

b) In qualibet ecclesia onerum ex piis foundationibus incumben-
tium tabella conficiatur, quae apud rectorem in loco tuto conservetur.

Pariter praeter librum Missarum manualium alter liber retineatur et apud rectorem servetur, in quo singula onera perpetua et temporaria eorumque implementum et eleemosynae adnotentur, ut de iis omnibus exacta ratio Ordinario loci reddatur ⁵.

Iam deciderunt ex hoc canone severiores antiquae dispositiones de tabella asservanda in sacristia ⁶.

¹ Cfr. Vermeersch, *Epitome*, II, 837, et 867; Vromant, *l. c.*, n. 351. Paulo aliter Claeys Bouuaert-Simenon docent non permitti hoc canone *generalizationem* pro foundationibus; itemque De Meester, *l. c.*, III, n. 1501, pag. 419, nota 1.

² C. 1548, § 1; ex qua paragrapho supponi videtur foundationes etiam sine scripto validas esse. Ferreres, *Institutiones canonicae*, II, 517.

³ C. 1548, § 2.

⁴ C. 1550; Prümmer, *l. c.*, 456, 5.

⁵ Cc. 1549, § 1-2; 843, § 1.

⁶ Prümmer, *l. c.*, 456, 6; Vermeersch, *Epitome*, II, 868.

3° *De administratione piarum foundationum.* - Onera foundationum ab iis ad quos spectat religiose adimplenda sunt; fructus earundem foundationum non faciunt suos oneribus non satisfaciētes ¹.

Parochus omnium foundationum in sua ecclesia onerum adimplendorum officium et reddituum percipiendorum ius habere praesumitur; quod si omnia onera adimplere non possit, ea adimplere per alios debito modo tenetur; atque in hoc casu, si dos foundationum ut pars dotis beneficii paroecialis constituta sit, ei, cui onera adimplenda committit, non tenetur omnes redditus dare, quos ipse ex foundatione percipit ².

Circa iura vero et officia Ordinarii loci vel Ordinarii religiosi in administratione piarum foundationum, valent quae supra diximus de ultimis voluntatibus, tum circa executionem earum, tum circa ius interveniendi in colloca-tione bonorum, tum circa ius reducendi onera et demum circa ius et officium exigendi rationum redditionem ³.

1083. — V. De reductione onerum piarum foundationum. - 1° *Notio.* - Reductio piarum foundationum est actus legitimi et competentis Superioris ecclesiastici, quo onera piam foundationem gravantia minuuntur ⁴.

Differt reductio a:

a) *Condonatione*, quae est absolutio pro oneribus in praeteritum non adimpletis; dum reductio respicit solum tempus futurum ⁵.

Reservatur autem condonatio de iure vigente Sanctae Sedi quae eam concedere solet ex iusta et aequa causa et dummodo mala fides non obstet, nec redditus desint quibus suppleri possit oneribus omissis ⁶.

b) *Compositione Missarum*, quae est condonatio onerum Missarum non adimpletorum a S. Congr. Fabricae S. Petri concessa cum impositione ei qui condonationem petit, alicuius muletiae pecuniariae ⁷.

c) *Commutatione*, quae tunc habetur cum onera a pio fundatore definita in alia pia opera commutantur seu convertuntur; commutatio de iure vigente Romano Pontifici reservatur: in casibus tamen impossibilitatis executionis ultimarum voluntatum non est absolute exclusa potestas Ordinariorum ⁸.

¹ Wernz, l. c., III, 202.

² Bargilliat, l. c., II ²¹, 1518.

³ Cfr. cc. 1549, § 1; 1514-1517; 1525; 1550.

⁴ Wernz, l. c., III, 207; Gasparri, l. c., 617 sq. Cfr. etiam supra n. 1057.

⁵ Gasparri, l. c., 613.

⁶ Wernz, l. c., III, 207; Gasparri, l. c., 215; Many, l. c., 81.

⁷ Many, l. c., 81; Gasparri, l. c., 615; Ojetti, *Synopsis*, v. *Reductio*, n. 3405.

⁸ C. 1517; Wernz, l. c., III, 208; Bargilliat, *Praelectiones iuris canonici* ²¹, II, 1521.

d) *Translatione*, qua onera de loco in locum seu de una persona morali in aliam transferuntur ¹.

Permittunt auctores ut Episcopus ordinaria auctoritate onera fundationum immutet quod ad locum, horam et diem attinet ².

e) *Exstinctione* piaae foundationis, quae tunc habetur cum redditus omnino deficiunt, quo casu, si exstinctio sine ulla personae moralis eiusque administratoris culpa evenerit, onera sine ulla reductionis necessitate aut condonationis cessant ipso facto ³.

Si bona piarum fundationum vi legum iniquarum usurpata fuerint, onera piarum fundationum non cessant, sed iis stricte incumbunt qui bona usurparunt aut detinent ⁴.

1084. — 2º *Quis reductionem onerum facere possit.* - Reductio onerum quae pias fundationes gravant, uni Sedi Apostolicae reservatur, nisi in tabulis foundationis aliud expresse caveatur, aut aliorum, non Missarum, onerum executio quavis ex causa impossibilis evaserit, sine ulla administratorum culpa, ut alibi iam vidimus ⁵.

Si igitur in tabulis foundationis id expresse concedatur, Ordinarius potest reducere etiam onera Missarum ⁶.

Cum cappellaniae laicales, ab Ordinario non acceptatae, nomine piaae foundationis ecclesiasticae non veniant, ab ipsis fundatoribus, dum vivunt, vel in testamento supprimi aut reduci aut quovis alio modo immutari possunt ⁷.

Si fundator bona determinata reliquit ecclesiae ut eorum redditus ad Missas celebrandas singulis annis adhiberentur, nullo numero Missarum

¹ Gasparri, *l. c.*, 621.

² Cfr. De Meester, *l. c.*, III, n. 1502, pag. 420.

³ Wernz, *l. c.*, III, 537; Ferraris, *Bibliotheca*, v. *Missa*, art. II, 19-20, 52-53; Many, *l. c.*, 70; Gasparri, 588; Noldin, *De sacramentis* ¹⁰, 193, 2, b; Vermeersch, *Epitome*, II, 836 ubi affirmat onus non reviviscere etsi postea redditus abundantius renascantur. Idque valet etiam de exstinctione temporanea totali; S. C. Concil. 7 Iunii 1687, et 8 Aug. 1705 apud Badli, *l. c.*, II, pag. 250, in nota 3. Quod tamen post Codicem extendi nequit ad onera Missarum manualium; cfr. c. 829 quo probabilitas opinionis eminentissimorum etiam canonistarum, ut Card. Gasparri, explosa est; cfr. Gasparri, *l. c.*, 588 una cum Wernz, *l. c.*, III, 537, in nota 115; ubi etiam ratio affertur cur id ad manuales Missas non sit extendendum.

⁴ S. C. De Neg. extraord. a. 1906, apud Bargilliat, *Praelectiones iuris canonici*, II ²¹, n. 1520, b.

⁵ Co. 1551, § 1 et 1517, § 2. Etiam optimae notae auctores ante Codicem probabilem habebant opinionem qua Ordinarius etiam onera Missarum reducere posset si sine personae moralis culpa redditus aut ipsum capitale deminutionem passa fuissent; ita Schmalzgrueber, S. Alphonsus, Icard, D'Annibale, Gennari etc. quos videre poteris apud Many, *l. c.*, 76, 2. Id tamen nunc vi cc. 1517, § 2, et 1551, § 1, amplius admitti nequit; et ita canonizata est doctrina Lucidi, Benedicti XIV, Ferrari, Ferraris, Ojetti etc.

⁶ Com. Interpr. 14 Iulii 1922 ad XI, atque ad hoc sufficit ut causa iusta reddituum minutio; cfr. *A. A. S.*, XIV, 529.

⁷ Cfr. R. Rotam, 26 Februar. 1921, *A. A. S.*, XIII, 505.

definito, potest Ordinarius numerum determinare alio atque alio modo pro temporum, locorum et aliarum circumstantiarum conditionibus; in hoc enim proprie dicta reductio non habetur ¹. Idemque valet si testator titulos aut fundos reliquit pro determinato numero Missarum legatarum, et facta titularum aut fundorum verificatione, apprehendatur testatorem errasse in fundorum aut titularum pretii computatione ².

Romanus Pontifex sua potestate reducendi onera piarum foundationum utitur per Sacras Congregationes quae ad hoc ordinariam potestatem habent ³; aut per Ordinarios locorum quibus facultas reducendi onera foundationum piarum communicatur ⁴.

1085. — 3° *De interpretatione facultatum reducendi onera foundationum piarum.* - Circa interpretationem indultorum seu facultatum a Sancta Sede circa hoc concessarum haec valent:

a) Indultum reducendi Missas fundatas non protenditur nec ad alias Missas ex contractu debitas nec ad alia onera piaae foundationis ⁵.

Pro Missis ex contractu debitis ⁶ si quaestio aliqua oriatur, coram iudice ordinario videnda est; iudex autem videre debet an redituum imminutio,

¹ Gasparri, *l. c.*, 588; Many, *l. c.*, 76, NB.

² Benedictus XIV, *De synodo dioecesana*, lib. XIII, cap. ult.; Ogetti, *l. c.*, v. *Reductio*, n. 3401. Si reditus piaae foundationis decreverint: « Vel sua cuique Missae assignata fuit eleemosyna (ex tempore foundationis aestimanda); ut si dixerit: fabricae ecclesiae *lego tale olivetum cum onere ut ex annuis fructibus centum stipendia duorum francorum pro totidem Missis desumantur*, tunc pro augmento vel imminutione redituum, augendus vel minuendus erit numerus Missarum; vel testator numerum Missarum absolute definivit; tunc nonnulli, permittebant ut, ex mente testatoris, beneficiatus de numero Missarum *pro rata* demeret, si ex redditibus non iam eam taxam hauriret quae ex antiqua computatione erat congrua... Sed nunc ex c. 1517, § 2 ad S. Sedem pro ista Missarum reductione recurrendum est ». Vermeersch, *Theologiae moralis...*, III, n. 292; cfr. etiam Gasparri, *l. c.*, n. 588; Gennari, *Consultazioni morali, canoniche, liturgiche* ², pag. 14 sq. specialiter pag. 15 in nota.

³ Pro foro interno S. Poenitentiarum, pro externo S. Congr. Concilii, De Religiosis, De Propag. Fide, vel Fabricae S. Petri pro sua quaeque provincia; Vermeersch, *Epitome*, II, 836.

⁴ Cfr. e. g. apud Gasparri, *l. c.*, 616 formulam huiusmodi facultatum; S. Cong. Consistorial. 29 Iulii 1919. *Facultates legatis apostolicis et Ordinariis tum in dioecesibus, tum in terris missionum a Sancta Sede concessas* apud Hilling, *Codicis iuris canonici supplementum*, pag. 27; vel apud Vermeersch, *Periodica*, XII, pag. (75 sq.); *Index facultatum quinquennialium* etc. in *A. A. S.*, XV, 173, sqs.

⁵ C. 1551, § 2.

⁶ Fundatio fieri potest per contractum; quod supponit duas personas viventes et contrahentes, sive contractus fiat inter aliquam ecclesiam aut institutum, et pium fundatorem, sive fiat inter duas ecclesias aut instituta, quorum unum, servatis servandis, in se assumit onus aliquod ab alio translatus. Si contractus decursu temporis fiat laesivus ecclesiae vel instituti cui impositus est, ut, e. g., si reditus valde minuantur, Ordinarius ad instantiam partis potest ad aequalitatem reducere contractum; ita Many, *l. c.*, 75 quod et nunc valet.

iuxta receptas iuris regulas, sufficiat ad rescindendum contractum, vel saltem ad eundem ad iusti et aequi normam reducendum ¹.

b) Indultum vero generale reducendi onera piarum foundationum ita intellegendum est, nisi aliud constet, ut indultarius potius alia onera quam Missas reducat ².

Ratio huius paragraphi est praesumptio voluntatis fundatoris qui proclivior fuisse censetur in casu impossibilitatis aut difficultatis ea retinere opera quae animae suae magis sint profutura. Si tamen constet ex tabulis foundationis aliam fuisse fundatoris mentem, vis huius praesumptionis eliditur ³.

Licet in indulto concedatur facultas reducendi *pia legata et onera Missarum*, non praesumitur concessa nisi potestas Missas reducendi ⁴.

c) Praeterea attendendum est ad clausulas indulti seu facultatis ipsius et ad stylum Curiae praesertim circa haec quae sequuntur:

α) Sancta Sedes non solet concedere reductionem quando bona piaae foundationis sunt relictata a testatore per legatum *demonstrativo modo* designatum; concedit e contra quando bona piaae foundationis fuerunt *taxativo modo* relictata; quia in priori casu piaae foundationis onus heredis personae haeret, in altero vero casu bonis relictis; proindeque in priori casu *demonstrativae* designationis heredes supplere tenentur, non item in casu designationis *taxativae* si bona gravata seu onerata pereant aut minuantur.

Dicitur autem pia fundatio *taxativo modo* facta, si in formula a pio testatore adhibita prius bona designantur, deinde onera super bonis relictis, e. g., lego agrum seu fundum Cornelianum ut ex eius redditibus pro anima mea singulis annis centum Missae sollemnes celebrentur. Si vero prius onera indicentur et deinde bona, fundatio pia praesumitur *demonstrativo modo* facta, e. g. meus heres singulis annis centum Missas celebrari curabit, pro quo onere ei lego agrum Cornelianum ⁵.

Attamen etiam in casu quo piaae foundationis onera post expressionem bonorum designata sint, si aliam constet fuisse testatoris mentem, gravandi nempe hereditatem, non heredem, reductio concedi potest. Agitur enim de mera praesumptione contra quam valet veritas et quaelibet iuridica probatio ⁶. Immo hodie si in formula facultatis verba *taxative* aut *demonstrative*

¹ Cfr. Benedictum XIV, *De synodo dioecessana*, lib. XIII, cap. ult., n. 35; Ferraris, *Bibliotheca*, v. *Missa*, II, n. 21-22; Gasparri, *l. c.*, 619; Gennari, *Consultazioni morali, canoniche, liturgiche* ³, pag. 16, in nota.

² C. 1551, § 3.

³ Cfr. Benedictum XIV, *De synodo dioecessana*, lib. XIII, cap. ult., n. 23; Many, *l. c.*, 80.

⁴ Benedictus XIV, *De synodo dioecessana*, lib. XIII, cap. ult., n. 2 sq.

⁵ Cfr. Benedictum XIV, *De synodo dioecessana*, lib. XIII, cap. ult., n. 33; Ferraris, *Bibliotheca*, v. *Legatum*, 173 sq. et v. *Missa*, II, 39; Lucidi, *De Visitatione sacrorum liminum* ⁴, III, doc. 42, pag. 504 sq.; Gennari, *Questioni teologico-morali*, n. 115, pag. 175 sq.; Gasparri, *l. c.*, 620; Many, *l. c.*, 78, 2.

⁶ Cfr. Ferraris, *l. c.*, v. *Legatum*, 176-183.

non habeantur, reductio concedi poterit ab Ordinario, nulla habita ratione illius clausulae ¹.

β) Reductionis indulto Ordinarii locorum uti possunt etiam favore regularium in suis dioecesibus degentium ².

γ) Ut valeat reductionis aut condonationis concessio omnino requiritur ut is cui conceditur malitiose non egerit sub spe obtinendi reductionem aut condonationem ³.

δ) Iusta causa semper ad valorem reductionis requiritur ⁴.

ε) In facultatibus ponitur quandoque clausula: dummodo onera alias reducta non fuerint: si haec clausula habeatur et facultate Ordinarius usus semel iam sit, poterit utique concessam reductionem prorogare, at non de novo concedere eam mutando ⁵.

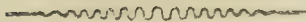
¹ Augustine, *l. c.*, VI, 616; Cfr. tamen, S. C. Concil. 21 Maii 1927, *A. A. S.*, XXI, 116, sqs., ubi negatur reductio quia bona *demonstrative* relicta fuerant.

² Gasparri, *l. c.*, 619; Many, *l. c.*, 78, 6.

³ Cfr. Gennari, *Consultazioni morali, canoniche, liturgiche* ², pag. 14-15 in nota; Innocentius XII, « *Nuper* », § 17 apud Gasparri, *Fontes*, I, 260; Many, *l. c.*, 81; Ojetti, *Synopsis*, v. *Reductio*, n. 3405; Gasparri, *l. c.*, 614.

⁴ C. 1517, § 1; Gennari, *Consultazioni morali, canoniche, liturgiche* ², p. 15-17, in nota.

⁵ Gennari, *Questioni teologico-morali*, n. 108, pag. 169; *Monitore ecclesiastico*, vol. II, part. III, pag. 55.

INDEX

LIBER TERTIUS DE REBUS

PRAENOTIONES

Numerus marginalis	De rebus in genere et de simonia.	Numerus paginarum
705-707	De rebus in genere	1-3
708 .	De simonia	3-4
709 .	Pactum simoniacum	4-6
710 .	Merx seu materia simoniae	6-7
711 .	Pretium simoniacum	7-8
712 .	Divisio simoniae	8-10
713 .	Sanctiones non poenales circa simoniam	10-11
714 .	Sanctio specialis circa provisiones canonicas	11-13
715 .	Obligatio restitutionis	13-14
716 .	Poenae contra simoniacos	14-16
717 .	Casus praecipui in quibus committi potest simonia	16
718 .	Casus in quibus simonia non habetur	16-19
719 .	Alii casus difficiliore	20-21

PARS I. — DE SACRAMENTIS

720 .	(Remissive)	23
-------	-----------------------	----

PARS II. — DE LOCIS ET TEMPORIBUS SACRIS

SECTIO PRIMA. — De locis sacris.

PRAENOTIONES

721 .	Notio locorum sacrorum	25-26
722 .	Benedictio locorum sacrorum	26
723 .	Benedictionum divisio	26-27
724 .	Quis loca consecrare possit	27-28

Numerus marginalis		Numerus paginarum
725 .	Quis loca sacra benedicere possit	28
726 .	De privilegiis circa consecrationem et benedictionem lo- corum sacrorum	28-29
727 .	Documenta et probatio benedictionis eiusque iteratio .	29-30
728 .	De exemptione locorum sacrorum	30-31

TITULUS IX. — De Ecclesiis.

729 .	Praenotiones. - Notio Ecclesiae	31
730 .	Divisio	31-32
731 .	Notae historicae	32
732 .	Iuridica requisita ad ecclesiarum aedificationem . .	33-35
733 .	Artis sacrae observantia	35-36
734 .	Primarii lapidis impositio	36
735 .	Benedictio et consecratio ecclesiarum	37
736 .	Quaenam ecclesiae benedici vel consecrari possint aut debeant	37-38
737 .	Ritus et aliae consecrationis aut benedictionis circum- stantiae	38-41
738 .	Festum dedicationis et tituli. - Dedicationis . . .	41-42
739 .	Festum tituli	42-43
740 .	Exsecratio ecclesiae. - Exsecratio quid	43-44
741 .	Quot motis contingere possit	44-45
742 .	De functionibus sacris quae in ecclesiis fieri possunt .	45-46
743 .	De campanis. - Notio	46
744 .	Necessitas campanarum	46-47
745 .	Consecratio et benedictio campanarum	47
746 .	Usus campanarum	47-49
747 .	De violatione et reconciliatione ecclesiarum. - Violatio .	49
748 .	Quot modis violatio contingat	50-51
749 .	Reconciliatio ecclesiae	51-53
750 .	De immunitate locali. - Notio	53
751 .	Ambitus immunitatis localis	53-55
752 .	De basilicis. - Notio	55-56
753 .	Ius vicens (circa basilicas)	56-57
754 .	De libero accessu ad ecclesias	57
755 .	De administratione bonorum ecclesiarum	57-58
756 .	Quid veniat nomine bonorum ecclesiarum	58
757 .	De modo administrandi	58-59
758 .	De consilio fabricae ecclesiae	59-61
759 .	De aliis officiis inferioribus in ecclesia	61
760 .	De reparatione ecclesiarum	61-63

Numerus
marginalisNumerus
paginarum

TITULUS X. — De oratoriis.

761 .	De oratoriis in genere. - Notio	63
762 .	Divisio	63-65
763 .	Notae historicae	65
764 .	De oratoriis publicis. - Variæ species	65
765 .	Quo iure regantur	65-67
766 .	De oratoriis semi-publicis	67-68
767 .	Quonam iure regantur	68-70
768 .	De oratoriis navium	70
769 .	De oratoriis privatis. - Variæ species	70-71
770 .	Quonam iure regantur	71-73
771 .	Indulta oratoriorum domesticorum	73-74
772 .	De oratoriis Cardinalium et Episcoporum	74-75
773 .	De oratoriis coemeteriorum	75-76

TITULUS XI. — De altaribus.

774 .	Praenotiones	76-77
775 .	Altarium constructio	77-78
776 .	Structura altaris fixi	78
777 .	Structura altaris mobilia	78
778 .	Sepulcrum reliquiarum	78-79
779 .	Consecratio altarium	79-80
780 .	Minister consecrationis	80
781 .	Ritus consecrationis	80-81
782-783	Exsecratio altarium	81-84
784-786	De titulo altarium	84-85
787 .	De usu altarium	85

TITULUS XII. — De sepultura ecclesiastica.

788 .	Obligatio humandi cadavera	85-86
789 .	Notio sepulturae	87
790 .	Notae historicae	87

CAPUT I. — De coemeteriis.

791 .	Notio et divisio coemeteriorum	87-88
792 .	Ius publicum circa coemeteria	88-90
793 .	Constitutio coemeteriorum	90-92
794 .	Servanda in erectione coemeteriorum	92-93
795 .	Benedictio et violatio coemeteriorum	93-94
796 .	De praematura humatione et de exhumatione cadaverum	94-95

Numerus
marginalisNumerus
paginarumCAPUT II. — De cadaveris translatione ad ecclesiam,
funere ac depositione.

797 .	De obligatione dandi sepulturam ecclesiasticam . . .	95-96
798 .	De ecclesia funerante. - Principia generalia . . .	96-97
799 .	De ecclesia funerante ex iure communi et ordinario . . .	97-99
800 .	De ecclesia funerante ex iure ordinario speciali . . .	99-104
801 .	De ecclesia funeris in sepultura electiva . . .	104-109
802 .	De ecclesia funerante pro sepeliendis in sepulcro maiorum	109-113
803 .	De ministro funerum. - Principium generale . . .	113
804 .	Pro sepeliendis in propria paroecia . . .	113-114
805 .	Pro sepeliendis iis qui iure speciali gaudent . . .	114-117
806 .	Pro sepeliendis in sepultura electa aut in sepulcro maiorum	117-119
807 .	De tumulatione eiusque ministro . . .	119-120
808 .	De ipsa funebri associatione . . .	120-123
809 .	De taxis funerum . . .	123-124
810 .	De indice taxarum . . .	124-126
811 .	De portione paroeciali . . .	126-129
812 .	De libro mortuorum . . .	129-130

CAPUT III. — De iis quibus sepultura ecclesiastica concedenda
aut neganda est.

813 .	Quid hic nomine sepulturae ecclesiasticae . . .	130
814 .	Quibus concedenda sepultura ecclesiastica . . .	130-131
815 .	Quibus deneganda sepultura ecclesiastica . . .	131
816 .	Ex poena privati . . .	131-134
817 .	Casus dubiae privationis . . .	134

SECTIO II. — De temporibus sacris.

De temporibus sacris in genere.

818 .	Notio, divisio et historia : . . .	135-136
819 .	Ius vicens. - De iure Ecclesiae generatim . . .	136
820 .	Quis in Ecclesia possit tempora sacra deputare . . .	136-137
821 .	Dispensatio a temporibus sacris . . .	137-139
822 .	Temporum sacrorum supputatio . . .	139

TITULUS XIII. — De diebus festis.

823 .	Catalogus dierum festorum . . .	140-141
824 .	Quid implicat observantia dierum festorum . . .	141-142

Numerus
marginalisNumerus
paginarum

TITULUS XIV. — De abstinentia et ieiunio.

825 .	Lex abstinentiae	142-143
826 .	Lex ieiunii	143-144
827 .	Catalogi dierum ieiunii et abstinentiae	144-145
828 .	De ieiuniis ex iure speciali	145-146
829 .	De iis qui lege ieiunii et abstinentiae tenentur	146-147

PARS III. — DE CULTU DIVINO

830 .	Notiones praeviae. - Quid liturgia et cultus divinus	149
831 .	Variae species cultus divini	149-151
832 .	Ordinatio cultus divini et liturgiae	151-152
833 .	De Ordinariorum potestate in cultu divino dirigendo. - De exclusione auctoritatis civilis	152-153
834 .	Ad quae se extendat Ordinariorum potestas	153-155
835 .	Vetitum communicationis in sacris cum acatholicis. - Quae absolute vetentur	155-157
836 .	Quae tolerari possunt	157-159
837 .	De quibusdam servandis in cultus externa ordinatione. - De separatione virorum a mulieribus in cultus ma- nifestatione	159
838 .	De nudatione et cooperitione capitis	159-160
839 .	De locis aliquibus personis reservatis in ecclesia	160-161
840 .	De cantu et musica in cultu divino. - Quatenus musica admittatur	161-162
841 .	De cantoribus	162-163

TITULUS XV. — De custodia et cultu
Sanctissimae Eucharistiae.

842 .	Ubinam custodiri debeat aut possit SS. Eucharistia	163-164
843 .	Ubi custodiri debeat	164-165
844 .	Ubi custodiri possit	165-166
845 .	Ubi custodiri nequeat	166-167
846 .	Obligationes rectoris ecclesiae ubi asservanda est SS. Eu- charistia	167
847 .	De altari in quo custodienda est SS. Eucharistia	168
848 .	De tabernaculo SS. Eucharistiae	169-171
849 .	De pyxide	171
850 .	De lampade SS. Sacramenti	171-172
851 .	De renovatione Hostiarum	173

Numerus marginalis		Numerus paginarum
852 .	De visitatione SS. Sacramenti	173
853 .	De expositione publica aut privata SS. Eucharistiae .	173-176
854 .	De ministro expositionis	176
855 .	De Supplicatione Quadraginta Horarum	176-178

**TITULUS XVI. — De cultu Sanctorum,
Sacrarum Imaginum et Reliquiarum.**

856 .	De honestate cultus Sanctorum	178-179
857 .	Quinam publice coli possint	179-180
858 .	De cultu Patronorum	180-182
859 .	De cultu sacrarum imaginum in specie	182-184
860 .	De sacris reliquiis. - Quid sint et earum cultus honestas	184-185
861 .	Ubinam retineri aut coli possunt	185-186
862 .	De authenticatione reliquiarum	186-187
863 .	De reliquiis spuriiis aut dubiis	187-188
864 .	De reliquiis SS. Crucis	188-189
865 .	De venditione, alienatione aut translatione reliquiarum .	189

TITULUS XVII. — De sacris processionibus.

866 .	Praenotiones	190
867 .	Ius publicum de processionibus	190-191
868 .	Divisio	191
869 .	Notae historicae	191
870 .	De processionibus theophoricis Corporis Christi . .	191-193
871 .	De processionibus ex causa publica extraordinariis .	193
872 .	De processionibus regularium	193-195
873 .	De potestate inducendi, transferendi aut abolendi pro- cessionibus	195
874 .	De iis qui processionibus interesse tenentur . . .	196
875 .	De disciplina in processionibus servanda	196-198

TITULUS XVIII. — De sacra suppellectili.

876 .	Quid sacra supellex	198-199
877 .	Custodia et custodes sacrae suppellectilis	199-200
878 .	Confectio et reparatio sacrae suppellectilis . . .	201
879 .	De inventario sacrae suppellectilis	201-203
880 .	De sacra suppellectili clericorum defunctorum. - Cardi- nalia	203-204
881 .	De sacra suppellectili Episcopi defuncti	204-206
882 .	De sacra suppellectili aliorum clericorum defunctorum .	206-207

Numerus marginalis		Numerus paginarum
883 .	De formali executione superiorum dispositionum . . .	207
884 .	De gratuita subministratone sacrae supellectilis . . .	207-209
885 .	De benedictione sacrae supellectilis	209-211
886 .	De amissione consecrationis aut benedictionis . . .	211-212
887 .	De tactu sacrorum utensilium eorumque lotione . . .	213

TITULUS XIX. — De voto et iureiurando.

888 .	Connexio materiae	214
-------	-----------------------------	-----

CAPUT I. — De voto.

889 .	Praenotiones. - Notio	214-216
890 .	Divisio votorum	216-218
891 .	De voti subiecto	218
892 .	De voti obligatione	218-221
893 .	De cessatione voti	221-222
894 .	Cessatio voti ab extrinseco	223
895 .	De irritatione directa	223-224
896 .	De irritatione indirecta	225-226
897 .	De dispensatione votorum	226-230
898 .	De commutatione votorum	230-231
899 .	De suspensione votorum vi professionis religiosae . . .	231

CAPUT II. — De iureiurando.

900 .	Praenotiones	231-233
901 .	De qualitatibus validi et liciti iurisiurandi . . .	233-234
902 .	De obligatione iurisiurandi promissorii. - De natura obli- gationis	235-237
903 .	De errore, dolo, vi et metu in iureiurando promissorio .	237
904 .	De cessatione iurisiurandi promissorii	238
905 .	De cessatione ab extrinseco	238-239
906 .	De interpretatione iurisiurandi	239-240

PARS IV. — DE MAGISTERIO ECCLESIASTICO

907 .	De potestate magisterii a Christo Ecclesiae concredita .	241-242
908 .	De expositione authentica doctrinae revelatae . . .	242-245
909 .	De expositione negativa doctrinae revelatae	245-246
910 .	De obligationibus fidelium fidem respicientibus . . .	246-247
911 .	De deficientibus a fide seu de haereticis, apostatis et schismaticis	247-249
912 .	De disputationibus cum acatholicis circa fidem . . .	249

TITULUS XX. — De divini verbi praedicatione.

913 .	De variis praedicatoribus	250-251
914 .	De missione canonica ad praedicandum necessaria .	251-252

CAPUT I. — De catechetica institutione.

915 .	De auctoritate competente circa catechetica institutio- tionem	252-253
916 .	De iis qui catechetica institutionem curare debent .	253-254
917 .	Speciales parochorum obligationes	254-256
918 .	De adiutoribus parochorum pro institutione catechetica	256-258

CAPUT II. — De sacris concionibus.

919 .	Notio sacrae concionis	258
920 .	De facultate concionandi. - Terminologia	258-259
921 .	Quis facultatem concedere possit	259-262
922 .	De examine concionatorum circa doctrinam et bonos mores	262-263
923 .	De suspensione aut revocatione facultatis concionandi .	263-265
924 .	De invitatione concionatorum extradioecesanorum .	265-267
925 .	De invitatione concionatoris dioecesani	267-268
926 .	De capacitate ad officium concionatoris	268-269
927 .	Iura Ordinarii loci et Episcopi circa praedicationem .	269-271
928 .	De parochorum obligationibus circa praedicationem .	271-272
929 .	De modo concionandi	272-273

CAPUT III. — De sacris missionibus.

930 .	De missionibus internis. - Notio	273
931 .	Ius vigens	274
932 .	De missionibus exteris. - Notio	274
933 .	Ius vigens	275-276

TITULUS XXI. — De Seminariis.

934 .	Praenotiones	276-278
935 .	De constitutione et erectione Seminariorum. - De obli- gatione erigendi Seminarium dioecesanum	278-279
936 .	De modis providendi redditus necessarios ad constitu- tionem aut conservationem Seminariorum	279-284
937 .	De auctoritate Ordinarii loci in suum Seminarium .	284-285
938 .	De officialibus Seminarii	286-290

Numerus marginalis		Numerus paginarum
939 .	De cura Seminarii committenda religiosi viris	290
940 .	De admissione alumnorum	290-291
941 .	De servandis in scholis Seminariorum	291-295
942 .	De disciplina proprie dicta curanda in Seminario	295-297
943 .	De alumnorum dimissione	297-298
944 .	De exemptione Seminarii	298-301
945 .	De triennali relatione circa Seminaria	301

TITULUS XXII. — De scholis.

946 .	Principia iuris naturalis aut positivi divini circa scholas	302-303
947 .	Obligationes fidelium circa institutionem religiosam iu- ventutis	303-306
948 .	Iura Ecclesiae circa scholas	306-307
949 .	De Universitatibus catholicis	308-310
950 .	Obligationes Ordinariorum circa scholas	310-312

TITULUS XXIII. — De praevia censura librorum eorumque prohibitione.

951 .	Praemittenda. - Principia generalia retinenda	313-314
952 .	Terminologia	314-315

CAPUT I. — De praevia censura librorum.

953 .	Praenotiones	315-316
954 .	Quinam libri aut res praeviae subsint censurae	316-318
955 .	Quis censuram exercere possit et quinam eidem subii- ciantur	318-321
956 .	Normae circa aliquas materias speciales	321-327
957 .	De censoribus	327-328
958 .	Servanda in licentia concedenda aut deneganda	329-330

CAPUT II. — De prohibitione librorum.

959 .	Principia generalia	330-332
960 .	Quis in Ecclesia libros prohibere possit	332-334
961 .	De denuntiatione librorum perniciosorum	334-335
962 .	Quid implicat prohibitio libri	335-338
963 .	De prohibitione librorum ipso iure facta	338-344
964 .	Quosnam obligent leges de prohibitione librorum	344-345
965 .	De licentia legendi libros prohibitos	345-347
966 .	De librorum prohibitorum venditione	347-348

Numerus
marginalisNumerus
paginarum

TITULUS XXIV. — De fidei professione.

967 .	Praenotiones	348-349
968 .	Quinam professionem emittere teneantur	349-351
969 .	Quaedam adnotanda circa fidei professionem	351-352
970 .	De iureiurando antimodernistico	352-353

PARS V. — DE BENEFICIIS ALIISQUE
INSTITUTIS ECCLESIASTICIS NON COLLEGIALIBUS

971 .	Connexio materiae	355
-------	-----------------------------	-----

TITULUS XXV. — De beneficiis ecclesiasticis.

972 .	Praenotiones. - Notio	356-358
973 .	De quibusdam institutis beneficiis similibus	358-360
974 .	De dote beneficiorum	360-362
975 .	Divisio beneficiorum	362-364
976 .	Notae historicae	364-365
976 bis	Principium generale de competentia Ecclesiae in iis quae beneficia spectant	365

CAPUT I. — De constitutione seu erectione beneficiorum.

977 .	Quis intra Ecclesiam beneficia erigat	365-366
978 .	Servanda in erectione beneficiorum	366-369

CAPUT II. — De unione, translatione, divisione,
dismembratione, conversione et suppressione beneficiorum.

979 .	De innovatione beneficiorum. - Notio	369-370
980 .	De variis innovationum speciebus	371-373
981 .	De beneficiorum incorporatione. - Notio	373-375
982 .	De beneficiorum translatione	375-376
983 .	De divisione et dismembratione	376-379
984 .	De beneficiorum conversione	379-380
985 .	De pensionis impositione	380-381
986 .	De beneficiorum suppressione	382

CAPUT III. — De beneficiorum collatione.

987 .	Notiones praeviae	382
988 .	De iis qui beneficia conferre possunt	382-383
989 .	De collatione beneficiorum per Romanum Pontificem	383-387

Numerus marginalis		Numerus paginarum
990 .	De collatione beneficiorum per alios Praelatos facta .	387-388
991 .	De acceptatione beneficiorum	388
992 .	De perpetuitate collationis beneficiorum	388-389
993 .	De collatione beneficiorum incompatibilium	389
994 .	De vitanda deminutione in collatione beneficiorum .	389-390
995 .	Quibus conferenda sint beneficia	390-391
996 .	De institutione corporali	391-392
997 .	De beneficio triennalis possessionis	392-393

CAPUT IV. — De iure patronatus.

998 .	Praenotiones. - Notio	393-395
999 .	Divisio	395-397
1000 .	Notae historicae	397
1001 .	De constitutione iuris patronatus	397-399
1002 .	De transmissione iuris patronatus	399-401
1003 .	De privilegiis patronorum in genere	401-402
1004 .	De iure praesentandi in specie. - Persona habilis ad praesentationem faciendam.	403
1005 .	De modo faciendi praesentationem, quando ius patro- natus non competit unicae personae physicae	403-404
1006 .	De tempore utili ad praesentationem faciendam	404-405
1007 .	De iure variandi	406
1008 .	De persona praesentanda	406-408
1009 .	Cuinam facienda sit praesentatio	408
1010 .	De simonia in praesentatione	408
1011 .	De institutione canonica	408-409
1012 .	De oneribus seu officiis patronorum	409-411
1013 .	De extinctione iuris patronatus	411-412
1014 .	De extinctione aut suspensione iuris patronatus ob de- licta commissa	412-413
1015 .	De iure nominationis	413-414

CAPUT V. — De iuribus et obligationibus beneficiariorum.

1016 .	Principium generale	414-415
1017 .	De libera fructuum beneficialium frutione	415-417
1018 .	De obligationibus beneficiariorum	418-420
1019 .	De bonorum beneficialium administratione	420-422

CAPUT VI. — De dimissione et permutatione beneficiorum.

1020 .	De dimissione	422-424
1021 .	De permutatione beneficiorum	424-425
1022 .	Ius vigens circa beneficiorum permutationes	425-427

Numerus
marginalisNumerus
paginarumTITULUS XXVI. — De aliis institutis ecclesiasticis
non collegialibus.

1023 .	Praenotiones	427-428
1024 .	Notio	428-429
1025 .	Divisio	429
1026 .	Principia iuris publici	430
1027 .	Notae historicae	430-431
1028 .	De erectione et approbatione institutorum ecclesiasti- corum non collegialium	431-432
1029 .	De administratione bonorum institutorum ecclesiasti- corum	432
1030 .	De tabulis foundationum	432
1031 .	De iuribus Ordinarii loci circa instituta ecclesiastica non collegialia	432-434
1032 .	De immutatione aut suppressione instituti ecclesiastici non collegialis	434

PARS VI. — DE BONIS ECCLESIAE TEMPORALIBUS

1033 .	Praenotiones - Connexio materiae	435
1034 .	Notio et divisio	435-436
1035 .	Principia iuris publici. - Iura Ecclesiae et Sedis Aposto- licae	436-439
1036 .	Iura aliarum personarum moralium ecclesiasticarum	439-441
1037 .	Notae historicae	441

TITULUS XXVII. — De bonis ecclesiasticis acquirendis.

1038 .	Quibus modis Ecclesia bona acquirere possit	442
1039 .	Cuinam ius dominii bonorum in Ecclesia pertineat.	442-443
1040 .	Cuius sint bona personae moralis extinctae	443-444
1041 .	De decimis et primitiis	444-445
1042 .	De cogenda stipe pro fine aliquo pio aut ecclesiastico	445-446
1043 .	De variis tributis Ordinario loci solvendis	446-448
1044 .	De taxis pro actibus iurisdictionis	448-449
1045 .	De praescriptione	449-450
1046 .	De iustitia iuris praescriptionis	450-451
1047 .	De personis habilibus ad praescribendum	451-452
1048 .	De re habili ad praescriptionem	452-454
1049 .	De iusto titulo ad praescribendum	454-455
1050 .	De bona fide	455-457

Numerus marginalis		Numerus paginarum
1051 .	De possessione necessaria ad praescribendum . . .	457-460
1052 .	De tempore ad praescribendum necessario . . .	460-461
1053 .	De acquisitione bonorum per actus inter vivos et mortis causa	462-464
1054 .	De forma adhibenda in ultimis voluntatibus in bonum Ecclesiae	464-465
1055 .	Iura Ordinarii circa pias voluntates fidelium . . .	465-466
1056 .	De bonis ad causas pias fiduciarie a clericis aut a reli- giosis acceptatis	466-468
1057 .	De reductione aut commutatione ultimarum voluntatum ad causas pias	468-470

TITULUS XXVIII. — De bonis ecclesiasticis administrandis.

1058 .	Administrationis notio	471
1059 .	De supremo bonorum ecclesiasticorum administratore .	471-472
1060 .	De administratione Ordinariorum	472-473
1061 .	De Consilio Administrationis dioecesano	473-474
1062 .	De aliis administratoribus personarum moralium infe- riorum	474-476
1063 .	Officia et iura administratorum bonorum ecclesiastico- rum generalia	476-477
1064 .	De obligatione speciali iustam mercedem operariis assi- gnandi	477
1065 .	De obligatione rationem Ordinario reddendi . . .	477-479
1066 .	De necessitate licentiae ad inchoandam litem . . .	479
1067 .	Ad quos actus se extendat ordinaria administratorum potestas	479
1068 .	De obligatione exercendi munus administratoris . .	480

TITULUS XXIX. — De contractibus.

1069 .	Canonizatio legum civilium circa contractus . . .	480-481
1070 .	De alienatione bonorum ecclesiasticorum	481-483
1071 .	Servanda in qualibet alienatione bonorum ecclesiasti- corum	483-488
1072 .	De actione iudiciali et poenis contra male alienantes .	488
1073 .	Specialiter notanda circa alienationes in variis contra- ctuum speciebus. - In donatione	489-490
1074 .	Speciatim notanda de commodato	490-491
1075 .	Speciatim notanda de hypothecis super bona ecclesia- stica	491-492

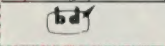
Numerus marginalis		Numerus paginarum
1076 .	Speciatim notanda circa venditionem, permutationem et locationem bonorum ecclesiasticorum	492-494
1077 .	Speciatim servanda in emphyteusi bonorum ecclesiasti- corum	494-495
1078 .	Speciatim notanda de contractu mutui	495-496

TITULUS XXX. — De piis foundationibus.

1079 .	Notio piae foundationis	496-498
1080 .	Acceptatio piae foundationis	498-499
1081 .	De depositione et collocatione bonorum piae foundationis	499-500
1082 .	De documentis piarum foundationum	500-501
1083 .	De reductione onerum piarum foundationum	501-502
1084 .	Quis reductionem onerum facere possit	502-503
1085 .	De interpretatione facultatum reducendi onera piarum foundationum	503-505

Date Due

[illegible]

TRENT UNIVERSITY

0 1164 0353236 3

LR
KBG .C71 v. 2

Conte, Matteo

Institutiones iuris canonici
ad usum utriusque cleri et
scholarum.

DATE

ISSUED TO

43209

